8
8,8,6,33
BIBLIOTECA NAZIONALE VITTORIO EMANUELE
6
10 F
27
Ex Bibliotheca
majori Coll. Rom.
Societ. Jesu
17-1-9

ORATIONVM
MARCI TVLLII
CICERONIS

Volumen tertium.

Editio ad Manutianam & Brutinam conformata.

Adiectæ ſunt Annotationes & Caſtigationes, ex variis doctorum virorum ſcriptis ſelectæ.

Coll. Ro. Soc. Jesu
Cat. Ins. B. S.

FRANCOFVRDI
Apud heredes Andreæ Wecheli,
Claudium Marnium, & Ioann. Aubrium.
M D X C.

INDEX ORATIONVM
TERTII VOLVMINIS.

Pro P. Sextio. *Oratio* XXXII.
In Vatinium. *Oratio* XXXIII.
Pro M. Cœlio. *Oratio* XXXIIII.
Pro L. Cornelio Balbo. *Oratio* XXXV.
De prouinciis conſularibus. *Oratio* XXXVI.
In L. Piſonem. *Oratio* XXXVII.
Pro T. Annio Milone. *Oratio* XXXVIII.
Pro C. Rabirio Poſtumo. *Oratio* XXXIX.
Pro M. Marcello. *Oratio* XL.
Pro Q. Ligario ad Cæſarem. *Oratio* XLI.
Pro rege Deiotaro ad Cæſarem. *Oratio* XLII.
In M. Antonium Philippica prima. *Oratio* XLIII.
In M. Antonium Philippica II. *Oratio* XLIIII.
In M. Antonium Philippica III. *Oratio* XLV.
In M. Antonium Philippica IIII. *Oratio* XLVI.
In M. Antonium Philippica V. *Oratio* XLVII.
In M. Antonium Philippica VI. *Oratio* XLVIII.
In M. Antonium Philippica VII. *Oratio* XLIX.
In M. Antonium Philippica VIII. *Oratio* L.
In M. Antonium Philippica IX. *Oratio* LI.
In M. Antonium Philippica X. *Oratio* LII.
In M. Antonium Philippica XI. *Oratio* LIII.
In M. Antonium Philippica XII. *Oratio* LIIII.
In M. Antonium Philippica XIII. *Oratio* LV.
In M. Antonium Philippica XIIII. *Oratio* LVI.
C. *Criſpi Salluſtii in Ciceronem Oratio.*
M. T. *Ciceronis reſponſio.*
Ad populum & equites Rom. antequam iret in exſilium, Ciceroni falſo, vt putatur, adſcripta Oratio.

PRO P. SEXTIO

BIBLIOTECA NAZ. VITTORIO EMANUELE - ROMA

ORATIO XXXII.

SI quis antea,iudices,mirabatur,quid eſſet, quod pro tantis opibus reip.tantaq; dignitate imperii nequaquam ſatis multi ciues forti,& magno animo inuenirētur,qui auderent ſe, & ſalutem ſuam in diſcrimen offerre pro ſtatu ciuitatis,& pro communi libertate:ex hoc tempore miretur potius, ſi quem bonum, & fortem ciuem viderit,quàm ſi quem aut timidum, aut ſibi potius,quàm reip.conſulentem.Nam,vt omittatis de vniuſcuiuſque caſu cogitando recordari, vno aſpectu intueri poteſtis,eos,qui cum ſenatu, cum bonis omnib. rempub. afflictam excitarint,& latrocinio domeſtico liberarint,mœſtos, ſordidatos,reos de capite,de fama,de ciuitate,de fortunis,de liberis:dimicanteis eos autem,qui omnia diuina.&humana violarint,vexarint, perturbarint, euerterint, non ſolùm alacreis lætosq; volitare,ſed etiam voluntarios fortiſſimis,atq; optimis ciuibus periculum moliri,de ſe nihil timere.In quo cum multa ſunt indigna,tum nihil minus eſt ferendū,quàm quod iam,non per latrones ſuos,nō per homines egeſtate,& ſcelere perditos,ſed per vos nobis,per optimos viros optimis ciuibus periculum inferre conantur:&quos lapidibus,quos ferro, quos facibus, quos vi,manu,copiis delere non potuerunt,hos veſtra auctoritate, veſtra religione, veſtris ſententiis ſe oppreſſuros arbitrantur.Ego autem iudices qua voce mihi in agendis gratiis,commemorandoque eorum, qui de me optimę ſunt meriti,beneficio,eſſe vtendum putabam,ea nunc vti cogor in eorum periculis depellēdis:iis potiſſimum vox hæc ſeruiat, quorum opera, & mihi & vobis, & populo

Rom. reſtituta eſt. Et quamquam à Q. Hortenſio clariſſimo viro, atque eloquentiſſimo, cauſſa eſt P. Sextii perorata, nihilq; ab eo prætermiſſum eſt, quod aut pro repub. conquerendum fuit, aut pro eo diſputandum: tamen aggrediar ad dicẽdum, ne mea propugnatio ei potiſſimum defuiſſe videatur, per quem eſt perfectum, ne ceteris ciuibus deeſſet. Atq; ego ſic ſtatuo, iudices, à me in hac cauſſa, atque hoc extremo dicẽdi loco, pietatis potius, quàm defenſionis, querelę quàm eloquentiæ, doloris quàm ingenii partes eſſe ſuſceptas. Itaque ſi aut acrius egero, aut liberius quàm qui ante me dixerunt, peto à vobis, vt tantum orationi meæ concedatis, quãtum & pio dolori, & iuſtæ iracundiæ concedendum putetis. Neq; enim officio coniunctior dolor vllius eſſe poteſt, quàm hic meus, ſuſceptus ex hominis de me optimè meriti periculo: neque iracundia magis vlla laudanda, quàm ea, quæ me inflammat eorum ſcelere, qui cum omnibus ſalutis meę defenſoribus bellũ eſſe ſibi gerendum iudicauerunt. Sed quoniam ſingulis criminibus ceteri reſpõderunt, dicam ego de omni ſtatu P. Sextii, de genere vitæ, de natura, de moribus, de incredibili amore in bonos, de ſtudio conſeruandæ ſalutis communis, atq; otii: contendamq; (ſi modò id conſequi potero) vt in hac confuſa, atque vniuerſa defenſione, nihil à me, quod ad veſtram quæſtionem, nihil, quod ad reum, nihil, quod ad rempub. pertineat, prætermiſſum eſſe videatur. Et, quoniam in grauiſſimis temporibus ciuitatis, atq; in ruinis euerſæ, atq; afflictæ reipub. P. Sextii tribunatus eſt a fortuna ipſa collocatus; non aggrediar ad illa maxima, atque ampliſſima, prius quàm docuero, quibus initiis, ac fundamentis hæ tantæ ſummis in rebus laudes excitatæ ſint.

Parente P. Sextius natus eſt, iudices, homine (vt plerique meminiſtis) & ſapiẽte, & ſancto, & ſeuero: qui cùm tribunus pleb. primus inter homines nobiliſſimos temporibus optimis factus eſſet, reliquis honoribus nõ tam vti voluit, quàm dign⁹ videri. Eo auctore duxit honeſtiſſimi, & ſpectatiſſimi viri C. Albini filiam: ex qua hic eſt puer, & nupta iam filia. Duobus his grauiſſimis antiquitatis viris ſic probatus fuit, vt vtriq; eorum & carus maximè, & iucundus eſſet. Ademit Albino ſoceri nomen mors filiæ, ſed caritatem illius neceſſitudinis, & beneuolẽtiam non ademit. hodie ſic hunc diligit,

vos

Vt vos facillimè poteſtis ex hac vel aſſiduitate eius, vel ſolicitudine, & moleſtia iudicare. Duxit vxorem patre viuo, optimi & calamitoſiſſimi viri filiam L. Scipionis. Clara in hoc P. Sextii pietas exſtitit, & omnibus grata: quod & Maſſiliã ſtatim profectus eſt, vt ſocerum videre, cõſolariq; poſſet fluctibus reipub. expulſum, in alienis terris iacentem, quẽ in maiorum ſuorum veſtigiis ſtare oportebat; & ad eum filiã eius adduxit, vt illo inſperato aſpectu, complexuq;, ſi nõ omnem, at aliquam partem mœroris ſui deponeret: & maximis officiis & illius ærumnam, quoad vixit, & filiæ ſolitudinẽ ſuſtentauit. Poſſum multa dicere de liberalitate, de domeſticis officiis, de tribunatu militari, de prouinciali in eo magiſtratu abſtinẽntia: ſed mihi ante oculos obſeruatur reip. dignitas, quæ me ad ſeſe rapit, hęc minora relinquere hortatur. Quæſtor hic C. Antonii collegæ mei, iudices, fuit ſorte, ſed ſocietate conſiliorũ meus. Impedior nonnullius officii, vt ego interpretor, religione, quo minus exponã, quàm multa ad me detulerit, quanto ante prouiderit. Atq; ego de Antonio nihil dico, præter vnũ, numquam illum in illo ſummo timore, ac periculo ciuitatis, neq; communem metum omnium, neq; propriam nonnnllorum de ipſo ſuſpicionem, aut infitiando tollere, aut diſſimulãdo ſedare voluiſſe. In quo collega ſuſtinendo, atq; moderando, ſi meam in illum indulgentiã coniunctã cum ſumma cuſtodia reip. laudare verè ſolebatis: par prope laus P. Sextii eſſe debet, qui ſuum ita conſulem obſeruauit, vt & illi quæſtor bonus, & vobis omnib. optimus ciuis videretur. Idem, cùm illa coniuratio ex latebris, atq; ex tenebris erupiſſet, palamq; armata volitaret, venit cum exercitu Capuam: quam vrbem propter plurimas belli opportunitates ab illa impia, & ſcelerata manu attentari ſuſpicabamur: & inde M. Aulanium tribunũ militum Antonii, Capua præcipitem eiecit, hominem perditum, & non obſcurè Piſauri, & in aliis agri Gallici partibus in illa cõiuratione verſatum. Idemq; C. Marcellum, cùm is non ſolùm Capuam veniſſet, verùm etiam ſe quaſi armorum ſtudio in maximã familiam cõieciſſet, exterminandũ ex illa vrbe curauit. Qua de cauſſa, & tum conuentus ille Capuæ, qui propter ſalutem illius vrbis conſulatu conſeruatã meo, me vnum patronum adoptauit, huic apud me P. Sextio maximas gratias egit: & hoc tẽ-

pore iidem homines,nomine commutato, coloni, decurionesq; fortiſſimi atq; optimi viri beneficiũ P. Sextii teſtimonio declarant, periculum decreto ſuo deprecantur. Recita quæſo,P. Sexti, quid decreuerint Capuæ decuriones, vt iam virilis tua vox poſſit aliquid ſignificare inimicis noſtris,quidnam,cùm ſe corroborarit,effectura eſſe videatur. DECRETVM DECVRIONVM. Non recito decretũ officio aliquo expreſſum vicinitatis,aut clientelę,aut hoſpitii publici,aut ambitionis, aut cõmendationis gratia: ſed recito memoriam perfuncti periculi,prædicationem ampliſſimi beneficii, vicem officii præſentis,teſtimonium præteriti temporis. Atque illis temporibus iiſdem, cùm iam Capuam metu Sextius liberaſſet, vrbem ſenatus,atque omnes boni,deprehenſis,atq; oppreſſis domeſticis hoſtibus, me duce, ex periculis maximis extraxiſſent: ego litteris eum Capua accerſiui cum illo exercitu, quem tum ſecum habebat. Quibus hic litteris lectis, ad vrbem confeſtim incredibili celeritate aduolauit. Atque vt illius tẽporis attocitatem recordari poſſitis, audite litteras, & veſtram memoriam ad timoris præteriti cogitationem excitare. LITTERAE CIC. CONSVLIS. Hoc aduentu P. Sextii, tribunorum plebis nouorum,qui tum extremis diebus conſulatus mei res eas, quas geſſeram, vexare cupiebant reliquiq; coniurationis impetus,& conatus ſunt retardati. Ac poſteaquam eſt intellectum, Catone tribuno plebis fortiſſimo, atque optimo ciue, rempublicam defendente, per ſeipſum S. P. Q. R. ſine militum præſidio tueri facilè maieſtatem ſuam & dignitatem eorum, qui ſalutem communem periculo ſuo defendiſſent, Sextius,cum illo ſuo exercitu ſumma celeritate eſt Antonium conſecutus. Hîc ego quid prædicem,quibus hic rebus conſulem ad rem gerendam excitarit? quos ſtimulos admouerit homini ſtudioſo fortaſſis victoriæ, ſed tamen nimium communem Martem, belliq; caſum metuenti? longum eſt omnia dicere: ſed hoc breue dicam. Si M. Petreii non excellens animus, & amore reipub. præſtans in repub. virtus, non ſumma auctoritas apud milites: nõ mirificus vſus in re militari exſtitiſſet, neq; adiutor ei P. Sextius ad excitandum Antonium, cohortandum, impellendum fuiſſet, datus illo in bello eſſet hiemi locus, neque vmquam Catilina, cùm è pruina Apennini,

atque

atque è niuibus illis emerſiſſet, atque æſtatem integram nactus, Italiæ caulas, & paſtorum ſtabula prædari cœpiſſet, ſine multo ſanguine, ac ſine totius Italiæ vaſtitate miſerrima concidiſſet. Hunc igitur animum ad tribunatum attulit P. Sextius, vt quæſturam Macedoniæ relinquam, & aliquãdo ad hæc propiora veniam. Quamquam non eſt omittenda ſingularis illa integritas prouincialis: cuius ego nuper in Macedonia vidi veſtigia non preſſa leuiter ad exigui prædicationem temporis, ſed fixa ad memoriam illius prouinciæ ſempiternã. Verùm hæc ita prætereamus, vt tamen intuentes, & reſpectãtes relinquamus. Ad tribunatum, quia ipſe ad ſeſe iamdudum vocat, & quodammodo abſorbet orationem meam, contento ſtudio, curſuq; veniamus. De quo quidem tribunatu ita dictum à Q. Hortenſio, vt eius oratio non defenſionem modò criminum videretur continere, ſed etiam memoria dignam reipub. capeſſendę auctoritatem, diſciplinamq; præſcribere. Sed tamen quoniã tribunatus quidem totus P. Sextii nihil aliud niſi meum nomen cauſſamq; ſuſtinuit, neceſſariò mihi de iiſdem rebus eſſe arbitror, ſi non ſubtilius diſputandum, at certè, iudices, dolentius deplorandum. Qua in oratione ſi aſperius in quoſdã homines inuehi vellem, quis non concederet, vt eos quorum ſceleris furore violatus eſſem, vocis libertate perſtringerem? Sed vt agam moderatè, & huic potius tẽpori ſeruiam, quàm dolori meo, ſi qui occultè à ſalute noſtra diſſentiunt, lateant: ſi qui fecerunt aliquid aliquãdo, atq; iidem nunc tacent, & quieſcunt, nos quoque ſimus obliti: ſi qui ſe efferũt inſolenter, & inſectantur, quoad ferri poterunt, perferemus: neque quemquam offendet oratio mea, niſi qui ſe ita obtulerit, vt in eum non inuaſiſſe, ſed incurriſſe videamur. Sed neceſſe eſt, antequam de tribunatu P. Sextii dicere incipiam, me totum ſuperioris anni reipublicæ naufragium exponere. In quo colligendo, ac reficienda ſalute communi, omnia reperientur P. Sextii dicta, facta, conſilia verſata. Fuerat ille annus in reipub. magno metu, & multorum timore, tamquam intentus arcus in me vnum, ſicut vulgo ignari rerum loquebantur, re quidem vera in vniuerſam rempubl. traductione ad plebem furibundi hominis, ac perditi, mihi irati, ſed multo acrius otii, & cõmunis ſalutis inimici. Hunc vir clariſſimus,

mihiq́;, multis repugnantibus, amiciſſimus Cn. Pompeius omni cautione, fœdere, exſecratione deuinxerat, nihil in tribunatu contra me eſſe facturum. At ille nefarius, ex omnium ſcelerum colluuione natus, parum ſe fœdus violaturum eſt arbitratus, niſi ipſum cautorē alieni periculi ſuis propriis periculis terruiſſet. Hanc terram immanemq; belluam vinctam auſpiciis, alligatam more maiorum, conſtrictam legum ſacratarum catenis ſoluit ſubito legum cura conſul, vel, vt ego arbitror, exoratus, vel, vt non nemo putaret, mihi iratus, ignarus quidem certè, & imprudens impēdentium tantorum ſcelerum, ac malorum. Qui tribunus pleb. felix in euertenda rep. fuit nullis ſuis neruis. Qui enim in eiuſmodi vita nerui eſſe potuerunt, hominis fraternis flagitiis, ſororis ſtupris, omni inaudita libidine infamis? Sed fuit profectò quædam illa reip. fortuna fatalis, vt ille cæcus, atq; amens tribunus pleb. nanciſceretur, quid dicam conſules? hoccine vt ego appellem nomine euerſores huius imperii, proditores veſtræ dignitatis, hoſtes bonorum omnium? qui ad delendum ſenatum, affligēdum equeſtrem ordinem, extinguenda omnia iura, atq; inſtituta maiorum, ſe illis faſcibus, cæteriſq; inſignibus ſummi honoris, atq; imperii ornatos eſſe arbitrabantur. Quorum per Deos immortaleis, ſi nondum ſcelera vulneraq; iniuſta reipub. vultis recordari, vultum, atq; inceſſum animis intueamini: facilius facta eorum occurrent mentibus veſtris, ſi ora ipſa oculis propoſueritis. Alter vnguentis affluens, calamiſtrata coma, deſpiciens cōſcios ſtuprorum, ac veteres vexatores ætatulę ſuæ, putеali, & feneratorum gregibus inflatus, atq; perculſus, olim ne Scyllæo illo æris alieni in freto ad columnam adhæreſceret, in tribunatus portum perfugerat. Cōtemnebat equites Ro. minitabatur ſenatui, venditabat ſe operis, atq; iis ſe ereptum ne de ambitu cauſſam diceret, prędicabat: ab iiſdemq; ſe etiā, inuito ſenatu, prouinciam ſperare dicebat: eamq;, niſi adeptus eſſet, ſe incolumem nullo modo fore arbitrabatur. Alter, ô Dii boni, quàm teter incedebat, quàm truculentus, quàm terribilis aſpectu! vnum aliquem te ex barbaris illis, exemplum imperii veteris, imaginem antiquitatis, columē reip. diceres intueri. veſtit⁹ aſper noſtra hac purpura plebeia ac pene fuſca, capillo ita horrido, vt Capua, in qua ipſe tum

imagi-

imaginis formandæ cauſſa duumuiratū gerrebat, Seplaſiā ſublaturus videretur. Nam quid ego de ſupercilio dicam, quod tum hominibus, non ſupercilium, ſed pignus reip. videbatur? tanta erat grauitas in oculo, tanta frontis contractio, vt illo ſupercilio reſp. tamquam Atlante cælum, niti videretur. Erat denique hic omnium ſermo: Eſt tamen reipub. magnum firmumq; ſubſidium: habeo, quem opponam labi illi. atque cœno: vultu mediusfidius, collegæ ſui libidinē, leuitatemq; franget: habebit ſenatus in hunc annum, quem ſequatur: non deerit auctor, & dux bonis. mihi denique homines præcipuè gratulabantur, quòd habiturus eſſem contra tribunū pleb. furioſum, & audacem, cùm amicum, & affinem, tum etiam fortem & grauem conſulem. Atq; eorum alter fefellit neminem. Quis enim clauum tanti imperii tenere, & gubernacula reip. tractare in maximo curſu ac fluctibus poſſe arbitraretur, hominem emerſum ſubito ex diuturnis tenebris luſtrorum ac ſtuprorum, vino, ganeis, lenociniis, adulteriisq; confectum: cùm is præter ſpem, in altiſſimo gradu alienis opibus poſitus eſſet: qui non modò tempeſtatem intueri impendentem temulentus, ſed ne lucem quidem inſolitā aſpicere poſſet? Alter multos planè in omneis parteis fefellit. Erat enim hominū opinioni nobilitate ipſa blanda conciliatricula commendatus. Omnes boni ſemper nobilitati fauemus, & quia vtile eſt reip. nobileis homines eſſe dignos maioribus ſuis, & quia valet apud nos clarorum hominum, & bene de rep. meritorum memoria etiam mortuorum. quia triſtem ſemper, quia taciturnum, quia ſubhorridum atque incultum videbant, & quòd erat eo nomine, vt ingenerata familię frugalitas videretur, fauebāt, gaudebāt, & ad integritatem maiorū ſpe ſua hominem vocabant, materni generis obliti. Ego autem (verè hoc dicam, iudices) tātum eſſe in homine ſceleris, audaciæ, crudelitatis quantum ipſe cum rep. ſenſi, numquā putaui. Nequam eſſe hominem & leuem, & falſa opinione, errore hominum ab adoleſcētia cōmendatum ſciebam: etenim animus eius vultu, flagitia parietibus tegebantur. ſed hæç obſtructio, nec diuturna eſt, nec obducta ita, vt curioſis oculis perſpici non poſſit. Videbamus genus vitæ, deſidiam, inertiam: incluſas eius libines, qui paullo propius acceſſerant, intuebantur. deniq; etiā ſer-

monis anſas dabat, quib. reconditos eius ſenſus tenere poſſemus. Laudabat homo doctus philoſophos neſcio quos: neque eorum tamē nomina poterat dicere. ſed eos tamen laudabat maximè, qui dicuntur præter ceteros eſſe auctores & laudatores voluptatis: cuius, & quo tempore, & quo modo, non quærebat: verbum ipſum omnib. modis animi, & corporis deuorabat: eoſdemq; præclarè dicere aiebat, Sapienteis omnia ſua cauſſa facere: remp. capeſſere hominem bene ſanū non oportere: nihil eſſe præſtabilius otioſa vita, & plena, & conferta voluptatibus: eos autē, qui dicerēt dignitati eſſe ſeruiendū, reip. conſulendū, officii rationē in omni vita, non commodi, eſſe ducēdam, ſubeunda pro patria pericula, vulnera excipienda, mortē oppetendā; vaticinari, atq; inſanire dicebat. Ex his aſſiduis eius, quotidianisq; ſermonibus, & quòd videbam quibuſcum hominib. in interiore ædium parte viueret, & quòd ita domus ipſa fumabat, vt multa eius ſermonis indicia redoleret, ſtatuebam ſic, boni nihil ab illis nugis exſpectandum, mali quidem certè nihil pertimeſcendum. Sed ita eſt, iudices, vt ſi gladium paruo puero, aut ſi imbecillo ſeni, aut debili dederis, ipſe impetu ſuo nemini noceat: ſin ad nudum vel fortiſſimi viri corpus acceſſerit, poſſit acie ipſa, & ferri viribus vulnerare: ita cùm hominibus eneruatis, atq; exſanguib. conſulatus tanquam gladius eſſet datus, qui per ſe pungere neminem vmquā potuiſſent, hi ſummi imperii nomine armati remp. contrucidauerunt: fœdus fecerunt cum tribuno pl. palam, vt ab eo prouincias acciperent, quas ipſi vellent, exercitum, & pecuniam quantam vellent, ea lege, ſi ipſi prius tribuno plebis afflictam remp. tradidiſſent; id autem fœdus meo ſanguine ictum ſanciri poſſe dicebant. Qua re patefacta (neque enim diſſimulari tantum ſcelus poterat, nec latere) promulgantur vno eodemq; tempore rogationes ab eodem tribuno de mea pernicie, & de prouinciis cōſulum nominatim. Hîc tum ſenatus ſollicitus, vos equites excitati, Italia cuncta permota, omnes denique omnium generum atque ordinum ciues ſummæ reipubl. à conſulibus, atque à ſummo imperio petendū eſſe auxilium arbitrabantur, cùm illi ſoli eſſent, præter furioſum illum tribunum, duo reipub. turbines, qui non modò præcipitanti patriæ non ſubuenirent, ſed etiam nimium tardè concidere mœrerent.

mœrerent. Flagitabatur ab his quotidie cum querelis bonorum omnium,tum etiam precibus ſenatus,vt meam cauſſam ſuſciperent,agerent aliquid, denique ad ſenatum referrent.hi non modò negando,ſed etiam irridendo,ampliſſimũ quemque illius ordinis inſequebantur. Hic ſubito cùm incredibilis in Capitoliũ multitudo ex tota vrbe cunctaq; Italia conueniſſet,veſtem mutandam omnes,meq; etiam omni ratione priuato cõſilio(quoniam publicis ducibus reſp. careret)defendendum putarunt.erat eodem tempore ſenatus in æde Cõcordiæ,quod ipſum templum repræſentabat memoriam conſulatus mei,cùm flens vniuerſus ordo cincinnatum conſulem orabat.nam alter ille horridus, & ſeuerus conſultò ſe domi continebat. Qua tum ſuperbia cœnum illud,ac labes,ampliſſimi ordinis preces, & clariſſimorum ciuium lacrymas repudiauit! me ipſum vt contempſit heluo patriæ!nam quid ego patrimonii dicam,quod ille cùm quaſi quæſtum faceret,amiſit?cùm veniſſet ad ſenatum,vos,vos, inquam,equites Ro.& omnes boni veſte mutata,vos inquã, pro meo capite ad pedes lenonis impuriſſimi proieciſtis,cũ veſtris precibus à latrone illo repudiatis,vir incredibili fide, magnitudine animi,conſtantia L.Mummius ad ſenatum de rep.retulit,ſenatusq; frequens veſtem pro mea ſalute mutãdam cenſuit.O diem illum,iudices,funeſtum ſenatui,boníſque omnibus,reip.luctuoſum, mihi ad domeſticum mœrorem grauem,ad poſteritatis memoriam glorioſum!Quid enim quiſquam poteſt ex omni memoria ſumere illuſtrius, quàm pro vno ciue & bonos omneis priuato cõſenſu & vniuerſum ſenatum publico conſilio mutaſſe veſtem?quæ quidem tum mutatio non deprecationis cauſſa eſt facta,ſed luctus.quem enim deprecarētur,cùm omnes eſſent ſordidati, cumq; hoc ſatis eſſet ſigni,eſſe improbum,qui mutata veſte non eſſet?Hac mutatione veſtis facta,tanto in luctu ciuitatis, omitto quid ille tribunus, omnium rerum diuinarum humanarumque prædo,fecerit,qui adeſſe nobiliſſimos adoleſcenteis, honeſtiſſimos equites Romanos deprecatores ſalutis meæ iuſſerit, eóſque operarum ſuarum gladiis,& lapidibus obiecerit: de conſulibus loquor, quorum fide reſp. niti debuit. exanimatus euolat ex ſenatu non minus perturbato animo, atque vultu: quàm ſi ante annis paucis in

creditorum conuentum incidiſſet: aduocat concionē: habet orationem talem conſul, qualem numquam Catilina victor habuiſſet: errare homines, ſi etiam tum ſenatum aliquid in repub. poſſe arbitrarentur: equites verò Rom. daturos illius dies pœnas, quo, me conſule, cum gladiis in cliuo Capitolino fuiſſent: veniſſe tempus iis, qui in timore fuiſſent, (coniuratos videlicet dicebat) vlciſcendi ſe. Si dixiſſet hoc ſolùm, omni ſupplicio eſſet dignus. nam oratio ipſa conſulis pernicioſa, poteſt rempub. labefactare. Quid fecerit, videte: L. Lamiā, qui cùm me ipſum pro ſumma familiaritate, quæ mihi cum fratre, cum patre eius erat, vnicè diligebat, tum pro rep. vel mortem oppetere cupiebat, in concione relegauit, edixitq; vt ab vrbe abeſſet M. paſſus, quòd eſſet auſus pro ciue, pro bene merito ciue, pro amico, pro rep. deprecari. Quid hoc homine facias? aut quo ciuem importunum, aut quo potius hoſtem tam ſceleratum reſerues? qui, vt omittam cetera, quæ ſunt ei cum collega immani impuroque coniuncta atq; communia, hoc vnum habet proprium, vt expulerit ex vrbe, relegarit, non dico equitem Romanum, non ornatiſſimum, atque optimum virum, non amiciſſimum reip. ciuem, non illo ipſo tempore vnà cum ſenatu, & cum bonis omnibus caſum amici, reiq; publ. lugentem, ſed ciuem Romanum ſine vllo iudicio, aut edicto, ex patria conſul eiecerit. Nihil acerbius ſocii Latini ferre ſoliti ſunt, quàm id, quod perrarò accidit, ex vrbe exire à conſulibus iuberi. atq; illis tum erat reditus in ſuas ciuitates, ad ſuos lares familiareis: & in illo communi incommodo nulla in quemquā propria ignominia nominatim cadebat. Hoc verò quid eſt? exterminabit ciueis Romanos edicto conſul à ſuis Diis penatibus? expellet à patria? deliget quem volet? damnabit, atq; eiiciet nominatim? Hic, ſi vnquam vos eos, qui nunc eſtis in rep. fore putaſſet, ſi deniq; imaginē iudiciorum, aut ſimulacrum aliquod futurū in ciuitate reliquum credidiſſet, numquam auſus eſſet ſenatum de rep. tollere, equitum Rom. preces aſpernari, ciuium denique omnium nouis, & inauditis edictis ius libertatemque euertere? Etſi me attentiſſimis animis ſumma cum benignitate auditis, iudices, tamen vereor, ne quis forte veſtrûm miretur, quid hæc mea oratio tā longa, ac tam altè repetita velit, aut quid ad P. Sextii cauſ-

ſam,

ſam, eorum qui ante huius tribunatum remp. vexarunt, delicta pertineant. mihi autem hoc propoſitum eſt oſtendere, omnia conſilia P. Sextii, mentemque totius tribunatus hāc fuiſſe, vt afflictæ, & perditæ reipubl. quantum poſſet, mederetur. Ac ſi in exponendis vulneribus illis, de me ipſo plura dicere videbor, ignoſcitote. nam & illā meam cladem vos, & omnes boni maximum eſſe reipublicæ vulnus iudicaſtis, & P. Sextius eſt reus nō ſuo, ſed meo nomine: qui, cùm omnem vim ſui tribunatus in mea ſalute conſumpſerit, neceſſe eſt meam cauſſam præteriti temporis cum huius præſenti defenſione eſſe coniunctam. Erat igitur in luctu ſenatus: ſqualebat ciuitas publico conſilio, mutata veſte: nullum erat Italiæ municipium, nulla colonia, nulla præfectura, nulla Romæ ſocietas vectigalium, nullum collegium, aut conciliū, aut omnino aliquod commune conſilium, quod tum, non honorificentiſſimè decreuiſſet de mea ſalute: cùm ſubito edicunt duo conſules, vt ad ſuum veſtitum ſenatores redirent. Quis vmquam conſul ſenatum ipſius decretis parere prohibuit? quis tyrannus miſeros lugere vetuit? parúmne eſt, Piſo, vt omittam Gabinium, quod tantùm homines fefelliſti, vt negligeres auctoritatem ſenatus? optimi cuiusque conſilia contemneres? rempublicam proderes? conſulare nomen affligeres? etiámne edicere audeas ne mœrerent homines meam, ſuam, reipub. calamitatem, néve hunc ſuum dolorem veſte mutata, ſignificarent? ſiue illa veſtis mutatio ad luctum ipſorum, ſiue ad deprecandum valebat, quis vmquam tam crudelis fuit, qui prohiberet quemquam aut ſibi mœrere, aut ceteris ſupplicare? quid? ſua ſponte homines in amicorum periculis veſtitū mutare non ſolēt? pro te ipſo, Piſo, nemóne mutauit? ne iſti quidem, quos legatos non modò nullo ſenatuſconſulto, ſed etiam repugnante ſenatu, tute tibi legaſti? Ergo hominis deſperati, & proditoris reip. caſum lugebunt fortaſſe qui volent: ciuis florentiſſimi beneuolentia bonorum, & optimè de ſalute patriæ meriti periculum coniunctum cum periculo ciuitatis lugere ſenatui non licebit? Iidem conſules (ſi appellandi ſunt conſules, quos nemo eſt, qui non modò ex memoria, ſed etiam ex faſtis euellēdos non putet) pacto iam fœdere prouinciarum, producti in circo Flaminio in cōcionem ab illa furia, ac pe-

ſte patriæ, maximo cum gemitu veſtro, illa omnia, quæ tum cõtra me, contraq; remp. dixerãt, voce ac ſententia ſua comprobauerunt. Iiſdem conſulibus ſedentibus, atq; inſpectantibus, lata lex eſt, ne auſpicia valerent, ne quis obnuntiaret, ne quis legi intercederet, vt omnibus feſtis diebus legẽ ferri liceret: vt lex Ælia, lex Fufia ne valeret. qua vna rogatione, quis eſt, qui non intelligat vniuerſam remp. eſſe deletam? Iiſdem COSS. inſpectantibus, ſeruorum delectus habebatur pro tribunali Aurelio nomine collegiorũ, cùm vicatim homines conſcriberentur, decuriarentur, ad vim, ad manus, ad cædem, ad direptionem incitarentur. Iiſdem COSS. arma in templum Caſtoris palam comportabantur, gradus eiuſdem templi tollebantur, armati homines forum, & conciones tenebant, cædes lapidationesque fiebant: nullus erat ſenatus, nihil reliqui magiſtratus: vnus omnem omnium poteſtatem armis & latrociniis poſſidebat, non aliqua vi ſua, ſed cùm duos conſules à republica prouinciarum fœdere retraxiſſet, inſultabat, dominabatur, aliis pollicebatur, terrore, ac metu multos, plureis etiam ſpe, & promiſſis tenebat. Quæ cùm eſſent eiuſmodi, iudices, cùm ſenatus duces nullos, ac pro ducibus proditores, aut potius apertos hoſteis haberet, equeſter ordo reus à conſulibus citaretur, Italiæ totius auctoritas repudiaretur, alii nominatim relegarentur, alii metu, ac periculo terrerentur, arma eſſent in templis, armati in foro, eaq; non ſilentio conſulum diſſimularentur, ſed & voce, & ſententia comprobarentur: cùm omnes vrbem nondum exciſam, & euerſam, ſed iam captam, atque oppreſſam videremus, tamen his tantis malis tanto bonorum ſtudio, iudices, reſtitiſſemus. Sed me alii metus, atque aliæ curæ ſuſpicionesque mouerunt. Exponam enim hodierno die, iudices, omnem rationem facti, & conſilii mei, neq; huic veſtro tanto ſtudio audiendi, neque verò huic tantæ multitudini, quanta mea memoria numquam vllo in iudicio fuit, deero. Nam ſi ego in cauſſa tam bona, tãto ſtudio ſenatus cõſenſu tam incredibili bonorum omnium tam parato, tota deniq; Italia ad omnem cõtentionem expedita, ceſſi tribuni pl. deſpicatiſſimi hominis furori, contemptiſſimorum conſulum leuitatem, audaciamq; pertimui, nimium me timidum, nullius animi, nullius conſilii fuiſſe confiteor. Quid enim ſimile fuit

fuit in Q.Metello: cuius cauſſam etſi omnes boni probabãt, tamẽ neq; ſenatus publicè, neq; vllus ordo propriè, neq; ſuis decretis Italia tota ſuſceperat. ad ſuam enim magis quandã ille gloriam, quàm ad perſpicuam ſalutem reip. ſpectarat, cùm vnus in legẽ per vim latam iurare noluerat: deniq; videbatur ea condicione tam fortis fuiſſe, vt cum patriæ caritate cõſtantiæ gloriam commutaret. erat autem ei res cum exercitù C.Marii inuicto: habebat inimicũ C.Marium conſeruatorem patriæ, ſextum iam illum cõſulatum gerentem: rès erat cum L.Saturnino iterum tribuno pl. vigilãte homine, & in cauſſa populari, ſi non moderatè, at certè populariter agente. attamen nec tergiuerſatus ceſſit, ne aut victus à fortib. viris cum dedecore caderet, aut victor multis, & fortibus ciuibus remp. orbaret. Meam cauſſam ſenatus palam, equeſter ordo acerrimè, cuncta Italia publicè, omnes boni propriè, enixéq; ſuſceperant. eas res geſſeram, quarum non vnus auctor, ſed dux omnium voluntatis fuiſſem, quæq; non modò ad ſingularem meam gloriam, ſed ad ſalutem cõmunem omnium ciuium, & prope gentium pertinerẽt: ea conditione geſſeram, vt meum factum ſemper omnes præſtare, tueriq; deberent. Erat autem mihi cõtentio non cum victore exercitù, ſed cum operis conductis, & ad diripiendam vrbem còncitatis: habebam inimicum non C. Marium terrorem hoſtium, ſpem ſubſidiumq; patriæ, ſed duo importuna prodigia: quos egeſtas, quos ęris alieni magnitudo, quos leuitas, quos improbitas tribuno pl. cõſtrictos addixerat. Nec mihi res erat cum Saturnino, qui quòd à ſe quæſtore Oſtiẽſi per ignominiam ad principẽ & ſenatus, & ciuitatis, M.Scaurum rem frumentariam translatam ſciebat, dolorem ſuum magna contentione animi perſequebatur: ſed cum ſcurrarum locupletum ſcorto, cum ſororis adultero, cum ſtuprorũ ſacerdote, cum venefico, cum teſtamentario, cum ſicario, cum latrone, quos homines, ſi id, quod facilè factu fuit, & qđ fieri debuit, quódque à me optimi, & fortiſſimi ciues flagitabant, vi armisq; ſuperaſſem, non verebar, ne quis aut vim vi repulſam reprehenderet, aut perditorum ciuium, vel potius domeſticorũ hoſtium mortẽ mœreret: ſed me illa mouerunt: omnib. in cõcionibus illa furia clamabat, ſe, quæ faceret cõtra ſalutem meam, facere auctore Cn. Pompeio cla-

riſſimo viro, mihiq; & nunc,& quoad licuit, amiciſſimo. M. Craſſus,quocum mihi erãt omnes amicitiæ neceſſitudines, vir fortiſſimus ab eadã illa peſte infeſtiſſimus eſſe meis fortunis prædicabatur. C. Cæſar,qui à me nullo meo merito alienus eſſe debebat,inimiciſſimus eſſe meæ ſaluti ab eodem quotidianis concionibus dicebatur. His ſe tribus auctorib. in conſiliis capiendis, adiutoribus in re gerenda eſſe vſurum dicebat.ex quibus vnum habere exercitum maximum in Italia: duos,qui priuati tum eſſent,& præeſſe, & parare, ſi vellent,exercitum poſſe.idque facturos eſſe dicebat.nec mihi ille iudicium populi, nec legitimam aliquam contentionem,nec diſceptationem,aut cauſſæ dictionem, ſed vim, arma, exercitus,imperatores,caſtra denuntiabat. Quid ergo? inimici oratio, vana præſertim, tam improbè in clariſſimos viros coniecta me mouit? me verò non mouit illius oratio, ſed eorum taciturnitas,in quos illa oratio tam improba cõferebatur.qui tum,quamquam ob aliam cauſſam tacebant, tamen hominibus omnia timentibus tacendo loqui, nõ infitiando confiteri videbantur. Illi autem aliquo tum timore perterriti,quòd acta illa, atq; omneis res ſuperioris anni labefactari à prætoribus, infirmari à ſenatu,atq; principibus ciuitatis putabant, tribunum popularem à ſe alienare nolebant, ſuaq; ſibi propriora pericula eſſe, quàm mea,loquebãtur. Sed tamen & Craſſus à conſulibus meam cauſſam ſuſcipiendam eſſe dicebat, & eorum fidẽ Pompeius implorabat, neque ſe priuatum cauſſæ publicè ſuſceptæ defuturum eſſe dicebat. Quem virum ſtudioſum mei, cupidiſſimum reipub. conſeruandæ,domi meç certi homines ad eam rem compoſiti monuerũt,vt eſſet cautior: eiusq; vitæ à me inſidias apud me domi poſitas eſſe dixerunt: atq; hanc ei ſuſpicionem alii litteris mittendis, alii nuntiis, alii coram ipſi excitauerunt: vt ille,cùm à me certè nihil timeret, ab illis, ne quid meo nomine molirentur,ſibi cauendum putaret. Ipſe autem Cæſar, quem maximè ignari homines veritatis mihi eſſe iratum putabant, erat ad portas, erat cum imperio, erat in Italia eius exercitus, inque eo exercitu ipſius tribuni pleb. inimici mei fratrem præfecerat. Hæc ego cùm viderem (neq; enim erãt occulta) ſenatũ ſine quo ciuitas ſtare nõ poſſet, omnino de ciuitate eſſe ſublatũ: cõſules, qui publici cõſilii duces eſſe

deberent,

.deberent, perfeciſſe, vt per ipſos publicum conſilium funditus tolleretur: eos qui plurimum poſſent opponi omnib; cōcionib. falsò, ſed formidoloſè tamē, auctores ad perniciē meā conciones haberi quotidie cōtra me: vocem pro me, ac pro rep. neminem mittere: intēta ſigna legionum exiſtimari ceruicibus, ac bonis veſtris, falsò, ſed putari tamen: coniuratorum veteres copias, & effuſam illam, ac ſuperatā Catilinæ manum importunam nouo duce, & inſperata commutatione rerum eſſe renouatā: hæc cùm viderem, quid agerē, iudices? ſcio enim tum non mihi veſtrum ſtudium ſed meum prope veſtro defuiſſe. contenderem contra tribunum pl. priuatus armis? viciſſent improbos boni, fortes inertes, interfectus eſſet is, qui hac vna medicina ſola potuit à reipu. peſtē depelli. quid deinde? quid reliquiarū reſtaret? quid deniq; ? erat dubium, quin ille ſanguis tribunitius, nullo præſertim publico conſilio profuſus, cōſules vltores, & defenſores eſſet habiturus? cùm quidē in concione dixiſſet, aut mihi ſemel pereundum, aut bis eſſe vincendum. quid erat bis vincere? id profectò, vt cum amentiſſimo tribuno pl. cùm decertaſſem; cum conſulibus, cæteriſque eius vltoribus dimicarem. Ego verò ſi mihi vni pereundum fuiſſet, ac non accipienda plaga; mihi inſanabilis, illi mortifera, quā reip. impoſuiſſem, ſemel perire tamen iudices, maluiſſem, quàm bis vincere. Erat enim illa altera eiuſmodi contentio, vt neq; victi, neque victores remp. tenere poſſemus. Quid, ſi in prima contentione vi tribunitia victus in foro cum multis bonis viris concidiſſem? Senatum conſules credo vocaſſent, quem totum de ciuitate delerant. ad arma vocarent, qui ne veſtitu quidem defendi rempublicam ſiuiſſent. à tribuno pl. poſt interitū meū diſſediſſent, qui eandē horā meæ peſtis, & ſuorum præmiorū eſſe voluiſſent. Vnum enim mihi reſtabat illud, quod forſitā non nemo vir fortis, & acris animi, magniq; dixerit. Reſtitiſſes, repugnaſſes, mortē pugnans oppetiſſes. de quo te, te inquā patria, obteſtor, & vos penates patriiq; Dii, me veſtrarū ſedium tēplorumq; cauſſa, me ꝓpter ſalutē meorum ciuiū, quæ mihi ſemper fuit mea carior vita, dimicationē cædemq; fugiſſe. Etenim ſi mihi in aliqua naue cum meis amicis nauiganti hoc, iudices, accidiſſet, vt multi ex multis locis prædones claſſibus eā nauē ſe oppreſſuros minitarentur, niſi mē

vnum ſibi dedidiſſent: ſi id vectores negarent, ac mecũ ſimul interire, quàm me tradere hoſtibus mallẽt, ieciſſem me ipſe potius in profundum, vt cæteros conſeruarẽ, quàm illos mei tam cupidos non modò ad certam mortem, ſed in magnum vitæ diſcrimen adducerem. Cùm verò in hanc reip. nauẽ, ereptis ſenatui gubernaculis, fluitantem in alto tempeſtatib. ſeditionum, ac diſcordiarum, armatæ tot claſſes, niſi ego vnus deditus eſſem, incurſuræ viderentur: cũ proſcriptio, cædes, direptio denuntiarentur: cùm alii me ſuſpicione periculi ſui non defenderent, alii vetere odio bonorum incitarẽtur, alii inuiderent, alii obſtare ſibi me arbitrarentur, alii vlciſci dolorem ſuum aliquem vellent, alii rem ipſam publicã, atq; hunc bonorũ ſtatum otiúmq; odiſſent, & ob haſce cauſſas tot tamq; varias me vnũ depoſcerent: depugnarẽ potius cum ſummo, non dicã exitio, ſed periculo certè veſtro, liberorumq; veſtrorũ, quàm non id quod omnib. impendebat, vnus pro omnib. ſuſciperẽ, ac ſubirẽ? Victi eſſent improbi: at ciues, at ab eo priuato, qui ſine armis remp. etiã conſul cõſeruarat. ſin victi eſſent boni, quid ſupereſſet? non ad ſeruos videtis rem venturam fuiſſe? An mihi ipſe, vt quidã putant, fuit mors æquo animo oppetẽda? quid? tũ mortémne fugiebã? an erat res vlla, quam mihi magis optandã putarem? aut ego illas res tantas in tanta improborum multitudine cùm gerebã, non mihi mors, non exſiliũ ob oculos verſabantur? nõ hæc deniq; à me tum, tamquã fata, in ipſa re gerenda concinebantur? an erat mihi in tanto luctu meorum, tãta diſiunctione, tanta acerbitate, tanta ſpoliatione omniũ rerũ, quas mihi aut natura aut fortuna dederat, vita retinenda? tam erã rudis? tam ignarus rerũ? tã expers conſilii, aut ingenii? nihil audieram? nihil videram? nihil ipſe legendo, quærendoque cognouerã? neſciebã vitæ breuem eſſe curſum, gloriæ ſempiternum? cùm eſſet omnibus definita mors, optandũ eſſe, vt vita quæ neceſſitati deberetur, patriæ potius donata, quàm reſeruata naturæ videretur? neſciebam inter ſapientiſſimos homines hanc cõtentionẽ fuiſſe, vt alii dicerent animos hominum, ſenſúſq; morte reſtingui, alii autẽ tum maximè mẽtes ſapientum, ac fortium virorum, cùm è corpore exceſſiſſent, ſentire ac vigere? quorum alterum fugiendum nõ eſſe, carere ſenſu: alterũ etiã optandũ, meliore eſſe ſenſu. denique

cùm

tùm omnia ſemper ad dignitatẽ retuliſſem, nec ſine ea quidquam expetendum eſſe homini in vita putaſſem, mortẽ, quã etiam virgines Athenis, regis, opinor, Erechthei filiæ, ꝓ patria contempſiſſe dicuntur, ego vir conſularis tantis reb. geſtis timerem? præſertim, cùm eius eſſem ciuitatis, ex qua Q. Mucius ſolus in caſtra Porſenæ veniſſet, eúmq; interficere, propoſita ſibi morte, conatus eſſet: ex qua P. Decius primùm pater, poſt aliquot annos patria virtute præditus filius, ſe, ac vitam ſuã inſtructa acie pro ſalute populí Ro. victoriaq; deuouiſſet: ex qua innumerabiles alii partim adipiſcendæ laudis, partim vitãdæ turpitudinis cauſſa, mortẽ in variis bellis, æquiſſimis animis oppetiſſent: in qua ciuitate ipſe meminiſſem patrẽ huius M. Craſſi fortiſſimũ virũ, ne videret victorẽ viuus inimicũ, eadẽ ſibi manu vitã exhauſiſſe, qua mortẽ ſæpe hoſtibus obtuliſſet. Hæc ego, & multa alia cogitans, hoc videbam, ſi cauſſam publicã mea mors peremiſſet, neminẽ vmquã fore, qui auderet ſuſcipere contra improbos ciueis reip. ſalutẽ. itaq; non ſolùm ſi vi interiſſem, ſed etiam ſi morbo exſtinctus eſſem, fore putabam, vt exemplum reip. cõſeruandæ mecum ſimul interiret. Quis enim vmquã, me à ſenatu populóq; Ro. tanto bonorum omnium ſtudio nunc reſtituto, (quod certè, ſi eſſem interfectus, accidere non potuiſſet) vllam reip. partem cum ſua minima inuidia auderet attingere? Seruaui igitur remp. diſceſſu meo, iudices: cædem à vobis, liberíſq; veſtris, vaſtitatem, incendia, rapinas meo dolore, luctúque depuli: & vnus rempublicam bis ſeruaui, ſemel gloria, iterum ærumna mea. Neq; enim in hoc me hominem eſſe infitiabor vmquam, vt me optimo fratre, cariſſimis liberis, fidiſſima coniuge, veſtro conſpectu, patria, hoc honoris gradu, ſine dolore caruiſſe glorier. quod ſi feciſſem, quod à me beneficium haberetis, cùm pro vobis ea, quę mihi eſſent vilia, reliquiſſem? Hoc, meo quidẽ animo, ſummi in patriã amoris mei ſignum eſſe debet certiſſimũ, quòd, cùm abeſſe ab ea non poſſem ſine ſummo dolore, hunc me perpeti, quàm illam labefactari ab improbis malui. Memineram, iudices, diuinum illum virum, atq; ex iiſdẽ, quibus nos radicibus natum ad ſalutẽ imperii huius, Caiũ Marium, ſumma ſenectute, cũ ꝓpe vim iuſtorũ armorũ ꝓfugiſſet primo ſenile corp' paludib. occultaſſe demerſũ: deinde ad infimorũ ac

tenuiſſimorum hominum Minturnis miſericordiã cõfugiſſe:inde nauigio perparuo,cùm omneis portus terraſq; fugeret,in oras Africæ deſertiſſimas perueniſſe. atq; ille vitã ſuã, ne inultus eſſet,ad incertiſſimã ſpem,& ad reip.ſtatum reſeruauit:ego qui (quẽadmodum multi in ſenatu, me abſente, dixerunt) periculo reip.viuebã: quiq; ob eã cauſſam conſularibus litteris de ſenatus ſententia exteris nationibus commendabar,nónne ſi meam vitã deſeruiſſem, remp. prodidiſſem? in quo quidẽ,nunc me reſtituto, viuit mecũ ſimul exẽplum fidei publicæ,exemplum reip.defendendę:quod ſi immortale retinetur,quis non intelligit immortalem hãc ciuitatẽ futurã? Nã externa bella regum,gentium,nationum iã pridẽ ita exſtincta ſunt,vt pręclarè cum iis agamus,quos pacatos eſſe patiamur. Deniq; ex bellica victoria non fere quẽquã eſt inuidia ciuium conſecuta. domeſticis malis,& audacium ciuiũ conſiliis ſæpe eſt reſiſtendum : eorumq; periculorum eſt in rep.retinenda medicina.quam omnem,iudices, perdidiſſetis, ſi meo interitu ſenatui populóq; Rom. doloris ſui de me declarandi poteſtas eſſet erepta.Quare moneo vos adoleſcentes,atq; hoc meo iure præcipio, qui dignitatẽ, qui remp.qui gloriam ſpectatis,ne,ſi qua vos aliquando neceſſitas ad remp. contra improbos ciueis defendendam vocabit, ſegniores ſitis,& recordatione mei caſus à conſiliis fortibus refugiatis. Primùm non eſt periculum,ne qui vmquã ſint in ciuitate eiuſmodi conſules,præſertim ſi erit his, id quod debetur,perſolutum. deinde numquã iã, vt ſpero,quiſquã improbus conſilio,& auxilio bonorum ſe oppugnare remp.dicet,illis tacentibus:nec armati exercitus terrorem opponet togatis: neq; erit iuſta cauſſa ad portas ſedenti imperatori, quare terrorem ſuum falsò iactari opponiq; patiatur. numquam enim erit tam oppreſſus ſenatus, vt ei ne ſupplicandi quidẽ,ac lugendi ſit poteſtas,tam captus equeſter ordo, vt equites Romani à cõſule relegentur. Quæ cùm omnia,atq; etiã multo alia maiora,quæ cõſulto prætereo,accidiſſent,videtis me tamẽ in priſtinã meã dignitatẽ, breui tẽporis dolore interiecto,reipub.voce eſſe reuocatum.Sed,vt reuertar ad illud,quod mihi in hac omni eſt oratione propoſitũ,omnib. malis illo anno ſcelere conſulum rempub.eſſe confectã: primùm illo ipſo die,qui mihi funeſtus fuit,omnibus bonis luctuoſus,

ctuoſus, cùm ego me è complexu patriæ, conſpectuq; veſtro eripuiſſem, & metu periculi veſtri, non mei, furori hominis, ſceleri, perfidiæ, telis, miniſq; ceſſiſſem, patriáq;, quæ mihi erat cariſſima, propter ipſius patriæ caritatem reliquiſſem, cū meum illum caſum tā horribilē, tā grauem, tam repētinum, non ſolùm homines, ſed tecta vrbis, ac templa lugerent, nemo veſtrûm forum, nemo curiā, nemo lucē aſpicere vellet: illo, inquā, ipſo die: die dico? immo hora, atq; etiam puncto temporis eodē, mihi, reiq; pub. pernicies, Gabinio & Piſoni prouincia rogata eſt. Pro Dii immortales, cuſtodes, & cōſeruatores huius vrbis, atq; imperii, quænā illa in repub. monſtra, quæ ſcelera vidiſtis? ciuis erat expulſus is, qui remp. ex ſenatus auctoritate cum omnib. bonis defenderat, & expulſus non alio aliquo, ſed eo ipſo crimine. erat autem expulſus ſine iudicio, vi, lapidibus, ferro, ſeruitio deniq; concitato: lex erat lata vaſtato, ac relicto foro, & ſicariis, ſeruiſq; tradito, & ea lex, quæ vt ne ferretur, ſenatus fuerat veſte mutata. Hac tanta perturbatione ciuitatis, ne noctem quidem conſules inter meum diſcrimē & eorum prædam intereſſe paſſi ſunt: ſtatim me perculſo, ad meum ſanguinem hauriendū, & ſpirante etiam repub. ad eius ſpolia detrahenda aduolauerunt. Omitto gratulationes, epulas, partitionem ærarii, beneficia, ſpem, promiſſa, prædam, lætitiā paucorum in luctu omniū. vexabatur vxor mea: liberi ad necem quærebantur: gener, & Piſo gener, à Piſonis conſulis pedibus ſupplex reiiciebatur: bona diripiebantur, eáque ad conſules deferebantur: domus ardebat in Palatio: conſules epulabantur. Quòd ſi meis incōmodis lætabantur, vrbis tamen periculo commouerentur. Sed vt à mea cauſſa iam recedam, reliquas illius anni peſteis recordamini. ſic enim facillimè perſpicietis, quantā vim omnium remediorum à magiſtratibus ꝓximis reſp. deſiderarit. Legum multitudinē, cùm earum, quæ latæ ſunt, tum verò, quæ promulgatæ fuerunt, dicam? nam latæ quidē ſunt conſulib. illis tacentibus, immo verò approbantibus etiā: vt cenſoria notatio, & grauiſſimum iudicium ſanctiſſimi magiſtratus de repub. tolleretur: vt collegia nō modò illa vetera contra ſenatuſconſultū reſtituerentur, ſed ab vno gladiatore innumerabilia alia noua conſcriberentur: vt remiſſis ſemiſſibus, & trientibus, quinta prope pars vectiga-

lium tolleretur: vt Gabinio pro illa ſua Cilicia, quam ſibi, ſi remp. prodidiſſet, pactus erat, Syria daretur: vt vni heluoni bis de eadē re deliberādi, & rogata lege poteſtas fieret prouinciæ commutandæ. Mitto eam legem, quę omnia iura religionum, auſpiciorum, poteſtatum, omneis leges, quæ ſunt de iure & de tēpore legum rogandarum, vna rogatione deleuit. mitto omnē domeſticam labē: etiam exteras nationes illius anni furore conquaſſatas videbamus. Lege tribunitia Matris Magnæ Peſſinuntius ille ſacerdos expulſus, & ſpoliatus ſacerdotio eſt, fanumq; ſanctiſſimarum, atq; antiquiſſimarum religionum venditum pecunia grādi Brogitaro impuro homini, atq; indigno illa religione: præſertim cùm ea ſibi ille non colendi, ſed violandi cauſſa appetiſſet: appellati reges à populo, qui id numquā ne a ſenatu quidē poſtulaſſent: reducti exſules Byſantiū, cōdemnati tū, cùm indemnati ciues è ciuitate eiiciebātur. Rex Ptolemæus, qui ſi nondum erat ipſe à ſenatu ſocius appellatus, erat tamen frater eius regis, qui cùm eſſet in eadē cauſſa, iā erat à Senatu honorē iſtū conſecutus: erat eodē genere, iiſdē maioribus, eadem vetuſtate ſocietatis: deniq; erat rex, ſi nōdum ſocius, at nō hoſtis: pacatus, quietus, fretus imperio populi Ro. regno paterno, atq; auito, regali otio perfruebatur. de hoc nihil cogitante, nihil ſuſpicante, eiſdem operis ſuffragium ferentibus, eſt rogatum, vt ſedens cum purpura, & ſceptro, & illis inſignibus regiis, præconi publico ſubiiceretur; & imperante populo Rom. qui etiam bello victis regibus regna reddere conſueuit, rex amicus, nulla iniuria cōmemorata, nullis repetitis rebus, cum bonis omnib. publicaretur. Multa acerba, multa turpia, multa turbulenta habuit ille annus: tamē illi ſceleri, quod in me illorum immanitas edidit, haud ſcio, an rectè hoc proximum eſſe dicā. Antiochum illum magnum maiores noſtri, magna belli contentione terra mariq; ſuperatum, intra montē Taurum regnare iuſſerunt: Aſiā, qua illū multarunt, Attalo, vt is regnaret in ea, condonauerunt. Cum Armeniorum rege Tigrane graue bellum, perdiuturnumque geſſimus, cū ille iniuriis in ſocios noſtros inferēdis, bello ꝓpe nos laceſſiſſet. hic & ipſe per ſe vehemens fuit, & acerrimū hoſtem huius imperii Mithridatem pulſum Ponto, opibus ſuis, regnoq; defendit; & à Lucullo ſummo viro, atq; impera-

tore

tore pulſus, animo tamen hoſtili cum reliquis copiis ſuis in priſtina mēte manſit. hunc Cn. Pompeius, cùm in ſuis caſtris ſupplicem abiectúmque vidiſſet, erexit, atq; inſigne regium, quod ille de ſuo capite abiecerat, repoſuit, & imperatis certis rebus regnare iuſſit: nec minus & ſibi, & huic imperio glorioſum putauit, conſtitutū à ſe regē, quàm cōſtrictū videri. Tulit, geſſit, qui & ipſe hoſtis fuit populi Ro. & acerrimum hoſtē in regnum recepit. qui conflixit, qui ſigna contulit, qui de imperio penè certauit, regnat hodie, & amicitiæ nomen, ac ſocietatis, quod armis violarat, id precibus eſt cōſecutus. Ille Cyprius miſer, qui ſemper ſocius, ſemper amicus fuit, de quo nulla vmquā ſuſpicio durior aut ad ſenatū, aut ad imperatores noſtros allata eſt, viuus (vt aiunt) eſt, & videns cū victu, ac veſtitu ſuo publicatus. En, cur ceteri reges ſtabilē eſſe ſuam fortunam arbitrentur, cùm hoc illius funeſti anni perdito exemplo videant, per tribunum aliquē, & ſexcētas operas ſe fortunis ſpoliari & regno omni poſſe nudari. At etiam eo negotio M. Catonis ſplendorem maculare voluerunt, ignari quid grauitas, quid integritas, quid magnitudo animi, quid deniq; virtus valeret: quæ in tempeſtate ſæua quieta eſt, & lucet in tenebris, & pulſa loco manet tamen, atq; hæret in patria, ſplendetq; per ſe ſemper, neq; alienis vmquam ſordibus obſoleſcit. Non illi ornandum M. Catonem, ſed relegandum: nec illi cōmittendum illud negotium ſed imponēdū putauerunt: qui in concione palā dixerint, linguā ſe euelliſſe M. Catoni, quæ ſemper contra extraordinarias poteſtates libera fuiſſet. Sētient, vt ſpero, breui tempore, manere libertatē illā: atq; hoc etiā, ſi fieri poterit, eſſe maiorē, quòd cū conſulibus illis M. Cato etiā cū iā deſperaſſet aliquid auctoritate ſua proficere poſſe, tamen voce ipſa ac dolore pugnauit, & poſt meum diſceſſum iis Piſonē verbis flens meum, & reip. caſum vexauit, vt illū hominē perditiſſimū, atq; impudentiſſimū pene iā prouinciæ pœniteret. Cur igitur rogationi paruit? quaſi verò ille nō in alias quoq; leges quas iniuſtè rogatas putaret, iā ante iurarit. non offert ſe ille iſtis temeritatibus, vt cùm reip. nihil proſit, ſe ciue remp. priuet. Cōſule me, cùm eſſet deſignatus tribunus plebis, obtulit in diſcrimē vitā ſuam: dixit eam ſententiam, cuius inuidiam capitis periculo ſibi præſtandam videbat: dixit vehementer: egit

acriter: ea quæ ſenſit, præ ſe tulit: dux, auctor, actor rerum illarum fuit: non, quod periculum ſuũ non videret, ſed in tanta reipubl. tempeſtate nihil ſibi, niſi de patriæ periculis, cogitandum putabat. Conſecutus eſt ipſius tribunatus. quid ego de ſingulari magnitudine animi eius, ac de incredibili virtute dicã? meminiſtis illũ diẽ, cùm tẽplo à collega occupato, nobis omnibus de vita eius viri, & ciuis timentibus, ipſe animo fortiſſimo venit in templum, & clamorem hominum, auctoritate, impetum improborum, virtute ſedauit. adiit tum periculũ, ſed adiit ob cauſſam: quæ quanta fuerit, iam mihi dicere non eſt neceſſe. At ſi iſti Cypriæ rogationi ſceleratiſſimæ non paruiſſet, hæreret illa nihilominus in repub. turpitudo. Regno enim iam publicato, de ipſo Catone erat nominatim rogatum. quod ille ſi repudiaſſet, dubitatis, quin ei vis eſſet allata, cũ omnia acta illius anni per illũ labefactari viderentur? Atq; etiã hoc videbat, quoniam illa in repub. macula regni publicati maneret, quam nemo iam poſſet eluere quod ex malis boni poſſit in repu. prouenire, id vtilius eſſe per ſe conſeruari, quàm per alios. Atq; ille, etiã ſi alia quapiam vi expelleretur illis temporibus ex hac vrbe, facilè pateretur. etenim qui ſuperiore anno ſenatu caruiſſet, quò ſi tum veniret, me tamen ſocium ſuorum in rep. conſiliorum videre poſſet: is æquo animo tum, me expulſo, & meo nomine cùm vniuerſo ſenatu, tum ſententia ſua condemnata, in hac vrbe eſſe poſſet? ille verò eidẽ tempori, cui nos, eidẽ furori, eiſdem conſulibus, eiſdẽ minis, inſidiis, periculis ceſſit. luctum nos hauſimus maiorem, dolorem ille animi non minorem. His de tot, tantiſq; iniuriis in ſocios, in reges, in liberas ciuitates, conſulum querela eſſe debuit. In eius magiſtratus tutela reges, atq; exteræ nationes ſemper fuerunt. ecquæ vox vmquã eſt audita conſulum? quanquam quis auderet, ſi maximè queri vellet? de Cyprio rege quererentur, qui me ciuem nullo meo crimine, patriæ nomine laborantẽ, non modò ſtantẽ non defenderunt, ſed ne iacentẽ quidẽ protexerũt? Ceſſeram, ſi alienã à me plebẽ fuiſſe vultis, quæ non fuit, inuidiæ: ſi cõmoueri omnia videbantur, tempori: ſi vis ſuberat, armis: ſi ſocietas, magiſtratuum pactioni: ſi periculum ciuiũ, reipub. Cur, cùm de capite ciuis (nõ diſputo, cuiuſmodi ciuis) & de bonis ꝓſcriptio ferretur, cùm & ſacratis legib.

& XII.

& XII. tabulis ſancitum eſſet, vt neque priuilegium irrogari liceret, neque de capite, niſi comitiis centuriatis rogari, nulla vox eſt audita conſulum? conſtitutumq́; illo anno eſt, quantum in illis duabus huius imperii peſtibus fuit, iure poſſe per operas concitatas quemuis ciuem nominatim tribuni pleb. cõſilio ex ciuitate exturbari? Quæ verò promulgata illo anno fuerunt, quæ promiſſa multis, quæ cõſcripta, quæ ſperata, quæ cogitata, quid dicam? qui locus orbis terræ iam non erat alicui deſtinatus? cuius negotii publici cogitari, optari, fingique procuratio potuit, quæ non eſſet attributa, atque deſcripta? quod genus imperii, quæ prouincia, quæ ratio aut auferendæ, aut conflandæ pecuniæ non reperiebatur? quæ regio, oráve terrarum erat latior, in qua non regnum aliquod ſtatueretur? quis autem rex, qui illo anno non aut emendũ ſibi, quod non habebat, aut redimendum, quod habebat, arbitraretur? quis prouinciam, quis pecuniam, quis legationem ab ſenatu petebat? Damnatis de vi reſtitutio, conſulatus petitio ipſi illi populari ſacerdoti comparabatur. Hęc gemebant boni, ſperabãt improbi, agebat tribunus pleb. conſules adiuuabant. Hîc aliquando ſerius, quàm ipſe vellet, Cn. Pompeius inuictiſſimis iis, qui mentem optimi, ac fortiſſimi viri ſuis conſiliis, ac fictis terroribus à defenſione meæ ſalutis auerterant, excitauit illã ſuam non ſopitam, ſed ſuſpicione aliqua retardatam conſuetudinem reipub. bene gerendæ. Non eſt paſſus ille vir, qui ſceleratiſſimos ciueis, qui acerrimos hoſteis, qui maximas nationes, qui reges, qui genteis feras atque inauditas, qui prædonum infinitam manum, qui etiam ſeruitia virtute victoriaque domuiſſet, qui omnibus bellis terra marique compreſſis, imperium populi Rom. orbis terrarum terminis definiſſet, rempub. euerti ſcelere paucorum, quam ipſe non ſolùm conſiliis, ſed etiam ſanguine ſuo ſæpe defendiſſet: acceſſit ad cauſſam publicam: reſtitit auctoritate ſua reliquis rebus: de præteritis queſtus eſt: fieri quædam ad meliorem ſpem inclinatio viſa eſt. decreuit ſenatus frequens de meo reditu kalend. Iun. diſſentiente nullo, referẽte L. Mummio, cuius in mea cauſſa numquam fides, virtusq́; contremuit. Interceſſit Ligus iſte neſcio qui, additamentum inimicorum meorum: res erat & cauſſa noſtra eo iam loci, vt erigere ocu-

los, & viuere videretur. Quiſquis erat, qui aliquam partem in meo luctu ſceleris Clodiani attigiſſet, quocumq; venerat, quod iudicium cumq; ſubierat, damnabatur: inueniebatur nemo, qui ſe ſuffragium de me tuliſſe confiteretur: deceſſerat ex Aſia frater meus magno ſqualore, ſed multo etiam maiore mœrore. huic ad vrbem venienti tota obuiam ciuitas cum lacrymis, gemituq; proceſſerat: loquebatur liberius ſenatus: concurrebant equites Rom. Piſo ille gener meus, cui fructum pietatis ſuæ, neq; ex me, neq; à populo Ro. ferre licuit, à propinquo ſuo ſocerũ ſuum flagitabat: omnia ſenatus reiiciebat, niſi de me primùm conſules retuliſſent. Quæ cùm res iam manibus teneretur, & cùm conſules prouinciarum pactione libertatem omnẽ perdidiſſent, qui in ſenatu priuatim vt de me ſententias dicerent, flagitabantur, legem illi ſe Clodiam timere dicebant. Cùm hæc non poſſent iam diutius ſuſtinere, initur conſilium de interitu Cn. Põpeii: quo patefacto, ferroq; deprehenſo, ille incluſus domi tamdiu fuit, quamdiu inimicus meus in tribunatu. de meo reditu octo tribuni promulgarunt. ex quo intellectum eſt mihi abſenti creuiſſe amicos, in ea præſertim fortuna, in qua nonnulli etiam, quos eſſe putaueram, non erant: ſed eos voluntatem ſemper eandem, libertatem non eandem ſemper habuiſſe. nam ex nouem tribunis, quos tunc habueram, vnus me abſente defluxit: qui cognomen ſibi ex Aeliorum imaginibus arripuit, quo magis nationis eius eſſe, quàm generis videretur. Hoc igitur anno magiſtratibus nouis deſignatis, cùm omnes boni omnem ſpem melioris ſtatus in eorum fidem conuertiſſent, princeps P. Lentulus auctoritate, ac ſententia ſua, Piſone & Gabinio repugnantibus, cauſſam ſuſcepit, tribuniſq; plebis octo referentibus, præſtantiſſimam de me ſententiam dixit. qui cùm ad gloriam ſuam, atque ad ampliſſimi beneficii gratiam magis pertinere videret, cauſſam illam integram ad ſuum conſulatum reſeruari, tamen rem talem per alios citiùs, quàm per ſe tardiùs confici malebat. Hoc interim tempore P. Sextius, iudices, deſignatus, iter ad C. Cæſarem pro mea ſalute ſuſcepit. quid egerit, quantum profecerit, nihil ad cauſſam. Equidem exiſtimo, ſi ille (vt arbitror) æquus non fuerit, nihil ab hoc profectum: ſin iratior, non multum. ſed tamen ſeduli-

tatem, atque integritatem hominis videtis. Ingredior iam in Sextii tribunatum. nam hoc primùm iter deſignatus reip. cauſſa ſuſcepit. pertinere & ad concordiam ciuium putauit, & ad perficiendi facultatem, animum Cæſaris à cauſſa non abhorrere. Abiit ille annus. reſpiraſſe homines videbãtur, nondum re, ſed ſpe reipub. recuperandæ. exierunt malis omnibus, atque exſecrationibus duo Vulturii paludati: quibus vtinam ipſis eueniſſent ea, quæ tum homines precabantur: neque nos prouinciam Macedoniam cum exercitu, neque equitatum in Syria, & cohorteis optimas perdidiſſemus. Ineunt magiſtratum tribuni pleb. qui ſe omnes de me promulgaturos confirmarant. ex his princeps emitur ab inimicis meis is, quem homines in luctu irridentes Gracchum vocabant: quoniam id etiam fatum ciuitatis fuit, vt illa ex vepreculis extracta nitedula remp. conaretur arrodere. Alter verò nõ ille Serranus ab aratro, ſed ex deſerto Gaui Oleli horreo, calatis granis, in Calatinos ac Lælios inſitus, ſubitò, nominibus in tabulas relatis, nomen ſuum de tabula ſuſtulit. Veniunt kalend. Ian. (vos hæc melius ſcire poteſtis: equidem audita dico) quæ tum frequentia ſenatus, quæ exſpectatio populi, qui concurſus legatorum ex Italia cuncta, quæ virtus, actio, grauitas P. Lentuli conſulis fuit! quæ etiã collegæ eius moderatio de me! qui cùm inimicitias ſibi mecum ex reipubl. diſſenſione ſuſceptas eſſe dixiſſet, eas ſe patribus conſcriptis dixit, & temporibus, & reipub. permiſſurum. Tunc princeps rogatus ſententiam L. Cotta, dixit id, quod digniſſimum republ. fuit, nihil de me actum eſſe iure, nihil more maiorum, nihil legibus: non poſſe quemquã de ciuitate tolli ſine iudicio: de capite non modò ferri, ſed ne iudicari quidem poſſe, niſi comitiis centuriatis: vim fuiſſe illam, flammam quaſſatæ reipubl. perturbatorumque temporum, iure, iudiciisque ſublatis: magna rerum perturbatione impendente, declinaſſe me paulùlum, & ſpe reliquę trãquillitatis præſenteis fluctus, tempeſtatemq; fugiſſe. quare cùm abſens rempubl. non minus magnis periculis, quam quodam tempore pręſens liberaſſem, non reſtitui me ſolùm, ſed etiam ornari à ſenatu decere. Diſputauit etiam multa prudenter, ita de me illum amentiſſimum, & profligatiſſimum hoſtem pudoris, & pudicitiæ ſcripſiſſe, quæ ſcri-

pſerat iis verbis, rebus, ſententiis, vt etiam ſi iure eſſet rogatum, tamen vim habere non poſſet. quare me, qui nulla lege abeſſem, non reſtitui lege, ſed reuocari ſenatus auctoritate oportere. hunc nemo erat, quin veriſſimè ſentire diceret. Sed poſt eum rogatus Cn. Pompeius, approbata, laudataque Cottæ ſententia, dixit, ſeſe otii mei cauſſa, vt omni populari concitatione defungerer, cenſere, vt ad ſenatus auctoritatem, populi quoque Rom. beneficium erga me adiungeretur. Cùm omnes certatim, aliusq; alio grauius, atque ornatius, de mea ſalute dixiſſent, fieretq; ſine vlla varietate diſceſſio: ſurrexit, vt ſcitis, Attilius hic Gauianus: nec auſus eſt, cùm eſſet emptus, intercedere: noctem ſibi ad deliberandũ poſtulauit. Clamor ſenatus, querelæ, preces, ſocer ad pedes abiectus. Ille ſe affirmare, poſtero die moram nullam eſſe facturum. creditum eſt; diſceſſum eſt. Illi interea deliberatori merces, longa interpoſita nocte, duplicata eſt. Conſecuti dies pauci omnino Ianuario menſe, per quos ſenatum haberi liceret: ſed tamẽ actũ nihil, niſi de me, cùm omni mora, ludificatione, calumnia, ſenatus auctoritas impediretur, venit tandẽ conſilii de me agendi dies, VIII. kalend. Feb. Princeps rogationis vir mihi amiciſſimus Q. Fabricius, templum aliquanto ante lucem occupauit. Quietus eo die Sextius, is qui eſt de vi reus, actor hic, defenſorq; cauſſæ meæ, nihil progreditur; conſilia exſpectat inimicorũ meorum. Quid illi, quorum conſilio P. Sextius in iudicium vocatur, quo ſe pacto gerunt? cùm forum, comitium, curiam multa de nocte armatis hominibus, ac ſeruis pleriſque occupauiſſent, impetum faciunt in Fabricium, manus afferunt, occidũt nonnullos, vulnerant multos, venientem in forum virum optimum, & conſtantiſſimum M. Ciſpium tribunum pleb. vi depellunt, cædem in foro maximam faciunt, vniuerſiq; diſtrictis gladiis, & cruentis in omnibus fori partibus fratrem meum virum optimum, fortiſſimum, meiq; amantiſſimum, oculis quærebant, voce poſcebant: quorum ille telis libenter in tanto luctu ac deſiderio mei, non repugnandi, ſed moriendi cauſſa corpus obtuliſſet ſuum, niſi ſuã vitam ad ſpem mei reditus reſeruaſſet, ſubiit tamen vim illam nefariã conſceleratorum latronum: & cùm ad fratris ſalutem à populo Rom. deprecandam veniſſet, pulſus è roſtris, in comitio iacuit,

cuit,

cuit, ſeque ſeruorum, & libertorum corporibus obtexit, vitamq; tum ſuam noctis, & fugæ præſidio, non iuris, iudiciorumq; defendit. Meminiſtis tum, iudices, corporibus ciuiũ Tiberim compleri, cloacas referciri, è foro ſpongiis effundi ſanguinem, vt omnes tantam illam copiam, & tam magnificum apparatum, non priuatum aut plebeium, ſed patriciũ, & prætorium eſſe arbitrarentur: nihilq; neq; ante hoc tempus, neque hoc ipſo turbulentiſſimo die criminandum Sextium. Atqui vis in foro verſata eſt. certe. quando enim maior? lapidationes perſæpe vidimus: non ita ſæpe, ſed nimiũ tamen ſæpe, gladios: cædem verò tantam, tantos aceruos corporum exſtructos, niſi fortè illo Cinnano, atq; Octauiano die, quis vmquã in foro vidit? qua ex concertatione animorum? nam ex pertinacia, aut conſtantia interceſſoris oritur ſæpe ſeditio, culpa, atque improbitate latoris, commodo aliquo imperitis, aut largitione propoſita: oritur ex concertatione magiſtratuum: oritur ſenſim, ex clamore primũ, deinde aliqua diſceſſione concionis: vix ſerò, & raro ad manus peruenitur. nullo verò verbo facto, nulla concione aduocata, nulla lege concitatam nocturnam ſeditionem quis audiuit? An veriſimile eſt, vt ciuis Romanus, aut homo liber quisquam cum gladio in forum deſcenderit ante lucem, ne de me ferri pateretur, præter eos qui ab illo peſtifero ac perdito ciue iampridem reip. ſanguine ſaginantur? Hîc iam de ipſo accuſatore quæro, qui P. Sextium queritur cum multitudine in tribunatu, & cum præſidio magno fuiſſe, num illo die fuerit? certè nõ fuit. Victa igitur eſt cauſſa reip. & victa, non auſpiciis, non interceſſione, non ſuffragiis, ſed vi, manu, ferro. nam ſi obnuntiaſſet Fabricio is tribunus pleb. qui ſeruaſſe de cælo dixerat, accepiſſet reſpubl. plagam, ſed eam, quam acceptam gemere poſſet. Si interceſſiſſet collega Fabricio, læſiſſet rempub. ſed remp. iure læſiſſet. Gladiatores tu nouitios, pro exſpectata ædilitate ſuppoſitos, cum ſicariis à carcere emiſſis ante lucem in forum immittas? magiſtratus templo deiicias? cædem maximam facias? forum purges? & cùm omnia vi, & armis egeris, accuſes eum, qui ſe præſidio munierit, non vt te oppugnaret, ſed vt vitam ſuam poſſet defendere? Atqui ne ex eo quidem tempore id egit Sextius, vt à ſuis munitus, tutò in foro tum magiſtratum ge-

reret,remp adminiſtraret. Itaque fretus ſanctitate tribunatus,cùm ſe non modò contra vim, & ferrum, ſed etiam contra verba,atq; interceſſionem legibus ſacratis eſſe armatum putaret,venit in templum Caſtoris,obnuntiauit cõſuli:cùm ſubito manus illa Clodiana, in cæde ciuium ſæpe iá victrix, exclamat,incitatur, inuadit: inermem,atq; imparatum tribunũm alii gladiis adoriuntur,alii fragmentis ſeptorum, & fuſtibus: à quibus hic multis vulneribus acceptis, ac debilitato corpore, & contrucidato, ſe abiecit exanimatus: neque vlla alia re ab ſe mortem. niſi opinione mortis depulit. quẽ cùm iacentem, & conciſum plurimis vulneribus extremo ſpiritu exſanguem, & confectum viderent, defatigatione magis, & errore, quàm miſericordia, & modo, aliquando cædere deſtiterunt. Et cauſſam dicit Sextius de vi? quid ita? quia viuit. at id non ſua culpa. plaga vna illa extrema defuit: quę ſi acceſſiſſet,reliquum ſpiritum exhauſiſſet. Accuſa Lentidium: non percuſſit locum. maledicito Sabino homini Reatino, cur tam temerè exclamarit occiſum. ipſum verò quid accuſas? num defuit gladiis? num repudiauit? num, vt gladiatoribus imperari ſolet,ferrum non recepit? an hæc ipſa vis eſt, non poſſe emori? an illa, quòd tribunus plebis templum cruentauit? an, quòd cùm eſſet ablatus, primumque reſipuiſſet,non ſe referri iuſſit? vbi eſt crimen, quod reprehenditis? Hic quæro, iudices,ſi illo die gens iſta Clodia, quod facere voluit, effeciſſet: ſi P. Sextius, qui pro occiſo relictus eſt,occiſus eſſet,fuiſtiſne ad arma ituri? fuiſtiſne vos ad patrium illum animum, maiorumq; virtutẽ excitaturi? fuiſtiſne aliquãdo remp. à funeſto latrone repetituri? an etiam tunc quieſceretis,cunctaremini, timeretis,cùm rempu. à facinoroſiſſimis ſicariis, & à ſeruis eſſe oppreſſam, atq; occupatam videretis? cuius igitur mortem vlciſceremini, ſi quidem liberi eſſe, & habere remp. cogitaretis,de eius virtute viri quid vos loqui,quid ſentire, quid cogitare, quid iudicare oporteat, dubitandum putatis? At verò ipſi paricidæ, quorum effrenatus furor alitur impunitate diuturna, adeò vim facinoris ſui perhorruerant, vt ſi paullo longior opinio mortis Sextii fuiſſet, Gracchum illum ſuum transferendi in nos criminis cauſſa occidere cogitarint. ſenſit ruſticulus nõ incautus (neq; enim homines nequam tacere potuerũt) ſuũ

ſangui-

ſanguinem quæri ad reſtinguendã inuidiam facinoris Clodiani: mulioniam penulam arripuit, cũ qua primùm Romã ad comitia venerat: meſſoria ſe corbe contexit: cùm quærerent alii Numeriũ, alii Quinctium, gemini nominis errore ſeruatus eſt. atq. hoc ſcitis omnes, vſq; adeo hominem in periculo fuiſſe, quoad ſcitum ſit Sextium viuere. quod niſi eſſet patefactum paullo citius, quàm vellem, non illi quidẽ morte mercenarii ſui transferre potuiſſent inuidiam in quos putabant, ſed acerbiſſimi ſceleris infamiam grato quodã ſcelere minuiſſent. Ac ſi tunc P. Sextius, iudices, in templo Caſtoris animam, quam vix retinuit, edidiſſet, nõ dubito, quin, ſi modò eſſet in republ. ſenatus, ſi maieſtas populi Romani reuixiſſet, aliquando ſtatua huic ob rempublicam interfecto in foro ſtatueretur. Nec verò illorum quiſquam, quos à maioribus noſtris morte obita poſitos in illo loco, atque in roſtris collocatos videtis, eſſet P. Sextio aut acerbitate mortis, aut in rempublicam animo præponẽdus. qui cùm cauſſam ciuis calamitoſi, cauſſam amici, cauſſam bene de republica meriti, cauſſam ſenatus, cauſſam Italiæ, cauſſam reipubl. ſuſcepiſſet: cùmque auſpiciis, religioniq́ue parens obnuntiaret, quod ſenſerat, luce, palam à nefariis peſtibus in Deorum, hominúmq; conſpectu eſſet occiſus, ſanctiſſimo in templo, ſanctiſſima in cauſſa, ſanctiſſimo in magiſtratu. Eius igitur vitam quiſquã ſpoliandã ornamentis eſſe dicet, cuius mortem ornandam monumento ſempiterno putaretis? Homines, inquit, emiſti, coegiſti, paraſti. quid vti faceret? ſenatum obſideret? ciueis indemnatos expelleret? bona diriperet? ædeis incenderet? tecta diſturbaret? templa Deorum immortaliũ inflãmaret? tribunos plebis ferro è roſtris expelleret? prouincias, quas vellet, quibus vellet, venderet? reges appellaret? rerum capitalium condemnatos in liberas ciuitates per legatos noſtros reduceret? principem ciuitatis ferro obſeſſum teneret? hæc vt efficere poſſet, quæ fieri, niſi armis oppreſſa rep. nullo modo poterant, idcirco credo manum ſibi P. Sextius, & copias cõparauit. At nondũ erat maturum: nondũ res ipſa ad eiuſmodi præſidia viros bonos cõpellebat: pulſi nos eramus, non omnino iſta manu ſola, ſed tamen non ſine iſta: vos taciti mirabamini. Captũ erat forũ anno ſuperiore, æde Caſtoris, tanquam arce aliqua, à fugi-

tiuis occupata: ferebatis. omnia hominum cùm egeſtate, tum audacia perditorum clamore, concurſu, vi, manu, gerebantur: perferebatis. magiſtratus templis pellebantur, alii omnino aditu, ac foro prohibebantur: nemo reſiſtebat. gladiatores ex prætoris comitatu comprehenſi, in ſenatum introducti, confeſſi, in vincula coniecti à Milone, miſſi à Serrano: mentio nulla. forum corporibus ciuium Rom. conſtratum cæde nocturna: non modò nulla noua quæſtio, ſed etiam vetera iudicia ſublata. Tribunum pleb. plus viginti vulneribus acceptis iacentem, moribundumque vidiſtis. alterius tribuni pleb. diuini hominis (dicam enim quod ſentio, & quod mecum ſentiunt omnes) diuini, inſigni quadã, inaudita, noua magnitudine animi, grauitate, fide præditi, domus eſt oppugnata ferro, facibus, exercitu Clodiano. Et tu hoc loco laudas Milonem, & iure laudas. quem enim vnquam virum tam immortali virtute præditum vidimus: qui nullo præmio propoſito, præter hoc, quod iam contritum, & contemptum putatur, iudicium bonorum, omnia pericula, ſummos labores, grauiſſimas contentiones, inimicitiaſque ſuſcepit? qui mihi vnus ex omnibus ciuibus videtur re docuiſſe, non verbis, quid oporteret à præſtantiſſimis viris in repub. fieri, & quid neceſſe eſſet: oportere hominum audacium, euerſorum reipub. ſceleri, legibus & iudiciis reſiſtere: ſi leges non valerent, iudicia non eſſent, ſi reſpub. vi conſenſúque audacium armis oppreſſa teneretur, præſidio & copiis defendi vitam, & libertatem neceſſe eſſe. hoc ſentire, prudẽtiæ eſt, facere fortitudinis: & ſentire verò & facere, perfectæ cumulatæque virtutis. Adiit ad rempub. tribunus pleb. Milo: de cuius laude plura dicam, non quò aut ipſe hæc dici, quàm exiſtimari malit, aut ego hunc laudis fructum præſenti libenter impertiam, præſertim cùm verbis conſequi non poſſim: ſed quod exiſtimo, ſi Milonis cauſſam accuſatoris voce collaudatam probaro, vos in hoc crimine parem Sextii cauſſam exiſtimaturos. Adiit igitur T. Annius ad cauſſam reipublicæ, ſic vt ciuem patriæ recuperare vellet: reipub. tum ſimplex cauſſa, conſtans ratio, plena conſenſionis omnium, plena concordiæ. collegas adiutores habebat. conſulis alterius ſummum ſtudium, alterius animus pene placatus: de prætoribus vnus alienus: ſenatus incredibilis voluntas:

voluntas: equitum Rom. animi ad cauſſam excitati erecta Italia. duo ſoli erant empti ad impediendũ: qui ſi homines deſpecti, & contempti tantam rem ſuſtinere non potuiſſent, ſe cauſſam, quam ſuſceperat, nullo labore peracturum videbat. agebat auctoritate, agebat conſilio, agebat per ſummum ordinem, agebat exemplo bonorum, & fortium ciuium: quid repub. quid ſe dignum eſſet, quis ipſe eſſet, quid ſperare, quid maioribus ſuis reddere deberet diligentiſſimè cogitabat. Huic grauitati hominis videbat ille gladiator ſe, ſi moribus ageret, parem eſſe non poſſe: ad ferrum; ad faces, ad quotidianam cædem, incendia, rapinas ſe cum exercitu ſuo contulit; domum oppugnare, itineribus occurrere, vi laceſſere; & terrere cœpit. Non mouit hominem ſumma grauitate, ſummaque conſtantia, ſed quamquã dolor animi, innata libertas, prompta excellensq; virtus fortiſſimum virũ hortabantur, vi vim, oblatam præſertim ſæpius, vt frangeret, & refutaret: tanta moderatio fuit hominis, tantum conſilium, vt contineret dolorem, neque eadem ſere vlciſceretur, qua eſſet laceſſitus: ſed illum tot iam in funeribus reipubl. exſultantem ac tripudiantem, legum, ſi poſſet, laqueis conſtringeret. deſcendit ad accuſandum: quis vnquam tam propriè? reipub. cauſſa, nullis inimicitiis, nullis præmiis, nulla hominum poſtulatione, aut etiam opinione id vnquam eſſe facturum? fracti erant animi hominis. hoc enim accuſante, priſtini illius ſui iudicii turpitudinem deſperabat. Ecce tibi conſul, prætor, tribunus pleb. noua noui generis edicta proponunt, Ne reus adſit, ne citetur; ne quæratur, ne mentionem omnino cuiquam iudicum, aut iudiciorũ facere liceat. Quid ageret vir ad virtutem, dignitatem, gloriã natus, vi ſceleratorum hominũ corroborata, legibus iudiciisq; ſublatis? ceruices tribunus pleb. priuato, præſtantiſſimus vir profligatiſſimo homini daret? an cauſſam ſuſceptã affligeret? an ſe domi contineret? & vinci turpe putauit, & deterreri, etiam eripi reiecit: vt, quoniam ſibi in illum legibus vti non liceret, illius vim neque in ſuo, neque in reipub. periculo pertimeſceret. Quomodo igitur in hoc genere præſidii comparati accuſas Sextium, cùm idem laudes Milonem? an, qui ſua tecta defendit, qui ab aris, focis, ferrum, flammamque depellit, qui ſibi licere vult tuto

eſſe in foro, in templo, in curia, qui vitæ præſidium comparat, qui vulneribus, quę cernit quotidie toto corpore, monetur, vt aliquo præſidio caput, & ceruices, & iugulum, ac latera tutetur: hunc de vi accuſandum putas? Quis enim veſtrûm, iudices, ignorat, ita naturam rerum tuliſſe, vt quodam tempore homines nondum neque naturali, neq; ciuili iure deſcripto, fuſi per agros, ac diſperſi vagarentur, tantumque haberent, quantum manu, ac viribus per cædem, ac vulnera aut eripere, aut retinere potuiſſent? Qui igitur primi virtute, & conſilio præſtanti exſtiterunt, ii perſpecto genere humanæ docilitatis, atque ingenii, diſſipatos vnum in locum congregarunt, eoſque ex feritate illa ad iuſtitiam, atque manſuetudinem traduxerunt. tum res communem vtilitatem continentes, quas publicas appellamus, tum conuenticula hominum, quæ poſtea ciuitates nominatæ ſunt, tum domicilia coniuncta, quas vrbeis dicimus, inuento, & diuino, & humano iure mœnibus ſepſerunt. Atque inter hanc vitam perpolitam humanitate, & illam immanem, nihil tam intereſt, quàm ius, atque vis. horum vtro vti nolimus, altero eſt vtendũ. vim volumus exſtingui? ius valeat neceſſe eſt, id eſt iudicia, quibus omne ius continetur. iudicia diſplicent, aut nulla ſunt? vis dominetur neceſſe eſt. Hæc vident omnes: Milo & vidit, & fecit, vt ius experiretur, vim depelleret. altero vti voluit, vt virtus audaciam vinceret: altera vſus neceſſariò eſt, ne virtus ab audacia vinceretur. Eademque ratio fuit P. Sextii, ſi minus in accuſando (neque enim per omneis fuit idem neceſſe fieri) at certè in neceſſitate defendendæ ſalutis ſuæ, præſidióque contra vim, & manum comparando. O Dii immortales! quemnam oſtenditis exitum nobis? quam ſpem reipublicæ datis? quotus quiſque inuenietur tanta virtute vir, qui optimam quamque cauſſam reipub. amplectatur? qui bonis viris deſeruiat? qui ſolidam laudem, veramque quærat? cùm ſciat illa duo reipub. pene fata, Gabinium, & Piſonem, alterum haurire quotidie ex pacatiſſimis, atque opulentiſſimis Syriæ gazis innumerabile põdus auri, bellum inferre quieſcentibus, vt eorum veteres, illibatáſq; diuitias in profundiſſimum libidinum ſuarum gurgitem profundat; villam ædificare in oculis omniũ tantam, tugurium vt iã videatur

eſſe

eſſe illa villa, quam ipſe tribunus pleb. pictam olim in cōcionibus explicabat, quo fortiſſimum, ac ſummũ ciuem in inuidiam homo caſtus, ac non cupidus vocaret: alterum Thracibus, ac Dardanis primùm pacem maxima pecunia vendidiſſe: deindè, vt illi pecuniam conficere poſſent, vexandam his Macedoniam, & ſpoliandam tradidiſſe: eundémq; bona creditorum ciuium Roman. cum debitoribus Græcis diuiſiſſe, cogere pecunias maximas à Dyrrhachinis, ſpoliare Theſſalos, certam Achæis in annos ſingulos pecuniam imperauiſſe: neque tamen vllo in publico, aut religioſo loco ſignum aut tabulam, aut ornamentum reliquiſſe? hoc ſic illudere, quibus omne ſupplicium, atque omnis iure optimo pœna debetur? reos eſſe hos duos, quos videtis? Omitto iam Numerium, Serranum, Ælium, quiſquilias ſeditionis Clodianæ: ſed tamen hi quoque etiam nunc volitant, vt videtis: nec, dum vos de vobis aliquid timebitis, illi vmquam de ſe pertimeſcent. Nam quid ego de ædile ipſo loquar, qui etiā diem dixit, & accuſauit de vi Milonem? neque hic tamen vlla vmquam iniuria adducetur, vt eum tali virtute, tantaque firmitate animi ſe in rempu. fuiſſe pœniteat: ſed qui hęc vident adoleſcentes, quonam ſuas menteis conferent? Ille, qui monumenta publica, qui ædeis ſacras, qui domos inimicorum ſuorum oppugnauit, exſcidit, incendit: qui ſtipatus ſemper ſicariis, ſeptus armatis, munitus indicibus fuit, quorum hodie copia redundat; qui & peregrinam manum facinoroſorum concitauit; & ſeruos ad cædem idoneos emit, & in tribunatu carcerem totum in forum effudit: volitat ædilis, accuſat eum, qui aliqua parte eius furorem exſultantem repreſſit. hic, qui ſe eſt tutatus ſic, vt in priuata re Deos penates ſuos, in republica iura tribunatus auſpiciáque defenderet, accuſare eum moderatè, à quo ipſe nefariè accuſatur, per ſenatus auctoritatem non eſt ſitus. Nimirum hoc illud eſt, quod de me potiſſimum tu in accuſatione quæſiſti, quæ eſſet noſtra natio optimatium. ſic enim dixiſti. Rem quæris præclaram iuuentuti ad diſcendum, nec mihi difficilem ad perdocendum. de qua pauca, iudices, dicam: &, vt arbitror, nec ab vtilitate eorum, qui audient, nec ab officio noſtro, nec ab ipſa cauſſa Publii Sextii abhorrebit oratio mea. Duo genera ſemper in hac

ciuitate fuerunt eorum, qui verſari in rep. atque in ea ſe excellentius gerere ſtuduerunt: quibus ex generibus alteri ſe populareis, alteri optimateis & haberi, & eſſe voluerunt. qui ea, quæ faciebant, quæque dicebant, multitudini iucũda eſſe volebant, populares: qui autem ita ſe gerebant, vt ſua conſilia optimo cuique probarentur, optimates habebantur. Quis ergo optimus iſte? quis? de numero ſi quæris, innumerabiles. neque enim aliter ſtare poſſemus. ſunt principes conſilii publici, ſunt, qui eorum ſectam ſequuntur: ſunt maximorum ordinum homines, quibus patet curia: ſunt municipales ruſticiq; Romani: ſunt negotia gerentes: ſunt etiam libertini optimates. numerus, vt dixi, huius generis latè, & variè diffuſus eſt: ſed genus vniuerſum (vt tollatur error) breui circumſcribi & definiri poteſt. Omnes optimates ſunt, qui neque nocentes ſunt, nec natura improbi, nec furioſi, nec malis domeſticis impediti. Eſto igitur, vt hi ſint, quam tu nationem appellaſti, & qui integri ſunt, & ſani, & bene de rebus domeſticis conſtituti. horum qui voluntati, commodis, opinioni in gubernanda republ. ſeruiunt, defenſores optimatium, ipſique optimates grauiſſimi, & clariſſimi ciues nominantur, & principes ciuitatis. Quid eſt igitur propoſitũ his reipub. gubernatoribus, quod intueri, & quo curſum ſuum dirigere debeant? id quod eſt præſtantiſſimum; maximeque optabile omnibus ſanis, & bonis, & beatis, cum dignitate otium. Hoc qui volunt, omnes optimates: qui efficiunt, ſummi viri, & conſeruatores ciuitatis putantur. Neque enim rerum gerendarum dignitate homines efferri ita conuenit, vt otio non proſpiciant: neque vllum amplexari otium, quod abhorreat à dignitate. Huius autem otioſæ dignitatis hæc fundamenta ſunt, hæc membra, quæ tuenda principibus, & vel capitis periculo defendenda ſunt, religiones, auſpicia, poteſtates magiſtratuum, ſenatus auctoritas, leges, mos maiorum, iudicia, iuriſdictio, fides, prouinciæ, ſocii, imperii laus, res militaris, ærarium. Harum rerum tot, atque tantarum eſſe defenſorem, & patronum, magni animi eſt, magni ingenii, magnæque conſtantiæ. Etenim in tanto ciuium numero magna multitudo eſt eorum, qui, aut propter metum pœnę, peccatorum ſuorum conſcii, nouos motus conuerſionéſque

reipub.

reipub. quærant: aut qui, propter inſitum quendam animis furorem, diſcordiis ciuium, ac ſeditione paſcantur: aut qui, propter implicationem rei familiaris, communi incendio malint, quàm ſuo, deflagrare. Qui cùm auctores ſunt, & duces ſuorum ſtudiorum, vitiorumque nacti, in repub. fluctus excitantur: vt vigilandum ſit iis, qui ſibi gubernacula patriæ depopoſcerunt, enitendúmque omni ſcientia, ac diligentia, vt conſeruatis his, quæ ego paullo ante fundamenta, ac mēbra eſſe dixi, tenere curſum poſſint, & capere otii illum portum, & dignitatis. Hanc ego viam, iudices, ſi aut aſperam, atque arduam, aut plenam eſſe periculorum, aut inſidiarum negem, mentiar: præſertim cùm id non modò intellexerim ſemper, ſed etiam præter cæteros ſenſerim. maioribus præſidiis, & copiis oppugnatur reſpub. quàm defenditur: propterea quòd audaces homines, & perditi nutu impelluntur, & ipſi etiam ſponte ſua contra rempubl. incitantur: boni neſcio quomodo tardiores ſunt, & principiis rerum neglectis, ad extremum ipſa denique neceſſitate excitantur: ita vt nonnumquam cunctatione ac tarditate, dū ocium volunt etiam ſine dignitate retinere, ipſi vtrumque amittant. Propugnatores autem reipub. qui eſſe voluerūt, ſi leuiores ſunt, deſciſcunt: ſi timidiores, deſunt: permanent illi ſoli, atque omnia reipub. cauſſa perferunt, qui ſunt tales, qualis pater tuus, M. Scaure, fuit, qui à C. Graccho vſque ad C. Marium ſeditioſis omnibus reſtitit: quem nulla vmquam vis, nullæ minæ, nulla inuidia labefecit: aut qualis Q. Metellus patruus matris tuæ, qui cùm florentem hominem in populari ratione L. Saturninum cenſor notaſſet, cúmq; infitiuum Gracchum contra vim multitudinis incitatæ cenſu prohibuiſſet: cúmque in eam legem quam non iure rogatam iudicarat, iurare vnus noluiſſet, de ciuitate maluit, quàm de ſententiâ demoueri: aut, vt vetera exempla, quorum eſt copia digna huius imperii gloria, relinquā, néve eorum aliquem, qui viuunt, nominem, qualis nuper Q. Catulus fuit, quem neque periculi tempeſtas, neque honoris aura potuit vmquam de ſuo curſu, aut ſpe, aut metu demouere. Hæc imitamini per Deos immortaleis, qui dignitatem, qui laudem, qui gloriam quæritis: hæc ampla ſunt, hæc diuina, hæc immortalia: hæc fama celebrantur,

monumentis annalium mandantur, poſteritati propagãtur. "Eſt labor non nego: pericula magna: fateor. " Multæ inſidiæ ſunt bonis ; veriſſimè dictum eſt. "Sed te id, quod multi inuideant, multique expetant, Inſcitia ſit, inquit, poſtulare, Si tu laborem ſumma cum cura efferas nullum. Idem alio loco dixit, quod exciperent improbi ciues, "Oderint, dum metuant. præclara enim illa præcepta dederat iuuentuti. ſed tamen hęc via, hæc ratio reipublicæ capeſſendæ olim erat magis pertimeſcenda, cùm multis in reb. multitudinis ſtudium ad populi commodum ab vtilitate reipu. diſcrepabat. Tabellaria lex ab L. Caſſio ferebatur: populus libertatẽ agi putabat ſuam : diſſentiebant principes, & in ſalute optimatium temeritatem multitudinis, & tabellæ licentiam pertimeſcebant. Agrariam Tib. Gracchus legem ferebat: grata erat populo; fortunæ conſtitui tenuiorum videbantur. nitebantur contra optimates, quòd ea diſcordiam excitari videbant: & cùm locupletes poſſeſſionibus diuturnis mouerentur, ſpoliari rempubl. propugnatoribus arbitrabantur. Frumentariam legem C. Gracchus ferebat: iucunda res plebi Romanæ. victus enim ſuppeditabatur largè ſine labore. repugnabant boni, quòd & ab induſtria plebem ad deſidiam auocari putabant, & ærarium exhauriri videbatur. Multa etiam noſtra memoria, quæ conſultò prætereo, fuerunt in ea contentione, vt popularis cupiditas à conſilio principum diſſideret. Nunc iam nihil eſt, quod populus à delectis, principibusque diſſentiat. nec flagitat rem vllam, neque nouarum rerum eſt cupidus: & otio ſuo, & dignitate optimi cuiuſque, & vniuerſæ reipublicæ gloria delectatur. Itaque homines ſeditioſi ac turbulenti, quia nulla iam largitione populum Romanum cõcitare poſſunt, quòd plebs perfuncta grauiſſimis ſeditionibus, ac diſcordiis otiũ malle videatur, conductas habent conciones: neque id agunt, vt ea dicant, aut ferant, quæ illi velint audire, qui in concione ſunt: ſed pretio ac mercede perficiunt, vt quidquid dicant, id illi velle audire videantur. Num vos exiſtimatis Gracchos, aut Saturninum, aut quemquam illorum veterum, qui populares habebantur, vllum vmquam in concione habuiſſe conductum? nemo habuit. ipſa enim largitio, & ſpes commodi propoſiti, ſine mercede vlla multitudi-

titudinem concitabat. Itaq; temporibus illis, qui populares erant, offendebant illi quidem apud graueis, & honeſtos homines, ſed populi iudiciis, atque omni ſignificatione florebant. his in theatro plaudebatur: hi ſuffragiis, quod contenderant, conſequebantur: horum homines nomen, orationem, vultum, inceſſum amabant. Qui autem aduerſabantur ei generi, graues, & magni homines habebantur: ſed valebant in ſenatu multum, apud bonos viros plurimum: multitudini iucundi non erant: ſuffragiis offendebatur ſæpe eorum voluntas: plauſum verò etiam ſi quis eorum aliquando acceperat, ne quid peccaſſet pertimeſcebat. Attamen ſi qua res erat maior, idem ille populus, horum auctoritate maximè commouebatur. Nunc, niſi me fallit, in eo ſtatu ciuitas eſt, vt ſi operas conductorum remoueris, omnes idem de repub. ſenſuri eſſe videantur. Etenim tribus locis ſignificari maximè populi Romani iudicium, ac voluntas poteſt, concione, comitiis, ludorum, gladiatorúmque conſeſſu. Quæ concio fuit per hos annos, qui quidem eſſet non conducta, ſed vera, in qua populi Romani conſenſus perſpici poſſet? Habitæ ſunt multæ de me à gladiatore ſceleratiſſimo, ad quas nemo adibat incorruptus, nemo integer, nemo illum fœdum vultum aſpicere, nemo furialem vocem bonus audire poterat. Erant, erant illæ conciones perditorum hominum neceſſariò turbulentæ. Habuit de eodem me P. Lentulus conſul concionem: cōcurſus eſt populi Romani factus: omnes ordines, tota in illa concione Italia conſtitit: egit cauſſam ſumma cum grauitate copiáq; dicendi, tanto ſilentio, tanta approbatione omnium, nihil vt vmquam videretur tam populare ad populi Romani aureis accidiſſe. Productus eſt ab eo Cn. Pompeius, qui ſe non ſolùm auctorem meæ ſalutis, ſed etiam ſupplicem populo R. exhibuit. huius oratio & pergauis, & grata concioni fuit. ſic contendo, numquam neque ſententiam eius auctoritate, neque eloquentiam iucunditate fuiſſe maiorem. Quo ſilentio ſunt auditi de me cæteri principes ciuitatis? quos iccirco non appello hoc loco, ne mea oratio, ſi minus de aliquo dixero, ingrata; ſi ſatis de omnibus, infinita eſſe videatur. Cedo nunc eiuſdem illius inimici mei de me eodem ad verum populum in campo Martio concionem. quis non

modò approbauit, ſed non indigniſſimum facinus putauit, illum non dicam loqui, ſed viuere, ac ſpirare? quis fuit, qui non eius voce maculari rempub. ſeq;, ſi eum audiret, ſcelere aſtringi arbitraretur? Venio ad comitia ſiue magiſtratuum placet, ſiue legum. Leges videmus ſæpe ferri multas: omitto eas, quæ feruntur ita, vix vt quini, & hi ex alia tribu, qui ſuffragium ferant, reperiantur. de me, quem tyrannum, atque ereptorem libertatis eſſe dicebat, in illa ruina reipub. dicit ſe legem tuliſſe. quis eſt, qui ſe, cùm contra me ferebatur, iniſſe ſuffragium confiteatur? cùm autem de me eodem ex ſenatuſconſulto comitijs centuriatis ferebatur, quis eſt, qui non profiteatur ſe affuiſſe, & ſuffragium de ſalute mea tuliſſe? Vtra igitur cauſſa popularis debet videri? in qua omnes honeſtates ciuitatis, omnes ætates, omnes ordines vnà conſentiunt? an in qua furiæ concitatæ tamquam ad funus reipub. conuolant? An, ſicubi aderit Gellius, homo & fratre indignus viro clariſſimo, atque optimo conſule, & ordine equeſtri, cuius ille ordinis nomen retinet, ornamēta confecit, id erit populare? eſt enim homo iſte populo R. deditus. nihil vidi magis. qui cū eius adoleſcētia in ampliſſimis honorib. ſummi viri L. Philippi vitrici florere potuiſſet, vſq; eo non fuit popularis, vt bona ſolus comeſſet. deinde ex impuro adoleſcente, & petulante, poſteaquā rem paternam ab idiotarū diuitijs ad philoſophorum regulam perduxit, Græculū ſe, atq; otioſum putari voluit: ſtudio litterarū ſe ſubito dedidit. Nihil ſanè. Attæ iuuabant: anagnoſtæ, libelli etiā pro vino ſæpe oppignerabantur: manebat inſaturabile abdomen: copiæ deficiebant. Itaque ſemper verſabatur in ſpe rerum nouarū: otio, & tranquillitate reipub. conſeneſcebat. Ecqua ſeditio vmquam fuit, in qua non ille princeps? ecquis ſeditioſus, cui ille non familiaris? ecqua turbulenta concio, cuius ille non concitator? cui bene dixit vmquā bono? bene dixit? immo, quē fortem, & bonū ciuem non petulantiſſimè eſt inſectatus? qui, vt credo, non libidinis cauſſa, ſed vt plebicola videretur, libertinā duxit vxorē. is de me ſuffragiū tulit, is affuit, is interfuit epulis, & gratulationibus paricidarum. in quo tamen eſt me vltus, cùm illo ore inimicos eſt meos ſuauiatus, qui, quaſi mea culpa bona perdiderit, ita ob eam ipſam cauſſam eſt mihi inimicus, qua nihil habet.

Vtrum

Vtrum ego tibi patrimonium eripui, Gelli, an tu comediſti? quid? tu meo periculo gurges, ac vorago patrimonii helluabare, vt ſi ego conſul rempub. contra te & gregaleis tuos defendiſſem, in ciuitate eſſe me nolles? te nemo tuorum videre vult: omnes aditum, ſermonem, congreſſum tuum fugiunt: te ſororis filius Poſtumius adoleſcens grauis, ſenili iudicio notauit, cùm in magno numero tutorem liberis non inſtituit. Sed elatus odio, & meo, & reipub. nomine, quorum ille vtri ſit inimicior neſcio: plura dixi, quàm dicendum fuit in furioſiſſimum, atque egentiſſimum ganeonem. Illuc reuertor: contra me cùm ſit actum, capta vrbe, atque oppreſſa, Gellium, Firmidium, Titium, eiuſdem modi furias, illis mercenariis gregibus duces, & auctores fuiſſe, cùm ipſe lator nihil ab horum turpitudine, audacia, ſordibus abhorrerét: at cùm de dignitate mea ferebatur, nemo ſibi nec valetudinis excuſationem, nec ſenectutis ſatis iuſtam putauit: nemo fuit, qui ſe non remp. mecum ſimul reuocare in ſuas ſedes arbitraretur. Videamus nunc comitia magiſtratuum. Fuit collegium nuper tribunitium, in quo tres minimè, vehementer duo populares exiſtimabantur. ex his, qui populares non habebantur, quibus in illo genere conductarum concionum conſiſtendi poteſtas non erat, duos à populo Rom. prætores video eſſe factos: & quantum ſermonibus vulgi, & ſuffragiis intelligere potui, præ ſe populus Romanus ferebat, ſibi illum in tribunatu Cn. Domitii animũ conſtantem, & egregium, atq; Q. Ancharii fidem, ac fortitudinem, etiam ſi nihil agere potuiſſent, tamen voluntate ipſa gratam fuiſſe. Iam de C. Fannio quæ ſit exiſtimatio, videmus: quod iudicium populi Rom. in honoribus eius futurum ſit, nemini dubium eſſe debet. Quid? populares illi duo, quid egerunt? alter, qui tamen ſe continuerat, tulerat nihil, ſenſerat tantùm de repub. aliud, atque homines exſpectabant, vir & bonus, & innocens, & bonis viris ſemper probatus, quod parum videlicet intellexit in tribunatu: quid verò populo probaretur, & quod illum eſſe populum Rom. qui in concione erat, arbitrabatur, non tenuit eum locum, in quem, niſi popularis eſſe voluiſſet, facillimè perueniſſet: alter, qui ita ſe in populari ratione iactarat, vt auſpicia, legem Aeliam, ſenatus auctoritatem, conſulem, collegas, bo-

norum iudicium nihili putaret, ædilitatem petiuit cum bonis viris, & hominibus primis, ſed non præſtantiſſimis opibus & gratia. tribum ſuam non tulit: Palatinam denique, per quam omnes illæ peſtes vexare populum Rom. dicebātur, perdidit: nec quidquam illis comitiis, quod boni viri vellent, niſi repulſam, tulit. Videtis igitur populum ipſum, vt ita dicam, iam non eſſe popularem, qui ita vehementer eos, qui populares habentur, reſpuat: eos autem, qui ei generi aduerſantur, honore digniſſimos iudicet. Veniamus ad ludos. fecit enim, iudices, veſter iſte in me animorum, oculorumque contuitus, vt mihi iam licere putem remiſſiore vti genere dicendi. Comitiorum, & concionum ſignificationes interdum veræ ſunt. nonnumquam vitiatæ, atque corruptę: theatrales gladiatoriique conſeſſus dicuntur omnino ſolere leuitate nonnullorum, emptos plauſus & exileis, & raros excitare. attamen facile eſt, cùm id fit, quemadmodum, & à quibus fiat, & quid integra multitudo faciat, videre. Quid ego nunc dicam, quibus viris, aut cui generi ciuium maximè applaudatur? neminem veſtrûm fallit. ſit hoc ſane leue: quod non ita eſt, quoniam optimo cuique impertitur. ſed ſi eſt leue, homini graui leue eſt: ei verò, qui pendet à rebus leuiſſimis, qui rumore, & (vt ipſi loquuntur) fauore populi tenetur, & ducitur, plauſum, immortalitatem; ſibilum, mortem videri neceſſe eſt. Ex te igitur, Scaure, potiſſimum quæro, qui ludos apparatiſſimos magnificētiſſimóſque feciſti, ecquis iſtorum popularium tuos ludos aſpexerit? ecquis ſe theatro, populoque Rom. commiſerit? ipſe ille maximè ludius, non ſolùm ſpectator, ſed actor & acroama, qui omnia ſororis embolia nouit, qui in cœtum mulierum pro pſaltria adducitur, nec tuos ludos aſpexit, in illo ardenti tribunatu ſuo, nec vllos alios, niſi eos, à quibus vix viuus effugit. Semel, inquam, ſe ludis homo popularis commiſit omnino, cùm in templo Virtutis honos habitus eſſet Virtuti, Caiiq; Marii conſeruatoris huius imperii monumentũ municipi eius, & reipub. defenſori ſedem ad ſalutem præbuiſſet. quo quidem tempore, quid populus Romanus ſentire ſe oſtenderit, vtroque in genere declaratum eſt: primò, cùm audito S. C. auctori ipſi, atque abſenti ſenatui plauſus eſt ab vniuerſis datus: deinde, cùm ſenatoribus ſingulis ſpectatum

è ſenatu

è ſenatu redeuntibus. cùm verò ipſe, qui ludos faciebat, conſul aſſedit, ſtantes, & manibus paſſis gratias agentes, & lacrymantes gaudio, ſuam erga me beneuolentiam, ac miſericordiam declararunt. At cùm ille furibundus incitata illa ſua vecordi mente, veniſſet, vix ſe populus Rom. tenuit, vix homines odium ſuum à corpore eius impuro, atque infando repreſſerunt: voces quidem, & palmarum intentus, & maledictorum clamorem profuderunt. Sed quid ego populi Rom. animum virtutemq; commemoro, libertatẽ iam ex diuturna ſeruitute reſpicientis in eo homine, cui tum petenti iam ædilitatem ne hiſtriones quidem coram ſedenti pepercerunt? Nam cùm ageretur togata, ſimulans, vt opinor, caterua tota, clariſſima contentione in ora impuri hominis imminens concionata eſt. *Huic vitæ tuæ.* & poſt, *Principia, atque exitus vitioſæ vitæ.* ſedebat exanimatus: & is, qui antea cantorum conuitio conciones celebrare ſuas ſolebat, cantorum ipſorum vocibus eiiciebatur. Et quoniam facta mentio eſt ludorum, ne illud quidem prætermittam, in magna varietate ſententiarum, numquam vllum fuiſſe locum, in quo aliquid à poeta dictum cadere in tempus noſtrũ videretur, quod aut populum vniuerſum fugeret, aut non exprimeret ipſe actor. Et quæſo, hoc loco, iudices, ne qua me leuitate ductum ad inſolitũ genus dicendi labi putetis, ſi de poetis, de hiſtrionibus, de ludis in iudicio loquar. Non ſum tam ignarus, iudices, cauſſarum, non tam inſolens in dicendo, vt omni ex genere orationem aucuper, & omneis vndiq; floſculos carpam, atq; delibem. Scio quid grauitas veſtra, quid hæc aduocatio, quid illi conuentus, quid dignitas P. Sextii, quid periculi magnitudo, quid ętas, quid honos meus poſtulet. Sed mihi ſumpſi hoc loco, doctrinam quandam iuuentuti, qui eſſent optimates. in ea explicanda demonſtrandum eſt, non eſſe populareis omneis eos, qui putentur. Id facillimè conſequar, ſi vniuerſi populi iudicium verum, & incorruptũ, & ſi intimos ſenſus ciuitatis expreſſero. Quid fuit illud, quod recenti nuncio de illo S.C. quod factũ eſt in templo Virtutis, ad ludos ſcenamque perlato, conſeſſu maximo, ſummus artifex, & mehercule, ſemper partium in republica, tanquam in ſcena optimatium flens, & recenti lætitia, & miſto dolore ac deſiderio mei egit apertè multò grauiorib.

verbis meam cauſſam, quàm egomet de me agere potuiſſem? ſummi enim poetæ ingenium non ſolùm arte ſua, ſed etiam dolore exprimebat.

Quàm enim certo animo, qui remp. adiuuerit, ſteterit cum Achiuis. vobiſcum me ſtetiſſe dicebat. veſtros ordines demonſtrabat, reuocabatur ab vniuerſis.

- re dubia, Nec dubitarit vitam offerre, nec capiti pepercerit.

Hæc quantis ab illo clamoribus agebantur! cùm iam omiſſo geſtu, verbis poetæ, & ſtudio actoris, & exſpectationi noſtræ plauderetur,

Summum amicum ſummo in bello —

(nam illud ipſe actor adiungebat amico animo, & fortaſſis homines propter aliquod deſiderium approbabant)

Summo ingenio præditum.

Tum illa quanto cum gemitu populi Rom. ab eodem paullo poſt, in eadem fabula ſunt acta, *O pater.*

Me, me ille abſentem, vt patrem deplorandum putarat, quẽ Q. Catulus, quem multi alii ſæpe in ſenatu patrem patriæ nominarant. Quanto cum fletu de illis noſtris incendiis, ac ruinis, cùm patrem pulſum, patriam afflictam deploraret, domum incenſam euerſamque? ſic egit, vt demonſtrata priſtina fortuna, cùm ſe conuertiſſet,

Hæc omnia vidi inflammari:

fletum etiam inimicis, atque inuidis excitaret. Pro Dii immortales, quid? illa quemadmodum dixit idem? quæ mihi quidem ita & acta, & ſcripta videntur eſſe, vt vel à Catulo, ſi reuixiſſet, præclarè poſſe dici viderentur. is enim liberè reprehendere, & accuſare populi nonnumquam temeritatem ſolebat, aut errorem ſenatus.

O ingratiſici Argiui, inanes Graii, immemores benefici.

Non erat illud quidem verum. non enim ingrati, ſed miſeri, quibus reddere ſalutem, à quo acceperant, non liceret, nec vnus in quemquam vmquam gratior, quàm in me vniuerſi, ſed tamen illud ſcripſit diſertiſſimus poeta pro me, egit fortiſſimus actor, non ſolùm optimus, de me, cùm omneis ordines demonſtraret, ſenatum, equites Romanos, vniuerſum populum Rom. accuſaret.

Exſulare ſinitis, ſiuiſtis pelli, pulſum patimini.

Quæ tum ſignificatio fuerit omnium, quæ declaratio vo-

luntatis

luntatis ab vniuerſo populo Ro. in cauſſa hominis non popularis, equidem audiebamus: exiſtimare facilius poſſunt, qui adfuerunt. Et quoniam me huc prouexit oratio, hiſtrio caſum meum toties collacrymauit, cùm ita dolenter ageret cauſſam meam, vt vox eius illa præclara, lacrymis impediretur. neque poetæ, quorum ego ſemper ingenia dilexi, tempori meo defuerunt: eaque populus Rom. non ſolùm plauſu, ſed etiam gemitu ſuo comprobauit. Vtrum igitur hæc Aeſopum potius pro me, aut Attium dicere oportuit, ſi populus Rom. liber eſſet, an principes ciuitatis? Nominatim ſum appellatus in Bruto, *Tullius, qui libertatem ciuibus ſtabiliuerat:* millies reuocatum eſt. Parúmne videbatur, populum Rom. iudicare id à me, & à ſenatu eſſe conſtitutum, quod perditi ciues ſublatum per vos criminabantur? Maximum verò populi Ro. iudicium vniuerſo conſeſſu gladiatorio declaratum eſt. erat enim munus Scipionis, dignum & eo ipſo, & illo Q. Metello, cui dabatur. Id autem ſpectaculi genus erat, quod omni frequentia, atque omni genere hominum celebratur, quo multitudo maximè delectatur. In hunc conſeſſum P. Sextius tribunus pleb. cùm ageret nihil aliud in eo magiſtratu, niſi meam cauſſam, venit, & ſe populo dedit, non plauſus cupiditate, ſed, vt ipſi inimici noſtri voluntatem vniuerſi populi viderent. venit (vt ſcitis) ad columnam Mæniam: tantus eſt ex omnibus ſpectaculis vſque à Capitolio, tantus eſt fori cancellis plauſus excitatus, vt numquam maior conſenſio, aut apertior populi Romani vniuerſi fuiſſe vlla in cauſſa diceretur. Vbi erant tum illi concionum moderatores, legum domini, ciuium expulſores? Aliúsne eſt aliquis improbis ciuibus peculiaris populus, cui nos offenſi inuiſique fuerimus? Equidem exiſtimo, nullum tempus eſſe frequentioris populi, quàm illud gladiatorium, neque concionis vllius, neque verò vllorum comitiorum. Hæc igitur innumerabilis hominum multitudo, hæc populi Rom. tanta ſignificatio ſine vlla varietate vniuerſi, cùm illis ipſis diebus de me actum iri putaretur, quid declarauit, niſi optimorum ciuium ſalutem, & dignitatem populo Rom. caram eſſe vniuerſo? At verò & ille tribunus pleb. qui de me non patris, aui, proaui, maiorũ deniq; ſuorum omnium, ſed Græculorum inſtituto concionem interrogare ſolebat, Vellétne

me redire: &, cùm erat reclamatum ſemiuiuis mercenariorum vocibus, populum Ro. negare dicebat: is cum quotidie gladiatores ſpectaret, numquam eſt conſpectus: cum veniret, emergebat ſubito, cum ſub tabulas ſubrepſerat, vt

Mater te appello --

dicturus videretur. Itaque illa via latebroſa, qua ſpectatum ille veniebat, Appia iam vocabatur. Qui tamen quoquo tempore conſpectus erat, non modo gladiatores, ſed equi ipſi gladiatorum repentinis ſibilis extimeſcebant. Videtisne igitur, quantum inter populum Ro. & concionem interſit? dominos concionum omni odio populi notari; quibus autem conſiſtere in operarum concionibus non liceat, eos omni populi Romani ſignificatione decorari? Tu mihi etiam M. Attilium Regulum commemoras, qui redire ipſe Carthaginem ſua voluntate ad ſupplicium, quam ſine his captiuis, à quibus ad ſenatum miſſus erat, Romæ manere maluerit? & mihi negas optandum reditum fuiſſe, per familias comparatas, & homines armatos? vim ſcilicet ego deſideraui, qui dum vis fuit, nihil egi: & quem, ſi vis non fuiſſet, nulla res labefactare potuiſſet? Hunc ego reditum repudiarem, qui ita florens fuit, vt verear, ne quis me ſtudio gloriæ putet idcirco exiſſe, vt ita redirem? Quem enim vnquam ſenatus ciuem, niſi me, nationibus exteris commendauit? cuius vnquam propter ſalutem, niſi meam, ſenatus publice ſociis populi Rom. gratias egit? de me vno P. C. decreuerunt, vt qui prouincias cum imperio obtinerent, qui quæſtores, legatíque eſſent, ſalutem, & vitam meam cuſtodirent. In mea vna cauſſa poſt Romam conditam factum eſt, vt litteris conſularibus ex ſenatuſconſulto cuncta ex Italia, omnes, qui rempubl. ſaluam vellent, conuocarentur. quod numquam ſenatus in vniuerſæ reipubl. periculo decreuit, id in vnius mea ſalute conſeruanda decernendum putauit. Quem curia magis requiſiuit? quem forum luxit? quem æquè ipſa tribunalia deſiderauerunt? omnia diſceſſu meo deſerta, horrida, muta, plena luctus, & mœroris fuerunt. Quis eſt Italiæ locus, in quo non fixum ſit in publicis monumentis ſtudium ſalutis meæ, teſtimonium dignitatis? Nam quid ego illa de me diuina ſenatuſconſulta commemorem? vel quod in templo Iouis optimi maximi factum

ctum eſt, cum viris, qui tripertitas orbis terrarum oras, atque regiones tribus triumphis adiunctas huic imperio notauit, de ſcripto ſententia dicta, mihi vni teſtimonium patriæ conſeruatæ dedit: cuius ſententiam ita frequentiſſimus ſenatus ſecutus eſt, vt vnus diſſentiret hoſtis: idque ipſum tabulis publicis mandaretur ad memoriam poſteri temporis ſempiternam? vel quod eſt poſtridie decretum in curia, populi ipſius Ro. & eorum, qui ex municipiis conuenerant, admonitu, ne quis de cœlo ſeruaret, ne quis moram vllã afferret? ſi quis aliter feciſſet, eum planè euerſorẽ reip. fore, idq; ſenatum grauiſſime laturum: & vt ſtatim de eius facto referretur? Qua grauitate ſua cum frequens ſenatus nonnullorum ſcelus audaciamq; tardaſſet, tum illud addidit, niſi diebus quinq;, quibus agi de me potuiſſet, non eſſet actum, redirem in patriam dignitate omni recuperata. decreuit eodem tempore ſenatus, vt iis, qui ex tota Italia ſalutis meæ cauſſa conuenerant, agerentur gratię: atque vt iidẽ ad res redeuntes, vt venirent, rogarentur. Hæc erat ſtudiorum in mea ſalute contentio: vt ii, qui à ſenatu de me rogabantur, iidem ſenatui pro me ſupplicarent. Atque ita in his rebus vnus eſt ſolus inuentus, qui ab hac tã impenſa voluntate bonorum palam diſſideret, vt etiam Q. Metellus Cos. qui mihi vel maximè ex magnis contentionibus reip. fuiſſet inimicus, de mea ſalute retulerit, qui excitatus cum ſumma auctoritate P. Seruilii, tum incredibili quadam grauitate dicendi, cũ ille omneis prope ab inferis euocaſſet Metellos, & ad illius generis, quod ſibi cũ eo cõmune eſſet, dignitatem, propinqui ſui mentem à Clodianis latrociniis deflexiſſet: cumque eum ad domeſtici exempli memoriam, & ad vnum dicto citius Metelli caſum vel glorioſum, vel grauem cõuertiſſet, collacrymauit, vt vir egregius, ac verè Metellus, totumq; ſe P. Seruilio dicenti etiã tum tradidit. nec illã diuinã grauitatem, plenã antiquitatis, diutius homo eiuſdẽ ſanguinis potuit ſuſtinere, & mecum abſens beneficio rediit in gratiam. Quod certè, ſi eſt aliquis ſenſus in morte pręclarorum virorũ, cùm omnibus Metellis, tum verò vni viro fortiſſimo, & præſtantiſſimo ciui gratiſſimũ fratri ſuo fecit, ſocio laborũ, periculorum, conſiliorũ meorũ. Reditus verò meus qui fuerit, quis ignorat? quemadmodum mihi aduenienti

tamquam totius Italiæ, atque ipſius patriæ dexteram porrexerint Brundiſini: cùm ipſis nonis Sextilibus idem dies aduentus mei fuiſſet, qui reditus natalis: idem cariſſimæ filiæ, quam ex grauiſſimo tum primum deſiderio luctuque conſpexi: idem etiam ipſius coloniæ Brundiſinæ: idem & ſalutis: cumque me domus eadem optimorum, & doctiſſimorũ virorũ Lenii Flacci & patris, & fratris eius lætiſſima accepiſſet, quæ proximo anno mœrens receperat, & ſuo præſidio periculoque defenderat: cumque itinere toto vrbes Italiæ feſtos dies agere aduentus mei videbantur: viæ multitudine legatorum vndique miſſorum celebrabantur: ad vrbem acceſſus incredibili hominum multitudine & gratulatione florebat: iter à porta, in Capitolium aſcenſus, domum reditus erat eiuſmodi, vt ſumma in lætitia illud dolerem, ciuitatem tam gratam, tam miſeram, atque oppreſſam fuiſſe. Habes igitur, quod ex me quæſiſti, qui eſſent optimates. non eſt natio, vt dixiſti: quod ego verbũ agnoui. eſt enim illius, à quo vno maximè P. Sextius ſe oppugnari videt, hominis eius, qui hanc nationem deleri, & concidi cupiuit: qui C. Cæſarem, mitem hominem, & à cæde abhorrentem, ſæpe increpuit, ſæpe accuſauit, cùm affirmaret, illum numquam, dum hæc natio viueret, ſine cura futurum. nihil profecit de vniuerſis: de me agere non deſtitit: me oppugnauit primùm per indicem Vectium, quem in concione de me, & de clariſſimis viris interrogauit. in quo tamen eos ciueis coniunxit eodem periculo, & crimine, vt à me inierit gratiam, quòd me cum ampliſſimis, & fortiſſimis viris congregauit. Sed poſtea mihi nullo meo merito, niſi quòd bonis placere cupiebam, omneis eſt inſidias ſceleratiſſimè machinatus. Ille ad eos, à quibus audiebatur, quotidie aliquid de me afferebat: ille hominem mihi amiciſſimum Cn. Pompeium monebat, vt meam domum metueret, atque à me ipſo caueret: ille ſe ſic cum inimico meo copularat, vt illum meæ proſcriptionis, quam adiuuabat, Sex. Clodius, homo iis digniſſimus, quibus cum viuit, tabulam eſſe, ſe ſcriptorem diceret: ille vnus ordinis noſtri, diſceſſu meo, luctu veſtro palam exſultauit. de quo ego, cùm quotidie rueret, verbum feci, iudices, numquam: neque putaui, cùm omnibus machinis ac tormentis, vi, exercitu, copiis oppugnarer, de vno ſagittario me

tio me queri conuenire. Acta mea ait ſibi diſplicere. quis neſcit? qui legem eam contemnat, quæ dilucidè vetat gladiatores biennio, quo quis petierit, aut petiturus ſit, dare. In quo eius temeritatem ſatis mirari, iudices, non queo. facit apertiſſimè contra legẽ: facit is, qui neq; elabi ex iudicio iucunditate ſua, neq; emitti gratia poteſt, neque opibus, & potentia leges, ac iudicia perfringere. Quæ res hominem impellit, vt ſit tam intemperans? iſta nimia gloriæ cupiditate familiam gladiatoriam credo nactus eſt, ſpecioſam, nobilem, glorioſam: norat ſtudia populi: videbat clamores, & cõcurſus futuros. Hac exſpectatione elatus homo flagrans cupiditate gloriæ, tenere ſe non potuit, quin hos gladiatores induceret, quorum eſſet ipſe pulcherrimus. Si ob eam cauſſam peccaret, & pro recenti populi Rom. in ſe beneficio, populari ſtudio elatus, tamen ignoſceret nemo, cùm verò ne de venalibus quidem homines electos, ſed ex ergaſtulis emptos, nominibus gladiatoriis ornarit, & ſortitò alios Samniteis, alios Prouocatores fecerit: tanta licentia, tanta legũ contemptio, ne non habitura ſit exitum, pertimeſcit? Sed habet defenſiones duas: primum, Do, inquit, beſtiarios: lex eſt ſcripta de gladiatoribus. feſtiuè accipite aliquid etiã acutius. dicit ſe non gladiatores, ſed vnum gladiatorẽ dare, & totam ædilitatẽ in munus hoc tranſtuliſſe. Præclara ædilitas, vnus leo, ducenti beſtiarii. Verum vtatur hac defenſione, cupio eum ſuæ cauſſæ confidere. Solet enim tribunos pl. appellare, & vi iudicium diſturbare, cùm diffidit, quem non tam admiror, ꝙ meam legem contemnat hominis inimici, quàm quòd ſtatuat omnino cõſularem legem nullam putare. Aciliam, Didiã, Liciniam, Iuniã cõtempſit. etiámne eius, quem ſua lege, & ſuo beneficio ornatũ, munitũ, armatum ſolet gloriari, C. Cęſaris legem de pecuniis repetundis non putat eſſe legem? & aiunt alios eſſe, qui acta Cæſaris reſcindant, cùm hæc optima lex, & ab illo ſocero eius, & ab hoc aſſecla negligatur? Et cohortari auſus eſt accuſator in hac cauſſa, vos, iudices, vt aliquando eſſetis ſeueri, aliquando medicinam adhiberètis reipub. Non eſt ea medicina, cùm ſanæ parti corporis ſcalpellum adhibetur, atq; integræ: carnificina eſt iſta, & crudelitas. hi medentur reip. qui exſecant peſtem aliquam, tamquam ſtrumam ciuitatis. Sed vt extremum habeat aliquid

oratio mea, & vt ego antè dicendi finem faciam, quàm vos me tam attentè audiendi, concludam illud de optimatibus, eorumq; principibus, ac reip. defenſoribus: vosq; adoleſcētes, & qui nobiles eſtis, ad maiorum veſtrorum imitationem excitabo: & qui ingenio, & virtute nobilitatem poteſtis cōſequi, ad eam rationem, in qua multi homines noui & honore, & gloria floruerūt, cohortabor. Hæc eſt vna via, mihi credite, & laudis, & dignitatis, & honoris, à bonis viris, ſapientibus, & bene natura conſtitutis laudari & diligi: noſſe deſcriptionem ciuitatis à maioribus noſtris ſapientiſſimè conſtitutam: qui cùm regum poteſtatem non tuliſſent, ita magiſtratus annuos creauerunt, vt conſilium ſenatus reip. præponerēt ſempiternum: deligerentur autem in id cōſilium ab vniuerſo populo, aditusque in illum ſummū ordinem omnium ciuium induſtriæ, ac virtuti pateret. ſenatum reip. cuſtodem, præſidem, propugnatorem collocauerunt. huius ordinis auctoritate vti magiſtratus, & quaſi miniſtros grauiſſimi conſilii eſſe voluerunt: ſenatum autem ipſum proximorum ordinum ſplendore confirmari, plebis libertatem, & commoda tueri, atque augere voluerunt. Hæc qui pro virili parte defendunt, optimates ſunt, cuiuſcumque ſint ordinis: qui autem præcipuè ſuis ceruicibus tanta munia, atque remp. ſuſtinēt, ii ſemper habiti ſunt optimatium principes, auctores & conſeruatores ciuitatis. Huic hominum generi fateor, vt ante dixi, multos aduerſarios, inimicos, inuidos eſſe: multa proponi pericula, multas inferri iniurias, magnos eſſe experiundos, & ſubeundos labores: ſed mihi omnis oratio eſt cum virtute, non cum deſidia: cum dignitate, non cum voluptate: cum iis, qui ſe patriæ, qui ſuis ciuibus, qui laudi, qui glorię, nō qui ſomno, & conuiuiis, & delectationi natos arbitrantur. Nam ſi qui voluptatibus ducuntur, & ſe vitiorū illecebris, & cupiditatum lenociniis dediderunt, miſſos faciant honores, nec attingant rempubl. patiantur viros forteis labore, ſe otio ſuo perfrui. qui autem bonam famam bonorum, quæ ſola verè gloria nominari poteſt, expetunt, aliis otium quærere debent, & voluptates, non ſibi. ſudandum eſt his pro communibus commodis, adeundæ inimicitiæ, ſubeundæ ſępe pro rep. tempeſtates: cùm multis audacibus, improbis, nonnumquam etiam potentibus, dimicandum. Hęc

audiuimus de clariſſimorum virorum conſiliis,& factis,hęc accepimus,hæc legimus.neq; eos in laude poſitos videmus, qui incitarunt aliquando populi animos ad ſeditionem,aut qui largitione cæcarunt menteis imperitorum,aut qui forteis,& claros viros, & bene de rep. meritos in inuidiam aliquam vocauerunt.leueis hos ſemper noſtri homines, & audaces,& malos,& pernicioſos ciueis putauerũt. At verò qui horum impetus,& conatus repreſſerũt, qui auctoritate,qui fide,qui conſtantia, qui magnitudine animi, conſiliis audacium reſtiterunt;ii graues,ii principes, ii duces, ii auctores huius dignitatis,atq; imperii ſemper habiti ſunt. Ac ne quis ex noſtro,aut aliquorum præterea caſu hanc vitæ viam pertimeſcat;vnus in hac ciuitate, quem quidem ego poſſim dicere, præclarè vir de republ.meritus L. Opimius indigniſſimè concidit: cuius monumentum celeberrimum in foro, ſepulcrum deſertiſſimum in littore Dyrrhachino relictum eſt. Atque hunc tamen flagrantem inuidia propter interitũ C.Gracchi,ſemper ipſe populus Rom.periculo liberauit: alia quędam ciuem egregium iniqui iudicii procella peruertit.ceteri verò aut repentina vi perculſi,ac tempeſtate populari, per populum tamen ipſum recreati ſunt, atq; reuocati; aut omnino inuulnerati,inuiolatiq; vixerunt.At verò ii,qui ſenatus conſilium, qui auctoritatem bonorum, qui inſtituta maiorũ neglexerunt,& imperitæ aut concitatæ multitudini iucundi eſſe voluerũt: omnes fere reip.pœnas aut præſenti morte,aut turpi exſilio dependerunt. Quod ſi apud Athenienſeis, homines Græcos, longè à noſtrorũ hominum grauitate diſiunctos, non deerant qui rempubl. contra populi temeritatem defenderent,cùm omnes,qui ita fecerant, e ciuitate eiicerentur: ſi Themiſtoclem, illum conſeruatorē patriæ,non deterruit à repub. defendenda nec Miltiadis calamitas,qui illam ciuitatem paullo ante ſeruarat,nec Ariſtidis fuga,qui vnus omniũ iuſtiſſimus fuiſſe traditur: ſi poſtea ſummi eiuſdem ciuitatis viri,quos nominatim appellari nõ eſt neceſſe,propoſitis tot exemplis iracundiæ,leuitatiſq; popularis,tamen ſuam remp.illam defenderunt: quid nos tandem facere debemus? primùm in ea ciuitate nati, vnde orta mihi grauitas,& magnitudo animi videtur: tum in tãta gloria inſiſtentes, vt omnia humana leuiora videri debeant:

deinde ad eam remp. tuendam aggreſſi, quæ tanta dignitate eſt, vt eam defendentem occidere non aliud ſit, quàm oppugnantem rerum potiri. Homines Græci, quos antea nominaui, iniquè à ſuis ciuibus damnati, atque expulſi, tamen, quia bene ſunt de ſuis ciuitatibus meriti, tanta hodie gloria ſunt, non in Gręcia ſolùm, ſed etiam apud nos, atque in ceteris terris, vt eos, à quibus illi oppreſſi ſunt, nemo nominet, horum calamitatem dominationi illorum omnes anteponant. Quis Carthaginienſium pluris fuit Hannibale conſilio, virtute, rebus geſtis? qui vnus cum tot imperatorib. noſtris per tot annos de imperio, & de gloria decertauit. Hunc ſui ciues è ciuitate eiecerunt: nos etiam hoſtem litteris noſtris, & memoria videmus eſſe celebratũ. Quare imitemur noſtros Brutos, Camillos, Ahalas, Decios, Curios, Fabricios, Maximos, Scipiones, Lentulos, Æmilios, innumerabileis alios, qui hanc rempub. ſtabiliuerunt: quos equidem in Deorum immortalium cœtu, ac numero repono: amemus patriã, pareamus ſenatui, cõſulamus bonis: præſenteis fructus negligamus, poſteritati & glorię ſeruiamus: id eſſe optimũ, putemus quod erit rectiſſimum: ſperemus, quæ volumus, ſed, quod acciderit, feramus: cogitemus denique, corpus virorum fortium, magnorumque hominum eſſe mortale, animi verò motus, & virtutis gloriam ſempiternam: neque hanc opinionem ſi in illo ſanctiſſimo Hercule conſecratam videmus, cuius corpore ambuſto vitam eius, & virtutẽ immortalitas excepiſſe dicitur, minus exiſtimemus eos, q̃ hanc tãtam remp. ſuis cõſiliis, aut laboribus aut auxerint, aut defenderint, aut ſeruarint, eſſe immortalem gloriam cõſecuturos. Sed me repente, iudices, de fortiſſimorũ, & clariſſimorum ciuium dignitate, & gloria dicentem, & plura etiam dicere parantem, horũ aſpectus in ipſo curſu orationis repreſſit. video P. Sextium meæ ſalutis, veſtræ auctoritatis, publicę cauſſæ defenſorem, propugnatorem, auctorem, reum, video hunc prætextatum eius filium oculis lacrymantibus me intuentem: video Milonem, vindicem veſtræ libertatis, cuſtodem ſalutis meæ, ſubſidium afflictæ reip. exſtinctorem domeſtici latrocinii, repreſſorem cædis quotidianæ, defenſorẽ templorum, atq; tectorum, præſidium curiæ, ſordidatum & reum: video P. Lẽtulum, cuius ego patrem Deum, ac paren-

tem ſtatuo fortunæ, ac nominis mei, & fratris, rerumq́ue noſtrarum in hoc miſero ſqualore & ſordibus: cui ſuperior annus idem & virilem patris, & prætextatam populi iudicio togam dederit, hunc hoc anno in hac toga, rogationis iniuſtiſſimæ ſubitam acerbitatem pro patre fortiſſimo & clariſſimo ciue deprecantem. Atque hic tot, & talium ciuium ſqualor, hic luctus, hæ ſordes ſuſceptæ ſunt propter vnũ me, quia me defenderunt, quia meũ caſum, luctumq́; doluerũt, quia me lugenti patriæ, flagitanti ſenatui, poſcẽti Italiæ, vobis omnibus orantibus reddiderunt. Quod tãtum eſt in me ſcelus? quid tantopere deliqui illo, illo die, cùm ad vos indicia, litteras, confeſſiones communis exitii detuli? cùm parui vobis? At ſi ſceleſtum eſt, amare patriam, pertuli pœnarũ ſatis: euerſa domus eſt, fortunæ vexatæ, diſſipati liberi, raptata coniux, frater optimus incredibili pietate, amore inaudito, maximo in ſqualore volutatus eſt ad pedes inimiciſſimorũ: ego pulſus aris, focis, Diis penatibus, diſtractus à meis, carui patria, quam (vti leuiſſimè dicam) certè texerã: pertuli crudelitatem inimicorum, ſcelus infidelium, fraudem inuidorum. Si hoc non eſt ſatis, quòd hęc omnia deleta videntur reditu meo, multo mihi, multo, inquã, iudices, præſtat, in eandem illam recidere fortunam, q̃ tantam importare meis defenſoribus, & conſeruatoribus calamitatem. An ego in hac vrbe eſſe poſſum, his pulſis, qui me huius vrbis compotẽ fecerunt? nõ ero, non potero eſſe, iudices: neq; hic vmquã puer, qui his lacrymis qua ſit pietate declarat, amiſſo patre ſuo propter me, ipſum me incolumem videbit: nec quotieſcumque me viderit, ingemiſcet, ac peſtẽ ſuam, & patris ſui ſeſe dicet videre. Ego verò, vos in omni fortuna, quæcumque erit oblata, complectar: nec me ab iis, quos meo nomine ſordidatos videtis, vmquã vlla fortuna diuellet: neq; eæ nationes, quib. me ſenatus cõmendauit, quib. de me gratias egit, hũc exſulem propter me ſine me, videbunt. Sed hæc Dii immortales, qui me ſuis templis aduenientẽ receperunt, ſtipatũ ab his viris, & P. Lentulus conſul, atq; ipſa reſp. qua nihil eſt ſanctius, veſtræ poteſtati, iudices, commiſerunt. vos hoc iudicio omnium bonorum menteis confirmare, improborũ reprimere poteſtis: vos his ciuibus vti optimis, vos me reficere, & renouare rempublicam poteſtis. Quare vos obteſtor atque

obſecro, vt, ſi me ſaluum eſſe voluiſtis, eos conſeruetis, per quos me recuperauiſtis.

IN VATINIVM.

ORATIO XXXIII.

SI tua tantummodo, Vatini, quid indignitas poſtularet, ſpectare voluiſſem, feciſſem id, quod his vehementer placebat, vt te, cuius teſtimonium propter turpitudinem vitæ, ſordeſq; domeſticas nullius momenti putaretur, tacitus dimitterem. nemo enim horum aut ita te refutandum, vt grauem aduerſarium, aut ita rogandum, vt religioſum teſtem arbitrabatur. ſed fui paullo in te intemperantior fortaſſe, quàm debui. odio enim tui, in quo, etſi omneis propter tuum in me ſcelus ſuperare debeo, tamen ob omnibus pene vincor, ſic ſum incitatus, vt cùm te non minus contemnerem, quàm odiſſem, tamen vexatum potius, quàm deſpectum, vellem dimittere. Quare ne tibi hunc honorē à me haberi forte mirere, quòd interrogem, quem nemo congreſſu, neme aditu, nemo ſuffragio, nemo ciuitate, nemo luce dignū putet: nulla me ad id cauſſa impuliſſet, niſi vt ferocitatem tuam iſtam comprimerem, & audaciam frangerem, & loquacitatem pauciſſimis interrogationib. irretitā retardarem, Etenim debuiſti, Vatini, etiamſi falſo veniſſes in ſuſpicionem P. Sextio, tamen mihi ignoſcere, ſi in tanto hominis de me optimè meriti periculo, & tempori, & eius voluntati parere voluiſſem: ſed heſterno pro teſtimonio eſſe mentitum, cùm affirmares, nullū tibi omnino cū Albinouano ſermone non modò de Sextio accuſando, ſed nulla vnquā de re fuiſſe, paullo ante imprudens indicaſti, qui & T. Claudiū tecum communicaſſe, & à te conſilium P. Sextii accuſandi petiſſe, & Albinouanum, quem antea vix tibi notum eſſe dixiſſes, domum tuam veniſſe, multa tecum locutum dixeris, denique conciones P. Sextii ſcriptas, quas neq; noſſet, neq; reperire poſſet, te Albi-

nouano

nouano dediſſe, easq; in hoc iudicio eſſe recitatas. In quorũ altero es confeſſus, à te accuſatores eſſe inſtructos, & ſubornatos: in altero inconſtantiam tuam cum leuitate, tum etiã periurio implícatam refelliſti: cùm, quem alieniſſimum à te eſſe dixiſſes, eum domi tuæ fuiſſe: quem præuaricatorem ab initio iudicaſſes, ei te, quos rogaſſet, ad accuſandum libros dixeris dediſſe. Nimium es vehemens feroxq; natura: nõ putas fas eſſe verbum ex ore exire cuiuſquam, quod non iucundum & honorificum ad aureis tuas accedat. Veniſti iratus omnibus: quod ego ſimul ac te aſpexi, prius quàm loqui cœpiſti, cum ante Gellius, nutricula ſeditioſorum omniũ teſtimonium diceret, ſenſi, atq; prouidi. repente enim te tamquã ſerpens è latibulis, oculis eminẽtibus, inflato collo, tumidis ceruicibus intuliſti. vt mihi renouatus ille tuus in te

* * *

veterem meum amicum, ſed tamen tuum familiarẽ, defenderim: cùm in hac ciuitate oppugnatio ſoleat, qua tu nunc vteris, nonnumquam, defenſio numquã vituperari. Sed quæro à te, cur C. Cornelium non defenderem? num legem aliquam Cornelius contra auſpicia tulerit? num Æliam? num Fufiam legem neglexerit? num conſuli vim attulerit? num armatis hominibus templum tenuerit? num interceſſorem vi deiecerit? num religiones polluerit? ærarium exhauſerit? rempub. compilarit? tua ſunt, tua ſunt hæc omnia. Cornelio eiuſmodi nihil obiectũ eſt. Codicẽ legiſſe dicebatur: defendebatur teſtib. collegis ſuis, non recitandi cauſſa legiſſe, ſed recognoſcendi. conſtabat tamẽ Cornelium conſiliũ illo die dimiſiſſe, interceſſioni paruiſſe. Tu verò, cui Cornelii defenſio diſplicet, quã cauſſam ad patronos tuos, aut qđ os afferes? quibus iam præſcribis, quanto illis probro futurum ſit, ſi te defenderint, cùm tu mihi Cornelii defenſionẽ in maledictis obiiciendam putaris. Attamen hoc, Vatini, memento, paullo poſt iſtã defenſionem meam, quam tu bonis viris diſplicuiſſe dicis, me cùm vniuerſi populi R. ſumma voluntate, tũ optimi cuiuſq; ſingulari ſtudio magnificentiſſimè poſt hominum memoriam conſulẽ factum, omniaq; ea me pudenter viuendo conſecutũ eſſe, quæ tu impudenter vaticinando ſperare te ſæpe dixiſti. Nam ꝙ mihi diſceſſum inieciſti meũ, & quòd horum, quibus ille dies acerbiſſimus fuit, qui idem

tibi lætiſſimus,luctum,& gemitũ renouare voluiſti,tantum tibi reſpondeo, me,cùm tu cæteræq; reip. peſtes armorum cauſſam quæreretis, & cùm per meum nomen fortunas locupletum diripere,ſanguinem principum ciuitatis exſorbere,crudelitatem veſtrã,odiumq; diuturnum, quod in bonos iam inueteratum habebatis,ſaturare cuperetis:ſcelus, & furorẽ veſtrum cedendo maluiſſe frangere, quàm reſiſtendo. Quare peto à te,vt mihi ignoſcas, Vatini,cùm patriæ pepercerim,quam ſeruaram:& ſi ego te perditorem,& vexatorem reip.fero,tu me conſeruatorem,& cuſtodem feras. Deinde eius viri diſceſſum increpas, quẽ vides omnium ciuium deſiderio,ipſius deniq; reip.luctu eſſe reuocatum? At enim dixiſti non mea, ſed reip. cauſſa homines de meo reditu laboraſſe. quaſi verò quiſquam vir excellenti animo in remp. ingreſſus, optabilius quidquam arbitretur, quàm ſe à ſuis ciuibus reip.cauſſa diligi. Scilicet aſpera mea natura,difficilis aditus, grauis vultus, ſuperba reſponſa,inſolens vita.nemo humanitatem meam,nemo conſuetudinem,nemo conſiliũ, nemo auxilium requirebat:cuius deſiderio(vt hæc minima dicam)forum mœſtum,muta curia,omnia deniq; bonarum artium ſtudia ſiluerunt. Sed nihil ſit factum mea cauſſa:omnia illa ſenatuſconſulta,populi iuſſa,Italiæ totius,cunctarum ſocietatum, collegiorum omnium decreta,de me reip. cauſſa eſſe facta fateamur. Quid ergo, homo imperitiſſime, ſolidæ laudis,ac veræ dignitatis præſtantius mihi potuit accidere? quid optabilius ad immortalitatem gloriæ,atque ad memoriam mei nominis ſempiternam, quàm omneis hoc ciueis meos iudicare,ciuitatis ſalutem cum mea vnius ſalute eſſe coniunctam? Quod quidem ego tibi reddo tuum.nã vt tu me carum eſſe dixiſti ſenatui populoq; Rom. non tam mea cauſſa,q̃ reip.ſic ego te quamquã ſis omni diritate,atq; immanitate teterrimus,tamen dico eſſe odio ciuitati non tã tuo,quàm reip. nomine. Atq; vt aliquãdo ad te veniam,de me hoc ſit extremũ: quid quiſque noſtrûm de ſe ipſe loquatur,non eſt ſane requirendum: boni viri iudicent:id eſt maximi momenti,& ponderis.Duo ſunt tempora,quib.noſtrorum ciuium ſpectentur iudicia de nobis:vnũ honoris,alterũ ſalutis.honos tali populi Rom. voluntate paucis eſt delatus ac mihi:ſalus tanto ſtudio ciuitatis nemini reddita.de te au-

tem

tem homines quid ſentiant,in honore experti ſumus,in ſalute exſpectamus. Sed tamen ne me cum his principibus qui adſunt P. Sextio, ſed tecum, homine vno non ſolùm impudentiſſimo, atq; infimo conferam, de te ipſo homine & arrogantiſſimo, & mihi inimiciſſimo, quæro, Vatini, vtrum tandem putes, huic ciuitati, huic reip. huic vrbi, his templis, ærario, curiæ, viris his, quos vides, horum bonis, fortunis, liberis, ciuibus cæteris, deniq; Deorum immortalium delubris, auſpiciis, religionibus, melius fuiſſe & præſtabilius, me ciuem in hac ciuitate naſci, an te? cum mihi hæc reſponderis, aut ita impudẽter, vt manus à te homines vix abſtinere poſſint, aut ita dolenter, vt aliquando iſta illa, quæ ſunt inflata, rumpantur: tum memoriter reſpondeto ad ea, quæ de te ipſo rogaro. Atque illud tenebricoſiſſimum tempus ineuntis ætatis tuæ patiar latere. licet impune per me parietes in adoleſcentia perfoderis, vicinos compilaris, matrẽ verberaris: habeat hoc præmium tua indignitas, vt adoleſcentiæ turpitudo, obſcuritate, & ſordibus tuis obtegatur. Quæſturam petiſti cum P. Sextio, cùm hic nihil loqueretur, niſi quod agebat: tu de altero conſulatu gerendo te diceres cogitare. Quæro abs te, teneáſne memoria, cùm P. Sextius quæſtor ſit cunctis ſuffragiis factus, tunc te vix inuitis omnibus, nõ populi beneficio, ſed conſulis, extremum adhæſiſſe? in eo magiſtratu, cùm tibi magno clamore aquaria ꝓuincia ſorte obtigiſſet, miſſus ne ſis à me conſule Puteolos, vt inde aurum exportari, argentumq; prohiberes? in eo negotio, cùm te non cuſtodem ad continendas, ſed portitorem ad partiendas merceis miſſum putares, cumq; omnium domos, apothecas, naueis furaciſſimè ſcrutarere, hominesq; negotia gerenteis iudiciis iniquiſſimis irretires, mercatores è naui egredienteis terreres, conſcendenteis morarere: teneáſne memoria tibi in conuentu Puteolis manus eſſe allatas? ad me conſulem Puteolanorum querelas eſſe delatas? poſt quæſturam exieríſne legatus in vlteriorem Hiſpaniam C. Coſconio proconſule? cùm illud iter Hiſpanienſe pedibus fere confici ſoleat, aut ſi quis nauigare velit, certa ſit ratio nauigandi, veneríſne in Sardiniã, atq; inde in Africam? fueríſne, quod ſine ſenatuſconſulto tibi facere non licuit, in regno Hiemſpalis? fueríſne in regno Maſtaneſoſi? veneríſne ad fretum per Mauritaniam? quem ſcias vm-

quam legatum Hiſpanienſem in illam prouinciam iſtis itineribus perueniſſe? Factus es tribunus ple. (quid enim te de Hiſpanienſibus flagitiis tuis, ſordidiſſimiſq; furtis interrogem?) quæro abs te primùm quod genꝰ improbitatis, & ſceleris in eo magiſtratu prætermiſeris? Ac tibi iam inde præſcribo, ne tuas ſordeis cum clariſſimorum virorum ſplẽdore permiſceas. Ego te quæcũq; rogabo, de te ipſo rogabo, neq; te ex ampliſſimi viri dignitate, ſed ex tuis tenebris extrahã: omniaque mea tela ſic in te coniicientur, vt nemo per tuum latus (quod ſoles dicere) ſaucietur: in tuis pulmonibus, ac viſceribus hærebũt. Et quoniam omnium rerum magnarum à Diis immortalibus principia ducũtur, volo vt mihi reſpondeas tu, qui te Pythagoricũ ſoles dicere, & hominis doctiſſimi nomẽ tuis immanibus, & barbaris moribus prætendere, quæ te tanta prauitas mentis tenuerit, q̃ tantus furor, vt, cùm inaudita ac nefaria ſacra ſuſceperis, cùm inferorum animas elicere, cùm puerorum extis Deos manes mactare ſoleas, auſpicia, quibus hæc vrbs condita eſt, quibus omnis reſpub. atq; imperium tenetur, contempſeris? initioq; tribunatus tui ſenatui denuntiaris, tuis actionibus augurum reſponſa, atq; eius collegii arrogantiã impedimento non futuram? Secundum ea, quæro, ſeruarísne in eo fidem? num quando tibi moram attulerit, quo minus conſiliũ aduocares, legemq; ferres, quòd eo die ſcires de cælo eſſe ſeruatum? Et quoniã hic locus vnus eſt, quem tibi cum Cæſare cõmunem eſſe dicas: ſeiungam te ab illo, non ſolùm reip. cauſſa, verùm etiam Cæſaris, ne qua ex tua ſumma indignitate labes illiꝰ dignitati aſperſa videatur. Primùm quæro, num tu ſenatui cauſſam tuam permittas, quod facit Cæſar? deinde, quæ ſit auctoritas eius, qui ſe alterius facto, nõ ſuo defendat? deinde (erumpet enim aliquãdo ex me vera vox, & dicã ſine cunctatione quod ſentio) ſi iam violentior aliqua in re C. Cæſar fuiſſet, ſi eum magnitudo contentionis, ſtudiũ gloriç, præſtans animus, excellens nobilitas aliquo impuliſſet, quod in illo viro & tum ferẽdum eſſet, & maximis rebus quas poſtea geſſit, oblitterandum: id tu tibi furcifer ſumes, & Vatinii latronis ac ſacrilegi vox audietur, hoc poſtulantis, vt idẽ ſibi concedatur, quod Cæſari? ſic enim ex re quæro: tribunus pl. fuiſti: ſeiunge te à conſule, collegas habuiſti viros forteis nouem: ex his tres erant, quos

tu quo-

tu quotidie ſciebas de cælo ſeruare, quos irridebas, quos priuatos eſſe dicebas, de quibus duos prætextatos ſedenteis vides, te ædilitiam prætextam togam, quam fruſtra cõfeceras, vẽdidiſſe: teſtium ſcis, ex illo obſeſſo atq; afflicto tribunatu, conſularem auctoritatem hominem eſſe adoleſcentem conſecutum. Reliqui ſex fuerunt, ex quibus partim plane tecum ſentiebant, partim mediũ quendam curſum tenebãt. omnes habuerunt leges promulgatas: in his multas meus neceſſarius, etiam de mea ſententia C. Goſconius iudex noſter: quẽ, tu diſrumperis, cùm ædilitium vides. Volo vti mihi reſpondeas, num quis ex toto collegio legem ſit auſus ferre præter vnum te? quæ tanta in te fuit audacia? quæ tanta vis? vt cùm tui nouem collegæ ſibi timendum eſſe duxerint, id vnus tu emerſus è cœno, omniũ facile omnibus rebus infimus, contemnendum, deſpiciendum, irridendum putares? num quem poſt vrbem cõditam ſcias tribunum plebis egiſſe cum plebe, cùm conſtaret ſeruatum eſſe de cælo? Simul etiam illud volo vti reſpondeas, cùm, te tribuno pleb. eſſet etiam tum in repu. lex Ælia, & Fufia, quæ leges ſæpenumero tribunitios furores debilitarunt, & repreſſerunt, quas contra præter te nemo vmquam eſt facere conatus: quæ quidem leges anno poſt, præſidentibus in templo duobus non conſulibus, ſed proditoribus huius ciuitatis, ac peſtibus, vna cum auſpiciis, cum interceſſionibus, cum omni iure publico conflagrauerunt: ecquando dubitaris cõtra eas leges cum plebe agere, & conſilium conuocare? num quem ex omnibus tribunis ple. quicumq; ſeditioſi fuerint, tam audacem audieris fuiſſe, vt vmquam contra legem Æliam, aut Fufiam conſilium conuocaret? Quæro illud etiam ex te, conatúſne ſis, voluerísne, deniq; cogitaris, (eſt enim res eiuſmodi, vt ſi tibi modò in mentem venit, nemo ſit, qui te vllo cruciatu eſſe indignum putet) cogitarísne in illo tuo intolerabili non regno (nam cupis id audire) ſed latrocinio, augur fieri in Q. Metelli locum? vt quicumq; te aſpexiſſet, duplicem dolorem gemitumq; ſuſciperet, & ex deſiderio clariſſimi, & fortiſſimi ciuis, & ex honore turpiſſimi, atque improbiſſimi. Adeóne non labefactatam remp. te tribuno, neq; conquaſſatam ciuitatem, ſed captam hanc vrbem, atque euerſam putares, vt augurem Vatinium ferre poſſemus? Hoc loco quæro, ſi id, quod concupieras,

augur factus eſſes: in qua tua cogitatione nós, qui te oderamus, vix dolorem ferebamus: illi autem quibus eras in deliciis, vix riſum tenebant: ſed quæro, ſi ad cetera vulnera, quibus putaſti remp. deleri, hanc quoque mortiferam plagam inflixiſſes auguratus tui, vtrum decreturus fueris id, quod augures omnes vſq; à Romulo decreuerunt, Ioue fulgente cum populo agi nefas eſſe, an, quia tu ſemper ſic egiſſes, auſpicia fueris augur diſſoluturus? Ac ne diutius loquar de auguratu tuo, quod inuitus facio, vt recorder ruinas reip. (neque enim tu vmquam ſtante nõ modò maieſtate horum, ſed etiam vrbe, te augurem fore putaſti) verumtamẽ, vt ſomnia tua relinquam, ad ſcelera veniam, volo vti mihi reſpondeas: cùm M. Bibulum conſulem non dicam bene de rep. ſentientem, ne tu mihi homo potẽs iraſcare, qui ab eo diſſenſiſti, ſed hominem certè nuſquã progredientem, nihil in rep. molientem, tantum animo ab actionibus tuis diſſentientem, cùm eum tu conſulem in vincula duceres, & à tabula Valeria collegæ tui mitti iuberent, feceríſne ante roſtra pontem continuatis tribunalibus, per quem cõſul populi Ro. moderatiſſimus, & conſtantiſſimus, ſublato auxilio, excluſis amicis, vi perditorum hominũ incitata, turpiſſimo, miſerrimoq; ſpectaculo non in carcerem, ſed ad ſupplicium, & ad necem duceretur? quæro, numquis ante te tam fuerit nefarius, qui id fecerit? vt ſciamus vtrum veterũ facinorum ſis imitator, an inuentor nouorum? Idemq; tu cum his, atq; huiuſmodi conſiliis, ac facinoribus nomine C. Cæſaris, clementiſſimi, atque optimi viri, ſcelere verò, atq; audacia tua, M. Bibulum foro, curia, tẽplis, locis publicis omnibus expuliſſes, incluſum domi contineres, cumq; non maieſtate imperii, non iure legũ, ſed ianuæ præſidio, & parietum cuſtodiis conſulis vita tegeretur, miſeríſne viatorem, qui M. Bibulum domo vi extraheret, vt, quod eſt in priuatis ſemper ſeruatum, id te tribuno pl. cõſuli domus exſilium eſſe non poſſet? Simulq; mihi reſpondeto tu, qui nos, qui de communi ſalute conſentimus, tyrannos vocas, fueríſne non tribunus pl. ſed intolerãdus ex cœno neſcio quo, atq; ex tenebris tyrannus? qui primùm eã remp. quæ auſpiciis inuentis conſtituta eſt, iiſdem auſpiciis ſublatis, conarere peruertere: deinde ſanctiſſimas leges, Æliam, & Fuſiam dico, quæ in Gracchorum ferocitate, & in audacia

Saturnini,& in colluuione Druſi,& in contentione Sulpicii, & in cruore Cinnano, & inter Sullana arma vixerunt, ſolus conculcaris,ac pro nihilo putaris: qui conſulem morti obieceris,incluſum obſederis,extrahere ex ſuis tectis conatus ſis: qui in eo magiſtratu non modò emerſeris ex mēdicitate, ſed etiam diuitiis nos iam tuis terreas: fueríſne tāta crudelitate, vt delectos viros, & principes ciuitatis tollere, & delere tua rogatione conareris? cùm L. Vettium,qui in ſenatu cõfeſſus eſſet ſe cũ telo fuiſſe,Cn. Pompeio ſummo, & clariſſimo ciui, ſuis manibus necem afferre voluiſſe, in cõcionem produxeris,indicem in roſtris,in illo,inquã,augurato templo,ac loco collocaris, quo auctoritatis exquirendæ cauſſa ceteri trib. pl. principes ciuitatis producere conſueuerunt: ibi tu indicẽ Vettium,linguam,& vocem ſuam ſceleri, & menti tuæ præbere voluiſti; vt diceret L. Vettius in concione tua rogatus à te, ſe auctores & impulſores, & ſocios habuiſſe ſceleris illius eos viros, quibus è ciuitate ſublatis, quod tu eo tẽpore moliebare, ciuitas ſtare non poſſet? M. Bibulũ, cuius incluſione cõtentus non eras,interficere volueras,ſpoliaueras conſulatu,patria priuare cupiebas: L. Lucullum,cuius tu reb. geſtis, quòd ipſe ad imperatorias laudes à puero videlicet ſpectaras,vehementius inuidebas: C. Curionem,perpetuum hoſtẽ improborum omnium, auctorem publici conſilii, libertate cõmuni tuenda maximè liberum cum filio principe iuuentutis,cum rep. cõiunctiore etiam, quàm ab illa ætate poſtulandum fuit, delere voluiſti: L. Domitium,cuius dignitas,& ſplendor præſtringebat,credo,oculos Vatinii,quem tu propter commune odium in bonos oderas, in poſterum autem propter omniũ ſpem,quæ de illo eſt,atq; erat,ante aliquanto timebas: L. Lentulũ hunc iudicem noſtrum flaminem Martialem, quod erat eo tempore Gabinii tui competitor, eiuſdem Vettii indicio opprimere voluiſti. qui ſi tum illam labem,peſtemq́; viciſſet,quod ei tuo ſcelere non licuit,reſpub. victa non eſſet. Huius etiam filium eodem indicio, & crimine ad patris interitum aggregare voluiſti: L. Paullum, qui tũ quæſtor Macedoniam obtinebat, quem ciuem! quẽ virum! qui duos nefarios patriæ proditores,domeſticos hoſteis, legibus exterminarat,hominem ad conſeruandam remp. natum,in idem Vettii indicium,atq; in eundem hũc numerum

congregaſti. Quid ego de me querar, qui etiam gratias tibi agere debeo, quòd me ex fortiſſimorum ciuium numero ſeiungendum non putaris? Sed qui fuit ille tantus furor tuus, vt cùm iam Vettius ad arbitrium tuum peroraſſet,& ciuitatis lumina notaſſet,deſcendiſſetq; de roſtris,eum repente reuocares,colloquerere,populo Rom.vidente?deinde interrogares ecquóſnam alios poſſet nominare? inculcaríſne,vt C. Piſonem generum meum nominaret? qui in ſumma copia optimorum adoleſcentium,pari continentia,virtute,pietate reliquit neminem: itemq; M.Laterenſem hominem dies, ac noctes de laude,& de rep.cogitantem? promulgaríſne, impuriſſime,& perditiſſime hoſtis,quæſtionem de tot ampliſſimis,& talib. viris? indici Vettio præmia ampliſſima?quibus rebus omnium mortaliũ non voluntate,ſed conuicio repudiatis,fregeríſne in carcere ceruices ipſi illi Vettio, ne quod indicium corrupti indicii extaret,eiuſq; ſceleris in te ipſum quæſtio flagitaretur? Et, quoniam crebro vſurpas, legem te de alternis conſiliis reiiciendis tuliſſe, vt omnes intelligant, te ne rectè quidem facere ſine ſcelere potuiſſe, quæro, cùm lex eſſet æqua promulgata initio magiſtratus,multas etiam alias tuliſſes,exſpectaríſne, dũ C. Antonius reus fieret apud Cn. Lentulum, & Q. Claudium? &, poſteaquam ille eſt reus factus, ſtatim tuleris in eum,qui tuã poſt legem reus factus eſſet, vt homo conſularis excluſus, miſer, puncto temporis, ſpoliaretur beneficio,& æquitate legis tuæ. Dices familiaritatem tibi fuiſſe cũ Q. Maximo. præclara defenſio facinoris tui: nam Maximi quidẽ ſumma laus eſt, ſumptis inimicitiis, ſuſcepta cauſſa,quæſitore,conſilioq; delecto,commodiorem inimico ſuo contentionem reiectionis dare noluiſſe:nihilq; Maximus fecit alienum aut ſua virtute,aut illis viris clariſſimis Paullis,Maximis,Africanis,quorũ gloriam huius virtute renouatam nõ modò ſperamus, verùm etiã iam videmus. tua fraus,tuum maleficium,tuum ſcelus illud eſt,te id, quod promulgaſſes miſericordiæ nomine, ad crudelitatis tempus diſtuliſſe. Ac nunc quidem C. Antonius hac vna re miſeriam ſuam conſolatur,quòd imagines patris,&fratris ſui,fratriſq; filiam,nõ in familia,ſed in carcere collocatas audire maluit, quàm videre. Et quoniam pecunias aliorum deſpicis,de tuis diuitiis intolerantiſſimè gloriaris:volo vti mihi reſpondeas,

face-

feceriſne fœdera tribunus pleb. cum ciuitatibus, cum regibus, cum tetrarchis? erogariſne pecunias ex ærario tuis legibus? eripueriſne parteis illo tempore cariſſimas partim à Cæſare, partim à publicanis? Quæ cùm ita ſint, quæro ex te, ſiſne ex pauperrimo diues factus illo ipſo anno, quo lex lata eſt de pecuniis repetundis acerrima? vt omnes intelligere poſſent, à te non modò noſtra acta, quos tyrannos vocas, ſed etiam amiciſſimi tui legem eſſe cõtemptam. Apud quem tu etiam nos criminari ſoles, qui illi ſumus amiciſſimi, cùm tu ei contumelioſiſſimè toties maledicas, quoties illi affinem te eſſe dicis. Atq; illud etiam ſcire ex te cupio, quo conſilio, aut qua mẽte feceris, vt in epulo Q. Arii familiaris mei cum toga pulla accumberes? quem vmquam videris? quem audieris? quo exẽplo, quo more feceris? Dices, ſupplicationes te illas non probaſſe. optimè. nullæ fuerint ſupplicationes. Videſne me nihil de anni illius cauſſa, nihil de eo, quod tibi cum ſummis viris commune eſſe videatur, ſed de tuis propriis ſceleribus ex te quærere? nulla ſupplicatio fuerit. cedo, quis vmquã cenauit atratus? ita enim illud epulum eſt funebre, vt munus ſit funeris, epulæ quidem ipſæ dignitatis. Sed omitto epulũ, populi Roma. feſtum diem, argento, veſte, omni apparatu, ornatuq; viſendo: quis vmquã in luctu domeſtico, quis in funere familiari cenauit cũ toga pulla? cui de balneis exeunti, præter te, toga pulla vmquam data eſt? cùm tot hominum millia accumberent, cùm ipſe epuli dominus Q. Arius albatus eſſet, tu in templum Caſtoris te cum C. Fidulo atrato, ceteriſq; tuis furiis funeſtũ intuliſti. quis tum non ingemuit? quis non doluit reipub. caſum? quis ſermo alius in illo epulo fuit, niſi hanc tantam, & tam grauem ciuitatem ſubiectam eſſe non modò furori, verùm etiã irriſioni tuæ? Hunc tu morem ignorabas? numquam epulum videras? numquã puer, aut adoleſcens inter coæuos fueras? Fauſti adoleſcentis nobiliſſimi paullo ante ex epulo magnificentiſſimo famẽ illam veterem tuã non expleras? quem accumbere atratũ videras dominũ cum toga pulla, & eius amicos ante cõuiuium? quæ te tanta tenuit amentia, vt tu, niſi id feciſſes, quod fas nõ fuit, niſi violaſſes templum Caſtoris, nomen epuli, oculos ciuium, morem veterem, eius qui te inuitarat auctoritatem, parum putares teſtificatum eſſe ſupplicationes te illas non putare?

Quæro illud etiam ex te, quod priuatus admiſiſti, in quo certè iam tibi dicere non licebit, cum clariſſimis viris cauſſam tuam eſſe coniunctam, poſtulatúſne ſis lege Licinia, & Iulia? edixerítne C. Memmius prætor ex eá lege, vt adeſſes die triceſimo? cùm is dies veniſſet, feceríſne, quod in hac repu. non modò factum ante numquam eſt, ſed in omni memoria ſit inauditum? appellaríſne tribunos pl. ne cauſſam diceres? leuius dixi (quamquam idipſum eſſet & nouum, & non ferendum) ſed appellaríſne nominatim peſtem illius anni, furiam patriæ, tempeſtatem reip. Clodium? qui tamẽ cùm iure, cùm more, cùm poteſtate iudicium impedire non poſſet, rediit ad illam vim, & furorem ſuum, ducemq; ſe militibus tuis præbuit. In quo ne quid à me dictũ in te potius putes, quàm abs te eſſe quæſitum, nullum onus imponã mihi teſtimonii: quæ mihi breui tempore ex eodem iſto loco video eſſe dicenda, ſeruabo, teq; nõ arguam, ſed, vt in ceteris rebus feci, rogabo. Quæro ex te, Vatini, numquis in hac ciuitate poſt vrbẽ conditam tribunos pl. appellarit, ne cauſſam diceret? numquis reus in tribunal ſui quæſitoris aſcenderit, eumq; vi deturbarit? ſubſellia diſſiparit? vrnas deleuerit? eas deniq; omneis res in iudicio diſturbando cõmiſerit, quarum rerum cauſſa iudicia ſunt conſtituta? ſciáſne tum fugiſſe Memmiũ? accuſatores eſſe tuos de tuis tuorumq; manib. ereptos? iudices quæſtionum de proximis tribunalibus eſſe depulſos? in foro, in luce, inſpectante populo Ro. quæſtionem, magiſtratus, morem maiorum, leges, iudices, ſcelerum pœnam eſſe ſublatã? hæc omnia ſciáſne diligentia C. Memmii publicis tabulis eſſe notata, atq; teſtata? Atq; illud etiam quæro, quod poſtea quàm es poſtulatus, ex legatione redieris, ne quis te iudicia defugere arbitraretur, teq;, cùm tibi vtrum velles liceret, dictitaris cauſſam dicere maluiſſe, quî conſentaneum fuerit, cùm legationis perfugio vti noluiſſes, appellatione improbiſſima te ad auxiliũ nefarium cõfugiſſe? Et, quoniam legationis tuæ facta mentio eſt, volo etiã audire de te, quo tandẽ ſenatuſconſulto legatus ſis? de geſtis intelligo, quid reſpondeas: tua lege dicis. éſne igitur patriæ certiſſimus paricida? ſperaráſne id, vt patres cõſcripti ex rep. funditus tollerentur? ne hoc quidem ſenatui relinquebas, quod nemo vmquã ademit, vt legati ex eius ordinis auctoritate legarẽtur? adeóne

tibi

tibi ſordidum conſilium publicum viſum eſt? adeò afflictus ſenatus, adeo miſera, & proſtrata reſp. vt non nuntios pacis, ac belli, non curatores, non interpretes, non bellici conſilii auctores, non miniſtros muneris prouincialis ſenatus more maiorum deligere poſſet? eripueras ſenatui prouinciæ decernendæ poteſtatem, imperatoris deligendi iudiciũ, ærarii diſpenſationem: quæ numquam ſibi populus Ro. appetiuit, qui numquam hæc à ſummi conſilii gubernatione auferre conatus eſt. Age, factum eſt horum aliquid in aliis: rarò, ſed tamen factum eſt, vt populus deligeret imperatorem. quis legatos vmquam audiuit ſine ſenatuſcõſulto? ante te nemo. poſt continuò fecit idem in duobus prodigiis reip. Clodius. quo etiã maiore es malo mactandus, quòd non ſolùm facto tuo, ſed etiam exemplo, remp. vulneraſti; neq; tantum es improbus ipſe, ſed etiam alios docere voluiſti. Atq; illud etiam audire à te cupio, quare, cùm ego legẽ de ambitu ex s.c. tulerim, ſine vi tulerim, ſaluis auſpiciis tulerim, ſalua lege Ælia, & Fuſia, tu eam eſſe legem non putes? præſertim cùm ego legibus tuis, quoquo modo latæ ſint, paream. Cùm mea lex dilucidè vetet, biennio, quo quis petat, petiturúsve ſit, gladiatores dare, niſi ex teſtamento præſtituta die: quæ tanta in te ſit amẽtia, vt in ipſa petitione gladiatores audeas dare? num quem putes illius tui certiſſimi gladiatoris ſimilẽ tribunum ple. poſſe reperiri, qui ſe interponat, quo minus reus mea lege fias? Ob haſce omneis res ſcias te ſeueriſſimorum hominum Sabinorum, fortiſſimorum virorum, Marſorum, & Pelignorum, tribulium tuorũ iudicio notatum: nec poſt Romam conditam præter te tribulem quemquam tribum Sergiam perdidiſſe. Ac ſi hæc omnia contemnis ac deſpicis, quòd ita tibi perſuaſeris, vt palam dictitas, te Diis hominibuſq; inuitis, amore in te incredibili quodam C. Cæſaris, omnia quæ velis conſecuturũ: ecquid audieris, ecquiſnam tibi prædixerit, C. Cæſarẽ nuper Aquileiæ, cùm de quibuſdam eſſet mentio facta, dixiſſe C. Alfium præteritum permoleſtè tuliſſe, quòd in homine ſummam fidem, probitatemq; cognoſſet, grauiterq; etiam ſe ferre, prætorem aliquẽ eſſe factum, qui à ſuis rationibus diſſenſiſſet? tum quæſiſſe quendam de Vatinio quemadmodum ferret: ipſum reſpondiſſe, Vatinium in tribunatu gratis nihil feciſſe: qui omnia,

in pecunia poſuiſſet, honore animo æquo carere debere? Quod ſi ipſe, qui te ſuæ dignitatis augendæ cauſſa, periculo tuo, nullo ſuo delicto ferri præcipitem eſt facilè paſſus, tamen te omni honore indigniſſimum iudicat: ſi te vicini, ſi affines, ſi tribules ita oderunt, vt repulſam tuam triumphum ſuum duxerint, ſi nemo aſpicit, quin ingemiſcat, nemo mentionem facit, quin exſecretur, ſi vitant, fugiunt, audire de te nolunt, cùm viderunt, tanquam auſpicium malum deteſtantur, ſi cognati reſpuunt, tribules exſecrãtur, vicini metuunt, affines erubeſcunt, ſi ſtrumæ deniq; ab ore improbo demigrarunt, & aliis iam ſe locis collocarunt, ſi es odium publicum populi, ſenatus, vniuerſorum hominum: quid eſt, quam ob rem præturam potius exoptes, quàm mortem? præſertim cùm popularem te velis eſſe, neque vlla in re populo gratius facere poſſis? Sed vt aliquando audiamus, quàm copiosè ad interrogata reſpondeas, concludam iam interrogationem meam, teque in extremo pauca de ipſa cauſſa rogabo. Quæro quæ tanta in te vanitas, tanta leuitas fuerit, vt in hoc iudicio T. Annium iiſdem verbis laudares, quibus eum laudare & boni viri, & boni ciues conſueuerunt, cùm in eundem nuper ab eadem illa teterrima furia productus ad populum cupidiſſimè falſum teſtimonium dixeris? An erit hæc optio, & poteſtas tua, vt cùm Clodianas operas, & facinoroſorum hominum, & perditorum manum videris, Milonem dicas, id quod in cõcione dixiſti gladiatoribus, & beſtiariis obſediſſe remp. cùm autem ad taleis viros veneris, non audeas ciuem ſingulari virtute, fide, conſtantia vituperare? Sed cùm T. Annium tantopere laudes, & clariſſimo viro nonnullam laudatione tua labeculam aſpergas, (in illorum enim numero mauult T. Annius eſſe, qui à te vituperantur) verùm etiam quæro, cùm in rep. adminiſtranda T. Annio cum P. Sextio conſiliorum omnium ſocietas fuerit (id quod non ſolùm bonorum, verùm etiã improborũ iudicio declaratum eſt. eſt enim reus vterq; ob eandem cauſſam & eodem crimine: alter die dicta ab eo, quem tu vnum improbiorem eſſe, quàm te, nunquam ſoles confiteri: alter tuis conſiliis illo tamen adiuuante) quæro quî poſſis eos, quos crimine coniungis, teſtimonio diſiungere? Extremum illud eſt, quod mihi abs te reſponderi velim: cùm multa in Albinouanum de præuaricatione diceres,

res,

tes,dixeriſne,nec tibi placuiſſe,nec oportuiſſe Sextium de vi reum fieri? quauis lege, quouis crimine accuſandum potius fuiſſe? etiā illud dixeris,cauſſam Milonis fortiſſimi viri coniunctam cum hoc exiſtimari? quæ pro me à Sextio facta ſint, bonis eſſe grata? Non coarguo inconſtantiam orationis, ac teſtimonii tui. quas enim huius actiones probatas bonis eſſe dicis,in eas pluribus verbis teſtimonium dixiſti: quicum autem eius cauſſam periculumq; coniungis,eum ſummis laudibus extuliſti. Sed hoc quæro,num P. Sextiū,qua lege accuſandū omnino fuiſſe negas, ea lege condemnari putes oportere? aut ſi te in teſtimonio cōſuli nolis, ne quid tibi auctoritatis à me tributū eſſe videatur, dixeriſne in eum teſtimoniū de vi, quem negaris reum omnino de vi fieri debuiſſe?

PRO M. COELIO.

ORATIO XXXIV.

SI quis,iudices, forte nunc adſit ignarus legum, iudiciorum,cōſuetudinis noſtræ: miretur profectò, quæ ſit tanta atrocitas huiuſce cauſſæ, quòd diebus feſtis, ludiſque publicis, omnibus negotiis forenſibus intermiſſis, vnum hoc iudicium exerceatur: nec dubitet quin tāti facinoris reus arguatur,vt eo neglecto, ciuitas ſtare non poſſit: idē cùm audiat, eſſe legem quæ de ſeditioſis conſceleratiſq; ciuibus,qui armati ſenatum obſederint, magiſtratibus vim attulerint, remp. oppugnarint, quotidie quæri iubeat: legē non improbet,crimen quod verſetur in iudicio,requirat. cùm audiat nullū facinus, nullam audaciam,nullam vim in iudiciū vocari: ſed adoleſcentem illuſtri ingenio,induſtria,gratia, accuſari ab eius filio,quē ipſe in iudicium & vocet,& vocarit,oppugnari autē hunc opibus meretriciis: Atracini illius pietatē non reprehēdat,muliebrem libidinē comprimēdam putet,vos laborioſos exiſtimet,quibus otioſis ne in communi quidem otio liceat eſſe. Etenim ſi

attendere diligenter, exiſtimare verè de omni hac cauſſa volueritis, ſic conſtituetis, iudices, nec deſcenſurum quemquã ad hanc accuſationem fuiſſe, cui, vtrum vellet, liceret, nec, cùm deſcendiſſet, quidquam habiturum ſpei fuiſſe, niſi alicuius intolerabili libidine, & nimis acerbo odio niteretur. ſed ego Atracino humaniſſimo, atque optimo adoleſcenti meo neceſſario ignoſco, qui habet excuſationem vel pietatis, vel neceſſitatis, vel ætatis. ſi voluit accuſare, pietati tribuo: ſi iuſſus eſt, neceſſitati: ſi ſperauit aliquid, pueritiæ: ceteris non modò nihil ignoſcendum, ſed etiam acriter eſt reſiſtendum. Ac mihi quidem videtur, iudices, hic introitus defenſionis, adoleſcentiæ M. Cœlii maximè conuenire, vt ad ea, quæ accuſatores, deformandi huius cauſſa, detrahendæ, ſpoliandæq; dignitatis gratia dixerunt, primùm reſpondeàm. Obiectus eſt pater variè, quòd aut parum ſplendidus ipſe, aut parum piè tractatus à filio diceretur. de dignitate Cœlius notis, ac maioribus natu, etiam ſine meá oratione, tacitus facilè ipſe reſpondet. quibus autem propter ſenectutem, quod iamdiu minus in foro nobiſcum verſatur, non æquè eſt cognitus, hi ſic habeant: quæcumque in equite Romano dignitas eſſe poſſit, quæ certè poteſt eſſe maxima, eam ſemper in M. Cœlio habitam eſſe ſummam, hodieque haberi, non ſolùm à ſuis, ſed etiam ab omnibus, quibus potuerit aliqua de cauſſa eſſe notus. Equitis autem Romani eſſe filium, criminis loco poni ab accuſatoribus, neque his iudicantibus oportuit, neque defendentibus nobis. Nam quod de pietate dixiſtis, eſt quidem iſta noſtra exiſtimatio, ſed iudicium certè parentis. quid nos opinemur, audietis ex iuratis: quid parentes ſentiant, lacrymæ matris, incredibiliſq; mœror, ſqualor patris, & hæc præſens mœſtitia, quam cernitis, luctusq; declarat. Nam, quod eſt obiectum, municipibus eſſe adoleſcentem non probatum ſuis, nemini vmquam præſenti Puteolani maiores honores habuerũt, quàm abſenti M. Cœlio: quem & abſentem in ampliſſimum ordinem cooptarunt; & ea non petenti detulerunt, quæ multis petentibus denegarunt: iidemque nunc lectiſſimos viros, & noſtri ordinis, & equites Romanos, cum legatione ad hoc iudicium, & cum grauiſſima, atque ornatiſſima laudatione miſerunt. Videor mihi iecisse fundamenta defenſionis meæ,

quæ firmiſſima ſunt, ſi nitantur iudicio ſuorum. neque enim vobis ſatis commendata huius ætas eſſe poſſet, ſi non modò parenti tali viro, verùm etiam municipio tam illuſtri, ac tam graui diſpliceret. Equidem, vt ad me reuertar, ab his fontibus profluxi ad hominum famam: & meus hic forenſis labor, vitæq; ratio dimanauit ad exiſtimationem hominum paullo latius cõmendatione, ac iudicio meorum. Nam quod obiectum eſt de pudicitia, quodque omnium accuſatorum non criminibus, ſed vocibus maledictiſque celebratum eſt, id numquam tam acerbè feret M. Cœlius, vt eum pœniteat non deformẽ eſſe natum. ſunt etenim iſta maledicta peruulgata in omneis, quorũ in adoleſcentia forma, & ſpecies fuit liberalis. Sed aliud eſt maledicere, aliud accuſare. accuſatio crimen deſiderat, rem vt definiat, hominem vt notet, argumento probet, teſte confirmet: maledictio autem nihil habet propoſiti, præter cõtumeliam: quæ ſi petulantius iactatur, conuicium: ſi facetius, vrbanitas nominatur. Quam quidem partem accuſationis admiratus ſum, & moleſtè tuli potiſſimum eſſe Atracino datam: neque enim decebat, neque ætas illa poſtulabat: neq;, id quod animaduertere poteratis, pudor patiebatur optimi adoleſcentis, in tali illum oratione verſari. Vellem aliquis ex vobis robuſtioribus hunc maledicendi locum ſuſcepiſſet: aliquanto liberius, & fortius, & magis more noſtro refutaremus iſtam maledicendi licentiam. tecum, Atracine, agam lenius, quòd & pudor tuus moderatur orationi meæ, & meum erga te, parentemq; tuum beneficium tueri debeo. Illud tamen te eſſe admonitũ volo: primùm qualis es, talem te eſſe exiſtimes: vt quantum à rerum turpitudine abes, tantum te à verborum libertate ſeiungas: deinde vt ea in alterum ne dicas, quæ cùm tibi falsò reſponſa ſint, erubeſcas. quis eſt enim, cui via iſta non pateat? qui iſti ætati non poſſit, quàm velit petulanter, etiam ſi ſine vlla ſuſpicione, at nõ ſine argumento maledicere? Sed iſtarum partium culpa eſt eorũ, qui te agere voluerunt: laus pudoris tui, quòd ea te inuitum dicere videbamus: ingenii, quòd ornatè politeq; dixiſti. Verùm ad iſtam omnẽ orationem breuis eſt defenſio. nã quoad ætas M. Cœlii dare potuit iſti ſuſpicioni locum, fuit primum ipſius pudore, deinde etiam patris diligentia diſciplinaq; munita: qui vt huic virilem togam dedit,

nihil dicam hoc loco de me: tantùm ſit, quantum vos exiſtimatis: hoc dicã, hunc à patre continuò ad me eſſe deductum. nemo hunc M. Cœlium in illo ætatis flore vidit, niſi aut cum patre, aut mecum, aut in M. Craſſi caſtiſſima domo: cum artibus honeſtiſſimis erudiretur. Nam quòd Catilinæ familiaritas obiecta Cœlio eſt, lõge ab illa ſuſpicione abhorrere debet. hoc enim adoleſcente, ſcitis conſulatum mecum petiſſe Catilinam. ad quem ſi acceſſit, aut ſi à me diſceſſit vmquam (quamquam multi boni adoleſcentes illi homini nequã atq; improbo ſtuduerunt) tum exiſtimetur Cœlius Catilinæ nimium familiaris fuiſſe. At enim poſtea ſcimus, & vidimus eſſe hunc in illius amicis. quis negat? ſed ego illud tempus ætatis, quod ipſum ſua ſponte infirmum, aliorum libidine infeſtum eſt, id hoc loco defendo. fuit aſſiduus mecum, prętore me: non nouerat Catilinam: Africam tum prætor ille obtinebat: ſecutus eſt annus: cauſſam de pecuniis repetundis Catilina dixit: mecum erat hic. illi ne aduocatus quidem venit vmquam. deinceps fuit annus, quo ego conſulatum pętiui: petebat Catilina mecum: numquam ad illum acceſſit, à me numquam receſſit. Tot igitur annos verſatus in foro ſine ſuſpicione, ſine infamia, ſtuduit Catilinæ iterum petenti. quem ergo ad finem putas cuſtodiendam illam ætatẽ fuiſſe? Nobis quidem olim annus erat vnus ad cohibendum brachium toga conſtitutus, & vt exercitatione ludoq; cãpeſtri tunicati vteremur: eademq; erat, ſi ſtatim mereri ſtipendia cœperamus, caſtrenſis ratio ac militaris. qua in ætate, niſi qui ſe ipſe ſua grauitate, & caſtimonia, & cùm diſciplina domeſtica, tũ etiam naturali quodã bono defenderat, quoquo modo à ſuis cuſtoditus eſſet, tamen infamiam veram effugere non poterat. Sed qui prima illa initia ætatis integra, atque inuiolata pręſtitiſſet, de eius fama, ac pudicitia, cùm is iam ſe corroborauiſſet, ac vir inter viros eſſet, nemo loquebatur. Studuit Catilinæ, cùm iam aliquot annos eſſet in foro Cœlius, & multi hoc idem ex omni ordine, atq; ex omni ætate fecerũt. habuit enim ille, ſicuti meminiſſe vos arbitror, permulta maximarũ non expreſſa ſigna, ſed adumbrata virtutum. vtebatur hominibus improbis multis, & quidem optimis ſe viris deditũ eſſe ſimulabat. erant apud illum illecebræ libidinum multæ, erant etiam induſtriæ quidam ſtimuli ac laboris. flagrabant

vitia libidinis apud illum, vigebāt etiam ſtudia rei militaris. neq; ego vnquam fuiſſe tale monſtrum in terris vllum puto, tam ex cōtrariis diuerſiſq; inter ſe pugnantibus naturæ ſtudiis cupiditatibuſq; conflatum. Quis clarioribus viris quodam tempore iucundior? quis turpioribus coniunctior? quis ciuis meliorum partium aliquando? quis tetrior hoſtis huic ciuitati? quis in voluptatibus inquinatior? quis in laboribus patientior? quis in rapacitate auarior? quis in largitione effuſior? Illa verò, iudices, in illo homine mirabilia fuerunt, comprehēdere multos amicitia, tueri obſequio, cum omnibus communicare quod habebat, ſeruire temporibus ſuorū omnium, pecunia, gratia, labore corporis, ſcelere etiam, ſi opus eſſet, & audacia: verſare ſuam naturā, & regere ad tempus, atque huc, & illuc torquere & flectere, cum triſtibus ſeuerè, cum remiſſis iucundè, cum ſenibus grauiter, cum iuuentute comiter, cum facinoroſis audacter, cum libidinoſis luxurioſè viuere. Hac ille tā varia multipliciq; natura, cùm omneis omnibus ex terris homines improbos audaceiſque collegerat, tum etiam multos forteis viros, & bonos ſpecie quadam virtutis aſſimulatæ tenebat. neque vnquam ex illo delendi huius imperii tam ſceleratus impetus exſtitiſſet, niſi tot vitiorum tanta immanitas quibuſdam facilitatis, & patientiæ radicibus niteretur. Quare iſta condicio, iudices, reſpuatur, ne Catilinæ familiaritatis crimen hæreat. eſt enim commune cum multis, & cum quibuſdam etiam bonis. me ipſum, me, inquam, quondam pene ille decepit, cùm & ciuis mihi bonus, & optimi cuiuſq; cupidus, & firmus amicus, & fidelis videretur. cuius ego facinora oculis prius, quàm opinione, manibus ante, quàm ſuſpicione, deprehendi. cuius in magnis cateruis amicorum ſi fuit etiam Cœlius, magis eſt vt ipſe moleſtè ferat erraſſe ſe, ſicut & nonnumquam in eodem homine me quoque erroris mei pœnitet, quàm vt iſtius amicitiæ crimen reformidet. Itaque à maledictis pudicitiæ ad cōiurationis inuidiam oratio eſt veſtra delapſa. poſuiſtis enim, atque id tamen titubanter, & ſtrictim coniurationis hunc propter amicitiam Catilinæ participem fuiſſe. in quo non modò crimen nō hærebat, ſed vix diſerti adoleſcētis cohærebat oratio. Qui enim tātus furor in Cœlio? quod tantū aut in moribus, naturaq; vulnus, aut in re, atq; fortuna? vbi

deniq; in iſta ſuſpicione eſt Cœlii nomen auditum? Nimium multa de re minimè dubia loquor: hoc tamen dico, non modò ſi ſocius coniurationis, ſed niſi inimiciſſimus iſtius ſceleris fuiſſet, numquam coniurationis accuſatione adoleſcentiam ſuam potiſſimum commendare voluiſſet. quod, haud ſcio an de ambitu, & de criminibus iſtius ſodalium ac ſequeſtrium, quoniam huc incidi, ſimiliter reſpondendum putem. numquã enim tam Cœlius amens fuiſſet, vt ſi ſe iſto infinito ambitu cõmaculaſſet, ambitus alterum accuſaret. neq; enim eius facti in altero ſuſpicionem quæreret, cuius ipſe ſibi perpetuam licentiam optaret: nec, ſi ſibi ſemel periculũ ambitus ſubeundum putaret, ipſe alterum iterum ambitus crimine arceſſeret. quod quamquam nec ſapiẽter, & me inuito facit, tamẽ eſt eiuſmodi cupiditatis, vt magis inſectari alterius innocentiam, quàm de ſe timidè cogitare videatur. Nam quòd æs alienum obiectum eſt, ſumptus reprehenſi, tabulæ flagitatæ: videte quàm pauca reſpondeam. Tabulas, qui in patris poteſtate eſt, nullas confecit: verſuram numquam omnino fecit vllã. Sumptus vnius generis obiectus eſt, habitationis: triginta millibus dixiſtis eum habitare. Nunc demũ intelligo P. Clodii inſulam eſſe venalem, cuius hic in ædiculis habitet, decem, vt opinor, millibus: vos autem, dum illi placere vultis, ad tempus ei mendacium veſtrum accommodauiſtis. Reprehendiſtis, à patre quod ſemigrarit. quod quidem iam in hac ætate minimè reprehendendum eſt. qui cùm ex reip. cauſa eſſet mihi quidẽ moleſtam, ſibi tamen glorioſam victoriam cõſecutus, & per ætatem magiſtratus petere poſſet, non modò permittente patre, ſed etiam ſuadẽte, ab eo ſemigrauit. &, cùm domo patris à foro lõgè abeſſet, quo facilius, & noſtras obire domos, & ipſe à ſuis coli poſſet, conduxit in Palatio non magno domũ. Quo loco poſſum dicere id, quod vir clariſſimus M. Craſſus, cùm de aduentu regis Ptolemæi quereretur, paullo ante dixit, *Vtinam ne in nemore Pelio.* Ac longius quidem mihi contexere hoc carmen liceret: *Nam numquam hera errans* hanc moleſtiam nobis exhiberet, *Medea animo ægra, amore ſæuo ſaucia.* Sic enim, iudices, reperietis (quòd, cùm ad id loci venero oſtendã) hanc Palatinam Medeam, migrationẽq; huic adoleſcenti cauſſam ſiue malorum omniũ, ſiue potius ſermonum fuiſſe. Quamobrem illa;

quæ

quæ ex accuſatorum oratione præmuniri iam, & fingi intelligebam, fretus veſtra prudentia, iudices, non pertimeſco. Aiebant enim fore teſtem ſenatorem, qui ſe pontificiis comitiis pulſatum à Cœlio diceret. à quo quæram, ſi prodierit, primùm cur ſtatim nihil egerit? deinde, ſi id quæri, quàm agere maluerit, cur productus à vobis potius, quàm ipſe per ſe? cur tanto poſt potius, quàm continuò, quæri maluerit? ſi mihi ad hæc acutè argutéque reſponderit, tum quæram denique, ex quo iſte fonte ſenator emanet? nam ſi ipſe orietur, & naſcetur ex ſeſe, fortaſſe, vt ſoleo, commouebor. ſin autem vt riuulus accerſitus, & ductus ab ipſo capite accuſationis veſtræ, lætabor, cùm tanta gratia, tantiſq; opibus accuſatio veſtra nitatur, vnum ſenatorem ſolum eſſe, qui vobis gratificari vellet, inuentum. Nec tamen illud genus alterum nocturnorum teſtium pertimeſco. eſt enim dictum ab illis, fore, qui dicerẽt, vxores ſuas à cena redeunteis attrectatas eſſe à Cœlio. graues erunt homines, qui hoc iurati dicere audeant: cùm ſit his confitendum, numquam ſe ne congreſſu quidem, & conſtituto cœpiſſe de tantis iniuriis experiri. Sed totum genus oppugnationis huius, iudices, & iam proſpicitis animis, &, cùm inferetur, propulſare debebitis. non enim ab iiſdẽ accuſatur M. Cœlius, à quibus oppugnatur. palam in eum tela iaciuntur, clam ſubminiſtrantur. Neque id ego dico, vt inuidioſum ſit in eos, quibus glorioſum hoc etiam eſſe debet. funguntur officio: defendunt ſuos: faciunt quod viri fortiſſimi ſolent, læſi dolent, irati efferuntur, pugnant laceſſiti. ſed veſtræ ſapientiæ tamen eſt, iudices, non, ſi cauſſa iuſta eſt viris fortibus oppugnandi M. Cœlium, ideo vobis quoq; vos cauſſam putare eſſe iuſtam, alieno dolori potius, quàm veſtræ fidei, cõſulendi. Quæ ſit multitudo in foro, quę genera, quæ ſtudia, quæ varietas hominum, videtis. ex hac copia, quàm multos eſſe arbitramini, qui hominibus potentibus, gratioſis, diſertis, cùm aliquid eos velle arbitrentur, vltro ſe offerre ſoleant, operam nauare, teſtimoniũ polliceri? Hoc ex genere ſi qui ſe in hoc iudiciũ forte proiecerint, excluditote eorum cupiditatem, iudices, ſapientia veſtra: vt eodem tempore huius ſaluti, & religioni veſtrę, & contra periculoſiſſimas hominum potentias condicioni omniũ ciuium prouidiſſe videamini. Equidẽ vos abducam à teſtibus, neque

huius iudicii veritatem, quæ mutari nullo modo poteſt, in voluntate teſtiũ collocari ſinam: quæ facillimè effingi, nullo negotio flecti, ac detorqueri poteſt. argumentis agemus: ſignis omni luce clariorib. crimina refellemus: res cum re, cauſſa cum cauſſa, ratio cum ratione pugnabit. Itaque illam partẽ cauſſę facile patior grauiter, & ornate à M. Craſſo peroratam, de ſeditionib. Neapolitanis, de Alexandrinorũ pulſatione Puteolana, & de bonis Pallæ. vellem dictum eſſet ab eodem etiam de Dione. de quo ipſo tamen quid eſt, quod exſpectetis, quod is qui fecit, aut non timet, aut etiã fatetur? Etenim reus, qui dictus eſt, & adiutor fuiſſe, & cõſcius, P. Aſcitius, is iudicio eſt liberatus. quod igitur eſt huiuſmodi crimen, vt quis commiſit, nõ neget, qui non negauit, abſolutus ſit, id hic pertimeſcat, qui non modò à facto, verùm etiam à conſcientiæ ſuſpicione abfuit? & ſi Aſcitio cauſſa plus profuit, quàm nocuit inuidia, huic oberit tuum maledictũ, qui iſtius facti nõ modò non ſuſpicione, ſed ne infamia quidem eſt aſperſus? At præuaricatione eſt Aſcitius liberatus. perfacile eſt iſti loco reſpondere, mihi præſertim, à quo illa cauſſa defenſa eſt. ſed Cœlius optimã cauſſam Aſcitii eſſe arbitratur: cuiuſmodi autem ſit, à ſua putat eſſe ſeiunctam: neque ſolùm Cœlius, ſed etiam adoleſcentes humaniſſimi, & doctiſſimi, rectiſſimis ſtudiis, atque optimis artibus præditi, Titus, Caiuſque Coponii, qui ex omnibus maximè Dionis mortem doluerunt, qui cùm doctrinæ ſtudio, atque humanitatis, tum etiam hoſpitio Dionis tenebantur. habitabat is apud L. Luceium, vt audiſtis: fuerat ei cognitus Alexandriæ. quid aut hic, aut ſummo ſplẽdore præditus frater eius, de M. Cœlio exiſtimet, ex ipſis, ſi producti erunt, audietis. Ergo hęc remoueantur, vt aliquando in quib. cauſſa nititur, ad ea veniamus. Animaduerti enim, iudices, audiri à vobis meum familiarem L. Herennium perattentè. in quo etſi magna ex parte ingenio eius, & dicendi genere quodam tenebamini, tamen nonnumquam verebar, ne illa ſubtiliter ad criminandum inducta oratio animos veſtros ſenſim, ac leniter accenderet. dixit enim multa de luxuria, multa de libidine, multa de vitiis iuuentutis, multa de moribus: &, qui in reliqua vita mitis eſſet, & in hac ſuauitate humanitatis, qua prope iam delectantur homines, verſari periucundè

ſoleret, fuit in hac cauſſa pertriſtis quidam patruus, cenſor, magiſter:obiurgauit M. Cœlium, ſicut neminem vmquam parens: multa de incontinentia, intemperantiaq; diſſeruit. Quid quæritis, iudices? ignoſcebam vobis attentè audientibus, propterea quòd egomet tam triſte illud,& tam aſperum genus orationis horrebam. Ac prima pars fuit illa, quæ me minus mouebat, fuiſſe meo neceſſario Beſtiæ Cœlium familiarem,cœnaſſe apud eum,ventitaſſe domum,ſtuduiſſe præturæ. non me hæc mouent, quæ perſpicuè falſa ſunt.etenim eos vna cœnaſſe dicit, qui aut abſunt, aut quibus neceſſe eſt idem dicere. Neq; verò illud me commouet, quod ſibi in Lupercis ſodalem eſſe Cœlium dixit.fera quædam ſodalitas, & plane paſtoritia, atque agreſtis germanorum Lupercorum,quorum coitio illa ſilueſtris ante eſt inſtituta,quàm humanitas, atq; leges: ſiquidem non modò nomina deferunt inter ſe ſodales, ſed etiam commemorant ſodalitatem in accuſando,vt ne quis,ſi id forte neſciat, timere videatur.Sed hæc omittã:ad illa, quæ me magis mouerunt, reſpondebo.Deliciarum obiurgatio fuit longa,& ea lenior, plusq; diſputationis habuit,quàm atrocitatis,quo etiam audita eſt attentius.Nam P.Clodius amicus meus,cùm ſe grauiſſimè, vehementiſſiméq; iactaret,& omnia inflammatus ageret triſtiſſimis verbis, voce maxima, tametſi probabam eius eloquentiam, tamen non pertimeſcebam.aliquot enim in cauſſis eum videram fruſtra litigantem. tibi autem, Balbe,reſpondebo,primùm precario,ſi licet,ſi fas eſt defendi à me eum, qui nullum conuiuium renuerit, qui vnguenta ſumpſerit,qui Baias viderit. Equidem multos & vidi in hac ciuitate,& audiui, non modò qui primoribus labris guſtaſſent genus hoc vitæ, & extremis, vt dicitur, digitis attigiſſent,ſed qui totam adoleſcentiam voluptatibus dedidiſſent, emerſiſſe aliquando,& ſe ad frugem bonam,vt dicitur,recepiſſe, graueisq; homines, atque illuſtreis fuiſſe. Datur enim conceſſu omnium huic aliquis ludus ætati, & ipſa natura profundit adoleſcentiæ cupiditates:quæ ſi ita erumpunt, vt nullius vitam labefactent,nullius domum euertant,faciles & tolerabiles haberi ſolent. Sed tu mihi videbare ex cõmuni infamia iuuentutis aliquam inuidiam Cœlio velle conflare. itaque omne illud ſilentium, quod eſt orationi tri-

butum tuæ, fuit ob eam cauſſam, quod vno reo ꝓpoſito de multorũ vitiis cogitabamus. Facile eſt accuſare luxuriem: dies iam me deficiet, ſi, quæ dici in eam ſententiam poſſunt, coner exprimere. de corruptelis, de adulteriis, de proteruitate, de ſumptibus, immenſa oratio eſt: vt tibi reum neminem, ſed vitia proponas, res tamen ipſa & copioſè, & grauiter accuſari poteſt. Sed veſtræ ſapientiæ eſt, iudices, non abduci ab reo, nec quos aculeos habeat ſeueritas, grauitáſque veſtra, cùm eos accuſator erexerit in rem, in vitia, in mores, in tempora, emittere in hominem, & in reum, cùm is non ſuo crimine, ſed multorum vitio ſit in quoddam odium iniuſtum vocatus. Itaque ſeueritati tuæ, vt oporteret, ita reſpondere non audeo: erat enim meum deprecari vacationem adoleſcentiæ, veniamque petere, non, inquam, audeo: perfugiis non vtor ætatis: conceſſa omnibus iura dimitto: tantùm peto, vt ſi qua eſt inuidia communis hoc tempore æris alieni, petulantiæ, libidinum iuuentutis, quam video eſſe magnam, ne huic aliena peccata, ne ætatis, ac temporum vitia noceant. Atque ego idem, qui hæc poſtulo, quin criminibus, quæ in hunc propriè conferuntur, diligentiſſimè reſpondeam, non recuſo. Sunt autem duo crimina, auri, & veneni, in quibus vna, atque eadem perſona verſatur. Aurum ſumptum à Clodia, venenum quæſitum, quod Clodiæ daretur, dicitur. omnia ſunt alia, non crimina, ſed maledicta, iurgii petulantis magis, q̃ publicæ quæſtionis. adulter impudicus, ſequeſter, conuicium eſt, non accuſatio. nullum eſt enim fundamentum horum criminum, nulla ſedes, voces ſunt contumelioſæ, temere ab irato accuſatore nullo auctore emiſſæ. Horum duorum criminum video fontem, video auctorem, video certum nomen, & caput. auro opus fuit: ſumpſit à Clodia, ſumpſit ſine teſte, habuit quamdiu voluit. maximum video ſignum cuiuſdam egregiæ familiaritatis. necare eandem voluit, quæſiuit venenum, ſolicitauit quos potuit, parauit locum, conſtituit, attulit. magnum rurſus odiũ video cum crudeliſſimo diſcidio extitiſſe. Res eſt omnis in hac cauſſa nobis, iudices, cum Clodia, muliere non ſolùm nobili, ſed etiam nota: de qua ego nihil dicam, niſi depellendi criminis cauſſa. ſed intelligis pro tua præſtanti prudẽtia, Cn. Domiti, cum hac ſola rem eſſe nobis: quæ ſi ſe aurum

Cœlio

Cœlio cômmodaſſe non dicit, ſi venenum ab hoc ſibi paratum eſſe non arguit, petulanter facimus, ſi matrem familiâs ſecus, quàm matronarum ſanctitas poſtulat, nominamus: ſin iſta muliere remota, néc crimen vllum, nec opes ad oppugnandum Cœlium illis relinquentur, quid eſt aliud, quod nos patroni facere debeamus, niſi vt eos, qui inſectantur, repellamus? quód quidem facerem vehementius, niſi intercederēt mihi inimicitiæ cum iſtius mulieris viro: fratrem volui dicere: ſemper hîc erro. nunc agam modicè, nec longius progrediar, quàm me mea fides, & cauſſa ipſa coget. neque enim muliebreis vmquam inimicitias mihi gerendas putaui, præſertim cum ea, quam omnes ſemper amicam omniū potius, quàm cuiuſquam inimicam putauerunt. ſed tamen ex ipſa quæram prius, vtrum me ſecum ſeuerè, & grauiter, & priſcè agere malit, an remiſsè, ac leniter, & vrbanè. ſi illo auſtero more, ac modo, aliquis mihi ab inferis excitandus eſt, ex barbatis illis, non hac barbula, qua iſta delectatur, ſed illa horrida, quam in ſtatuis antiquis, & imaginibus videmus, qui obiurget mulierem, & pro me loquatur, ne iſta mihi forte ſuccenſeat. Exſiſtat igitur ex hac ipſa familia aliquis, ac potiſſimum cæcus ille. minimum enim dolorem capiet, qui iſtam non videbit. qui profectò ſi exſtiterit, ſic aget, & ſic loquetur: Mulier quid tibi cum Cœlio? quid cum homine adoleſcentulo? quid cum alieno? cur aut tam familiaris huic fuiſti, vt aurum commodares, aut tam inimica, vt venenum timeres? non patrem tuum videras, non patruum, non auum, proauum, atauum audieras conſules fuiſſe? non denique modò te Quinti Metelli matrimonium tenuiſſe ſciebas clariſſimi, & fortiſſimi viri, patriæque amantiſſimi, qui ſimulac pedem limine extulerat, omneis prope ciues virtute, gloria, dignitate ſuperabat? cui cùm ex ampliſſimo genere in familiam clariſſimam nupſiſſes, cur tibi Cœlius tam coniunctus fuit? cognatus? affinis? viri tui familiaris? nihil horum. quid igitur fuit, niſi quædam temeritas ac libido? nónne te ſi noſtrę imagines viriles non commouebant, ne progenies quidem mea, Q. illa Claudia æmulam domeſticæ laudis in gloria muliebri eſſe admonebat? non virgo illa Veſtalis Claudia, quæ patrem complexa triumphantem ab inimico tribuno plebis de curru detrahi

paſſa non eſt? cur te fraterna vitia potius, quàm bona paterna, & auita, & vſque à nobis cùm in viris, tum etiam in fœminis repetita mouerunt? Ideóne ego pacem Pyrrhi diremi, vt tu amorum turpiſſimorum quotidie fœdera ferires? ideo aquam adduxi, vt ea tu inceſtè vterere? ideo viam muniui, vt eam tu alienis viris comitata celebrares? Sed quid ego, iudices, ita grauem perſonam induxi, vt & verear, ne ſe idem Appius repente conuertat, & Cœlium incipiat accuſare illa ſua grauitate cenſoria? Sed videro hoc poſterius, atque ita, iudices, vt vel ſeueriſſimis diſceptatoribus M. Cœlii vitam me probaturum eſſe confidam. Tu modò mulier (iam enim ipſe tecum nulla perſona introducta loquor) ſi ea quæ facis, quæ dicis, quæ inſimulas, quæ moliris, quæ arguis, probare cogitas, rationem tantæ familiaritatis, tantæ conſuetudinis, tantæ coniunctionis reddas, atque exponas neceſſe eſt. Accuſatores quidem libidines, amores, adulteria Baiis acta conuiuia, comeſſationes, cantus, ſymphonias, nauigia iactãt: iidemq; ſignificant, nihil ſe, te inuita, dicere. quæ tu, quoniam mente neſcio qua effrenata, atq; præcipiti in forum deferri iudiciumq; voluiſti, aut diluas oportet, & falſa eſſe doceas, aut nihil neque crimini tuo, neque teſtimonio credendum eſſe fateare. Sin autem vrbanius me agere mauis, ſic agam tecum. remouebo illum ſenem durum ac pene agreſtem: ex hiſque tuis ſumam aliquem, ac potiſſimum minimum fratrem tuum, qui eſt in illo genere vrbaniſſimus, qui te amat plurimum; qui propter neſcio quam credo timiditatem, & nocturnos quoſdam inaneis metus, tecum ſemper puſio cum maiore ſorore cubitauit. eum putato tecum loqui: Quid tumultuaris ſoror? quid inſanis? quid clamore exorſa, verbis paruam rem magnam facis? vicinum adoleſcentulum aſpexiſti: candor huius te, & proceritas, vultus, oculíque perpulerunt: ſæpius videre voluiſti: fuiſti nonnumquam in iiſdem hortis viſa nobilis mulier: illum filiũ familias patre parco, ac tenaci, habere tuis copiis deuinctum non potes: calcitrat, reſpuit: non putat tua dona eſſe tanti. cõfer te alio. habes hortos ad Tiberim. ac diligenter eo loco præparaſti, quò omnis iuuentus natandi cauſſa venit. hinc licet conditiones quotidie legas. cur huic, qui te ſpernit, moleſta es? Redeo nunc ad te, Cœli, viciſſim. ac mihi auctori-

auctoritatem patriam, ſeueritatemque ſuſcipio: ſed dubito, quem patrem potiſſimum ſumam. Cæcilianúmne aliquem, vehementem, atq; durum? *Nunc enim demum mihi animus ardet, nũc meum cor cumulatur ira:* an illum, O *infelix, ô ſceleſte.* Ferrei ſunt iſti patres. *Egóne quid dicam? egóne quid velim? quæ tu omnia tuis fœdis factis facis, vt nequidquam velim.* Vix ferenda diceret talis pater, Cur te in iſtam vicinitatem meretriciam cõtuliſti? cur illecebris cognitis, non refugiſti? cur alienam vllã mulierem noſti? dede te, ac diſiice. per me licebit. ſi egebis, tibi dolebit: mihi ſat eſt, qui ætatis quod reliquũ eſt oblectẽ meæ. Huic triſti ac decrepito ſeni reſponderet Cœlius, ſe nulla cupiditate inductũ de via deceſſiſſe. quid ſigni? nulli ſumptus, nulla iactura, nulla verſura. At fuit fama. quotus quiſq; iſtã effugere poteſt in tam maledica ciuitate? vicinũ eius mulieris miraris male audiſſe, cuius frater germanus ſermones iniquorum effugere non potuit? Leni verò, & clementi patri, cuiuſmodi ille eſt: *Fores effregit? reſtituentur: diſcidit veſtem? reſarcietur:* Cœlii cauſſa eſt expeditiſſima. Quid enim eſſet, in quo ſe non facilè defenderet? Nihil iam in iſtam mulierẽ dico: ſed ſi eſſet aliqua diſſimilis iſtius, quæ ſe omnibus peruulgaret, quæ haberet palam decretum ſemper aliquem, cuius in hortos, domum, Baias, iure ſuo libidines omnium commearent: quæ etiã aleret adoleſcenteis, & parſimoniam patrum ſuis ſumptibus ſuſtentaret: ſi vidua liberè, proterua petulanter, diues effuſè, libidinoſa meretricio more viueret: adulterum ego putarem, ſi quis hanc paullo liberius ſalutaſſet? Dicet aliquis, Hæc igitur eſt tua diſciplina? ſic tu inſtituis adoleſcenteis? ob hanc cauſſam tibi hunc puerum parens commẽdauit, & tradidit, vt in amore, & voluptatibus adoleſcentiam ſuam collocaret, & hãc tu vitam, atq; hæc ſtudia defenderes? Ego ſi quis, iudices, hoc robore animi, atq; hac indole virtutis, ac continentiæ fuit, vt reſpueret omneis voluptates, omnemq; vitæ ſuæ curſum in labore corporis, atque in animi contentione conficeret: quem non quies, non remiſſio, non æqualium ſtudia, non ludi, non conuiuia delectarent: nihil in vita expetendũ putaret, niſi quod eſſet cum laude, & cũ dignitate coniunctũ: hunc mea ſentẽtia diuinis quibuſdã bonis inſtructum, atq; ornatũ puto. Ex hoc genere illos fuiſſe arbitror Camillos, Fabricios, Curios,

omneisque eos, qui hæc ex minimis tanta fecerunt. Verùm hæc genera virtutum non ſolùm in moribus noſtris, ſed vix iam in libris reperiuntur. chartæ quoque, quæ illam priſtinam ſeueritatem continebant, obſoleuerunt? neque ſolùm apud nos, qui hanc ſectam, rationemq́; vitæ re magis, quam verbis ſecuti ſumus, ſed etiam apud Græcos doctiſſimos homines, quibus, cùm facere non poſſent, loqui tamen, & ſcribere honeſtè, & magnificè licebat. Alia quædam, mutatis Græciæ temporibus, præcepta exſtiterunt. Itaque alii voluptatis cauſſa omnia ſapienteis facere dixerunt: neque ab hac orationis turpitudine eruditi homines refugerunt. alii cum voluptate dignitatem coniungendam putauerunt, vt res maximè inter ſe repugnanteis dicendi facultate coniungerent. illud vnum ad laudem cum labore directum iter qui probauerunt, prope iam ſoli in ſcholis ſunt relicti. multa enim nobis blandimenta natura ipſa genuit, quibus ſopita virtus conniueret: & interdum multas vias adoleſcentiæ lubricas oſtendit, quibus illa inſiſtere, aut ingredi ſine caſu aliquo aut prolapſione vix poſſet: & multarum rerum iucundiſſimarum varietatem dedit, qua non modò hæc ætas, ſed etiam iam corroborata caperetur. Quamobrem ſi quē fortè inueneritis, qui aſpernetur oculis pulchritudinem rerum, non odore vllo, non tactu, non ſapore capiatur, excludat auribus omnē ſuauitatem: huic homini ego fortaſſe & pauci Deos propitios, plerique autem iratos putabunt. Ergo hæc deſerta via, & inculta, atq; interclusa iam frōdibus, & virgultis relinquatur: detur aliquid ętati: ſit adoleſcentia liberior: non omnia voluptatibus denegētur: non ſemper ſuperet vera illa, & directa ratio: vincat aliquando cupiditas voluptáſque rationem, dummodo illa in hoc genere præſcriptio, moderatióque teneatur: parcat iuuentus pudicitiæ ſuæ, ne ſpoliet alienam, ne effundat patrimonium, ne fœnore trucidetur, ne incurrat in alterius domū, atque famam, ne probrum caſtis, labem integris, infamiam bonis inferat, ne quē interimat, ne interſit inſidiis, ſcelere careat: poſtremò cùm paruerit voluptatibus, dederit aliquid temporis ad ludū ętatis, atque ad inaneis haſce adoleſcentiæ cupiditates, reuocet ſe aliquando ad curam rei domeſticæ, rei forenſis, reipublicæ; vt ea quæ ratione antea non perſpexerat, ſatietate abie-

ciiſſe,

tiſſe, experiendo contempſiſſe videatur. Ac multi, & noſtrâ, & patrum, maiorumque memoria, iudices, ſummi homines, & clariſſimi ciues fuerunt, quorum cùm adoleſcentiæ cupiditates deferbuiſſent, eximiæ virtutes, firmata iam ætate, extiterunt, ex quibus neminẽ mihi neceſſe eſt nominare. voſmet vobiſcum recordamini. nolo enim cuiuſquam fortis, atque illuſtris viri ne minimũ quidem erratum cum maxima laude coniungere. quod ſi facere vellẽ, multi à me ſummi, atque ornatiſſimi viri prædicarentur, quorum partim nimia libertas in adoleſcentia, partim profuſa luxuries, magnitudo æris alieni, ſumptus, libidines nominarentur: quæ multis poſtea virtutibus obtecta, adoleſcentiæ, qui vellet, excuſatione defenderet. At verò in M. Cœlio (dicam enim iam confidentius de ſtudiis eius honeſtis: quoniam audeo quædam fretus veſtra ſapientia liberè confiteri) nulla luxuries reperietur, nulli ſumptus, nullum æs alienum, nulla conuiuiorum ac luſtrorum libido. quod quidem vitium ventris, & gutturis non modò non minuit ætas hominibus, ſed etiam auget. Amores autem, & hæ delitiæ quæ vocantur, quæ firmiore animo præditis diutius moleſtæ non ſolent eſſe (mature enim, & celeriter defloreſcunt) numquam hunc occupatum impeditúmque tenuerunt. Audiſtis, cùm pro ſe diceret: audiſtis antea, cùm accuſaret: defendendi hæc cauſſa, non gloriandi loquor. genus orationis, facultatem, copiam ſententiarum, atque verborum, quæ veſtra prudentia eſt, perſpexiſtis. Atque in eo non ſolùm ingenium elucere eius videbatis: quod ſæpe, etiam ſi induſtria non alitur, valet tamen ipſum ſuis viribus: ſed inerat (niſi me ꝓpter beneuolentiam forte fallebat) oratio & bonis artibus inſtituta, & cura, & vigiliis elaborata. Atque ſcitote, iudices, eas cupiditates quæ obiiciuntur Cœlio, atque hæc ſtudia, de quibus diſputo, non facile in eodem homine eſſe poſſe. fieri enim non poteſt, vt animus libidini deditus, amore, deſiderio, cupiditate, ſæpe nimia copia, inopia etiam nõnumquam impeditus, hoc quidquid eſt, quod nos facimus in dicendo, non modò agendo, verùm etiam cogitando poſſit ſuſtinere. An vos aliam cauſſam eſſe vllam putatis, cur in tantis præmiis eloquentiæ, tanta voluptate dicendi, tanta laude, tanta gloria, tanto honore, tam ſint pauci, ſemperque

fuerint, qui in hoc labore verſentur? Omittédæ ſunt omnes voluptates: relinquenda ſtudia delectationis: ludus, iocus, conuiuium, ſermo etiam pene omnium familiarium deſerendus: quæ res in hoc genere homines à labore ſtudióque dicendi deterret, non quo aut ingenia deficiant, aut doctrina puerilis. An hic, ſi ſeſe iſti vitæ dediſſet, conſularem hominem admodum adoleſcens in iudicium vocauiſſet? hic, ſi laborem fugeret, ſi obſtrictus voluptatibus teneretur, in hac acie quotidie verſaretur? appeteret inimicitias? in iudicium vocaret? ſubiret periculum capitis? ipſo inſpectante populo Romano, tot menſes aut de ſalute, aut de gloria dimicaret? Nihil igitur illa vicinitas redolet? nihil hominum fama? nihil Baiæ denique ipſæ loquuntur? illæ verò non loquuntur ſolùm, verùm etiam perſonant, huc vnius mulieris libidinem eſſe prolapſam, vt ea non modò ſolitudinem, ac tenebras, atque hæc flagitiorum integumenta non quærat, ſed in turpiſſimis rebus frequentiſſima celebritate, & clariſſima luce lætetur. Verùm ſi quis eſt, qui etiam meretriciis amoribus interdictum iuuentuti putet, eſt ille quidem valde ſeuerus, negare non poſſum: ſed abhorret non modò ab huius ſeculi licentia, verùm etiam à maiorũ conſuetudine, atque conceſſis. quando enim hoc non factum eſt? quando reprehenſum? quando non permiſſum? quando denique fuit, vt, quod licet, non liceret? Hîc ego iam rem definiam, mulierem nullam nominabo: tantùm in medio relinquam. Si qua non nupta mulier domum ſuam patefecerit omnium cupiditati, palamque ſeſe in meretricia vita collocarit, virorum alieniſſimorum conuiuiis vti inſtituerit: ſi hoc in vrbe, ſi in hortis, ſi in Baiarum illa celebritate faciet, ſi denique ita ſeſe geret, non inceſſu ſolùm, ſed ornatu, atque comitatu, non flagrantia oculorum, non libertate ſermonis, ſed etiam complexu, oſculatione, aquis, nauigatione, conuiuiis, vt non ſolùm meretrix, ſed etiam procax videatur: cum hac ſi quis adoleſcens forte fuerit, vtrum hic tibi, L. Herenni, adulter an amator, expugnare pudicitiam, an explere libidinem voluiſſe videatur? Obliuiſcor iam iniurias, Clodia: depono memoriam doloris mei: quæ abs te crudeliter in meos, me abſente, facta ſunt, negligo, ne ſint hæc in te dicta quæ dixi: ſed ex te ipſa requiro, quo-

niam

niam & crimen accuſatores abs te, & teſtem eius criminis teipſam dicunt ſe habere: ſi qua mulier ſit huiuſmodi, qualem ego paullo ante deſcripſi, tui diſſimilis, vita, inſtitutoque meretricio, cum hac aliquid adoleſcentem hominem habuiſſe rationis, num tibi perturpe, aut perflagitioſum eſſe videatur? Ea ſi tu non es, ſicut ego malo, quid eſt quod obiiciant Cœlio: ſin eam te volunt eſſe, quid eſt, cur nos crimen hoc, ſi tu contemnis, pertimeſcamus? Quare nobis da viam, rationemque defenſionis. nam aut pudor tuus defendet, nihil à Marco Cœlio petulantius eſſe factum; aut impudentia & huic, & ceteris magnam ad ſe defendendum facultatem dabit. Sed quoniam emerſiſſe iam è vadis, & ſcopulos prætervecta videtur oratio mea, perfacilis mihi reliquus curſus oſtenditur. Duo ſunt enim crimina vna in muliere ſummorum facinorum: auri, quod ſumptum à Clodia dicitur: & veneni, quod eiuſdem Clodiæ necandæ cauſſa paraſſe Cœlium criminantur. Aurum ſumpſit, vt dicitis, quod L. Lucceii ſeruis daret, per quos Alexandrinus Dio, qui tum apud Lucceium habitabat, necaretur. Magnum crimen vel in legatis inſidiandis, vel in ſeruis ad hoſpitem domi necandum ſollicitandis: plenum ſceleris conſilium, plenum audaciæ. Quo quidem in crimine primùm illud requiram, dixeritne Clodiæ, quàm ad rem aurum tum ſumeret, an non dixerit. ſi non dixit, cur dedit? ſi dixit, eodem ſe conſcientiæ ſcelere deuinxit. Túne aurum ex armario tuo promere auſa es? túne Venerem illam tuam ſpoliatricem ſpoliare ornamentis? Ceterùm cùm ſcires, quantum ad facinus aurum hoc quæreretur, ad necem ſcilicet legati, ad L. Lucceii ſanctiſſimi hominis, atque integerrimi labem ſceleris ſempiterni, huic facinori tanto tua mens liberalis conſcia, tua domus popularis miniſtra, tua denique hoſpitalis illa Venus adiutrix eſſe non debuit. Vidit hoc Balbus: facinoris tantùm celatam eſſe Clodiam dixit, atque ita Cœlium ad illam attuliſſe, ſe ad ornatum ludorum aurum quærere. Si tam familiaris erat Clodiæ, quàm tu eſſe vis, cùm de libidine eius tam multa dicis, dixit profectò, quo vellet aurum: ſi tam familiaris non erat, non dedit. Ita, ſi verum tibi Cœlius dixit, ô immoderata mulier, ſciens tu aurum ad facinus dediſti? ſi non eſt auſus

dicere, non dediſti. Quid ego nunc argumentis huic crimini, quæ ſunt innumerabilia, reſiſtam? poſſum dicere mores M. Cœlii longiſſimè à tanti ſceleris atrocitate eſſe diſiunctos: minimè eſſe credendum, homini tam ingenioſo, tamque prudenti, non veniſſe in mentē, rem tanti ſceleris ignotis, alieníſque ſeruis non eſſe credendam. Poſſum etiam illa & ceterorum patronorum, & mea conſuetudine ab accuſatore perquirere, vbi ſit congreſſus cū ſeruis Lucceii Cœlius? qui ei fuerit aditus? ſi per ſe, qua temeritate? ſi per alium, per quem? poſſum omneis latebras ſuſpicionum peragrare dicendo: non cauſſa, non locus, non facultas, non conſcius, nō perficiendi, non occultandi maleficii ſpes, non ratio vlla, nō veſtigium maximi facinoris reperietur. Sed hæc, quæ ſunt oratoris propria, quæ mihi non propter ingenium meum, ſed propter hanc exercitationem, vſumq; dicendi fructum aliquem ferre potuiſſent, cùm à meipſo laborata proferri viderentur, breuitatis cauſſa relinquo omnia. Habeo enim, iudices, quem vos ſocium veſtræ religionis, iuriſque iurandi facilè eſſe patiemini, L. Lucceium ſanctiſſimum hominem, & grauiſſimum teſtem: qui tantum facinus in famam, atq; fortunas ſuas, neque non audiſſet illatum à Cœlio, neque neglexiſſet, neque tuliſſet. An ille vir, illa humanitate prę-ditus, illis ſtudiis, artibus, atque doctrina, illius ipſius periculum, quem propter hæc ipſa ſtudia diligebat, negligere potuiſſet? & quod facinus in alienum hominem illatum ſeuerè acciperet, id omiſiſſet curare in hoſpite? quod, per ignotos actum cùm comperiſſet, doleret, id à ſuis tentatum eſſe negligeret? quod in agris, locíſve publicis factum reprehenderet, id in vrbe, ac ſuæ domi cœptum eſſe leuiter ferret? quod in alicuius agreſtis periculo non prætermitteret, id homo eruditus in inſidiis doctiſſimi hominis diſſimulandum putaret? Sed cur diutius vos, iudices, teneo? ipſius iurati religionem, auctoritatémque percipite, atque omnia diligenter teſtimonii verba cognoſcite. Recita teſtimoniū Lucceii. TESTIMONIVM LVCCEII. Quid exſpectatis amplius? an aliquā vocem putatis ipſam pro ſe cauſſam, & veritatem poſſe mittere? hæc eſt innocentiæ defenſio, hæc ipſius cauſſæ oratio, hæc vna vox veritatis. in crimine ipſo nulla ſuſpicio eſt, & in re nihil eſt argumenti: in negotio,

quod

quod actum eſſe dicitur, nullum veſtigium ſermonis, loci, temporis: nemo teſtis, nemo conſcius, nominatur: totúm crimen profertur ex inimica, ex infami, ex crudeli, ex facinoroſa, ex libidinoſa domo: domus autem illa, quæ tentata ſcelere iſto nefario dicitur, plena eſt integritatis, officii, religionis: ex qua domo recitatur vobis iureiurando deuincta auctoritas: vt res minimè dubia in contentione ponatur, vtrum temeraria, procax, irata mulier finxiſſe crimen, an grauis, ſapiens, moderatusq́ue vir religioſè teſtimonium dixiſſe videatur. Reliquum eſt igitur crimen de veneno: cuius ego neque principium inuenire, neque euoluere exitum poſſum. Quæ fuit enim cauſſa, quamobrem iſti mulieri venenum vellet dare Cœlius? ne aurum redderet? num petiuit? ne crimen hæreret? num quis obiecit? num quis denique feciſſet mentionẽ, ſi hic nemini nomen detuliſſet? Quin etiam Herennium dicere audiſtis, verbo ſe moleſtum nõ futurum fuiſſe Cœlio, niſi iterum eadem de re ſuo familiari abſoluto nomen hic detuliſſet. Credibile eſt igitur, tantũ facinus nullam ob cauſſam eſſe commiſſum? & vos non videtis fingi ſceleris maximi crimẽ, vt alterius cauſſa ſceleris ſuſcipiendi fuiſſe videatur? Cui denique commiſit? quo adiutore vſus eſt? quo ſocio? quo conſcio? cui tantum facinus, cui ſe, cui ſalutem ſuam credidit? ſeruíſne mulieris? ſic enim obiectum eſt. & erat tam demens hic, cui vos ingeniũ certè tribuitis, etiam ſi cetera inimica oratione detrahitis, vt omneis ſuas fortunas alienis ſeruis committeret? at quibus ſeruis? refert enim magnopere idipſum: híſne, quos intelligebat non communi condicione ſeruitutis vti, ſed licentius, liberius, familiarius cum domina viuere? quis enim hoc non videt, iudices, aut quis hoc ignorat, in eiuſmodi domo, in qua materfamilias meretricio more viuat, in qua nihil geratur, quod foras proferendum ſit, in qua luſtra, libidines, luxuries, omnia denique inaudita vitia, atque flagitia verſentur, hîc ſeruos non eſſe ſeruos? quibus omnia committantur, per quos gerantur, qui verſentur iiſdem in voluptatibus, quibus occulta credantur, ad quos aliquantum etiam ex quotidianis ſumptibus, ac luxuria redundet? Id igitur Cœlius non videbat? ſi enim tam familiaris erat mulieris, quàm vos vultis, iſtos quoque ſeruos familiareis eſſe

dominæ ſciebat. ſin ei tanta conſuetudo, quanta à vobis inducitur, non erat, quæ cum ſeruis potuit familiaritas eſſe tanta? Ipſius autem veneni quæ ratio fingitur? vbi quæſitum eſt? quemadmodum paratum? quo pacto? cui? quo in loco traditum? habuiſſe aiunt domi, vímque eius eſſe expertum in ſeruo quodam ad rem ipſam parato, cuius perceleri interitu eſſe ab hoc comprobatum venenum. Pro Dii immortales, cur interdum in hominum ſceleribus maximis, aut conniuetis, aut præſentis fraudis pœnas in diem reſeruatis? Vidi enim, vidi, & illum hauſi dolorem vel acerbiſſimum in vita, cùm Q. Metellus abſtraheretur è ſinu, gremióque patriæ, cúmque ille vir, qui ſe natum huic imperio putauit, tertio die poſt, quàm in curia, in roſtris, in republica floruiſſet, integerrima ætate, optimo habitu, maximis viribus eriperetur indigniſſimè bonis omnibus, atque vniuerſæ ciuitati. Quo quidem tempore ille moriens, cùm iam ceteris ex partibus oppreſſa mens eſſet, extremum ſenſum ad memoriam reipub. reſeruabat: cùm me intuens flentem ſignificabat interruptis, atque morientibus vocibus, quanta impenderet procella vrbi, quanta tempeſtas ciuitati: & cùm parietem ſæpe feriens eum, qui cum Q. Catulo fuerat ei cõmunis, crebro Catulum, ſæpe me, ſæpiſſimè rempulicã nominabat: vt non tam ſe emori, quàm ſpoliari ſuo præſidio cùm patriam, tum etiam me doleret. Quem quidem virum ſi nulla vis repentini ſceleris ſuſtuliſſet, quonam modo ille furenti fratri ſuo patrueli conſularis reſtitiſſet, qui conſul incipientem furere, atque conantem, ſua ſe manu interfecturum, audiente ſenatu, dixerit? Ex hac igitur domo progreſſa iſta mulier de veneni celeritate dicere audebit? nónne ipſam domum metuet, ne quam vocem eliciat? non parietes conſcios, non noctem illam funeſtam, ac luctuoſam perhorreſcet? Sed reuertar ad crimen. Sed enim hæc facta illius clariſſimi, ac fortiſſimi viri mentio, & vocem meam fletu debilitauit, & mentem dolore impediuit. Sed tamen venenum vnde fuerit, quemadmodum paratum ſit, non dicitur. datum eſſe hoc aiunt P. Licinio pudenti adoleſcenti & bono, Cœlii familiari: conſtitutum factum eſſe cum ſeruis, vt venirent ad balneas Xenias: eodem Licinium eſſe venturum, atque iis veneni pyxidem traditurum. Hìc primum

primum illud requiro, quid attinuerit illud ferri in eum locum conſtitutum? cur illi ſerui non ad Cœlium domum venerint? ſi manebat tanta illa conſuetudo Cœlii cum Clodia, tantaque familiaritas, quid ſuſpicionis eſſet, ſi apud Cœliũ mulieris ſeruus viſus eſſet? ſin autem iam ſuberat ſimultas, exſtincta erat conſuetudo, diſcidium exſtiterat, hinc illæ lacrymæ nimirum, & hæc cauſſa eſt horum omnium ſcelerum, atque criminum. Immò, inquit, cum ſerui ad dominã rem iſtam, & maleficium Cœlii detuliſſent, mulier ingenioſa præcepit ſuis, vt omnia Cœlio pollicerentur: ſed vt venenum, cùm à Licinio traderetur, manifeſtò comprehendi poſſet, conſtitui locum iuſſit balneas Xenias, vt eò mitteret amicos, qui deliteſcerent, deinde repente, cùm veniſſet Licinius, venenumque traderet, proſilirent, hominẽque comprehenderent. Quæ quidem omnia, iudices, perfacilem rationem habent reprehendendi. cur enim balneas publicas potiſſimum conſtituerat? in quibus non inuenio quæ latebra togatis hominibus eſſe poſſit: nam ſi eſſent in veſtibulo balnearum, non laterent: ſin ſe in intimum coniicere vellent, nec ſatis commodè calceati, & veſtiti id facere poſſent, & fortaſſe non reciperentur: niſi forte mulier potens quadrantaria illa permutatione familiaris facta erat balneatori. Atque equidem vehementer exſpectabam, quinam iſti viri boni, teſtes huius manifeſtò deprehenſi veneni dicerentur. nulli enim ſunt adhuc nominati. ſed non dubito, quin ſint pergraues, qui primùm ſint talis fœminæ familiares, deinde eam prouinciam ſuſceperint, vt in balneas contruderentur: quod illa niſi à viris honeſtiſſimis, ac pleniſſimis dignitatis, quàm velit ſit potens, numquam impetrauiſſet. Sed quid ego de dignitate iſtorum teſtium loquor? virtutem eorum diligentiámque cognoſcite. in balneis delituerunt. teſteis egregios! deinde temere proſiluerunt. homines grauitati deditos! ſic enim fingunt, cùm Licinius veniſſet, pyxidem teneret in manu, conaretur tradere, nondum tradidiſſet, tum repentè euolaſſe iſtos præclaros teſteis ſine nomine: Licinium autem, cùm iam manum ad tradendam pyxidem porrexiſſet, retraxiſſe, atque illo repentino hominum impetu ſe in fugam conieciſſe. O magna vis veritatis, quæ contra hominum in-

genia, calliditatem, ſollertiam, contráque fictas omniũ inſidias facile ſe per ſeipſum defendat. Verùm hæc tota fabella veteris, & plurimarum fabularum poetriæ quàm eſt ſine argumento? quàm nullum inuenire exitum poteſt? Quid enim iſti tot viri (nam neceſſe eſt fuiſſe non paucos, vt & comprehendi Licinius facile poſſet, & res multorum oculis eſſet teſtatior) cur Licinium de manibus amiſerunt? quî minus enim Licinius comprehendi potuit, cùm ſe retraxit, ne pyxidem traderet, quàm ſi non retraxiſſet? erant enim illi poſiti, vt comprehenderent Licinium, vt manifeſtò Licinius teneretur, aut cùm retineret venenum, aut cùm tradidiſſet. hoc fuit totum conſilium mulieris, hæc iſtorum prouincia, qui rogati ſunt: quos quidem tu quamobrem temere proſiluiſſe dicas, atque ante tempus, non reperio. fuerant hoc rogati, fuerant ad hanc rem collocati, vt venenum, vt inſidiæ, facinus denique ipſum vt manifeſtò comprehenderetur. potuerúntne meliori tempore proſilire, quàm cùm Licinius veniſſet? cùm in manu teneret veneni pyxidem? quæ ſi cùm iam erat tradita ſeruis, euaſiſſent ſubito ex balneis mulieris amici, Liciniúmque comprehendiſſent; imploraret hominum fidem, atque à ſe illam pyxidem traditam pernegaret. quem quomodo illi reprehenderent? vidiſſe ſe dicerent? primùm ad ſe reuocarent maximi facinoris crimẽ: deinde id ſe vidiſſe dicerent, quod, quo loco collocati fuiſſent, non potuiſſent videre. Tempore igitur ipſo ſe oſtenderunt, cùm Licinius veniſſet, pyxidem expediret, manum porrigeret, venenum traderet. Mimi ergo eſt iam exitus, non fabulæ: in quo cùm clauſula non inuenitur, fugit aliquis è manibus, deinde ſcabella concrepant, aulæum tollitur. Quæro enim, cur Licinium titubantem, hæſitantem, cedentẽ, fugere conantem, muliebris manus iſta de manibus emiſerit? cur nõ comprehenderint? cur non ipſius confeſſionem multorum oculis, facinoris deniq; voce, tanti ſceleris crimen expreſſerint? an timebant, ne tot vnum, valentes imbecillum, alacres perterritum ſuperare non poſſent? Nullum argumentum in re, nulla ſuſpicio in cauſſa, nullus exitus criminis reperietur. Itaque hæc cauſſa ab argumentis, à coniectura, ab iis ſignis, quibus veritas illuſtrari ſolet, ad teſteis tota traducta eſt. Quos quidem

ego

ego teſteis, iudices, nõ modò ſine vllo timore, ſed etiã cũ aliqua ſpe delectationis exſpecto. prægeſtit animus iã videre, primùm lautos iuuenes mulieris beatæ, ac nobilis familiareis, deinde forteis viros ab imperatrice in inſidiis, atque in præſidio balnearum locatos. ex quibus requiram, quonam modo latuerint, aut vbi; alueúſne ille, an equus Troianus fuerit, qui tot inuictos viros muliebre bellum gerenteis tulerit, ac texerit. Illud verò reſpondere cogam, cur tot viri ac tales hunc, & vnum, & tam imbecillum, quàm videtis, non aut ſtantem comprehenderint, aut fugientẽ conſecuti ſint. qui ſe nũquam profectò, ſi iſtum in locum proceſſerint, explicabunt. quàm volent in conuiuiis faceti, dicaces, nonnumquam etiam ad vinum diſerti ſint: alia fori vis eſt, alia triclinii: alia ſubſelliorum ratio, alia lectorum; non idem iudicum, comeſſatorumque conſpectus; lux denique longè alia eſt ſolis, & lychnorum. Quamobrem excutiemus omneis iſtorum delicias, omneis ineptias, ſi prodierint. ſed, ſi me audiant, nauent aliam operam, aliam ineant gratiam, in aliis ſe rebus oſtentent: vigeant apud iſtam mulierem venuſtate, dominentur ſumptibus, hæreant, iaceant, deſeruiant: capiti verò innocentis, & fortunis parcant. At ſunt ſerui illi de cognatorum ſententia nobiliſſimorum, & clariſſimorum hominum manumiſſi. Tandem aliquid inueniemus, quod iſta mulier de ſuorum propinquorum fortiſſimorum virorum ſententia, atque auctoritate feciſſe dicatur. Sed ſcire cupio, quid habeat argumenti iſta manumiſſio, in qua aut crimen eſt Cœlio quæſitum, aut quæſtio ſubleuata, aut multarum rerum conſciis ſeruis, cum cauſſa præmium perſolutum. At propinquis placuit. cur non placeret? cùm rem tute ad eos non ab aliis tibi allatam, ſed à te ipſa compertam deferre diceres? Hîc etiam miramur ſi illam commentitiam pyxidem obſcœniſſima ſit fabula conſecuta? Nihil eſt, quod in eiuſmodi mulierem non cadere videatur. audita, & peruulgata, & percelebrata ſermonibus res eſt. Percipitis animis, iudices, iamdudum quid velim, vel potius, quid nolim dicere. Quod etiam ſi eſt factum, certè à Cœlio non eſt factum: quid enim attinebat? eſt enim ab aliquo fortaſſe adoleſcente non tam inſulſo, quàm non verecundo. Sin autem eſt fictum: non illud quidem mode-

ſtum, ſed tamen non eſt infacetum mendacium. Quod profectò numquam hominum ſermo, atq; opinio comprobaſſet, niſi omnia, quæ cum turpitudine aliqua dicerentur, in iſtam quadrare viderentur. Dicta eſt à me cauſſa, iudices, & perorata. iam intelligitis quantum iudicium ſuſtineatis, quanta res ſit commiſſa vobis. de vi quæritis, quæ lex ad imperium, ad maieſtatem, ad ſtatum patriæ, ad ſalutem omnium pertinet: quam legem Q. Catulus armata diſſenſione ciuium, reipubl. penè extremis temporibus tulit: quæque lex ſedata illa flamma conſulatus mei, fumantis reliquias coniurationis exſtinxit. hac enim lege Cœlii adoleſcentia non ad reipub. pœnas, ſed ad mulieris libidines, & delicias depoſcitur. Atque hoc etiam loco M. Camurti, & Ceſerni damnatio prædicatur. O ſtultitiam! ſtultitiámne dicam, an impudentiam ſingularem? audetíſne cùm ab ea muliere veniatis, facere iſtorum hominum mentionem? audetíſne excitare tanti flagitii memoriam, non exſtinctam illam quidem, ſed repreſſam vetuſtate? Quo enim illi crimine, peccatoque perierunt? nempe, quòd eiuſdem mulieris dolorem, & iniuriam Vettiano nefario ſunt ſtupro perſecuti. Ergo vt audiretur Vettii nomen in cauſſa, vt illa vetus Afrania fabula refricaretur, idcirco Camurti, & Ceſerni cauſſa eſt renouata? qui quamquam lege de vi certè non tenebantur, eo maleficio tamen erant implicati, vt ex nullius legis laqueis emittendi viderentur. M. verò Cœlius cur in hoc iudicium vocatur? cui neque proprium quæſtionis crimen obiicitur, nec verò aliquid eiuſmodi, quod ſit à lege ſeiunctum, & cum veſtra ſeueritate coniunctum. cuius prima ætas dedita diſciplinis fuit, iiſque artibus, quibus inſtruimur ad hunc vſum forenſem, ad capeſſendam rempublicam, ad honorem, gloriam, dignitatem: iis autem fuit amicitiis maiorum natu, quorum imitari induſtriam continentiamque maximè velit: iis æqualium ſtudiis, vt eundem, quem optimi, ac nobiliſſimi petere curſum laudis videretur. Cùm autem paullum iam roboris acceſſiſſet ætati, in Africam profectus eſt, Q. Pompeio proconſuli contubernalis, caſtiſſimo viro, atque omnis officii diligentiſſimo: in qua prouincia cùm res erant, & poſſeſſiones paternæ, tum etiam vſus quidam prouincialis, non ſine cauſſa à maiori-

bus

bus huic ætati tributus. Diſceſſit illinc Pompeii iudicio probatiſſimus, vt ipſius teſtimonio cognoſcetis. voluit vetere inſtituto, eorum adoleſcentium exemplo, qui poſt in ciuitate ſummi viri, & clariſſimi ciues exſtiterunt, induſtriã ſuam à populo Rom. ex aliqua illuſtri accuſatione cognoſci. Vellem aliò potius eum cupiditas glorię detuliſſet: ſed abiit huius tempus querelæ. accuſauit C. Antonium collegã meum: cui miſero præclari in remp. beneficii memoria nihil profuit, nocuit opinio maleficii cogitati. Poſtea nemini conceſſit æqualium, plus vt in foro, plus vt in negotiis verſaretur, cauſſisq; amicorum, plus vt valeret inter ſuos gratia. quæ niſi vigilantes homines, niſi ſobrii, niſi induſtrii conſequi non poſſunt, omnia labore, & diligentia eſt conſecutus. In hoc flexu quaſi ætatis (nihil enim occultabo, fretus humanitate, ac ſapientia veſtra) fama adoleſcentis paullum hæſit ad metas notitia nouæ mulieris, & infelici vicinitate, & inſolentia voluptatum. Quæ cùm incluſę diutius, & prima ætate compreſſæ, & conſtrictæ fuerunt, ſubitò ſe nonnumquã profundunt, atque eiiciunt vniuerſæ. qua ex vita, vel dicam, quo ex ſermone, (nequaquam enim tantum erat, quantum homines loquebantur) verùm ex eo quidquid erat, emerſit, totumque ſe eiecit, atq; extulit: tantumq; abeſt ab illius familiaritatis infamia, vt eiuſdem nunc ab ſeſe inimicitias, odiumq; propulſet. Atque vt iſte interpoſitus ſermo deliciarum, deſidiæque moreretur (fecit me mehercule inuito, & multum repugnante, ſed tamen fecit) nomen amici mei de ambitu detulit: quem abſolutum inſequitur, reuocat, nemini noſtrũ obtemperat, eſt violentior quàm vellem. Sed ego non loquor de ſapientia, quæ non cadit in hanc ætatem: de impetu animi loquor, de cupiditate vincendi, de ardore mentis ad gloriam: quæ ſtudia in his iam ætatibus noſtris contractiora eſſe debent: in adoleſcentia verò, tamquam in herbis, ſignificant quæ virtutis maturitas, & quantæ fruges induſtriæ ſint futuræ. Etenim ſemper magno ingenio adoleſcentes refrenandi potius à gloria, quàm incitãdi fuerunt: amputanda plura ſunt illi ætati (ſi quidem effloreſcit ingenii laudibus) quàm inſerenda. Quare ſi cui nimium efferbuiſſe videtur huius vel in ſuſcipiendis, vel in gerendis inimicitiis vis, ferocitas, pertinacia, ſi quem etiam minimo-

rum horum aliquid offendit, ſi purpuræ genus, ſi amicorum cateruæ, ſi ſplendor, ſi nitor: iam iſta deferbuerint, iam ætas omnia, iam iſta dies mitigarit. Conſeruate igitur reipub. iudices, ciuem bonarum artium, bonarum partium, bonorum virorum. promitto hoc vobis, & reipub. ſpondeo, ſi modò nos ipſi reipub. ſatisfecimus, numquam hunc à noſtris rationibus ſeiunctum fore. quod cùm fretus noſtra familiaritate promitto, tum quòd duriſſimis ſe ipſe legibus iam obligarit. Neque enim poteſt, qui hominem conſularem, quòd ab eo remp. violatam diceret, in iudicium vocarit, ipſe eſſe in republ. ciuis turbulentus: non poteſt, qui ambitu ne abſolutum quidem patitur eſſe abſolutum, ipſe impune vmquam eſſe largitor. Habet à M. Cœlio reſpub. iudices, duas accuſationes vel obſides periculi, vel pignora voluntatis. Quare oro obteſtorque vos, iudices, vt qua in ciuitate paucis his diebus Sext. Clodius abſolutus ſit, quem vos per biennium aut miniſtrum ſeditionis, aut ducem vidiſtis, qui ædeis ſacras, qui cenſum populi Romani, qui memoriam publicam ſuis manibus incendit, hominem ſine re, ſine fide, ſine ſpe, ſine ſede, ſine fortunis, ore, lingua, manu, vita omni inquinatum, qui Catuli monumentum afflixit, meam domũ diruit, mei fratris incendit, qui in Palatio, atq; in vrbis oculis ſeruitia ad cædem, & inflammandam vrbem incitauit, in ea ciuitate ne patiamini illum abſolutum muliebri gratia, M. Cœlium libidini muliebri condonatum: ne eadem mulier cum ſuo coniuge, & fratre, turpiſſimum latronem eripuiſſe, & honeſtiſſimum adoleſcentem oppreſſiſſe videatur. Quod cùm huius vobis adoleſcentiam propoſueritis, conſtituitote vobis ante oculos huius etiam miſeri ſenectutem, qui hoc vnico filio nititur, in huius ſpe requieſcit, huius vnius caſum pertimeſcit: quem vos ſupplicem veſtræ miſericordiæ, ſeruum poteſtatis, abiectum non tam ad pedes, quàm ad mores ſenſuſque veſtros, vel recordatione parentum veſtrorum, vel liberorum iucunditate ſuſtentate: vt in alterius dolore, vel pietati, vel indulgentiæ veſtræ ſeruiatis. Nolite, iudices, aut hunc iam natura ipſa occidentem velle maturius exſtingui vulnere veſtro, quàm ſuo fato: aut hunc nunc primùm floreſcentem firmata iam ſtirpe virtutis, tamquam turbine aliquo aut ſubita tempeſtate peruertere.

Conſer-

Conſeruate parenti filium, parentem filio: ne aut ſenectutem iam prope deſperatam contempſiſſe, aut adoleſcentiã plenam ſpei maximæ, non modò non aluiſſe vos, ſed etiam perculiſſe, atque afflixiſſe videamini. Quem ſi vobis, ſi ſuis, ſi reipublicæ conſeruatis, addictum, debitum, obſtrictum vobis, ac liberis veſtris habebitis: omniumque huius neruorum, ac laborum vos potiſſimum, iudices, fructus vberes, diuturnosque capietis.

PRO L. CORNELIO BALBO.

ORATIO XXXV.

SI auctoritates patronorum in iudiciis valerent, ab ampliſſimis viris L. Cornelii cauſſa defenſa eſt: ſi vſus, à peritiſſimis: ſi ingenia, ab eloquentiſſimis: ſi ſtudia, ab amiciſſimis, & cùm beneficiis cum L. Cornelio, tum maxima familiaritate cõiunctis. Quę ſunt igitur meæ partes? auctoritatis tantæ, quantam vos in me eſſe voluiſtis, vſus mediocris, ingenii, minimè voluntati paris. nam cæteris, à quibus eſt defenſus, hunc debere plurimum video: ego quantum ei debeam, alio loco oſtendam. Principio orationis hoc oppono, me omnibus, qui amici fuerint ſaluti meæ, & dignitati, ſi minus referenda gratia ſatisfacere potuerim, at prædicanda, & habenda certè ſatis eſſe facturum. Quæ fuerit heſterno die Cn. Pompeii grauitas in dicendo, iudices, quæ facultas, quæ copia non opinione tacita veſtrorum animorum, ſed perſpicua admiratione declarari videbatur. Nihil enim vmquam audiui, quod mihi de iure ſubtilius dici videretur, nihil de memoria, de more, de exemplis acutius, nihil peritius de fœderibus, nihil illuſtriore auctoritate de bellis, nihil de republica grauius, nihil de ipſo modeſtius, nihil de cauſſa & crimine ornatius: vt

mihi iam verum videatur illud eſſe, quod nonnulli litterati, ac ſtudiis doctriniſque dediti quaſi quiddam incredibile dicere putabantur; cum, qui omneis animo virtutes penitus comprehendiſſet, omnia, quæ facere vellet, facillimè tractare. Quæ enim in L. Craſſo potuit, homine nato ad dicendi ſingularem quandam facultatem, ſi hanc cauſſam ageret; maior eſſe vbertas, varietas, copia, quàm fuit in eo, qui tantum potuit impertire huic ſtudio temporis, quantum ipſe à pueritia, vſque ad hanc ætatem à continuis bellis, & victoriis conquieuit? Quo mihi difficilior eſt hic extremus perorandi locus. Etenim ei ſuccedo orationi, quæ non prætervecta ſit aureis veſtras, ſed in animis omnium penitus inſederit: vt plus voluptatis ex recordatione illius orationis, quàm non modò ex mea, ſed ex cuiuſquam oratione capere poſſitis. Sed mos eſt gerendus non modò Cornelio, cuius ego voluntati in eius periculis nullo modo deeſſe poſſum: ſed etiam Cn. Pompeio, qui ſui facti, ſui iudicii, ſui beneficii, voluit me eſſe, vt apud eoſdem vos, iudices, nuper in alia cauſſa fuerim, & prædicatorem, & auctorem. Ac mihi quidem hoc dignū reo videtur, hoc deberi huius excellētis viri præſtantiſſimæ gloriæ, hoc proprium eſſe veſtri officii, hoc ſatis eſſe cauſſæ, vt, quod feciſſe Cn. Pompeium conſtet, id omnes & licuiſſe concedant. Nam verius nihil eſt, quàm quod heſterno die dixit ipſe, ita L. Cornelium de fortunis omnibus dimicare, vt nullius in delicti crimē vocaretur. Non enim furatus eſſe ciuitatem, non genus ſuum ementitus, non in aliquo impudenti mendacio delituiſſe, non irrepſiſſe in cenſum dicitur: vnum obiicitur, natum eſſe Gadibus, quod negat nemo. cæterum accuſator fatetur, hunc in Hiſpania, duriſſimo bello, cum Q. Metello, cum C. Memmio, & in claſſe & in exercitu fuiſſe; &, vt Pompeius in Hiſpaniam venerit, Memmiumque habere quæſtorem cœperit, numquam à Memmio diſceſſiſſe: Carthaginem eſſe profectum: acerrimis illis prœliis, & maximis, Sucronenſi, & Durienſi interfuiſſe: cum Pompeio ad extremum belli tempus fuiſſe. Hæc ſunt prœlia Cornelii, talis in rempublicam noſtram labor, aſſiduitas, dimicatio, virtus digna ſummo imperatore, ſpes pro periculis præmiorum. præmia quidem ipſa non ſunt in eius facto, qui adeptus eſt, ſed in eius, qui dedit. Donatus igitur

eſt

eſt ob eas cauſſas à Cn. Pompeio ciuitate. id accuſator non negat, ſed reprehendit: vt in Cornelio cauſſa ipſius probetur, pœna quæratur: in Pompeio, cauſſa lædatur, pœna ſit nulla. ſic famam, ſic innocentiſſimi hominis fortunas, præſtantiſſimi imperatoris factum condemnari volunt. ergo in iudicium caput Cornelii, factum Pompeii vocatur. Hunc enim in ea ciuitate, in qua ſit natus, honeſtiſſimo loco natum eſſe concedis, & ab ineunte ætate relictis rebus ſuis omnibus in noſtris bellis, noſtris cum imperatoribus eſſe verſatum: nullius laboris, nullius obſeſſionis, nullius prœlii expertem fuiſſe. hęc ſunt omnia cùm plena laudis, tum propria Cornelii. nec in his rebus crimen eſt vllum. Vbi igitur eſt crimen? quòd eum Pompeius ciuitate donauit. huiuſcéne crimen? minime: niſi honos ignominia putanda eſt. cuius igitur? re vera nullius; actione accuſatoris, eius vnius, qui donauit. qui, ſi adductus gratia minus idoneum hominem præmio affeciſſet, qui, etiam ſi virum bonum, ſed non ita meritum, ſi denique aliquid, quod non contra, ac licere, factum diceretur, ſed contra, atque oporteret, tamen eſſet omnis eiuſmodi mali reprehenſio à vobis, iudices, repudianda. Nunc verò quid dicitur? quid ait accuſator feciſſe Pompeium, quod ei facere non licuerit? quod grauius eſt, quàm ſi id factum ab eo diceret, quod non oportuiſſet. Eſt enim aliquid, quod nõ oporteat, etiam ſi licet: quidquid verò non licet, certè non oportet. Hic ego nunc cuncter ſic agere, iudices, non eſſe fas dubitari, quin quod Cn. Pompeium feciſſe conſtet, id non ſolùm decuiſſe, ſed etiã debuiſſe fateamur. Quid enim abeſt huic homini, quod ſi adeſſet, iure hoc tribui, & concedi putaremus? vſúſne rerum? qui pueritiæ tempus extremum, principium habuit bellorum, atque imperiorum maximorum? cuius pleriq; æquales minus ſæpe caſtra viderunt, quàm hic triumphauit? qui tot habet triumphos, quot oræ ſunt parteſq; terrarum? tot victorias bellicas, quot ſunt in rerum natura genera bellorũ? an ingeniũ? cùm etiam ipſi caſus euentuſq; rerum, non duces, ſed comites eius cõſiliorum fuerint: in quo vno ita ſumma fortuna cum ſumma virtute certauit, vt omnium iudicio plus homini, quàm decet, tribueretur. an pudor, an integritas, an religio in eo, an diligentia vnquam requiſita eſt?

quem prouinciæ noſtræ, quem liberi populi, quem reges; quem exteræ gentes caſtiorem, moderatiorem, ſanctiorem, non modò viderunt, ſed aut ſperando vmquam, aut optando cogitauerunt? Quid dicam de auctoritate? quæ tanta eſt, quanta in his tantis virtutibus, ac laudibus eſſe debet. Cui S.P.Q.R. ampliſſimæ dignitatis præmia dedit non poſtulanti, imperia verò etiam recuſanti, huius de facto, iudices, ita queri, vt id agatur, licueritne ei facere quod fecit, an verò, non dicam non licuerit, ſed nefas fuerit (contra fœdus enim, id eſt, contra populi Romani religionem, & fidem feciſſe dicitur,) non turpe populo Romano, nónne vobis? Audiui hoc de parente meo puer: cùm Q. Metellus L.F. cauſſam de pecuniis repetundis diceret, ille ille vir, cui patriæ ſalus dulcior, quàm conſpectus fuit, qui de ciuitate decedere, quàm de ſententia, maluit: hoc igitur cauſſam dicente, cùm ipſius tabulæ circumferrentur inſpiciendi nominis cauſſa, fuiſſe iudicem ex illis equitibus Romanis grauiſſimis viris neminem, quin remoueret oculos, & ſe totum auerteret, ne fortè quod ille in tabulas publicas retuliſſet, dubitaſſe quiſquam, verúmne an falſum eſſet, videretur. nos Cn. Pompeii decretum, iudicium de conſilii ſentẽtia pronunciatum recognoſcemus? cum legibus conferemus? cum fœderibus, quorũ acerbiſſima diligentia eſt, pertendemus? Athenis aiunt, cùm quidam apud eos, qui ſanctè grauiterque vixiſſet, & teſtimonium publicè dixiſſet, & (vt mos Græcorum eſt) iurandi cauſſa ad aras accederet, vna voce omneis iudices, ne is iuraret, reclamaſſe. Cùm Græci homines ſpectati viri noluerint religione videri potius, quàm veritate fidem eſſe cõſtrictam: nos etiam in ipſa religione & legum, & fœderum conſeruanda qualis fuerit Cn. Pompeius dubitabimus? vtrum enim inſcientem vultis contra fœdera feciſſe, an ſcientem? ſi ſcientem, ô nomen noſtri imperii, ô populi Rom. excellens dignitas, ô Cn. Pompeii ſic latè longéque diffuſa laus, vt eius gloriæ domicilium communis imperii finibus terminetur: ô nationes, vrbes, populi, reges, tetrarchæ, tyranni, teſtes Cn. Pompeii non ſolùm virtutis in bello, ſed etiam religionis in pace: vos denique mutæ regiones imploro, & ſola terrarum vltimarum: vos maria, portus, inſulæ, litoráque. quæ eſt enim ora, quæ ſedes, qui locus, in quo

non

non exſtent huius cùm fortitudinis, tum verò humanitatis, tum animi, tum conſilii impreſſa veſtigia? Hunc quiſquam incredibili quadam, atque inaudita grauitate, virtute, conſtantia præditum fœdera ſcientem neglexiſſe, violaſſe, rupiſſe, dicere audebit? Gratificatur mihi geſtu accuſator: inſcientem Cn. Pompeium fecíſſe ſignificat. quaſi verò leuius ſit, cùm in tanta republica verſere, & maximis negotiis præſis, facere aliquid quod ſcias non licere, an omnino neſcire quid liceat. Etenim cùm in Hiſpania bellum acerrimũ, & maximum geſſerat, quo iure Gaditana ciuitas eſſet, neſciebat? an cuius linguam populi non noſſet, interpretationem fœderis non tenebat? Id igitur quiſquam Cn. Pompeium ignoraſſe dicere audebit, quod mediocres homines, quod nullo vſu, nullo ſtudio militari præditi, quod librarioli denique ſcire profiteantur? Equidem contra exiſtimo, iudices, cùm in omni genere, ac varietate artium, etiam illarum, quæ ſine ſummo otio non facilè diſcuntur, Cn. Pompeius excellat, ſingularem quandam laudem eius, & præſtabilem eſſe ſcientiam in fœderibus, pactionibus, condicionibus, populorum, regum, exterarum nationum, in vniuerſo denique belli iure, ac pacis: niſi forte, quæ nos libri docent in vmbra, & otio, ea Cn. Pompeium, neque cùm requieſceret, litteræ, neque cùm rem gereret, res ipſæ docere potuerunt. Atque vt ego ſentio, iudices, cauſſa dicta eſt temporis magis. Ego non huius, inquam, generé iudicii plura dicam. eſt enim huius ſæculi labes quædam, & macula, virtuti inuidere, velle ipſum florem dignitatis infringere. Etenim ſi Cn. Pompeius abhinc annos quingentos fuiſſet, is vir, à quo ſenatus adoleſcentulo, atque equite Romano ſæpe communis ſalutis auxilium expetiſſet: cuius res geſtæ omneis genteis cum clariſſima victoria terra marique peragraſſent: cuius tres triumphi teſtes eſſent, totum orbem terrarum noſtro imperio teneri: quem populus Romanus ſingularibus honoribus decoraſſet: ſi nunc apud vos, id, quod is feciſſet, contra fœdus factum diceretur, quis audiret? nemo profectò. mors enim cùm exſtinxiſſet inuidiã, res eius geſtæ ſempiterni nominis gloria niterentur. Cuius igitur audita virtus dubitationi locum non daret, huius præſens, experta, atque perſpecta, obtrectatorum voce

lædetur? Omittam igitur Pompeium iam oratione mea reliqua: ſed vos, iudices, animis ac memoria tenetote. de lege, de fœdere, de exemplis, de perpetua conſuetudine ciuitatis noſtræ, renouabo ea, quæ dicta ſunt. nihil enim mihi noui, nihil integri, neque M. Craſſus, qui totam cauſſam & pro facultate, & pro fide ſua diligentiſſimè vobis explicauit, neq; Cn. Pompeius, cuius oratio omnibus ornamentis abundauit, ad dicendum reliquit. Sed quoniam, me recuſante, placuit ambobus adhiberi hunc à me quaſi perpoliendi quendam operis extremum laborem: peto à vobis, vt me, officii potius, quàm dicendi ſtudio hanc ſuſcepiſſe operam, ac munus putetis. Ac prius, quàm aggrediar ad ius cauſſamque Cornelii, quiddam de communi condicione omnium noſtrûm deprecandæ maleuolentiæ cauſſa breuiter commemorandum videtur. Si quo quiſque loco noſtrum eſt, iudices, natus, aut ſi in qua fortuna eſt naſcendi initio conſtitutus, hunc vitæ ſtatū vſque ad ſenectutem obtinere debet; &, ſi omnes, quos aut fortuna extulit, aut ipſorum illuſtrauit labor, & induſtria, pœna ſunt afficiendi; non grauior L. Cornelio, quàm multis viris bonis, atque fortibus, conſtitui lex vitæ, & condicio videtur. Sin autem multorum virtus, ingenium, humanitas ex infimo genere, & fortunæ gradu, non modò amicitias, & rei familiaris copias conſecuta eſt, ſummam laudem, honores, gloriam, dignitatem, non intelligo, cur potius inuidia violatura virtutem L. Cornelii, quàm æquitas veſtra pudorem eius adiutura videatur. Itaque quod maximè petendum eſt, à vobis idcirco non peto, iudices, ne de veſtra ſapientia, atque de veſtra humanitate dubitare videar. eſt autem petendum, ne oderitis ingenium, ne inimici ſitis induſtriæ, ne humanitatem opprimendam, ne virtutem puniendam putetis. illud peto, vt ſi cauſſam ipſam per ſe firmam eſſe, & ſtabilem videritis, hominis ipſius ornamenta adiumento cauſſæ potius, quàm impedimento eſſe malitis. Naſcitur, iudices, cauſſa Cornelii ex ea lege, quam L. Gellius, Cn. Cornelius ex ſenatus ſententia tulerunt. qua lege videmus ſatis eſſe ſancti vti ciues Romani ſint ii, quos Cn. Pompeius de conſilii ſententia ſigillatim ciuitate donauerit. Donatum eſſe L. Cornelium præſens Pompeius dicit, indicant publicæ tabulæ, accuſator fatetur: ſed negat ex fœderato popu-

populo quemquam potuiſſe, niſi is populus fundus factus eſſet, in hanc ciuitatem venire. O præclarum interpretem iuris, auctorem antiquitatis, correctorem, atque emendatorem noſtræ ciuitatis, qui hanc pœnam fœderibus aſcribat, vt omnium præmiorum beneficiorúmque noſtrorum experteis faciat fœderatos. Quid enim potuit dici imperitius, quàm fœderatos populos fieri fundos oportere? nam id non magis eſt proprium fœderatorum, quàm omnium liberorum. Sed totum hoc, iudices, in ea fuit poſitum ſemper ratione, atque ſententia, vt cùm iuſſiſſet P.R. aliquid, ſi id aſciuiſſent ſocii populi, ac Latini, & ſi ea lex, quàm nos haberemus, eadem in populo aliquo tamquam in fundo reſediſſet, vt tum lege eadem is populus teneretur: non vt de noſtro iure aliquid minueretur, ſed vt illi populi aut iure eo, quod à nobis eſſet conſtitutum, aut aliquo commodo, aut beneficio vterentur. Tulit apud maiores noſtros legem C. Furius de teſtamentis: tulit Q. Voconius de mulierum hereditatibus: innumerabiles aliæ leges de ciuili iure ſunt latæ: quas Latini voluerunt, aſciuerunt: ipſa denique Iulia. qua lege ciuitas eſt ſociis, & Latinis data, qui fundi populi facti non eſſent, ciuitatem non haberent. in quo magna contentio Heraclienſium, & Neapolitanorum fuit, cùm magna pars in iis ciuitatibus iuris ſui libertatem ciuitati anteferret. Poſtremò hæc vis eſt iſtius, & iuris & verbi, vt fundi populi beneficio noſtro, non ſuo iure fiant. cum aliquid populus Romanus iuſſit, id ſi eſt eiuſmodi, vt quibuſdam populis ſiue fœderatis, ſiue liberis permittendum eſſe videatur, vt ſtatuant ipſi, non de noſtris, ſed de ſuis rebus, quo iure vti velint: tum vtrum fundi facti ſint, an non, quærendum eſſe videatur. de noſtra verò republica, de noſtro imperio, de noſtris bellis, de victoria, de ſalute fundos populos fieri noluerunt. Atqui ſi imperatoribus noſtris, ſi ſenatui, ſi populo Romano non licebit, propoſitis præmiis elicere ex ciuitatibus ſociorum, atque amicorum, fortiſſimum, atque optimum quemque ad ſubeunda pro ſalute noſtra pericula: ſumma vtilitate, ac maximo ſæpe præſidio in periculis, atque aſperis temporibus carendum erit. Sed, per Deos immortaleis, quæ eſt iſta ſocietas, quæ amicitia, quod fœdus, vt aut

noſtra ciuitas careat in ſuis periculis Maſſilienſi propugnatore, careat Gaditano, careat Saguntino, aut ſi quis ex illis populis ſit exortus, qui noſtros duces auxilio laboris, commeatus, periculo ſuo iuuerit, qui cum hoſte noſtro cominus in acie ſæpe pugnarit, qui ſe ſæpe telis hoſtium, qui dimicationi capitis, qui morti obiecerit, nulla condicione huius ciuitatis præmiis affici poſſit? Etenim in populum Romanum graue eſt, non poſſe vti ſociis excellenti virtute præditis, qui velint cum periculis noſtris ſua communicare: in ſocios verò ipſos, & in eos, de quibus agimus, fœderatos, iniurioſum, & contumelioſum eſt, his præmiis, & his honoribus excluſos eſſe fideliſſimos, & coniunctiſſimos ſocios, quæ pateant ſtipendiariis, pateant hoſtibus, pateant ſæpe ſeruis. Nam & ſtipendiarios ex Africa, Sicilia, Sardinia, ceteris prouinciis multos ciuitate donatos videmus: &, qui hoſtes ad noſtros imperatores perfugiſſent, & magno vſui reipublicæ noſtræ fuiſſent, ſcimus ciuitate eſſe donatos: ſeruos denique, quorum vis, & fortunæ conditio infima eſt, bene de republica meritos perſæpe libertate, id eſt ciuitate, publicè donari videbamus. Hanc tu igitur, patrone fœderum, ac fœderatorum, condicionem ſtatuis Gaditanis tuis ciuibus, vt quod iis, quos Gaditanis adiutoribus armis ſubegimus, atque in ditionem noſtram redegimus, liceat, ſi populus Romanus permiſerit, vt ab ſenatu, ab imperatoribus noſtris, ciuitate donentur: id ne liceat ipſis? qui ſi ſuis decretis legibúsve ſanxiſſent, ne quis ſuorũ ciuium caſtra imperatorum populi Romani iniret, ne quis ſe pro noſtro imperio in periculum capitis, atque in vitę diſcrimen inferret, Gaditanorum auxiliis, cùm vellemus, vti nobis non liceret. priuatim verò, ne quis vir & animo & virtute præcellens pro noſtro imperio, periculo ſuo dimicaret, grauiter id iure ferremus, minui auxilia populi Romani, debilitari animos fortiſſimorum virorum, alienigenarum vos hominũ ſtudiis, atque externa virtute priuari. Atqui nihil intereſt, iudices, vtrum hæc fœderati iura conſtituant, vt ne cui liceat ex his ciuitatibus ad noſtrorum bellorum pericula accedere, an, quæ nos eorum ciuibus virtutis cauſſa tribuerimus, ea rata eſſe non poſſint. nihil enim magis vteremur his adiutoribus, ſublatis præmiis virtutis, quàm ſi omnino his

verſari

verſari in noſtris bellis non liceret. Etenim cùm pro ſua patria pauci poſt genus hominum natum reperti ſint, qui, nullis præmiis propoſitis, vitam ſuam hoſtium telis obiecerint: pro aliena republica quemquã fore putatis, qui ſe opponat periculis, non modò nullo propoſito præmio, ſed etiam interdicto? Sed cùm eſt illud imperitiſſimè dictum de populis fundis, quod commune liberorum eſt populorum, non proprium fœderatorum; ex quo intelligi neceſſe eſt, aut neminem ex ſociis ciuem fieri poſſe, aut etiam poſſe ex fœderatis; tum verò ius omne noſter iſte magiſter mutandæ ciuitatis ignorat: quod eſt, iudices, non ſolùm in legibus publicis poſitum, ſed etiam in priuatorum voluntate. iure enim noſtro neque mutare ciuitatem quiſquam inuitus poteſt, neque, ſi velit mutare, non poteſt, modò aſciſcatur ab ea ciuitate, cuius eſſe ſe ciuitatis velit: vt, ſi Gaditani ſciuerint nominatim de aliquo ciue Romano, vt ſit is ciuis Gaditanus, magna poteſtas ſit noſtro ciui mutandæ ciuitatis, nec fœdere impediatur, quo minus ex ciue Romano ciuis Gaditanus poſſit eſſe. Duarum ciuitatum ciuis eſſe noſtro iure ciuili nemo poteſt: non eſſe huius ciuitatis ciuis, qui ſe alii ciuitati dicarit, poteſt. Neque ſolum dicatione, quod in calamitate clariſſimis viris Q. Maximo, C. Lenati, Q. Philippo Nuceriæ, C. Catoni Tarracone, Q. Cepioni, P. Rutilio Smyrnæ vidimus accidiſſe, vt earum ciuitatum fierent ciues, hanc antè amittere non potuiſſent, quàm huius ſolum ciuitatis mutatione vertiſſent. ſed etiam poſtliminio poteſt ciuitatis fieri mutatio. neque enim ſine cauſſa de Cn. Publicio Menandro libertino homine, quem apud maiores legati noſtri in Græciam proficiſcentes interpretem ſecum habere voluerunt, ad populum latum, vt is Publicius, ſi domum reuertiſſet, & inde Romã rediſſet, ne minus ciuis eſſet. Multi etiam ſuperiore memoria ciues Romani ſua voluntate indemnati, & incolumes, his rebus relictis, alias ſe in ciuitates contulerunt. Quod ſi ciui Romano licet eſſe Gaditanum ſiue exſilio, ſiue poſtliminio, ſiue reiectione huius ciuitatis, vt iam ad fœdus veniam, quod ad cauſſam nihil pertinet (de ciuitatis enim iure, non de fœderibus diſceptamus) quid eſt, quamobrem ciui Gaditano in hanc ciuitatem venire non liceat? Equidem longè ſecus ſentio. nam cùm ex

omnibus ciuitatibus via ſit in noſtram, cúmque noſtris ciuibus pateat iter ad ceteras ciuitates, tum verò vt quæque nobiſcum maxime ſocietate, amicitia, ſponſione, pactione, fœdere coniuncta eſt, ita mihi maximè communionem beneficiorum, præmiorum, ciuitatis continere videtur. Atqui ceteræ ciuitates non dubitarent noſtros omneis recipere in ſuas ciuitates, ſi idem nos iuris haberemus, quod ceteri, ſed nos non poſſumus & huius eſſe ciuitatis, & cuiuſuis præterea, ceteris conceſſum eſt. Itaque in Græcis ciuitatibus videmus, Athenis Rhodios, Lacedæmonios, ceteros vndique aſcribi, multarumque eſſe eoſdem homines ciuitatum. Quo errore ductos vidi egomet nonnullos imperitos homines, noſtros ciueis Athenis in numero iudicum, atque Areopagitarum, certa tribu, certo numero, cùm ignorarent, ſi illam ciuitatem eſſent adepti, hanc ſe perdidiſſe, niſi poſtlimio recuperaſſent. Peritus verò noſtri iuris ac moris nemo vnquam, qui hanc ciuitatem retinere vellet, in aliam ciuitatem ſe dicauit. Sed hic totus locus diſputationis, atque orationis meæ, iudices, pertinet ad commune ius mutandarum ciuitatum: nihil habet, quod ſit propriũ religionis, ac fœderum. Defendo enim rem vniuerſam, nullam eſſe gentem ex omni regione terrarum, neque tam diſſidentem à populo Romano odio quodam, atq; diſcidio, neque tam fide, beneuolentiaque coniunctam, ex qua nobis interdictum ſit, vt neque aſciſcere ciuem, aut ciuitate donare poſſimus. O iura præclara, atque diuinitus iam inde à principio Romani nominis à maioribus noſtris comparata, ne quis noſtrûm plus, quàm vnius ciuitatis eſſe poſſit: (diſſimilitudo enim ciuitatum varietatem iuris habeat neceſſe eſt) ne quis inuitus ciuitate mutetur, néve in ciuitate maneat inuitus. Hæc ſunt enim fundamenta firmiſſima noſtræ libertatis, ſui quemque iuris & retinendi, & dimittendi eſſe dominum. Illud verò ſine vlla dubitatione maximè noſtrum fundauit imperium, & populi Romani nomen auxit, quod princeps ille creator huius vrbis Romulus fœdere Sabino docuit, etiam hoſtibus recipiendis augeri hanc ciuitatem oportere. cuius auctoritate, & exemplo nunquam eſt intermiſſa à maioribus noſtris largitio, & communicatio ciuitatis. Itaque & ex Latio multi, & Tuſculani, & Lanuuini,

&ex ceteris generibus gentes vniuerſæ in ciuitatem ſunt receptæ, vt Sabinorum, Volſcorum, Hernicorum: quibus ex ciuitatibus nec coacti eſſent ciuitatem mutare, ſi qui noluiſſent: nec, ſi qui eſſent ciuitatem noſtram beneficio populi R. conſecuti, violatum fœdus eorum videretur. At enim quædam fœdera exſtant, vt Germanorum, Inſubrium, Heluetiorum, Iapidum, nonnullorum item ex Gallia barbarorum, quorum in fœderibus exceptum eſt, ne quis eorum à nobis ciuis recipiatur. quod ſi exceptio facit, ne liceat: ibi neceſſe eſt licere, vbi non eſt exceptum. Vbi eſt igitur exceptum fœdere Gaditano, ne quem populus Romanus Gaditanum recipiat ciuitate? nuſquam. ac ſicubi eſſet, lex id Gellia, & Cornelia, quæ definitè poteſtatem Pompeio ciuitatem donandi dederat, ſuſtuliſſet. Exceptum eſt, inquit: fœdus ſiquidem ſacroſanctum eſt. Ignoſco tibi, ſi neque Pœnorum iura calles: reliqueras enim ciuitatem tuam. neque noſtras potuiſti leges inſpicere: ipſæ enim te à cognitione ſua iudicio publico repulerunt. Quid fuit in rogatione ea, quæ de Pompeio à Gellio, & à Lentulo coss. lata eſt, in qua aliquid ſacroſanctum videretur? Primùm enim ſacroſanctum eſſe nihil poteſt, niſi quod populus plébsve ſanxiſſet: deinde ſanctiones ſacrandæ ſunt aut genere ipſo, aut obteſtatione & conſecratione legis, aut pœnæ, cùm caput eius, qui contra facit, conſecratur. Quid habes igitur dicere de Gaditano fœdere eiuſmodi? vtrum à capitis conſecratione, an obteſtatione legis ſacroſanctum eſſe confirmas? nihil omnino vmquam de iſto fœdere ad plebem, neque de lege, neque de pœna latum eſſe dico: de quibus etiam ſi eſſet latum, ne quem ciuem reciperemus, tamen id eſſet, quod populus poſtea iuſſiſſet, ratum: neque quidquam illis verbis, ſi quid ſacroſanctum eſſet, eſſe exceptum videretur. de his, cùm populus Romanus nihil vmquam iuſſerit, quidquam audes dicere ſacroſanctum fuiſſe? Nec verò hæc oratio mea ad infirmandum fœdus Gaditanorum, iudices, pertinet. neque enim eſt meum contra ius optimè meritæ ciuitatis, contra opinionem vetuſtatis, contra auctoritatem ſenatus dicere. Duris enim quõdam temporibus reip. noſtræ, cùm præpotens terra mariq; Carthago, nixa duab. Hiſpaniis, huic imperio immineret, &

cùm duo fulmina noſtri imperii ſubitò in Hiſpania Cn. & P. Scipiones exſtincti occidiſſent: L. Marcius primipili centurio cum Gaditanis fœdus iniſſe dicitur. quod cùm magis fide illius populi, iuſtitia veſtra, vetuſtate denique ipſa; quàm aliquo publico vinculo religionis teneretur: ſapientes homines, & publici iuris periti Gaditani M. Lepido, Q. Catulo COSS. à ſenatu de fœdere poſtulauerunt. tum eſt cum Gaditanis fœdus vel renouatũ, vel ictum: de quo fœdere populus Romanus ſententiam non tulit, qui iniuſſu ſuo nullo pacto poteſt religione obligari. Ita Gaditana ciuitas, quod beneficiis ſuis erga rempub. noſtram conſequi potuit, quod imperatorum teſtimoniis, quod vetuſtate, quod Q. Catuli ſummi viri auctoritate, quod iudicio ſenatus, quod fœdere, conſecuta eſt: quod publica religione ſanciri potuit, id abeſt. populus enim ſe nuſquam obligauit. neque ideo eſt Gaditanorum cauſſa deterior. grauiſſimis enim & plurimis rebus eſt fulta. ſed iſti diſputationi certè nihil eſt loci. ſacroſanctum enim nihil poteſt eſſe, niſi quod per populum plebémve ſancitum eſt. Quod ſi hoc fœdus, quod populus Romanus auctore ſenatu, commendatione, & iudicio vetuſtatis, voluntate, & ſententiis ſuis comprobat, idem ſuffragiis cõprobaſſet, quid erat cur ex ipſo fœdere Gaditanum in ciuitatem noſtram recipi non liceret? nihil eſt enim aliud in fœdere, niſi VT PIA, ET AETERNA PAX ſit. quid id ad ciuitatem? Adiunctum illud etiam eſt, quod non eſt in omnibus fœderibus, MAIESTATEM POPVLI ROMANI COMITER CONSERVANTO. Id habet hanc vim, vt ſit ille in fœdere inferior. Primùm, verbi genus hoc conſeruandi, quo magis in legibus, quàm in fœderibus vti ſolemus, imperantis eſt, non precantis. Deinde, cùm alterius populi maieſtas conſeruari iubetur, de altero ſiletur: certè ille populus in ſuperiori condicione cauſſaq; ponitur, cuius maieſtas fœderis ſanctione defenditur. In quo erat accuſatoris interpretatio indigna reſponſione, qui ita dicebat, Comiter eſſe cõmuniter. quaſi verò priſcũ aliquod, aut inſolitũ verbum interpretaretur. Comes, benigni, faciles, ſuaues, homines eſſe dicuntur, Qui erranti comiter mõſtrant viã: benignè, nõ grauatè. Cõmuniter quidẽ certè nõ cõuenit. & ſimul abſurda res eſt, cauere fœdere, vt maieſtatẽ populi R. communiter conſeruẽt:

id eſt,

id eſt, vt populus Romanus ſuam maieſtatem eſſe ſaluam velit. Quod ſi iam ita eſſet, vt eſſe non poteſt, tamen de noſtra maieſtate, nihil de illorum caueretur. Potéſtne igitur noſtra maieſtas à Gaditanis benignè conſeruari, ſi ad eam retinendam Gaditanos præmiis elicere non poſſumus? poteſt eſſe vlla denique maieſtas, ſi impedimur, quo minus per populum Romanum beneficiorum virtutis cauſſa tribuendorum poteſtatē imperatoribus noſtris deferamus? Sed quid ego diſputo, quæ mihi tum, ſi Gaditani contra me dicerent, verè poſſe dici viderentur? illis enim repetentibus L. Cornelium, reſponderem legem populum Romanum iuſſiſſe de ciuitate tribuenda: hoc genere legum fundos populos fieri non ſolere: Cn. Pompeium de conſilii ſententia ciuitatem huic dediſſe: nullum populi noſtri iuſſum Gaditanos habere. itaque nihil eſſe ſacroſanctum, quod lege exceptum videretur: ſi eſſet, tamen in fœdere nihil eſſe cautum præter pacem. additum etiam eſſe illud, vt maieſtatem illi noſtram conſeruare deberent; quæ certè minueretur, ſi aut adiutoribus illorum ciuibus vti in bellis nobis nō liceret, aut præmii tribuendi poteſtatem nullam haberemus. Nunc verò quid ego contra Gaditanos loquar? cùm id, quod defendo, voluntate eorum, auctoritate, legatione ipſa comprobetur? qui à principio ſui generis, ac reipub. ab omni ſtudio ſenſuq; Pœnorum mentes ſuas ad noſtrum imperium nomenq; flexerunt: quos, cùm maxima bella nobis inferrentur, mœnibus excluſerunt, claſſibus inſecuti ſunt, corporibus, copiis, opibus depulerunt: qui & veterem illam ſpeciem fœderis Marciani ſemper omni ſanctiore Marte duxerūt: & hoc fœdere Catuli, ſenatusq; auctoritate ſe nobiſcum coniunctiſſimos eſſe arbitrati ſunt: quorum mœnia, delubra, agros vt ipſe Hercules itinerum, ac laborum ſuorum, ſic maiores noſtri imperii, ac nominis populi Romani terminos eſſe voluerunt. Teſtantur & mortuos noſtros imperatores, quorū viuit immortalis memoria & glória, Scipiones, Brutos, Horatios, Caſſios, Metellos, & hūc præſentem Cn. Pompeium, quem procul ab eorum mœnibus acre, & magnum bellum gerentem commeatu, pecuniaque iuuerunt, & hoc tempore ipſo populum Romanum, quem in caritate annonæ, vt ſæpe ante fecerant, frumento ſuppeditato leuauerunt, ſe hoc

ius eſſe velle, vt ſibi, & liberis, ſi qui eximia virtute fuerint, ſit in noſtris caſtris, ſit in imperatorum prætoriis, ſit denique inter ſigna, atque in acie locus, ſit his gradibus aſcenſus etiam ad ciuitatem. Quod ſi Afris, ſi Sardis, ſi Hiſpanis agris ſtipendioque multatis virtute adipiſci licet ciuitatem, Gaditanis autem officiis, vetuſtate, fide, periculis, fœdere coniunctis, hoc idem non licebit, non fœdus ſibi nobiſcum, ſed iniquiſſimas leges impoſitas à nobis eſſe arbitrabuntur. Atque hanc, iudices, non à me fingi orationem, ſed me dicere, quæ Gaditani iudicarint, res ipſa declarat. Hoſpitium multis annis ante hoc tempus cum L. Cornelio Gaditano feciſſe publicè dico. proferam teſteis, proferam legatos, excitabo laudatores, quos ad hoc iudicium ſummos homines, ac nobiliſſimos, deprecatores huius periculi miſſos videtis. re denique multo ante Gadibus iam audita, fore huic, vt ab illo periculum crearetur, grauiſſima tum in iſtum ciuem ſuum Gaditani ſenatuſconſulta fecerunt. Potuit magis fundus populus Gaditanus fieri (quoniam hoc magnopere delectare verbo) ſi tum ſit fundus, cùm ſcita, ac iuſſa noſtra ſua ſententia comprobat, quàm cùm hoſpitium fecit, vt & ciuitate illum mutatum eſſe fateretur, & huius ciuitatis honore digniſſimum iudicaret? potuit certius interponere iudicium voluntatis ſuæ, quàm cùm etiam accuſatorem huius multa & pœna multauit? potuit magis de re iudicare, quàm cùm ad veſtrum iudicium ciueis ampliſſimos legauit, teſteis huius iuris, vitæ laudatores, periculi deprecatores? Etenim quis eſt tam demens, quin ſentiat ius hoc Gaditanis eſſe retinendum, ne interceptum ſit iis iter perpetuò ad hoc ampliſſimum præmium ciuitatis, & magnopere iis eſſe lætandum, huius L. Cornelii beneuolentiam erga ſuos remanere Gadibus, gratiam & facultatem commendandi in hac ciuitate verſari? Quis enim noſtrûm eſt, cui non illa ciuitas ſit huius ſtudio, cura, diligentia, commendatior? Omitto quantis ornamentis populum iſtum C. Cæſar, cùm eſſet in Hiſpania prætor, affecerit, controuerſias ſedarit, iura ipſorum permiſſu ſtatuerit, inueteratam quondam barbariam ex Gaditanorum moribus diſciplinaque delerit, ſumma in eam ciuitatem, huius rogatu, ſtudia, & beneficia cõtulerit. multa prætereo, quæ quotidie

labore

labore huius, & ſtudio,aut omnino, aut certè facilius conſequuntur. Itaque & adſunt principes ciuitatis, & defendunt, amore,vt ſuum ciuem,teſtimonio,vt noſtrum, officio,vt nobiliſſimum & ſanctiſſimum hoſpitem,ſtudio, vt diligentiſſimum defenſorem commodorũ ſuorum. Ac ne ipſi Gaditani arbitrentur, quamquam nullo incommodo afficiantur,ſi liceat eorum ciueis virtutis cauſſa in noſtram ciuitatẽ venire, tamen hoc ipſo inferius eſſe ſuum fœdus, quàm ceterorum: cõſolabor & hos præſenteis viros optimos, & illam fideliſſimam,atq; amiciſſimã nobis ciuitatem:ſimul & vos nõ ignorãteis, iudices, admonebo, quo de iure hoc iudiciũ conſtitutum ſit,de eo numquã omnino eſſe dubitatum. Quos igitur prudentiſſimos interpretes fœderũ, quos peritiſſimos belli-ci iuris, quos diligentiſſimos in exquirendis condicionibus ciuitatũ, atq; cauſſis eſſe arbitramur? eos profectò, qui iam imperia, ac bella geſſerunt. Etenim ſi Q. Scæuola ille augur cùm de iure prædiatorio conſuleretur, homo iuris peritiſſimus,cõſultores ſuos nonnumquã ad Furium, & Caſcellium prædiatores reiiciebat, ſi nos de aqua noſtra Tuſculana M. Tugionem potius,quàm C.Aquillium cónſulebamus,quòd aſſiduus vſus vni rei deditus, & ingenium, & artem ſæpe vincit, quis dubitet de fœderibus, & de toto iure pacis, & belli omnib. iuris peritiſſimis imperatores noſtros anteferre? poſſumúsne igitur tibi probare auctorem exempli, atq; facti illius,quod à te reprehenditur, C. Marium? quæris aliquem grauiorẽ? conſtantiorem? præſtantiorẽ virtute, prudentia,religione, æquitate? Is igitur M. Annium Appium, fortiſſimũ virum, ſumma virtute præditũ, ciuitate donauit, cùm Camertinum fœdus ſanctiſſimum, atque æquiſſimum ſciret eſſe. Poteſt igitur, iudices, L. Cornelius condemnari, vt non C. Marii factum condemnetur? Exſiſtat ergo ille vir parumper cogitatione veſtra,quoniam re non poteſt,vt conſpiciatis eum mentibus, quem oculis non poteſtis: dicat, ſe non imperitũ fœderis,non rudem exemplorũ,non ignarum belli fuiſſe: ſe P. Africani diſcipulum,ac militẽ, ſe ſtipendiis, ſe legationibus bellicis eruditum: ſe, ſi tanta bella legiſſet, quanta geſſit,& confecit,ſi tot conſulibus meruiſſet,quoties ipſe conſul fuiſſet, omnia iura belli perdiſcere ac noſſe potuiſſe: ſibi non fuiſſe dubium, quin nullo fœdere à republ.

bene gerenda impediretur: à ſe ex coniunctiſſima atq; amiciſſima ciuitate fortiſſimum quemque eſſe delectum: neque Fulginatium, neque Camertium fœdere eſſe exceptum, quo minus eorum ciuibus à populo Romano præmia virtutis tribuerentur. Itaque cùm paucis annis poſt hanc ciuitatis donationem acerrima de ciuitate quæſtio, Licinia & Mucia lege veniſſet, num quis eorum, qui de fœderatis ciuitatibus eſſet ciuitate donatus, in iudicium eſt vocatus? Nam Spoletinus T. Matrinius vnus ex iis, quos C. Marius ciuitāte donaſſet, dixit cauſſam ex colonia Latina in primis firma, & illuſtri. quem cùm diſertus homo L. Antiſtius accuſaret, Spoletinus dixit fundum populum Spoletinum non eſſe factũ. videbat enim populos de ſuo iure, non de noſtro fundos fieri ſolere. ſed cùm lege Apuleia coloniæ nõ eſſent deductæ, qua lege Saturninus C. Mario tulerat, vt in ſingulas colonias ternos ciueis Rom. facere poſſet: negabat hoc beneficium, re ipſa ſublata, valere debere. Nihil habet ſimilitudinis iſta accuſatio: ſed tamen tanta auctoritas in C. Mario fuit, vt non per P. Craſſum affinem ſuum, hominem incredibili eloquẽtia, ſed paucis ipſe verbis cauſſam illam grauitate ſua defenderit, & probarit. Quis enim eſſet, iudices, qui imperatoribus noſtris in bello, in acie, in exercitu delectum virtutis: qui ſociis, qui fœderatis, in defendenda republ. noſtra ſpem præmiorum eripi vellet? Quod ſi vultus C. Marii, ſi vox, ſi ille imperatorius ardor oculorum, ſi recentes triumphi, ſi præſens valuit aſpectus: valeat auctoritas, valeant res geſtę, valeat memoria, valeat fortiſſimi, & clariſſimi viri nomen æternum: ſit hoc diſcrimen inter gratioſos ciueis, atque forteis, vt illi viui fruantur opibus ſuis, horum etiam mortuorum (ſi quiſquam huius imperii defenſor mori poteſt) viuat auctoritas immortalis. Quid? Cn. Pompeius pater, rebus Italico bello maximis geſtis, P. Ceſium equitem Ro. virum bonum, qui viuit Rauennæ, fœderato ex populo nónne ciuitate donauit? quid? cohorteis duas vniuerſas Camertiũ? quid? Heracleinſium legionem P. Craſſus vir ampliſſimus, ex ea ciuitate, quacum prope ſingulare fœdus Pyrrhi temporibus C. Fabricio conſule ictum putatur? quid? Maſſilienſem Ariſtonem Sulla? quid? quoniam de Gaditanis agimus, idem prætor LX. Gaditanos? quid? vir ſanctiſſimus &

ſumma religione, ac modeſtia, Q. Metellus Pius Q. Fabium Saguntinum? quid? hic qui adeſt a quo hæc, quæ ego nunc percurro, ſubtiliſſimè ſunt omnia perpolita, M. Craſſus, non Aletrinenſem fœderatum ciuitate donauit, homo tum grauitate, & prudentia præſtans, tum vel nimium parcus in largienda ciuitate? Hic tu Cn. Pompeii beneficium, vel potius iudicium, & factum infirmare conaris, qui fecit quod C. Marium feciſſe audierat, fecit quod P. Craſſum, quod L. Sullam, quod Q. Metellum, quod denique domeſticum auctorem patrem ſuum facere viderat? neque verò in vno Cornelio id fecit. nam & Gaditanum Haſdrubalem ex bello illo Africano, & Mamertinos obuios, & quoſdam Vticenſeis, & Saguntinos fabros ciuitate donauit. Etenim cùm ceteris præmiis digni ſunt, qui ſuo labore, & periculo noſtram rempub. defendunt, tum certè digniſſimi ſunt, qui ciuitate ea donentur, pro qua pericula, ac tela ſubierunt. Atque vtinam qui vbique ſunt propugnatores huius imperii, poſſent in hanc ciuitatem venire: & contra, oppugnatores reipubl. de ciuitate exterminari. Neque enim ille ſummus poeta noſter Hannibalis illam magis cohortationem, quàm communem imperatorum, voluit eſſe.

Hoſtem qui feriet, mihi erit Carthaginienſis.

Quiſquis erit, cuiati ſiet id habent omnes leue, & ſemper habuerunt. Itaque & ſibi vndique forteis viros adſciuerunt, & hominum ignobilium virtutem perſæpe nobilitatis inertiæ prætulerunt. Habetis imperatorum ſummorum, & ſapientiſſimorum hominum, clariſſimorum virorum interpretationem iuris ac fœderum: dabo etiam iudicum, qui huic quæſtioni præfuerunt: dabo vniuerſi populi Romani, dabo ſanctiſſimum etiam iudicium ſenatus. Iudices cùm præ ſe ferrent, palamque loquerentur, quid eſſent lege Pappia de M. Craſſo Mamertinis repetentibus iudicaturi: Mamertini publicè, ſuſcepta cauſſa, deſtiterunt. multi in ciuitatem recepti ex liberis fœderatiſq; populis: nemo vmquã eſt de ciuitate accuſatus, quòd aut populus fundus factus non eſſet, aut quòd fœdere ciuitatis mutandæ ius impediretur. audebo etiam hoc contendere, numquam eſſe condemnatum, quem conſtaret ab imperatore noſtro ciuitate donatum. Cognoſcite nunc populi Rom. iudicium multis re-

bus interpoſitum, atq; in maximis cauſſis, re ipſa, atque vſu comprobatum. Cum Latinis omnibus fœdus ictum Sp. Caſſio, Poſtumio Cominio coss. quis ignorat? quod quidem nuper in columna ænea meminimus poſt roſtra inciſum, & perſcriptum fuiſſe. quomodo igitur L. Coſſinius Tiburs, pater huius equitis Rom. optimi, atque ornatiſsimi viri, damnato Cœlio: quomodo ex eadem ciuitate T. Coponius, ciuis item ſumma virtute, & dignitate (nepotes T. & C. Coponios noſtis) damnato C. Maſſone, ciuis Romanus eſt factus? an lingua, & ingenio patefieri aditus ad ciuitatem potuit, manu, & virtute non potuit? ánne de nobis trahere ſpolia fœderatis licebit, de hoſtibus non licebit? an quod adipiſci poterunt dicendo, id eis aſſequi pugnando non licebit? an accuſatori maiores noſtri maiora præmia, quàm bellatori eſſe voluerunt? Quod ſi acerbiſſima lege Seruilia principes viri, ac grauiſſimi, & ſapientiſſimi ciues, hanc Latinis, id eſt, fœderatis, viam ad ciuitatem populi iuſſu patere paſſi ſunt, neque in his eſt hoc reprehenſum Licinia, & Mucia lege, cùm præſertim genus ipſum accuſationis, & nomen, eiuſmodi præmium, quod nemo aſſequi poſſit, niſi ex ſenatoris calamitate, neq; ſenatori, neque bono cuiquam nimis iucundum eſſe poſſet: dubitandum fuit, quin quo in genere iudiciorum præmia rata eſſent, in eodem iudicia imperatorum valerent? Num fundos igitur factos populos Latinos arbitramur, aut Seruilia lege, aut cæteris, quibus Latinis hominibus erat propoſitum aliqua ex re præmium ciuitatis? Cognoſcite nunc iudicium ſenatus, quod ſemper eſt iudicio populi comprobatũ. Sacra Cereris, iudices, ſumma maiores noſtri religione confici, cæremoniaque voluerũt: quæ cùm eſſent aſſumpta de Græcia, & per Græcas ſemper curata ſunt ſacerdotes, & Græca omnia nominata: ſed cùm illam, quæ Grȩcum illud ſacrum monſtraret, & faceret, ex Græcia deligerent, tamen ſacra pro ciuibus ciuem facere voluerunt, vt Deos immortaleis ſcientia peregrina, & externa, mente domeſtica, & ciuili precarentur. has ſacerdôtes video fere aut Neapolitanas, aut Velienſeis fuiſſe, fœderatarum ſine dubio ciuitatum. mitto vetera: proxima dico. ante ciuitatem Velienſibus datam, de ſenatus ſententia C. Valerium Flaccum, prætorẽ vrbanum nominatim ad populum

lùm de Calliphana Velienſe, vt ea ciuis Romana eſſet, tuliſſe. num igitur aut fundos factos Velienſeis, aut ſacerdotem illam ciuem Rom. factam non eſſe, aut fœdus & à ſenatu, & à populo Romano violatum arbitrabimur? Intelligo iudices, in cauſſa aperta, miniméq; dubia, multo & plura, & à pluribus peritiſſimis eſſe dicta, quàm res poſtularet: ſed id factũ eſt, non vt vobis rem tam perſpicuam dicendo probaremus, verùm vt omnium maleuolorum, iniquorum, inuidorum animos frangeremus: quos vt accuſator incenderet, vt aliqui ſermones hominum alienis bonis mœrẽtium, etiam ad veſtras aureis permanarent, & in iudicio ipſo redundarent, idcirco illa in omni parte orationis ſumma arte aſpergi videbatis: tum pecuniam L. Cornelii, quæ neq; inuidioſa eſt, &, quantacumque eſt, eiuſmodi eſt, vt conſeruata magis, quã corrupta eſſe videatur: tum luxuriam, quæ non crimine aliquo libidinis, ſed communi maledicto notabatur: tum Tuſculanum, quod Q. Metelli fuiſſe meminerat, & L. Craſſi: Craſſum emiſſe de libertino homine Soterico Marcio: ad Metellum perueniſſe de Venonii Vindicii bonis non tenebat. ſimul illud neſciebat, prædiorum nullam eſſe gentem: emptionibus ea ſolere ſæpe ad alienos homines, ſæpe ad infimos, non legibus, tamquam tutelas, peruenire. Obiectũ eſt etiam, quòd in tribum Cruſtuminam peruenerit: quod hic aſſecutus eſt legis de ambitu præmio, minus inuidioſo, quàm, qui legum præmiis prætoriam ſententiam, & prætextam togã conſequũtur. Et adoptio Theophanis agitata eſt: per quam Cornelius nihil eſt, præterquam propinquorum ſuorũ hæreditatés, aſſecutus. quamquã iſtorum animos, qui ipſi Cornelio inuident, non eſt difficillimum mitigare: more hominum inuident, in conuiuiis rodunt, in circulis vellicãt, non illo mimico, ſed hoc maledico dente carpunt. qui amicis L. Cornelii aut inimici ſunt, aut inuidẽt, hi ſunt huic multo vehementius pertimeſcendi. nam huic quidem ipſi quis eſt vmquam inuẽtus inimicus? aut quis iure eſſe potuit? quẽ bonum non coluit? cuius fortunæ dignitatíque nõ conceſſit? verſatus in intima familiaritate hominis potentiſſimi, in maximis noſtris malis, atque diſcordiis neminem vmquam alterius rationis, ac partis, non re, non verbo, non vultu deniq; offendit. fuit hoc ſiue meum, ſiue reipub. fatum,

vt in me omnis illa inclinatio communium temporum incumberet. non modò non exſultauit in ruinis veſtris, noſtriſque diſcordiis Cornelius, ſed omni officio, lacrymis, opera, conſolatione, omneis me abſente meos ſubleuauit. quorum ego teſtimonio, ac precibus, munus hoc meritum huic, &, vt à principio dixi, iuſtam, & debitã gratiam refero, ſperoque, iudices, vt eos qui principes fuerunt conſeruandæ ſalutis, aut dignitatis meæ, diligitis, & caros habetis, ſic quæ ab hoc pro facultate huius, pro loco facta ſunt, & grata eſſe vobis, & probata. Non igitur à ſuis, quos nullos habet, ſed à ſuorum, qui & multi & potentes ſunt, vrgetur inimicis: quos quidem heſterno die Cn. Pompeius copioſa oratione, & graui ſecum ſi vellent, contendere iubebat: ab hoc improbo certamine, atque iniuſta contẽtione auocabat. Et erat æqua lex, & nobis, iudices, atque omnibus, qui noſtris familiaritatibus implicantur, vehementer vtilis, vt noſtras inimicitias ipſi inter nos geramus, amicis noſtrorum inimicorum temperemus. Ac ſi mea auctoritas ſatis apud illos in hac re ponderis haberet, cùm me præſertim rerum varietate, atque vſu ipſo iam perdoctum viderent, etiam ab illis eos maioribus diſcordiis auocarem. Id enim contendere mihi videtur è republica, cùm id defendas, quod eſſe optimum ſentias, & id fortium virorum, & magnorum hominum ſemper putaui: neque huic vnquam labori, officio, muneri defui. ſed contentio tamdiu ſapiens eſt, quamdiu aut proficit aliquid, aut, ſi non proficit, non obeſt ciuitati. Voluimus quædam, contendimus, experti ſumus: obtenta non ſunt: dolorem alii, nos luctum, mœroremque ſuſcepimus, cur ea, quæ mutare non poſſumus, conuellere malumus, quàm tueri? C. Cæſarem ſenatus & genere ſupplicationum ampliſſimo ornauit, & numero dierum nouo. Idem in anguſtiis ærarii victorem exercitum ſtipendio affecit, imperatori decem legatos decreuit, lege Sempronia ſuccedendum non cenſuit. Harum ego ſententiarum & princeps, & auctor fui, neque me diſſenſioni meæ priſtinæ putaui potius aſſentiri, quàm præſentibus reipubl. temporibus, & concordiæ conuenire. Non idem aliis videtur. ſunt fortaſſe in ſententia firmiores. reprehendo neminem: ſed aſſentior non omnibus, neque eſſe inconſtantis puto, ſententiam aliquam, tamquam aliquod nauigium,

ugium, atque curſum ex reipublicæ tempeſtate moderari. Sed ſi qui ſunt, quibus infinitum ſit odium, in quos ſemel ſuſceptum ſit, quos video eſſe nonnullos, cum ducibus ipſis, non cum comitatu, aſſectatoribúſq; confligant. Illam enim fortaſſe pertinaciam nonnulli, virtutem alii putabunt: hãc verò iniquitatem omnes, cum aliqua crudelitate coniunctã. Sed ſi certorum hominum menteis nulla ratione placare poſſumus, iudices, veſtros quidem animos certè confidimus, non oratione noſtra, ſed humanitate veſtra eſſe placatos. Quid enim eſt, cur non potius ad ſummam laudem huic, quàm ad minimam fraudem Cæſaris familiaritas valere debeat? cognouit adoleſcens: placuit homini prudentiſſimo: in ſumma amicorum copia cum familiariſſimis eius eſt adæquatus: in prætura, in conſulatu præfectum fabrûm detulit: conſilium hominis probauit, fidem eſt complexus, officia, obſeruantiámque dilexit. fuit hic multorum illi laborum ſocius aliquando, eſt fortaſſe nunc nonnullorum particeps commodorum. quæ quidem ſi huic obfuerint apud vos, non intelligo quod bonum cuiquam ſit apud taleis viros profuturum. Sed quoniam C. Cæſar abeſt longiſſimè, atque in iis eſt nunc locis, quæ regione orbem terrarum, rebus illius geſtis imperium populi R. definiunt: nolite per Deos immortaleis, iudices, hunc illi acerbum nũtium velle deferri, vt ſuum præfectum fabrûm, vt hominem ſibi cariſſimum, & familiariſſimum, non ob ipſius aliquod delictum, ſed ob ſuam familiaritatem veſtris oppreſſum ſententiis audiat. Miſeremini eius, qui non de ſuo peccato, ſed de huius ſummi, & clariſſimi viri facto, non de aliquo crimine, ſed de periculo ſuo, de publico iure diſceptat: quod ius ſi Cn. Pompeius ignorauit, ſi M. Craſſus, ſi Q. Metellus, ſi Cn. Pompeius pater, ſi L. Sulla, ſi L. Craſſus, ſi C. Marius, ſi ſenatus, ſi populus Roman. ſi qui de re ſimili iudicarunt, ſi fœderati populi, ſi ſocii, ſi illi antiqui Latini: videte, ne vtilius vobis & honeſtius ſit, illis ducibus errare, quàm hoc magiſtro erudiri. Sed ſi de certo, de perſpicuo, de vtili, probato, de iudicato vobis iure eſſe conſtituendum videtis, nolite committere, vt in re tam inueterata quidquã noui ſentiatis. Simul & illa, iudices, omnia ante oculos veſtros proponite, primùm eſſe omneis etiam poſt mortem

hHh

reos clariſſimos illos viros, qui fœderatos ciuitate donarût: deinde ſenatum, qui perſæpe hoc iudicauit: populum, qui iuſſit: iudices, qui approbarunt. tum etiam illud cogitatote, ſic viuere, ac vixiſſe Cornelium, vt cùm omnium peccatorum quæſtiones ſint, non de vitiorum ſuorum pœna, ſed de virtutis præmio in iudicium vocetur. Accedat etiam illud, vt ſtatuatis hoc iudicio, vtrum poſthac amicitias clarorum virorum calamitati hominibus, an ornameuto eſſe malitis. Poſtremò illud, iudices, fixum in animis veſtris tenetote, vos in hac cauſſa non de maleficio L. Cornelii, ſed de beneficio Cn. Pompeii iudicaturos.

DE PROVINCIIS CONSVLARIBVS.

ORATIO XXXVI.

SI quis veſtrûm, P. C. exſpectat, quas ſim prouincias decreturus, cõſideret ipſe ſecum, qui mihi homines ex prouinciis potiſſimum detrahendi ſint: non dubitabit, quid me ſentire conueniat, cùm, quid mihi ſentire neceſſe ſit, cogitarit. Ac ſi princeps eam ſententiam dicerem, laudaretis profectò: ſi ſolus, certè ignoſceretis: etiam ſi paullo minus vtilis vobis ſententia videretur, veniam tamen aliquam dolori meo tribueretis. Nunc verò P. C. non parua afficior voluptate, vel quòd hoc maximè reipublicę conducit, Syriam Macedoniámque decerni, vt dolor meus nihil à communi vtilitate diſſentiat: vel quòd habeo auctorem P. Seruilium, qui ante me ſententiam dixit, virum clariſſimum, & cùm in vniuerſam rempublicam, tum etiam erga meam ſalutem fide, ac beneuolentia ſingulari. Quòd ſi ille & paullo ante, & quotieſcumque ei locus dicendi, ac poteſtas fuit, Gabinium & Piſonem, duo reipublicæ portenta, ac pene funera, cùm propter alias cauſſas, tum maximè propter illud inſigne ſcelus eorum, & importunam in

me crudelitatem, non ſolùm ſententia ſua, ſed etiam verborum grauitate eſſe notandos putauit: quonam me animo in eos eſſe oportet, cuius illi ſalutem pro pignore tradiderunt ad explendas ſuas cupiditates? Sed ego in hac ſententia dicenda non parebo dolori meo, nec iracundiæ ſeruiam: quo animo vnuſquiſque veſtrûm debet eſſe in illos, hoc ero: præcipuum illum & proprium ſenſum doloris mei, quem tamen vos communem ſemper vobis mecum eſſe duxiſtis, à ſententia dicenda amouebo, ad vlciſcendi tempora reſeruabo. Quattuor ſunt prouinciæ P.C. de quibus adhuc intelligo ſententias eſſe dictas: Galliç duæ, quas hoc tempore vno imperio videmus eſſe coniunctas, & Syria, & Macedonia, quas vobis inuitis & oppreſſis, peſtiferi illi conſules pro euerſæ reipublicæ præmiis occupauerunt: decernendæ nobis ſunt lege Sempronia duæ. quid eſt, quod poſſimus de Syria, Macedoniáque dubitare? Mitto, quod eas ita partas habent ii, qui nunc obtinent, vt non ante attigerint, quàm hunc ordinem condemnarint, quàm auctoritatem veſtram è ciuitate exterminarint, quàm fidem publicam, quàm perpetuam populi Ro. ſalutem, quàm me, ac meos omneis fœdiſſimè, crudeliſſimeque vexarint. Omnia illa domeſtica, atque vrbana mitto: quæ tanta ſunt, vt numquam Hannibal huic vrbi tantum mali optarit, quantum illi effecerint. Ad ipſas venio prouincias: quarum Macedonia, quæ erat antea munita plurimorũ imperatorũ non turribus, ſed trophæis: quæ multis victoriis erat iamdiu, triumphisq; pacata; ſic à barbaris, quibus eſt propter auaritiam pax erepta, vexatur, vt Theſſalonicenſes poſiti in gremio imperii noſtri, relinquere oppidum, & arcem munire cogantur; vt via illa noſtra, quæ per Macedoniam eſt vſque ad Helleſpontum militaris, non ſolùm excurſionibus barbarorum ſit infeſta, ſed etiam caſtris Thraciis diſtincta ac notata. Ita gentes hę, quæ, vt pace vterentur, vim argenti dederant præclaro imperatori noſtro, vt exhauſtas domos replere poſſent, pro empta pace bellum nobis prope iuſtum intulerunt. Iam vero exercitus ille noſter ſuperbiſſimo delectu, & duriſſima conquiſitione collectus, omnis interiit. magno hoc dico cum dolore: miſerandum in modum milites populi Romani capti, necati, deſerti, diſſipati ſunt: incuria, fame, mor-

bo, vaſtitate conſumpti: vt, quod eſt indigniſſimum ſcelus, is imperator in pœnam exercitus expetitus eſſe videatur. Atque hanc Macedoniā, domitis iam gentibus finitimis, barbariáque compreſſa, pacatam ipſam per ſe, & quietam tenui præſidio, atque exigua manu, etiam ſine imperio, per legatos, nomine ipſo populi Romani, tuebamur, quæ nunc conſulari imperio, atque exercitu ita vexata eſt, vix vt ſe poſſit diuturna pace recreare: cùm interea quis veſtrûm hoc non audiuit, quis ignorat, Achæos ingentem pecuniam péndere L. Piſoni quotannis? vectigal, ac portorium Dyrrachinorum totum in huius vnius quęſtum eſſe conuerſum? vrbem Byzantiorum vobis, atque huic imperio fideliſſimam, hoſtilem in modum eſſe vexátam? quo ille, poſtquam nihil exprimere ab egentibus, nihil vlla vi à miſeris extorquere potuit, cohorteis in hiberna miſit: his præpoſuit, quos putáuit fore diligentiſſimos ſatellites ſcelerum, miniſtros cupiditatum ſuarum. Omitto iuriſdictionem in libera ciuitate contra leges, ſenatusque conſulta: cædeis relinquo: libidines prætereo: quarum acerbiſſimum extat indicium, & ad inſignem memoriam turpitudinis, & penè ad iúſtum imperii noſtri odium, quod conſtát, nobiliſſimas virgines ſe in puteos abieciſſe, & morte voluntaria nefariam turpitudinem depuliſſe. Nec hæc idcircò omitto, quòd non grauiſſima ſint: ſed quia nunc ſine teſte dico. Ipſam verò vrbem Byzantiorum fuiſſe refertiſſimam, atque ornatiſſimam ſignis, quis ignorat? quæ illi exháuſti ſumptibus bellorum maximis, cùm Mithridaticos impetus, totúmque Pontum armatum efferueſcentem in Aſiam, atque erumpentem ægre repulſum, & ceruicibus interclusum ſuis ſuſtinerent: tum, inquam, Byzantii & poſtea ſigna illa, & reliqua vrbis ornamenta ſanctiſſimè cuſtodita tenuerūt. te imperatore, infeliciſſimo, & teterrimo, Ceſonine Caluenti, ciuitas libera, & proximis ſuis beneficiis à ſenatu & à populo Romano liberata, ſic ſpoliata, atque nudata eſt, vt niſi C. Virginius legatus, vir fortis, & innocens, interueniſſet, vnum ſignum Byzantii, ex maximo numero, nullum haberent. Quod fanum in Achaiá, qui locus, aut lucus in Græcia tota, tam ſánctus fuit, in quo vllum ſimulacrum, vllum ornamentum reliquum ſit? Emiſti à fœdiſſimo tribuno pleb.

no pleb. tum in illo naufragio huius vrbis, quam tu idem, qui gubernare debueras, euerteras: tum, inquam, emiſti grandi pecunia, vt tibi de pecuniis creditis ius in liberos populos contra ſenatuſconſultum, & contra legem generi tui, dicere liceret. id emptum ita vendidiſti, vt aut ius non diceres, aut bonis ciueis Romanos euerteres. Quorum ego nihil dico nunc, patres conſcripti, hominem ipſum relinquo, de prouincia diſputo. Itaque omnia illa, quæ & ſæpe audiſtis, & tenetis animis, etiam ſi non audiatis, prætermitto: nihil de hac eius vrbana, quam ille præſens in oculis veſtris mentibusque defixit, audacia loquor: nihil de ſuperbia, nihil de contumelia, nihil de crudelitate diſputo: lateant libidines eius illæ tenebricoſæ, quas fronte, & ſupercilio, non pudore, & temperantia contegebat: de prouincia, quod agitur, id diſputo. Huic vos non ſummittetis? hunc diutius manere patiemini? cuius, vt prouinciam tetigit, ſic fortuna cum improbitate certauit, vt nemo poſſet, vtrum deterior, an infelicior eſſet, iudicare. An verò in Syria diutius eſt Semiramis illa retinenda? cuius iter in prouinciam fuit eiuſmodi, vt rex Ariobarzanes conſulem veſtrum ad cædẽ faciendam, tamquam aliquem Thracem conduceret, deinde aduentus in Syriam primus equitatus habuit interitum: poſt conciſæ ſunt optimæ cohortes. Igitur in Syria, imperatore illo, nihil aliud actum eſt, niſi pactiones pecuniarum cum tyrannis, deciſiones, direptiones, latrocinia, cædes: cùm palam populi Romani imperator, inſtructo exercitu dexteram tendens, non ad laudem milites hortaretur, ſed omnia ſibi & empta, & emenda eſſe clamaret. Iam verò publicanos miſeros (me etiam miſerum, illorum ita de me meritorum miſeriis, ac dolore) tradidit in ſeruitutẽ Iudæis, & Syris, nationibus natis ſeruituti. ſtatuit ab initio, & in eo perſeuerauit, ius publicano non dicere: pactiones ſine vlla iniuria factas, reſcidit: cuſtodias ſuſtulit: vectigaleis multos, ac ſtipendiarios liberauit: quo in oppido ipſe eſſet, aut quò veniret, ibi publicanum, aut publicani ſeruum eſſe vetuit. quid multa? crudelis haberetur, ſi in hoſtem animo fuiſſet eo, quo fuit in ciueis Romanos, eius ordinis præſertim, qui eſt ſemper dignitate ſua, benignitate magiſtratus ſuſtentatus. Itaque videtis, patres

conſcripti, non temeritate redemptionis, aut negotii gerēdi inſcitia, ſed auaritia, ſuperbia, crudelitate Gabinii, pene afflictos iam, atque euerſos publicanos: quibus quidem vos, in his anguſtiis ærarii, tamen ſubueniatis neceſſe eſt: etſi iam multis non poteſtis, qui propter illum hoſtem ſenatus, inimiciſſimum ordinis equeſtris, bonorumque omniū, non ſolùm bona, ſed etiam honeſtatem miſeri deperdiderunt: quos non parſimonia, non continentia, non virtus, non labor, non ſplendor tueri potuit contra illius heluonis, & prædonis audaciam. Quid? qui ſe etiam nunc ſubſidiis patrimonii, aut amicorum liberalitate ſuſtentant, hos perire patiemini? An, ſi qui frui publico non potuit per hoſtem, hic tegitur ipſa lege cenſoria: quem is frui non ſinit, qui eſt, etiam ſi non appellatur, hoſtis, huic ferri auxilium non oportet? Retinete igitur in prouincia diutius eum, qui de ſociis cum hoſtibus, de ciuibus cum ſociis faciat pactiones: qui hoc etiam ſe pluris eſſe, quàm collegam putet, quòd ille vos triſtitia, vultuque deceperit, ipſe numquam ſe minus, quàm erat, nequam eſſe ſimularit. Piſo autem alio quodam modo gloriatur: ſe breui tempore perfeciſſe, ne Gabinius vnus omniū nequiſſimus exiſtimaretur. Hos vos de prouinciis, ſi non aliquando deducendi eſſent, deripiendos non putaretis? & has publicas peſteis ſociorū, militum cladeis, publicanorum ruinas, prouinciarum vaſtitates, imperii maculas teneretis? At iidem vos anno ſuperiore hos eoſdem reuocabatis, cùm in prouincias iam perueniſſent. Quo tempore ſi liberum veſtrum iudiciū fuiſſet, nec toties dilata res, nec ad extremum è manibus erepta eſſet: reſtituiſſetis, id quod cupiebatis, veſtram auctoritatē iis, per quos erat amiſſa, reuocatis, & his ipſis præmiis extortis, quæ erant pro ſcelere, atque euerſione patriç conſecuti. Quam pœnam ſi tum aliorum opibus, non ſuis, inuitiſſimis vobis, euolarunt, at aliā multo maiorem grauiorēque ſubierunt. quæ enim homini, in quo aliquis, ſi non famæ pudor, at ſupplicii timor eſt, grauior pœna accidere potuit, quàm non credi litteris iis, quæ rem bene geſtam in bello nunciarent? hoc ſtatuit ſenatus, cùm frequens ſupplicationem Gabinio denegauit: primùm, homini ſceleribus, flagitiis contaminatiſſimo nihil eſſe credendum: deinde,

de, à proditore, atque eo, quem præſentem hoſtem reipub. cognoſſet, bene rem geri non potuiſſe: poſtremò, ne Deos quidem immortaleis velle aperiri ſua templa, & ſibi ſupplicari, hominis impuriſſimi, & ſceleratiſſimi nomine. Itaque ille alter aut ipſe eſt homo doctus, & à ſuis Græcis ſubtilius eruditus, quibuſcum iam in orcheſtra heluatur, antea poſt ſiparium ſolebat: aut amicos habet prudentiores, quàm Gabinius, cuius nullæ litteræ perferuntur. Hoſce igitur imperatores habebimus? quorum alter non audet nos certiores facere, vt imperator appelletur: alterum, ſi tabellarii non ceſſarint, neceſſe eſt paucis diebus pœniteat audere. cuius amici ſi qui ſunt, aut ſi belluæ tam immani, tamque terræ poſſunt vlli eſſe amici, hac conſolatione vtuntur, etiam T. Albutio ſupplicationem hunc ordinem denegaſſe, quod eſt primum diſſimile. res in Sardinia cum maſtrucatis latrunculis à proprætore vna cohorte auxiliaria geſta, & bellum cum maximis Syriæ gentibus, tyrannis, conſulari exercitu, imperióque confectum. deinde Albutius, quod à ſenatu petebat, ipſe ſibi in Sardinia ante decreuerat. conſtabat enim Græcum hominem, ac leuem in ipſa prouincia quaſi triumphaſſe. Itaque hanc eius temeritatem ſenatus ſupplicatione denegata notauit. Sed fruatur ſanè hoc ſolatio, atque hanc inſignem ignominiam, quoniam vni præter ſe inuſta eſt, putet eſſe leuiorem: dummodo cuius exemplo ſe conſolatur, eius exitum exſpectet: præſertim cùm in Albutio nec Piſonis libidines, nec audacia Gabinii fuerit: hac tamen vna plaga conciderit, ignominia ſenatus. At qui duas Gallias decernit conſulibus duobus, hos retinet ambos: qui autem alteram Galliam, & aut Syriam, aut Macedoniam, tamen alterum retinet, & in vtriuſque pari ſcelere diſparem condicionem facit. Faciam, inquit, illas prætorias, vt Piſoni, & Gabinio ſuccedatur ſtatim. Si hic ſinat. tum enim tribunus intercedere poterit, nunc non poteſt. itaque ego idem, qui nunc conſulibus iis, qui deſignati erunt, Syriam, Macedoniamque decerno, decernam eaſdem prætorias, vt & prætores annuas prouincias habeant, & eos quamprimum videamus, quos animo æquo videre non poſſumus. Sed mihi credite, numquam ſuccedetur illis; niſi cùm ea lege referetur, qua intercedi

de prouinciis non licebit. Itaque hoc tempore amiſſo, annus eſt integer vobis exſpectandus: quo interiecto, ciuium calamitas, ſociorum ærumna, ſceleratiſſimorum hominũ impunitas propagatur. Quòd ſi eſſent illi optimi viri, tamen ego mea ſententia C. Cæſari ſuccedendum nõdum putarem. Qua de re dicam, patres conſcripti, quod ſentio: atque illam interpellationem mei familiariſſimi, qua paullo ante interrupta eſt oratio mea, non pertimeſcam. Negat me vir optimus, inimiciorem Gabinio debere eſſe, quàm Cæſari. omnem enim illam tempeſtatem, cui ceſſerim, Cæſare impulſore, atque adiutore eſſe excitatam. cui ſi primùm ſic reſpondeam, me communis vtilitatis habere rationem, non doloris mei, poſsímne probare, cùm id me facere dicam, quod exemplo fortiſſimorum, & clariſſimorum ciuium facere poſſim? At Tib. Gracchus (patrem dico, cuius vtinam filii non degeneraſſent à grauitate paterna) tantam laudem eſt adeptus, quòd tribunus plebis ſolus ex toto illo collegio L. Scipioni auxilio fuit, inimiciſſimus & ipſius, & fratris eius Africani: iurauitque in concione, ſe in gratiam non rediiſſe, ſed alienum ſibi videri dignitate imperii, quò duces eſſent hoſtium, Scipione triumphante, ducti, eodem ipſum duci, qui triumphaſſet. Quis plenior inimicorum fuit C. Mario? L. Craſſus, M. Scaurus. alíne inimici? omnes Metelli. at hi non modò illum inimicum ex Gallia ſententiis ſuis nõn detrahebant, ſed & propter rationem Gallici belli prouinciam extra ordinem decernebant. Bellum in Gallia maximum geſtum eſt, domitæ ſunt à Cæſare maximæ nationes; ſed nondum legibus, nondum iure certo, nondum ſatis firma pace deuinctæ. bellum affectum videmus, &, verè vt dicam, penè confectum, ſed ita, vt ſi idem extrema perſequitur, qui inchoauit, iam omnia perfecta videamus: ſi ſucceditur, periculum ſit, ne inſtauratas maximi belli reliquias, ac renouatas audiamus. Ergo ego ſenator, inimicus, ſi ita vultis, homini, amicus eſſe, ſicut ſemper fui, reipub. debeo. Quid ſi ipſas inimicitias depono reipub. cauſſa, quis me tandem iure reprehendat? præſertim cùm ego omnium meorum conſiliorum, atq; factorum exempla ſemper ex ſummorum hominum factis mihi cenſuerim petenda. An non M. ille Lepidus, qui bis conſul & pon-

& pontifex maximus fuit, non ſolùm memoria, & teſtimonio, ſed etiam annalium litteris, & ſummi poetę voce laudatus eſt, quòd cum M. Fuluio collega quo die cēſor eſt factus, homine inimiciſſimo, in campo ſtatim rediit in gratiam, vt commune officium cenſuræ, communi animo, ac voluntate defenderent? Atque vt vetera, quæ ſunt innumerabilia, mittam: tuus pater, Philippe, nónne vno tempore cum ſuis inimiciſſimis in gratiam rediit, quibus eum omnibus eadem reſp. reconciliauit, quæ alienarat? Multa prætereo, quòd intueor coram hæc lumina, atq; ornamenta reipub. P. Seruilium, & M. Lucullum (vtinam etiam L. Lucullus ille viueret.) quæ fuerūt inimicitiæ grauiores in ciuitate, quàm Lucullorum, atque Seruiliorum? quas in viris fortiſſimis nō ſolùm exſtinxit reipublicæ dignitas, & ipſorum: ſed etiam ad amicitiam, conſuetudinemque traduxit. Quid? Qu. Metellus Nepos, nónne conſul in templo Iouis optimi maximi permotus cùm auctoritate veſtra, tum illius P. Seruilii incredibili grauitate dicendi, abſens mecum ſummo ſuo beneficio rediit in gratiam? An ego poſſum huic eſſe inimicus, cuius litteris, fama, nuntiis celebrantur aures quotidie meæ nouis nominibus gentium, nationum, locorum? Ardeo, mihi credite, patres conſcripti, (id quod voſmet de me exiſtimatis, & facitis ipſi) incredibili quodam amore patriæ, qui me amor & ſubuenire olim impendentibus periculis maximis cum dimicatione capitis: & rurſum, cùm omnia tela vndique eſſe intenta in patriam viderem, ſubire coegit, atque excipere vnum pro vniuerſis. Hic me meus in rempublicam animus priſtinus, ac perennis, cum C. Cæſare reducit, reconciliat, reſtituit in gratiam. quod volent denique homines exiſtiment: nemini ego eſſe poſſum benè de republica merenti non amicus. Etenim ſi iis, qui hæc omnia flamma, ac ferro delere voluerunt, non inimicitias ſolùm, ſed etiam bellum indixi, atque intuli, cùm partim mihi illorum familiares, partim etiam, me defendente, capitis iudiciis eſſent liberati: cur eadem reſpub. quæ me in amicos inflammare potuit, inimicis placare non poſſit? Quod mihi odium cum P. Clodio fuit, niſi quòd pernicioſum patriæ ciuem fore putabam; qui turpiſſima libidine incenſus duas res ſanctiſſimas, religionem, & pudicitiam vno ſcelere vio-

laſſet? num eſt igitur dubium ex iis rebus,quas is egit,agitq; quotidie, quin ego in illo oppugnando reipubl. plus, quàm otio meo; nonnulli in eodem defendendo, ſuo plus otio,quã communi proſpexerint? Ego me à C. Cæſare in rep. diſſenſiſſe fateor, & ſenſiſſe vobiſcum: ſed nunc iiſdem vobis aſſentior,cum quibus antea ſentiebam. vos enim, ad quos litteras L. Piſo de ſuis rebus non audet mittere,qui Gabinii litteras inſigni quadam nota, atque ignominia noua condemnaſtis, C. Cæſari ſupplicationes decreuiſtis numero,vt nemini vllo ex bello: honore,vt omnino nemini. cur igitur exſpectem hominem aliquem, qui me cum illo in gratiam reducat? reduxit ordo ampliſſimus, & ordo is, qui eſt & publici conſilii, & meorum omnium conſiliorum auctor, & princeps. vos ſequor, patres conſcripti, vobis obtempero, vobis aſſentior: qui quamdiu C. Cæſaris conſilia in repub. non maximè diligebatis, me quoque cum illo minus coniunctũ videbatis: poſteaquam rebus geſtis mẽteis veſtras, voluntatemque mutaſtis: mẽ non ſolum comitem eſſe ſententiæ veſtræ, ſed etiam laudatorem vidiſtis. Sed quid eſt, quod in hac cauſſa maximè homines admirentur, & reprehendant meũ conſilium: cum ego idem antea multa decreuerim, quæ magis ad hominis dignitatem, quàm ad reip. neceſſitatem pertinerent? Supplicationem quindecim dierum decreui ſentẽtia mea. reip. ſatis erat tot dierum quot C. Mario: Diis immortalibus non erat exigua eadem gratulatio, quæ ex maximis bellis. ergo ille cumulus dierum hominis eſt dignitati tributus. In quo ego, quo conſule referente, primùm decem dierum ſupplicatio decreta Cn. Pompeio, Mithridate interfecto, confectoque Mithridatico bello, & cuius ſententia primùm duplicata eſt ſupplicatio conſularis (mihi enim eſtis aſſenſi, cùm eiuſdem Pompeii litteris recitatis, cõfectis omnibus maritimis terreſtribuſque bellis, ſupplicationem dierum duodecim decreuiſtis) ſum Cn. Pompeii virtutem, & animi magnitudinem admiratus, quod cùm ipſe ceteris omnibus eſſet omni honore antelatus, ampliorem honorem alteri tribuebat, quàm ipſe erat conſecutus. Ergo in illa ſupplicatione, quam ego decreui, res ipſa tributa eſt Diis immortalibus, & maiorum inſtitutis, & vtilitati reipublicæ. ſed dignitas verborum, honos, & nouitas, & numerus die-

rum, Cæſaris ipſius laudi, & gloriæ conceſſus eſt. Relatum eſt ad nos nuper de ſtipendio exercitus: non decreui ſolùm, ſed etiam, vt vos decerneretis, laboraui: multa diſſentientibus reſpondi: ſcribendo affui: tum quoque homini plus tribui, quàm neſcio cui neceſſitati. illum enim arbitrabar etiam ſine hoc ſubſidio pecuniæ retinere exercitum præda ante parta, & bellum conficere poſſe: ſed decus illud, & ornamentum triumphi minuendum noſtra parſimonia non putaui. Actum eſt de decem legatis, quos alii omnino non dabant, alii exempla quærebant, alii tempus differebant, alii ſine vllis verborum ornamentis dabant: in ea quoque re ſic ſum locutus, vt omnes intelligerẽt, me, id quod reip. cauſſa ſentirem, facere vberius propter ipſius Cæſaris dignitatẽ. At ego idẽ nunc in prouinciis decernendis, qui illas omneis res egi ſilentio, interpellor: cùm in ſuperioribus cauſſis hominis ornamẽta fuerint, in hac me nihil aliud, niſi ratio belli, niſi ſumma vtilitas reipub. moueat. Nam ipſe Cæſar, quid eſt, cur in prouincia commorari velit, niſi vt ea quæ per eum affecta ſunt, perfecta reipub. tradantur? amœnitas eum credo locorum, vrbium pulchritudo, hominum, nationumq́ue illarum humanitas, & lepos, victoriæ cupiditas, finium imperii noſtri propagatio, retinet. quid illis terris aſperius? quid incultius oppidis? quid nationibus immanius? quid porrò tot victoriis præſtabilius? quid Oceano longius inueniri poteſt? An reditus in patriam habet aliquam offenſionem? vtrum apud populum, à quo miſſus eſt, an apud ſenatum, à quo ornatus eſt? an dies auget eius deſiderium, an magis obliuionem, ac laurea illa magnis periculis parta amittit longo interuallo viriditatem? Quare, ſi qui hominem non diligunt, nihil eſt, quòd eum de prouincia deuocent, ad gloriam deuocant, ad triumphum, ad gratulationem, ad ſummũ honorem ſenatus, equeſtris ordinis gratiam, populi caritatem. Sed ſi ille hac tam eximia fortuna propter vtilitatem reipublicæ frui non properat, vt omnia illa conficiat, quid ego ſenator facere debeo, quem, etiam ſi ille aliud vellet, reipublicæ conſulere oporteret? Ego verò ſic intelligo, patres cõſcripti, nos hoc tempore in prouinciis decernẽdis perpetuæ pacis habere oportere rationem. nam quis hoc tempore non ſentit, omnia alia eſſe nobis vacua

ab omni periculo, atque etiam ab omni ſuſpicione belli? iamdiu mare videmus illud immenſum, cuius feruore non ſolùm maritimi curſus, ſed vrbes etiam & viæ militares iam tenebantur, virtute Cn. Pompeii ſic à populo Rom. ab Oceano vſque ad vltimum pontum, tamquam vnum aliquẽ portum tutũ, & clauſum teneri: nationes eas, quæ numero hominum, ac multitudine ipſa poterant in prouincias noſtras redundare, ita ab eodem eſſe partim reciſas, partim repreſſas, vt Aſia, quæ imperium antea noſtrum terminabat, nunc tribus nouis prouinciis ipſa cingatur. Poſſum de omni regione, de omni hoſtium genere dicere: nulla gens eſt, quę non aut ita ſubacta ſit, vt vix exſtet, aut ita domita, vt quieſcat, aut ita pacata, vt victoria noſtra imperioque lætetur. Bellum Gallicum, patres conſcripti, C. Cæſare imperatore geſtum eſt: antea tantummodo repulſum. ſemper illas nationes noſtri imperatores refutandas potius bello, quàm laceſſendas putauerunt. Ipſe ille C. Marius, cuius diuina, atque eximia virtus magnis populi Romani luctibus funeribusque ſubuenit, influenteis in Italiam Gallorum maximas copias repreſſit: non ipſe ad eorum vrbes ſedesque penetrauit. Modò ille meorum laborum, periculorum, conſiliorum ſocius C. Pontinius fortiſſimus vir, ortum repente bellum Allobrogum, atq; hac ſcelerata coniuratione excitatum, prœliis fregit, eosq; domuit, qui laceſſierant, & ea victoria contentus, republ. metu liberata, quieuit. C. Cæſaris longè aliam video fuiſſe rationem. nõ enim ſibi ſolùm cum iis, quos iam armatos contra populum Romanum videbat, bellandum eſſe duxit, ſed totam Galliam in noſtram ditionem eſſe redigendam. itaque cum acerrimis nationibus, & maximis, Germanorum, & Heluetiorum, prœliis feliciſſimè decertauit: ceteras contriuit, contudit, domuit, imperio populi Romani parere aſſuefecit: & quas regiones, quasque genteis nullæ nobis antea litteræ, nulla vox, nulla fama notas fecerat, has noſter imperator, noſterq; exercitus, & populi Romani arma peragrarunt. Semitam tãtùm Galliæ tenebamus antea, patres conſcripti: ceteræ partes à gentibus aut inimicis huic imperio, aut infidis, aut incognitis, aut certè immanibus, & barbaris, & bellicoſis tenebantur. quas nationes nemo vmquam fuit, quin non frangi, domarique cuperet:

cuperet:

ſuperet: nemo ſapienter de repub. noſtra cogitauit iam inde à principio huius imperii, quin Galliam maximè timendam huic imperio putaret: ſed propter vim, ac multitudinẽ gentium illarum, numquam eſt antea cum omnibus dimicatũ. reſtitimus ſemper laceſſiti. nunc denique eſt perfectum, vt imperii noſtri, terrarumque illarum idem eſſet extremum. Alpibus Italiam munierat ante natura non ſine aliquo diuino numine. nam ſi ille aditus Gallorum immanitati multitudiniq; patuiſſet, numquam hæc vrbs ſummo imperio domicilium, ac ſedem præbuiſſet: quæ iam licet conſidant, nihil eſt enim vltra illam altitudinem montium vſq; ad Oceanum, quod ſit Italiæ pertimeſcendum. Sed tamen vna, atque altera æſtas vel metu, vel ſpe, vel pœna, vel præmiis, vel armis, vel legibus poteſt totam Galliam ſempiternis vinculis aſtringere. impolitæ verò res, & acerbæ ſi erunt relictæ, quamquam ſunt abſciſſæ, tamen efferent ſe aliquando, & ad renouandum bellum reuireſcent. Quare ſit in eius tutela Gallia, cuius virtuti, fidei, felicitati commendata eſt. Etenim ſi Fortunæ munerib. ampliſſimis ornatus, ſæpius eius Deæ periculum facere nollet, ſi in patriam, ſi ad Deos penates, ſi ad eam dignitatem, quam in ciuitate ſibi propoſitam videt, ſi ad iucundiſſimos liberos, ſi ad clariſſimum generum redire properaret, ſi in Capitolium inuehi victor cum illa inſigni laurea geſtiret, ſi denique timeret caſum aliquẽ, qui illi tantum addere iam non poteſt, quantum auferre: vos tamen oporteret ab eodem illa omnia, à quo profligata ſunt, confici velle. Cùm verò ille ſuæ gloriæ iampridem, reipublicæ nondum ſatisfecerit, & malit tamen tardius ad ſuorum laborum fructus peruenire, quàm non explere ſuſceptum reipublicæ munus: nec imperatorem incenſum ad rempubl. bene gerendam reuocare, nec totam Gallici belli rationem prope iam explicatam perturbare, atq; impedire debemus. Nam illæ ſententiæ virorum clariſſimorum minimè probandæ ſunt: quorum alter vlteriorem Galliam decernit cum Syria, alter citeriorẽ. qui vlteriorem, omnia illa, de quibus diſſerui paullo ante, perturbat: ſimul oſtẽdit eam ſe ſciſcere legem, quã eſſe legem neget: & quæ pars prouinciæ ſit, cui non poſſit intercedi, hanc ſe auellere: quæ defenſorem habeat, non tangere: ſimul & illud facit, vt quod illi

à populo datum ſit, id non violet: quod ſenatus dederit, id ſenator properet auferre. Alter belli Gallici rationem habet: fungitur officio boni ſenatoris: legem quam non putat, eam quoque ſeruat. præfinit enim ſucceſſori diem. qui mihi nihil videtur minus à dignitate diſciplinaque maiorum diſſidere, quàm vt, qui conſul kalend. Ian. habere prouinciam debet, is vt eam deſpōſam, non decretam habere videatur. Fuerit toto in conſulatu ſine prouincia, cui fuerit, antequã deſignatus eſſet, prouincia decreta: ſortietur, an non? nam & non ſortiri abſurdum eſt, & quod ſortitus ſis, non habere. proficiſcetur paludatus? quò? quò peruenire ante certam diem non licebit Ianuario, Februario, prouinciam non habebit: kalendis ei deniq; Martiis naſcetur repẽte prouincia. Attamen his ſententiis Piſo in prouincia permanebit. Quæ cùm grauia ſunt, tum nihil grauius illo, quòd multari imperatorem deminutione prouinciæ contumelioſum eſt? neque ſolùm ſummo in viro, ſed etiam in mediocri homine ne accidat, prouidendum. Ego vos intelligo P.C. multos decreuiſſe honores eximios C. Cæſari, & prope ſingulareis, quòd ita meritus erat: gratis etiam, vt quàm coniunctiſſimus huic ordini eſſet. ſapientes, ac diuini fuiſtis. neminem vmquã eſt hic ordo cōplexus honoribus, & beneficiis ſuis, qui vllam dignitatem præſtabiliorem ea, quam per vos eſſet adeptus, putarit. nemo vmquam hic potuit eſſe princeps, qui maluerit eſſe popularis: ſed homines aut propter dignitatem ſuam diffiſi ipſi ſibi, aut propter reliquorum obtrectationem, ab huius ordinis coniunctione depulſi, ſæpe ex hoc portu ſe in illos fluctus prope neceſſariò contulerunt. qui ſi ex illa iactatione, curſuq; populari bene geſta rep. referunt aſpectum in curiam, atq; huic ampliſſimæ dignitati commendati eſſe volunt, non modò non repellendi ſunt, verumetiam expetendi. Monemur à fortiſſimo viro, atque optimo poſt hominum memoriã conſule, vt prouideamus ne citerior Gallia, nobis inuitis, alicui decernatur poſt eos conſules, qui nunc erũt deſignati: perpetuoque poſthac ab iis, qui hunc ordinem oppugnent, populari, ac turbulenta ratione teneatur. Quam ego plagam etſi non contemno P.C. præſertim monitus à ſapientiſſimo conſule, & diligẽtiſſimo cuſtode pacis, & otii, tamen vehementius arbitror pertimeſcendam,

ſcendam, ſi hominum præclariſſimorũ, ac potentiſſimorum aut honorem minuero, aut ſtudiũ erga hunc ordinem repudiaro. nam vt C. Iulius omnibus à ſenatu eximiis, ac nouis rebus ornatus, per manus hãc prouinciam tradat ei, cui minimè vos velitis: per quem ordinem ipſe ampliſſimam ſit gloriam conſecutus, ei ne libertatem quidem relinquat, adduci ad ſuſpicandum nullo modo poſſum. Poſtremò quo quisq; animo futurus ſit, neſcio: quid ſperem, video. præſtare hoc ſenator debeo, quantum poſſum, ne quis vir clarus, aut potens, huic ordini iure iraſci poſſe videatur. Atque hoc, ſi inimiciſſimus eſſem C. Cæſari, ſentirem tamen reip. cauſſa. Sed non alienum eſſe arbitror, quo minus ſæpe aut interpeller à nonnullis, aut tacita exiſtimatione reprehendar, explicare breuiter, quæ mihi ſit ratio, & cauſſa cum Cæſare. Ac primùm illud tempus familiaritatis, & conſuetudinis, quæ mihi cum illo, quæ fratri meo, quæ C. Varroni conſobrino noſtro ab omnium noſtrûm adoleſcentia fuit, prætermitto. poſteaquam ſum penitus in rempubl. ingreſſus, ita diſſenſi ab illo, vt in diſiunctione ſententiæ, coniuncti tamen amicitia maneremus. Conſul ille egit eas res, quarum participem me eſſe voluit: quibus ego ſi minus aſſentiebar, tamen illius mihi iudicium gratum eſſe debebat. me ille, vt quinqueuiratum acciperem, rogauit: me in tribus ſibi coniunctiſſimis cõſularibus eſſe voluit: mihi legationem quam vellem, quanto cum honore vellem, detulit. Quæ ego omnia non ingrato animo, ſed obſtinatione quadam ſententiæ, repudiaui. quàm ſapienter, non diſputo. multis enim non probabo: conſtanter quidẽ, & fortiter certè. qui cum me fortiſſimis opibus contra ſcelus inimicorum munire, & populareis impetus populari præſidio poſſem propulſare, quamuis excipere fortunam, ſubire vim, atq; iniuriam malui, quàm aut à veſtris ſanctiſſimis mentibus diſſidere, aut de meo ſtatu declinare. Sed nõ is ſolùm gratus debet eſſe, qui accepit beneficium, verùm etiam is, cui poteſtas accipiendi fuit. Ego illa ornamenta, quibus ille me ornabat, decere me, & conuenire iis rebus, quas geſſeram, nõ putabam. illum quidem amico animo me habere eodem loco, quo principem ciuem ſuum generum, ſentiebam. traduxit ad plebem inimicum meum, ſiue iratus mihi, quòd me ſecum ne beneficiis quidẽ videbat

poſſe coniungi, ſiue exoratus. ne hoc quidem fuit iniuria; nam poſtea me vt ſibi eſſem legatus, nō ſolùm ſuaſit, verum etiam rogauit. ne id quidem accepi: non quo alienum mea dignitate arbitrarer, ſed quòd tantum reipub. ſceleris impendere à conſulibus proximis non ſuſpicabar. Ergo adhuc magis eſt mihi verendum, ne mea ſuperbia in illius liberalitate, quàm ne illius iniuria in noſtra amicitia reprehēdatur. Ecce illa tempeſtas, caligo bonorum, & ſubita, atque improuiſa formido, tenebræ reip. ruina, atq; incendium ciuitatis, terror iniectus Cæſari de eius actis, metus cædis bonis omnibus, conſulum ſcelus, cupiditas, egeſtas, audacia. ſi non ſum adiutus, non debuit: ſi deſertus, ſibi fortaſſe prouidit: ſi etiam oppugnatus, vt quidam aut putant, aut volunt, violata amicitia eſt, accepi iniuriam, inimicus eſſe debui: non nego. ſed ſi idē ille tum me ſaluum eſſe voluit, cùm vos me, vt cariſſimū filium, deſiderabatis, &, ſi vos iidem pertinere ad cauſſam illam putabatis, voluntatē C. Cæſaris à ſalutē mea non abhorrere: &, ſi illius voluntatis generum eius habeo teſtem, qui idem Italiam in municipiis, populum Rōm. in concione, vos mei ſemper cupidiſſimos in Capitolio ad meā ſalutem incitauit: ſi deniq; Cn. Pompeius idem mihi teſtis de voluntate Cæſaris, & ſponſor eſt illi de mea: nónne vobis videor & vltimi temporis recordatione, & proximi memoria, medium illud triſtiſſimum tempus debere, ſi ex rerum natura non poſſim euellere, ex animo quidem certe excidere? Ego verò, ſi mihi non licet per aliquos ita gloriari, me dolorem, atq; inimicitias meas reip. conceſſiſſe, quòd magni cuiuſdam hominis, & perſapientis videtur: vtar hoc, quod non tam ad laudem adipiſcendam, quàm ad vitandam vituperationem valet, hominem me eſſe gratum; & non modò tantis beneficiis, ſed etiam mediocri hominum beneuolentia commoueri. à viris fortiſſimis, & de me optimè meritis quibuſdam peto, vt ſi ego illos meorum laborum, & incommodorum participes eſſe nolui, ne illi me ſuarum inimicitiarum ſocium velint eſſe: præſertim cùm mihi iidem illi conceſſerint, vt etiam acta illa Cæſaris, quæ neq; oppugnaui antea, neque defendi, meo iam iure poſſim defendere. nam ſummi ciuitatis viri, quorū ego conſilio remp. conſeruaui, & quorum auctoritate illam cōiunctionem Cæſaris defugi,

Iuliae

Iulias leges,& cæteras illo conſule rogatas,iure latas negāt. iidem illam proſcriptionem capitis mei,contra ſalutem reipubl.ſed ſaluis auſpiciis, rogatā eſſe dicebant. Itaq; vir ſumma auctoritate,ſumma eloquentia dixit grauiter, caſum illum meum funus eſſe reip.ſed funus iuſtū & indictum.mihi ipſi omnino perhonorificum, diſceſſum meum, funus dici reip.reliqua non reprehendo, ſed mihi ad id quod ſentio aſſumo.nam ſi illud iure rogatum dicere auſi ſunt,quod nullo exemplo fieri potuit,nulla lege licuit,quia nemo de cęlo ſeruarat:oblitíne erant,tum, cùm ille, qui id egerat, plebeius eſt lege curiata factus,dici de cælo eſſe ſeruatum? qui ſi plebeius omnino eſſe non potuit, quî tribunus pl.potuit eſſe? &,cuius tribunatus ſi ratus eſt, nihil eſt quod irritū ex actis Cæſaris poſſit eſſe:eius non ſolùm tribunatus,ſed etiam pernicioſiſſimæ res,auſpiciorum religione conſeruata, iure latæ videbuntur?Quare aut vobis ſtatuendum eſt, legem Æliam manere, legem Fuſiam non eſſe abrogatam, nō omnibus faſtis legem ferri licere: cùm lex feratur, de cælo ſeruari,obnuntiari, intercedi licere: cenſorium iudicium, ac notionem,& illud morum ſeueriſſimum magiſterium non eſſe nefariis legibus de ciuitate ſublatum:ſi patricius tribunus pleb.fuerit contra leges ſacratas:ſi plebeius,contra auſpicia fuiſſe, aut mihi concedant homines oportet, aut in rebus bonis non exquirere iura ea,quæ ipſi in perditis non exquirunt, præſertim cùm ab illis aliquoties condicio C. Cæſari lata ſit,vt eaſdē res alio modo ferret, qua cōdicione auſpicia requirebant,leges cōprobabant:in Clodio auſpiciorū ratio ſit eadē,leges omnes ſint euerſæ, ac perditæ ciuitatis.Extremū illud eſt:ego,ſi eſſent inimicitię mihi cū C.Cæſare,tamē hoc tempore reipub.conſulere, inimicitias in aliud tempus reſeruare deberem : poſſem etiam ſummorum virorum exemplo inimicitias reipub.cauſſa deponere:ſed cùm inimicitiæ fuerint numquam, opinio iniuriæ beneficio ſit exſtincta;ſententia mea,P.C.ſi dignitas agitur C.Cæſaris, homini tribuam, ſi honos quidam, ſenatus concordiæ conſulam: ſi auctoritas decretorum veſtrorum, conſtantiam ordinis in eodem ornando imperatore ſeruabo: ſi perpetua ratio Gallici belli,reip.prouidebo:ſi aliquod meum priuatim officiū, me non ingratum præſtabo. Atq; hoc velim probare omni-

bus, patres conſcripti: ſed leuiſſimè feram, ſi forte aut iis minus probaro, qui meum inimicum, repugnante veſtra auctoritate, texerunt: aut iis, ſi qui meum cum inimico ſuo reditum in gratiam vituperabũt, cùm ipſi & cum meo, & cum ſuo inimico in gratiam non dubitarint redire.

IN L. CALPVRNIVM PISONEM.

ORATIO XXXVII.

Deeſt principium.

Iámne vides bellua? iámne ſentis, quæ ſit hominum querela frontis tuæ? nemo queritur Syrum, neſcio quem, de grege nouitiorum factum eſſe conſulem. non enim nos color iſte ſeruilis, non piloſæ genæ, non dentes putridi deceperunt: oculi, ſupercilia, frõs, vultus deniq; totus, qui ſermo quidam tacitus mentis eſt, hic in errorem homines impulit: hic eos, quibus eras ignotus, decepit, fefellit, induxit. Pauci iſta tua lutulenta vitia noueramus, pauci tarditatem ingenii, ſtuporem, debilitatemque linguæ. numquam erat audita vox in foro: numquam periculum factum conſilii: nullum non modò illuſtre, ſed ne notum quidem factum, aut militiæ, aut domi. obrepſiſti ad honores errore hominum, commẽdatione fumoſarum imaginum, quarum ſimile habes nihil, præter colorem. Is mihi etiã gloriabitur, ſe omneis magiſtratus ſine repulſa aſſecutum? mihi iſta licet de me vera cũ gloria prædicare. omneis enim honores populus Romanus mihi ipſi homini nouo detulit. Nam tu cùm quæſtor es factus, etiam qui te numquam viderant, tamen illum honorem nomini mandabant tuo. Ædilis es factus: Piſo eſt à populo Rom. factus, non iſte Piſo. Prætura item maioribus delata eſt tuis. noti erant illi mortui: te viuum nondum nouerat quiſquam. me, cùm quæſtorem in primis, ędilem priorem, prætorem primum, cunctis ſuffragiis populus Rom. faciebat, homini ille honorem, non generi; moribus, non maiori-

maioribus meis, virtuti perſpectæ, non auditę nobilitati, deferebat. Nam quid ego de conſulatu loquor? parto vis, ânne geſto? Miſerum me: cum hac me peſte, atque labe confero? ſed nihil comparandi cauſſa loquar: ac tamen ea quæ ſunt longiſſimè diſiuncta comprehendam. Tu conſul es renunciatus (nihil dicam grauius, quàm quod omnes fatētur) impeditis reipub. temporibus, diſſidentibus c o s s. Cæſare, & Bibulo, cùm hoc non recuſares, quin ii, à quibus dicebare conſul, te luce dignum non putarent, niſi nequior quàm Gabinius exſtitiſſes. me cūcta Italia, me omnes ordines, me vniuerſa ciuitas non prius tabella, quàm voce, priorem conſulem declarauit. Sed omitto, vt ſit factus vterque noſtrûm: ſit ſane fors domina campi. magnificētius eſt dicere, quemadmodum geſſerimus conſulatum, quàm quemadmodum ceperimus. Ego kalend. Ian. ſenatum, & bonos omneis legis agrariæ, maximarumq; largitionum metu liberaui. Ego agrū Campanum, ſi diuidi non oportuit, conſeruaui: ſi oportuit, meliorib. auctoribus reſeruaui. Ego in C. Rabirio perduellionis reo x l. annis ante me conſulem, interpoſitam ſenatus auctoritatem ſuſtinui contra inuidiā, atque defendi. Ego adoleſcenteis bonos, & forteis, ſed vſos ea conditione fortunæ, vt ſi eſſent magiſtratus adepti, reip. ſtatum conuulſuri viderentur, meis inimicitiis, nulla ſenatus mala gratia, comitiorum ratione priuaui. Ego Antonium collegam cupidum prouinciæ, multa in repub. molientem, patientia, atque obſequio meo mitigaui. ego prouinciam Galliam ſenatus auctoritate, exercitu, & pecunia inſtructam, & ornatam, quam cum Antonio communicaui (quod ita exiſtimabam tempora reip. ferre) in concione depoſui, reclamante populo Romano. Ego L. Catilinam, cędem ſenatus, interitum vrbis, non obſcurè, ſed palam molientem, egredi ex vrbe iuſſi: vt à quo legibus non poteramus, mœnibus tuti eſſe poſſemus. Ego tela extremo menſe conſulatus mei intenta iugulis ciuitatis de coniuratorum nefariis manibus extorſi. Ego faceis iam accenſas ad huius vrbis incendium comprehendi, protuli, exſtinxi. Me Q. Catulus princeps huius ordinis, & auctor publici conſilii frequentiſſimo ſenatu parentem patrię nominauit. mihi hic vir clariſſimus, qui propter te ſedet, L. Gellius his audiētibus ciuicam coronam deberi à repub.

dixit.mihi togato ſenatus, non,vt multis, bene geſtæ,ſed, vt nemini,conſeruatæ reipub. ſingulari genere ſupplicationis Deorum immortalium templa patefecit. Ego cùm in concione abiens magiſtratu dicere a tribuno pleb. prohiberer, quæ conſtitueram: cúmq; is mihi tantummodo vt iurarem, permitteret: ſine vlla dubitatione iuraui,remp.atq; hanc vrbem mea vnius opera eſſe ſaluam. Mihi populus R. vniuerſus illa in concione non vnius diei gratulationem,ſed æternitatem, immortalitatemq; donauit, cùm meum iuſiurandum tale atq; tantum iuratus ipſe vna voce & conſenſu approbauit. Quo quidem tempore is meus domum fuit è foro reditus, vt nemo, niſi qui mecum eſſet, ciuium eſſe in numero videretur. Atque ita eſt à me conſulatus peractus, vt nihil ſine conſilio ſenatus, nihil non approbante populo R. egerim,vt ſemper in roſtris curiam, in ſenatu populum defenderim,vt multitudinem cum principibus,equeſtrem ordinem cum ſenatu coniunxerim. Expoſui breuiter conſulatum meum. Aude nunc, ô furia, de tuo dicere. cuius fuit initium ludi compitalitii,tum primũm facti poſt L. Metellum, & Q. Marcium coss. contra auctoritatem huius ordinis: quos Q. Metellus (facio iniuriam fortiſſimo viro mortuo, qui illum,cuius paucos pares hæc ciuitas tulit,cum hac importuna bellua conferam,) ſed ille deſignatus conſul, cùm quidam tribunus pl. ſuo auxilio magnos ludos contra ſenatusconſultum facere iuſſiſſet priuatus, fieri vetuit: atque id, quod nondum poteſtate poterat, obtinuit auctoritate. Tu, cùm in cal. Ian. compitalitiorũ dies incidiſſent, Sex. Clodiũ, qui numquã antea prætextatus fuiſſet, ludos facere & prætextatum volitare paſſus es, hominem impurum, atque non modò facie, ſed etiam oculo tuo digniſſimum. Ergo his fundamentis poſitis conſulatus tui, triduo poſt, inſpectante & tacente te, à P. Clodio, fatali portento prodigioque reipubl. lex Ælia, & Fufia euerſa eſt, propugnacula, muriq; tranquillitatis, atque otii. Collegia, non ea ſolùm, quæ ſenatus ſuſtulerat, reſtituta ſunt, ſed innumerabilia quædã noua ex omni fæce vrbis, ac ſeruitio conſtituta. Ab eodem homine in ſtupris inauditis, nefariisque verſato, vetus illa magiſtra pudoris, & modeſtię ſeueritas cẽſoria ſublata eſt. cùm tu interim, buſtum reip. qui te conſulem tum Romæ dicis fuiſſe, verbo

numquam ſignificaris ſentētiam tuam tantis in naufragiis contritis. Nondum quæ feceris, ſed quæ fieri paſſus ſis, dico: neque verò multum intereſt, præſertim in conſule, vtrum ipſe pernicioſis legibus improbis concionibus rempub. vexet, an alios vexare patiatur. An poteſt vlla eſſe excuſatio, non dicam malè ſentienti, ſed ſedenti, cunctanti, dormienti in maximo reipubl. motu conſuli? centum prope annos legem Æliam & Fuſiam tenueramus, quadringentos iudiciū, notionemque cenſoriam: quas leges auſus eſt non nemo improbus (potuit quidem nemo) conuellere: quam poteſtatem minuere, quo minus de moribus noſtris quinto quoq; anno iudicaretur, nemo tam effusè petulans conatus eſt. Hæc ſunt, ô carnifex, in gremio ſepulta conſulatus tui. Perſequere connexos his funeribus dies. Pro Aurelio tribunali ne conniuente quidem te, quod ipſum eſſet ſcelus, ſed etiam hilarioribus oculis, quam ſolitus eras, intuente, delectus ſeruorum habebatur ab eo, qui nihil ſibi vnquam nec facere, nec pati turpe eſſe duxit: arma in templo Caſtoris, ô proditor templorum omnium, vidente te, conſtituebantur ab eo latrone, cui templum illud fuit, te conſule, arx ciuium perditorum, receptaculum veterum Catilinæ militum, caſtellum forenſis latrocinii, buſtum legum omnium, ac religionum. Erat non ſolùm domus mea, ſed totum Palatium ſenatu, equitibus Romanis ciuitate omni, Italia cuncta refertum: cùm tu non modò ad eum Ciceronem (mitto enim domeſtica, quæ negari poſſunt: hæc commemoro, quæ ſunt palam) non modò, inquam, ad eum, cui primam comitiis tuis dederas tabulam prærogatiuæ, quem in ſenatu ſententiam rogabas tertium, numquam aſpiraſti: ſed omnib. conſiliis, quæ ad me opprimendum parabantur, non interfuiſti ſolùm, verùm etiam crudeliſſimè præfuiſti. Mihi verò ipſi coram genero meo propinquo tuo, quæ dicere auſus es? egere, foris eſſe Gabinium: ſine prouincia ſtare non poſſe: ſpem habere à tribuno pleb. ſi tua conſilia cum illo coniunxiſſes: à ſenatu quidem deſperaſſe: huius te cupiditati obſequi, ſicuti ego feciſſem in collega meo: nihil eſſe quod præſidium conſulum implorarem: ſibi quemque conſulere oportere. Atque hæc dicere vix audeo. vereor ne qui ſit, qui iſtius inſignem nequitiam frontis inuolutā integumentis nondum

cernat. dicam tamen: ipſe certè agnoſcet, & cum aliquo dolore flagitiorum ſuorum recordabitur. Meminiſtine, cœnũ, cùm ad te quinta ferè hora cum C. Piſone veniſſem, neſcio quo è gurguſtio te prodire, inuoluto capite, ſoleatum? &, cùm iſto ore fœtido teterrimam nobis popinam inhalaſſes, excuſatione te vti valetudinis, quod diceres, vinolentis te quibuſdam medicaminib. ſolere curari? quam nos cauſſam cùm accepiſſemus (quid enim facere poteramus) paulliſper ſtetimus in illo ganearum tuarum nidore, atq; fumo: vnde tu nos cùm improbiſſimè reſpondẽdo, tum turpiſſimè eructando eiecisti. Item illo fere biduo productus in cõcionem ab eo, cui ſic æquatum prębebas conſulatũ tuum, cùm eſſes interrogatus, quid ſentires de conſulatu meo, grauis auctor, Calatinus credo aliquis, aut Africanus, aut Maximus, & non Ceſonius ſemiplacentinus Caluentius, reſpondes, altero ad frontem ſublato, altero ad mentum depreſſo ſupercilio, crudelitatem tibi non placere. Hîc te ille homo digniſſimus tuis laudibus collaudauit. Crudelitatis tu, furcifer, ſenatum cõſul in concione condemnas? non enim me, qui ſenatui parui. nam delatio illa ſalutaris, & diligens fuerat conſulis: animaduerſio quidem, & iudicium, ſenatus: quę cùm reprehendis, oſtendis, qualis tu, ſi ita forte accidiſſet, fueris illo tempore conſul futurus. ſtipendio, mehercule, & frumento Catilinam eſſe putaſſes iuuandum. quid enim interfuit inter Catilinam, & eum, cui tu ſenatus auctoritatem, ſalutem ciuitatis, totam rempublicam prouinciæ præmio vendidiſti? Quæ enim L. Catilinam conantem conſul prohibui, ea P. Clodium facientem conſules adiuuerunt: voluit ille ſenatum interficere, vos ſuſtuliſtis: leges incendere, vos abrogaſtis; interire patriam, vos adiuuiſtis. Quid eſt vobis c o s s. geſtum ſine armis? incendere illa coniuratorum manus voluit vrbem, vos eius domum, quem propter vrbs incenſa non eſt. Ac ne illi quidem, ſi habuiſſent veſtri ſimilem conſulem, de vrbis incendio cogitaſſent. non enim ſe tectis priuare voluerunt: ſed his ſtantibus nullum domicilium ſceleri ſuo fore putauerunt: cædem illi ciuium, vos ſeruitutem expetiſtis. His vos etiam crudeliores. huic enim populo ita fuerat ante hos c o s s. libertas inſita, vt emori potius, quàm ſeruire præſtaret. Illud verò geminum conſilium Catilinæ, &

Lentuli,

Lentuli, quod me domo mea expuliſtis, Cn. Pompeium domum ſuam compuliſtis. neq; enim, me ſtante, & manente in vrbis vigilia, neq; reſiſtente Cn. Pompeio omnium gentium victore, vnquam ſe illi remp. delere poſſe duxerũt. à me quidem etiam pœnas expetiſtis, quibus coniuratorum manes mortuorum expiaretis: omne odium incluſum nefariis ſenſibus impiorum, in me profudiſtis: quorum ego furori niſi ceſſiſſem, in Catilinæ buſto vobis ducibus mactatus eſſem. Quod autem maius indicium exſpectatis, nihil inter vos, & Catilinam interfuiſſe, quàm quòd eandem illam manum ex intermortuis Catilinæ reliquiis cõcitaſtis, quòd omneis vndiq; perditos collegiſtis, quòd in me carcerem effudiſtis, ꝙ coniuratos armaſtis, quòd eorum ferro meum corpus, atq; omnium bonorum vitam obiicere voluiſtis? Sed iam redeo ad præclaram illam concionem tuam. Tu es ille, cui crudelitas diſplicet? cui, cùm ſenatus luctum, ac dolorem ſuum veſtis mutatione declarandum cenſuiſſet, cùm videres mœrere rempubl. ampliſſimi ordinis luctu, ô noſter miſericors, quid facis? quod nulla in barbaria quiſquam tyrannus. omitto enim illud, conſulem edicere, vt ſenatus ſenatuſconſulto ne obtẽperet: quo fœdius nec fieri, nec cogitari quidquam poteſt. ad miſericordiã redeo eius, cui nimis videtur ſenatus in cõſeruãda patria fuiſſe crudelis. Edicere eſt auſus cum illo ſuo pari, quem tamen omnibus vitiis ſuperare cupiebat, vt ſenatus, contra quàm ipſe cẽſuiſſet, ad veſtitum rediret. quis hoc facit vlla in Scythia tyrannus, vt eos, quos luctu afficeret, lugere non ſineret? mœrorem relinquis, mœroris aufers inſignia: eripis lacrymas, non conſolando, ſed minando. Quòd ſi veſtẽ non publico cõſilio patres conſcripti, ſed priuato officio, aut miſericordia mutauiſſent: tamen id iis non licere per interdicta crudelitatis tuæ, poteſtatis erat non ferendæ. Cùm verò id ſenatus frequens cenſuiſſet, ordines reliqui iam ante feciſſent, tu ex tenebricoſa popina conſul extractus, cum illa ſaltatrice tonſa, ſenatum populi Romani occaſum, atque interitum reip. lugere vetuiſti. At quærebat etiam paullo ante de me, quid ſuo mihi opus fuiſſet auxilio? cur non meis inimicis meis copiis reſtitiſſem? quaſi verò non modò ego, qui multis ſæpe auxilio fuiſſem, ſed quiſquam tam inops fuerit vnquam, qui iſto non modò

propugnatore tutiorem ſe, ſed aduocato, aut adſtipulatore paratiorem fore putaret. Ego iſtius pecudis, ac putidæ carnis conſilio,ſcilicet,aut præſidio niti volebam?ab hoc eiecto cadauere quidquam mihi aut opis,aut ornamenti exſpectabam?Conſulē ego tum requirebam:conſulē, inquam, nō illum quidem,quem in hoc animali inuenire non poſſem,qui tantam reip.cauſſam grauitate, & conſilio ſuo tueretur: ſed qui,tanquam truncus,atq; ſtipes,ſi ſtetiſſet modò,poſſet ſuſtinere tamen titulum conſulatus. Cùm enim eſſet omnis cauſſa illa mea conſularis, & ſenatoria, auxilio mihi opus fuerat & conſulis,& ſenatus,quorum alterum etiam ad perniciem meam erat à vobis conſulibus conuerſum, alterum reipublicæ penitus ereptum.Attamen ſi conſilium exquiris meum, neque ego ceſiſſem, & me ipſa ſuo complexu patria tenuiſſet, ſi mihi cum illo buſtuario gladiatore, & tecum,& cum collega tuo decertandum fuiſſet.Alia enim cauſſa præſtantiſſimi viri Q. Metelli fuit; quem ego ciuē meo iudicio cū Deorum immortalium laude coniūgo: qui C. illi Mario fortiſſimo viro, & cos.& ſextum conſuli,& eius inuictis legionibus,ne armis confligeret,cedendum eſſe duxit.Quod mihi igitur certamen eſſet huiuſmodi? cum C.Mario ſcilicet, aut cum aliquo pari, an cum altero barbaro Epicuro, cum altero Catilinæ laternario? quos neque hercule,ego, neque ſupercilium tuum,neq; collegæ tui cymbala, ac crotala fugi: neq; tam fui timidus, vt qui in maximis turbinibus,ac fluctibus reip.nauem gubernaſſem,ſaluamq; in portu collocaſſem,frontis tuæ nubeculam,tum collegæ tui cōtaminatum ſpiritum pertimeſcerem. alios ego vidi ventos: alias proſpexi animo procellas,aliis impendentibus tempeſtatibus non ceſſi, ſed his vnum me pro omnium ſalute obtuli. Itaq; diſceſſu tum meo omnes illi nefarii gladii de manibus crudeliſſimis exciderunt: cum quidem tu,ô vecors,& amens,cùm omnes boni abditi,incluſiq; mœrerent,templa gemerent, tecta ipſa vrbis lugerent, complexus es illud funeſtum animal ex nefariis ſtupris,ex ciuili cruore,ex omniū ſcelerum importunitate,& flagitiorum impunitate concretum. atque eodem in templo,eodem & loci veſtigio,& temporis arbitria non mei ſolùm, ſed patriæ funeris abſtuliſti. Quid ego illorum dierū epulas, quid lętitiam,& gratulationem

nem tuam, quid cum tuis ſordidiſſimis gregibus intemperatiſſimas perpotationes prædicem? quis te illis diebus ſobrium, quis agẽtem aliquid, quod eſſet libero dignum, quis denique in publico vidit? cùm collegæ tui domus cantu, & cymbalis perſonaret: cumq́; ipſe nudus in conuiuio ſaltaret. in quo ne tum quidem, cùm illum ſuum ſaltatorium verſaret orbem, fortunæ rotam pertimeſcebat. Hic autem non tam concinnus heluo, nec tam muſicus, iacebat in ſuo Græcorum fœtore, atq; vino. quod quidem iſtius in illis reipub. luctibus, quaſi aliquod Lapitharum, aut Centaurorum conuiuium ferebatur: quo nemo poteſt dicere, vtrum iſte plus biberit, an vomuerit, an effuderit. Tu etiam mentionem facies conſulatus tui? aut te fuiſſe Romæ conſulem dicere audebis? quid? tu in lictoribus, in toga, & prætexta eſſe conſulatum putas? quæ ornamenta etiam in Sex. Clodio te conſule eſſe voluiſti, huius tu Clodiani canis, inſignibus conſulatum declarari putas? animo conſulem eſſe oportet, conſilio, fide, grauitate, vigilantia, cura, toto deniq; munere conſulatus, omni officio. ego conſulem eſſe putem, qui ſenatum eſſe in republ. non putauit? & ſine eo conſilio conſulem numerem, ſine quo Romæ ne reges quidem eſſe potuerunt? Etenim illa iam omitto: cùm ſeruorum delectus haberetur in foro, arma in templo Caſtoris, luce, & palam comportarentur: id autem templum ſublato aditu, reuulſis gradibus, à coniuratorum reliquiis, atque à Catilinæ præuaricatore quondam, tum vltore, armis teneretur: cùm equites Roma. relegarentur, viri boni lapidibus è foro pellerentur, ſenatui non ſolùm iuuare rempublicam, ſed ne lugere quidem liceret: cùm ciuis is, quem hic ordo, aſſentiente Italia, cunctisq́; gentibus conſeruatorẽ patriæ iudicarat, nullo iudicio, nulla lege, nullo more, ſeruitio, atque armis pelleretur, non dicam auxilio veſtro, quod vere licet dicere, ſed certe ſilentio: tum Romæ fuiſſe conſules quiſquam exiſtimabit? Qui latrones igitur, ſi quidem vos conſules? qui prædones, qui hoſtes, qui proditores, qui tyranni nominabuntur? Magnum nomen eſt, magna ſpecies, magna dignitas, magna maieſtas conſulis. non capiunt anguſtiæ pectoris tui, nõ recipit leuitas iſta, non egeſtas animi, non infirmitas ingenii ſuſtinet, non inſolentia rerum ſecundarum tãtam perſonam, tam grauem,

tam ſeueram. Selapſia, mehercle, vt dici audiebã, te, vt primùm aſpexit, Campanum conſulem repudiauit. Audierat Decios, Magios, & de Taurea illo Iubellio aliquid acceperat: in quibus ſi moderatio illa, quæ in noſtris ſolet eſſe conſulibus, non fuit, at fuit pompa, fuit ſpecies, fuit inceſſus, ſaltem Seplaſia dignus, & Capua. Gabinium denique ſi vidiſſent duumuirum veſtri illi vnguẽtarii, citius agnouiſſent. erant illi compti capilli, & madentes cincinnorum fimbriæ, & fluentes, ceruſſatæque buccæ dignæ Capua: ſed illa vetere. nam hæç quidem quæ nunc eſt, ſplendidiſſimorum hominum, fortiſſimorum virorum, optimorum ciuium, mihique amiciſſimorum multitudine redundat: quorum Capuæ te prætextatum nemo aſpexit, qui non gemeret deſiderio mei: cuius conſilio, cùm vniuerſam rempub. tum illam ipſam vrbem meminerant eſſe ſeruatam. me inaurata ſtatua donarant, me patronum vnum aſciuerant, à me ſe habere vitam, fortunas, liberos arbitrabantur: me & præſentem contra latrocinium tuum ſuis decretis, legatiſque defenderant, & abſentem, principe Cn. Pompeio referente, & de corpore reipub. tuorum ſcelerum tela reuellente, reuocarant. An tu eras conſul, cùm in Palatio mea domus ardebat, non caſu aliquo, ſed ignibus iniectis, inſtigante te? Ecquod in hac vrbe maius vnquam incendium fuit, cui non conſul ſubuenerit? At tu illo ipſo tempore apud ſocrum tuã prope à meis ædibus, cuius domum ad meam exhauriendam patefeceras, ſedebas, nõ exſtinctor, ſed auctor incendii, & ardentes faces furiis Clodianis pene ipſe conſul miniſtrabas. An verò reliquo tempore conſulem te quiſquam duxit? quiſquã tibi paruit? quiſquam in curiam venienti aſſurrexit? quiſquam conſulenti reſpondendũ putauit? numerandus eſt ille annus deniq; in rep. cùm obmutuiſſet ſenatus, iudicia conticuiſſent, mœrerent boni, vis latrocinii veſtri tota vrbe volitaret, neq; ciuis vnus ex ciuitate: ſed ipſa ciuitas tuo, & Gabinii ſceleri, furorique ceſſiſſet? At ne tum quidem emerſiſti, lutulente Ceſonine, ex miſerrimis naturæ tuæ ſordibus: cùm experrecta tandem virtus clariſſimi viri celeriter & verum amicum, & optimè meritum ciuem, & ſuum priſtinum morem requiſiuit: neque eſt ille vir paſſus, in ea repub. quam ipſe decorarat, atque auxerat, diutius veſtrorum ſcelerum

peſtem morari: cùm tamen ille, qualiſcumque eſt, qui eſt ab vno te improbitate victus Gabinius, collegit ipſe ſe vix, ſed collegit tamen: & contra ſuum Clodium primùm ſimulatè, deinde non libenter: ad extremum tamen pro Cn. Pompeio verè vehementerq́ue pugnauit. Quo quidem in ſpectaculo mira populi Romani æquitas erat: vter eorum periſſet, tamquam laniſta, in eiuſmodi pari lucrum fieri putabat: immortalem verò quæſtum, ſi vterque cecidiſſet. Sed ille tamen agebat aliquid: tuebatur auctoritatem ſummi viri: erat ipſe ſceleratus, erat gladiator: cum ſcelerato tamen, & cum pari gladiatore pugnabat. Tu ſcilicet homo religioſus, & ſanctus, fœdus, quod meo ſanguine in pactione prouinciarum iceras, frangere noluiſti. cauerat enim ſibi ille ſororius adulter, vt ſi tibi prouinciam, ſi exercitum, ſi pecuniam ereptam ex reipublicę viſceribus dediſſet, omnium ſuorum ſcelerum ſocium te, adiutoremq́ue præberes. itaque in illo tumultu fracti faſces, ictus ipſe: quotidie tela, lapides, fugæ: deprehenſus dēnique cum ferro ad ſenatum is, quem ad Cn. Pompeium interimendum collocatum fuiſſe conſtabat. Ecquis audiuit non modò actionem aliquam, aut relationem, ſed vocem omnino, aut querelam tuam? conſulem tu te fuiſſe putas, cuius in imperio, qui rempubl. ſenatus auctoritate ſeruarat, idemq́ue in Italia qui omneis omnium gentium parteis tribus triumphis deuinxerat, is ſe in publico tutò ſtatuit eſſe non poſſe? An tum eratis conſules, cùm quacumq; de re verbum facere cœperatis, aut referre ad ſenatum, cunctus ordo reclamabat, oſtendebatque nihil eſſe vos acturos, niſi prius de me retuliſſetis? cùm vos, quamquam fœdere obſtricti tenebamini, tamen cupere vos diceretis, ſed lege impediri? quæ lex priuatis hominibus eſſe lex non videbatur, inuſta per ſeruos, inciſa per vim, impoſita per latrocinium, ſublato ſenatu, pulſis è foro bonis omnibus, capta republica, contra omneis leges, nullo ſcripta more: hanc qui ſe metuere dicerent, conſules, non dicam animi hominum, ſed faſti vlli ferre poſſunt? Nam ſi illam legem non putabatis, quæ erat contra omneis leges, indemnati ciuis, atque integri capitis, bonorumq́ue tribunitia proſcriptio, hac tamen obſtricti pactione tenebamini; quis vos nō modò conſules, ſed liberos fuiſſe putet?

quorum mens fuerit oppreſſa præmio, lingua aſtricta mercede? ſin illam vos ſoli legem putabatis, quiſquam vos conſules tunc fuiſſe, aut nunc eſſe conſulareis putet, qui eius ciuitatis, in qua in principum numero vultis eſſe, non leges, non inſtituta, non mores, non iura noritis? An, cùm profiſciſcebamini paludati in prouincias vel emptas, vel ereptas, conſules vos quiſquam putauit? Itaque credo, ſi minus frequentia ſua veſtrum egreſſum ornando, atq; celebrando, at ominibus ſaltem bonis, vt conſules, nō triſtiſſimis, vt hoſteis, aut proditores proſequebantur. Tunc etiam, immaniſſimū ac fœdiſſimum monſtrum, auſus es meum diſceſſum illum, teſtem ſceleris, & crudelitatis tuæ, maledicti, & cōtumeliæ loco ponere? Quo quidem tempore cepi, P. C. fructum immortalem veſtri in me & amoris, & iudicii: qui non admurmuratione, ſed voce, & clamore, abiecti hominis, & ſemiuiui furorem petulantiamq; fregiſtis. Tu luctum ſenatus, tu deſiderium equeſtris ordinis, tu ſqualorem Italiæ, tu curiæ taciturnitatem annuam, tu ſilentium perpetuum iudiciorum ac fori, tu cetera illa in maledicti loco pones, quæ meus diſceſſus reipub. vulnera inflixit? qui ſi calamitoſiſſimus fuiſſet, tamen miſericordia dignior, quàm contumelia, & cum gloria potius eſſe coniunctus, quàm cum probro putaretur: atque ille, dolor meus dumtaxat, veſtrum quidem ſcelus, ac dedecus haberetur. Tum verò forſitan hoc, quod dicturus ſum, mirabile auditu eſſe videatur, ſed certè id dicam, quod ſentio. Cùm tantis à vobis P. C. beneficiis affectus ſim, tantis honoribus, non modò illam calamitatem eſſe non duco, ſed ſi quid mihi poteſt à republica eſſe ſeiunctum, quod vix poteſt, priuatim ad meum nomen augendum, optandam duco mihi fuiſſe illam, expetendamq; fortunam. Atque vt tuum lætiſſimum diem cum triſtiſſimo meo conferam, vtrum tandem bono viro, & ſapienti optabilius putas, ſic exire è patria, vt omnes ſui ciues ſalutem, incolumitatem, reditum precentur, quod mihi accidit: an, quod tibi in prouinciam proficiſcenti euenit, vt omnes exſecrarentur, malè precarentur vnā tibi illam viam, & perpetuam eſſe vellent? mihi medius fidius in tanto omnium immortalium odio, iuſto præſertim, & debito, quæuis fuga, quàm vlla prouincia eſſet optatior. Sed perge porrò: nam ſi illud meum turbulentiſſimum tempus

tempus

tempus profectionis, tuo tranquilliſſimo præſtat, quid conferam reliqua, quæ in te dedecoris plena fuerunt, in me dignitatis? Me kalendis Ian. qui dies poſt obitum occaſumq; noſtrum, reipubl. primus illuxit, frequentiſſimus ſenatus concurſu Italiæ, referente clariſſimo, atque fortiſſimo viro P. Lentulo, conſentiente atque vna voce reuocauit. me idem ſenatus exteris nationibus, me legatis, magiſtratibusq; noſtris auctoritate ſua conſularibus litteris non, vt tu nuper dicere auſus es, orbatum patria, ſed vt ſenatus illo ipſo tempore appellauit, ciuem conſeruatorem reipub. commendauit: ad meam vnius hominis ſalutem ſenatus auxilium omnium cuncta ex Italia, qui remp. ſaluam eſſe vellent, conſulis voce, & litteris implorandum putauit: mei capitis ſeruandi cauſſa Romam vno tempore, quaſi ſigno dato, Italia tota conuenit: de mea ſalute P. Lentuli præſtantiſſimi viri, atq; optimi conſulis, Cn. Pompeii clariſſimi, atque inuictiſſimi ciuis, ceterorumque principum ciuitatis celeberrimæ, & gratiſſimæ conciones fuerunt. de me ſenatus ita decreuit, Cn. Pompeio auctore, & eius ſententiæ principe, vt ſi quis impediſſet reditum meum, in hoſtium numero putaretur: iiſque verbis eadem ſenatus auctoritas declarata eſt, vt nemini ſit triumphus honorificētius, quàm mihi ſalus reſtitutioq́ perſcripta. de me, cùm omnes magiſtratus promulgaſſent, præter vnum prætorem, à quo non fuit poſtulandum, fratrem inimici mei, præterque duos de lapide emptos tribunos plebis, legem comitiis centuriatis tulit P. Lentulus conſul de collegæ Q. Metelli ſententia: quem mecum eadem reſpublica, quę in tribunatu eius diſiunxerat, in conſulatu virtute optimi, ac iuſtiſſimi viri, ſapiēntiaque coniunxit. Quæ lex quemadmodum accepta ſit, quid me attinet dicere? ex vobis audio, nemini ciui vllam, quo minus adeſſet, ſatis iuſtam excuſationem eſſe viſam: nullis comitiis vmquam, neq; multitudinem hominum tantam, neque ſplendorem fuiſſe. hoc certè video, quod indicāt tabulæ publicę, vos rogatores vos diribitores, vos cuſtodes fuiſſe tabularum: & quod in honoribus veſtrorum propinquorum non facitis, vel ætatis excuſatione, vel honoris, id in ſalute mea, nullo rogāte, vos veſtra ſponte feciſtis. Confer nunc, Epicure noſter, ex hara producte, non ex ſchola, confer, ſi audes abſentiam tuam, cum

mea. Obtinuiſti prouinciam conſularem finibus iis, quos lex cupiditatis tuæ, non quos lex generi tui pepigerat. nam lege Cæſaris iuſtiſſima, atque optima, populi liberi, planè & verè erant liberi: lege autem ea, quam nemo legem, præter te, & collegam tuum putauit, omnis erat tibi Achaia, Theſſalia, Athenæ, cuncta Græcia addicta. habebas exercitum tantum, quantum tibi non ſenatus, aut populus Ro. dederat, ſed quantum tua libido conſcripſerat. ærarium exhauſeras. Quas res geſſiſti imperio, exercitu, prouincia conſulari? quas res geſſerit, quæro? qui vt venit ſtatim, (nondum commemoro rapinas, nondum exactas pecunias, nō captas, non imperatas, non neces ſociorum, non cædem hoſpitum, non perfidiam, nō immanitatem, non ſcelera prædico: mox, ſi videbitur, vt cum fure, vt cum ſacrilego, vt cum ſicario diſputabo: nunc meam ſpoliatam fortunam conferam cum florente fortuna imperatoris) quis vmquam prouinciam cum exercitu obtinuit, qui nullas ad ſenatum litteras miſerit? tantam verò prouinciam cum tanto exercitu, Macedoniam præſertim, quam tātæ barbarorum gentes attingunt, vt ſemper Macedonicis imperatoribus iidem fines prouinciæ fuerint, qui gladiorum, atque pilorum: ex qua aliquot prætorio imperio, conſulari quidem nemo rediit, qui incolumis fuerit, quin triumpharit. eſt hoc nouum: multo illud magis. appellatus eſt hic vulturius, illius prouinciæ (ſi Diis placet) imperator. ne tum quidem, Paulle noſter, tabulas Romam cum laurea mittere audebas? miſi, inquit. quis vmquam recitauit? quis, vt recitarentur, poſtulauit? nihil enim mea iam refert, vtrum tu, conſcientia oppreſſus ſcelerū tuorum, nihil vmquā auſus ſis ſcribere ad eum ordinem, quem deſpexeras, quem afflixeras, quem deleueras: an amici tui tabellas abdiderint, iidemq; ſilentio ſuo temeritatem, atque audaciam tuam condemnarint. Atque haud ſcio, an malim te videri nullo pudore fuiſſe, in litteris mittendis, & amicos tuos plus habuiſſe & pudoris, & conſilii; quàm aut te videri pudentiorem fuiſſe, quàm ſoles, aut tuum factum non eſſe condemnatum iudicio amicorum. Quod ſi non tuis nefariis in hunc ordinem contumeliis in perpetuū tibi curiam præcluſiſſes quid tandem erat actum, aut geſtum in illa prouincia, de quo ad ſenatum cum gratulatione aliqua ſcribi abs

te opor-

te oporteret? vexatio Macedoniæ? an oppidorum turpis amiſſio? an ſociorum direptio? an agrorum depopulatio? an munitio Theſſalonicæ? an obſeſſio militaris viæ? an exercitus noſtri interitus, ferro, fame, frigore, peſtilentia? Tu verò, qui ad ſenatum nihil ſcripſeris, vt in vrbe nequior inuentus es, quam Gabinius, ſic in prouincia paullo tamen quàm ille demiſſior. nam ille gurges, atque heluo natus abdomini ſuo, non laudi, atque gloriæ, cùm equites Roma. in prouincia, cùm publicanos nobiſcum & voluntate, & dignitate coniunctos, omneis fortunis, multos fama, vitaque priuaſſet, cum egiſſet aliud nihil illo exercitu, niſi vt vrbeis depopularetur, agros vaſtaret, exhauriret domos: auſus eſt (quid enim ille non audeat?) a ſenatu ſupplicationem per litteras poſtulare. O Dii immortales! túne etiam, atq; adeò, vos geminæ voragines, ſcopulique reipub. vos meam fortunam deprimitis? veſtram extollitis? cùm de me ea ſenatuſconſulta abſente facta ſint, eæ conciones habitæ, is motus fuerit municipiorum & coloniarum omnium, ea decreta publicanorum, ea collegiorum, ea denique generum, ordinumq; omnium, quæ ego non modò optare numquam auderem, ſed cogitare non poſſem: vos autem ſempiternas fœdiſſimæ turpitudinis notas ſubieritis. An ego, ſi te, & Gabinium cruci ſuffixos viderem, maiore afficerer lætitia ex corporis veſtri laceratione, quàm afficior ex famæ? nullum eſt ſupplicium putādum, quo affici caſu aliquo etiam boni viri forteſq; poſſunt. Atq; hoc quidem etiā iſti tui dicūt voluptarii Græci: quos vtinam ita audires, vt erant audiendi: numquam te in tot flagitia ingurgitaſſes: verùm audis in præſepibus, audis in ſtupris, audis in cibo & vino. ſed dicunt ipſi, qui mala dolore, bona voluptate definiunt, ſapientem, etiam ſi in Phalaridis tauro incluſus, ſuccenſis ignibus torreatur, dicturum tamen, ſuaue illud eſſe, ſeſeq; ne tantulum quidem commoueri. tantam virtutis eſſe vim voluerunt, vt non poſſet vmquam eſſe vir bonus non beatus. quæ eſt igitur pœna? quod ſupplicium? id mea ſententia, quod accidere nemini poteſt, niſi nocēti: ſuſcepta fraus, impedita & oppreſſa mens, bonorum odium, nota inuſta ſenatus, amiſſio dignitatis. Nec mihi ille M. Regulus, quem Carthaginienſes reſectis palpebris, illigatum in machina, vigilando necauerunt,

ſupplicio videtur affectus: nec C. Marius, quem Italia ſeruata ab illo, demerſum in Minturnenſium paludibus, Africa deuicta ab eodem expulſum, & naufragum vidit. fortunæ enim iſta tela ſunt, non culpæ: ſupplicium autem eſt pœna peccati. neque verò ego ſi vmquã vobis mala precarer, quod ſæpe feci, in quo Dii immortales meas preces audiuerunt, morbum, aut mortem, aut cruciatum precarer. Thyeſtea iſtá exſecratio eſt, poetæ, vulgi animos, non ſapientum mouentis:

Vt tu naufragio expulſus vſpiam ſaxis fixus aſperis,
Euiſceratus latere penderes (vt ait ille) *ſaxa ſpargens tabo,*
Sanie & ſanguine atro.

Non ferrem omnino moleſtè, ſi ita accidiſſet: ſed id tamen eſſet humanum. M. Marcellus, qui ter conſul fuit, ſumma virtute, pietate, gloria militari, periit in mari: qui tamen ob virtutem gloria, & laude viuit. in fortuna quadam eſt illa mors, non pœna, putanda. Quæ eſt igitur pœna? quod ſupplicium? quæ ſaxa? quæ cruces? eſſe duos duces in prouinciis populi Rom. habere exercitus, appellari imperatores: horum alterum ſic fuiſſe infirmatum cõſcientia ſcelerum, & fraudum ſuarũ, vt ex ea prouincia, quæ fuerit ex omnibus vna maximè triumphalis, nullam ſit ad ſenatum litterã mittere auſus. ex qua prouincia modò vir omni dignitate ornatiſſimus L. Torquatus, magnis rebus geſtis, me referente, abſens imperator eſt appellatus. vnde his paucis annis Cn. Dolabellæ, C. Curionis, M. Luculli iuſtiſſimos triumphos vidimus, ex ea, te imperatore, nuntius ad ſenatum allatus eſt nullus: ab altero allatæ litteræ, recitatæ, relatum ad ſenatum. Dii immortales, id ne ego optarem, vt inimicus meus, ea, qua nemo vmquã, ignominia notaretur? vt ſenatus is, qui in eam iam benignitatis conſuetudinem venit, vt eos, qui benè remp. geſſerint, nouis honoribus afficiat, & numero dierum, & genere verborum, huius vnius litteris nuntiantibus non crederet, poſtulantibus denegaret? His ego rebus paſcor, his delector, his perfruor: quòd de vobis hic ordo opinatur non ſecus, ac de teterrimis hoſtibus: quod vos equites Rom. quòd cæteri ordines, quòd cuncta ciuitas odit: quòd nemo bonus, nemo deniq; ciuis eſt, qui modò ſe ciuem eſſe meminerit, qui vos non oculis fugiat, auribus reſpuat, animo aſpernetur, recordatione deniq; ipſa conſulatus

ſulatus veſtri perhorreſcat. Hæc ego ſemper de vobis expectiui, hæc optaui, hæc precatus ſum. plura etiam acciderunt, quàm vellem. nam vt amitteretis exercitum, numquam, mehercule, optaui. illud etiam accidit præter optatum meum, ſed valde ex voluntate. mihi enim non venerat in mentem, furorem, & inſaniam optare vobis, in quam incidiſtis. atqui fuit optandum. me tamen fugerat, Deorum immortalium has eſſe in impios, & conſceleratos pœnas certiſſimas conſtitutas. Nolite enim putare, P. C. vt in ſcena videtis, homines conſceleratos impulſu Deorum terreri furiarum tædis ardentibus: ſua quemque fraus, ſuum facinus, ſuum ſcelus, ſua audacia de ſanitate, ac mente deturbat. hæ ſunt impiorum furiæ, hæ flammæ, hæ faces. ego te non vecordem, non furioſum, non mente captum, non tragico illo Oreſte, aut Athamante dementiorē putem, qui ſis auſus primum facere (nam id eſt caput) deinde paullo ante, Torquato grauiſſimo, & ſanctiſſimo viro premente, confiteri, te prouinciam Macedoniam, in quam tantum exercitum tranſportaſſes, ſine vllo milite reliquiſſe? Mitto de amiſſa maxima parte exercitus: ſit hoc infelicitatis tuæ: dimittendi verò exercitus quam potes afferre cauſſam? quam poteſtatem habuiſti? quam legem? quod ſenatuſconſultum? quod ius? quod exemplum? quid eſt aliud furere, niſi non cognoſcere homines, non cognoſcere leges, non ſenatum, non ciuitatem? cruentare corpus ſuum leue eſt, maior hæc eſt vitæ, famæ, ſalutis ſuæ vulneratio. ſi familiam tuam dimiſiſſes, quod ad neminem, niſi ad ipſum te, pertineret, amici te tui conſtringendum putarent: præſidium tu reipub. cuſtodiam prouinciæ, iniuſſu populi ſenatusq; dimiſiſſes, ſi tuæ mentis compos fuiſſes? Ecce tibi alter, effuſa iam maxima præda, quam ex fortunis publicanorum, ex agris vrbibusq; ſociorum exhauſerat, cùm partim eius prædæ profundæ libidines deuoraſſent, partim noua quædam, & inaudita luxuries, partim etiam in his locis, vbi omnia diripuit, emptiones, partim permutationes ad hunc Tuſculani mōtem extruendum cùm iam egeret, cùm illa eius intermiſſa, & intolerabilis ædificatio conſtitiſſet: ſe ipſum faſceis ſuos, exercitum populi Romani, numen, interdictumq; Deorum immortalium, reſponſa ſacerdotum, auctoritatem ſenatus, iuſſa populi, nomen, ac dignitatem

imperii, regi Ægyptio vendidit, cùm fineis prouinciæ tantos haberet, quantos voluerat, quantos optauerat, quantos mei capitis pretio emerat, his ſe tenere non potuit, exercitum eduxit ex Syria. qui licuit extra prouinciam? tribuit ſe mercenarium comitem regi Alexandrino. quid hoc turpius? in Ægyptum venit: ſigna contulit cum Alexandrinis. quando hoc bellum aut hic ordo, aut populus ſuſceperat? cepit Alexandriam. quid aliud exſpectamus à furore eius, niſi vt ad ſenatum tantis de rebus geſtis litteras mittat? hic ſi mentis eſſet ſuæ, niſi pœnas patriæ, Diiſque immortalibus eas, quæ grauiſſimæ ſunt, furore, atque inſania penderet, auſus eſſet (mitto exire de prouincia) educere exercitum, bellum ſua ſponte gerere, in regnum iniuſſu populi, aut ſenatus, accedere? quæ cùm plurimæ leges veteres, tum lex Cornelia maieſtatis, Iulia de pecuniis repetundis planiſſimè vetant. ſed hæc omitto. ille ſi non acerrimè fureret, auderet quam prouinciam P. Lentulus amiciſſimus huic ordini, cùm & auctoritate ſenatus, & ſorte haberet, interpoſita religione, ſine vlla dubitatione depoſuiſſet, eam ſibi tũ aſciſcere, cùm, etiamſi religio non impediret, mos maiorum tamen, & exempla, & grauiſſimæ legum pœnæ vetarent? Et quoniam fortunarum contentionem facere cœpimus, de reditu Gabinii omittamus: quem etſi ſibi ipſe præcidit, ego tamen, os vt videam hominis, exſpecto. Tuum ſi placet reditum cum meo conferamus. Ac meus quidem is fuit, vt à Brundiſio vſque Romam agmen perpetuum totius Italiæ viderit. neque enim regio fuit vlla, neque municipium, neque præfectura, aut colonia, ex qua non publicè ad me venerint gratulatum. Quid dicam aduentus meos? quid effuſiones hominum ex oppidis? quid concurſum ex agris patrum familias cum cõiugibus, ac liberis? quid eos dies, qui, quaſi Deorum immortalium feſti, atque ſollemnes ſunt apud omneis aduentu meo, redituque celebrati? vnus ille dies mihi quidem immortalitatis inſtar fuit, cùm in patriam redii, cùm ſenatum egreſſum vidi, populúmque Rom. vniuerſum: cùm mihi ipſa Roma prope conuulſa ſedibus ſuis ad complectendum conſeruatorem ſuum progredi viſa eſt. quæ me ita accepit, vt non modò omnium generum, ætatum, ordinum omnes viri, ac mulieres, omnis fortunæ ac loci: ſed etiã mœnia

nia

nia ipſa viderentur,& tecta vrbis, ac templa lætari. Me conſequentibus diebus in ea ipſa domo, qua tu me expuleras, quam expilaras, quam incenderas, pontifices, conſules, patres conſcripti collocauerũt: mihiq́; (quod ante me nemini) pecunia publica ædificandam domum cenſuerunt. Habes reditum meum. confer nunc viciſſim tuum: quandoquidem, amiſſo exercitu, nihil incolume domum, præter os illud priſtinum tuum retuliſti. qui primùm qua veneris cum laureatis tuis lictoribus, quis ſcit? quos tu mæandros, dum omneis ſolitudines perſequeris, quæ diuerticula, flexionesq́; quæſiſti? quod te municipium vidit? quis amicus inuitauit? quis hoſpes aſpexit? nónne tibi nox erat pro die? non ſolitudo pro frequentia? caupona pro oppido: non vt redire ex Macedonia nobilis imperator, ſed vt mortuus infamis referri videretur? Romam verò ipſam fœdauit aduentus tuus. O familiæ non dicam Calphurniæ, ſed Caluentiæ, neque huius vrbis, ſed Placentini municipii: neque paterni generis, ſed brachatæ cognationis dedecus: quemadmodum veniſti? quis tibi, non dicam horum, aut ciuium ceterorum, ſed tuorum legatorum obuiam venit? mecum enim L. Flaccus vir tuâ legatione indigniſſimus, atq; iis conſiliis quibus mecum in conſulatu meo coniunctus fuit, ad conſeruandam rempu. dignior mecum fuit tum, cùm te quidam non longè à porta cum lictoribus errantem viſum eſſe narraret. Scio item virum fortem in primis, belli, ac rei militaris peritum, familiarẽ meum Q. Marcium, quorum tu legatorum prœlio imperator appellatus eras, cùm longe abfuiſſes, aduentu iſto tuo domi fuiſſe otioſum. Sed quid ego numero, qui tibi obuiam non venerint? cui dico veniſſe pene neminem, ne de officioſiſſima quidem natione candidatorum, cùm vulgo eſſent & illo ipſo, & multis ante diebus admoniti, & rogati, togulæ lictoribus ad portam præſto fuerunt: quibus illi acceptis, ſagula reiecerunt, cateruam imperatori ſuo nouam præbuerunt. ſic iſte à tanto exercitu, tanta prouincia, triennio poſt Macedonicus imperator in vrbem ſe intulit, vt nullius negotiatoris obſcuriſſimi reditus vnquam fuerit deſertior. in quo me tamen, qui eſſet paratus ad ſe defendendum, reprehendit. cùm ego Cælimontana porta introiſſe dixiſſem, ſponſione me, ni Eſquilina introiſſet, homo

promptiſſimus laceſſiuit: quaſi verò id aut ego ſcire debuerim, aut veſtrûm quiſquã audierit, aut ad rem pertineat, qua tu porta introieris, modò ne triumphali: quæ porta Macedonicis ſemper proconſulibus ante te patuit. tu inuentus es, qui cõſulari imperio præditus ex Macedonia non triumphares. At audiſtis P.C. philoſophi vocem. negauit ſe triumphi cupidum vnquam fuiſſe. O ſcelus, ô peſtis, ô labes. cùm exſtinguebas ſenatum, vendebas auctoritatẽ huius ordinis, addicebas tribuno pleb. conſulatum tuum, rempub. euertebas, prodebas caput, & ſalutem meam mercede prouinciæ: ſi triumphum non cupiebas, cuius tandem rei te cupiditate arſiſſe defendes? ſæpe enim vidi, qui & mihi, & cæteris cupidiores prouinciæ viderentur, triumphi nomine tegere, atq; celare cupiditatem ſuam. hoc modo D. Silanus cõſul in hoc ordine, hoc meus etiam collega dicebat. neque enim quiſquam poteſt exercitum cupere, aperteq; petere, vt non prætexat cupiditatem triumphi. Quòd ſi te ſenatus, ſi populus Romanus, aut non appetentem, aut etiam recuſantem, bellum ſuſcipere, exercitum ducere coegiſſet, tamen erat anguſti animi, atque demiſſi, iuſti triumphi honorem, atque dignitatem cõtemnere. nam, vt leuitatis eſt, inanem aucupari rumorem, vt omneis vmbras etiam falſæ gloriæ conſectari: ſic læui eſt animi, lucem, ſplendoremque fugientis, iuſtam gloriam, qui eſt fructus veræ virtutis honeſtiſſimus, repudiare. Cùm verò, non modò non poſtulante, atque cogente, ſed inuito, atque oppreſſo ſenatu, non modò nullo populi Romani ſtudio, ſed nullo ferente ſuffragium libero, prouincia tibi iſta manupretium fuerit euerſæ per te, & perditæ ciuitatis: cumque omnium tuorum ſcelerum hæc pactio exſtiterit, vt ſi tu totam rempub. nefariis latronibus tradidiſſes, Macedonia tibi ob eam rem, quibus tu finibus velles, traderetur: cùm exhauriebas ærarium, cùm orbabas Italiam iuuentute, cùm mare vaſtiſſimum hieme tranſibas, ſi triumphum contemnebas, quæ te, prædo amentiſſime, niſi prædæ ac rapinarum cupiditas tam cæca rapiebat? Non eſt integrum Cn Pompeio conſilio iam vti tuo. errauit enim. non guſtarat iſtam tuam philoſophiam. ter iam homo ſtultus triumphauit. Craſſe, pudet me tui: quid eſt, quòd confecto formidoloſiſſimo bello, coronam illam lauream tibi tanto-

tantopere decerni volueris à ſenatu? P. Seruili, Q. Metelle, C. Curio, P. Africane, cur non hunc audiſtis tam doctum hominem, tam eruditum, prius quàm in iſtum errorem induceremini? C. ipſi Pontinio neceſſario meo iam non eſt integrum: religionibus enim ſuſceptis, impeditur. O ſtultos Camillos, Curios, Fabricios, Calatinos, Scipiones, Marcellos, Maximos: ô amentem Paullum, ruſticum Marium, nullius conſilii patres iſtorum amborum conſulum, qui triumpharint. Sed quoniam præterita mutare non poſſumus, quid ceſſat hic homulus ex argilla, & luto fictus, Epicureus, dare hæc præclara præcepta ſapientiæ clariſſimo, & ſummo imperatori genero ſuo? fertur ille vir mihi crede gloria: flagrat, ardet cupiditate iuſti, & magni triumphi: non didicit eadem iſta, quæ tu. mitte ad eum libellum, & ſi iam ipſe coram congredi poteris, meditare quibus verbis incenſam illius cupiditatem comprimas, atq; reſtinguas. valebis apud hominem volitantem gloriæ cupiditate vir moderatus, & conſtans, apud indoctum eruditus, apud generum ſocer. dices enim, vt es homo facetus, ad perſuadendum concinnus, perfectus, politus è ſchola: Quid eſt, Cæſar, quòd te ſupplicationes toties decretæ, tot dierum, tantopere delectent? in quibus homines errore ducuntur, quas Dii negligunt, qui (vt noſter ille diuinus dixit Epicurus) neque propitii cuiquam eſſe ſolent, neque irati. Non facies fidem ſcilicet, cùm hæc diſputabis. tibi enim & eſſe, & fuiſſe Deos videbit iratos. vertes te ad alteram ſcholam, differes de triumpho: Quid tandem habet iſte currus? quid vincti ante currum duces? quid ſimulacra oppidorum? quid aurum? quid argentum? quid legati in equis, & tribuni? quid clamor militum? quid tota illa pompa? inania ſunt iſta, mihi crede, delectamenta pene puerorum, captare plauſus, vehi per vrbem, conſpici velle. quibus ex rebus, nihil eſt, quod ſolidum tenere, nihil, quod referre ad voluptatẽ corporis poſſis. quin tu me vides, qui ex qua prouincia T. Flamininus, L. Paullus, Q. Metellus, T. Didius, innummerabiles alii leui cupiditate commoti triumpharunt, ex ea ſic redii, vt ad portam Eſquilinam, Macedonicam lauream conculcarim, ipſe cum hominibus quindecim malè veſtitis ad portam Cælimontanam ſitiens peruenerim: quo in loco mihi libertus præclaro imperatori

domum ex hac die biduo ante conduxerat: quæ vacua ſi non fuiſſet, in campo Marcio mihi tabernaculum collocaſſem. nummus interea mihi, Cæſar, neglectis triumphalibus ferculis domi manet, & manebit. rationes ad ærarium retuli continuò, ſicut tua lex iubebat: neque alia vlla in re legi tuæ parui. quas rationes ſi cognoris, intelliges nemini plus, quã mihi litteras profuiſſe: ita enim ſunt perſcriptæ ſcitè, & litteratè, vt ſcriba, ad ærarium qui eas retulit, perſcriptis rationibus ſecum ipſe caput ſiniſtra manu perfricans, commurmuratus ſit. Ratio quidem hercle apparet, argentum œchetæ. Hac tu oratione non dubito, quin illum iam aſcendentẽ in currum poſſis reuocare. O tenebræ, ô lutum, ô ſordes, ô paterni generis oblite, materni vix memor: ita neſcio quid iſtud fractum, humile, demiſſum, ſordidum, inferius etiam eſt, quàm vt Mediolanenſi præcone auo tuo dignum eſſe videatur. L. Craſſus homo ſapientiſſimus noſtræ ciuitatis, ſpiculis prope ſcrutatus eſt Alpeis, vt vbi hoſtis non erat, ibi triumphi cauſſam aliquam quæreret. Eadem cupiditate vir ſummo ingenio præditus C. Cotta nullo certo hoſte flagrauit. eorum neuter triumphauit, quòd alteri illum honorem collega, alteri mors ademit. Irriſa eſt abs te paullo ante M. Piſonis cupiditas triumphandi, à qua te longe dixiſti abhorrere. qui etiamſi minus magnum bellum geſſerat, vt abs te dictum eſt, tamen iſtum honorẽ contemnendum non putauit. Tu eruditior quàm Piſo, prudẽtior quàm Cotta, abundantior conſilio, ingenio, ſapientia, quàm Craſſus, ea contemnis, quæ illi idiotæ, vt appellas, præclara duxerũt. Quod ſi reprehendis, quòd cupidi laureæ fuerint, cùm bella aut parua, aut nulla geſſiſſent: tu tantis nationibus ſubactis, tantis rebus geſtis, minimè fructum laborum tuorum, præmia periculorum, virtutis inſignia contemnere debuiſti. neque verò contempſiſti, licet Themiſta ſapientior, ſi os tuum ferreum ſenatus conuicio verberari noluiſti. Iam vides, (quandoquidem ita mihimet fui inimicus, vt me tecũ compararẽ) & digreſſum meum, & abſentiam, & reditum ita longè tuo præſtitiſſe, vt mihi illa omnia immortalem gloriam dederint, tibi ſempiternam turpitudinem inflixerint. Num etiam in hac quotidiana, aſſidua, vrbanaque vita ſplendorem tuum, gratiam, celebritatem domeſticam, operam foren-

forenſem, conſilium, auxilium, auctoritatem, ſententiam ſenatoriam nobis, aut, vt verius dicam, cuiquam es infimo, ac deſperatiſſimo antelaturus? Age, ſenatus odit te, quod eum tu facere iure concedis, afflictorem, & proditorem non modò dignitatis, & auctoritatis, ſed omnino ordinis ac nominis ſui: videre equites Romani non poſſunt, ex quo ordine vir præſtantiſſimus L. Ælius eſt te cõſule relegatus: plebs Romana perditum cupit, in cuius tu infamiam ea, quæ per latrones, per ſeruos de me egeras, contuliſti: Italia cuncta exſecratur, cuius item tu ſuperbiſſimè decreta, & preces repudiaſti. Fac huius odii tanti, tam vniuerſi periculum, ſi audes. inſtant poſt hominum memoriam apparatiſſimi, magnificentiſſimiq; ludi, quales non modò numquam fuerunt, ſed ne quomodo fieri quidem poſthac poſſint, poſſum vllo pacto ſuſpicari. da te populo, cõmitte ludis. ſibilum metuis? vbi ſunt veſtræ ſcholæ? ne acclametur? ne id quidem eſt curare Philoſophi. manus tibi ne afferantur, times. dolor enim eſt malum, vt diſputas: exiſtimatio, dedecus, infamia, turpitudo, verba ſunt atq; ineptiæ. ſed de hoc non dubito. nam nõ audebit accedere ad ludos. conuiuium publicum non dignitatis cauſſa inibit (niſi forte, vt cum P. Clodio, hoc eſt, cum amoribus ſuis, cenet,) ſed planè animi ſui cauſſa. ludos nobis idiotis relinquet. ſolet enim in diſputationibus ſuis oculorum, & aurium delectationi, abdominis voluptates anteferre. nam quòd vobis iſte tantummodo improbus, crudelis, olim furunculus, nunc verò etiam rapax, quòd ſordidus, quòd contumax, quòd ſuperbus, quòd fallax, quòd perfidioſus, quòd impudens, quòd audax eſſe videatur: nihil ſcitote eſſe luxurioſius, nihil libidinoſius, nihil proteruius, nihil nequius. luxuriam autem in iſto nolite hanc cogitare. eſt enim quædam, quamquam omnis eſt vitioſa, atque turpis, tamen ingenuo, ac libero dignior. nihil apud hunc lautum, nihil elegans, nihil exquiſitum (laudabo inimicum) ne magnopere quidem quidquam præter libidines ſumptuoſum: toreuma nullum, maximi calices, & hi, ne contemnere ſuos videatur, Placentini: exſtructa menſa, non conchyliis, aut piſcibus, ſed multa carne ſubrancida. ſerui ſordidati miniſtrant, nonnulli etiam ſenes: idem cõquus, idem atrienſis: piſtor domi nullus, nulla cella, panis, & vinum à propola

atq; de cupa; Græci ſtipati quini in lectulis, ſæpe plures: ipſe ſolus. bibitur vſque eo, dum de ſolio miniſtretur: vbi galli cantum audiuit, auum ſuum reuixiſſe putat: menſam tolli iubet. Dicet aliquis, Vnde tibi hæc nota ſunt? non, mehercule, contumeliæ cauſſa deſcribam quemquam, præſertim ingenioſum hominem, atque eruditum, cui generi eſſe ego iratus, ne ſi cupiam quidem, poſſum. Eſt quidam Græcus, qui cum iſto viuit, homo, vere vt dicam (ſic enim cognoui) humanus, ſed tamdiu, quãdiu cum aliis eſt, aut ipſe ſecum. is cùm iſtum adoleſcẽtem iam tum cum hac Diis irata fronte vidiſſet, non fugit eius amicitiam, cùm eſſet præſertim appetitus; dedit ſe in cõſuetudinem, ſic, vt prorſus vnà viueret, nec fere ab iſto vmquam diſcederet. Non apud indoctos, ſed, vt ego arbitror, in hominum eruditiſſimorum, & humaniſſimorum cœtu loquor, audiſtis profectò dici, philoſophos Epicureos omneis res, quæ ſunt homini expetendæ, voluptate metiri. rectè an ſecus, nihil ad nos, aut ſi ad nos, nihil ad hoc tempus. ſed tamen lubricũ genus orationis adoleſcenti non acriter intelligenti eſt ſæpe præceps. Itaque admiſſarius iſte, ſimulatque audiuit à philoſopho voluptatem tantopere laudari, nihil expiſcatus eſt: ſic ſuos ſenſus voluptarios omneis incitauit, ſic ad illius hãc orationem adhinniit, vt non magiſtrum virtutis, ſed auctorem libidinis à ſe illum inuentum arbitraretur. Græcus primo diſtinguere, atq; diuidere illa, quemadmodum dicerentur: iſte claudus (quomodo aiunt) pilam retinere: quod acceperat teſtificari, tabulas obſignare velle, Epicurum diſertum decernere: & tamen dictum opinor, ſe nullum bonum intelligere poſſe, demptis corporis voluptatibus. Quid multa? Græcus facilis, & valde venuſtus, nimis pugnax contra ſenatorem populi Rom. eſſe noluit. eſt autem hic, de quo loquor non Philoſophia ſolùm, ſed etiam litteris, quod fere cæteros Epicureos negligere dicunt, perpolitus. Poema porrò facit ita feſtiuum, ita concinnũ, ita elegans, nihil vt fieri poſſit argutius. in quo reprehendat eum licet, ſi qui vult. modò leuiter, non vt impurum, non vt improbum, non vt audacem, ſed vt Græculum, vt aſſentatorem, vt poetam. deuenit, aut potius incidit in iſtum eodem deceptus ſupercilio Græcus, atq; aduena, quo tam ſapiens, & tanta ciuitas reuocare ſe non poterat,

familia-

familiaritate implicatus, & ſimul inconſtantiæ famam verebatur:rogatus,inuitatus, coactus,ita multa ad iſtū de iſto quoque ſcripſit,vt omneis hominis libidines,omnia ſtupra, omnia cenarum,conuiuiorumq́; genera,adulteria denique eius delicatiſſimis verſibus expreſſerit.in quibus, ſi quis velit,poſſit iſtius tamquam in ſpeculo vitam intueri:ex quibus multa à multis lecta,& audita recitarem,niſi vererer ne hoc ipſum genus orationis,quo nūc vtor,ab huius loci more abhorreret.& ſimul de ipſo,qui ſcripſit, detrahi nihil volo:qui ſi fuiſſet in diſcipulo comparando meliore fortuna, fortaſſe auſterior,& grauior eſſe potuiſſet:ſed eum caſus in hāc conſuetudinem ſcribendi induxit,philoſopho valde indignam, ſiquidem philoſophia,vt fertur,virtutis continet,& officii,& bene viuēdi diſciplinā: quam qui profitetur,grauiſſimā mihi ſuſtinere perſonam videtur. ſed idem caſus illū gnarum quid profiteretur, cùm ſe Philoſophū eſſe diceret, iſtius impuriſſimæ atq; intemperātiſſimæ pecudis cœno,& ſordibus inquinauit:qui modò cùm res geſtas conſulatus mei collaudaſſet: (quæ quidem laudatio hominis turpiſſimi mihi ipſi erat pene turpis)Non illa tibi,inquit,inuidia nocuit,ſed verſus tui. Nimis magna pœna,te cōſule,cōſtituta eſt,ſiue malo poetæ, ſiue libero. ſcripſiſti enim verſus, CEDANT ARMA TOGAE.quid tum?hęc res tibi fluctus illos excitauit.at hoc, nuſquam,opinor,ſcriptum fuiſſe in illo elogio,quod te conſule in ſepulcro reipublicæ inciſum eſt, Velitis, iubeatis, vt non quod Marcus Cicero verſum fecerit, ſed quod vindicarit. Verumtamen,quoniam te non Ariſtarchum, ſed Phalarim grammaticum habemus, qui non notam apponas ad malū verſum,ſed poetam armis perſequare,ſcire cupio,quid tandē iſto in verſu reprehēdas, CEDANT ARMA TOGAE? Tuæ dicis,inquit, togæ ſummum imperatorem eſſe ceſſurum.quid nunc te,aſine, litteras doceam? non opus eſt verbis,ſed fuſtibus:non dixi hanc togam,qua ſum amictus,nec arma,ſcutum,& gladium vnius imperatoris:ſed quòd pacis eſt inſigne & otii toga:contrà autem arma tumultus, atque belli,more poetarum locutus,hoc intelligi volui,bellum,ac tumultum paci,atque otio conceſſurum. Quære ex familiari tuo Græco illo poeta: probabit genus ipſum, & agnoſcet, neque te nihil ſapere mirabitur. At in illo altero, inquit,hæ-

res, CONCEDAT LAVREA LINGVAE. Immo mehercule habeo tibi gratiam. hærerem enim, niſi tu expediſſes. nam cùm tu timidus ac tremens tuis ipſe furaciſſimis manib. detractam cruentis faſcibus lauream ad portam Eſquilinã abieciſti, indicaſti non modò ampliſſimæ, ſed etiam minimæ laudi lauream conceſſiſſe. Atque iſta ratione hoc tamen intelligi, ſcelerate, vis, Pompeium inimicum mihi iſto verſu eſſe factum: vt, ſi verſus mihi nocuerit, ab eo, quem is verſus offenderit, videatur mihi pernicies eſſe quæſita. Omitto, nihil iſtum verſum pertinuiſſe ad illum: non fuiſſe meum, quẽ quantum potuiſſem multis ſæpe orationibus ſcriptiſq; decoraſſem, hũc vno violare verſu. Sed ſit offenſus primò, nónne compenſabit cum vno verſiculo tot mea volumina laudum ſuarum? Quod ſi eſt commotus, ad perniciémne, non dicam amiciſſimi, non ita de ſua laude meriti, non ita de republica, non conſularis, non ſenatoris, non ciuis, non liberi, in hominis caput ille tam crudelis propter verſum fuiſſet? tu quidem, tu, apud quos, de quo dicas, intelligis? complecteris ampliſſimos viros ad tuum, & Gabinii ſcelus, neque id occultè. nam paulo ante dixiſti, me cum iis confligere, quos deſpicerem: non attingere eos, qui plus poſſent, quibus iratus eſſe deberem. quorum quidem (quis enim nõ intelligit quos dicas?) quamquam non eſt vna cauſſa omnium, tamen eſt omniũ mihi probata. me Cn. Pompeius, multis obſiſtentibus eius erga me ſtudio, atque amori, ſemper dilexit, ſemper ſua coniunctione digniſſimum iudicauit, ſemper non modò incolumem, ſed etiam ampliſſimum, atque ornatiſſimum voluit eſſe: veſtræ fraudes, veſtrum ſcelus, veſtræ criminationes inſidiarũ mearum, illius periculorum nefariæ fictæ, ſimul eorũ, qui familiaritatis licentia ſuorum improbiſſimorum ſermonum domicilium in auribus eius impulſu veſtro collocauerunt, veſtræ cupiditates prouinciarum, effecerunt, vt ego excluderer, omneſque qui me, qui illius gloriam, qui remp. ſaluam eſſe cupiebant, ſermone atque aditu prohiberentur. Quibus rebus eſt perfectum, vt illi planè ſuo ſtare iudicio non liceret: cùm certi homines non ſtudium eius à me alienaſſent, ſed auxilium retardaſſent. Nónne ad te L. Lentulus, qui tum erat prætor, non Q. Sanga, non L. Torquatus pater, non M. Lucullus venit? qui omnes

ad eum

ad eum multique mortales oratum in Albanum obſecratumq; venerant, ne meas fortunas deſereret cum reip. ſalute coniunctas: quos ille ad te, & ad tuum collegam remiſit, vt cauſſam publicam ſuſciperetis, vt ad ſenatum referretis: ſe contra armatum tribunum pleb. ſine conſilio publico decertare nolle, conſulibus ex s.c. rempubl. defendentibus, ſe arma ſuſcepturum. Ecquid infelix recordaris, quid reſponderis? in quo illi omnes quidem, ſed Torquatus præter ceteros, furebat contumacia reſpõſi tui: te non eſſe tam fortem, quàm ipſe Torquatus in conſulatu fuiſſet, aut ego: nihil opus eſſe armis, nihil contentione: me poſſe iterum rempub. ſeruare, ſi ceſſiſſem: infinitam cędem fore, ſi reſtitiſſem: deinde ad extremum, neq; ſe, neq; generum, neq; collegã ſuum, tribuno pl. defuturum. hîc tu hoſtis, ac proditor aliis me iniciorem, quàm tibi, debere eſſe dicis? Ego C. Cæſarem non eadem de republ. ſenſiſſe, quæ me ſcio: ſed tamen, quod iam de eo, his audientibus ſæpę dixi, me ille ſui totius cõſulatus, eorumq; honorum, quos cum proximis communicauit, ſocium eſſe voluit, detulit, inuitauit, rogauit. non ſum ego propter nimiam fortaſſe conſtantiæ cupiditatem adductus ad cauſſam: non poſtulabam vt ei cariſſimus eſſem, cuius ego beneficiis quidem ſententiam meam tradidiſſem. Adducta res in certamen, te conſule, putabatur, vtrum quæ ſuperiore anno ille geſſiſſet, manerent, an reſcinderentur. quid loquar plura? ſi tantum ille in me eſſe vno roboris, & virtutis putauit, vt ea, quæ ipſe geſſerat, conciderent, ſi ego reſtitiſſem, cur non ignoſcam, ſi antepoſuit ſuam ſalutem meæ? Sed præterita omitto, me vt Cn. Pompeius omnibus ſuis ſtudiis, laboribus, vitæ periculis complexus eſt, cùm municipia pro me adiret, Italiæ fidem imploraret, P. Lentulo conſuli auctori ſalutis meæ frequens aſſideret, ſenatui ſententiam præſtaret, in concionibus non modò ſe defenſorẽ ſalutis meæ, ſed etiam ſupplicem pro me profiteretur: huius volũtatis eum, quem multum poſſe intelligebat, mihi non inimicum eſſe cognorat, ſocium ſibi, & adiutorem C. Cæſarẽ adiunxit. Iam vides, me tibi nõ inimicum, ſed hoſtem, illis, quos deſcribis, non modò non iratum, ſed etiam amicum eſſe debere, quorũ alter, id quod meminero ſemper, æquè mihi fuit amicus ac ſibi: alter, id quod obliuiſcar aliquãdo, ſibi amicior quàm

mihi. Deinde hoc ita fit,vt viri fortes, etiam ſi ferro inter ſe comminus decertarint, tamen illud contentionis odium ſimul cum ipſa pugna, armiſque ponant. Atqui me ille odiſſe numquam potuit,ne tum quidem cùm diſſidebamus.habet hoc virtus,quam tu ne de facie quidem noſti,vt viros forteis ſpecies eius,& pulchritudo etiam in hoſte poſita delectet.Equidem dicam ex animo P.C.quod ſentio,& quod,vobis audientibus,ſæpe iam dixi,ſi mihi numquam amicus C. Cæſar fuiſſet, ſed ſemper iratus, ſi aſpernaretur amicitiam meam, ſeſeq; mihi implacabilem,inexpiabilémq; præberet,tamen ei,cùm tantas res geſſiſſet,gereretq; quotidie, non amicus eſſe non poſſem: cuius ego imperio nō Alpium vallum contra aſcenſum tranſgreſſionemq; Gallorum, non Rheni foſſam gurgitibus illis redundantem,Germanorum immaniſſimis gentibus obiicio & oppono. perfecit ille, vt ſi montes reſediſſent, amnes exaruiſſent, non naturæ præſidio, ſed victoria ſua rebuſq; geſtis Italiam munitam haberemus. ſed cùm me expetat,diligat, omni laude dignum putet, tu me à tuis inimicitiis ad ſimultatem reuocabis, ſic tuis ſceleribus reip.præterita facta refricabis?quod quidē tu,qui bene noſſes coniunctionem meam, & Cæſaris, eludebas, cùm à me trementib. omnino labris,ſed tamen,cur tibi nomē non deferrem,requirebas,quãquam, quod ad me attinet, numquā iſtam imminuam curam infitiando tibi,tamen eſt mihi cōſiderandum,quantum illi tantis reip.negotiis, tantoq; bello impedito ego homo amiciſſimus ſolicitudinis,atq; oneris imponam. nec deſpero tamen, quamquam languet iuuentus,nec perinde,atque debeat in laudis,& gloriæ cupiditate verſetur,futuros aliquos,qui abiectum hoc cadauer,conſularibus ſpoliis nudare non nolint, præſertim tam afflicto, tam infirmo,tam eneruato reo:qui te ita geſſeris,vt timeres, ne indignus beneficio videreris, niſi eius,à quo miſſus eras, ſimillimus exſtitiſſes. An verò tu parum putas inueſtigatas eſſe à nobis labes imperii tui,ſtrageſq; prouinciæ?quas quidem nos non veſtigiis odorantes ingreſſus tuos,ſed totis volutationibus corporis,& cubilibus perſecuti ſumus. Notata à nobis ſunt & prima illa ſcelera in aduentu, cùm, acceptâ pecunia à Dyrrachinis ob necem hoſpitis tui Platoris, eius ipſius domum euertiſti; cuius ſanguinem addixeras, eumq;

ſeruis

ſeruis ſymphoniacis,& aliis muneribus acceptis timentem, & multum dubitantem confirmaſti, & Theſſalonicam fide tua venire iuſſiſti. quem ne maiorum quidem more ſupplicio affeciſti, cùm miſer ille ſecuribus hoſpitis ſui ceruices ſubiicere geſtiret:ſed ei medico,quem tecum eduxeras,imperaſti vt venas hominis incideret: cùm quidem tibi etiam acceſſio fuit ad necem Platoris,Pleuratus eius comes,quem necaſti verberibus ſumma ſenectute confectum. Idemque tu Rabocentum Beſſicæ gentis principem,cùm tu trecentis talentis regi Cotto vendidiſſes,ſecuri percuſſiſti:cùm ille ad te legatus in caſtra veniſſet, & tibi magna præſidia,& auxilia à Beſſis peditum,equitumque polliceretur: neque eum ſolùm,ſed etiam ceteros legatos, qui ſimul venerant, quorum omnium capita regi Cotto vendidiſti. Denſeletis, quæ natio ſemper obediens huic imperio, etiam in illa omnium barbarorum defectione Macedonica C. Seſtium prætorem tutata eſt,nefarium bellum,& crudele intuliſti: eiſque cùm fideliſſimis ſociis vti poſſes, hoſtibus vti acerrimis maluiſti. Ita perpetuos defenſores Macedoniæ,vexatores,ac perditores effeciſti.vectigalia noſtra perturbarunt,vrbes ceperunt, vaſtarunt agros,ſocios noſtros in ſeruitutem abduxerunt, familias arripuerunt,pecus abegerunt, Theſſalonicenſeis, cùm oppido deſperaſſent,munire arcem coegerunt.A te Iouis Velſuri fanum antiquiſſimum barbarorum, ſanctiſſimumque direptum eſt. tua ſcelera Dii immortales in noſtros milites expiauerunt. qui cùm vno genere morbi affligerentur,neque ſe recreare quiſquam poſſet qui ſemel inci-diſſet, dubitabat nemo, quin violati hoſpites, legati necati, pacati atque ſocii nefario bello laceſſiti, fana vexata, hanc tantam efficerent vaſtitatem. Cognoſcis ex particula parua ſcelerum, & crudelitatis tuæ genus vniuerſum. Quid auaritiæ, quæ criminibus infinitis implicata eſt, ſummam nunc explicem? generatim ea, quæ maximè nota ſunt, dicam.nónne ſeſtertium centies, & octogies, quod, quaſi vaſarii nomine, in venditione mei capitis aſcripſeras, ex ærario tibi attributum Romæ in quæſtu reliquiſti? nónne cùm cc. talenta tibi Apolloniatæ Romæ dediſſent, ne pecunias creditas ſoluerent,vltro Fufidium equitem Rom. hominem ornatiſſimum, creditorem debitoribus ſuis addixiſti? nón-

ne hiberna cùm legato, præfectóque tradidiſſes, euertiſti miſeras funditus ciuitates? quæ non ſolùm bonis ſunt exhauſtæ, ſed etiam nefarias libidinum contumelias, turpitudinesq́; ſubierunt. Qui modus tibi fuit frumenti æſtimãdi? qui honorarii, ſi quidem poteſt vi, & metu extortum honorarium nominari: quod cùm peræquè omnes, tum acerbiſſimè Bœotii, & Byzantii, Cherroneſes, Theſſalonica ſenſit. vnus tu dominus, vnus æſtimator, vnus venditor tota in prouincia per triennium frumenti omnis fuiſti. Quid ego rerum capitalium quæſtiones, reorum pactiones, redemptiones, acerbiſſimas damnationes, libidinoſiſſimas liberationes proferam? tantum locum aliquem cum mihi notum eſſe ſenſeris, tecum ipſe licebit quot in eo genere, & quanta ſint crimina recordere. Quid? illam armorum officinam, ecquid recordaris? cùm omni totius prouinciæ pecore compulſo pellium nomine, omnem quæſtum illũ domeſticum paternumq́; renouaſti? videras enim grandis iam puer bello Italico repleri quæſtu veſtram domum, cùm pater armis faciendis tuus præfuiſſet. quid? vectigalem prouinciam, ſingulis rebus, quæcumq; venirent, certo portorio impoſito, ſeruis tuis publicanis à te factam eſſe meminiſti? quid, centuriatus palam venditos? quid, per tuum ſeruulum ordines aſſignatos? quid, ſtipendium militibus per omnes annos à ciuitatibus, menſis palam propoſitis, eſſe numeratũ? quid, illa in Pontum profectio, & conatus tuus? quid debilitatio, atque abiectio animi tui, Macedonia prætoria nuntiata, cùm tu non ſolùm quòd tibi ſuccederetur, ſed quòd Gabinio non ſuccederetur, exſanguis, & mortuus cõcidiſti? quid quæſtor ædilitius reiectus? præpoſitus legatorum tuorum turpiſſimus? optimus abs te quiſque violatus? tribuni militum nõ recepti? M. Bebius vir fortis interfectus iuſſu tuo? quid? quòd tu toties diffidens, ac deſperans rebus tuis, in ſordibus, lamentis, luctuq; iacuiſti? quòd populari illi ſacerdoti ſexcẽtos ad beſtias amicos, ſociosq; miſiſti? quid, quòd cùm ſuſtentare vix poſſes mœrorem tuum, dolorémq; deceſſionis: Samothraciam te primùm, inde Tharſum cum tuis teneris ſaltatoribus, & cum Antobulo, Athamante & Timocle formoſis fratribus contuliſti? quid, quòd cùm inde te recipiens, in villa Euchadiæ, quæ fuit vxor Exegiſti,

ſti, iacuiſti mœrens aliquot dies, atq; inde obſoletus Theſſalonicam omnibus inſcientibus, noctuq; veniſti? qui cùm concurſum plorantium, ac tempeſtatem querelarum ferre non poſſes, in oppidum deuium Beroam perfugiſti. quo in oppido cùm tibi ſpe falſa, quòd Q. Ancharium non eſſe ſucceſſurum putares, animos rumor inflaſſet, quo te modo ad tuam intemperantiam, ſcelerate, innouaſti? Mitto aurum coronariũ, quod te diutiſſimè torſit: cùm modò velles, modò nolles. lex enim generi tui & decerni, & te accipere vetabat, niſi decreto triumpho. in quo tu accepta tamen, & deuorata pecunia Vtinachorum, centum talẽta euomere non poteras, vocabula tantùm pecuniarum, & genera mutabas. Mitto diplomata tota in prouincia paſſim data, mitto numerum nauium ſummamq; prædæ: mitto rationem exacti imperatiq; frumenti: mitto ereptam libertatem populis, ac ſingulis, qui erãt affecti præmiis nominatim: quorum nihil eſt, quod non ſit lege Iulia, ne fieri liceat, ſancitum diligenter. Ætoliam, quæ procul à barbaris diſiuncta gentibus, in ſinu pacis poſita medio fere Græciæ gremio continetur (ô pœna, ô furia ſociorum!) decedens miſeram perdidiſti. Arſinoan Thracum, Neopactum, vt modò tute indicaſti, nobileis vrbeis, atque plenas, fateris ab hoſtibus eſſe captas. quibus autem hoſtibus? nempe iis, quos tu Ambraciæ ſedens, primo tuo aduentu ex oppidis Agriarum, atque Dolopum demigrare, & aras, & focos relinquere coegiſti. Hoc tu in exitu, præclare imperator, cùm tibi ad priſtinas cladeis acceſſio fuiſſet, Ætoliæ repentinus interitus, exercitum dimiſiſti: neque vllam pœnam, quæ tãto facinori deberetur, non maluiſti ſubire, quàm numerum tuorũ militum reliquiáſque cognoſcere. Atque vt duorum Epicureorum ſimilitudinem in re militari imperioq; videatis: Albucius cùm in Sardinia triumphaſſet, Romæ damnatus eſt: hic cùm ſimilem exitum ſpectaret, in Macedonia trophæa poſuit: eaque, quæ bellicæ laudis, victoriæque omnes gentes inſignia, & monumenta eſſe voluerunt, noſter hic præpoſterus imperator amiſſorum oppidorum, cæſarum legionum, prouinciæ præſidio, & reliquis militibus orbatæ ad ſempiternum dedecus ſui generis, & nominis indicia conſtituit. idemque, vt eſſet, quod in baſi trophæorum incidi, inſcribique poſ-

ſet, Dyrrhachium vt venit decedens, obſeſſus eſt ab iis ipſis militibus, quos paullo ante Torquato reſpondit, beneficii cauſſa ab ſe eſſe dimiſſos, quibus cùm iuratus affirmaſſet, ſe, quæ deberentur, poſtero die perſoluturum, domum ſe abdidit: inde nocte intempeſta, crepidatus, veſte ſeruili, nauem conſcendit, Brundiſiumque vitauit, & vltimas Hadriani maris oras petiuit: cùm interim Dyrrhachii milites domum, in quo iſtum eſſe arbitrabantur, obſidere cœperunt, & cùm latere hominem putarent, igneis circumdederunt. quo metu commoti Dyrrhachini, profugiſſe noctu crepidatum imperatorem indicauerunt. illi autem ſtatuam iſtius perſimilem, quā ſtare celeberrimo in loco voluerat, ne ſuauiſſimi hominis memoria moreretur, deturbant, affligunt, comminuunt, diſſipant. ſic odium, quod in ipſum attulerāt, id in eius imaginem, ac ſimulacrū profuderunt. Quæ cùm ita ſint, non dubito, quin cùm hæc, quæ excellunt, me noſſe videas, non exiſtimes, mediam illam partem, & turbam flagitiorum tuorū mihi eſſe inauditam. nihil eſt, quòd me hortere, nihil eſt quòd inuites: admoneri me ſatis eſt: admonebit autem nemo alius, niſi reip. tempus: quòd mihi quidem magis videtur, quā tu vmquā arbitratus es, appropinquare. Ecquid vides, ecquid ſentis, lege iudiciaria lata, quos poſthac iudices ſimus habituri? non æquè legetur quiſquis voluerit: nec, quiſquis noluerit, non legetur. nulli coniicientur in illum ordinem, nulli eximentur, non ambitio ad gratiā, non iniquitas ad ſimulationem connitetur: Iudices iudicabunt ii, quos lex ipſa, non quos hominum libido delegerit. Quod cùm ita ſit, mihi crede, neminem inuitum inuitabis: res ipſa, & reipublicæ tempus aut me ipſum, quod nolim, aut alium quempiam, aut inuitabit, aut dehortabitur. Equidem, vt paullo ante dixi, non eadem ſupplicia eſſe in hominibus exiſtimo, quæ fortaſſe plerique, damnationes, expulſiones, neces: denique nullam mihi pœnam videtur habere id, quod accidere innocenti, quod forti, quod ſapienti, quod bono viro, & ciui poteſt. Damnatio iſta, quæ in te flagitatur, obtigit P. Rutilio, quod ſpecimen habuit hæc ciuitas innocentiæ. Maior mihi iudicum, & reipubl. pœna illa viſa eſt, quàm Rutilii. L. Opimius eiectus eſt à patria, is qui prætor, & conſul maximis rempub. periculis liberarat.

non

non in eo, cui facta eſt iniuria, ſed in iis, qui fecerunt, ſceleris, ac conſcientiæ pœna remanſit. At contra bis Catilina abſolutus: emiſſus etiam ille auctor tuus prouinciæ, cùm ſtuprum Bonæ Deæ puluinaribus intuliſſet. quis fuit in tanta ciuitate, qui illum inceſto liberatum, non eos, qui ita iudicarunt, pari ſcelere aſtrictos arbitraretur? An ego exſpectem, dum de te quinq; & ſeptuaginta tabellæ diribeantur, de quo iampridem omnes mortales omnium generum, ætatum, ordinum iudicauerunt? quis enim te aditu, quis vllo honore, quis deniq; communi ſalutatione dignum putet? omnes memoriam conſulatus tui, facta, mores, faciem denique, ac nomen à republ. deteſtantur. Legati, qui vnà fuere, alienati: tribuni militum inimici: centuriones, & ſi qui ex tanto exercitu reliqui milites exſiſtunt, non dimiſſi abs te, ſed diſſipati te oderunt, tibi peſtem exoptant, te exſecrantur. Achaia exhauſta, Theſſalia vexata, laceratæ Athenæ, Dyrrhachium, & Apollonia exinanita, Ambracia direpta, Parthini, & Bulienſes illuſi, Epirus exſciſſa, Locri, Phocii, Bœotii exuſti, Acarnania, Amphilochia, Perrhæbia, Athamanũque gens vendita, Macedonia condonata barbaris, Ætolia amiſſa, Dolopes finitimíque montani oppidis, atque agris exterminati: ciues Romani, qui in iis locis negotiantur, te vnum ſolum ſuum depeculatorem, vexatorem, prædonem, hoſtem, veniſſe ſenſerunt. Ad horum omnium iudicia tot, atque tanta, domeſticum iudicium acceſſit ſententiæ damnationis tuæ, occultus aduẽtus, furtiuum iter per Italiã, introitus in vrbem deſertus ab amicis, nullę ad ſenatum è prouincia litteræ, nulla ex trinis æſtiuis, gratulatio, nulla triumphi mentio: non modò, quid geſſetis, ſed ne quibus in locis quidem fueris, dicere audes. Ex illo fonte, & ſeminario triumphorum cùm arida folia laureæ retuliſſes, cùm ea abiecta ad portam reliquiſti, tum tu ipſe de te FECISSE VIDERI pronuntiaſti. qui ſi nihil geſſeras dignum honore, vbi exercitus? vbi ſumptus? vbi imperium? vbi illa vberrima ſupplicationibus triumphíſque prouincia? ſin autem aliquid ſperare volueras, ſi cogitaras id, quod imperatoris nomẽ, quod laureati faſces, quod illa trophæa plena dedecoris, & riſus, te commentatum eſſe declarant, quis te miſerior, quis te damnatior, qui neque ſcribere ad ſenatum à te bene tem-

publicam eſſe geſtam, neque præſens dicere auſus es? An tu mihi, cui ſemper ita perſuaſum fuerit, non euentis, ſed factis cuiuſque fortunam ponderari, neque in tabellis paucorum iudicum, ſed in ſententiis omnium ciuium famam noſtram fortunámque pendere, te indemnatum videri putas, quem ſocii, quem fœderati, quem liberi populi, quem ſtipendiarii, quem negotiatores, quem publicani, quem vniuerſa ciuitas, quem legati, quem tribuni militares, quem reliqui milites, qui ferrum, qui famem, qui mortem effugerunt, omni cruciatu digniſſimum putant? cui non apud ſenatum, non apud vllum ordinem, non apud equites Romanos, non in vrbe, non in Italia maximorum ſcelerum venia vlla ad ignoſcendum dari poſſit: qui ſeipſum oderit, qui metuat omnes, qui ſuam cauſſam nemini committere audeat, qui ſe ipſum cōdemnet. Numquam ego ſanguinem expetiui tuū: numquam illud extremū, quod poſſet eſſe improbis, & probis commune ſupplicium, legis ac iudicii: ſed abiectum, cōtemptum, deſpectum à ceteris, à te ipſō deſperatum, & relictum, circumſpectantem omnia, quidquid increpuiſſet pertimeſcentem, diffidētem tuis rebus, ſine voce, ſine libertate, ſine auctoritate, ſine vlla ſpecie cōſulari, horrentem, tremētem, adulantem omneis videre te volui: vidi. Quare ſi tibi euenerit, quod metuis ne accidat, equidem non moleſtè ferā: ſin id tardius forte fiet, fruar tamen tua indignitate: nec minus libenter metuentē videbo ne reus fias, quàm reum: nec minus lætabor, cùm te ſemper ſordidum, quàm ſi paulliſper ſordidatum viderem.

PRO

PRO T. ANNIO MILONE.

ORATIO XXXVIII.

ETſi vereor, iudices, ne turpe ſit, pro fortiſſimo viro dicere incipientem, timere: minimeq; deceat, cùm T. Annius Milo ipſe magis de reip. ſalute, quàm de ſua perturbetur, me ad eius cauſſam parem animi magnitudinē afferre nō poſſe: tamen hæc noui iudicii noua forma terret oculos: qui quocumq; inciderint, veterem cōſuetudinē fori, & priſtinum morem iudiciorū minime vident. non enim corona conſeſſus veſter cinctus eſt, vt ſolebat: non vſitata frequentia ſtipati ſumus. nā illa pręſidia, quæ pro tēplis omnibus cernitis, etſi contra vim collata ſunt, afferunt tamē oratori horroris aliquid, vt in foro, & in iudicio quāquam præſidiis ſalutaribus, & neceſſariis ſepti ſumus, tamen ne non timere quidē ſine aliquo timore poſſimus: quæ ſi oppoſita Miloni putarem, cederem tempori, iudices, nec inter tantam vim armorum exiſtimarem oratori locum eſſe. ſed me recreat, & reficit Cn. Pompeii ſapientiſſimi, & iuſtiſſimi viri conſilium: qui profectò nec iuſtitiæ ſuæ putaret eſſe, quem reum ſententiis iudicum tradidiſſet, eundem telis militum dedere, nec ſapientiæ, temeritatem cōcitatæ multitudinis auctoritate publica armare. Quamobrem illa arma, centuriones, cohortes, non periculum nobis, ſed præſidium denuntiant: neque ſolùm, vt quieto, ſed etiam vt magno animo ſimus, hortantur: neque auxilium modò defenſioni meæ, verùm etiam ſilentium pollicentur. Reliqua verò multitudo, quæ quidem eſt ciuium, tota noſtra eſt: neque eorum quiſquam, quos vndique intuenteis ex hoc ipſo loco cernitis, vnde aliqua pars fori aſpici poteſt, & huius exitum iudicii exſpectanteis, non cùm virtuti Miloni fauet, tum de ſe, de liberis ſuis, de patria, de

fortunis hodierno die decertari putat. Vnum genus eſt aduerſum infeſtúmque nobis, eorum quos P. Clodii furor rapinis, & incendiis, & omnibus exitiis publicis pauit: qui heſterna etiam concione incitati ſunt, vt vobis voce præirent, quid iudicaretis. quorum clamor ſi quis forte fuerit, admonere vos debebit, vt eum ciuem retineatis, qui ſemper genus illud hominum, clamoréſque maximos pro veſtra ſalute neglexit. Quamobrem adeſte animis, iudices, & timorem, ſi quem habetis, deponite. Nam ſi vmquam de bonis, & fortibus viris, ſi vmquam de benemeritis ciuibus poteſtas vobis iudicandi fuit, ſi denique vmquam locus ampliſſimorum ordinum delectis viris datus eſt, vbi ſua ſtudia erga forteis, & bonos ciueis, quæ vultu, & verbis ſæpe ſignificaſſent, re, & ſententiis declararent: hoc profectò tempore eam poteſtatem omnem vos habetis, vt ſtatuatis, vtrum nos, qui ſemper veſtræ auctoritati dediti fuimus, ſemper miſeri lugeamus, an diu vexati à perditiſſimis ciuibus, aliquando per vos, ac veſtram fidem, virtutem, ſapientiámque recreemur. Quid enim nobis duobus, iudices, laborioſius? quid magis ſolicitum, magis exercitum, dici aut fingi poteſt? qui ſpe ampliſſimorum præmiorum ad rempublicam adducti, metu crudeliſſimorum exitiorum carere non poſſumus. Et quidem ceteras tempeſtates, & procellas in illis duntaxat fluctib. cōcionum ſemper putaui Miloni eſſe ſubeundas, quòd ſemper pro bonis contra improbos ſenſerat: in iudicio verò, & in eo conſilio, in quo ex cunctis ordinibus ampliſſimi viri iudicarent, numquam exiſtimaui ſpem vllam eſſe habituros Milonis inimicos, ad eius non ſalutem modò extinguendam, ſed etiam gloriam per taleis viros infringendā. Quamquam in hac cauſſa, iudices, T. Annii tribunatu, rebus omnibus pro ſalute reipublicæ geſtis, ad huius criminis defenſionem non abutemur, niſi oculis videritis inſidias Miloni à Clodio factas: nec deprecaturi ſumus, vt crimen hoc nobis multa propter præclara in remp. merita condonetis: nec poſtulaturi, vt ſi mors P. Clodii ſalus veſtra fuerit, idcirco eam virtuti Milonis potius, quàm populi Romani felicitati aſſignetis. ſed ſi illius inſidiæ clariores hac luce fuerint: tum denique obſecrabo, obteſtabórque vos, iudices, ſi cetera amiſimus, hoc ſaltem nobis vt relinquatur, ab ini-

mico-

micorum audacia, teliſque vitam vt impune liceat defendere. Sed antequam ad eam orationem venio, quæ eſt propria noſtræ quæſtionis, videntur ea eſſe refutanda, quæ in ſenatu ab inimicis ſæpe iactata ſunt, & in concione ab improbis, etiam paullo ante ab accuſatoribus, vt omni errore ſublato, rem planè, quæ venit in iudicium, videre poſſitis. Negant intueri lucem fas eſſe ei, qui à ſe hominem occiſum eſſe fateatur. In qua tandem vrbe hoc homines ſtultiſſimi diſputant? nempe in ea, quæ primum iudicium de capite vidit M. Horatii fortiſſimi viri: qui nondum libera ciuitate, tamen populi Romani comitiis liberatus eſt, cùm ſua manu ſororem interfectam eſſe fateretur. An eſt quiſquam, qui hoc ignoret, cùm de homine occiſo quæratur, aut negari ſolere omnino eſſe factum, aut rectè, ac iure factum eſſe defendi? Niſi verò exiſtimetis dementem P. Africanum fuiſſe, qui cùm à C. Carbone tribuno pleb. in concione ſeditioſè interrogaretur, quid de Tiberii Gracchi morte ſentiret, reſpondit, iure cæſum videri. Neque enim poſſet aut Ahala ille Seruilius, aut P. Naſica, aut L. Opimius, aut C. Marius, aut me conſule ſenatus non nefarius haberi, ſi ſceleratos ciueis interfici nefas eſſet. Itaque hoc, iudices, nõ ſine cauſſa fictis fabulis doctiſſimi homines memoriæ prodiderunt, eum, qui patris vlciſcendi cauſſa matrem necauiſſet, variatis hominum ſententiis, nõ ſolùm humana, ſed etiã Deæ ſapientiſſimæ ſententia liberatum. Quòd ſi duodecim tabulæ nocturnum furem quoquo modo, diurnum autem, ſi ſe telo defenderit, interfici impune voluerunt, quis eſt, qui quoquo modo quis interfectus ſit, puniendum putet, cùm videat aliquando gladium nobis ad occidendum hominem ab ipſis porrigi legibus? Atqui ſi tempus eſt vllum iure hominis necandi, quæ multa ſunt, certè illud eſt non modò iuſtum, verùm etiam neceſſarium, cùm vi vis illata defenditur. Pudicitiam cùm eriperet militi tribunus militaris in exercitu C. Marii propinquus eius imperatoris, interfectus ab eo eſt, cui vim afferebat. facere enim probus adoleſcens periculosè, quàm perpeti turpiter maluit. Atque hunc ille vir ſummus ſcelere ſolutum periculo liberauit. Inſidiatori verò, & latroni quæ poteſt afferri iniuſta nex? Quid comitatus noſtri? quid gladii volunt? quos habere certè nõ lice-

ret,ſi vti illis nullo pacto liceret. Eſt enim hæc iudices non ſcripta,ſed nata lex, quam non didicimus, accepimus, legimus, verùm ex natura ipſa arripuimus, hauſimus, expreſſimus,ad quam non docti, ſed facti, non inſtituti, ſed imbuti ſumus,vt ſi vita noſtra in aliquas inſidias,ſi in vim,in tela aut latronum aut inimicorum incidiſſet, omnis honeſta ratio eſſet expediendæ ſalutis.Silent enim leges inter arma,nec ſe exſpectari iubent, cùm ei,qui exſpectare velit, ante iniuſta pœna luenda ſit,quàm iuſta repetenda. Etſi perſapienter, & quodam modo tacitè dat ipſa lex poteſtatem defendendi: quæ non hominem occidi, ſed eſſe cum tęlo hominis occidendi cauſſa vetat: vt cùm cauſſa, non telũ quæreretur, qui ſui defendendi cauſſa telo eſſet vſus, non hominis occidendi cauſſa habuiſſe telum iudicaretur. Quapropter hoc maneat in cauſſa, iudices. non enim dubito, quin probaturus ſim vobis defenſionem meam, ſi id memineritis,quod obliuiſci non poteſtis,inſidiatorem iure interfici poſſe. Sequitur illud, quod à Milonis inimicis ſæpiſſimè dicitur, Cædẽ, qua P.Clodius occiſus eſt, ſenatum iudicaſſe contra rempublicã eſſe factam. Illam verò ſenatus non ſententiis ſuis ſolùm,ſed etiam ſtudiis comprobauit. Quoties enim eſt illa cauſſa à nobis acta in ſenatu?quibus aſſenſionibus vniuerſi ordinis? quàm nec tacitis, nec occultis? Quando enim frequentiſſimo ſenatu quattuor, ad ſummum quinque ſunt inuenti,qui Milonis cauſſam non probarent? declarant huius ambuſti tribuni plebis illę intermortuæ conciones,quibus quotidie meam potentiam inuidioſè criminabatur, cùm diceret, ſenatum non quod ſentiret, ſed quod ego vellem, decernere. Quæ quidem ſi potentia eſt appellanda potius, quàm, propter magna in remp.merita, mediocris in bonis cauſſis auctoritas,aut,propter officioſos labores meos,nonnulla apud bonos gratia,appelletur ita ſanè, dummodò ea nos vtamur pro ſalute bonorum contra amentiam perditorũ.Hanc verò quæſtionem, etſi non eſt iniqua, numquam tamen ſenatus conſtituendam putauit: erant enim leges,erant quæſtiones vel de cæde,vel de vi:nec tantũ mœrorem,ac luctum ſenatui mors P.Clodii afferebat, vt noua quæſtio conſtitueretur. Cuius enim ſenatui de illo inceſto ſtupro iudicium decernẽdi poteſtas eſſet erepta, de eius interitu,quis poteſt credere

ſenatum

ſenatum iudicium nouum conſtituendum putaſſe? Cur igitur incendiũ curiæ, oppugnationem ædium M. Lepidi, cædem hanc ipſam, contra rempub. ſenatus factam eſſe decreuit? quia nulla vis vnquam eſt in libera ciuitate ſuſcepta inter ciueis non contra remp. Non enim eſt vlla defenſio contra vim vnquam optanda, ſed nonnunquam eſt neceſſaria. niſi verò aut ille dies, in quo Tib. Gracchus eſt cæſus, aut ille, quo Caius, aut quo arma Saturnini oppreſſa ſunt, etiam ſi è republica, rempub. tamen non vulnerarunt. Itaque ego ipſe decreui, cùm cædem in Appia factam eſſe conſtaret, non eum, qui ſe defendiſſet, contra rempublicam feciſſe: ſed, cũ ineſſet in re vis, & inſidiæ, crimen iudicio reſeruaui, rem notaui. Quòd ſi per furioſum illum tribunum ſenatui, quod ſentiebat, perficere licuiſſet, nouam quæſtionem nunc nullam haberemus. decernebat enim, vt veteribus legibus tantummodo extra ordinem quæreretur. diuiſa ſententia eſt poſtulante neſcio quo. nihil enim neceſſe eſt omnium flagitia proferre. ſic reliqua auctoritas ſenatus, empta interceſſione, ſublata eſt. At enim Cn. Pompeius rogatione ſua & de re, & de cauſſa iudicauit. tulit enim de cæde, quæ in Appia via facta eſſet, in qua P. Clodius occiſus fuit. quid ergo tulit? nempe, vt quæreretur. quid porrò quærendũ eſt? factúmne ſit? at conſtat. à quo? at patet. vidit etiam in confeſſione facti, iuris tamen defenſionem ſuſcipi poſſe. quod niſi vidiſſet, poſſe abſolui eum, qui fateretur: cum videret nos fateri, neque quæri vnquam iuſſiſſet, nec vobis tam ſalutarem hanc in iudicando litteram, quàm illam triſtem dediſſet. Mihi verò Cn. Pompeius non modò nihil grauius contra Milonem iudicaſſe, ſed etiam ſtatuiſſe videtur, quid vos in iudicando ſpectare oporteret. nam qui nõ pœnam confeſſioni, ſed defenſionem dedit, is cauſſam interitus quærendam, nõ interitum putauit. Iam illud dicet ipſe profectò, quod ſua ſponte fecit, P. ne Clodio tribuendum putet, an tempori. Domi ſuæ nobiliſſimus vir, ſenatus propugnator, atque illis quidem temporibus pene patronus, auunculus huius noſtri iudicis, fortiſſimi viri Catonis, tribunus pleb. M. Druſus occiſus eſt. nihil de eius morte populus conſultus, nulla quæſtio decreta à ſenatu eſt. Quantum luctum in hac vrbe fuiſſe à noſtris patribus accepimus, cùm P. Africano domi

ſuæ quieſcenti illa nocturna vis eſſet illata ? quis tum non gemuit ? quis non arſit dolore ? quem immortalem ſi fieri poſſet, omnes eſſe cuperent, eius ne neceſſariã quidẽ exſpectatam eſſe mortem ? num igitur vlla quæſtio de Africani morte lata eſt? certè nulla. quid ita ? quia non alio facinore clari homines, alio obſcuri necantur. interſit inter vitæ dignitatem ſummorum, atque infimorum: mors quidẽ illata per ſcelus iiſdem pœnis teneatur, & legibus. niſi fortè magis erit paricida, ſi quis conſularem patrem, quàm ſi quis humilem necauerit: aut eo mors atrocior erit P. Clodii, quòd is in monumentis maiorum ſuorum ſit interfectus. hoc enim ſæpe ab iſtis dicitur : perinde quaſi Appius ille cæcus viam munierit, non qua populus vteretur, ſed vbi impunè ſui poſteri latrocinarentur. Itaque in eadem iſta Appia via cùm ornatiſſimum equitem Rom. M. Papirium occidiſſet, non fuit illud facinus puniendum. homo enim nobilis in ſuis monumentis equitem Roman. occiderat. Nunc eiuſdem Appiæ nomen quantas tragœdias excitat? quę cruentata antea cęde honeſti, atque innocentis viri ſilebatur, eadem nunc crebro vſurpatur, poſtea quàm latronis, & paricidæ ſanguine imbuta eſt. Sed quid ego illa commemoro ? comprehenſus eſt in templo Caſtoris ſeruus P. Clodii, quem ille ad Cn. Pompeium interficiendum collocarat. extorta eſt confitenti ſica de manibus. caruit foro poſtea Pompeius, caruit ſenatu, caruit publico; ianua ſe, ac parietibus, non iure legum iudiciorúmque texit. num quæ rogatio lata? num quæ noua quæſtio decreta eſt ? atqui ſi res, ſi vir, ſi tempus vllum dignum fuit, certè hæc in illa cauſſa ſumma omnia fuerũt. inſidiator erat in foro collocatus, atque in veſtibulo ipſo ſenatus: ei viro autem mors parabatur, cuius in vita nitebatur ſalus ciuitatis : eo porrò reipublicæ tempore, quo ſi vnus ille occidiſſet, non hæc ſolùm ciuitas, ſed gentes omnes concidiſſent. niſi fortè, quia perfecta res nõ eſt, non fuit punienda. perinde quaſi exitus rerum, non hominum conſilia legibus vindicentur. minus dolendum fuit, re non perfecta, ſed puniendum certè nihilominus. Quoties ipſe iudices ex P. Clodii telis, & ex cruentis eius manibus effugi? ex quibus ſi me non mea, vel reipub. fortuna ſeruaſſet, quis tandem de interitu meo quæſtionem tuliſſet ? Sed ſtulti ſumus, qui

Druſum, qui Africanum, Pompeium, noſmetipſos, cum P. Clodio conferre audeamus. tolerabilia fuerunt illa. P. Clodii mortem æquo animo nemo ferre poteſt: luget ſenatus: mœret equeſter ordo; tota ciuitas confecta ſenio eſt: ſqualent municipia: afflictantur coloniæ, agri denique ipſi tam beneficum, tam ſalutarem, tam manſuetum ciuem deſiderant. Non fuit ea cauſſa, iudices, non fuit, cur ſibi cenſeret Pompeius quæſtionem ferendam: ſed homo ſapiens, & alta quadam mente præditus, multa vidit: fuiſſe ſibi illum inimicum, familiarem Milonem: in communi omnium lætitia ſi etiam ipſe gauderet, timuit ne videretur infirmior fides reconciliatæ gratiæ: multa etiam alia vidit, ſed illud maximè, quamuis atrociter ipſe tuliſſet, vos tamen fortiter iudicaturos. Itaque delegit è florentiſſimis ordinibus ipſa lumina: neque verò, quod nonnulli dictitant, ſecreuit in iudicibus legendis amicos meos. neque enim hoc cogitauit vir iuſtiſſimus, neque in bonis viris legendis id aſſequi potuiſſet, etiamſi cupiſſet: non enim mea gratia familiaritatibus continetur, quæ latè patere non poſſunt, propterea quòd conſuetudines victus non poſſunt eſſe cum multis: ſed ſi quid poſſumus, ex eo poſſumus, quòd reſpub. nos coniunxit cum multis, ex quibus ille cùm optimos viros legeret, ídque maximè ad fidem ſuam pertinere arbitraretur, non potuit legere non ſtudioſos mei. Quòd verò te, Cn. Domiti, huic quæſtioni præeſſe maximè voluit, nihil quæſiuit aliud, niſi iuſtitiam, grauitatem, humanitatem, fidem. tulit, vt conſularem neceſſe eſſet: credo, quòd principũ munus eſſe ducebat reſiſtere, & leuitati multitudinis, & perditorũ temeritati. ex conſularibus te creauit potiſſimum. dederas enim, quàm contemneres populareis inſanias, iam ab adoleſcentia documenta maxima. Quamobrem, iudices (vt aliquando ad cauſſam crimenq; veniamus) ſi neque omnis cõfeſſio facti eſt inuſitata, neque de cauſſa quidquam noſtra aliter, ac nos vellemus, à ſenatu iudicatum eſt, & lator ipſe legis, cùm eſſet controuerſia nulla facti, iuris tamen diſceptationem eſſe voluit, & electi iudices, & iſti præpoſitus quæſtioni, qui hæc iuſtè ſapienterque diſceptet: reliquum eſt, iudices, vt nihil iam aliud quærere debeatis, niſi vter vtri inſidias fecerit: qđ quo facilius argumẽtis perſpicere poſſitis,

rem geſtam vobis dum breuiter expono, quæſo diligenter attẽdite. P. Clodius cùm ſtatuiſſet omni ſcelere in prætura vexare remp. videretq́; ita tracta eſſe comitia anno ſuperiore, vt non multos menſes præturam gerere poſſet: qui non honoris gradum ſpectaret, vt cæteri, ſed & L. Paullum collegam effugere vellet ſingulari virtute ciuem, & annum integrum ad dilacerandam rempub. quæreret, ſubitò reliquit annum ſuum, ſeq́; in annum proximum tranſtulit, non religione aliqua, ſed vt haberet, quod ipſe dicebat, ad præturam gerendam, hoc eſt, ad euertendam rempub. plenum annum, atque integrum. occurrebat, mancam, ac debilem præturam ſuam futuram conſule Milone: eum porrò ſummo conſenſu populi Romani conſulem fieri videbat. contulit ſe ad eius competitores, ſed ita, totam vt petitionem ipſe ſolus etiam, inuitis illis, gubernaret, tota vt comitia ſuis, vt dictitabat, humeris ſuſtineret. conuocabat tribus: ſe interponebat: coloniam nouam, delectum perditiſſimorum ſcribebat ciuium. quanto ille plura miſcebat, tanto hic magis in dies conualeſcebat. vbi vidit homo ad omne facinus paratiſſimus fortiſſimum virum, inimiciſſimum ſuum, certiſſimum conſulem, idq́; intellexit non ſolum ſermonibus, ſed etiam ſuffragiis populi Romani ſæpe eſſe declaratum: palam agere cœpit, & apertè dicere, occidendum Milonem. ſeruos agreſteis & barbaros, quibus ſiluas publicas depopulatus erat, Etruriamq́; vexarat, ex Apennino deduxerat, quos videbatis. res erat minimè obſcura. etenim palam dictitabat, conſulatum Miloni eripi non poſſe, vitam poſſe. ſignificauit hoc ſæpe in ſenatu, dixit in concione. quin etiam Fauonio fortiſſimo viro quærenti ex eo, qua ſpe fureret Milone viuo, reſpondit triduo illum, ad ſummum quatriduo periturum. quam vocem eius ad hunc M. Catonem ſtatim Fauonius detulit. Interim cùm ſciret Clodius (neque enim erat difficile ſcire) iter ſollemne, legitimum, neceſſarium, ante diem XIII. calend. Febr. Miloni eſſe Lanuuium ad flaminem prodendum, quod erat dictator Lanuuii Milo: Roma ſubito ipſe profectus pridie eſt, vt ante ſuum fundum (quod re intellectum eſt) Miloni inſidias collocaret. atque ita profectus eſt, vt concionem turbulentam, in qua eius furor deſideratus eſt, quæ illo ipſo die habita eſt, re-

linque-

linqueret: quam, niſi obire facinoris locum tempúſque voluiſſet, nunquam reliquiſſet. Milo autem cùm in ſenatu fuiſſet eo die, quoad ſenatus dimiſſus eſt, domum venit: calceos, & veſtimenta mutauit: paulliſper dum ſe vxor (vt fit) comparat, commoratus eſt: deinde profectus eſt id temporis, cùm iam Clodius, ſi quidem eo die Romam venturus erat, redire potuiſſet. obuiam fit ei Clodius expeditus in equo, nulla rheda, nullis impedimentis, nullis Græcis comitibus, vt ſolebat. ſine vxore, quod nunquam fere: cùm hic inſidiator, qui iter illud ad cædem faciendam apparaſſet, cum vxore veheretur in rheda penulatus, vulgi magno impedimẽto, ac muliebri, & delicato ancillarum, puerorumq; comitatu. fit obuiam Clodio ante fundum eius hora fere vndecima, aut non multo ſecus. ſtatim complures cum telis in hunc faciunt de loco ſuperiore impetum: aduerſi rhedarium occidunt. cùm autem hic de rheda, reiecta penula, deſiluiſſet, ſeq; acri animo defenderet: illi, qui erant cum Clodio, gladiis eductis partim recurrere ad rhedam, vt à tergo Milonem adorirentur, partim, quòd hunc iam interfectum putarent, cædere incipiunt eius ſeruos, qui pòſt erant. ex quibus qui animo fideli in dominum erant, & præſentes fuerunt, partim occiſi ſunt, partim, cùm ad rhedam pugnari viderent, & domino ſuccurrere prohiberentur, Milonemque occiſum etiam ex ipſo Clodio audirent, & ita eſſe putarent: fecerunt id ſerui Milonis (dicam enim non deriuandi criminis cauſſa, ſed vt factum eſt) neq; imperante, neque ſciente, neque præſente domino, quod ſuos quiſq; ſeruos in tali re facere voluiſſet. Hæc, ſicut expoſui, ita geſta ſunt, iudices: inſidiator ſuperatus, vi victa vis, vel potius oppreſſa virtute audacia eſt. Nihil dico quid reſpublica conſecuta ſit, nihil quid vos, nihil quid omnes boni: nihil ſanè id proſit Miloni, qui hoc fato natus eſt, vt ne ſe quidem ſeruare potuerit, quin vna rempub. vosque ſeruaret. ſi id iure non poſſet, nihil habeo quod defendam. ſin hoc & ratio doctis, & neceſſitas barbaris, & mos gentibus, & feris natura ipſa præſcripſit, vt omnem ſemper vim, quacumq; ope poſſent, à corpore, à capite, à vita ſua propulſarent: non poteſtis hoc facinus improbum iudicare, quin ſimul iudicetis, omnibus qui in latrones inciderint, aut illorum telis, aut veſtris ſententiis eſſe

pereundum. quod ſi ita putaſſet, certè optabilius Miloni fuit dare iugulum P. Clodio non ſemel ab illo, neque tum primùm petitum, quàm iugulari à vobis, quia ſe illi non iugulandum tradidiſſet. ſin hoc nemo veſtrûm ita ſentit: illud iam in iudicium venit, non, occiſúsne ſit, quod fatemur, ſed, iure, an iniuria: quod multis antea in cauſſis iam quæſitum eſt. Inſidias factas eſſe conſtat: & id eſt, quod ſenatus contra rempublicam factum eſſe iudicauit: ab vtro factæ ſint, incertum eſt: de hoc igitur latum eſt vt quæreretur. Ita & ſenatus rem, non hominem notauit, & Pompeius de iure, non de facto quæſtionem tulit. Num quid igitur aliud in iudicium venit, niſi vter vtri inſidias fecerit? profectò nihil. ſi hic illi, vt ne ſit impune: ſi ille huic, tum nos ſcelere ſoluamur. Quonam igitur pacto probari poteſt, inſidias Miloni feciſſe Clodium? ſatis eſt quidem in illa tam audaci, tam nefaria bellua docere, magnàm ei cauſſam, magnam ſpem in Milonis morte propoſitam, magnas vtilitates fuiſſe. Itaque illud Caſſianum, CVI BONO FVERIT, in his perſonis valeat: etſi boni nullo emolumento impelluntur in fraudem, improbi ſæpe paruo. Atqui, Milone interfecto, Clodius hoc aſſequebatur, non modò vt prætor eſſet non eo conſule, quo ſceleris nihil facere poſſet: ſed etiam vt his conſulibus prætor eſſet, quibus ſi non adiuuantibus, at conniuentibus certè ſperaſſet ſe poſſe rempub. eludere in illis ſuis cogitatis furoribus. cuius illi conatus, vt ille ratiocinabatur, nec, ſi cuperent, reprimere poſſent, cùm tantum beneficium ei ſe debere arbitrarentur: &, ſi vellent, fortaſſe vix poſſent frangere hominis ſceleratiſſimi corroboratam iam vetuſtate audaciam. An verò, iudices, vos ſoli ignoratis? vos hoſpites in hac vrbe verſamini? veſtræ peregrinantur aures? neq; in hoc peruagato ciuitatis ſermone verſantur, quas ille leges (ſi leges nominandæ ſunt: ac non faces vrbis, & peſtes reipublicæ) fuerit impoſiturus nobis omnibus atque inuſturus? Exhibe quæſo, Sexte Clodi, exhibe librarium illud legum veſtrarum, quod te aiunt eripuiſſe è domo, & ex mediis armis, turbaque nocturna, tamquam Palladium, ſuſtuliſſe, vt præclarum inde munus, atque inſtrumentum tribunatus ad aliquem, ſi nactus eſſes, qui tuo arbitrio tribunatum gereret, deferre poſſes. Et aſpexit me quidem illis oculis,

oculis, quibus tum ſolebat, cùm omnia omnibus minabatur. mouet me quippe lumen curiæ. quid? tu me iratũ, Sexte, putas tibi, cuius tu inimiciſſimum multo crudelius etiam punitus es, quàm erat humanitatis meæ poſtulare? Tu P. Clodii cruentum cadauer eieciſti domo: tu in publicum eieciſti: tu ſpoliatum imaginibus, exſequiis, pompa, laudatione, infeliciſſimis lignis ſemiuſtulatum nocturnis canibus dilaniandum reliquiſti. quam rem etſi neceſſario feciſti, tamen, quoniam in meo inimico crudelitatem exprompſiſti tuam, laudare non poſſum, iraſci certè non debeo. P. Clodii præturam non ſine maximo rerum nouarum motu proponi ſolitam eſſe videbatis, niſi eſſet is conſul, qui eam auderet, poſſetq; confringere. Eum Milonem eſſe cùm ſentiret vniuerſus populus Roma. quis dubitaret ſuffragio ſuo ſe metu, periculo rempub. liberare? At non P. Clodio mortuo, vſitatis iam rebus obnitendum eſt Miloni, vt tueatur dignitatem ſuam. ſingularis illa huic vni conceſſa gloria, quæ quotidie augebatur frangendis furoribus Clodianis, iam morte Clodii cecidit. vos adepti eſtis, ne quem ciuem metueretis: hic exercitationem virtutis, ſuffragationem conſulatus, fontem perennem gloriæ ſuæ perdidit. Itaque Milonis conſulatus, qui viuo Clodio labefactari non poterat, mortuo denique tentari cœptus eſt. Non modò igitur nihil prodeſt, ſed obeſt etiam P. Clodii mors Miloni. At valuit odium, fecit iratus, fecit inimicus, fecit vltor iniuriæ, punitor doloris ſui. quid, ſi hæc, non dico maiora fuerunt in Clodio, quàm in Milone, ſed in illo maxima, nulla in hoc? quid vultis amplius? quid enim odiſſet Clodium Milo, ſegetem, ac materiam ſuæ gloriæ, præter hoc ciuile odium, quo omneis improbos odimus? ille, erat vt odiſſet primum defenſorem ſalutis meæ, deinde vexatorem furoris, domitorem armorum ſuorum: poſtremò etiàm accuſatorem ſuum. reus enim Milonis lege Plotia fuit Clodius, quoad vixit. quo tandem animo hoc tyrannum tuliſſe creditis? quantum odium ipſius, & in homine iniuſto quàm etiam iuſtum eſſe? Reliquum eſt, vt iam illum natura ipſius, conſuetudoque defendat, hunc autem hæc eadem coarguant. nihil per vim vmquam Clodius: omnia per vim Milo. Quid ergo, iudices? cùm mœrentibus vobis vrbe ceſſi, non ſeruos, non arma, non vim in-

tentauit? quæ fuiſſet igitur cauſſa reſtituendi mei, niſi fuiſſet iniuſta eiiciendi? Diem mihi, credo, dixerat, multam irrogarat, actionem perduellionis intenderat. & mihi, iudices, in cauſa aut veſtra mala, aut mea nec præclariſſima, etiam iudicium timendum fuit? ſeruorum, & egentium ciuium, & facinoroſorum armis meos ciueis meis conſiliis periculiſq; ſeruatos pro me obiici nolui. vidi enim, vidi hunc ipſum Q. Hortenſium lumen, & ornamentum reipublicæ pene interfici ſeruorum manu, cùm mihi adeſſet: qua in turba C. Vibienus ſenator vir optimus, cum hoc cùm eſſet vnà, ita eſt multatus, vt vitam amiſerit. Itaque quando illius poſtea ſica illa, quam à Catilina acceperat, conquieuit? hæc intentata nobis eſt: huic ego vos obiici pro me non ſum paſſus: hæc inſidiata Pompeio eſt: hæc iſtam Appiam viam monumentum ſui nominis nece Papirii cruentauit: hæc eadem longo interuallo conuerſa rurſus eſt in me: nuper quidem, vt ſcitis, me ad regiam pene confecit. Quid ſimile Milonis? cuius vis omnis hæc ſemper fuit, ne P. Clodius cùm in iudicium detrahi non poſſet, vi oppreſſam ciuitatem teneret. quem ſi interficere voluiſſet, quantæ, quoties, occaſiones, quàm præclaræ fuerunt? potuítne, cùm domum, ac Deos penates ſuos illo oppugnante, defenderet, iure ſe vlciſci? potuítne, ciue egregio, & viro fortiſſimo P. Sextio collega ſuo vulnerato? potuítne Fabricio viro optimo, cùm de reditu meo legem ferret, pulſo, crudeliſſima in foro cæde facta? potuítne L. Cæcilii iuſtiſſimi fortiſſimíque prætoris oppugnata domo? potuítne illo die, cùm eſt lata lex de me, cùm totius Italiæ concurſus, quem mea ſalus concitarat, facti illius gloriam libens agnouiſſet, vt, etiam ſi id Milo feciſſet, cuncta ciuitas eam laudem pro ſua vendicaret? Atqui erat id temporis clariſſimus, & fortiſſimus conſul inimicus Clodio, P. Lentulus vltor ſceleris illius, propugnator ſenatus, defenſor veſtræ voluntatis, patronus illius publici conſenſus, reſtitutor ſalutis meæ: ſeptem prætores, octo tribuni plebis, illius aduerſarii, defenſores mei: Cn. Pompeius auctor, & dux mei reditus, illius hoſtis: cuius ſententiã ſenatus omnis de ſalute meà grauiſſimam, & ornatiſſimam ſecutus eſt: qui populum Rom. cohortatus eſt: qui, cùm de me decretum Capuæ feciſſet, ipſe cunctæ Italiæ cupienti, & eius fidem imploranti ſi-

ti ſi-

ti ſignum dedit, vt ad me reſtituendum Romam concurrerent. omnia tum deniq; in illum odia ciuium ardebant deſiderio mei: quem qui tum interemiſſet, non de impunitate eius, ſed de præmiis cogitaretur. Tamen ſe Milo continuit, & P. Clodium ad iudicium bis, ad vim numquam vocauit. Quid? priuato Milone, & reo ad populum, accuſante P. Clodio, cùm in Cn. Pompeium pro Milone dicentem impetus factus eſt, quæ tum non modò occaſio, ſed etiam cauſſa illius opprimendi fuit? Nuper verò cùm M. Antonius ſummam ſpem ſalutis bonis omnibus attuliſſet, grauiſſimámque adoleſcens nobiliſſimus reipu. partem fortiſſimè ſuſcepiſſet, atque illam belluam iudicii laqueos declinantẽ iam irretitam teneret: qui locus, quod tempus illud, Dii immortales, fuit? cùm ſe ille fugiens in ſcalarum tenebris abdidiſſet, magnum Miloni fuit conficere illam peſtem nulla ſua inuidia, Antonii verò maxima gloria? Quid? comitiis in campo quoties poteſtas fuit? cùm ille vi in ſepta irruiſſet, gladios diſtringendos, lapides iaciendos curaſſet, deinde ſubito vultu Milonis perterritus fugeret ad Tiberim, vos & omnes boni vota faceretis, vt Miloni vti virtute ſua liberet? Quem igitur cum omnium gratia noluit, hunc voluit cum aliquorum querela? quem iure, quẽ loco, quẽ tempore, quẽ impune non eſt auſus, hunc iniuria, iniquo loco, alieno tempore, periculo capitis non dubitauit occidere? præſertim, iudices, cùm honoris ampliſſimi contentio, & dies comitiorum ſubeſſet: quo quidem tempore (ſcio enim quàm timida ſit ambitio, quantáque, & quàm ſollicita cupiditas conſulatus) omnia non modò quæ reprehendi palàm, ſed etiam quæ obſcurè cogitari poſſunt, timemus: rumorem, fabulã fictam, falſam perhorreſcimus: ora omnium, atque oculos intuemur. nihil enim eſt tam molle, tam tenerum, tam aut fragile, aut flexibile, quàm voluntas erga nos, ſenſusq; ciuiũ: qui non modò improbitati iraſcuntur candidatorum, ſed etiam in rectè factis ſæpe faſtidiunt. Hunc diem igitur campi ſperatum, atque exoptatum ſibi proponens Milo: cruentis manibus ſcelus, & facinus præ ſe ferens, & confitens ad illa auguſta centuriarum auſpicia veniebat? quàm hoc non credibile in hoc? quàm idem in Clodio non dubitandum, qui ſe interfecto Milone, regnaturum putaret? Quid? quod ca-

put audaciæ eſt, iudices: quis ignorat, maximam illecebram eſſe peccādi impunitatis ſpem? in vtro igitur hæc fuit? in Milone, qui etiam nunc reus eſt facti aut præclari, aut certè neceſſarii, an in Clodio, qui ita iudicia pœnamque contempſerat, vt eum nihil delectaret, quod aut per naturam fas eſſet, aut per leges liceret? Sed quid ego argumentor? quid plura diſputo? te Q. Petilli, appello, optimum & fortiſſimum ciuē: te, M. Cato, teſtor: quos mihi diuina quædam ſors dedit, iudices: vos ex M. Fauonio audiſtis, Clodium ſibi dixiſſe, & audiſtis, viuo Clodio, periturum Milonem triduo: poſt diem tertium geſta res eſt, quàm dixerat: cùm ille non dubitaret aperire quid cogitaret, vos poteſtis dubitare quid fecerit? Quemadmodum igitur eum dies non fefellit? dixi equidem modò. Dictatoris Lanuuini ſtata ſacrificia noſſe, negotii nihil erat: vidit, neceſſe eſſe Miloni proficiſci Lanuuium illo ipſo, quo profectus eſt, die. itaque anteuertit. at quo die? quo, vt ante dixi, inſaniſſima concio ab ipſius mercenario tribuno plebis eſt concitata: quem diem ille, quam concionem, quos clamores, niſi ad cogitatum facinus approperaret, numquam reliquiſſet. Ergo illi ne cauſſa quidem itineris, etiam cauſſa manendi: Miloni nulla facultas manēdi, exeundi non cauſſa ſolùm, ſed etiam neceſſitas fuit. Quid, ſi, vt ille ſciuit Milonem fore eo die in via, ſic Clodium Milo ne ſuſpicari quidem potuit? Primùm quærò, qui ſcire potuerit? quod vos idem in Clodio quærere non poteſtis. vt enim neminem alium, niſi T. Patinam familiariſſimum ſuū rogaſſet, ſcire potuit illo ipſo die Lanuuii à dictatore Milone prodi flaminem neceſſe eſſe: ſederant permulti alii, ex quib. id facillime ſcire poſſet, omnes ſcilicet Lanuuini. Milo de Clodii reditu vnde quæſiuit? quæſierit ſanè. Videte, quid vobis largiar. ſeruum etiam, vt Arrius meus amicus dixit, corruperit. Legite teſtimonia teſtium veſtrorum. dixit C. Caſſinius, cognomento Schola, Interamnis familiaris meus, & idem comes P. Clodii, cuius iampridem teſtimonio Clodius eadem hora Interamnæ fuerat, & Romæ, P. Clodium illo die in Albano manſurum fuiſſe: ſed ſubitò ei eſſe nuntiatum Cyrum architectum eſſe mortuum. itaque Romam repente conſtituiſſe proficiſci. dixit hoc, comes item P. Clodii, C. Clodius. Videte, iudices, quantę res his teſtimo-

alis ſint confectæ. Primùm certè liberatur Milo, non eo cõſilio profectus eſſe, vt inſidiaretur in via Clodio: quippe qui ei obuius futurus omnino nõ erat. deinde (non enim video, cur non meum agam negotium) ſcitis, iudices, fuiſſe, qui in hac rogatione ſuadenda dicerent, Milonis manu cædẽ eſſe factam, conſilio verò maioris alicuius. Videlicet me latronem, ac ſicarium abiecti homines, & perditi deſcribebant. Iacent ſuis teſtibus ii, qui Clodium negant eo die Romam, niſi de Cyro auditum eſſet, rediturum fuiſſe. Reſpiraui: liberatus ſum: non vereor, ne, quod ne ſuſpicari quidem potuerim, videar id cogitaſſe. Nunc perſequar cetera. nam occurrit illud: ne Clodius quidem de inſidiis cogitauit, quoniã fuit in Albano manſurus, ſi quidem exiturus ad cædem ẽ villa non fuiſſet. video enim illum, qui dicitur de Cyri morte nuntiaſſe, non id nuntiaſſe, ſed Milonem appropinquare. nam quid de Cyro nuntiaret, quem Clodius Roma proficiſcens reliquerat morientem? vnà fui, teſtamentum ſimul obſignaui cum Clodio: teſtamentum autem palam fecerat, & illum heredem, & me ſcripſerat. quem pridie hora tertia animam efflantem reliquiſſet, eum mortuum poſtridie hora decima ei nuntiabatur? Age, ſit ita factum: quæ cauſſa cur Romam properaret? cur in noctem ſe coniiceret? quid afferebat feſtinationem? quòd heres erat? primùm erat nihil, cur properato opus eſſet: deinde, ſi quid eſſet, quid tandem erat, quod ea nocte conſequi poſſet, amitteret autem, ſi poſtridie manè Romam veniſſet? Atque vt illi nocturnus ad vrbem aduentus vitandus potius, quàm expetendus fuit, ſic Miloni, cùm inſidiator eſſet, ſi illum ad vrbẽ noctu acceſſurũ ſciebat, ſubſiſtendum atque exſpectandum fuit. noctu, inuidioſo, & pleno latronum in loco occidiſſet. nemo ei neganti non credidiſſet, quem eſſe omnes ſaluũ, etiam confitentem, volũt. Suſtinuiſſet hoc crimen primùm ipſe ille latronũ occultator, & receptator locus, dum neque muta ſolitudo indicaſſet, neque cæca nox oſtendiſſet Milonem: deinde vbi multi ab illo violati, ſpoliati, bonis expulſi, multi etiam hæc timentes in ſuſpicionem caderent: tota denique rea citaretur Etruria. Atque illo die certè Aricia rediens deuertit Clodius ad Albanum. quod niſi ſciret illum Milo Ariciæ fuiſſe, ſuſpicari tamen debuit, eum, etiam ſi Romam illo die

reuerti vellet, ad villam ſuam, quæ viam tangeret, deuerſurum. cur neque ante occurrit, ne in villa reſideret, nec eo in loco ſubſedit, quo ille noctu venturus eſſet? Video adhuc conſtare omnia, iudices, Miloni etiam vtile fuiſſe, Clodium viuere, illi ad ea quæ concupierat, optatiſſimum interitũ Milonis fuiſſe: odium illius in hũc acerbiſſimum, in illũ huius nullum: conſuetudinem illius perpetuam in vi inferenda, huius tantùm in repellenda: mortem ab illo denuntiatam palàm Miloni, & prædicatam, nihil vnquam auditum ex Milone: profectionis huius diem illi notum, reditum illius huic ignotum fuiſſe: huius iter neceſſarium, illius etiam potius alienum: hunc præ ſe tuliſſe illo die Roma exiturum, illum eo die ſe diſſimulaſſe rediturum: hunc nullius rei mutaſſe conſiliũ, illum cauſſam mutandi conſilii finxiſſe: huic ſi inſidiaretur, noctē prope vrbem exſpectandum, ille, etiam ſi hunc non timeret, tamen acceſſum ad vrbem nocturnum fuiſſe metuendum. Videamus nunc id, quod caput eſt: locus ad inſidias ille ipſe, vbi congreſſi ſunt, vtri tandem fuerit aptior. Id verò, iudices, etiam dubitandum, & diutius cogitandum eſt? ante fundum Clodii: quo in fundo propter inſanas illas ſubſtructiones facilè mille hominum verſabatur valētium. Atqui excelſo loco ſuperiorem ſe fore putabat Milo, & ob eam cauſſam eum locum ad pugnam potiſſimum delegerat. at in eo loco potius exſpectandum ab eo, qui ipſius loci ſpe facere impetum cogitarat. Res loquitur, iudices, ipſa, quæ ſemper valet plurimum. ſi hæc non geſta audiretis, ſed picta videretis, tamen appareret, vter eſſet inſidiator, vter nihil cogitaret mali, cùm alter veheretur in rheda penulatus, vnà ſederet vxor. quid horum non impeditiſſimum? veſtitus, an vehiculum, an comes? quid minus prōptum ad pugnam? cùm penula irretitus, rheda impeditus, vxore pene conſtrictus eſſet. Videte nunc illum primùm egredientem è villa ſubitò, cur veſperi? quid neceſſe eſt tardè? quî conuenit, præſertim id temporis? Deuertit in villã Pompeii, Pompeium vt videret? ſciebat in Alſienſi eſſe procul inde. villam vt perſpiceret? millies in ea fuerat. quid ergo erat moræ, & tergiuerſationis? dum hîc veniret, locum relinquere noluit. Age nunc, iter expediti latronis cum Milonis impedimentis comparate. Semper ille antea cum

vxore,

vxore, tum ſine ea: numquam non in rheda, tum in equo comites Græculi quocumque ibat, etiam cùm in caſtra Etruſca properabat: tum nugarum in comitatu nihil. Milo, qui numquam, tum caſu pueros ſymphoniacos vxoris ducebat, & ancillarum greges. ille, qui ſemper ſecum ſcorta, ſemper exoletos, ſemper lupas ducebat, tũ neminem, niſi vt virum à viro lectum eſſe diceres. Cur igitur victus eſt? quia non ſemper viator à latrone, nonnumquam etiam latro à viatore occiditur: quia quamquam paratus in imparatos Clodius, tamen mulier inciderat in viros. nec verò ſic erat vmquam non paratus Milo contra illum, vt non ſatis fere eſſet paratus. ſemper ille, & quantũ intereſſet P. Clodii ſe perire, & quanto illi odio eſſet, & quantum ille auderet, cogitabat. quamobrem vitam ſuam, quam maximis præmiis propoſitam, & pene addictam ſciebat, numquam in periculum ſine præſidio, & ſine cuſtodia proueheba. Adde caſus, adde incertos exitus pugnarum, Martémque communem: qui ſæpe ſpoliantem iam, & exſultantem euertit, & perculit ab abiecto. adde inſcitiam pranſi, poti, oſcitantis ducis: qui cùm à tergo hoſtem interclusũm reliquiſſet, nihil de eius extremis comitibus cogitauit: in quos incenſos ira, vitamque domini deſperanteis cùm incidiſſet, hæſit in his pœnis, quas ab eo ſerui fideles pro domini vita expetiuerunt. Cur igitur eos manumiſit? metuebat ſcilicet ne indicaretur, ne dolorem perferre non poſſent; ne tormentis cogerentur, occiſum eſſe à ſeruis Milonis in Appia via P. Clodium confiteri. Quid opus eſt tortore? quid quæris? occideritne? occidit. iure, an iniuria? nihil ad tortorem. facti enim in eculeo quæſtio eſt, iuris in iudicio. quod igitur in cauſſa quærendum eſt, id agamus: hoc quod tormentis inuenire vis, id fatemur. Manu verò cur miſerit, ſi id potius quæris, quàm cur parum amplis affecerit præmiis, neſcis inimici factum reprehendere. dixit enim hic idem, qui omnia ſemper conſtanter, & fortiter, M. Cato, dixítque in turbulenta concione, quæ tamen huius auctoritate placata eſt, non libertate ſolùm, ſed etiam omnibus præmiis digniſſimos fuiſſe, qui domini caput defendiſſent. Quod enim præmium ſatis magnum eſt tam beneuolis, tam bonis, tam fidelibus ſeruis, propter quos viuit? etſi id

quidem non tanti eſt, quàm quòd propter eoſdem non ſanguine,& vulneribus ſuis crudeliſſimi inimici mentem oculóſque ſatiauit. quos niſi manumiſiſſet, tormentis etiam dedendi fuerunt conſeruatores domini, vltores ſceleris, defenſores necis? Hic verò nihil habet in his malis, quod minus moleſtè ferat, quàm, etiam ſi quid ipſi accidat, eſſe tamẽ illis meritum præmium perſolutum. Sed quæſtiones vrgent Milonem, quæ ſunt habitæ nunc in atrio Libertatis. quibuſnã de ſeruis? rogas? de P. Clodii. quis eos poſtulauit? Appius. quis produxit? Appius. vnde? ab Appio. Dii boni, quid poteſt agi ſeuerius? de ſeruis nulla quæſtio eſt in dominum, niſi de inceſtu, vt fuit in Clodium. proximè Deos acceſſit Clodius, propius quàm tum, cùm ad ipſos penetrarat: cuius de morte tamquam de cæremoniis violatis quæritur. Sed tamen maiores noſtri in dominum de ſeruo quæri noluerunt, non quia non poſſet verum inueniri, ſed quia videbatur indignum eſſe, & domini morte ipſa triſtius. in reum de ſeruis accuſatoris cùm quæritur, verum inueniri poteſt? Age vero quæ erat, aut qualis quæſtio? heus vbi Ruſcio, vbi Caſca? Clodius inſidias fecit Miloni? fecit: certa crux. nullas fecit: ſperata libertas. quid hac quæſtione certius? ſubito arrepti in quæſtionem, tamen ſeparantur à ceteris, & in arcas coniiciuntur, ne quis cum iis colloqui poſſit. hi centum dies penes accuſatorem cùm fuiſſent, ab eo ipſo accuſatore producti ſunt. quid hac quæſtione dici poteſt integrius? quid incorruptius? Quod ſi nondum ſatis cernitis, cùm res ipſa tot, tam claris argumentis, ſignîſque luceat, pura mente atque integra Milonem, nullo ſcelere imbutũ, nullo metu perterritum, nulla conſcientia exanimatum Romam reuertiſſe: recordamini per Deos immortaleis, quæ fuerit celeritas reditus eius? qui ingreſſus in forum ardente curia? quæ magnitudo animi? qui vultus? quæ oratio? Neque verò ſe populo ſolùm, ſed etiam ſenatui, tradidit: neque ſenatui modò, ſed etiam publicis præſidiis, & armis: neque his tantùm, verùm etiam eius poteſtati, cui ſenatus totam rempublicam, omnem Italiæ pubem, cuncta populi Romani arma commiſerat. cui ſe numquam profectò tradidiſſet, niſi cauſſæ ſuæ confideret, præſertim omnia audienti, magna metuenti, multa ſuſpicanti, nonnulla

creden-

credenti. Magna vis eſt conſcientiæ, iudices, & magna in vtramque partem: vt neque timeāt, qui nihil commiſerint, & pœnam ſemper ante oculos verſari putent, qui peccarint. Neque verò ſine ratione certa, cauſſa Milonis ſemper à ſenatu probata eſt. videbant enim ſapientiſſimi homines facti rationem, præſentiam animi, defenſionis conſtantiam. An verò obliti eſtis, iudices, recenti illo nuntio necis Clodianæ non modò inimicorum Milonis ſermones, & opiniones, ſed nonnullorum etiam imperitorum, qui negabant eum Romam eſſe rediturum? Siue enim illud animo irato, ac percito feciſſet, vt incenſus odio trucidaret inimicum, arbitrabantur eum tanti mortem P. Clodii putaſſe, vt æquo animo patria careret, cùm ſanguine inimici expleſſet odium ſuum: ſiue etiam illius morte patriam liberare voluiſſet, nō dubitaturum fortem virum, quin cùm ſuo periculo ſalutē reipublicę attuliſſet, cederet æquo animo legibus, ſecum auferret gloriam ſempiternam, nobis hæc fruenda relinqueret, quæ ipſe ſeruaſſet. Multi etiam Catilinam, atque illa portenta loquebantur: erumpet, occupabit aliquem locum, bellum patriæ faciet. miſeros interdum ciueis optimè de republica meritos: in quibus homines non modò res præclariſſimas obliuiſcuntur, ſed etiam nefarias ſuſpicantur. Ergo illa falſa fuerunt, quæ certè vera exſtitiſſent, ſi Milo admiſiſſet aliquid, quod non poſſet honeſtè, veréque defendere. Quid, quę poſtea ſunt in eum congeſta? quæ quāuis etiam mediocrium delictorum conſcientiam perculiſſent, vt ſuſtinuit, Dii immortales! ſuſtinuit! immò verò vt contempſit, ac pro nihilo putauit! quæ neque maximo animo nocens, neque innocens, niſi fortiſſimus vir, negligere potuiſſet. ſcutorum, gladiorum, frenorum, ſparorum, pilorúmque etiam multitudo deprehendi poſſe iudicabatur: nullum in vrbe vicum, nullum angiportum eſſe dicebant, in quo Miloni nō eſſet conducta domus: arma in villam Otriculanam deuecta Tiberi: domus in cliuo Capitolino ſcutis referta: plena omnia malleolorū ad vrbis incendia comparatorum. Hæc non delata ſolùm, ſed pene credita: nec ante repudiata ſunt, quàm quæſita. Laudabam equidem incredibilem diligentiam Cn. Pompeii: ſed dicam, vt ſentio, iudices. nimis multa audire coguntur, neque aliter

facere poſſunt, ii, quibus tota commiſſa eſt reſpublica. quin etiam audiendus ſit Poppa Licinius neſcio quis de Circo maximo, ſeruos Milonis apud ſe ebrios factos, ſibi confeſſos eſſe, de interficiendo Cn. Pompeio coniuraſſe: deinde poſtea ſe gladio percuſſum eſſe ab vno de illis, ne indicaret. Pompeio in hortos nunciauit. accerſor in primis. de amicorum ſententia rem defert ad ſenatum. non poteram in illius mei, patriæque cuſtodis tanta ſuſpicione non metu exanimari: ſed mirabar tamen, credi Poppæ: ebrioſorum confeſſionem ſeruorum audiri: vulnus in latere, quod acu punctum videretur, pro ictu gladiatoris putari. Verùm etiã, vt intelligo, cauebat magis Pompeius, quàm timebat, non ea ſolùm quę timenda erat, ſed omnia, ne aliquid vos timeretis. Oppugnata domus C. Cæſaris clariſſimi, & fortiſſimi viri per multas noctis horas nuntiabatur: nemo audierat tam celebri loco, nemo ſenſerat: tamen audiebatur. non poteram Cn. Pompeium, præſtantiſſima virtute ciuem, timidum ſuſpicari: diligentiam, tota republica ſuſcepta, nimiam, nullam putabam. Frequẽtiſſimo ſenatu nuper in Capitolio ſenator inuentus eſt, qui Milonem cum telo eſſe diceret. nudauit ſe in ſanctiſſimo templo, quoniam vita talis & ciuis, & viri fidem non faciebat, niſi, eo tacente, res ipſa loqueretur. omnia falſa, atque inſidioſè ficta comperta ſunt. Quod ſi tamen metuitur etiam nunc Milo, non hoc iam Clodianum crimen timemus, ſed tuas Cn. Pompeii (te enim iam appello ea voce, vt me audire poſſis) tuas, inquam, ſuſpiciones perhorreſcimus. Si Milonem times, ſi hunc de tua vita nefariè, aut nunc cogitare, aut molitum aliquando aliquid putas, ſi Italiæ delectus, vt nonnulli conquiſitores tui dictitant, ſi hæc arma, ſi Capitolinæ cohorteș, ſi excubiæ, ſi vigiliæ, ſi delecta iuuentus, quæ tuum corpus domúmque cuſtodit, contra Milonis impetum armata eſt, atque illa omnia in hunc vnum inſtituta, parata, intenta ſunt: magna in hoc certè vis, & incredibilis animus, & non vnius viri vires, atque opes indicantur, ſi quidem in hunc vnum & præſtantiſſimus dux electus, & tota reſpublica armata eſt. ſed quis non intelligit, omneis tibi reipublicæ parteis ægras, & labanteis, vt eas his armis ſanares, & confirmares, eſſe commiſſas? Quòd ſi Miloni locus datus eſſet, probaſſet profectò tibi ipſi nemi-

nem

nem vmquam hominem homini cariorem fuiſſe, quàm te ſibi: nullum ſe vmquam periculum pro tua dignitate fugiſſe: cum illa ipſa tererrima peſte ſæpiſſimè pro tua gloria contendiſſe: tribunatum ſuũ ad ſalutem meam, quæ tibi cariſſima fuiſſet, conſiliis tuis gubernatum: ſe à te poſtea defenſum in periculo capitis, adiutum in petitione præturæ: duos ſe habere ſemper amiciſſimos ſperaſſe, te tuo beneficio, me ſuo. quę ſi non ꝓbaret, ſi tibi ita penitus inſediſſet iſta ſuſpicio, nullo vt euelli modo poſſet, ſi denique Italia à delectu, vrbs ab armis ſine Milonis clade numquam eſſet conquietura: næ iſte haud dubitans ceſſiſſet patria is, qui ita natus eſt, & ita conſueuit, te, Magne, tamen atteſtaretur, quod nunc etiam facit: Vide quàm ſit varia vitæ, cõmutabiliſq; ratio, quàm vaga, volubiliſq; fortuna, quantæ infidelitates in amicis, quàm ad tempus aptæ ſimulationes, quantæ in periculis fugæ proximorũ, quãtæ timiditates! erit, erit illud profectò tempus, & illuceſcet aliquando ille dies, cùm tu ſalutaribus, vt ſpero, rebus tuis, ſed fortaſſe motu aliquo communium temporum immutatus (qui quàm crebro accidat experti debemus ſcire) & amiciſſimi beneuolentiam, & grauiſſimi hominis fidem, & vnius poſt homines natos fortiſſimi viri magnitudinem animi deſideres. Quamquam quis hoc credat, Cn. Pompeium, iuris publici, moris maiorum, rei denique publicæ peritiſſimum, cùm ſenatus ei commiſerit, vt videret ne quid reſpublica detrimenti caperet, (quo vno verſiculo ſatis armati ſemper conſules fuerũt, etiam nullis armis datis) hunc exercitu, hunc delectu dato, iudicium exſpectaturum fuiſſe in eius conſiliis vindicandis, qui vel iudicia ipſa tolleret? ſatis iudicatum eſt à Pompeio, falſo iſta conferri in Milonem, qui legem tulit, qua, vt ego ſentio, Milonẽ abſolui oporteret, vt omnes confitentur, liceret. Quòd verò in illo loco, atque in illis publicorum præſidiorum copiis circumfuſus ſedet, ſatis declarat, ſe non terrorem inferre vobis (quid enim illo minus dignũ, quàm cogere, vt vos eum condemnetis, in quem animaduertere ipſe, & more maiorum, & ſuo iure poſſet?) ſed præſidio eſſe: vt intelligatis, contra heſternam concionem illam licere vobis quod ſentiatis liberè iudicare. Nec verò me, iudices, Clodianum crimen mouet: nec tam ſum demens,

tamque veſtri ſenſus ignarus, atque expers, vt neſciã quid de morte Clodii ſentiatis. de qua ſi iam nollem ita diluere crimen, vt dilui, tamen impunè Miloni palam clamare, atque mentiri glorioſè liceret: Occidi, occidi, non Sp. Melium, qui annona leuanda, iacturíſque rei familiaris, quia nimis amplecti plebem putabatur, in ſuſpicionem incidit regni appetendi: nõ Tiberium Gracchum, qui collegæ magiſtratum per ſeditionem abrogauit: quorum interfectores implerunt orbem terrarum nominis ſui gloria: ſed eum (auderet enim dicere, cùm patriam periculo ſuo liberaſſet) cuius nefarium adulterium in puluinaribus ſanctiſſimis nobiliſſimæ feminæ comprehenderunt: eum, cuius ſupplicio ſenatus ſolemneis religiones expiandas ſæpe cenſuit: eum, quem cum ſorore germana nefarium ſtuprum feciſſe L. Lucullus iuratus ſe, quæſtionibus habitis, dixit comperiſſe: eũ, qui ciuem, quem ſenatus, quem populus, quem omnes gentes, vrbis, ac vitæ ciuium conſeruatorem iudicabant, ſeruorum armis exterminauit: eum, qui regna dedit, ademit, orbem terrarum quibuſcum voluit, partitus eſt: eum, qui pluribus cædibus in foro factis ſingulari virtute & gloria ciuẽ domum vi, & armis compulit: eum, cui nihil vmquam nefas fuit nec in facinore, nec in libidine: eum, qui ædem Nympharum incendit, vt memoriam publicæ recenſionis tabulis publicis impreſſam exſtingueret: eum denique, cui iam nulla lex erat, nullum ciuile ius, nulli poſſeſſionum termini, qui non calumnia litium, non iniuſtis vindiciis ac ſacramentis alienos fundos, ſed caſtris, exercitu, ſignis inferendis petebat: qui non ſolùm Etruſcos (eos enim penitus contempſerat) ſed hunc Cn. Pompeium, virum fortiſſimum, atque optimum ciuem, iudicem noſtrum, pellere poſſeſſionibus, armis, caſtriſque conatus eſt: qui cum architectis, & decempedis villas multorum, hortoſque peragrabat: qui Ianiculo, & Alpibus ſpem poſſeſſionum terminabat ſuarum: qui cùm ab equite Romano ſplendidiſſimo, & forti viro, Tito Pacanio non impetraſſet vt inſulam in lacu Pretio venderet, repente lintribus in eam inſulam materiam, calcem, cæmenta atque arenam conuexit: dominoque trans ripam inſpectante, non dubitauit ædificium exſtruere in alieno: qui huic T. Furfanio, cui viro Dii immortales! (quid enim de

mulier-

muliercula Sanctia? quid de adoleſcente Apronio dico? quorum vtrique mortem eſt minitatus, niſi ſibi hortorum poſſeſſione ceſſiſſet) ſed auſus eſt Furfanio dicere, ſi ſibi pecuniam quantam popoſcerat non dediſſet, mortuum ſe in domum eius illaturum: qua inuidia huic eſſet tali viro conflagrandum: qui Appium fratrem, hominem mihi coniunctum fideliſſima gratia, abſentem de poſſeſſione fundi deiecit: qui parietem ſic per veſtibulum ſororis inſtituit ducere, ſic agere fundamenta, vt ſororem non modò veſtibulo priuaret, ſed omni aditu, & limine. Quamquam hæc quidem iam tolerabilia videbantur: etſi æquabiliter in remp. in priuatos, in longinquos, in propinquos, in alienos, in ſuos irruebat: ſed neſcio quomodo iam vſu obduruerat, & percalluerat ciuitatis incredibilis patientia. quæ verò aderant iam, & impẽdebant, quonam modo ea aut depellere potuiſſetis, aut ferre imperium, ſi id ille nactus eſſet? Omitto ſocios, exteras nationes, reges, tetrarchas. vota enim feceratis, vt in eos ſe potius mitteret, quàm in veſtras poſſeſſiones, veſtra tecta, veſtras pecunias: pecunias dico? a liberis medius fidius, à coniugibus veſtris numquam ille effrenatas ſuas libidines cohibuiſſet. Fingi hæc putatis, quæ patent, quæ nota omnibus, quæ tenentur, ſeruorum exercitus illum in vrbe conſcripturũ fuiſſe, per quos totam rempublicam réſque priuatas omnium poſſideret? Quamobrem ſi cruentum gladium tenens clamaret T. Annius, Adeſte quæſo, atque audite, ciues: P. Clodium interfeci: eius furores, quos nullis iam legibus, nullis iudiciis frenare poteramus, hoc ferro, & hac dextera à ceruicibus veſtris repuli: per me vnum effectum eſt, vt ius, æquitas, leges, libertas, pudor, pudicitia in ciuitate manerent: enimuero timendum quonam modo id factum ferret ciuitas? nunc enim quis eſt, qui non probet? qui non laudet? quĩ non vnum poſt hominum memoriam T. Annium plurimum reipublicæ profuiſſe, maxima lætitia populum Romanum, cunctam Italiam, nationes omneis affeciſſe, & dicat, & ſentiat? Nequeo vetera illa populi Rom. quanta fuerint gaudia iudicare: multas tamẽ iam ſummorum imperatorum clariſſimas victorias ætas noſtra vidit, quarum nulla neq; tam diuturnam attulit lætitiam, nec tantã. Mandate hoc memoriæ, iudices. ſpero mul-

ta vos liberosq; veſtros in republica bona eſſe viſuros. in his ſingulis ita ſemper exiſtimabitis, viuo P. Clodio, nihil horum vos viſuros fuiſſe. in ſpem maximam, &, quemadmodum confido, veriſſimam adducti ſumus, hunc ipſum annum, hoc ſummo viro conſule, concuſſa hominum licentia, cupiditatibus fractis, legibus & iudiciis conſtitutis, ſalutarem ciuitati fore. Num quis igitur eſt tam demens, qui hoc, P. Clodio viuo, contingere potuiſſe arbitretur? Quid? ea, quæ tenetis priuata, atque veſtra dominante homine furioſo, quod ius perpetuæ poſſeſſionis habere potuiſſent? Non timeo, iudices, ne odio inimicitiarum mearum inflammatus, libentius hæc in illum euomere videar, quàm verius. etenim etſi præcipuum eſſe debebat, tamen ita communis erat omnium ille hoſtis, vt in communi odio pene æqualiter verſaretur odium meum. Non poteſt dici ſatis, nec cogitari quidem, quantum in illo ſceleris, quantum exitii fuerit. Quin ſic attendite, iudices. nempe hæc eſt quæſtio de interitu P. Clodii. fingite animis (liberæ enim ſunt cogitationes noſtræ, &, quæ volunt, ſic intuentur, vt ea cernimus, quæ videmus) fingite igitur cogitatione imaginem huius condicionis meæ, ſi poſſim efficere vt Milonem abſoluatis: ſed ita, ſi P. Clodius reuixerit. Quid vultu extimuiſtis? quonam modo ille vos viuus affecerat, qui mortuus inani cogitatione percuſſit? quid? ſi ipſe Cn. Pompeius, qui ea virtute, ac ſapientia eſt, vt ea potuerit ſemper, quæ nemo præter illum: ſi is, inquam potuiſſet, vt quæſtionem de morte P. Clodii ferre, ſic ipſum ab inferis excitare: vtrum putatis facturum fuiſſe? etiam ſi propter amicitiam vellet illum ab inferis reuocare, propter remp. non feciſſet. Eius igitur mortis ſedetis vltores, cuius vitam ſi putetis per vos reſtitui poſſe, nolitis: & de eius nece lata quæſtio eſt, qui ſi eadem lege reuiuiſcere poſſet, lata lex numquam eſſet. Huius ergo interfector non eſſet etiam confitēdo ab iis impetraturus, ne pœnā timeret, quos liberauiſſet? Græci homines Deorum honores tribuunt iis viris, qui tyrannos necauerunt. quæ ego vidi Athenis? quæ aliis in vrbibus Græciæ? quas res diuinas talibus inſtitutas viris? quos cantus? quę carmina? prope ad immortalitatem, & religionem, & memoriam cōſecrantur: vos tanti conſeruatorem populi, tanti ſceleris vltorem, non

modò

modò honoribus nullis afficietis, ſed ad ſupplicium rapi etiam patiemini? Confiteretur, confiteretur, inquam, ſi feciſſet, & magno animo, & libenter, ſe feciſſe libertatis omnium cauſſa: quod certè ei non confitendum modò fuiſſet, verùm etiam prædicandum. Etenim ſi id non negat, ex quo nihil petit, niſi vt ignoſcatur, dubitaret id fateri, ex quo etiam præmia laudis eſſent petenda? niſi verò gratius putat eſſe vobis, ſui ſe capitis, quàm veſtri ordinis defenſorē fuiſſe: cùm præſertim in ea confeſſione, ſi grati eſſe velletis, honores aſſequeretur ampliſſimos: ſin factum vobis non probaretur (quanquam qui poterat ſalus ſua cuique non probari?) ſed tamen ſi minus fortiſſimi viri virtus ciuibus grata cecidiſſet, magno animo, conſtantiq; cederet ex ingrata ciuitate. nam quid eſſet ingratius, quàm lætari cæteros, lugere eum ſolum, propter quem cæteri lætarentur? Quamquā hoc animo ſemper omnes fuimus in patriæ proditoribus opprimēdis, vt quoniam noſtra futura eſſet gloria, periculum quoq; & inuidiam noſtram putaremus. nam quæ mihi contribuēda laus eſſet ipſi, cùm tantum in conſulatu meo pro vobis, ac liberis veſtris auſus eſſem, ſi id, quod conabar, ſine maximis dimicationibus meis me eſſe auſurum arbitrarer? quæ mulier ſceleratum, ac pernicioſum ciuem occidere nō auderet, ſi periculum non timeret? Propoſita inuidia, morte, pœna, qui nihilo ſegnius remp. defendit, is vir verè putandus eſt. Populi grati eſt, præmiis afficere benè meritos de repub. ciueis: viri fortis, ne ſuppliciis quidem moueri, vt fortiter feciſſe pœniteat. Quamobrē vteretur eadem cōfeſſione T. Annius, qua Ahala, qua Naſica, qua Opimius, qua Marius, qua noſmet ipſi: &; ſi grata reſpublica eſſet, lætaretur: ſi ingrata, tamen in graui fortuna, conſcientia ſua niteretur. Sed huius beneficii gratiam, iudices, fortuna populi Romani, & veſtra felicitas, & Dii immortales ſibi deberi putant. Nec verò quiſquam aliter arbitrari poteſt, niſi qui nullam vim cæleſtem exiſtimat, numénve diuinum: quem neque imperii veſtri magnitudo, neque ſol ille, nec cœli, & ſignorum motus, nec viciſſitudines rerum, atque ordines mouēt, neque id, quod maximum eſt, maiorum ſapientia, qui ſacra, qui cæremonias, qui auſpicia & ipſi ſanctiſſimè coluerunt, & nobis ſuis poſteris prodiderunt. Eſt, eſt profectò

illa vis: neque in his corporibus, atque in hac imbecillitate noſtra ineſt quiddam quod vigeat, & ſentiat, & non ineſt in hoc tanto naturæ, tam præclaro motu: niſi fortè idcirco eſſe non putant, quia non apparet, nec cernitur: perinde quaſi noſtram ipſam mentem, qua ſapimus, qua prouidemus, qua hęc ipſa agimus, ac dicimus, videre, aut planè qualis, aut vbi ſit, ſentire poſſimus. Ea vis, ea eſt igitur, quæ ſæpe incredibileis huic vrbi felicitates, atque opes attulit: quæ illā perniciem exſtinxit, ac ſuſtulit: cui primùm mentem iniecit, vt vi irritare, ferroque laceſſere fortiſſimum virum auderet, vinceretúrque ab eo, quem ſi viciſſet, habiturus eſſet impunitatem, & licentiam ſempiternam. Non eſt humano conſilio, ne mediocri quidem, iudices, Deorum immortaliū cura res illa perfecta: religiones, mehercule, ipſæ, aræque, cùm illam belluam cadere viderunt, commouiſſe ſe videntur, & ius in illo ſuum retinuiſſe. vos enim Albani tumuli, atq; luci, vos, inquam, imploro, atque obteſtor, vosque Albanorum obrutæ aræ ſacrorū populi R. ſociæ, & ęquales, quas ille pręceps amentia, cæſis, proſtratisque ſanctiſſimis lucis, ſubſtructionum inſanis molibus oppreſſerat: veſtræ tum aræ, veſtræ religiones viguerunt, veſtra vis valuit, quàm ille omni ſcelere polluerat: tuque ex tuo edito monte Latialis, ſancte Iupiter, cuius ille lacus, nemora, fineisq; ſępe omni nefario ſtupro, & ſcelere macularat, aliquando ad eum puniendum oculos aperuiſti: vobis illæ, vobis veſtro in conſpectu ſeræ, ſed iuſtæ tamē, & debitæ pœnæ ſolutæ ſunt. niſi forte hoc etiam caſu factū eſſe dicimus, vt ante ipſum ſacrariū Bonę Deę, quod eſt in fundo T. Sextii Galli, in primis honeſti, & ornati adoleſcētis, ante ipſam, inquam, Bonam Deam, cùm prœlium commiſiſſet, primum illud vulnus acceperit, quo teterrimam mortem obiret: vt non abſolutus iudicio illo nefario videretur, ſed ad hanc inſignem pœnā reſeruatus. Nec verò non eadem ira Deorum hanc eius ſatellitibus iniecit amentiam, vt ſine imaginibus, ſine cantu, ſine ludis, ſine exſequiis, ſine lamentis, ſine laudationibus, ſine funere, oblitus cruore, & luto, ſpoliatus illius ſupremi diei celebritate, quā concedere etiam inimici ſolent, ambureretur, etiam abiectus. non fuiſſe credo fas, clariſſimorum virorum formas illi teterrimo paricidæ aliquid decoris afferre, neq; vllo in loco

potius

potius mortẽ eius lacerari, quàm in quo vita eſſet damnata. Dura mihi medius fidius iam fortuna populi Rom. & crudelis videbatur, quæ tot annos illum in hanc rempub. inſultare videret, & pateretur. polluerat ſtupro ſanctiſſimas religiones: ſenatus grauiſſima decreta perfregerat: pecunia ſe palam à iudicibus redemerat: vexarat in tribunatu ſenatũ: omnium ordinum conſenſu pro ſalute reipub. geſta reſciderat: me patria expulerat: bona diripuerat: domum incenderat: liberos, coniugem meam vexauerat: Cn. Pompeio nefarium bellum indixerat: magiſtratuum, priuatorumque cædeis effecerat: domum mei fratris incenderat: vaſtarat Etruriam: multos ſedibus, ac fortunis eiecerat: inſtabat, vrgebat, capere eius amentiam ciuitas, Italia, prouinciæ, regna non poterant: incidebantur iam domi leges, quæ nos noſtris ſeruis addicerent: nihil erat cuiuſquam, quod quidẽ ille adamaſſet, quod non hoc anno ſuum fore putaret: obſtabat eius cogitationibus nemo præter Milonem, illum ipſum, qui poterat obſtare: Cn. Pompeium nouo reditu in gratiam quaſi deuinctum arbitrabatur: Cæſaris potentiam, ſuam potentiam eſſe dicebat: bonorum animos etiam in meo caſu contempſerat: Milo vnus vrgebat. Hîc Dii immortales, vt ſupra dixi, mentem dederunt illi perdito, ac furioſo, vt huic faceret inſidias: aliter perire peſtis illa non potuit. numquàm illum reſpub. ſuo iure eſſet vlta. Senatus, credo, prætorem tum circumſcripſiſſet. ne cùm ſolebat quidem id facere in priuato eodem hoc, aliquid profecerat. An conſules in prætore coercendo fortes fuiſſent? primùm, Milone occiſo, habuiſſet ſuos conſules: deinde quis in eo prætore conſul fortis eſſet, per quem tribunum, virum conſularem crudeliſſimè necatum eſſe meminiſſet? omnia poſſideret, teneret: lege noua, quæ eſt inuenta apud eum cum reliquis legibus Clodianis, ſeruos noſtros libertos ſuos feciſſet. poſtremò, niſi eum Dii immortales in eam mentem impuliſſent, vt homo effeminatus fortiſſimum virum conaretur occidere, hodie rempub. nullam haberetis. An ille prætor, ille verò conſul, ſi modo hæc templa, atque ipſa mœnia ſtare, eo viuo, tamdiu, & conſulatum eius exſpectare potuiſſent, ille denique viuus, mali nihil feciſſet, qui mortuus, vno ex ſuis ſatellitibus Sex. Clodio duce, curiam incenderit? quo

quid miſerius, quid acerbius, quid luctuoſius vidimus? templum ſanctitatis, amplitudinis, mentis, conſilii publici, caput vrbis, aram ſociorum, portum omnium gentium, ſedem ab vniuerſo populo Romano conceſſam vni ordini, inflammari, exſcindi, funeſtari? neque id fieri à multitudine imperita, (quamquam eſſet miſerum id ipſum) ſed ab vno, qui cùm tantum auſus ſit vltor pro mortuo, quid ſignifer pro viuo non eſſet auſus? In curiam potiſſimum abiecit, vt eam mortuus incenderet, quam viuus euerterat. & ſunt, qui de via Appia querantur, taceant de curia? Ecquando ab eo ſpirante forum potuiſſet defendi, cuius non reſtiterit cadaueri curia? Excitate, excitate eum, ſi poteſtis ab inferis: frangetis impetum viui, cuius vix ſuſtinetis furias inſepulti? niſi verò ſuſtinuiſtis eos, qui cum facibus ad curiam cucurrerunt, cum falcibus ad Caſtoris, cum gladiis toto foro volitarunt. Cædi vidiſtis populum Romanum, concionem gladiis diſturbari, cùm audiretur ſilentio M. Cœlius, tribunus plebis, vir fortiſſimus, & in ſuſcepta cauſſa firmiſſimus, & bonorum voluntati, & auctoritati ſenatus, deditus, & in hac Milonis ſiue inuidia, ſiue fortuna, ſingulari, diuina, & incredibili fide. Sed iam ſatis multa de cauſſa, extra cauſſam etiam nimis fortaſſe multa. Quid reſtat? niſi vt orem, obteſterq́; vos, iudices, vt eam miſericordiam tribuatis fortiſſimo viro, quam ipſe non implorat, ego autem, repugnante hoc & imploro, & expoſco. Nolite, ſi in noſtro omnium fletu nullam lacrymam aſpexiſtis Milonis, ſi vultum ſemper eundem, ſi vocem, ſi orationem ſtabilem, ac non mutatã videtis, hoc minus ei parcere: atque haud ſcio, an multò etiam ſit adiuuandus magis. Etenim ſi in gladiatoriis pugnis, & infimi generis hominum condicione, atq; fortuna timidos, & ſupplices, &, vt viuere liceat, obſecrantes, etiam odiſſe ſolemus: forteis, & animoſos, & ſe acriter ipſi morti offerenteis ſeruare cupimus: eorumq́ue nos magis miſeret, qui noſtram miſericordiam non requirunt, quam qui illam efflagitant: quanto hoc magis in fortiſſimis ciuibus facere debemus? Me quidem, iudices exanimant, & interimunt hæ voces Milonis, quas audio aſſiduè, & quib. interſum quotidie: Valeant, inquit, valeant ciues mei: ſint incolumes, ſint florentes, ſint beati: ſtet hæc vrbs præclara, mihiq́ue patria cariſſima,

ſatiſſima, quoquo modo merita de me erit: tranquilla rep. ciues mei (quoniam mihi cum illis non licet) ſine me ipſi, ſed per me tamen, perfruantur: ego cedam, atque abibo. ſi mihi republica bona frui non licuerit, at carebo mala: &, quamprimùm tetigero bene moratam, & liberam ciuitatẽ, in ea conquieſcam. O fruſtrà, inquit, ſuſcepti mei labores! ô ſpes fallaces! ô cogitationes inanes meæ! ego cùm tribunus pleb. repub. oppreſſa me ſenatui dediſſem, quem exſtinctum acceperam, equitibus Romanis, quorum vires erãt debiles, bonis viris, qui omnem auctoritatem Clodianis armis abiecerant, mihi vmquam bonorum præſidium defuturum putarem? Ego cùm te (mecum enim ſæpiſſime loquitur) patriæ reddidiſſem, mihi non futurum in patria putarem locum? Vbi nunc ſenatus eſt, quem ſecuti ſumus? vbi equites Ro. illi, illi, inquit, tui? vbi ſtudia municipiorum? vbi Italiæ voces? vbi denique tua, M. Tulli, quæ plurimis fuit auxilio, vox, & defenſio? mihíne ea ſoli, qui pro te toties morti me obtuli, nihil poteſt opitulari? Nec verò hæc, iudices, vt ego nunc, flens, ſed hoc eodem loquitur vultu, quo videtis. negat enim ſe, negat ingratis ciuibus feciſſe, quæ fecerit: timidis, & omnia circumſpiciẽtibus pericula, non negat. plebem, & infimam multitudinẽ, quæ, P. Clodio duce, fortunis veſtris imminebat, eam, quo tutior eſſet vita veſtra, ſe feciſſe commemorat, vt non modò virtute flecteret, ſed etiam tribus ſuis patrimoniis deliniret: nec timet, ne, cùm plebem muneribus placarit, vos non cõciliarit meritis in remp. ſingularibus, ſenatus erga ſe beneuolentiam temporibus his ipſis ſæpe eſſe perſpectam, veſtras verò, & veſtrorum ordinũ occurſationes, ſtudia, ſermones, quemcumque curſum fortuna dederit, ſecum ſe ablaturum eſſe dicit. Meminit etiam ſibi vocem præconis modo defuiſſe, quam minimè deſiderarit: populi verò cunctis ſuffragiis, quod vnum cupierit, ſe conſulem declaratum, nunc denique, ſi hæc arma contra ſe ſint futura, ſibi facinoris ſuſpicionem, non facti crimen obſtare. Addit hæc, quæ certè vera ſunt, forteis, & ſapienteis viros non tam præmia ſequi ſolere rectè factorũ, quàm ipſa rectè facta: ſe nihil in vita, niſi præclariſſimè, feciſſe: ſiquidem nihil ſit præſtabilius viro, quàm periculis patriam liberare: beatos eſſe, quibus ea res honori

fuerit à ſuis ciuibus: nec tamen eos miſeros, qui beneficiis ciueis ſuos vicerint. Sed tamen ex omnibus præmiis virtutis, ſi eſſet habenda ratio præmiorum, ampliſſimum eſſe præmium gloriam: eſſe hanc vnam, quæ breuitatem vitæ poſteritatis memoria conſolaretur: quæ efficeret, vt abſentes adeſſemus, mortui viueremus: hanc denique eſſe, cuius gradibus etiam homines in cælum videantur aſcendere. De me, inquit, ſemper populus Romanus, ſemper omnes gentes loquentur, nulla vmquam obmuteſcet vetuſtas. quin hoc tempore ipſo, cum omnes à tuis inimicis faces inuidiæ meæ ſubiiciuntur, tamen omni in hominum cœtu gratiis agendis, & gratulationibus habendis, & omni ſermone celebramur. Omitto Etruriæ feſtos, & actos, & inſtitutos dies: centeſima lux eſt hæc ab interitu P. Clodii: &, opinor, vltra quàm fines imperii populi Romani ſunt, non ſolùm fama iam de illo, ſed etiã lætitia peragrauit. Quamobrem vbi corpus hoc ſit, non, inquit, laboro, quoniam omnibus in terris & iam verſatur, & ſemper habitabit nominis mei gloria. Hæc tu mecum ſæpe his abſentibus: ſed iiſdem audientibus, hæc ego tecum Milo: Te quidem, quòd iſto animo es, ſatis laudare non poſſum: ſed quo eſt illa magis diuina virtus, eo maiore à te dolore diuellor. Nec verò ſi mihi eripieris, reliqua eſt illa tamen ad conſolandum querela, vt his iraſci poſſim, à quibus tantum vulnus accepero. nõ enim inimici mei te mihi eripient, ſed amiciſſimi: non malè aliquando de me meriti, ſed ſemper optimè. Nullum vmquam, iudices, mihi tantum dolorem inuretis (etſi, quis poteſt eſſe tantus?) ſed ne hunc quidem ipſum, vt obliuiſcar, quanti me ſemper feceritis. quæ ſi vos cepit obliuio, aut ſi in me aliquid offendiſtis, cur non id meo capite potius luitur, quàm Milonis? Præclarè enim vixero, ſi quid mihi acciderit prius, quàm hoc tantum mali videro. Nunc me vna conſolatio ſuſtentat, quòd tibi, ô T. Anni, nullum à me amoris, nullum ſtudii, nullum pietatis officium defuit. Ego inimicitias potẽtium pro te appetiui: ego meum ſæpè corpus, & vitam obieci armis inimicorum tuorum: ego me plurimis pro te ſupplicem obieci: bona, fortunas meas, ac liberorum meorum in communionem tuorum temporum cõtuli: hoc denique ipſo die, ſi qua vis eſt parata, ſi qua dimicatio

tio capitis futura, depoſco. Quid iam reſtat? quid habeo, quod dicam, quod faciam pro tuis in me meritis? niſi vt eam fortunam, quæcumque erit tua, ducam meam? Non recuſo, non abnuo: voſque obſecro, iudices, vt veſtra beneficia, quæ in me contuliſtis, aut in huius ſalute augeatis, aut in eiuſdem exitio occaſura eſſe iubeatis. His lacrymis nō mouetur Milo: eſt quodam incredibili robore animi: exſilium ibi eſſe putat, vbi virtuti non ſit locus: mortem naturæ finē eſſe, non pœnam. Sed hic ea mente natus eſt. quid vos, iudices? quo tandem animo eritis? memoriam Milonis retinebitis, ipſum eiicietis? & erit dignior locus in terris vllus, qui hanc virtutem excipiat, quàm hic, qui procreauit? Vos, vos appello, fortiſſimi viri, qui multū pro republica ſanguinem effudiſtis: vos in viri, & in ciuis inuicti appello periculo, centuriones, voſq; milites: vobis non modò inſpectantibus, ſed etiam armatis, & huic iudicio præſidentibus, hæc tanta virtus ex hac vrbe expelletur? exterminabitur? eiicietur? ô me miſerum! ô me infelicem! reuocare tu me in patriam, Milo, potuiſti per hos: ego te in patria per eoſdē retinere non potero? Quid reſpondebo liberis meis, qui te parentem alterum putant? quid tibi Q. frater, qui nunc abes, conſorti mecum temporum illorum? me non potuiſſe Milonis ſalutem tueri per eoſdem, per quos noſtram ille ſeruaſſet? at in qua cauſſa non potuiſſe? quæ eſt grata gētibus. à quibus non potuiſſe? ab iis qui maximè P. Clodii morte acquierunt. quo deprecante? me. Quodnam concepi tantū ſcelus? aut quod in me tantum facinus admiſi, iudices, cùm illa indicia communis exitii indagaui, patefeci, protuli, exſtinxi? omnes in me, meoſque redundant ex illo fonte dolores. Quid me reducem eſſe voluiſtis? an vt, inſpectante me, expellerentur ii, per quos eſſem reſtitutus? Nolite, obſecro vos, pati, mihi acerbiorem reditum eſſe, quàm fuerit ille ipſe diſceſſus. Nam quî poſſum putare me reſtitutum eſſe, ſi diſtrahor ab iis, per quos reſtitutus ſum? Vtinā Dii immortales feciſſent (pace tua, patria, dixerim: metuo enim ne ſceleratè dicam in te, quod pro Milone dicam piè) vt P. Clodius non modò viueret, ſed etiam prætor, conſul, dictator eſſet, antequam hoc ſpectaculum viderem. O Dii immortales! fortem, & à vobis, iudices, conſeruandum virum. Minimè,

minimè, inquit, immo verò pœnas ille debitas luerit: nos ſubeamus, ſi ita neceſſe eſt, non debitas. Hiccine vir patriæ natus, vſquam niſi in patria morietur? aut, ſi forte pro patria, huius vos animi monumenta retinebitis, corporis in Italia nullum ſepulcrum eſſe patiemini? hunc ſua quiſquam ſententia ex hac vrbe expellet, quem omnes vrbes expulſum à vobis ad ſe vocabunt? O terram illam beatam, quæ hunc virum exceperit: hanc ingratam, ſi eiecerit: miſeram, ſi amiſerit. Sed finis ſit. neq; enim præ lacrymis iam loqui poſſum, & hic ſe lacrymis defendi vetat. vos oro obteſtorque, iudices, vt in ſententijs ferendis, quod ſentietis, id audeatis. Veſtram virtutem, iuſtitiam, fidem (mihi credite) is maximè probabit, qui in iudicibus legendis optimum, & ſapientiſſimum quemque legit.

PRO C. RABIRIO POSTVMO.

ORATIO XXXIX.

SI quis eſt, iudices, qui C. Rabirium, quòd ſuæ fortunæ fundatas præſertim, atque optimè conſtitutas opes poteſtati regiæ, libidinique cõmiſerit, reprehendendum putet, aſcribat ad iudiciũ ſuũ non modò meã, ſed huius etiã ipſius, qui cõmiſit, ſententiã. neq; enim cuiquam eius conſilium vehementius, quàm ipſi diſplicet. quãquam hoc plerumq; facimus, vt cõſilia euentis põderemus, &, cui bene quid proceſſerit, multum illum prouidiſſe, cui ſecus, nihil ſenſiſſe dicamus. Si exſtitiſſet in rege fides, nihil ſapientius Poſtumo: quia fefellit rex, nihil hoc amentius dicitur: vt iam nihil eſſe videatur, niſi diuinare, ſapientis. Sed tamen ſi quis eſt, iudices, qui illam Poſtumi ſiue inanẽ ſpẽ, ſiue inconſultam rationem, ſiue (vt grauiſſimo verbo vtar) temeritatem vituperandam putet, ego eius opinioni nõ repugno: illud tamen deprecor, vt cùm ab ipſa fortuna crude-

liſſimè

liſſimè videat huius conſilia eſſe multata, nequid ad eas ruinas, quibus hic oppreſſus eſt, addendum acerbitatis putet. Satis eſt, homines imprudentia lapſos non erigere: vrgere verò iacenteis, aut præcipitanteis impellere, certè eſt inhumanum: præſertim, iudices, cùm ſit hoc generi hominum propè natura datum, vti qua in familia laus aliquâ fortè floruerit, hanc fere qui ſunt eius ſtirpis, quod ſermo hominum ad memoriam, patrum virtute celebretur, cupidiſſimè perſequantur. ſiquidem non modò in gloria rei militaris Paullũ Scipio, aut Maximũ filius, ſed etiam in deuotione vitæ, & in ipſo genere mortis imitatus eſt P. Decium filius. Sint igitur ſimilia, iudices, parua magnis. fuit enim pueris nobis, huius pater C. Curius princeps ordinis equeſtris, fortiſſimus, & maximus publicanus: cuius in negotiis gerendis magnitudinem animi non tam homines probaſſent, niſi ita eodem benignitas incredibilis fuiſſet: vt in augenda re non auaritiæ prædam, ſed inſtrumentum bonitati quærere videretur. Hoc ille natus, quamuis patrem ſuum numquam viderat, tamen & natura ipſa duce, quæ plurimum valet, & aſſiduis domeſticorum ſermonibus in paternæ culpæ ſimilitudinem deductus eſt. multa geſſit: multa contraxit: magnas parteis habuit publicanorũ: credidit populis: in pluribus prouinciis eius verſata res eſt: dedit ſe etiam regibus: huic ipſi Alexandrino grandem iam antea pecuniam credidit. nec interea locupletare amicos vmquam ſuos deſtitit, mittere in negotium, dare parteis, augere, fide ſuſtentare: quid multa? cùm magnitudine animi, tum liberalitate, vitam patris, & conſuetudinem expreſſerat. pulſus interea regno Ptolemæus doloſis conſiliis (vt dixit Sibylla, ſenſit Poſtumus) Romam venit. huic egenti, & roganti hic infelix pecuniam credidit: nec tum primùm: nam regnanti crediderat abſens: nec temere ſe credere putabat, quod erat nemini dubium, quin is in regnum reſtitueretur à ſenatu populoque Roman. in dando autem, & credendo proceſſit longius: nec ſuam ſolùm pecuniam credidit, ſed etiam amicorum. ſtultè. quis negat? aut quis iam non admonet, quod malè cecidit? bene conſultum putares. Id eſt difficile, quod cũ ſpe magna ſis ingreſſus, id non exequi vſq; ad extremũ. Supplex erat rex, multa rogabat, omnia pollicebatur: vt

iam metuere Poſtumus cogeretur, ne, quod crediderat, perderet, ſi credendi conſtituiſſet modum. nihil autem erat illo blandius, nihil hoc benignius: vt magis pœniteret cœpiſſe, quàm liceret deſiſtere. Hinc primum exoritur crimen illud, ſenatum corruptum eſſe dicunt. O Dii immortales! hæc eſt illa exoptâta iudiciorum ſeueritas? corruptores noſtri cauſſam dicunt, nós qui corrupti ſumus, non dicimus. Quid ergo? ſenatum defendam hoc loco, iudices? omni equidem loco debeo: ita de me eſt meritus ille ordo: ſed id nec agitur hoc tempore, nec cum Poſtumi cauſſa res iſta coniuncta eſt. Quamquam ad ſumptum itineris, ad illam magnificentiã apparatus, comitatúmq; regium ſuppeditata pecunia à Poſtumo eſt, factæq; ſyngraphæ ſunt in Albano Cn. Pompeii, cùm ille Roma profectus eſſet, tamen non debuit is, qui dabat, quò ille, qui accipiebat, conſumeret, quærere. non enim latroni, ſed regi credidit, nec regi inimico populi Ro. ſed ei cuius reditum conſuli datum à ſenatu videbat; nec ei regi qui alienus ab hoc imperio eſſet, ſed ei quicum fœdus feriri in Capitolio viderat. Quòd ſi creditor in culpa ſit, non qui improbè credita pecunia vſus: damnetur is, qui fabricatus gladium eſt, & vendidit, non is, qui illo gladio ciuem aliquem interemit. Quamobrem neq; tu, C. Mẽmi, hoc facere debes, vt ſenatũ, cuius auctoritati te ab adoleſcentia dediſti, in tanta infamia verſari velis, neq; ego, id, quod non agitur, defendere. Poſtumi enim cauſſa, quęcumq; eſt, ſeiuncta à ſenatu eſt. Quod ſi item à Gabinio ſeiunctam oſtendero, certè quod dicas, nihil habebis. eſt enim hæc cauſſa, QVO EA PECVNIA PERVENERIT, quaſi quædã appendicula cauſſæ iudicatæ, atq; damnatæ. Sunt lites æſtimatæ A. Gabinio, nec prędes dati, nec ex eius bonis quãta ſumma litium fuiſſet, à populo recipi, lex æqua eſt. Iubet lex Iulia perſequi ab iis, ad quos ea pecunia, quã is ceperit, q̃ damnatus ſit, peruenerit. Si eſt hoc nouũ in lege Iulia, ſicuti multa ſunt ſeuerius ſcripta, quàm in antiquis legibus, & ſanctiùs iudicata: ſanè etiã conſuetudo huius generis iudiciorum noua ſit. ſin hoc totidem verbis translatũ caput eſt, quot fuit, non modò in Cornelia, ſed etiã ante in lege Seruilia, per Deos immortaleis, quid agimus, iudices? aut quẽ hunc morẽ nouorũ iudiciorũ in rempub. inducimus? Erat enim hæc conſuetudo nota vobis quidem

dem omnibus: ſed ſi vſus magiſter eſt optimus, mihi debet eſſe notiſſima. Accuſaui de pecuniis repetundis, iudex ſedi, prætor quæſiui, defendi plurimos, nulla pars, quæ aliquã facultaté diſcendi afferre poſſet, non mea fuit. ita cõtendo, neminem vmquam, QVO EA PECVNIA PERVENISSET, cauſſam dixiſſe, qui in æſtimandis litibus appellatus non eſſet: in litibus autem nemo appellabatur, niſi ex teſtium dictis, aut tabulis priuatorum, aut rationibus ciuitatum. Itaque in inferendis litibus adeſſe ſolebant, qui aliquid de ſe verebãtur: & cùm erant appellati, ſi videbatur, ſtatim contradicere ſolebant: ſin eius temporis recentem inuidiam pertimuerant, reſpondebant poſtea. quod cùm feciſſent, permulti ſæpe vicerunt. hoc verò nouum eſt, ante hoc tempus omnino inauditum. in litibus Poſtumi nomen eſt nuſquam. in litibus dico? modò vos iidem in A. Gabinium iudices ſediſtis. num quis teſtis Poſtumum appellauit? teſtis autem? nũ accuſator? num denique toto illo iudicio Poſtumi nomen audiſtis? Non igitur reus ex ea cauſſa, quæ iudicata eſt, redundat Poſtumus, ſed eſt arreptus vnus eques Rom. de pecuniis repetundis reus. quib. tabulis? quæ in iudicio A. Gabinii recitatæ non ſunt. quo teſte? à quo tum appellatus nuſquam eſt: qua illatione litium? in qua Poſtumi mentio facta nulla eſt. qua lege? qua non tenetur. Hîc iam, iudices, veſtri conſilii res eſt, veſtræ ſapientiæ. quid deceat vos, non quantum liceat vobis, ſpectare debetis. ſi enim quid liceat quæritis, poteſtis tollere è ciuitate quem vultis. tabella eſt, quæ dat poteſtatem, occultat eadem libidinem: cuius conſcientiam nihil eſt, quod quiſquam timeat, ſi non pertimeſcat ſuam. Vbi eſt igitur ſapientia iudicis? in hoc, vt non ſolùm quid poſſit, ſed etiam quid debeat ponderet: nec quantum ſibi permiſſum meminerit ſolùm, ſed etiam quatenus commiſſum ſit. Datur tibi tabella iudicii. qua lege? Iulia de pecuniis repetũdis. quo de reo? de equite Romano. at iſte ordo lege ea non tenetur. illo, inquit, capite, quod erat in Poſtumum, quod in Gabinium iudex eſſes, nihil Gabinio datum, cùm in eum lites æſtimarentur. at nunc audio. reus igitur Poſtumus eſt ea lege, qua non modò ipſe, ſed totus etiam ordo ſolutus ac liber eſt. Hîc ego nunc non vos prius implorabo equites Ro. quorum ius iudicio tentatur, quàm vos ſenatores, quorum

agitur fides in hunc ordinem: quæ quidem cum ſæpe ante, tum in hac ipſa cauſſa nuper eſt cognita. nam cùm optimo, & præſtātiſſimo conſule Cn. Pompeio de hac ipſa quæſtione referente, exſiſterent nonnullæ, ſed perpaucæ tamen acerbæ ſentētiæ, q̃ cenſerent, vt tribuni, vt p̃fecti, vt ſcribæ, vt comites omnes magiſtratuũ lege hac tenerētur: vos, vos inquam, ipſi, & ſenatus frequens reſtitit: & quanquam tum propter multorum delicta etiam ad innocentium periculũ, tempus illud exarſerat, tamen cùm odium non reſtingueretis, huic ordini ignem nòuum ſubiici non ſiniſtis. Hoc animo igitur ſenatus. Quid? vos equites Romani, quid tandem eſtis acturi? Glaucia ſolebat homo impurus, ſed tamen acutus, populum monere, vt, cùm lex aliqua recitaretur, primum verſum attenderet: ſi eſſet dictator, conſul, prætor, magiſter equitũ, ne laboraret, ſciret nihil ad ſe pertinere: ſin autem, QVICVNQVE POST HANC LEGEM, videret ne qua noua quæſtione alligaretur. Nunc vos, equites Romani, videte. ſcitis me ortum è vobis omnia ſemper ſenſiſſe pro vobis: nihil horum ſine magna cura, & ſumma caritate veſtri ordinis loquor: alius alios homines, & ordines, ego vos ſemper complexus ſum. moneo, & prædico, integra re cauſſaq; denuntio, omneis homines Deoſque teſtor, dum poteſtis, dum licet, prouidete, ne duriorem vobis condicionẽ ſtatuatis, ordiniq; veſtro, quàm ferre poſſit. ſerpet hoc malũ (mihi credite) lōgius, quàm putatis. Potentiſſimo, & nobiliſſimo tribuno pleb. M. Druſo vnã in equeſtrem ordinẽ quæſtionem ferenti, SI QVIS OB REM IVDICATAM PECVNIAM CEPISSET, apertè equites Romani reſtiterunt. quid? hoc licere volebant? minime: neque ſolùm hoc genus pecuniæ capiendæ turpe, ſed etiam nefarium arbitrabantur. attamen ita diſputabant, eos teneri legibus oportere, qui ſuo iudicio eſſent illam condicionem vitæ ſecuti. Delectat ampliſſimus ciuitatis gradus, ſella curulis, faſces, imperia, prouinciæ, ſacerdotia, triumphi, denique imago ipſa ad poſteritatis memoriam prodita: eſt ſimul etiã ſolicitudo aliqua, & legum & iudiciorum maior quidam metus. nos iſta numquam contempſimus (ita enim diſputabant) ſed hanc vitam quietam, atq; otioſam ſecuti ſumus. quæ quoniã honore caret, careat etiam moleſtia. Tam es tu iudex, quàm ego ſenator. ita eſt:

ſed

ſed tu iſtud petiiſti, ego hoc cogor. quare aut iudici mihi nō eſſe liceat, aut legē lege ſenatoria nō timere. Hoc vos equites Roma. ius à patribus acceptum amittetis? moneo ne faciatis. rapientur homines in hæc iudicia ex omni non modò inuidia, ſed ſermone maleuolorum, niſi cauetis. Si iam vobis nuntiaretur in ſenatu ſententias dici, vt his legibus teneremini, concurrendum ad curiā putaretis: ſi lex ferretur, conuolaretis ad roſtra: vos ſenatus liberos hac lege eſſe voluit, populus numquam alligauit: ſoluti huc conueniſtis: ne conſtricti diſcedatis, cauete. nā ſi Poſtumo fraudi fuerit, qui nec tribunus, nec præfectus, nec ex Italia comes, nec familiaris Gabinii fuit: quonam ſe modo defendant poſthac, qui veſtri ordinis cum magiſtratibus noſtris fuerint his cauſſis implicati? Tu, inquit, Gabinium, vt regem reduceret, impuliſti. Non patitur mea etiam fides de Gabinio grauius agere. quem enim ex tantis inimicitiis receptum in gratiam ſummo ſtudio defenderim, hunc afflictum violare non debeo: quocum ſtante ſi me Cn. Pompeii auctoritas in gratiam nō reduxiſſet, nunc iam ipſius fortuna reduceret. ſed tamē, cùm ita dicis, Poſtumi impulſu Gabinium profectum Alexandriam: ſi defenſioni Gabinii fidem non habes, obliuiſceríſne etiam accuſationis tuæ? Gabinius ſe id feciſſe dicebat reipubl. cauſſa, quòd claſſem Archelai timeret, quòd mare refertum fore prædonum putaret. lege etiam id ſibi licuiſſe dicebat. tu inimicus negas: ignoſco, & eo magis, quòd eſt contra illud iudicatum. Redeo igitur ad crimen, & accuſationē tuā. Quid vociferabare decē millia talentûm Gabinio eſſe ꝓmiſſa? Huic videlicet perblandus reperiūdus fuit, qui hominem, vt tu vis, auariſſimū exoraret ſeſtertium bis millies, & quadringenties ne magnopere contemneret. Gabinius illud quoquo conſilio fecit, fecit certè ſuo: quæcumque mens illa fuit, Gabinii fuit. ſiue ille, vt ipſe dicebat, gloriam, ſiue, vt tu vis, pecuniam quæſiuit: quæſiuit ſibi. Num Gabinii comes vel ſectator? negat: non ad Gabinii, cuius id negotium non erat, ſed ad P. Lentuli clariſſimi viri auctoritatem, à ſenatu profectam, & conſilio certo, & ſpe non dubia Romam contenderat. At diœcetes fuit regius. Et quidem in cuſtodia etiam fuit regia: & vita eius oblata pœnæ eſt. multa præterea, quæ libido

regis, quæ neceſſitas coegit ferre, pertulit. quarum omnium rerũ vna reprehenſio eſt, quod regnum intrarit, quòd poteſtati ſe regis commiſerit. verum ſi quærimus, ſtultè. quid enim ſtultius, quàm equitem Ro. ex hac vrbe, huius, inquã, reipub. ciuem, quæ eſt vna maximè, & fuit ſemper libera, venire in eum locum, vbi parendum alteri, & ſeruiendũ ſit? Sed ego in hoc tandem Poſtumo non ignoſcam homini mediocriter docto, qui videam ſapientiſſimos homines eſſe lapſos? virum vnum totius Græciæ facilè doctiſſimum Platonem, iniquitate Dionyſii Siciliæ tyranni, cui ſe ille commiſerat, in maximis periculis inſidiiſque eſſe verſatum accepimus. Calliſthenem doctum hominem, comitem Magni Alexandri, ab Alexandro necatum: Demetrium & ex republ. Athenienſi, quam optimè digeſſerat, & ex doctrina nobilem & clarum, qui Phalereus vocitatus eſt, in eodem iſto Ægypti regno aſpide ad corpus admota, vita eſſe priuatum. Planè confiteor, fieri nihil poſſe dementius, quàm ſcientem in eum locum venire, vbi libertatem ſis perditurus. ſed huius iſtius facti ſtultitiam maior iam ſuperior ſtultitia defendit, quæ facit, vt hoc ſtultiſſimum facinus, quòd in regnum venerit, quòd regi ſe commiſerit, ſapienter factum eſſe videatur. ſi quidem tam ſemper ſtulti, quàm ſero ſapientis eſt, cùm ſtultitia ſua impeditus ſit, quoquo modo poſſit, ſe expedire. Quamobrem illud maneat, & fixum ſit, quod neque moueri, neque mutari poteſt: in quo æqui ſperaſſe Poſtumum dicunt, peccaſſe iniqui, ipſe etiam inſaniſſe ſe confitetur, quòd ſuam, quòd amicorum pecuniam regi crediderit cum tanto fortunarum ſuarum periculo. Hoc quidem ſemel ſuſcepto, atq; contracto, perpetienda illa fuerunt, vt ſe aliquando ad ſuos vindicaret. Itaq; obiiciás licet quàm voles ſæpe palliatum fuiſſe, aliqua habuiſſe non Romani hominis inſignia: quoties eorum quippiam dices, toties vnũ dices, atq; illud, temere hunc pecuniam regi credidiſſe, ſuas fortunas atque famam libidini regiæ commiſiſſe. Fecerat temere: fateor. mutari factũ iã nullo modo poterat: aut palliũ ſumendũ Alexandriæ, vt & Romæ togato eſſe liceret, aut omnes fortunæ abiiciẽdæ, ſi togã retinuiſſet. Deliciarũ cauſſa, & voluptatis, nõ modò ciueis Rom. ſed & nobileis adoleſcẽteis, & quoſdam etiam ſenatores ſummo loco natos,

natos, non in hortis aut ſuburbanis ſuis, ſed Neapoli in celeberrimo oppido cum mitella ſæpe videmus. chlamydatum illum L. Sullam imperatorem, L. verò Scipionis, qui bellum in Aſia geſſit, Antiochumque deuicit, non ſolùm cum chlamyde, ſed etiam cum crepidis, in Capitolio ſtatuam videtis: quorum impunitas fuit non modò à iudicio, ſed etiam à ſermone. Facilius certè P. Rutilium Rufum neceſſitatis excuſatio defendet: qui cùm à Mithridate Mitylenis oppreſſus eſſet, crudelitatem regis in togatos veſtitus mutatione vitauit. Ergo ille P. Rutilius, qui documentum fuit hominibus noſtris virtutis, antiquitatis, prudentiæ, conſularis homo ſoccos habuit, & pallium. nec verò ideo id homini tum quiſquam, ſed tempori aſſignandum putauit. Poſtumo crimen veſtitus afferetis, in quo ſpes fuit, poſſe ſeſe aliquando ad fortunas ſuas peruenire? Nam vt ventum eſt Alexandriam ad Auletem, iudices, hæc vna ratio à rege propoſita Poſtumo eſt ſeruandæ pecuniæ, ſi curationem, & quaſi diſpenſationem regiam ſuſcepiſſet. id autem facere non poterat, niſi diœcetes. hoc enim nomine vtitur, qui à rege eſſet conſtitutus. Odioſum negotium Poſtumo videbatur: ſed erat nulla omnino recuſatio. moleſtum etiam nomen ipſum. ſed res habebat nomen hoc apud illos, non hic impoſuerat. oderat veſtitum etiam illum, ſed ſine eo nec nomen illud poterat, nec munus tueri. Ergo aderat vis (vt ait poeta ille noſter) quæ ſummas frangit, infirmatq; opes. Moreretur, inquies, nam id ſequitur. feciſſet certè, ſi ſine maximo dedecore tam impeditis ſuis rebus potuiſſet emori. Nolite igitur fortunã conuertere in culpam, neque regis iniuriam, huius crimen putare, nec conſilium ex neceſſitate, nec voluntatem ex vi interpretari. niſi fortè eos etiam, qui in hoſteis, aut in prædones inciderint, ſi aliter quippiam coacti faciant, quàm liberè, vituperandos putes. Nemo noſtrûm ignorat, etiamſi experti non ſumus, conſuetudinem regiam. Regum autem ſunt hæc imperia, *Animaduerte, & dictopare*, &, *Præter rogitatum ſi querare:* & illæ minæ, *Si te ſecundo lumine hîc offendero, moriere.* Quæ non vt delectemur ſolùm legere, & ſpectare debemus, ſed vt cauere etiam, & effugere diſcamus. At ex hoc ipſo crimen exoritur. ait enim, dum Gabinio pecuniam Poſtumus cogeret ex decumis imperatorum, pecuniam ſibi

coegiſſe. non intelligo hoc quale ſit: vtrum acceſſionem decumæ, vt noſtri facere coactores ſolent, centeſima, an deceſſionem de ſumma fecerit. ſi acceſſionem, vndecim millia talentûm ad Gabinium peruenerunt. at non modò abs te decem millia obiecta ſunt, ſed etiam ab his æſtimata. Addo illud etiam: quî tandem conuenit, aut tam graui onere tributorum ad tantam pecuniam cogendam mille taléntûm acceſſionem eſſe factam, aut in tanta mercede hominis, vt vis, auariſſimi, mille talentûm deceſſionem eſſe conceſſam? neq; enim fuit Gabinii, remittere tantum de ſuo, nec regis, imponere tantum pati ſuis. Aderunt teſtes legati Alexandrini. hi nihil in Gabinium dixerunt, immò hi Gabinium laudauerunt. vbi ergo ille mos? vbi conſuetudo iudiciorum? vbi exempla? ſoletne is dicere in eum, qui pecuniam redegit, qui in illum cuius nomine ea pecunia redigeretur, non dixerit? Age, ſi is, qui non dixit, ſolet: etiámne is ſolet, qui laudauit? iiſdem teſtibus, & quidem non productis, ſed dictis teſtium recitatis, quaſi præiudicata res ad has cauſſas deferri ſolet? Et ait etiam meus familiaris, & neceſſarius, eandem cauſſam Alexandrinis fuiſſe, cur laudarent Gabinium, quæ mihi fuerat, cur eundem defenderem. Mihi, C. Memmi, cauſſa defendendi Gabinii fuit reconciliatio gratię. neq; me verò pœnitet mortales inimicitias, ſempiternas amicitias habere. nam, ſi me inuitum putas, ne Cn. Pompeii animum offenderem, defendiſſe cauſſam, & illum, & me vehementer ignoras. neq; enim Pompeius me ſua cauſſa quidquam facere voluiſſet inuitum, neq; ego, cui omniũ ciuiũ libertas cariſſima fuiſſet, meam proieciſſem. quamdiu inimiciſſimus Gabinio fui, non amiciſſimus mihi non Pompeius fuit: nec poſtea, quàm illius auctoritate eam dedi veniam quam debui, quidquam ſimulaui, ne cum mea perfidia illi etiã ipſi facerem, cui beneficium dediſſem, iniuriam. nam non redeundo in gratiam cum inimico, non violabam Pompeium. ſi per eũ reductus inſidioſè rediſſem, me ſcilicet maximè, ſed proximè illum quoq; fefelliſſem. At de me omittamus, ad Alexandrinos iſtos reuertamur. quod habent os? quam audaciã? modò, vobis inſpectantibus, in iudicio Gabinii tertio quoq; verbo excitabantur. negabant pecuniam Gabinio datam. recitabatur identidem Pompeii teſtimonium:

nium:

nium regem ad ſe ſcripſiſſe, nullã pecuniam Gabinio, niſi in rem militarẽ datam. non eſt, inquit, tũ Alexandrinis teſtibus creditum. quid? poſtea creditũ? non. quamobrem? quia nũc aiunt, quod tum negabãt. quid ergo? iſta condicio eſt teſtiũ? vt quibus creditum non ſit negantibus, iiſdem credatur dicentibus? At ſi verum dixerunt tum cùm veriſſima fronte dixerunt, nunc mentiuntur: ſi tunc mentiti ſunt, doceant nos verũ. quid vultis? ſileant. dicere audiebamus, Alexandriam nunc cognoſcimus: illinc omnes præſtigiæ, illinc, inquam, omnes fallaciæ, omnia deniq; ab his minorum argumẽta nata ſunt. nec mihi longius quidquam eſt iudices, quàm videre hominum vultus. dixerunt hîc modò nobiſcum ad hęc ſubſellia, quibus ſuperciliis renuentes huic decem millium crimini? iam noſtis inſulſitatem Græcorum, humeris geſtũ agebant. tum temporis, credo, cauſſa: nunc ſcilicet tempus nullum eſt. vbi ſemel quis peierauerit, ei credi poſtea, etiamſi per plureis Deôs iuret, non oportet: præſertim, iudicęs, cùm in his iudiciis, ne locus quidẽ nouo teſti ſoleat eſſe: ob eamq; cauſſam iidem iudices retineantur qui fuerint de reo, vt his nota ſint omnia, neque quid fingi noui poſſit. lites, QVO EA PECVNIA PERVENERIT, non ſuis propriis iudiciis, ſed in reum factis condemnari ſolent. Itaq; ſi aut prędes dediſſet Gabinius, aut tantum ex eius bonis, quanta ſumma litium fuiſſet, populus recepiſſet: quamuis magna ad Poſtumum ab eo pecunia perueniſſet, non redigeretur: vt intelligi facilè poſſit, quod ex ea pecunia, ad quem eorum, qui damnatus eſt, perueniſſe in illo primo iudicio planum factum ſit, id hoc genere iudicii redigi ſolere. nunc verò quid agitur? vbi terrarum ſumus? quid tam inſolens, tam peruerſum præpoſterúmve dici, aut excogitari poteſt? Accuſatur is, qui non abſtulit à rege, ſicut Gabinius iudicatus eſt, ſed qui maximam regi pecuniam credidit. ergo is Gabinio dedit, qui non huic reddidit. iam credo, cùm is qui pecuniam Poſtumo debuit, non huic, ſed Gabinio dederit; condemnato Gabinio, vtrum illi eam pecuniam reddidit, an etiam nunc debet? at habet, & celat. ſunt enim qui ita loquantur. quod genus tandem eſt iſtud oſtentationis, & gloriæ? ſi nihil habuiſſet vmquam, tamen, ſi quæſiſſet, cur is diſſimularet ſe habere, cauſſa nõ eſſet. qui verò duo lauta,

& copioſa patrimonia accepiſſet, remq; præterea bonis, & honeſtis rationibus auxiſſet, quid eſſet tandem cauſſæ, cur exiſtimari vellet nihil habere? An cùm credebat inductus vſuris, id agebat, vt haberet quamplurimum; poſteaquam exegit, quod crediderat, vt exiſtimaretur egere, nouum genus hoc gloriæ concupiſcit? Dominatus eſt enim, inquit, Alexandriæ. immo verò in ſuperbiſſimo dominatu fuit: pertulit ipſe cuſtodiam: vidit in vinculis familiareis ſuos: mors ob oculos ſæpe verſata eſt: nudus, atque egens ad extremum fugit è regno. At permutata aliquando pecunia eſt. inductæ naues Poſtumi Puteolis ſunt: auditæ viſæque merces, fallaces quidem, & fucoſæ chartis, & linteis, & vitro delatæ: quibus cùm multæ naues refertæ fuiſſent, vna non patuit parua, & artata. Plus ille Puteolanus ſermo illius temporis, vectorumque curſus, atque oſtentatio, tum ſubinuiſum apud maleuolos Poſtumi nomen propter opinionem pecuniæ neſcio quam, æſtatem vnam complureis aureis referſit iſtis ſermonibus. Verum autem, iudices, ſi ſcire vultis, niſi C. Cæſaris ſumma in omneis, incredibilis in hunc eadem liberalitas exſtitiſſet, nos hunc Poſtumum iampridem in foro non haberemus. ille onera multorum huius amicorum excepit vnus: quæq; multi homines neceſſarii ſecundis Poſtumi rebus deſcripta ſuſtinuerunt, nunc eius afflictis fortunis vniuerſa ſuſtinet. Vmbram equitis Romani, & imaginem videtis, iudices, vnius amici conſeruatam auxilio, & fide. nihil huic eripi poteſt præter hoc ſimulacrum priſtinæ dignitatis, quod Cæſar ſolus tuetur, & ſuſtinet: quæ quidem in miſerrimis rebus huic tamen tribuenda eſt maxima. Niſi verò hoc mediocri virtute effici poteſt, vt tãtus ille vir tanti ducat hunc, & afflictũ præſertim, & abſentem, & in tanta fortuna ſua, vt aliena reſpicere magnum ſit, & in tanta occupatione maximarum rerum, quas gerit, atq; geſſit, vt vel obliuiſci aliorum non ſit mirum, vel ſi meminerit, oblitum eſſe facilè poſſit probare. Multas equidem C. Cæſaris virtutes, magnas, incredibilesq; cognoui: ſed ſunt ceteræ maioribus quaſi theatris propoſitæ, & pene populares, caſtris locum capere, exercitum inſtruere, expugnare vrbeis, aciem hoſtium profligare, hanc vim frigorum hiememq;, quam nos vix huius vrbis tectis ſuſtine-

mus,

mus, excipere, his ipſis diebus hoſtem perſequi, tum, cùm etiam feræ latibulis ſe tegant, atque omnia bella iure gentium conquieſcant. ſunt ea quidem magna: quis negat? ſed magnis excitata ſunt pręmiis ad memoriam hominum ſempiternam. quo minus admirandum eſt, eum facere illa, qui immortalitatem concupiuerit. Hæc mira laus eſt, quæ non poetarum carminibus, non annalium monumentis celebratur, ſed prudentium iudicio expenditur: equitem Rom. veterem amicum ſuum, ſtudioſum, amantem, obſeruantem ſui, non libidine, non turpibus impenſis cupiditatum, atque iacturis, ſed experientia patrimonii amplificandi labentem, excepit, corruere non ſiuit, fulſit, & ſuſtinuit re, fortunis, fide, hodieq; ſuſtinet, nec amicum pendentem corruere patitur, nec illius animi aciem perſtringit ſplendor ſui nominis, nec mentis quaſi luminibus officit altitudo fortunæ, & gloriæ. Sint ſanè illa magna, quæ reuera magna ſunt: de iudicio animi mei, vt volet, quiſq; ſentiat. ego enim hanc in tantis opibus, tanta fortuna, liberalitatem in ſuos, memoriam amicitiæ reliquis virtutibus omnibus antepono. Quam quidem vos, iudices, in nouo genere bonitatem inuſitatam claris, ac præpotentibus viris non modò non aſpernari, ac refutare, ſed cōplecti etiam, & augere debetis. & eo magis, quòd videtis hos quaſi ſumptos dies ad labefactandum illius dignitatem: ex qua illi nihil detrahi poteſt, quod non aut fortiter ferat, aut facile reſtituat. amiciſſimum hominem ſi honeſtate ſpoliatum audierit, nec ſine magno dolore feret, nec id amiſerit, quod poſſe ſperet recuperari. Satis multa hominibus non iniquis hęc eſſe debent: nimis etiam multa vobis, quos æquiſſimos eſſe confidimus. Sed vt omnium vel ſuſpicioni, vel maleuolentiæ, vel credulitati ſatisfiat, occultat pecuniam Poſtumus, latent regiæ diuitiæ. Ecquis eſt ex tanto populo, qui bona C. Rabirii Poſtumi nummo ſeſtertio ſibi addici velit? Sed miſerum me, quanto hæc dixi cum dolore. hem, Poſtume, túne es Curii filius, C. Rabirii iudicio, & voluntate filius, natura ſororis filius? túne ille in omneis tuos liberalis? cuius multos bonitas locupletauit, qui nihil profudiſti, nihil vllam in libidinem contuliſti? tua, Poſtume, nummo ſeſtertio à me addicuntur? O meum miſerum, acerbumque præconium. At hoc etiā optat miſer, vt condemne-

tur à vobis: ita bona veneant, vt ſolidum ſuum cuique ſoluatur: nihil iam aliud niſi fidem curat, nec vos huic, ſi iam obliuiſci veſtræ manſuetudinis volueritis, quidquam præterea poteſtis eripere. quod, iudices, ne faciatis, oro obteſtorque vos: atque eo magis, ſi aduentitia pecunia petitur ab eo, cui ſua non redditur. nam in eum, cui miſericordia opitulari debeat, inuidia quæſita eſt. Sed iam, quoniam, vt ſpero, fidem, quam potui, tibi præſtiti, Poſtume, reddam etiam lacrymas, quas debeo. quas quidem ego tuas in meo caſu plurimas vidi. verſatur ante oculos luctuoſa nox meis omnibus: cùm tu totum te cum tuis copiis ad me detuliſti. tu comitibus, tu præſidio, tu etiam tanto pondere auri, quãtum tempus illud poſtulabat, diſceſſum illum ſuſtentaſti: tu numquam meis me abſente liberis, numquam coniugi meæ defuiſti. Poſſum excitare multos reductos teſteis liberalitatis tuæ, quod ſæpe audiui patri tuo, qui id feciſſet, magno adiumento in iudicio capitis fuiſſe. ſed iam omnia timeo: bonitatis ipſius inuidiam reformido. Iam indicat tot hominum fletus, quam ſis carus tuis, & me dolor debilitat, includitque vocem. Vos obſecro, iudices, vt huic optimo viro, quo nemo melior vmquam fuit, nomen equitis Rom. & vſuram huius lucis, & veſtrum conſpectum ne eripiatis. hic vos aliud nihil orat, niſi vt rectis oculis hanc vrbem ſibi intueri, atq; in hoc foro veſtigium facere liceat: quod ipſum fortuna eripuerat, niſi vnius amici opes ſubueniſſent.

PRO

PRO M. MARCELLO.

ORATIO XL.

DIVTVRNI ſilentii P.C. quo eram his temporibus vſus, non timore aliquo, ſed partim dolore, partim verecũdia, finem hodiernus dies attulit, idemq; initium, quæ vellẽ, quæque ſentirem, meo priſtino more dicendi. Tantam enim manſuetudinem, tam inuſitatam, inauditamque clementiam, tantum in ſumma poteſtate rerum omniũ modum, tam deniq; incredibilem ſapiẽtiam, ac pene diuinam tacitus nullo modo præterire poſſum. M. enim Marcello vobis P. C. reiq; publ. reddito, non ſolùm illius, ſed meam etiam vocem, & auctoritatem & vobis, & reipub. conſeruatam, ac reſtitutã puto. Dolebam enim P.C. ac vehementer angebar, cùm viderem virum talem, qui in eadem cauſſa, in qua ego, fuiſſet, non in eadem eſſe fortuna: nec mihi perſuadere poteram, nec fas eſſe ducebam verſari me in veſtro veteri curriculo, illo æmulo, atq; imitatore ſtudiorum, ac laborũ meorum quaſi quodam ſocio à me, & comite diſtracto. Ergo & mihi meæ priſtinæ vitæ conſuetudinem, C. Cæſar, intercluſam aperuiſti, & his omnibus ad benè de omni repub. ſperandum quaſi ſignum aliquod ſuſtuliſti. Intellectum eſt enim mihi quidem in multis, & maximè in meipſo, ſed paullo ante omnibus, cùm M. Marcellum ſenatui populoq; Rom. & reip. conceſſiſti, cõmemoratis præſertim etiam offenſionibus, te auctoritatem huius ordinis, dignitatemq; reip. tuis vel doloribus, vel ſuſpicionibus anteferre. Ille quidem fructum omnis anteactæ vitæ hodierno die maximum cepit, cùm ſummo conſenſu ſenatus, tum præterea iudicio tuo grauiſſimo, & maximo. ex quo profectò intelligis, quanta in dato beneficio ſit laus, cùm in accepto tanta ſit gloria. Eſt verè fortunatus ille, cuius ex ſalute non minor pene ad omneis, quàm ad illum ventura ſit, lætitia peruenerit. Quod ei quidem meritò, atque optimo

iure contigit. quis enim eſt illo aut nobilitate, aut probitate, aut optimarum artium ſtudio, aut innocentia, aut vllo genere laudis præſtantior? Nullius tantum eſt flumen ingenii, nulla dicendi, aut ſcribendi tanta vis, tantaque copia, quæ non dicam exornare, ſed enarrare, C. Cæſar, res tuas geſtas poſſit: tamen hoc affirmo, & hoc pace dicam tua, nullam in his eſſe laudem ampliorem, quàm eam, quam hodierno die cõſecutus es. Soleo ſæpe ante oculos ponere, idque libẽter crebris vſurpare ſermonibus, omneis noſtrorum imperatorum, omneis exterarum gentium, potentiſſimorúmque populorum, omneis clariſſimorum regum res geſtas cum tuis, nec cõtentionum magnitudine, nec numero prœliorum, nec varietate regionum, nec celeritate conficiendi, nec diſſimilitudine bellorum poſſe conferri: nec verò diſiũctiſſimas terras citius cuiuſquam paſſibus potuiſſe peragrari, quàm tuis, non dicã curſibus, ſed victoriis illuſtratæ ſunt. Quæ quidem ego niſi ita magna eſſe fateor, vt ea vix cuiuſquam mens, aut cogitatio capere poſſit, amens ſim: ſed tamẽ ſunt alia maiora. Nam bellicas laudes ſolent quidam extenuare verbis, eáſque detrahere ducibus, communicare cum militibus, ne propriæ ſint imperatorum. & certè in armis, militum virtus, locorum opportunitas, auxilia ſociorum, claſſes, commeatus, multum iuuant. maximam verò partem quaſi ſuo iure fortuna ſibi vindicat, & quidquid eſt proſperè geſtum, id pene omne ducit ſuum. At verò huius gloriæ, C. Cæſar, quam es paullo antè adeptus, ſocium habes neminẽ: totum hoc quantumcumque eſt, quod certè maximum eſt, totum eſt, inquam, tuum. nihil ſibi ex iſta laude centurio, nihil præfectus, nihil cohors, nihil turma decerpit. quin etiam illa ipſa rerum humanarum domina Fortuna in iſtius ſe ſocietatem gloriæ non effert, tibi cedit, tuam eſſe totam, & propriam fatetur. numquam enim temeritas cum ſapientia commiſcetur, nec ad conſilium caſus admittitur. Domuiſti gẽteis immanitate barbaras, multitudine innumerabileis, locis infinitas, omni copiarum genere abundanteis: ſed tamen ea viciſti, quæ & naturam, & condicionem, vt vinci poſſent habebant. nulla eſt enim tanta vis, tanta copia, quæ non ferro, ac viribus debilitari, frangíque poſſit. verùm animum vincere, iracundiam cohibere, victoriam temperare,

aduerſa-

aduerſarium nobilitate, ingenio, virtute præſtantem non modò extollere iacentem, ſed etiam amplificare eius priſtinam dignitatem; hæc qui faciat, non ego eum cum ſummis viris comparo, ſed ſimillimum Deo iudico. Itaque C. Cæſar, bellicæ tuæ laudes celebrabuntur illæ quidem non ſolùm noſtris, ſed pene omnium gentium litteris, atque linguis, neque vlla vmquam ætas de tuis laudibus conticeſcet. Sed tamen eiuſmodi res, neſcio quomodo, etiã dum audiuntur, aut dum leguntur, obſtrepi clamore militum videntur, & tubarum ſono. At verò cùm aliquid clementer, manſuetè, iuſtè, moderatè, ſapienter factum, in iracundia præſertim, quæ eſt inimica conſilio, & in victoria, quæ natura inſolens & ſuperba eſt, aut audimus, aut legimus, quo ſtudio incendimur, non modò in geſtis rebus, ſed etiã in fictis? vt eos ſæpe quos numquam vidimus, diligamus. Te verò, quem præſentem intuemur, cuius mentem, ſenſusq́;, & os cernimus, vt quidquid belli fortuna reliquum reipubl. fecerit, id eſſe ſaluum velis, quibus laudibus efferemus? quibus ſtudiis proſequemur? qua beneuolentia complectemur? parietes medius fidius, C. Cæſar, vt mihi videtur, huius curiæ tibi gratias agere geſtiunt, quòd breui tempore futura ſit illa auctoritas in his maiorum ſuorum, & ſuis ſedibus. Equidem cùm C. Marcelli, viri optimi, & commemorabili pietate, ac virtute præditi lacrymas modò vobiſcum viderem, omnium Marcellorum meum pectus memoria effodit. quib. tu etiam mortuis, M. Marcello conſeruato, dignitatem ſuam reddidiſti, nobiliſſimamque familiam, iam ad paucos redactam, pene ab interitu vindicaſti. Hunc tu igitur diem tuis maximis, & innumerabilibus gratulationibus iure antepones. hæc enim res vnius eſt propria Cæſaris, ceteræ, duce te, geſtæ, magnæ illæ quidem, ſed tamen multo magnoq́; comitatu: huius autem rei tu idem es & dux, & comes: quæ quidem tanta eſt, vt tropheis, monumentisq́; tuis non vllã vmquam allatura ſit finẽ ætas. nihil enim eſt opere, aut manu factum, quod aliquãdo non conficiat, & conſumat vetuſtas. at verò hæc tua iuſtitia, & lenitas animi floreſcet quotidie magis, ita, vt quantum operibus tuis diuturnitas detrahet, tantum afferat laudibus. Et ceteros quidem omneis victores bellorum ciuilium iam ante æquitate, & miſericordia viceras, hodierno verò die te

ipſum viciſti. Vereor, vt hoc, quod dicam, non perinde intelligi auditu poſſit, atq; ego ipſe cogitans ſentio. ipſam victoriam viciſſe videris, cùm ea ipſa, quæ illa erat adepta, victis remiſiſti. nam cùm ipſius victoriæ conditione, iure omnes victi occidiſſemus, clementię tuæ iudicio conſeruati ſumus. rectè igitur vnus inuictus es, à quo etiã ipſius victoriæ condicio, viſque deuicta eſt. Atq; hoc C. Cæſaris iudicium P.C. quàm latè pateat, attendite. omnes enim, qui ad illa arma fato ſumus neſcio quo reip. miſero funeſtoq; compulſi, etſi aliqua culpa tenemur erroris humani, à ſcelere certè liberati ſumus. nam cùm M. Marcellum deprecantibus vobis, reip. conſeruauit, memet mihi, & item reipub. nullo deprecante, reliquos ampliſſimos viros, & ſibi ipſis, & patriæ reddidit: quorum & frequẽtiam, & dignitatem hoc ipſo in conſeſſu videtis: nõ ille hoſteis induxit in curiam, ſed iudicauit, à pleriſque ignoratione potius, & falſo atque inani metu, quàm cupiditate aut crudelitate ciuile bellum eſſe ſuſceptum. quo quidẽ in bello ſemper de pace agendum, audiendumque eſſe putaui, ſemperque dolui, non modò pacem, ſed orationem ẽtiam ciuium pacem efflagitantium repudiari. Neque enim ego illa, nec vlla vnquam ſecutus ſum arma ciuilia, ſemperque mea conſilia pacis, & togæ ſocia, non belli, atque armorum fuerunt. hominem ſum ſecutus priuato officio, non publico: tantúmque apud me grati animi fidelis memoria valuit, vt nulla non modò cupiditate, ſed ne ſpe quidem, prudens, & ſciens tamquam ad interitum ruerem voluntarium. Quod quidem meum conſilium minimè obſcurum fuit. nam & in hoc ordine, integra re, multa de pace dixi, & in ipſo bello eadem etiam cum capitis mei periculo ſenſi. Ex quo nemo erit tam iniuſtus rerum æſtimator, qui dubitet, quæ Cæſaris voluntas de bello fuerit: cùm pacis auctores conſeruandos ſtatim cenſuerit, ceteris fuerit iratior. Atque id minus mirum videretur fortaſſe tum, cùm eſſet incertus exitus, & anceps fortuna belli: qui verò victor, pacis auctores diligit, is profectò declarat, maluiſſe ſe non dimicare, quàm vincere. Atque huius quidem rei M. Marcello ſum teſtis. noſtri enim ſenſus, vt in pace ſemper, ſic tum etiam in bello congruebant. quoties ego eum, & quanto cum dolore vidi, cùm inſolentiam certorum hominum,

tum etiam ipſius victoriæ ferocitatẽ extimeſcentem? Quo gratior tua liberalitas, C. Cæſar, nobis, qui illa vidimus, debet eſſe. non enim iam cauſſæ ſunt inter ſe, ſed victoriç comparandç. Videmus tuam victoriam prœliorum exitu terminatam: gladium vagina vacuum in vrbe non vidimus. quos amiſimus ciueis, eos Martis vis perculit, non ira victoriæ: vt dubitare debeat nemo, quin multos, ſi fieri poſſet, C. Cæſar ab inferis excitaret, quoniam ex eadem acie conſeruat quos poteſt. Alterius vero partis, nihil amplius dicam, q̃ id, quod omnes verebamur, nimis iracundam futuram fuiſſe victoriam. quidam enim non modò armatis; ſed interdum etiam otioſis minabantur: nec quid quiſque ſenſiſſet, ſed vbi fuiſſet, cogitandum eſſe dicebant: vt mihi quidem videantur Dii immortales, etiam ſi pœnas à populo Romano ob aliquod delictum expetiuerunt, qui ciuile bellum tantum, & tam luctuoſum excitauerunt, vel placati iam, vel etiam ſatiati aliquando omnem ſpem ſalutis ad clementiam victoris, & ſapientiam contuliſſe. Quare gaude tuo iſto tam excellenti bono, & fruere cùm fortuna, & gloria, tum etiam natura, & moribus tuis: ex quo quidem maximus eſt fructus, iucunditasque ſapienti. cetera cùm tua recordabere, etſi perſæpe virtuti, tamen plerumque felicitati tuæ congratulabere: de nobis, quos in republ. tecum ſimul ſaluos eſſe voluiſti, quoties cogitabis, toties de maximis tuis beneficiis, toties de incredibili liberalitate, toties de ſingulari ſapientia tua cogitabis: quæ non modò ſumma bona, ſed nimirum audebo vel ſola dicere. tantus eſt enim ſplendor in laude vera, tanta in magnitudine animi, & conſilii dignitas, vt hæc à virtute donata, cetera à fortuna commodata eſſe videantur. Noli igitur in conſeruandis bonis viris defatigari, non cupiditate præſertim, aut prauitate aliqua lapſis, ſed opinione officii, ſtulta fortaſſe, certè non improba, & ſpecie quadam reipubl. non enim tua vlla culpa eſt, ſi te aliqui timuerunt: contraque ſumma laus, quòd plerique minimè timendum fuiſſe ſenſerunt. Nunc verò venio ad grauiſſimam querelam, & atrociſſimam ſuſpicionem tuam: quæ non tibi ipſi magis, quàm cùm omnibus ciuibus, tum maximè nobis, qui à te conſeruati ſumus, prouidenda eſt. quã etſi ſpero eſſe falſam, nũquam tamen verbis extenuabo. tua enim cau-

tio, noſtra cautio eſt: vt ſi in alterutro peccandũ ſit, malim videri nimis timidus, quàm parum prudens. Sed quiſnam eſt iſte tam demens, qui ſcilicet tibi inſidiaretur? de tuíſne? tametſi qui magis ſunt tui, quàm quibus tu ſalutem inſperantibus reddidiſti? an ex eo numero, qui vnà tecum fuerunt? non eſt credibilis tantus in vllo furor, vt, quo duce omnia ſumma ſit adeptus, huius vitam non anteponat ſuæ. At ſi tui nihil cogitant ſceleris, cauendum eſt, ne quid inimici. qui? omnes enim qui fuerunt, aut ſua pertinacia vitam amiſerunt, aut tua miſericordia retinuerunt. vt aut nulli ſuperſint de inimicis, aut qui ſuperfuerunt, amiciſſimi ſint. Sed tamen cùm in animis hominum tantæ latebræ ſint, & tanti receſſus, augeamus ſane ſuſpicionem tuam. ſimul enim augebimus & diligentiam. nam quis eſt omnium tam ignarus rerum, tam rudis in republica, tam nihil vmquam nec de ſua, nec de communi ſalute cogitans, qui non intelligat tua ſalute contineri ſuam? & ex vnius tui, vitam pendere omnium? Equidem de te dies noctéſque, vt debeo, cogitans, caſus dumtaxat humanos, & incertos euentus valetudinis, & naturæ cõmunis fragilitatem extimeſco: doleoque cùm reſpublica immortalis eſſe debeat, eam in vnius mortalis anima conſiſtere. ſi verò ad humanos caſus, incertosq; euentus valetudinis, ſceleris etiam accedat inſidiarum conſenſio: quem Deum, etiam ſi cupiat, opitulari poſſe reipublicæ credamus? Omnia ſunt excitanda tibi, C. Cæſar, vni, quæ iacere ſentis belli ipſius impetu, quod neceſſe fuit, perculſa atque proſtrata: conſtituenda iudicia, reuocanda fides, comprimẽdæ libidines, propaganda ſoboles: omnia, quæ dilapſa iam fluxerunt, ſeueris legibus vincienda ſunt. Non fuit recuſandum in tanto ciuili bello, tantoque animorum ardore, & armorum, quin quaſſata reſpublica quicumque belli euentus fuiſſet, multa perderet & ornamenta dignitatis, & præſidia ſtabilitatis ſuæ: multaque vterque dux faceret armatus, quę idem togatus fieri prohibuiſſet. quæ quidem nunc tibi omnia belli vulnera curanda ſunt, quibus præter te mederi nemo poteſt. Itaque illam tuam præclariſſimam, & ſapientiſſimam vocem inuitus audiui, ſatis te diu vel naturæ vixiſſe, vel gloriæ: ſatis, ſi ita vis, naturæ fortaſſe: addo etiã, ſi placet, gloriæ: at, quod maximum eſt, patrię certè parum. Qua-

te omitte, quęſo, iſtam doctorum hominum in contemnenda morte prudentiã. noli noſtro periculo ſapiens eſſe. ſæpe enim venit ad aureis meas, te idem iſtud nimis crebro dicere, ſatis te tibi vixiſſe. credo: ſed tum id audirem, ſi tibi ſoli viueres, aut ſi tibi etiam ſoli natus eſſes: nunc, cùm omnium ſalutem ciuium, cunctámque rempublicam res tuæ geſtæ complexæ ſint, tantum abes à perfectione maximorum operum, vt fundamenta, quæ cogitas, nondum ieceris. Hîc tu modum tuæ vitæ non ſalute reipublicæ ſed æquitate animi definies? quid, ſi iſtud ne gloriæ quidem tuæ ſatis eſt? cuius te eſſe auidiſſimum, quamuis ſis ſapiens, non negabis. Parúmne igitur, inquies, gloriam magnã relinquemus? immò verò aliis, quamuis multis, ſatis tibi vni parum. quidquid enim eſt, quamuis amplum ſit, id certè parum eſt tum, cùm eſt aliquid amplius. Quòd ſi rerum tuarum immortalium, C. Cęſar, hic exitus futurus fuit, vt deuictis aduerſariis, rempublicam in eo ſtatu relinqueres, in quo nunc eſt: vide quæſo, ne tua diuina virtus admirationis plus ſit habitura, quàm gloriæ. ſi quidẽ gloria eſt illuſtris, ac peruagata multorum, & magnorum vel in ſuos ciues, vel in patriam, vel in omne genus hominum fama meritorum. Hæc igitur tibi reliqua pars eſt; hic reſtat actus: in hoc elaborandum eſt, vt remp. conſtituas, eaq; tu in primis compoſita, ſumma tranquillitate, & otio perfruare. tum te, ſi voles, cùm & patriæ, quod debes, ſolueris, & naturam ipſam expleueris ſatietate viuendi, ſatis diu vixiſſe dicito. Quid enim omnino hoc ipſum diu, in quo eſt aliquid extremum? quod cùm venerit, omnis voluptas præterita pro nihilo eſt, quia poſtea nulla futura ſit. quamquam iſte tuus animus numquam his anguſtiis, quas natura nobis ad viuendum dedit, contentus fuit, ſemperque immortalitatis amore flagrauit. Nec verò hæc tua vita dicenda eſt, quæ corpore & ſpiritu continetur: illa, inquam, illa vita eſt tua, Cæſar, quæ vigebit memoria ſęculorum omnium, quam poſteritas alet, quam ipſa æternitas ſemper intuebitur. huic tu inſeruias, huic te oſtentes oportet: quæ quidem, quæ miretur iampridem multa habet; nunc, etiam quæ laudet exſpectat. obſtupeſcent poſteri certè imperia, prouincias, Rhenum, Oceanum, Nilum, pugnas innumerabileis, incredibileis victorias, monumẽta, munc-

ra, triumphos audientes, & legentes tuos. ſed niſi hæc vrbs ſtabilita tuis conſiliis, & inſtitutis erit, vagabitur modò nomen tuum longè, atque latè: ſedem quidem ſtabilem, & domicilium certum non habebit. Erit inter eos etiam, qui naſcentur, ſicut inter nos fuit, magna diſſenſio: cùm alii laudibus ad cælum res tuas geſtas efferẽt, alii fortaſſe aliquid requirent, idq́; vel maximum, niſi belli ciuilis incendium ſalute patriæ reſtinxeris: vt illud fati fuiſſe videatur, hoc conſilii. Serui igitur iis etiam iudicibus, qui multis poſt ſeculis de te iudicabũt, & quidem haud ſcio, an incorruptius, quàm nos. Nam & ſine amore, & ſine cupiditate, & rurſus ſine odio, & ſine inuidia iudicabunt. Id autem, etiam ſi tunc ad te, vt quidam falſo putant, non pertinebit, nunc certè pertinet, te eſſe talem, vt tuas laudes obſcuratura nulla vnquam ſit obliuio. Diuerſæ voluntates ciuium fuerunt, diſtractæq́; ſententiæ. Non enim conſiliis ſolùm, & ſtudiis, ſed armis etiam, & caſtris diſſidebamus. Erat autem obſcuritas quædam, erat certamen inter clariſſimos duces: multi dubitabant, quid optimum eſſet: multi, quid ſibi expediret: multi, quid deceret: nonnulli etiam, quid liceret. Perfuncta reſpub. eſt hoc miſero fatalique bello: vicit is, qui non fortuna inflammaret odium ſuum, ſed bonitate leniret. neque omneis, quibus iratus eſſet, eoſdem etiam exſilio, aut morte dignos iudicaret. arma ab aliis poſita, ab aliis erepta ſunt. ingratus eſt, iniuſtusq́; ciuis, qui armorum periculo liberatus, animum tamen retinet armatum: vt etiam ille ſit melior, qui in acie cecidit, quàm qui in cauſſa animam profudit. quæ enim pertinacia eſt quibuſdam, eadem aliis conſtantia videri poteſt. Sed quia iam omnis fracta diſſenſio eſt armis, & exſtincta æquitate victoris: reſtat, vt omnes vnum velint, qui modò habent aliquid non ſolùm ſapientiæ, ſed etiam ſanitatis: quia, niſi te C. Cęſar ſaluo, & in iſta ſententia, qua cùm antea, tum hodie vel maximè vſus es, manente, ſalui eſſe non poſſumus. Quare omnes te, qui hæc ſalua eſſe volumus, & hortamur, & obſecramus, vt vitæ, vt ſaluti tuæ conſulas: omnéſque tibi (vt pro aliis etiam loquar, quod de me ipſe ſentio) quoniam ſubeſſe aliquid putas, quod cauendum ſit, non modò excubias, & cuſtodias, ſed etiam laterum noſtrorum oppoſitus, & corporum pollicemur. Sed vt vnde eſt orſa, in

eodem

eodem terminetur oratio mea, maximas tibi omnes gratias agimus, C. Cæſar, maiores etiam habemus. Nam omnes idem ſentiunt: quod ex omnium precibus, & lacrymis ſentire potuiſti. Sed quia non eſt aſtantibus omnibus neceſſe dicere, à me certè dici volunt, cui neceſſe eſt quodammodo, & quod volunt, & quod, M. Marcello à te huic ordini, populoque Romano & reipublicæ reddito, præcipuè id à me fieri debere intelligo. nam lætari omneis, non vt de vnius ſolùm, ſed vt de communi omnium ſalute, ſentio. quod autem ſummæ beneuolentiæ eſt, quæ mea erga illum omnib. ſemper nota fuit, vt vix C. Marcello optimo, & amantiſſimo fratri, præter eum quidem cederem nemini: cùm id ſolicitudine, cura, labore tamdiu præſtiterim, quamdiu eſt de illius ſalute dubitatum: certè hoc tempore magnis curis, moleſtiis, doloribus liberatus præſtare debeo. Itaque, C. Cæſar, ſic tibi gratias ago, vt omnibus me rebus à te non conſeruato ſolùm, ſed etiam ornato, tamen ad tua innumerabilia in me vnum merita, quod fieri iam poſſe non arbitrabar, maximus hoc tuo facto cumulus acceſſerit.

PRO Q. LIGARIO AD C. CÆSAREM.

ORATIO XLI.

NOVUM crimen C. Cæſar, & ante hunc diē inauditum propinquus meus ad te Q. Tubero detulit, Q. Ligarium in Africa fuiſſe: idque C. Panſa præſtanti vir ingenio, fretus fortaſſe ea familiaritate, quæ eſt ei tecum, auſus eſt cōfiteri. Itaq; quo me vertā, neſcio. paratus enim venerā, cùm tu id neq; per te ſcires, neq; audire aliunde potuiſſes, vt ignoratione tua ad hominis miſeri ſalutem abuterer. Sed quoniā diligentia inimici inueſtigatū eſt, quod latebat, cōfitendum eſt, vt opinor: præſertim

cùm meus neceſſarius C. Panſa fecerit, vt id iam integrum non eſſet, amiſſaq; controuerſia omnis oratio ad miſericordiam tuam conferenda eſt, qua plurimi ſunt cõſeruati, cùm à te non ſolum liberationem culpæ, ſed errati veniam impetrauiſſent. Habes igitur, Tubero, quod eſt accuſatori maximè optandum, confitentem reum, ſed tamen ita confitentem, ſe in ea parte fuiſſe, qua te, Tubero, qua virum omni laude dignum patrem tuum. Itaque prius de veſtro delicto confiteamini neceſſe eſt, quàm Ligarii vllam culpam reprehendatis. Q. igitur Ligarius, cùm eſſet adhuc nulla belli ſuſpicio, legatus in Africam cum proconſule C. Conſidio profectus eſt: qua in leg.tione & ciuibus, & ſociis ita ſe probauit, vt decedens Conſidius prouincia, ſatisfacere hominibus non poſſet, ſi quemquam alium prouinciæ præfeciſſet. Itaque Q. Ligarius, cùm diu recuſans nihil profeciſſet, prouinciam accepit inuitus: cui ſic præfuit in pace, vt & ciuibus, & ſociis gratiſſima eſſet eius integritas, & fides. Bellum ſubitò exarſit: quod, qui erant in Africa, ante audierunt geri, quàm parari: quo audito, partim cupiditate inconſiderata, partim cæco quodam timore, primò ſalutis cauſſa, pòſt etiam ſtudii ſui, quærebant aliquem ducem. tum Ligarius domum ſpectans, & ad ſuos redire cupiens, nullo ſe implicari negotio paſſus eſt. Interim P. Actius Varus, qui prætor Africam obtinuerat, Vticam venit: ad eum ſtatim concurſum eſt. atque ille non mediocri cupiditate arripuit imperium; ſi illud imperium eſſe potuit, quod ad priuatum, clamore multitudinis imperitæ, nullo publico conſilio deferebatur. Itaque Ligarius, qui omne tale negotium cuperet effugere, paullum aduentu Vari conquieuit. Adhuc, C. Cæſar, Q. Ligarius omni culpa vacat: domo eſt egreſſus nõ modò nullum ad bellum, ſed ne ad minimam quidem ſuſpicionem belli; legatus in pace profectus, in prouincia pacatiſſima ita ſe geſſit, vt ei pacem eſſe expediret. Profectio certè animum tuum non debet offendere. num igitur remanſio? multo minus. nam profectio voluntatem habuit non turpem, remanſio etiam neceſſitatem honeſtam. Ergo hæc duo tempora carent crimine: vnum, cùm eſt legatus profectus, alterum cùm efflagitatus à prouincia, præpoſitus Africæ eſt. tertium eſt tempus, quo poſt aduentum Vari in

Africa

Africa reſtitit. Quod ſi eſt criminoſum, neceſſitatis crimen eſt, non voluntatis. An ille ſi potuiſſet illinc vllo modo euadere, Vticæ potius, quàm Romæ, cum P. Actio, quàm cum cõcordiſſimis fratribus, cum alienis eſſe, quàm cum ſuis maluiſſet? cùm ipſa legatio plena deſiderii, ac ſollicitudinis fuiſſet, propter incredibilem quendam fratrum amorem? hic æquo animo eſſe potuit, belli diſcidio diſtractus à fratribus? Nullum igitur habes, Cæſar, adhuc in Q. Ligario ſignum alienæ à te voluntatis, cuius ego cauſſam animaduerte, quæſo, qua fide defendam, cùm prodo meam. O clementiam admirabilem, atque omni laude, prædicatione, litteris, monumentiſque decorandam. M. Cicero apud te defendit, alium in ea voluntate non fuiſſe, in qua ſe ipſum confitetur fuiſſe, nec tuas tacitas cogitationes extimeſcit, nec quid tibi de alio audienti de ſeipſo occurrat, reformidat. Vide, quàm non reformidem: vide, quanta lux liberalitatis, & ſapientiæ tuæ mihi apud te dicenti oboriatur: quantum potero voce contendam, vt hoc populus Romanus exaudiat. Suſcepto bello, Cæſar, geſto etiam ex magna parte, nulla vi coactus, iudicio meo, ac voluntate ad ea arma profectus ſum, quæ erãt ſumpta contra te. Apud quem igitur hoc dico? nempe apud eum, qui cum hoc ſciret, tamen me, antequam vidit, reipub. reddidit: qui ad me ex Ægypto litteras miſit, vt eſſem idem, qui fuiſſem: qui cùm ipſe imperator in toto imperio populi Romani vnus eſſet, eſſe me alterum paſſus eſt; à quo, hoc ipſo C. Panſa mihi nuntium perferente, conceſſos faſceis laureatos tenui, quoad tenendos putaui; qui mihi tum denique ſe ſalutem putauit reddere, ſi eam nullis ſpoliatam ornamentis redderet. Vide, quæſo, Tubero, vt qui de meo facto non dubitem dicere, de Ligarii non audeam confiteri. Atque hæc propterea de me dixi, vt mihi Tubero, cùm de ſe eadem dicerem, ignoſceret. cuius ego induſtriæ, gloriæque faueo, vel propter propinquam cognationem, vel quòd eius ingenio, ſtudiiſque delector, vel quòd laudem adoleſcentis propinqui exiſtimo etiam ad meum aliquem fructũ redundare. Sed hoc quæro, quis putet fuiſſe crimen, eſſe in Africa Ligarium? nempe is, qui & ipſe in eadem Africa eſſe voluit, & prohibitum ſe à Ligario queritur, & certè contra ipſum Cæſarẽ eſt congreſſus armatus. Quid enim, Tubero,

tuus ille diſtrictus in acie Pharſalica gladius agebat? cuius latus ille mucro petebat? qui ſenſus erat armorum tuorum? quæ tua mens? oculi? manus? ardor animi? quid cupiebas? quid optabas? Nimis vrgeo: commoueri videtur adoleſcens. ad me reuertar, iiſdem in armis fui. quid autem aliud egimus, Tubero, niſi, vt, quod hic poteſt, nos poſſemus? Quorum igitur impunitas, Cæſar, tuæ clementiæ laus eſt, eorum ipſorum ad crudelitatem te acuet oratio? Atque in hac cauſſa nonnihil equidem, Tubero, etiam tuam, ſed multo magis patris tui prudentiam deſidero: quòd homo cùm ingenio, tum etiam doctrina excellens, genus hoc cauſſæ quod eſſet, non viderit. nam ſi vidiſſet, quouis profectò, quàm iſto modo à te agi maluiſſet. arguis fatentem: non eſt ſatis. accuſas eum, qui cauſſam habet, aut, vt ego dico, meliorem quàm tu; aut, vt tu vis, parem. Hæc non modò mirabilia ſunt, ſed prodigiis ſimilia, quæ dicam. Non habet eam vim iſta accuſatio, vt Q. Ligarius condemnetur, ſed vt necetur. hoc egit ciuis Romanus ante te nemo. externi iſti mores vſq; ad ſanguinem incitare ſolent odium aut leuium Græcorum, aut immanium barbarorum. Nam quid aliud agis? vt Romæ ne ſit? vt domo careat? ne cum optimis fratribus, ne cum hoc T. Brocho auunculo ſuo, ne cum eius filio conſobrino ſuo, ne nobiſcum viuat? ne ſit in patria? num eſt? num poteſt magis carere his omnibus, quàm caret? Italia prohibetur, exſulat. Non tu ergo hunc patria priuare, qua caret, ſed vita vis. At iſtud ne apud eum quidem dictatorem, qui omneis, quos oderat, morte multabat, quiſquam egit iſto modò. ipſe iubebat occidi, nullo poſtulante: præmiis etiam inuitabat (quæ tamen crudelitas ab hoc eodem aliquot annis poſt, quem tu nunc crudelem eſſe vis, vindicata eſt. Ego verò iſtud non poſtulo, inquies. ita mehercule exiſtimo, Tubero. noui enim te, noui patrem tuum, noui domum, nomenque veſtrum: ſtudia denique generis ac familiæ veſtræ, virtutis, humanitatis, doctrinæ, plurimarum artium, atque optimarum nota ſunt mihi omnia. itaque certo ſcio, vos non petere ſanguinem: ſed parum attenditis. res enim eò ſpectat, vt ea pœna, in qua adhuc Q. Ligarius ſit, non videamini eſſe contenti. quæ eſt igitur alia præter mortem? ſi enim in exſilio eſt, ſicuti eſt, quid amplius poſtulatis? an, ne ignoſcatur?

hoc

hoc verò multo acerbius, multoq; eſt grauius. quod nos domi petimus precibus, & lacrymis proſtrati ad pedes, non tam noſtræ cauſſæ fidentes, quàm huius humanitati: id ne impetremus pugnabis, & in noſtrum fletum irrumpes? & nos, iacenteis ad pedes ſupplicum voce, prohibebis? Si cùm hoc domi faceremus, & quod & fecimus, & vt ſpero, non fruſtra fecimus, tu derepente irrupiſſes, & clamare cœpiſſes, C. Cæſar, caue credas, caue ignoſcas, caue te fratrum pro fratris ſalute obſecrantium miſereat: nónne omnem humanitatem exuiſſes? quãto hoc durius, quod nos domi petimus, id à te in foro oppugnari? & in tali miſeria multorum, perfugium miſericordiæ tollere? Dicam planè, C. Cæſar, quod ſentio. ſi in hac tanta tua fortuna lenitas tanta non eſſet, quantam tu per te, per te, inquam, obtines, (intelligo quid loquar) acerbiſſimo luctu redundaret iſta victoria. quàm multi enim eſſent de victoribus, qui te crudelem eſſe vellent, cùm etiam de victis reperiantur? quàm multi, qui, cùm à te nemini ignoſci vellent, impedirent clementiã tuam, cùm etiam ii, quibus ipſe ignouiſti, nolint te in alios eſſe miſericordem? Quòd ſi probare Cæſari poſſemus, in Africa Ligarium omnino nõ fuiſſe: ſi honeſto, & miſericordi mendacio, ſaluti ciuis calamitoſi conſultum eſſe vellemus: tamen hominis non eſſet, in tanto diſcrimine, & periculo ciuis refellere, & coarguere noſtrum mendacium: & ſi eſſet alicuius, eius certè non eſſet, qui in eadem cauſſa & fortuna fuiſſet. Sed tamen aliud eſt, errare Cæſarem nolle, aliud, nolle miſereri. tum diceres, Caue Cæſar credas: fuit in Africa Ligarius: tulit arma contra te. nunc quid dicis? Caue ignoſcas. Hæc nec hominis, nec ad hominem vox eſt. qua qui apud te, C. Cæſar, vtetur, ſuam citius abiiciet humanitatem, quàm extorquebit tuam. Ac primus aditus, & poſtulatio Tuberonis hæc, vt opinor, fuit, velle ſe de Q. Ligarii ſcelere dicere. non dubito, quin admiratus ſis, vel quòd de nullo alio quiſquam, vel quòd is, qui in eadem cauſſa fuiſſet, vel quidnam noui facinoris adferret. Scelus tu illud vocas Tubero? cur? iſto enim nomine illa adhuc cauſſa caruit: alii errorem appellant, alii timorem: qui durius, ſpem, cupiditatem, odium, pertinaciam: qui grauiſſimè, temeritatem: ſcelus, præter te, adhuc nemo. Ac mihi quidem, ſi propriũ & verum nomen noſtri mali quæratur, fatalis quædam

calamitas incidiſſe videtur, & improuidas hominum menteis occupauiſſe: vt nemo mirari debeat, humana conſilia diuina neceſſitate eſſe ſuperata. Liceat eſſe miſeros, quamquam hoc victore eſſe non poſſumus. ſed non loquor de nobis: de illis loquor, qui occiderunt. fuerint cupidi, fuerint irati, fuerint pertinaces: ſceleris verò crimine, furoris, paricidii liceat Cn. Pompeio mortuo, liceat multis aliis carere. Quando hoc quiſquam ex te, Cæſar, audiuit, aut tua quid aliud arma voluerunt, niſi à te contumeliam propulſare? quid egit tuus ille inuictus exercitus, niſi vt ſuum ius tueretur, & dignitatem tuam? quid? tu cùm pacem eſſe cupiebas, idne agebas, vt tibi cum ſceleratis, an vt cum bonis ciuibus conueniret? Mihi verò, Cæſar, tua in me maxima merita, tanta certè non viderentur, ſi me vt ſceleratum à te conſeruatum putarem. Quomodo autem tu de repub. bene meritus eſſes, ſi tot ſceleratos incolumi dignitate eſſe voluiſſes? Seceſſionem tu illam exiſtimauiſti, Cæſar, initio, non bellum: non hoſtile odiũ, ſed ciuile diſſidium: vtriſq; cupientibus remp. ſaluam, ſed partim conſiliis, partim ſtudiis à communi vtilitate aberrantibus. Principum dignitas erat pene par, nõ par fortaſſe eorum, qui ſequebantur: cauſſa tum dubia, quòd erat aliquid in vtraq; parte, quod probari poſſet: nũc melior certè ea iudicanda eſt, quam etiam Dii adiuuerint. cognita verò clementia tua, quis non eam victoriam probet, in qua occiderit nemo, niſi armatus? Sed vt omittam communem cauſſam, veniamus ad noſtram. Vtrum tandem exiſtimas facilius fuiſſe, Tubero, Ligarium ex Africa exire, an vos in Africam nõ venire? Poteramúſne, inquies, cùm ſenatus cenſuiſſet? ſi me conſulis, nullo modo. ſed tamen Ligarium ſenatus idem legauerat. Atq; ille eo tempore paruit, cùm parere ſenatui neceſſe erat: vos tunc paruiſtis, cùm paruit nemo qui noluit. Reprehendo igitur? minimè verò. neque enim licuit aliter veſtro generi, nomini, familiæ, diſciplinæ. ſed hoc non concedo, vt quibus rebus gloriemini in vobis, eaſdẽ in aliis reprehendatis. Tuberonis ſors coniecta eſt ex S.C. cùm ipſe nõ adeſſet, morbo etiam impediretur: ſtatuerat ſe excuſare. Hæc ego noui propter communes neceſſitudines, quæ mihi ſunt cum L. Tuberone: domi vnà eruditi, militiæ contubernales, pòſt affines, in omni deniq; vita familiares. magnum

etiam

etiam vinculum, quòd iiſdem ſemper ſtudiis vſi ſumus. Scio igitur Tuberonem domi manere voluiſſe. ſed ita quidam agebant, ita reipubl. ſanctiſſimum nomen opponebant, vt etiam ſi aliter ſentiret, verborum tamen ipſorum pondus ſuſtinere non poſſet. ceſſit auctoritati ampliſſimi viri, vel potius paruit: vnà eſt profectus cum iis, quorum erat vna cauſſa: tardius iter fecit: itaque in Africam venit iam occupatam. Hinc in Ligarium crimen oritur, vel ira potius. nam ſi crimen eſt prohibere illum voluiſſe, non minus magnum eſt, vos Africam, omnium prouinciarum arcem, natam ad bellum contra hanc vrbem gerendum obtinere voluiſſe, quàm aliquem ſe imperatorem eſſe maluiſſe. Atq; is tamen aliquis Ligarius nõ fuit. Varus imperium ſe habere dicebat: faſceis certè habebat. Sed quoquo modo ſeſe illud habet, hæc querela veſtra, Tubero, quid valet? recepti in prouinciam non ſumus. quid, ſi eſſetis? Cæſarine eam tradituri fuiſſetis, an contra eum retenturi? Vide quid licentiæ, Cæſar, nobis tua liberalitas det, vel potius audaciæ. Si reſponderit Tubero, Africam, quò ſenatus eum ſorsque miſerat, tibi patrem ſuum traditurum fuiſſe: non dubitabo apud ipſum te, cuius id eum facere interfuit, grauiſſimis verbis eius conſilium reprehendere. non enim ſi tibi ea res grata fuiſſet, eſſet etiam probata. Sed iam hoc totum omitto, non tam vt ne offendam tuas patiẽtiſſimas aureis, quàm ne Tubero, quod numquam cogitauit, facturus fuiſſe videatur. Veniebatis igitur in Africam prouinciam, vnam ex omnibus huic victoriæ maximè infeſtam: in qua erat rex potentiſſimus, inimicus huic cauſſæ: aliena voluntas, conuentus firmi atq; magni: quæro, quid facturi fuiſſetis? quamquam quid facturi fueritis non dubitem, cùm videam, quid feceritis. Prohibiti eſtis in prouincia veſtra pedem ponere: & prohibiti, vt perhibetis, ſumma cum iniuria. quomodo id tuliſtis? acceptæ iniuriæ querelam ad quem detuliſtis? nempe ad eum, cuius auctoritatem ſecuti in ſocietatem belli veneratis. Quòd ſi Cæſaris cauſſa in prouinciam veniebatis, ad eum profectò excluſi prouincia veniſſetis. veniſtis ad Pompeium. quæ eſt ergo apud Cæſarem querela, cùm eum accuſetis, à quo queramini vos prohibitos contra Cæſarem bellum gerere? Atq; in hoc quidem vel cum mendacio, ſi vultis, gloriari per me

licet, vos prouinciam fuiſſe Cæſari tradituros, etiamſi à Varo & quibuſdam aliis prohibiti eſſetis. ego autem confitebor, culpam eſſe Ligarii, qui vos tantæ laudis occaſione priuauerit. Sed vide quæſo, C. Cæſar, conſtantiam ornatiſſimi viri L. Tuberonis: quam ego, quamuis ipſe probarem, vt probo, tamen non commemorarem, niſi à te cognouiſſem inprimis eam virtutem ſolere laudari. Quæ fuit igitur vnquam in vllo homine tanta cõſtantia? conſtantiam dico? neſcio an melius patientiam poſſem dicere. quotus enim iſtud quiſq; feciſſet, vt à quibus partibus in diſſenſione ciuili non eſſet receptus, eſſetq; etiam cum crudelitate eiectus, ad eas ipſas rediret? magni cuiuſdam animi, atq; eius viri eſt, quē de ſuſcepta cauſſa propoſitaq; ſententia nulla contumelia, nulla vis, nullum periculũ poſſet depellere. Vt enim cetera paria Tuberoni cum Varo fuiſſent, honos, nobilitas, ſplendor, ingenium, quæ nequaquam fuerunt: hoc certè præcipuum Tuberonis fuit, quòd iuſto cum imperio ex S.C. in prouinciam ſuam venerat, hinc prohibitus non ad Cæſarē, ne iratus: non domum, ne iners: non aliquam in regionem, ne condemnare cauſſam illam, quam ſecutus eſſet, videretur: in Macedoniam, in Cn. Põpeii caſtra venit, in eã ipſam cauſſam, à qua erat reiectus cum iniuria. Quid? cùm iſta res nihil commouiſſet eius animum, ad quem veneratis, languidiore, credo, ſtudio in cauſſa fuiſtis. tantummodo in præſidiis eratis, animi verò à cauſſa abhorrebãt: an, vt fit in ciuilibus bellis, nec in vobis magis, quàm in reliquis, omnes vincendi ſtudio tenebamur? pacis equidem ſemper auctor fui. ſed tum ſero: erat enim amentis, cùm aciem videres, pacem cogitare. Omnes, inquam, vincere volebamus, tu certè præcipuè, qui in eum locum veniſſes, vbi tibi eſſet pereundum, niſi viciſſes: quamquam, vt nunc ſe res habet, non dubito, quin hanc ſalutem anteponas illi victoriæ. Hæc ego non dicerē, Tubero, ſi aut vos conſtantiæ veſtræ, aut Cæſarem beneficii ſui pœniteret. Nunc quæro, vtrum veſtras iniurias, an reipub. perſequamini? ſi reipublicæ, quid de veſtra in ea cauſſa perſeuerantia reſpondebitis? ſi veſtras, videte ne erretis, qui Cæſarem veſtris inimicis iratũ fore putetis, cùm ignouerit ſuis. Itaq; num tibi videor Cęſar in cauſſa Ligarii occupatus eſſe? num de eius facto dicere? quicquid dixi, ad vnam ſummam

refer-

referri volo, vel humanitatis, vel clementiæ, vel miſericordiæ tuæ. Cauſſas Cæſar egi multas & quidem tecum, dum te in foro tenuit ratio honorum tuorum: certè numquam hoc modo, Ignoſcite, iudices, errauit, lapſus eſt, non putauit, ſi vnquam poſthac. ad parentem ſic agi ſolet. ad iudices, Non fecit, non cogitauit, falſi teſtes, fictum crimen. Dic te, Cæſar, de facto Ligarii iudicem eſſe: quibus in præſidiis fuerit, quære. taceo: ne hæc quidem colligo, quæ fortaſſe valerent etiã apud iudicem: legatus ante bellum profectus, relictus in pace, bello oppreſſus, in eo non acerbus. tum etiam fuit totus animo & ſtudio tuus. Ad iudicem ſic agi ſolet. ſed ego ad parentem loquor, Erraui, temere feci, pœnitet, ad clementiam tuam confugio, delicti veniam peto, vt ignoſcas oro, ſi nemo impetrauit, arroganter: ſi plurimi, tu idem fer opem, qui ſpem dediſti. An ſperandi Ligario cauſſa non ſit, cùm mihi apud te ſit locus etiam pro altero deprecandi? Quamquam neque in hac oratione ſpes eſt poſita cauſſæ, nec in eorum ſtudiis, qui à te pro Ligario petunt, tui neceſſarii. Vidi enim & cognoui, quid maximè ſpectares, cùm pro alicuius ſalute multi laborarent: cauſſas apud te rogantium gratiores eſſe, quàm preces: neque ſpectare, quàm tuus eſſet neceſſarius is, qui te oraret: ſed quam illius, pro quo laboraret. Itaque tribuis tu quidem tuis ita multa, vt mihi beatiores illi eſſe videantur interdum, qui tua liberalitate fruuntur, quàm tu ipſe, qui illis tam multa concedis. Sed video tamen apud te cauſſas, vt dixi, rogantium valere plus, quàm preces: ab iiſq; te moueri maximè, quorum iuſtiſſimum dolorem videas in petendo. In Q. Ligario conſeruando multis tu quidem gratum facies neceſſariis tuis: ſed hoc quæſo conſidera, quod ſoles. poſſum fortiſſimos viros Sabinos tibi probatiſſimos, totumque agrum Sabinum, florem Italiæ, robur reipub. proponere. noſti optimè homines. animaduerte horum omnium mœſtitiam & dolorem. huius T. Brochi, de quo non dubito quid exiſtimes, lacrymas, ſqualoremq; ipſius, & filii vides. Quid de fratribus dicam? noli, Cæſar, putare, de vnius capite nos agere. aut tres Ligarii in ciuitate retinendi ſunt, aut tres ex ciuitate exterminandi. quoduis exſilium his eſt optatius, quàm patria, quàm domus, quàm Dii penates vno illo exſulante. Si fraternè, ſi piè, ſi cum dolore faciunt,

moueant te horum lacrymæ, moueat pietas, moueat germanitas: valeat tua vox illa, quæ vicit. te enim dicere audiebamus, nos omneis aduerſarios putare, niſi qui nobiſcū eſſent: te, omneis, qui contra te non eſſent, tuos. Vidéſne igitur hūc ſplendorem, omnē hanc Brochorum domum, hunc L. Martium, C. Ceſetium, L. Cornificium, hoſce omneis equites Ro. qui adſunt veſte mutata, non ſolùm notos tibi, verùm etiam probatos viros, qui tecum fuerunt? Atq; his maximè iraſcebamur, & hos requirebamus, & his nonnulli etiam minabantur. Conſerua igitur tuis ſuos: vt quemadmodum cetera quæ dicta ſunt à te, ſic hoc veriſſimum reperiatur. Quod ſi penitus perſpicere poſſes concordiam Ligariorum, omneis fratres tecum iudicares fuiſſe. An poteſt quiſquam dubitare, quin ſi Q. Ligarius in Italia eſſe potuiſſet, in eadem ſententia futurus fuerit, in qua fratres fuerunt? quis eſt, qui horum conſenſum conſpirantem, & pene cōflatum, in hac prope æqualitate fraterna non nouerit? qui hoc non ſentiat, quiduis prius futurum fuiſſe, quàm vt hi fratres diuerſas ſententias, fortunasque ſequerentur? Voluntate igitur omnes tecum fuerunt: tempeſtate abreptus eſt vnus: qui ſi conſilio id feciſſet, eſſet eorum ſimilis, quos tu tamen ſaluos eſſe voluiſti. Sed ierit ad bellum: diſſenſerit non à te ſolùm, verùm etiam à fratribus: hi te orant tui. Equidem cùm tuis omnibus negotiis intereſſem, memoria teneo, qualis tum T. Ligarius quæſtor vrbanus fuerit erga te & dignitatem tuam. ſed parum eſt me hoc meminiſſe: ſpero etiā te, qui obliuiſci nihil ſoles, niſi iniurias, quoniam hoc eſt animi, quoniam etiam ingenii tui, te aliquid de huius quæſtoris officio cogitantem, etiam de aliis quibuſdam quæſtoribus reminiſcentem recordari. Hic igitur T. Ligarius, qui tum nihil egit aliud, (neque enim hæc diuinabat) niſi vt tu eum ſtudioſum & bonum virum iudicares, nunc à te ſupplex fratris ſalutem petit: quam huius admonitus officio cum vtriſque his dederis, treis fratres optimos, & integerrimos, non ſolùm ſibi ipſos, neque his tot ac talibus viris, neque nobis neceſſariis ſuis, ſed etiam reip. condonaueris. Fac igitur, quod de homine nobiliſſimo, & clariſſimo M. Marcello reſtituto feciſti nuper in curia, nunc quidem in foro de optimis, & huic omni frequentiæ probatiſſimis fratribus. vt conceſſiſti illum

ſenatui, ſic da hunc populo, cuius voluntatem chariſſimam ſemper habuiſti.& ſi ille dies tibi glorioſiſſimus, populo Ro. gratiſſimus fuit, noli, obſecro, dubitare, C. Cæſar, ſimilem illi gloriæ laudem quàm ſæpiſſimè quærere. nihil eſt enim tam populare, quàm bonitas: nulla de virtutibus tuis plurimis nec gratior, nec admirabilior miſericordia eſt.homines enim ad Deos nulla re propius accedunt, quàm ſalutem hominibus dando. nihil habet nec fortuna tua maius, quàm vt poſſis: nec natura tua melius, quàm vt velis conſeruare quãplurimos. Longiorem orationem cauſſa forſitan poſtulat, tua certè natura breuiorem. Quare, cùm vtilius eſſe arbitrer te ipſum, quàm me, aut quemquam loqui tecum, finem iam faciam. tantùm te ipſum admonebo, ſi illi abſenti ſalutem dederis, præſentibus his omnibus te daturum.

PRO REGE DEIOTARO AD C. CÆSAREM.

ORATIO XLII.

CVM in omnibus cauſſis grauioribus, C. Cæſar, initio dicendi commoueri ſoleam vehementiùs, quàm videtur vel vſus, vel ætas mea poſtulare: tum in hac cauſſa ita me multa perturbant, vt quantum mea fides ſtudii mihi adferat ad ſalutẽ regis Deiotari defendendam, tantum facultatis timor detrahat. Primùm dico pro capite fortunisq; regis: quod ipſum etſi non iniquum eſt, in tuo dumtaxat periculo, tamen eſt ita inuſitatum, regem capitis reum eſſe, vt ante hoc tempus non ſit auditum. Deinde eum regem, quẽ ornare antea cuncto cum ſenatu ſolebamus pro perpetuis eius in noſtram remp. meritis, nunc contra atrociſſimum crimen cogor defendere. Accedit, vt accuſatorum alterius crudelitate, alterius indignitate perturber. Crudelis Caſtor, ne dicam ſceleratum, &

impium, qui nepos auum in diſcrimē capitis adduxerit; adoleſcentiæq; ſuæ terrorem intulerit ei, cuius ſenectutem tueri, & tegere debebat: commēdationemq; ineuntis ætatis ab impietate, & ſcelere duxerit: aui ſeruum corruptum pręmiis ad accuſandum dominum impulerit, & à legatorū pedibus abduxerit. Fugitiui autem dominum accuſantis, & dominū abſentem, & dominum amiciſſimum noſtræ reipub. cùm os videbam, cùm verba audiebam, non tam afflictam regiam condicionem dolebam, quàm de fortunis communibus extimeſcebam. Nam cùm more maiorum de ſeruo in dominum ne tormentis quidem quæri liceat, in qua quæſtione dolor veram vocem elicere poſſit, etiā ab iuuito: exortus eſt ſeruus, qui, quem in eculeo appellare non poſſet, eum accuſet ſolutus. Perturbat me, C. Cæſar, etiam illud interdum: quod tamen, cùm te penitus recognoui, timere deſino: re enim iniquum eſt, ſed tua ſapientia fit æquiſſimum. nam dicere apud eum de facinore, contra cuius vitam conſilium facinoris ineſſe arguare, ſi per ſe ipſum conſideres, graue eſt. nemo enim fere eſt, qui ſui periculi iudex, nō ſibi ſe æquiorē, quàm reo præbeat. Sed tua, C. Cæſar, præſtans ſingularisq; natura hunc mihi metum minuit. non enim tam timeo, quid tu de rege Deiotaro, quàm intelligo, quid de te ceteros velis iudicare. Moueor etiam loci ipſius inſolentia, quòd tantam cauſſam, quanta nulla vmquam in diſceptatione verſata eſt, dico intra domeſticos parietes, dico extra conuentum, & eam frequentiam, in qua oratorum ſtudia niti ſolent, in tuis oculis, in tuo ore, vultuque acquieſco: te vnum intueor: ad te vnum omnis mea ſpectat oratio: quæ mihi ad ſpem obtinendæ veritatis grauiſſima ſunt, ad motum animi, & ad omnem impetum dicendi, contentionemq; leuiora. Hanc enim, C. Cæſar, cauſſam ſi in foro dicerem, eodem audiente, & diſceptante te, quantam mihi alacritatem populi Roma. concurſus adferret? quis enim ciuis ei regi non faueret, cuius omnem ætatem in populi Romani bellis conſumptam eſſe meminiſſet? ſpectarem curiam, intuerer forum, cœlum denique teſtarer ipſum: ſic, cùm & Deorum immortalium, & populi Roma. & ſenatus beneficia in regem Deiotarum recordarer, nullo modo mihi deeſſe poſſet oratio. Quæ quoniam anguſtiora parietes faciunt, actioque cauſſæ maximè

debi-

debilitatur loco: tuum eſt, Cæſar, qui pro multis ſæpe dixiſti, quid nunc mihi animi ſit, ad te ipſum referre: quo facilius tum æquitas tua, tum audiendi diligentia minuat hanc perturbationem meam. Sed antequam de accuſatione ipſa dico, de accuſatorum ſpe pauca dicam: qui cùm videantur neque ingenio, neque vſu, atque exercitatione rerum valere, tamen ad hanc cauſſam non ſine aliqua ſpe, & cogitatione venerunt. Iratum te regi Deiotaro fuiſſe non erant neſcii: affectum illum quibuſdam incommodis, & detrimentis propter offenſionẽ animi tui meminerant: teq; cùm huic iratum, tum ſibi amicum cognouerant: cumq; apud ipſum te de tuo periculo dicerent, fore putabant, vt in exulcerato animo facilè fictum crimen inſideret. Quamobrem hoc nos primùm metu, C. Cæſar, per fidem, & conſtantiam, & clementiam tuam libera, ne reſidere in te vllá partem iracundiæ ſuſpicemur. Per dexteram te iſtam oro, quam regi Deiotaro hoſpes hoſpiti porrexiſti: iſtam, inquam, dexteram, non tam in bellis, neque in prœliis, quàm in promiſſis, & fide firmiorem. tu illius domum inire, tu vetus hoſpitium renouare voluiſti: te eius Dii penates acceperunt: te amicum, & placatum Deiotari regis aræ ſociq; viderunt. Cùm facile exorari, Cæſar, tum ſemel exorari ſoles. nemo vnquam te placauit inimicus, qui vllas reſediſſe in te ſimultatis reliquias ſenſerit. Quamquam cui ſunt inauditæ cum Deiotaro querelæ tuæ? numquam tu illum accuſauiſti, vt hoſtem, ſed vt amici officio parum functum, quòd propenſior in Cn. Pompeii amicitiam fuiſſet, quàm in tuam: cui tamen ipſi regi veniã te daturum fuiſſe dicebas, ſi cùm auxilia Pompeio, vel ſi etiam filiũ miſiſſet, ipſe tamen excuſatione ætatis vſus eſſet. Itaq; cùm maximis eũ rebus liberares, perparuam amicitiæ culpam relinquebas. Itaq; non ſolùm in eum non animaduertiſti, ſed omni metu liberauiſti, hoſpitem agnouſti, regem reliquiſti. neq; enim ille odio tui progreſſus, ſed errore communi lapſus eſt. Is Rex, quẽ Senatus hoc nomine ſæpè honorificentiſſimis decretis appellauiſſet, quiq; illum ordinẽ ab adoleſcẽtia grauiſſimũ, ſanctiſſimumque duxiſſet, iiſdẽ rebus eſt perturbatus, homo longinquus, & alienigena, quibus nos in media rep. nati, ſemperq; verſati,

cùm audiſſet ſenatus cõſentientis auctoritate arma ſumpta, conſulibus, prætoribus, tribunis pleb. nouis imperatoribus remp. defendendam datã, mouebatur animo, & vir huic imperio amiciſſimus de ſalute populi Ro. extimeſcebat, in qua etiam ſuã incluſam eſſe videbat: ſummo tamen timore quieſcendũ ſibi eſſe arbitrabatur. maximè verò perturbatus eſt, vt audiuit conſules ex Italia profugiſſe: omnesq́; conſulareis (ſic enim nuntiabatur) cunctum ſenatum, totam Italiã eſſe effuſam. talibus enim nuntiis, & rumoribus patebat ad Orientem via, nec vlli viri ſubſequebantur: nihil ille de conditionibus tuis, nihil de ſtudio cõcordiæ, & pacis, nihil de conſpiratione audiebat certorum hominum contra dignitatem tuam. quæ cùm ita eſſent, tamẽ vſq; eò ſe tenuit, quoad à Cn. Pompeio ad eum legati, litteræq; venerũt. Ignoſce, ignoſce, Cæſar, ſi eius viri auctoritati rex Deiotarus ceſſit, quem nos omnes ſecuti ſumus: in quem cùm Dii atq; homines omnia ornamenta congeſſiſſent, tum tu ipſe plurima, & maxima. Neq; enim ſi tuæ res geſtæ ceterorum laudibus obſcuritatẽ attulerunt, idcirco Cn. Pompeii memoriam amiſimus. quãtum nomen eius fuerit, quantæ opes, quanta in omni genere bellorum gloria, quanti honores populi Ro. quanti ſenatus, quanti tui, quis ignorat? tanto ille ſuperiores vicerat gloria, quanto tu omnibus præſtitiſti. Itaque Cn. Pompeii bella, victorias, triumphos, conſulatus, admirãtes numerabamus: tuos enumerare non poſſumus. Ad eum igitur rex Deiotarus venit hoc miſero fataliq́; bello, quem ante iuſtis hoſtilibusq́; bellis adiuuerat, quorum erat non hoſpitio ſolùm, verùm etiam familiaritate cõiunctus: & venit vel rogatus vt amicus, vel accerſitus vt ſocius, vel euocatus vt is, qui ſenatui parere didiciſſet: poſtremò venit vt ad fugientem, non vt ad inſequentem, id eſt, ad periculi, nõ ad victoriæ ſocietatem. Itaq; Pharſalico prœlio facto, à Pompeio diſceſſit: ſpem infinitam perſequi noluit: vel officio, ſi quid debuerat, vel errori, ſi quid neſcierat, ſatisfactum eſſe duxit: domum ſe contulit: teq́ue Alexandrinum bellum gerente, vtilitatibus tuis patuit. ille exercitum Cn. Domitii ampliſſimi viri, ſuis tectis, & copiis ſuſtentauit: ille Epheſum ad eum, quẽ tu ex tuis fideliſſimum, & probatiſſimum omnibus delegiſti, pecuniam miſit: ille iterum, ille tertiò auctionibus factis pecuniam dedit, qua ad

bellum

bellum vtereris: ille corpus ſuum periculo obiecit, tecumq; in acie cōtra Pharnacem fuit, tuumq; hoſtem eſſe duxit ſuū. Quæ quidem à te in eam partem accepta ſunt, C. Cæſar, vt eum ampliſſimo regis honore, & nomine affeceris. Is igitur non modò à te periculo liberatus, ſed etiam honore ampliſſimo ornatus, arguitur domi te ſua interficere voluiſſe. quod tu, niſi eum furioſiſſimum iudicas, ſuſpicari profectò nō potes. Vt enim omittam, cuius tanti ſceleris fuerit, in cōſpectu Deorum penatium necare hoſpitem: cuius tantæ importunitatis, omnium gentium, atque omnis memoriæ clariſſimū lumen exſtinguere: cuius tantæ ferocitatis, victorem orbis terrarum non extimeſcere: cuius tam inhumani, & ingrati animi, à quo rex appellatus eſſet, in eum tyrannum inueniri: vt hæc omittam, cuius tanti furoris fuit, omneis reges, quorum multi erant finitimi, omneis liberos populos, omneis ſocios, omneis prouincias, omnia denique omnium arma contra ſe vnum excitare? quoniam ille modo cum regno, cum domo, cum cōiuge, cum cariſſimo filio diſtractus eſſet, tanto ſcelere non modò perfecto, ſed etiam cogitato? At, credo, hæc homo inconſultus, & temerarius non videbat. quis conſideratior illo? quis tectior? quis prudentior? quamquam hoc loco Deiotarum non tam ingenio, & prudentia, quàm fide, & religione vitæ defendendum puto. Nota tibi eſt, C. Cæſar, hominis probitas, noti mores, nota conſtantia, cui porrò, qui modò populi Rom. nomen audiuit, Deiotari probitas, integritas, grauitas, virtus, fides non ſit audita? Quod igitur facinus nec in hominem imprudentem cadere poſſet, propter metum præſentis exitii, nec in facinoroſum, niſi eſſet idem amētiſſimus, id vos & à viro optimo, & ab homine minimè ſtulto cogitatum eſſe confingitis. at quàm nō modò non credibiliter, ſed ne ſuſpicioſè quidem! Cùm, inquit, in caſtellum Luceium veniſſes, & domum regis hoſpitis tui diuertiſſes, locus erat quidam, in quo erant ea compoſita, quibus rex te munerare conſtituerat: huc te à balneo, prius quàm accumberes, ducere volebat. ibi enim erant armati, qui te interficerēt, in eo ipſo loco collocati. En crimen, en cauſſa, cur regem fugitiuus, dominū ſeruus accuſet. Ego mehercule, C. Cæſar, initio, cùm eſt ad me iſta cauſſa delata, Philippum medicum ſeruū regium, qui cum legatis miſſus

eſſet, ab ipſo adoleſcente eſſe corruptum, hac ſuſpicione ſum perculſus: medicum indicem ſubornauit: finget, videlicet, aliquod crimen veneni: etſi à veritate longè, tamen à conſuetudine criminãdi non multum res abhorrebat. Quid ait medicus? nihil de veneno. at id fieri potuit, primò occultius in potione, vel in cibo: deinde etiam impunius fit, quod cùm eſt factum, negari poteſt. ſi palam te interemiſſet, omnium in ſe gentium non ſolùm odia, ſed etiam arma conuertiſſet: ſi veneno, Iouis illius quidem Hoſpitalis numen numquam celare potuiſſet, homines verò fortaſſe celauiſſet. Quod igitur & occultius conari, & efficere cautius potuit, id tibi, & medico callido, & ſeruo, vt putabat, fideli non credidit: de armis, de ferro, de inſidiis celare te noluit? At quàm feſtiuè crimen contexitur! Tua te, inquit, eadem, quæ ſemper, fortuna ſeruauit, negauiſti tũ te inſpicere velle. quid poſtea? an Deiotarus re illo tempore non perfecta, continuò dimiſit exercitum? nullus erat alius inſidiandi locus? At eodem te, cùm cenauiſſes, rediturum dixeras: itaque feciſti. horam vnam aut duas eodem loco armatos, vt collocati fuerant, retinere magnum fuit? cùm in conuiuio comiter, & iucundè fuiſſes, tum illuc iuiſti, vt dixeras. Quo in loco Deiotarum talem erga te cognouiſti, qualis rex Attalus in P. Africanum fuit: cui magnificentiſſima dona, vt ſcriptum legimus, vſque ad Numantiam miſit ex Aſia: quæ Africanus, inſpectante exercitu, accepit. Quod cùm præſens Deiotarus regio & animo, & more feciſſet, tu in cubiculum diſceſſiſti. Obſecro, C. Cæſar, repete temporis illius memoriam: pone illum ante oculos diem: vultus hominum te intuentium, atque admirantium recordare. num quæ trepidatio? num qui tumultus? num quid, niſi moderatè, niſi quietè, niſi ex hominis grauiſſimi, & ſanctiſſimi diſciplina? Quid igitur cauſſæ excogitari poteſt, cur te lautum voluerit, cenatum noluerit occidere? in poſterum, inquit, diem diſtulit, vt cùm in caſtellum Luceium ventum eſſet, ibi cogitata perficeret. Non video cauſſam loci mutandi, ſed tamen acta res criminosè eſt. Cùm, inquit, vomere poſt cenam velle te dixiſſes, in balneum te ducere cœperunt: ibi enim erant inſidiæ. at te eadem tua fortuna ſeruauit, in cubiculum te ire malle dixiſti. Dii te perdant, fugitiue: ita non modò nequã,

& im-

& improbus, ſed & fatuus, & amens es. Quid? ille ſigna ænea in inſidiis poſuerat, quæ è balneo in cubiculum transferri non poſſent? Habes crimina inſidiarum: nihil enim dixit amplius. Horum, inquit, eram conſcius. quid tum? ita demens ille erat, vt eum, quem cōſcium tanti ſceleris habebat, à ſe dimitteret? Romam etiam mitteret, vbi & inimiciſſimũ ſciret eſſe nepotem ſuum, & C. Cæſarem cui feciſſet inſidias: præſertim cùm is vnus eſſet, qui poſſet de abſente ſe vindicare? Et fratres meos, inquit, quòd erant conſcii, in vincula coniecit. Cùm igitur eos vinciret, quos ſecum habebat, te ſolutum Romam mittebat qui eadem ſcires, quæ illos ſcire dicis? Reliqua pars accuſationis duplex fuit: vna, regem ſemper in ſpeculis fuiſſe, cùm à te animo eſſet alieno: altera exercitum eum contra te magnum comparaſſe. De exercitu dicam breuiter vt cetera. Numquam eas copias Rex Deiotarus habuit, quibus inferre bellum populo Romano poſſet: ſed quibus fineis ſuos ab excurſionibus hoſtium & latrociniis tueretur, & imperatoribus noſtris auxilia mitteret. atque antea quidem maiores copias alere poterat, nunc exiguas vix tueri poteſt. At miſit ad Cœlium neſcio quem: ſed eos, quos miſit, quòd ire noluerunt, in vincula coniecit. Non quæro, quàm veriſimile ſit, aut non habuiſſe regem, quos mitteret: aut eos, quos miſiſſet, non paruiſſe: aut qui dicto audientes in tanta re non fuiſſent, eos vinctos potius, quàm necatos fuiſſe. Sed tamen cùm ad Cœlium mittebat, vtrum cauſſam illam victam neſciebat, an Cœlium iſtum magnum hominem putabat? quem profectò is, qui optimè noſtros homines nouit, vel quia non noſſet, vel quia noſſet, contemneret. Addidit etiam illud, equites non optimos miſiſſe tibi. veteres, credo, Cæſar: nihil ad tuum equitatum: ſed miſit ex iis, quos habuit, electos. Ait, neſcio quem ex eo numero ſeruum iudicatum. non arbitror: non audiui. ſed in eo, etiam ſi accidiſſet, culpam regis nullam fuiſſe arbitrarer. Alieno autem a te animo fuit. quomodo? ſperauit, credo, difficileis tibi Alexandriæ fore exitus propter regionis naturam & fluminis. At eo ipſo tempore pecuniam dedit, exercitum aluit: quem Aſiæ præfeceras, ei nulla in re defuit: tibi victori, non ſolùm ad hoſpitium, ſed ad periculum etiam, atque ad aciem præſto fuit.

Secutum eſt bellum Africanum: graues de te rumores ſparſi: qui etiam furioſum illum Cælium excitauerunt. quo tum erga te rex animo fuit, qui auctionatus ſit, ſeſeq; & filium ſuum expoliare maluerit, quàm tibi pecuniam non ſubminiſtrare? At eo, inquit, tempore ipſo Niceam, Epheſumque mittebat. qui rumores Africanos exciperent, & celeriter ad ſe referrent. Itaq; cùm eſſet ei nuntiatum, Domitium naufragio periiſſe, te in caſtello circumſideri: de Domitio dixit verſum Græcum eadem ſententia, qua etiam nos habemus Latinum, PEREANT AMICI, DVM VNA INIMICI INTERCIDANT. quod ille, ſi eſſet tibi inimiciſſimus, numquã tamen dixiſſet. ipſe enim manſuetus, verſus immanis. Quî autem Domitio poterat eſſe amicus, qui tibi eſſet inimicus? tibi porrò inimicus cur eſſet, à quo, cùm vel interfici belli lege potuiſſet, regem, & ſe, & filium ſuum conſtitutos eſſe meminiſſet? Quid deinde furcifer? quo progreditur? ait hac lætitia Deiotarum elatum, vino ſe obruiſſe, in cõuiuioq; nudũ ſaltauiſſe. Quæ crux huic fugitiuo poteſt ſatis ſupplicii adferre? Deiotarum ſaltantem quiſquã, aut ebrium vidit vmquã? omnes ſunt in illo regiæ virtutes, quod te, Cæſar, ignorare non arbitror, ſed præcipuè ſingularis & admiranda frugalitas. etſi hoc verbo ſcio laudari reges nõ ſolere. Frugi hominem dici, non multũ habet laudis in rege: fortem, iuſtum, ſeuerum, grauẽ, magnanimum, largum, beneficum, liberalem, hæ ſunt regiæ laudes: illa priuata eſt. Vt volet, quiſq; accipiat: ego tamen frugalitatem, id eſt, modeſtiam & temperantiam, virtutẽ eſſe maximã iudico. hæc in illo eſt ab ineũte ætate, tum à cuncta Aſia, tum à magiſtratibus legatiſq; noſtris, tum ab equitibus Rom. qui in Aſia negotiati ſunt, perſpecta & cognita. Multis ille quidem gradibus officiorũ erga rempub. noſtram ad hoc regium nomen aſcendit: ſed tamen quidquid à bellis populi Ro. vacabat, cum hominibus noſtris conſuetudines, amicitias, res, rationesq; iungebat: vt non ſolùm tetrarcha nobilis, ſed optimus paterfamilias, & diligentiſſimus agricola, & pecuarius haberetur. Qui igitur adoleſcens nondum tanta gloria præditus nihil vmquam niſi ſeueriſſimè & grauiſſimè fecerit, is ea exiſtimatione, eaq; ætate ſaltabit? Imitari potius Caſtor aui tui mores diſciplinamq; debebas, quàm optimo & clariſſimo viro

fugitiui

fugitiui ore maledicere. Quòd ſi ſaltatorem auum habuiſſes, neq; eum virum, vnde pudoris, pudicitiæq; exempla peterentur, tamen hoc maledictũ minimè in illã ætatem conueniret. quibus ille ſtudiis ab ineunte ætate ſe imbuerat, nõ ſaltãdi, ſed bene vt armis, optimè vt equis vteretur: ea tamen illũ cuncta iam ætate exacta defecerãt. Itaq; Deiotarũ cùm plures in equũ ſuſtuliſſent, quòd hærere in eo ſenex poſſet, admirari ſolebamus. huic verò adoleſcens, qui meus in Cilicia miles, in Græcia commilito fuit, cùm in illo noſtro exercitu equitaret cum ſuis delectis equitibus, quos vnà cum eo ad Pompeium pater miſerat, quos concurſus facere ſolebat! quàm ſe iactare! quàm ſe oſtentare! quàm nemini in illa cauſſa ſtudio & cupiditate concedere! cùm verò exercitu amiſſo, ego, qui pacis auctor ſemper fui, poſt Pharſalicum autem prœlium ſuaſor fuiſſem armorũ non deponendorum, ſed abiiciendorum, hunc ad meam auctoritatem non potui adducere, quòd & ipſe ardebat ſtudio ipſius belli, & patri ſatisfaciendũ eſſe arbitrabatur. Felix iſta domus, quæ non impunitatem ſolùm adepta ſit, ſed habet etiam accuſandi licẽtiam: calamitoſus Deiotarus, qui ab eo, qui in iiſdem caſtris fuerit, non modò apud te, ſed etiam à ſuis accuſetur. vos veſtra ſecunda fortuna, Caſtor, non poteſtis ſine propinquorũ calamitate eſſe contenti. Sint ſane inimicitiæ, quæ eſſe non debebãt. Rex enim Deiotarus veſtram familiam abiectam, & obſcuram è tenebris in lucem vocauit. quis tuum patrem antea qui eſſet, quàm cuius gener eſſet, audiuit? Sed quamuis ingratè & impiè neceſſitudinis nomen repudiaretis, tamen inimicitias hominum more gerere poteratis, non ficto crimine inſectari, non expetere vitam, non capitis arceſſere. Eſto, concedatur hæc quoq; acerbitatis, & odii magnitudo: adeòne, vt etiam omnia vitæ, ſalutiſque communis, atque etiam humanitatis iura violẽtur, ſeruum ſolicitare verbis, ſpe, promiſſiſq; corrumpere, abducere domo, contra dominum armare, hoc eſt, non vni propinquo, ſed omnibus familiis bellum nefarium indicere: nam iſta corruptela ſerui, ſi non modò impunita fuerit, ſed etiam à tanta auctoritate approbata: nulli parietes noſtrã ſalutem, nullæ leges, nulla iura cuſtodient. vbi enim id quod intus eſt, atq; noſtrum, impunè euolare poteſt, contraq; nos pugnare: ſit in dominatu

ſeruitus, in ſeruitute dominatus. O tempora! ô mores! Cn. Domitius ille, quem nos pueri conſulem, cenſorem, pontificem maximum vidimus, cùm tribunus pl. M. Scaurũ principem ciuitatis in iudicium populi vocauiſſet; Scauriq; ſeruus ad eum clàm domum veniſſet, & crimina in dominum delaturum ſe eſſe dixiſſet; comprehendi hominem iuſſit, ad Scaurumq; deduci. Vide quid interſit, (etſi iniquè Caſtorem cum Domitio comparo) ſed tamẽ ille inimico ſeruum remiſit, tu ab auo abduxiſti: ille incorruptum audire noluit, tu corrupiſti: ille adiutorem ſeruum contra dominum repudiauit, tu etiam accuſatorẽ adhibuiſti. At ſemel iſte eſt corruptus à vobis? nónne cùm eſſet productus teſtis, & cùm tecum fuiſſet, refugit ad legatos? nónne etiam ad hunc Cn. Domitium venit? nónne, audiente hoc Ser. Sulpicio, clariſſimo viro, qui tum caſu apud Domitium cenabat, & hoc T. Torquato, optimo adoleſcente, ſe à te corruptũ, tuis promiſſis in fraudem impulſum eſſe confeſſus eſt? Quæ eſt iſta tam impudens, tam crudelis, tam immoderata inhumanitas? Idcirco in hanc vrbem veniſti, vt huius vrbis iura, & exempla corrumperes, domeſticaq; tua inhumanitate noſtræ ciuitatis humanitatem inquinares? At quàm acutè collecta crimina! Bleſamius, inquit (eius enim nomine optimi hominis, nec tibi ignoti, maledicebat tibi) ad regem, inquit, ſcribere ſolebat, te inuidioſè tyrãnum exiſtimari: ſtatua inter reges poſita animos hominum vehementer offenſos: plaudi tibi non ſolere. Nónne intelligis Cæſar, ex vrbanis maleuolorum ſermunculis hæc ab iſtis eſſe collecta? Bleſamius tyrannum Cæſarem ſcriberet? multorum enim ciuium capita viderat, multos iuſſu Cæſaris vexatos, verberatos, necatos: multas afflictas & euerſas domos: armatis militibus refertum forum: quæ ſemper in ciuili victoria ſenſimus, ea te victore non vidimus: ſolus, inquam, es C. Cæſar, cuius in victoria ceciderit nemo, niſi armatus. & quem nos liberi, in ſumma reip. libertate nati, non modò non tyrannũ, ſed etiã clementiſſimũ in victoria videmus ducem: is Bleſamio, qui viuit in regno, tyrannus videri poteſt? Nã de ſtatua quis queritur, vna præſertim, cùm tam multas videat? valde enim inuidendũ eſt eius ſtatuæ, cuius trophæis non inuidemus. Nã ſi locus adfert inuidiã, nullus locus eſt, ad ſtatuam quidem,

roſtris

roſtris clarior. De plauſu autem quid reſpondeā? qui nec deſideratus vmquam à te eſt, & nonnūquam obſtupefactis hominibus ipſa admiratione cōpreſſus eſt: & fortaſſe eo prætermiſſus, quia nihil vulgare te dignum videri poteſt. Nihil à me arbitror prætermiſſum, ſed aliquid ad extremam cauſſæ partē reſeruatum. id autem aliquid eſt, te vt planè Deiotaro reconcilier oratio mea. Non enim iā metuo, ne tu illi ſuccenſeas: illud vereor, ne tibi illum ſuccenſere aliquid ſuſpicere, quòd abeſt longiſſimè, mihi crede, Cæſar. quid enim retineat per te, meminit, non quid amiſerit: neq; ſe à te multatum arbitratur: ſed, cùm exiſtimaret multis tibi multa eſſe tribuēda, quo minus à ſe, qui in altera parte fuiſſet, ea ſumeres, non recuſauit. Etenim ſi Antiochus, magnus ille Rex Aſiæ, cū poſtea quàm à Scipione deuictus Tauro tenus regnare iuſſus eſſet, omnemq; hanc Aſiā, quæ eſt nunc noſtra prouincia, amiſiſſet, dicere eſt ſolitus, benignè ſibi à populo R. eſſe factū, quòd nimis magna procuratione liberatus, modicis regni terminis vteretur: poteſt multo facilius ſe Deiotarus conſolari. Ille enim furoris multam ſuſtinuerat, hic erroris. Omnia tu Deiotaro, Cæſar, tribuiſti, cùm & ipſi, & filio nomen regium conceſſiſti. Hoc nomine retento atq; conſeruato, nullum beneficium populi R. nullum iudicium de ſe ſenatus imminutū putat: magno animo & erecto eſt, nec vmquam ſuccumbet inimicis, ne fortunæ quidem. Multa ſe arbitratur & peperiſſe antea factis, & habere in animo atq; virtute: quæ nullo modo poſſit amittere. quæ enim fortuna, aut quis caſus, aut quæ tanta poſſit iniuria omnium imperatorū de Deiotaro decreta delere? ab omnibus enim eſt ornatus: qui, poſtquam in caſtris eſſe potuit per ætatem, in Aſia, Cappadocia, Ponto, Cilicia, Syria, bella geſſerūt. Senatus verò iudicia de illo tam multa, tamq; honorifica, quæ publicis populi Rom. litteris monimentiſq; conſignata ſunt, quæ vmquā vetuſtas obruet, aut quę tanta delebit obliuio? Quid de virtute eius dicam? quid de magnitudine animi, grauitate, conſtantia? quę omnes docti atq; ſapientes ſumma, quidā etiam ſola bona eſſe dixerunt, hiſq; non modò ad benè, ſed etiam ad beatè viuendum contentam virtutem eſſe. Hæc ille reputans, & dies & noctes cogitans, non modò tibi non ſuccēſet (eſſet enim non ſolùm ingratus, ſed etiā amens) ve-

rùm omnem tranquillitatem, & quietem ſenectutis acceptam refert clementiæ tuæ. Quo quidem animo cùm antea fuerit, tum nō dubito quin tuis litteris, quarum exemplum legi, quas ad eum Tarracone huic Bleſamio dediſti, ſe magis etiam erexerit, ab omnique ſollicitudine abſtraxerit. Iubes enim eum bene ſperare, & bono eſſe animo: quod ſcio te non fruſtra ſcribere ſolere. memini enim iiſdem fere verbis ad me te ſcribere, meq; tuis litteris bene ſperare non fruſtra eſſe iuſſum. Laboro equidem regis Deiotari cauſſa, quocum mihi amicitiam reſpublica conciliauit, hoſpitium voluntas vtriuſque coniunxit, familiaritatem conſuetudo attulit, ſummam verò neceſſitudinem magna eius officia in me, & in exercitum meum effecerunt: ſed cùm de illo laboro, tum de multis ampliſſimis viris, quibus ſemel eſſe ignotum à te oportet, nec beneficium tuum in dubium vocari, nec hærere in animis hominum ſollicitudinem ſempiternam, nec accidere, vt quiſquam te timere incipiat eorum, qui ſemel à te ſint liberati timore. Non debeo, C. Cæſar, quod fieri ſolet in tantis periculis, tentare, quonam modo dicendo miſericordiam tuam cōmouere poſſim. nihil opus eſt. occurrere ipſa ſolet ſupplicibus, & calamitoſis, nullius oratione euocata. Propone tibi duos reges, & id animo contemplare, quod oculis non potes: dabis profectò miſericordiæ, quod iracundiæ negauiſti. Multa ſunt tuæ clementiæ monimenta: ſed maximè eorum incolumitates, quib. ſalutem dediſti. Quæ ſi in priuatis glorioſa ſunt, multo magis commemorabuntur in regibus. ſemper regium nomen in hac ciuitate ſanctum fuit: ſociorū verò regum & amicorum, ſanctiſſimum. Quod nomen hi reges ne amitterent, te victore, timuerunt: retentum verò, & à te confirmatum, poſteris etiam ſuis tradituros eſſe confido. Corpora verò ſua, pro ſalute regum ſuorum hi legati tibi regii tradunt, Hieras & Bleſamius, & Antigonus, tibi nobiſque omnibus iamdiu noti, eademque fide & virtute præditus Dorylaus, qui nuper cum Hiera legatus eſt ad te miſſus, tum regum amiciſſimi, tum tibi etiam, vt ſpero, probati. Exquire de Bleſamio, numquid ad regem cōtra dignitatem tuam ſcripſerit. Hieras quidem cauſſam omnem ſuſcipit, & criminib. illis pro rege ſe ſupponit reum: memoriam tuam implorat, qua vales plurimum: negat vmquam

quam

quam ſe à te in Deiotari tetrarchia pedem diſceſſiſſe: in primis finibus tibi ſe præſtò fuiſſe dicit, vſque ad vltimos proſecutum: cùm è balneo exiſſes, tecum ſe fuiſſe: cùm illa munera inſpexiſſes cenatus: cùm in cubiculo recubuiſſes: eandemq; aſſiduitatem tibi ſe præbuiſſe poſtridie. Quamobrem, ſi quid eorum, quæ obiecta ſunt, cogitatum ſit: non recuſat, quin id facinus ſuum iudices. Quocirca, C. Cæſar, velim exiſtimes, hodierno die ſententiam tuam, aut cum ſummo dedecore miſerrimam peſtem importaturam eſſe regibus, aut incolumem famam cum ſalute: quorum alterum optare illorum crudelitatis eſt: alterum conſeruare, clementiæ tuæ.

IN M. ANTONIVM PHILIPPICA PRIMA.

ORATIO XLIII.

ANTEQVAM de republ. patres conſcripti, dicam ea, quæ dicenda hoc tempore arbitror, exponam vobis breuiter conſilium & profectionis, & reuerſionis meæ. Ego cùm ſperarem aliquando ad veſtrum conſilium auctoritatemque rempublicam eſſe reuocatam, manendum mihi ſtatuebam, quaſi in vigilia quadã conſulari ac ſenatoria. nec verò vſquam diſcedebam, nec à republica deiiciebam oculos ex eo die, quo in ædem Telluris conuocati ſumus: in quo templo, quantum in me fuit, ieci fundamenta pacis, Athenienſiumque renouaui vetus exemplum, Græcum etiam verbum vſurpaui, quod tum in ſedandis diſcordiis vſurpauerat ciuitas illa: atque omnem memoriam diſcordiarũ obliuione ſempiterna delendam cenſui. Præclara tum oratio M. Antonii, egregia

etiam voluntas: pax deniq; per eum & per liberos eius cum præſtantiſſimis ciuibus confirmata eſt. Atque his principiis reliqua conſentiebant. ad deliberationes eas, quas habebat domi de repub. principes ciuitatis adhibebat: ad hunc ordinem res optimas deferebat: nihil tum, niſi quod erat notum omnibus, in C. Cæſaris commentariis reperiebatur: ſumma conſtantia ad ea quæ quæſita erant, reſpondebat. Num qui exules reſtituti? vnum aiebat, præterea neminem. Num immunitates datæ? nullæ, reſpondebat. Aſſentiri etiam nos Ser. Sulpicio clariſſimo viro voluit, ne qua tabula poſt idus Martias vllius decreti Cæſaris aut beneficii figeretur. Multa prætereo, eáque præclara: ad ſingulare enim M. Antonii factum feſtinat oratio. Dictaturam, quæ vim iam regiæ poteſtatis obſederat, funditus ex repub. ſuſtulit. de qua ne ſententias quidem diximus. ſcriptum ſenatuſconſultum, quod fieri vellet, attulit. quo recitato auctoritatẽ eius ſummo ſtudio ſecuti ſumus, eíque ampliſſimis verbis per ſenatuſconſultum gratias egimus. Lux quædam videbatur oblata, non modò regno, quod pertuleramus, ſed etiã regni timore ſublato: magnumq; pignus ab eo reipubl. datum ſe liberam ciuitatem eſſe velle, cùm dictatoris nomen, quod ſæpe iuſtum fuiſſet, propter perpetuæ dictaturæ recentem memoriam funditus ex repub. ſuſtuliſſet. Liberatus cædis periculo paucis poſt diebus ſenatus, vncus impactus eſt fugitiuo illi, qui in C. Marii nomen inuaſerat. Atque hæc omnia communiter cum collega, alia porrò propria Dolabellæ: quæ niſi collega abfuiſſet, credo eis fuiſſe futura communia. Nam cùm ſerperet in vrbe infinitum malum, idque manaret in dies latius, iidemque buſtum in foro facerent, qui illam inſepultam ſepulturam effecerant, & quotidie magis magiſq; perditi homines, cum ſui ſimilib. ſeruis, tectis, ac templis vrbis minarentur: talis animaduerſio fuit Dolabellæ, cùm in audaceis ſceleratoſq; ſeruos, tum in impuros & nefarios liberos, taliſq; auerſio illius execratæ columnæ, vt mirum mihi videatur, tam valde reliquum tempus ab illo vno die diſſenſiſſe. Ecce enim calend. Iunii, quibus vt adeſſemus edixerat, mutata omnia: nihil per ſenatum, multa & magna per ſe ipſum & abſente populo & inuito. Conſules deſignati ſe audere negabant in ſenatum venire: patriæ liberatores vrbe

carebant

carebant ea, cuius à ceruicibus iugum ſeruile deiecerant: quos tamen ipſi conſules & in concionib. & in omni ſermone laudabant. Veterani, qui appellabantur, quibus hic ordo diligentiſſimè cauerat, non ad conſeruationem earum rerum, quas habebant, ſed ad ſpem nouarum prædarum incitabantur. Quæ cùm audire mallem, quàm videre, haberémque ius legationis liberum, ea mente diſceſſi, vt adeſſem calend. Ianuariis, quod initium ſenatus cogendi fore videbatur. Expoſui P.C. profectionis conſilium: nunc reuerſionis, quæ plus admirationis habet, breuiter exponam. Cùm Brundiſium, iterque illud, quod tritum in Græciam eſt, non ſine cauſſa vitauiſſem, calend. Sextilibus veni Syracuſas, quòd ab vrbe ea tranſmiſſio in Græciam laudabatur. quæ tamen mihi vrbs coniunctiſſima plus vna me nocte cupiens retinere non potuit: veritus ſum, ne meus repentinus ad meos neceſſarios aduentus ſuſpicionis aliquid afferret, ſi eſſem commoratus. Cum autem me ex Sicilia ad Leucopetram, quod eſt promontorium agri Rhegini, venti detuliſſent, ab eo loco conſcendi, vt tranſmitterem: nec ita multum profectus, reiectus Auſtro ſum in eum ipſum locũ, vnde conſcenderam. cumque intempeſta nox eſſet, manſiſſemque in villa P. Valerii comitis & familiaris mei, poſtridiéq; apud eundum ventum expectans manerem, municipes Rhegini cõplures ad me venerunt, ex his quidam Roma recentes: à quibus primùm accipio M. Antonii concionem: quę ita mihi placuit, vt ea lecta de reuerſione primùm cœperim cogitare. nec ita multo poſt, edictum Bruti adfertur & Caſſii. quod quidem mihi, fortaſſe quòd eos etiam plus reipublicę quàm familiaritatis gratia diligo, plenum æquitatis videbatur. Addebant præterea (fit enim plerumque, vt ii, qui boni quid volũt adferre, affingant aliquid, quo faciant, id, quod nuntiant, lætius) rem conuenturam: calend. Sextilibus ſenatum frequentem fore: Antonium, repudiatis malis ſuaſoribus, remiſſis Galliis prouinciis ad autoritatem ſenatus eſſe rediturum. Tum verò tanta ſum cupiditate incenſus ad reditum, vt mihi nulli neque remi, neque venti ſatisfacerent: non quo me ad tempus occurſurum non putarem, ſed ne tardius, quàm cuperem, reipublicæ gratularer. Atque ego celeriter Veliam deuectus Brutum vidi, quanto meo do-

lore, non dico: turpe mihi ipſi videbatur, in eam vrbem me audere reuerti, ex qua Brutus cederet: & ibi velle tutò eſſe, vbi ille non poſſet. Neque verò illum ſimiliter atque ipſe eram, commotum eſſe vidi. erectus enim maximi ac pulcherrimi facti conſcientia, nihil de ſuo caſu, multa de noſtro querebatur, ex quo primùm cognoui, quæ kalend. Sextilibus in ſenatu fuiſſet L. Piſonis oratio: qui quamquam parum erat (id enim ipſum à Bruto audieram) à quibus debuerat adiutus, tamen & Bruti teſtimonio (quo quid poteſt eſſe grauius?) & omniũ prædicatione, quos poſtea vidi, magnã mihi videbatur gloriã conſecutus. Hunc igitur vt ſequerer, properaui, quẽ præſentes non ſunt ſecuti: non vt proficerem aliquid (neque enim ſperabam id, neque præſtare poteram) ſed vt, ſi quid mihi humanitus accidiſſet (multa autem impendere videbantur præter naturam etiam, prætérque fatum) huius diei vocem teſtem reipublicæ relinquerem meæ perpetuæ erga ſe voluntatis. Quoniam vtriuſque conſilii cauſſam P.C. probatam vobis eſſe confido, prius quàm de republica dicere incipio, pauca querar de heſterna M. Antonii iniuria, cui ſum amicus: ídque nonnullo eius officio debere eſſe, etiam præ me ſemper tuli. Quid tandem erat cauſſæ, cur in ſenatum heſterno die tam acerbè ſolus cogerer? ſolúſne aberam? an non ſæpe minus frequentes fuiſtis? an ea res agebatur, vt etiam ægrotos deferri oporteret? Annibal, credo, erat ad portas, aut de Pyrrhi pace agebatur: ad quam cauſſam etiam Appium illum & cæcum & ſenem delatum eſſe memoriæ proditum eſt. De ſupplicationibus referebatur, quo in genere ſenatores deeſſe non ſolent. Coguntur enim non pignoribus, ſed eorum, quorum de honore agitur, gratia: quod idem fit, cùm de triumpho refertur. ita ſine cura conſules ſunt, vt pene liberum ſit ſenatori non adeſſe. qui cùm mihi mos notus eſſet, cúmque è via languerem, & mihimet diſplicerem, miſi pro amicitia, qui hoc ei diceret. At ille vobis audientibus, cum fabris ſe domum meam venturum eſſe dixit. nimis iracundè hoc quidem, & valde intemperanter. cuius enim maleficii iſta pœna eſt, vt dicere in hoc ordine auderet, ſe publicis operis diſturbaturum publicè ex ſenatus ſententia ædificatam domum? quis autem vnquam

tanto

tanto damno ſenatorem coegit? aut quid eſt vltra pignus, aut multam? quod ſi ſciſſet quam ſententiã dicturus eſſem, remiſiſſet aliquid profectò de ſeueritate cogendi. An me cenſetis P.C. quod vos inuiti ſecuti eſtis, decreturũ fuiſſe, vt parentalia cum ſupplicationibus miſcerentur? vt inexpiabiles religiones in rempublicam inducerentur? vt decernerentur ſupplicationes mortuo? Nihil dico cui: fuerit ille L. Brutus, qui & ipſo regio dominatu rempublicam liberauit, & ad ſimilem virtutem, & ſimile factum, ſtirpem iam prope in quingenteſimum annum propagauit: adduci tamen non poſſem, vt quemquam mortuum coniungerem cum Deorum immortalium religione: vt, cuius ſepulcrum nuſquam exſtet, vbi parentetur, ei publicè ſupplicetur. Ego verò eam ſententiam dixiſſem patres conſcripti; vt me aduerſus populum Romanum, ſi quis accidiſſet grauior reipublicæ caſus, ſi bellum, ſi morbus, ſi fames, facilè poſſem defendere. quæ partim iam ſunt, partim timeo ne impendeãt. Sed hoc ignoſcant Dii immortales velim & populo Romano, qui id non probat, & huic ordini, qui decreuit inuitus. Quid? de reliquis reipubl. malis? licétne dicere? mihi verò licet, & ſemper licebit, dignitatẽ tueri, mortem contemnere. poteſtas modò veniendi in hunc locum ſit, dicendi periculum non recuſo. Atque vtinam P.C. kalend. Sextilib. adeſſe potuiſſem: non quo profici potuerit aliquid, ſed ne vnus modò conſularis, quod tum accidit, dignus ille honore, dignus republ. inueniretur. Qua quidem ex re magnum accipio dolorem, homines ampliſſimis populi Romani beneficiis vſos L. Piſonem ducem optimæ ſententiæ non ſecutos: idcircóne nos populus Romanus conſules fecit, vt in altiſſimo ampliſſimóque gradu dignitatis locati rempubl. pro nihilo haberemus? non modò voce nemo L. Piſoni cõſularis, ſed ne vultu quidem aſſenſus eſt. Quænam (malum) eſt iſta voluntaria ſeruitus? fuerit quædam neceſſaria. nec ego hoc ab omnibus iis deſidero, qui ſententiam loco conſulari dicunt, alia cauſſa eſt eorum, quorum ſilentio ignoſco: alia eorum, quorum vocem requiro. quos quidem doleo in ſuſpicionem populo Romano venire, non modò metus, quod ipſum eſſet turpe, ſed aliũ alia de cauſſa deeſſe dignitati ſuæ. Quare primùm maximas gratias & habeo, & ago L. Piſoni,

qui non quid efficere poſſet in repub. cogitauit, ſed quid ipſe facere deberet. deinde à vobis, P.C. peto, vt etiamſi ſequi minus audebitis orationem, atque auctoritatem meam, benigne me tamen, vt feciſtis adhuc, audiatis. Primùm igitur acta Cæſaris ſeruanda cenſeo: non quo probem: quis enim id quidem poteſt? ſed quia rationem habendam maximè arbitror pacis atque otii. Vellem adeſſet Antonius, modò ſine aduocatis: ſed, vt opinor, licet ei minùs valere: quod mihi heri per illum non licebat. doceret me vel potius vos, P.C. quemadmodum ipſe Cæſaris acta defenderet. An in cōmentariolis, & chirographis, & libellis ſe vno auctore ꝓlatis: ne prolatis quidem, ſed tantúmmodo dictis, acta Cæſaris firma erunt: quæ ille in æs incidit, in quo populi iuſſa, perpetuáſque leges eſſe voluit, pro nihilo habebuntur? Equidem ſic exiſtimo, nihil tam eſſe in actis Cæſaris, quàm leges Cæſaris. an, ſi cui quid ille promiſit, id erit fixum? quod idem facere non potuit, vt multis multa promiſſa non fecit. quæ tamen multò plura reperta ſunt illo mortuo, quàm viuo beneficia per omneis annos tributa, & data. ſed ea non muto, non moueo, ſummo etiam ſtudio præclara illius acta defendo. pecunia vtinam ad Opis maneret, cruēta illa quidem: ſed his temporibus, cùm iis, quorum eſt, non redditur, neceſſaria. quamquam ea quoque ſit effuſa, ſi ita in actis fuit. Ecquid eſt, quod tam propriè dici poſſit actum eius, qui togatus in repub cum poteſtate imperióque verſatus ſit, quàm lex? quære acta Gracchi: leges Semproniæ proferentur. quære Sullæ, Corneliæ. quid? Cn. Pompeii tertius conſulatus in quibus actis conſiſtit? nempe in legibus. à Cæſare ipſo ſi quæreres, quidnam egiſſet in vrbe & in toga: leges multas reſponderet ſe & præclaras tuliſſe: chirographa verò aut mutaret, aut non daret: aut ſi dediſſet, non iſtas res in actis ſuis duceret. Sed ea ipſa concedo: quibuſdam in rebus etiam conniueo: in maximis verò rebus, id eſt, legibus, acta Cæſaris diſſolui, ferendum non puto. Quæ lex melior, vtilior, optima etiam republi. ſæpius flagitata, quàm ne prætoriæ prouinciæ plus quàm annum, néve plus quàm bienniū conſulares obtinerentur? Hac lege ſublata, videntúrne vobis acta Cæſaris ſeruari? quid? ea lege, quæ promulgata eſt de tertia decuria, nónne omnes

iudiciariæ leges Cæſaris diſſoluuntur? & vos acta Cæſaris defenditis, qui leges eius euertitis? niſi forte, ſi quid memoriæ cauſſa retulit in libellum, id numerabitur in actis, & quamuis iniquum & inutile ſit, defendetur: quod ad populum centuriatis comitiis tulit, id in actis Cæſaris non habebitur. At quæ eſt iſta tertia decuria? Centurionum, inquit. quid? iſti ordini iudicatus lege Iulia, etiam ante Pompeia, Aurelia non patebat? Cenſus præfiniebatur, inquit, non centurioni quidem ſolùm, ſed equiti etiam Romano. itaque viri fortiſſimi atque honeſtiſſimi, qui ordines duxerunt, res & iudicant & iudicauerunt. Non quæro, inquit, iſtos: quicumque ordinem duxit, iudicet. At ſi feratis, Quicumque equo meruiſſet, quod eſt laudatius, nemini probaretis. In iudice enim ſpectari & fortuna debet, & dignitas. Non quæro, inquit, iſta: addo etiam iudices manipulares ex legione Alaudarum. aliter enim noſtri negant poſſe ſe ſaluos eſſe. O contumelioſum honorem iis, quos ad iudicandum nec opinanteis vocatis. hic enim eſt legis iudex, vt ii res in tertia decuria iudicent, qui liberè iudicare non audeant. in quo quantus eſt error, Dii immortales, eorum, qui iſtam legem excogitauerint! vt enim quiſque ſordidiſſimus videbitur, ita libentiſſimè ſeueritate iudicandi ſordeis ſuas eluet: laborabitque, vt honeſtis decuriis potius dignus videatur, quàm in turpem iure coniectus. Altera promulgata lex eſt, vt & de vi, & de maieſtate damnati, ad populum prouocent, ſi velint. hæc vtrum tandem lex eſt, an legum omnium diſſolutio? quis eſt hodie, cuius interſit iſtã legem manere? nemo reus eſt legibus illis: nemo eſt, quem futurum putemus. armis enim geſta, numquam profectò in iudicium vocabuntur. At res popularis. vtinam quidem velletis aliquid eſſe populare. omnes enim iam ciues de reipub. ſalute, vna & mente, & voce conſentiunt. Quæ eſt igitur iſta cupiditas legis eius ferendæ, quæ turpitudinẽ ſummam habeat, gratiam nullam? quid enim turpius, quàm qui maieſtatem populi Romani per vim minuerit, eum damnatum iudicio, ad eã ipſam vim reuerti, propter quam ſit iure damnatus? Sed quid plura de lege diſputo? quaſi verò id agatur, vt quiſquam prouocet. id agitur, id fertur, ne quis omnino vmquã iſtis legib. re' fiat. Quis enim aut accuſator

tam amens reperietur, qui reo condemnato obiici ſe multitudini conductæ velit? aut iudex, qui reũ damnare audeat, vt ipſe ad operas mercenarias ſtatim protrahatur? Non igitur prouocatio iſta lege datur: ſed duæ maximè ſalutares leges, quæſtionéſque tolluntur. Quid eſt igitur aliud, quàm adhortari adoleſcenteis, vt turbulenti, vt ſeditioſi, vt pernicioſi ciues velint eſſe? quam autem ad peſtem furor tribunitius impelli non poterit, his duabus quæſtionibus de vi, & de maieſtate ſublatis? Quid, quòd obrogatur his legib. Cæſaris, quæ iubent ei, qui de vi, itémque ei, qui maieſtatis damnatus ſit, aqua & igni interdici? quibus cùm prouocatio datur, nónne acta Cæſaris reſcinduntur? Quæ quidem ego P.C. qui illa numquam probaui, ita conſeruanda concordiæ cauſſa arbitratus ſum, vt non modò, quas viuus Cæſar leges tuliſſet, infirmandas hoc tempore non putarem, ſed ne illas quidem, quas poſt mortem Cæſaris prolatas eſſe, & fixas videtis. De exſilio reducti à mortuo: ciuitas data non ſolùm ſingulis, ſed etiam nationibus & prouinciis vniuerſis à mortuo: immunitatib. infinitis ſublata vectigalia à mortuo. Ergo hæc, vno, verùm optimo auctore, domo prolata defendimus: eas leges, quas ipſe vobis inſpectantibus recitauit, pronuntiauit, tulit, quibus latis gloriabatur, iisque legibus rempub. contineri putabat, de prouinciis, de iudiciis, eas, inquam, Cæſaris leges nos, qui defendimus acta Cęſaris, euertendas putamus? At de iis tamen legibus, quæ promulgatæ ſunt, ſaltem queri poſſumus: de iis, quæ iam perlatæ dicuntur, ne illud quidem licuit. illæ enim nulla promulgatione latæ ſunt ante quàm ſcriptæ. Quęrunt quid ſit, cur aut ego, aut quiſquam veſtrûm, P. C. bonis tribunis plebis leges malas metuat. paratos habemus qui intercedant, paratos qui rempub. religione defendant. vacui metu eſſe debemus, Quas tu mihi interceſſiones, inquis? quas religiones nominas? eas ſcilicet, quibus reipub. ſalus continetur. Negligimus iſta, & nimis antiqua, & ſtulta ducimus. forum ſepietur: omnes claudentur aditus: armati in præſidiis multis in locis collocabuntur. quid tum? quod erit ita geſtum, id lex erit, & in æs incidi iubebitis, credo, illa legitima; CONSVLES POPVLVM IVRE ROGAVERVNT. hoccine a maioribus accepimus ius rogandi? POPVLVSQVE IVRE SCIVIT. qui popu-

lus?

lus? iſne, qui excluſus eſt? quo iure? an eo, quod vi, & armis omne ſublatum eſt? Atque hæc dico de futuris: quod eſt amicorum, ante dicere ea, quæ vitari poſſint: quæ ſi facta nõ erunt, refelletur oratio mea. Loquor de legibus promulgatis, de quibus eſt integrum vobis: demonſtro vitia, tollite: denuntio vim, arma, remouete. Iraſci te quidem mihi, Dolabella, pro rep. dicenti non oportebit. quamquam quidem te id facturum non arbitror: noui facilitatem tuam. Collegam tuum aiunt in hac ſua fortuna, quæ bona ipſi videtur: mihi, ne grauius quippiam dicam, auorum, & auunculi ſui conſulatum ſi imitaretur, fortunatior videretur: ſed eũ iracundum audio factum. Video autem quàm ſit odioſum habere iratum eundem & armatum, cùm tanta præſertim gladiorum ſit impunitas: ſed proponam ius, vt opinor, æquum, quod M. Antonium non arbitror repudiaturum. Ego ſi quid in vitam eius aut in mores cum contumelia dixero, quo minùs mihi inimiciſſimus ſit, non recuſabo. ſi conſuetudinem meam, quam ſemper in rep. habui, tenuero, id eſt, ſi liberè, quæ ſentiam, de rep. dixero, primùm deprecor ne iraſcatur: deinde, ſi hoc non impetro, peto, vt ſic iraſcatur, vt ciui. armis vtatur, ſi ita neceſſe eſt, vt dicit, ſui defendendi cauſſa: iis qui pro rep. quę ipſis viſa erunt, dixerint, iſta arma ne noceãt. Quid hac poſtulatione dici poteſt æquius? Quod ſi, vt à quibuſdam mihi eius familiaribus dictum eſt, omnis eum, quę habetur cõtra voluntatem eius oratio, grauiter offendit, etiamſi nulla ineſt contumelia, feremus amici naturam. ſed iidem illi ita mecum. Non idem tibi aduerſario Cæſaris licebit, quod Piſoni ſocero. & ſimul admonẽt quiddam, quod cauebimus: nec erit iuſtior, P. C. in ſenatum non veniendi morbi cauſſa, quàm mortis. Sed per Deos immortaleis, te enim intuens, Dolabella, qui es mihi chariſſimus, nõ poſſum de vtriuſque veſtrûm errore reticere. Credo enim vos homines nobileis, magna quædam ſpectanteis, non pecuniam, vt quidam nimis creduli ſuſpicantur, quæ ſemper ab ampliſſimo quoque, clariſſimóque contempta eſt, non opes violentas, & populo Romano minimè ferendam potentiam, ſed charitatem ciuium, & gloriam concupiſſe. eſt autem gloria, laus rectè factorum, magnorúmque in rempublicam meritorum, quæ cùm optimi cuiuſque, tum etiam multi-

tudinis teſtimonio comprobetur. Dicerē, Dolabella, qui rectè factorum fructus eſſet, niſi te præter ceteros paulliſper eſſe expertum viderem. Quem potes recordari in vita tibi illuxiſſe diē lętiorē, quàm, cùm expiato foro, diſſipato cōcurſu impiorum, principibus ſceleris pœna affectis, vrbe incendio, & cædis metu liberata, te domum recepiſti? cuius ordinis, cuius generis, cuius deniq; fortunæ ſtudia tum laudi, & gratulationi tuæ ſe non obtulerunt? Quin mihi etiam, quo auctore te in iis rebus vti arbitrabantur, & gratias boni viri agebant, & tuo nomine gratulabantur. Recordare quæſo, Dolabella, conſenſum illum theatri, cùm omnes earum rerū obliti, propter quas tibi fuerant offenſi, ſignificarunt ſe beneficio nouo memoriam veteris doloris abieciſſe. Hanc tu potuiſti, Dolabella, (magno loquor cum dolore) hanc tu, inquam, æquo animo potuiſti tantam dignitatem deponere? Tu autē, M. Antoni, abſentē appello, vnū illū diem, quo in æde Telluris ſenatus fuit, non omnibus iis menſibus, quibus te quidam, multùm à me diſſentientes, beatum putant, anteponis? quæ fuit oratio de concordia? quanto metu veterani, quanta ſolicitudine ciuitas tum à te liberata eſt! collegā tuum depoſitis inimicitiis, oblitus auſpiciorum à te ipſo augure populi R. nuntiatorum, illo primùm die collegam tibi eſſe voluiſti: tuus paruus filius in Capitolium à te miſſus pacis obſes fuit. quo ſenatus die lætior? quo populus Roman⁹? qui quidem nulla in concione, vmquam frequentior fuit. tū denique liberati per viros fortiſſimos videbamur: quia vt illi voluerant, libertatem pax conſequebatur. Proximo, altero, tertiò, denique reliquis conſecutis diebus non intermittebas quaſi donum aliquod quotidie adferre reipubl. maximum autē illud, quod dictaturæ nomen ſuſtuliſti. hæc inuſta eſt à te, à te, inquam, mortuo Cæſari nota ad ignominiam ſempiternam. Vt enim propter vnius M. Manlii ſcelus decreto gentis Manliæ neminem patricium M. Manliū vocari licet: ſic tu propter vnius dictatoris odium, nomen dictatoris funditus ſuſtuliſti. Num huiuſce, cùm pro ſalute reipub. tanta geſſiſſes, fortunæ te, num amplitudinis, nū claritatis, num gloriæ pœnitebat? Vnde igitur ſubitò tanta iſta mutatio? non poſſum adduci, vt ſuſpicer te pecunia captū. licet, quod cuique libet, loquatur: credere non eſt neceſſe. nihil

nil enim vmquã in te ſordidum, nihil humile cognoui: quãquã ſolent domeſtici deprauare nonnumquam: ſed noui firmitatem tuam. atq; vtinam vt culpam, ſic etiam ſuſpicionem vitare potuiſſes. Illud magis vereor, ne ignorans verũ iter gloriæ, glorioſum putes, plus te vnum poſſe, quàm omneis, & metui à ciuibus tuis, quàm diligi malis. Quod ſi ita putas, totam ignoras viam gloriæ. Charum eſſe ciuem, bene de repub. mereri, laudari, coli, diligi, glorioſum eſt. metui verò, & in odio eſſe, inuidioſum, deteſtabile, imbecillum, caducum. Quod videmus etiam in fabula, ipſi illi, qui, *Oderint dum metuant*, dixerit, pernicioſum fuiſſe. Vtinã, Antoni, auum tuum meminiſſes: de quo tamen multa audiſti ex me, eáque ſæpiſſime. Putáſne illum immortalitatem mereri voluiſſe, vt propter armorum habendorum licentiam metueretur? illa erat vita, illa ſecunda fortuna, libertate eſſe parem ceteris, principem dignitate. Itaque, vt omittam res aui tui proſperas, acerbiſſimum eius diẽ ſupremum malim, quã L. Cinnæ dominatũ, à quo ille crudeliſſimè eſt interfectus. Sed quid oratione te flectam? ſi enim exitus C. Cæſaris efficere hoc non poteſt, vt malis charus eſſe, quàm metui, nihil cuiuſquam proficiet, nec valebit oratio. quem qui beatũ fuiſſe putant, miſerrimi ipſi ſunt. Beatus eſt nemo, qui ea lege viuit, vt non modò impunè, ſed etiam cum ſumma interfectoris gloria interfici poſſit. Quare flecte te, quæſo, & maiores tuos reſpice, atq; ita guberna remp. vt natum te eſſe ciues tui gaudeant: ſine quo nec beatus, nec clarus, nec auctus quiſquã eſſe omni poteſtate poteſt. Et populi quidem R. iudicia multa ambo habetis, quibus vos non ſatis moueri permoleſtè fero. Quid enim gladiatoribus clamores innumerabiliũ ciuium? quid populi verſus? quid Pompeii ſtatuis plauſus infiniti? quid duobus tribunis plebis qui vobis aduerſantur? parúmne hęc ſignificãt incredibiliter cõſentientẽ populi Ro. vniuerſi voluntatẽ? Quid Apollinaribus ludis plauſus, vel teſtimonia potius, & iudicia populi R. vobis parua eſſe videbantur? O beatos illos, qui cùm adeſſe ipſis propter vim armorũ non licebat, aderant tamen, & in medullis populi Romani ac viſceribus hærebant. niſi forte Accio tum plaudi & ſexageſimo poſt anno palmam dari putabatis, non Bruto, qui ſuis ludis ita caruit, vt in illo apparatiſſimo

ſpectaculo ſtudium populus Romanus tribuerit abſenti, deſiderium liberatoris ſui perpetuo plauſu, & clamore lenierit. Equidem is ſum, qui iſtos plauſus, cùm à popularibus ciuibus tribuerentur, ſemper contempſerim: idémque cum à ſummis, mediis, infimis, cùm denique ab vniuerſis hoc idem fit, cúmque ii, qui ante ſequi populi conſenſum ſolebāt, fugiunt: non plauſum illum ſed iudicium puto. Sin hæc leuiora vobis videntur, quæ ſunt grauiſſima: non etiam hoc contemnitis, quòd ſenſiſtis tam caram populo Romano vitam A. Hircii fuiſſe? ſatis erat enim probatum illum eſſe populo Romano, vt eſt: iucundum amicis, in quo vincit omneis: charum ſuis, quibus eſt ipſe chariſſimus: tantam tamen ſollicitudinem bonorum, tantum timorem omnium in quo meminimus? certè in nullo. Quid igitur? hoc vos per Deos immortaleis quale ſit non interpretamini? quid eos de veſtra vita cogitare cenſetis, quibus eorum, quos ſperant reipublicæ conſulturos, vita tam chara ſit? Cepi, P. C. reuerſionis meæ fructum: quoniam ea dixi, vt quicumque caſus conſecutus eſſet, exſtaret conſcientiæ meæ teſtimonium: & ſum à vobis benignè, ac diligenter auditus. Quæ poteſtas ſi mihi ſæpius ſine meo veſtróq; periculo fiet, vtar: ſi minus, quantum potero, non tam mihi me, quàm reipubl. reſeruabo. Mihi ferè ſatis eſt, quòd vixi, vel ad ætatem, vel ad gloriam: huic ſi quid acceſſerit, non tam mihi, quàm vobis, reique publicæ acceſſerit.

IN M. ANTONIVM PHILIPPICA SECVNDA.

ORATIO XLIIII.

QVONAM meo fato, P.C. fieri dicam, vt nemo his annis viginti reipubl. hoſtis fuerit, qui non bellum eodem tempore mihi quoque indixerit? Nec verò neceſſe eſt à me quemquam nominari: vobiſcum ipſi recordamini. mihi pœnarum illi, plus quàm optarem, dederunt. Te miror Antoni, quorum facta imitere, eorum exitus non perhorreſcere. Atque hoc in aliis minus mirabar. nemo illorum inimicus fuit voluntarius: omnes à me reipubl. cauſſa laceſſiti. tu ne verbo quidem violatus, vt audacior quàm L. Catilina, furioſior quàm P. Clodius viderere, vltro maledictis me laceſſiſti, tuamque à me alienationem ad ciueis impios tibi gloriæ fore putauiſti. quid putem? contemptúmne me? non video nec in vita, nec in gratia, nec in rebus geſtis, nec in hac mea mediocritate ingenii quid deſpicere poſſit Antonius. An in Senatu facilè de me detrahi poſſe credidit? qui ordo clariſſimis ciuibus bene geſtæ reipub. teſtimonium multis, mihi vni conſeruatæ dedit. An decertare mecum voluit contentione dicendi? hoc quidem beneficium eſt. quid enim plenius, quid vberius, quàm mihi & pro me, & contra Antonium dicere? illud profectò eſt: nõ exiſtimauit ſui ſimilibus probari poſſe, ſe eſſe hoſtem patriæ, niſi mihi eſſet inimicus. Cui prius quàm de ceteris rebus reſpondeo, de amicitia, quam à me violatam eſſe criminatus eſt, quod grauiſſimum crimen iudico, pauca dicamus. Contra rem ſuam veniſſe me, neſcio quando queſtus eſt. An ego non venirem contra alienum pro familiari & neceſſario meo? non venirem contra gratiam, non virtutis ſpecie, ſed ætatis flore collectam? non ve-

nirem contra iniuriam, quam iſte interceſſoris iniquiſſimi beneficio obtinuit, nō iure prætorio? Sed hoc idcirco commemoratum à te puto, vt te infimo ordini commendares: cùm omnes te recordarentur libertini generum, & liberos tuos nepotes Q. Fadii libertini hominis fuiſſe. At enim te in diſciplinam meam tradideras: nam ita dixiſti: domum meam ventitaras: næ tu, ſi id feciſſes, melius famæ, melius pudicitiæ tuæ conſuluiſſes: ſed nec feciſti, nec, ſi cuperes, tibi id per C. Curionem facere licuiſſet. Auguratus petitionem mihi te conceſſiſſe dixiſti. O incredibilem audaciam! ô impudentiam prædicandam! Quo enim tempore me augurem à toto collegio expetitum Cn. Pompeius & Q. Hortenſius nominauerunt, (neque enim licebat à pluribus nominari) nec tu ſoluendo eras, nec te vllo modo, niſi euerſa republ. fore incolumem putabas. Poteras autem eo tempore auguratum petere, cùm in Italia Curio non eſſet? aut tum, cùm es factus, vnam tribum ſine Curione ferre potuiſſes? cuius etiam familiares de vi condemnati ſunt, quòd tui nimis ſtudioſi fuiſſent. At beneficio ſum vſus tuo. quo? quamquam illud ipſum, quod commemoras, ſemper præ me tuli. Malui me tibi debere confiteri, quàm cuiquam minus prudenti non ſatis gratus videri. ſed quo beneficio? quòd me Brundiſii non occideris? quem ipſe victor, qui tibi, vt tute gloriari ſolebas, detulerat ex latronibus ſuis principatum, ſaluum eſſe voluiſſet, in Italiam ire iuſſiſſet, eum tu occideres? fac potuiſſe. quod aliud P. C. beneficium latronum, niſi vt commemorare poſſint, iis ſe vitam dediſſe, quibus non ademerint? Quòd ſi eſſet beneficium, numquam ii, qui illum interfecerunt, à quo erant ſeruati, quos tu ipſe viros clariſſimos appellare ſoles, tantam eſſent gloriam conſecuti. Quale autem beneficium eſt, quòd te abſtinueris nefario ſcelere? qua in re non tam iucundum videri mihi debuit, non interfectum à te, quàm miſerum, id te impunè facere potuiſſe. Sed ſit beneficium, quando quidem maius accipi à latrone nullum potuit. In quo potes me dicere ingratum? an de interitu reipublicæ queri non debui, ne in te ingratus viderer? An in illa querela miſera quidem & luctuoſa, ſed mihi pro hoc gradu, in quo me ſenatus populuſque Romanus collocauit, neceſſaria, quid

dictum à me cum contumelia? quid non moderatè? quid non amicè? Quod quidem cuius temperantiæ fuit, de M. Antonio querentem, abſtinere maledicto? præſertim cùm tu reliquias reipublicæ diſſipauiſſes, cum domi tuæ turpiſſimo mercatu omnia eſſent venalia, cùm leges eas, quæ numquam promulgatæ eſſent, & de te, & à te latas confiterere: cùm auſpicia augur, interceſſionem conſul ſuſtuliſſes: cùm eſſes fœdiſſimè ſtipatus armatis: cùm omnes impuritates pudica in domo quotidie ſuſciperes, vino luſtriſq; confectus. At ego tamquam mihi cum M. Craſſo contentio eſſet, quocum multæ & magnæ fuerunt, non cum vno gladiatore nequiſſimo, de repub. grauiter querens, de homine nihil dixi. Itaque, hodie perficiam, vt intelligat, quantum à me beneficium tum acceperit. At etiam litteras, quas me ſibi miſiſſe diceret, recitauit: homo & humanitatis expers, & vitæ communis ignarus. Quis enim vmquam, qui paullum modò bonorum conſuetudinem noſſet, litteras ad ſe ab amico miſſas, offenſione aliqua interpoſita, in medium protulit, palamque recitauit? Quid eſt aliud, tollere è vita, vitæ ſocietatem? tollere amicorum colloquia abſentium? quàm multa ioca ſolent eſſe in epiſtolis, quæ prolata ſi ſint, inepta eſſe videantur? quàm multa ſeria, neque tamen vllo modo diuulgāda? Sit hoc inhumanitatis tuæ: ſtultitiam incredibilem videte. Quid habes, quod mihi opponas homo diſertē, vt Muſtelæ Tamiſio, & Tironi Numiſio videris? qui cùm hoc ipſo tempore ſtent cum gladiis in conſpectu Senatus, ego quoque te diſertum putabo, ſi oſtenderis quomodo ſis eos inter ſicarios defenſurus. Sed quid opponas tandem, ſi negem me vmquam iſtas litteras ad te miſiſſe? quo me teſte conuinças? an chirographo? in quo habes ſcientiam quæſtuoſam. quî poſſis? ſunt enim librarii manu. Iam inuideo magiſtro tuo, qui te tanta mercede, quantam iam proferam, nihil ſapere docuit. Quid eſt minus non dico oratoris, ſed hominis, quàm obiicere aduerſario, quod, ille ſi verbo negarit, longius progredi non poſſit qui obiecerit? At ego non nego: teque in iſto ipſo conuinco non inhumanitatis ſolùm, ſed etiam amentiæ. quod enim verbum in iſtis litteris eſt non plenum humanitatis, officii, beneuolentiæ? Omne autem crimē tuum eſt, quòd de te in his

litteris non malè exiſtimem: quòd ſcribam tamquam ad ciuem, tamquam ad bonum virum, non tamquam ad ſceleratum, & latronem. At ego tuas litteras, etſi iure poteram à te laceſſitus, tamen non proferam: quibus petis, vt tibi per me liceat quendam de exſilio reducere: adiurasque id te, inuito me, non eſſe facturum, idque à me impetras. quid enim me interponerem audaciæ tuæ, quam neque auctoritas huius ordinis, neque exiſtimatio populi Rom. neque leges vllę poſſent coercere? verumtamen quid erat, quod me rogares, ſi erat is, de quo rogabas, Cæſaris lege reductus? ſed videlicet meam gratiam voluit eſſe: in quo ne ipſius quidem vlla eſſe poterat lege lata. Sed cùm mihi, patres conſcripti, & pro me aliquid, & in M. Antonium multa dicenda ſint: alterum peto à vobis, vt me pro me dicentem benignè, alterũ ipſe efficiam, vt contra illum cùm dicam, attentè audiatis. ſimul illud oro, ſi meam cùm in omni vita, tùm in dicendo moderationem, modeſtiamq; cognoſtis, ne me hodie cùm iſti, vt prouocauit, reſpondero, oblitum eſſe putetis mei. nõ tractabo vt conſulem: ne ille quidem me vt conſularem. etſi ille nullo modo conſul, vel quòd ita viuit, vel quòd ita remp. gerit, vel quòd ita factus eſt conſul: ego ſine vlla controuerſia conſularis. Vt igitur intelligeretis, qualem ipſe me conſularem profiteretur, obiecit mihi conſulatum meum: qui conſulatus verbo meus, P. C. re veſter fuit. quid enim conſtitui, quid geſſi, quid egi, niſi ex huius ordinis conſilio, auctoritate, ſententia? Hæc tu homo ſapiens non ſolùm eloquens, apud eos, quorum conſilio ſapientiaque geſta ſunt, auſus es vituperare? Quis autem meum conſulatum, præter P. Clodium, qui vituperaret, inuentus eſt? cuius quidem tibi fatum, ſicuti C. Curioni, manet: quoniam id domi tuæ eſt, quod fuit illorum vtrique fatale. Non placet M. Antonio conſulatus meus: at placuit P. Seruilio, vt eum primum nominem ex illius temporis conſularibus, qui proximè eſt mortuus: placuit Q. Luctatio Catulo: cuius ſemper in hac repub. viuet auctoritas; placuit duobus Lucullis, M. Craſſo, Q. Hortenſio, C. Curioni, M. Lepido, C. Piſoni, M. Glabrioni, L. Volcatio, C. Figulo, D. Syllano, L. Murenæ, qui tunc erant conſules deſignati: placuit idem, quod conſularibus, M. Catoni: qui cùm multa, vita excedens, prouidit, tum

quòd

quòd te conſulem non vidit. Maximè verò conſulatum meum Cn. Pompeius probauit: qui vt me primùm decedẽs ex Syria vidit, complexus, & gratulans, meo beneficio patriam ſe viſurum eſſe dixit. Sed quid ſingulos commemoro? frequentiſſimo ſenatui ſic placuit, vt eſſet nemo, qui mihi non vt parenti gratias ageret, qui non mihi vitam ſuam, liberos, fortunas, rempub. referret acceptam. Sed quóniam illis, quos nominaui, tot & talibus viris reſpubl. orbata eſt, veniamus ad viuos, qui duo è conſulari numero reliqui ſunt. L. Cotta, vir ſummo, ingenio, ſummaque prudentia rebus his geſtis, quas tu reprehendis, ſupplicationem decreuit verbis ampliſſimis: eique illi ipſi, quos modò nominaui, conſulares, ſenatusque cunctus aſſenſus eſt: qui honos poſt cõditam hanc vrbem habitus eſt togato ante me nemini. L. Cæſar auunculus tuus, qua oratione, qua conſtantia, qua grauitate ſententiam dixit in ſororis ſuæ virum, vitricum tuum? hunc tu cùm auctorem, & præceptorem omnium conſiliorum, totiusque vitæ debuiſſes habere, vitrici te ſimilem, quàm auunculi eſſe maluiſti. huius ego alienus conſiliis conſul vſus ſum: tu ſororis filius, ecquid ad eum vmquã de repub. retuliſti? At ad quos refert, Dii immortales? ad eos ſcilicet, quorum nobis etiam dies natales audiendi ſunt. hodie non deſcendit Antonius. cur? dat natalitio in hortis. cui? neminem nominabo. putate tum, Phormioni alicui, tum Gnatoni, tum Ballioni. O fœditatem hominis flagitioſam! ô impudentiam, nequitiam, libidinem non ferendam! tu cùm principem ſenatorem, ciuem ſingularem, tam propinquum habeas, ad eum de republica nihil referas: ad eos referas, qui rem ſuam nullam habent, tuam exhauriunt. Tuus videlicet ſalutaris cõſulatus, pernicioſus meus? adeóne pudorem cum pudicitia perdidiſti, vt hoc in eo templo dicere auſus ſis, in quo ego ſenatum illum, qui quondam florens orbi terrarum præſidebat, conſulebam: tu homines perditiſſimos cum gladiis collocauiſti? At etiam auſus es (quid autem eſt, quod tu non audeas?) cliuum Capitolinum dicere, me conſule plenum ſeruorum armatorum fuiſſe. vt illa, credo, nefaria Senatuſconſulta tum fierent, vim adferebam ſenatui. O miſer, ſiue illa tibi nota non ſunt (nihil enim boni noſti) ſiue ſunt, qui apud tales viros tam impu-

denter loquare. Quis enim eques Romanus, quis præter te adoleſcens nobilis, quis vllius ordinis, qui ſe ciuem meminiſſet, cùm ſenatus in hoc templo eſſet, in cliuo Capitolino non fuit? quis nomen non dedit? quamquam nec ſcribæ ſufficere, nec tabulę nomina illorum capere potuerunt. Etenim cùm homines nefarii de patriæ paricidio confiterentur, cōſciorum indiciis, ſua manu, voce penè litterarum coacti, ſe vrbem inflammare, ciueis trucidare, vaſtare Italiam, delere rempublicam conſenſiſſe: quis eſſet, qui ad ſalutem communem defendendam non excitaretur? præſertim cùm ſenatus populusque Romanus haberet ducem, qualis ſi qui nunc eſſet, tibi idem, quod illis accidit, contigiſſet. Ad ſepulturam corpus vitrici ſui negat à me datum. Hoc verò ne P. quidem Clodius dixit vnquam: quem, quia iure ei fui inimicus, doleo à te iam omnibus vitiis eſſe ſuperatum. Quid autem tibi venit in mentem, redigere in memoriam noſtrā, te domi P. Lentuli eſſe educatum? an verebare, ne non putaremus natura te potuiſſe tam improbum euadere, niſi acceſſiſſet etiam diſciplina? Tam autem eras excors, vt tota in oratione tecum ipſe pugnares: vt non modò non cohærentia inter ſe diceres, ſed maximè diſiuncta, atque contraria: vt non tanta mecum, quanta tecum, tibi eſſet contentio. Vitricum tuum tanto fuiſſe ſcelere fatebare, pœna affectum querebare. Ita, quod propriè meum eſt, laudaſti: quod totius ſenatus eſt, reprehendiſti. nam comprehenſio ſontium mea, animaduerſio ſenatus fuit. homo diſertus, non intelligit, eum, quem contra dicit, laudari à ſe, eos, apud quos dicit, vituperari. Iam illud cuius eſt non dico audaciæ (cupit enim ſe audacem dici) ſed quod minimæ vult, ſtultitiæ, qua vincit omneis, eliui Capitolini mentionem facere? cùm inter ſubſellia noſtra verſentur armati, cùm in hac cella Concordiæ (Dii immortales) in qua, me conſule, ſalutares ſententiæ dictæ ſunt, quibus ad hanc diem viximus, cum gladiis homines collocati ſtent. Accuſa ſenatum, accuſa equeſtrem ordinem, qui tum cum ſenatu copulatus fuit: accuſa omneis ordines, omneis ciueis, dum confiteare hunc ordinem, hoc ipſo tempore, ab Ithyræis circumſederi. Hæc tu non propter audaciam dicis tam impudenter, ſed quia tantam rerum repugnantiam non videas, nihil profectò ſapis.

pis. quid eſt enim dementius, quàm cùm reipublicæ pernicioſa arma ceperis, obiicere alteri ſalutaria? At etiam quodam loco facetus eſſe voluiſti. quàm id te (Dii boni) non decebat! in quo eſt tua culpa nonnulla. aliquid enim ſalis ab vxore mima trahere potuiſti. *Cedant arma togæ.* quid tum? nónne ceſſerunt? At poſteà tuis armis ceſſit toga. quæramus igitur vtrũ melius fuerit, libertati populi Romani ſceleratorum arma, an libertatem noſtram armis tuis cedere? Nec verò tibi de verſibus plura reſpondebo: tantum dicam breuiter, neq; illos, neque vllas te omninò litteras noſſe: me, nec reip. nec amicis vmquam defuiſſe, & tamen omni genere monimentorum meorum perfeciſſe operis ſubciſiuis, vt meæ vigiliæ, meæq; litteræ & iuuentuti vtilitatis, & nomini Rom. laudis aliquid adferrent. Sed hæc non huius temporis: maiora videamus. P. Clodium meo conſilio interfectũ eſſe, dixiſti. Quidnã homines putarent, ſi tùm occiſus eſſet, cùm tu illum in foro, ſpectante populo Romano, gladio ſtricto inſecutus es; negotiumq; tranſegiſſes, niſi ille ſe ſub ſcalas tabernæ librariæ conieciſſet, hisq; oppilatis impetum tuum compreſſiſſet? Quod quidem ego fauiſſe me tibi fateor, ſuaſiſſe ne tu quidem dicis. at Miloni ne fauere quidem potui. prius enim rem tranſegit, quàm quiſquam eum id facturũ ſuſpicaretur. At ego ſuaſi. ſcilicet is animus erat Milonis, vt prodeſſe reipub. ſine ſuaſore non poſſet? At lætatus ſum. quid ergo? in tanta lætitia cuncta ciuitatis me vnum triſtem eſſe oportebat? Quamquam de morte P. Clodii fuit quæſtio non ſatis prudenter illa quidem conſtituta. quid enim attinebat noua lege quæri de eo, qui hominem occidiſſet, cùm eſſet legibus quæſtio conſtituta? quæſitum eſt tamen. Quod ergo, cùm res agebatur, nemo in me dixit, id tot annis pòſt tu es inuentus, qui diceres? Quod verò dicere auſus es, idque multis verbis, opera mea Pompeium à Cęſaris amicitia eſſe diſiunctum, ob eamque cauſſam mea culpa ciuile bellum eſſe natum: in eo nõ tu quidem tota re, ſed, quod maximum eſt, temporibus erraſti. Ego M. Bibulo pręſtantiſſimo ciue conſule, nihil prætermiſi, quantum facere, enitiq; potui, quin Pompeium à Cæſaris coniunctione auocarem. in quo Cæſar fuit felicior, ipſe enim Pompeiũ à mea familiaritate diſiunxit. Poſtea verò quàm ſe totum Pom-

peius Cæſari tradidit, quid ego illum ab eo diſtrahere conarer? ſtulti erat ſperare, ſuadere impudentis. Duo tamen tempora inciderunt, quibus aliquid contra Cæſarem Pompeio ſuaſerim: ea velim reprehendas ſi potes: vnum, ne quinquennii imperium Cæſari prorogaret: alterum, ne pateretur ferri, vt abſentis eius ratio haberetur: quorum ſi vtrumuis perſuaſiſſem, in has miſerias numquam incidiſſemus. Atque idem ego, cùm iam omnes opes & ſuas, & reipublicæ Pompeius ad Cæſarem detuliſſet, ſeróque eadem ſentire cœpiſſet, quæ ego ante multò prouideram: inferriq; patriæ bellum nefarium viderem: pacis, concordiæ, compoſitionis auctor eſſe non deſtiti: meaque illa vox eſt nota multis, Vtinam Cn. Pompei cum C. Cæſare ſocietatem aut numquam coiſſes, aut nunquam diremiſſes. Fuit alterum grauitatis, alterum prudentiæ tuæ. Hæc mea, M. Antoni, ſemper & de Pompeio, & de republica conſilia fuerunt. quæ ſi valuiſſent, reſpublica ſtaret: tu tuis flagitiis, egeſtate, infamia, concidiſſes. Sed hæc vetera: illud verò recens, Cæſarem meo conſilio interfectum. Iam vereor, patres conſcripti, ne, quod turpiſſimum eſt, præuaricatorem mihi appoſuiſſe videar, qui me non ſolùm meis laudibus ornaret, ſed etiam oneraret alienis. quis enim meum in iſtius ſocietate glorioſiſſimi facti nomen audiuit? cuius autem, qui in eo numero fuiſſet, nomen eſt occultatum? occultatum dico? cuius non ſtatim diuulgatum? citius dixerim iactaſſe ſe aliquos, vt fuiſſe in iſta ſocietate viderentur ſocii, cùm ſocii nõ fuiſſent, quàm vt quiſquam celari vellet. Quàm veriſimile porro eſt, in tot hominibus partim obſcuris, partim adoleſcentibus, neminem occultantibus, meum nomẽ latere potuiſſe? Etenim ſi auctores ad liberandam patriam deſiderarentur, illis auctoribus, Brutos ego impellerem? quorum vterque L. Bruti imaginem quotidie videret, alter etiam Ahalæ? Hi igitur his maioribus orti ab alienis potius conſilium peterent, quàm à ſuis? & foris potiùs, quàm domo? Quid? C. Caſſius in ea familia natus, quæ non modò dominatum, ſed ne potentiam quidem cuiuſquam ferre potuit, me auctorem, credo, deſiderauit: qui etiam ſine his clariſſimis viris, hãc rem in Cilicia, ad oſtium fluminis Cydni confeciſſet, ſi ille ad eam ripam, quam conſtituerat, non ad contrariam

trariam

trariam nauis appuliſſet. Cn. Domitium non patris interitus clariſſimi viri, non auunculi mors, non ſpoliatio dignitatis, ad recuperandam libertatem, ſed mea auctoritas excitauit? An C. Trebonio perſuaſi, cui ne ſuadere quidem auſus eſſem? quo etiam maiorem ei reſpublica gratiã debet, qui libertatem populi Romani vnius amicitiæ præpoſuit: depulſórque dominatus, quàm particeps eſſe maluit. An L. Tullius Cimber me eſt auctorem ſecutus? quem ego magis feciſſe illam rem ſum admiratus, quàm facturum putaui. admiratus ſum autem ob eam cauſſam, quòd immemor beneficiorum, memor patriæ fuiſſet. Quid duos Seruilios, Caſcas dicam, an Ahalas? & hos auctoritate mea cenſetis excitatos potiùs, quàm charitate reipublicæ. Longum eſt perſequi ceteros: idque reipub. præclarum, fuiſſe tam multos: ipſis glorioſum. At quemadmodum me coarguerit homo acutus, recordamini. Cæſare interfecto, inquit, ſtatim cruentum altè extollens M. Brutus pugionem, Ciceronem nominatim exclamauit, atque ei recuperatam libertatem eſt gratulatus. Cur mihi potiſſimum? quî ſciebam? Vide ne illa cauſſa fuerit appellandi me, quòd cùm rem geſſiſſet conſimilem rebus iis, quas ipſe geſſeram, me potiſſimùm teſtatus eſt, ſe æmulum mearum laudum exſtitiſſe. Tu autem omnium ſtultiſſime non intelligis, ſi id, quod me arguis, voluiſſe interfici Cæſarem, crimen ſit: etiam, lætatũ eſſe morte Cæſaris, crimẽ eſſe? quid enim intereſt inter ſuaſorem facti, & probatorem? aut quid refert, vtrũ voluerim fieri, an gaudeam factum? ecquid eſt igitur, exceptis iis, qui illum regnare gaudebant, qui illud aut fieri noluerit, aut factum improbarit? omnes enim in culpa. etenim omnes boni, quantum in ipſis fuit, Cæſarem occiderunt: aliis conſilium, aliis animus, aliis occaſio defuit, voluntas nemini. Sed ſtuporem hominis, vel dicam pecudis, attendite. ſic enim dixit: M. Brutus, quem ego honoris cauſſa nomino, cruentũ pugionem tenens, Ciceronem exclamauit: ex quo intelligi debet, eum conſcium fuiſſe. Ergo ego ſceleratus appellor à te, quem tu ſuſpicatum aliquid ſuſpicaris: ille qui ſtillantẽ præ ſe pugionẽ tulit, is à te honoris cauſſa nominatur? eſto: ſit in verbis tuis hic ſtupor, quanto in rebus ſententiiſq; maior? Conſtitue hoc conſul aliquando: Brutorum, C. Caſſii,

Cn. Domitii,Cn. Trebonii, reliquorum quam velis cauſſam eſſe: edormi crapulam, inquam, & exhala. an faces admouendæ ſunt, quæ te excitent tantæ cauſſæ indormientem? nunquámne intelliges ſtatuendum tibi eſſe, vtrum illi, qui iſtam rem geſſerunt, homicidii rei ſint, an vindices libertatis? Attende enim pauliſper, cogitationémque ſobrii hominis punctum temporis ſuſcipe. ego, qui ſum illorum, vt ipſe fateor, familiaris, vt à te arguor, ſocius, nego quidquam eſſe medium: confiteor eos, niſi liberatores populi Romani, conſeruatoréſq; reipub. ſint, plus quàm ſicarios, plus quàm homicidas, plus etiam quàm paricidas eſſe. ſiquidē eſt atrocius patriæ parentem, quàm ſuum occidere. Tu, homo ſapiens & cōſiderate, quid dicis? ſi paricidæ, cur honoris cauſſa à te ſunt, & in hoc ordine, & apud populum Ro. ſemper appellati? cur M. Brutus, te referente, legibus eſt ſolutus, ſi ab vrbe plus quàm decē dies abfuiſſet? cur ludi Apollinares incredibili M. Bruti honore celebrati? cur prouinciæ Caſſio, & Bruto datæ? cur quæſtores additi? cur legatorum numerus auctus? Atque hæc acta per te: non igitur homicidæ, ſequitur vt liberatores tuo iudicio: quandoquidem tertium nihil poteſt eſſe. Quid eſt? num conturbo te? non enim fortaſſe ſatis, quæ diſtinctius dicuntur, intelligis. ſed tamē hæc eſt ſumma concluſionis meæ: quoniā ſcelere à te liberati ſunt, ab eodem te ampliſſimis prēmiis digniſſimos iudicatos. Itaque iam retexo orationem meam: ſcribam ad illos, vt ſi qui forte, quod à te mihi obiectum eſt, quærent ſítne verum, ne cui negent. etenim vereor, ne aut celatum me ab ipſis, illis non honeſtum: aut inuitatum refugiſſe, mihi ſit turpiſſimū. Quæ enim res vmquam (pro ſancte Iupiter!) non modo in hac vrbe, ſed in omnibus terris eſt geſta maior? quæ glorioſior? quæ commendatior erit hominum memoriæ ſempiternæ? in huius me conſilii ſocietatem, tamquam in equū Troianum cum principibus includis? non recuſo. Ago etiā gratias, quoquo animo facis: tanta enim res eſt, vt inuidiam iſtam, quam tu in me vis concitare, cum laude non comparē. Quid enim beatius illis, quos tu expulſos à te prædicas & relegatos? qui locus eſt aut tam deſertus aut tā inhumanus, qui illos, quò acceſſerint, nō affari, atq; appetere videatur? qui homines tam agreſtes, qui ſe, cū eos aſpexerint,

non

non maximum cepiſſe vitæ fructum putent? quæ verò tam immemor poſteritas, quæ tam ingratæ litteræ reperientur, quæ eorũ gloriam non immortalitatis memoria proſequãtur? Tu verò adſcribe me talem in numerum. Sed vnam rem vereor ne non probes. ſi enim fuiſſem, non ſolùm regem, ſed regnum etiam de republ. ſuſtuliſſem: & ſi meus ſtylus ille fuiſſet (vt dicitur) mihi crede, non ſolùm vnum actum, ſed totã fabulã confeciſſem. Quamquam ſi interfici Cæſarẽ voluiſſe crimen eſt, vide quæſo Antoni, quid tibi futurum ſit, quem & Narbone hoc conſilium cum C. Trebonio cepiſſe notiſſimum eſt, & ob eius conſilii ſocietatẽ, cùm interficeretur Cæſar, tũ te à Trebonio vidimus ſeuocari. Ego autem (vide quàm tecũ agam non inimicè) quod bene cogitaſti aliquando, laudo: quòd non indicaſti, gratias ago: quòd non feciſti, ignoſco: virum res illa quærebat. Quòd ſi te in iudicium quis adducat, vſurpetq; illud Caſſianũ, CVI BONO FVERIT: vide quæſo ne hæreas. quãquam quidem illud fuit, vt tu dicebas, omnibus bono, qui vni ſeruire nolebant: tibi tamẽ præcipuè, qui non modò non ſeruis, ſed etiã regnas: qui maximo te ære alieno ad ædem Opis liberaſti: qui per eaſdẽ tabulas innumerabilem pecuniã diſſipauiſti: ad quem è domo Cæſaris tam multa delata ſunt: cuius domus quęſtuoſiſſima eſt falſorum commentariorum, & chirographorũ officina, agrorum, oppidorum, immunitatũ, vectigalium flagitioſiſſimæ nũdinæ. Etenim quæ res egeſtati, & æri alieno tuo pręter mortẽ Cæſaris ſubuenire potuiſſet? Neſcio quid conturbatus eſſe videris. nũquid ſubtimes, ne ad te hoc crimen pertinere videatur? liberabo te metu. nemo credet vnquam: nõ eſt tuum, de repub. bene mereri: habet iſtius pulcherrimi facti clariſſimos viros reſpub. auctores: ego te dico tantũ gaudere, feciſſe non arguo. Reſpondi maximis criminibus: nũc etiam reliquis reſpondendũ eſt. Caſtra mihi Pompeii atque omne illud tempus obiecisti. quo quidem tẽpore ſi, vt dixi, meũ conſiliũ auctoritasq; valuiſſet, tu hodie egeres, nos liberi eſſemus, reſpub. nõ tot duces, & exercitus amiſiſſet. Fateor enim me, cùm ea, quæ acciderunt, præuiderem futura, tanta in mœſtitia fuiſſe, quanta ceteri optimi ciues, ſi idem præuidiſſent, fuiſſent. Dolebam, dolebam, P.C. remp. veſtris quondam meiſq; conſiliis conſeruatã breui tẽpore eſſe peritura.

Neque verò eram tam indoctus, ignarusque rerũ, vt frangere animo propter vitæ cupiditatem, quæ me manens cõficeret angoribus, dimiſſa moleſtiis omnibus liberaret. illos ego præſtantiſſimos viros, lumina reipub. viuere volebã, tot conſulares, tot prætorios, tot honeſtiſſimos ſenatores, omnem præterea florem nobilitatis ac iuuentutis, tum optimorum ciuium exercitus: qui ſi viuerent, quamuis iniqua conditione pacis (mihi enim omnis pax cum ciuibus bello ciuili vtilior videbatur) rempubl. hodie teneremus. Quæ ſententia ſi valuiſſet, ac non ii maximè, quorũ ego vitæ conſulebam, ſpe victoriæ elati obſtitiſſent: vt alia omittam, tu nunquam in hoc ordine, vel potiùs nunquam in hac vrbe manſiſſes. At verò Cn. Pompeii voluntatem à me abalienabat oratio mea. an ille quemquam plus dilexit? cum vllo aut ſermones, aut conſilia contulit ſæpius? quód quidem erat magnũ de ſumma re diſſentiẽteis, in eadem cõſuetudine amicitiæ permanere. ſed & ego quid ille, & contra ille q̃d ego & ſentirem, & ſpectarem videbat. ego incolumitati ciuium primùm, vt poſteà dignitati poſſemus, ille præſenti dignitati potiùs conſulebat: quod autem habebat vterque quid ſequeretur, iccircò tolerabilior erat noſtra diſſenſio. Quid verò ille conſularis vir ac penè diuinus de me ſenſerit, ſciũt qui eum de Pharſalica fuga Paphum perſecuti ſunt. numquã ab eo mentio de me, niſi honorifica, niſi plena amiciſſimi deſiderii, cùm me vidiſſe plus fateretur, ſe ſperauiſſe meliora. & eius viri nomine me inſectari audes, cuius me amicum, te ſectorem eſſe fateare? Sed omittatur bellum illud, in quo tu nimiùm felix fuiſti. Ne iocis quidem reſpondebo, quibus me in caſtris vſum eſſe dixiſti. erant quidem illa caſtra plena curæ: verumtamen homines quamuis in turbidis rebus ſint, tamen ſi modò homines ſunt, interdum animis relaxantur. Quôd autem idem mœſtitiam meam reprehendit, idem iocos, magno argumento eſt, me in vtroque fuiſſe moderatũ. Hereditates mihi negâſti venire. Vtinam hoc vnum verum crimen eſſet: plures amici mei, & neceſſarii viuerent. ſed quî iſthuc tibi venit in mentem? Ego enim amplius H-S. ducenties acceptum hereditatibus retuli. Quamquam in hoc genere fateor feliciorem eſſe te. me nemo niſi amicus fecit heredẽm, vt cum illo commodo, ſi quod erat, animi quidam

dolor

dolor iungeretur: te is, quẽ tu vidiſti nunquam, L. Rubrius Caſſinas fecit heredem. & quidem vide, quàm te amarit is, qui albus atér ne fueris ignorans, fratris filium præteriit. Q. Fufii honeſtiſſimi equitis Romani, ſibiq; amiciſſimi, quẽ palam heredem ſemper factitarat, ne nomen quidem perſcripſit: quem numquam viderat, aut certè nunquam ſalutauerat, fecit heredem. Velim mihi dicas, niſi moleſtum eſt, L. Turſelius qua facie fuerit, qua ſtatura, quo municipio, qua tribu, nihil ſcio, inquies, niſi quæ prædia habuerit. igitur fratrem exheredans te faciebat heredem. In multas præterea pecunias alieniſſimorum hominum eiectis veris heredibus, tamquam heres eſſet, inuaſit. Quamquam hoc maximè admiratus ſum, mentionem te hereditatum auſum eſſe facere, cùm ipſe hereditatem patris non adiſſes. Hæc vt colligeres, homo amẽtiſſime, tot dies in aliena villa declamaſti? quamquam tu quidem (vt tui familiariſſimi dictitant) vini exhalandi, non acuendi ingenii cauſſa declamitas. Et verò adhibes ioci cauſſa magiſtrum ſuffragio tuo, & compotorum tuorum rhetorem: cui conceſſiſti vt in te, quæ vellet, diceret. ſalſum omninò hominem: ſed materia facilis, in te & in tuos dicta dicere. Vide autem inter te & auum tuũ quid interſit. ille ſenſim dicebat, quod cauſſæ prodeſſet: tu curſim dicis aliena. At quanta merces rhetori data eſt? audite, audite P. C. & cognoſcite reipublicæ vulnera: duo millia iugerum campi Leontini Sex. Clodio rhetori aſſignaſti, & quidem immunia, vt pro tanta mercede nihil ſapere diſceres. num etiam hoc, homo audaciſſime, ex Cæſaris cõmentariis? Sed dicam alio loco de Leontino agro, & de Campano: quos iſte agros ereptos reipub. turpiſſimis poſſeſſoribus inquinauit. Iã enim, quoniam criminibus eius ſatis reſpondi, de ipſo emendatore & correctore noſtro quædã dicenda ſunt. nec enim omnia effundam, vt ſi ſæpius decertandum ſit, vt erit, ſemper nouus veniam, quam facultatem mihi multitudo iſtius vitiorum, peccatorumq; largitur. Víſne igitur te inſpiciamus à puero? ſic opinor. à principio ordiamur. Tenéſne memoria prætextatũ te decoxiſſe? patris, inquies, iſta culpa eſt. concedo: etenim eſt pietatis plena defenſio. Illud tamẽ audaciæ tuæ, quòd ſediſti in quattuordecim ordinib. cũ eſſet lege Roſcia decoctoribus certus locus con-

ſtitutus, quamuis quis fortunæ vitio, non ſuo decoxiſſet. Sũpſiſti virilẽ, quã ſtatim muliebrẽ togã reddidiſti. primò vulgare ſcortũ: certa flagitii merces, nec ea parua, ſed citò Curio interuênit, qui te à meretricio quæſtu abduxit: & tamquam ſtolã dediſſet, in matrimonio ſtabili & certo locauit. Nemo vmquã puer emptus libidinis cauſſa, tam fuit in domini poteſtate, quã tu in Curionis. quoties te pater eius domo ſua eiecit? quoties cuſtodes poſuit, ne limen intrares? cũ tamen tu nocte ſocia, hortante libidine, cogente mercede, per tegulas dimitterere. quæ flagitia domus illa diutius ferre non potuit. Sciſne me de rebus mihi notiſſimis dicere? recordare tempus illud, cùm pater Curio mœrens iacebat in lecto: filius ſe ad pedes meos proſternens lacrymans te mihi cõmendabat, orabat vt te cõtra ſuũ patrẽ, ſi ſeſtertiũ ſexagies peteret, defenderem. tantum enim pro te interceſſiſſe dicebat. Ipſe autem amore ardens cõfirmabat, quod deſiderium tui diſſidii ferre nõ poſſet, ſe in exſilium eſſe iturũ. Quo ego tẽpore tanta mala florentiſſimæ familiæ ſedaui, vel potius ſuſtuli. patri perſuaſi, vt æs alienum filii diſſolueret: redimeret adoleſcẽtem ſumma ſpe & animi, & ingenii præditũ, rei familiaris facultatibus: eumq; à tua non modò familiaritate, ſed etiam congreſſione patrio iure, & poteſtate prohiberet. Hæc tu, cùm per me acta meminiſſes, niſi illis, quos videmus, gladiis confideres, maledictis me prouocare auſus eſſes? Sed iam ſtupra, & flagitia omittam. ſunt quædam, quę honeſtè non poſſum dicere: tu autem eo liberior, quòd ea in te admiſiſti, quæ à verecundo inimico audire non poſſes. Sed reliquum curſum vitæ videte: quem quidem celeritate perſtringam. ad hæc enim quæ in ciuili bello, in maximis reip. miſeriis fecit, & ea quæ quotidie facit, feſtinat animus: quæ peto, vt quamquam multò notiora vobis, quàm mihi ſunt, tamen, vt facitis, attentè audiatis. debet enim talibus in reb. excitare animos non cognitio ſolùm rerum, ſed etiã recordatio. tametſi incidamus oportet media, ne nimis ſerò ad extrema veniamus. Intimus erat in tribunatu Clodio, qui ſua erga me beneficia commemorat, eius omnium incendiorũ fax. cuius etiã domi quiddã iam tum molitus eſt. quid dicã, ipſe optimè intelligit. Inde iter Alexandriam contra ſenatus auctoritatem, contra religiones. ſed habebat ducem Gabinium,

nium,quicum quiduis rectiſſimè facere poſſet. Quis tuus inde reditus? aut qualis? prius in vltimã Galliam ex Ægypto, quàm domum. quæ autem erat domus? ſuam enim quiſque domum tum obtinebat, neque erat vſquam tua. domum dico? quid erat in terris, vbi in tuo pedem poneres? præter vnũ Miſenum, quod cum ſociis tamquam Siſaponẽ tenebas. Veniſti è Gallia ad quæſturam petendam. Aude dicere, te prius ad patrem tuum veniſſe, quàm ad me. acceperam enim iam ante Cæſaris litteras, vt mihi ſatisfieri paterer à te. itaque ne loqui quidẽ ſum te paſſus de gratia. poſtea cultus ſum à te, tu à me obſeruatus in petitione quæſturæ. quo quidẽ tempore P. Clodium approbante populo Ro. in foro es conatus occidere: cúmq; eam rem tua ſponte conarere, nõ impulſu meo: tamen ita prædicabas, te non exiſtimare, niſi illum interfeciſſes, vmquam mihi pro tuis in me iniuriis ſatis eſſe facturũ. In quo demiror, cur Milonem impulſu meo rem illam egiſſe dicas, cùm te vltrò mihi idem illud deferentem nũquam ſim adhortatus: quamquam, ſi in eo perſeuerares, ad tuam gloriam rem illam referri malebam, quàm ad meam gratiam. Quæſtor es factus. deinde continuò ſine ſenatuſconſulto, ſine ſorte, ſine lege ad Cæſarem cucurriſti. id enim vnum in terris egeſtatis, æris alieni, nequitiæ, perditis vitæ rationib. perfugium eſſe ducebas. Ibi te cùm & illius largitionibus, & tuis rapinis expleuiſſes (ſi hoc eſt explere, quod ſtatim effundas) aduolas egens ad tribunatum, vt in eo magiſtratu, ſi poſſes, viri tui ſimilis eſſes. Accipite nunc, quæſo, non ea, quæ ipſe in ſe, atque in domeſticum dedecus impurè, atque intemperanter, ſed quæ in nos, fortunaſque noſtras, id eſt, in vniuerſam rempub. impiè ac nefariè fecerit. ab huius enim ſcelere omnium malorum principium natum reperietis. Nam cum L. Lentulo, C. Marcello conſulibus, calen. Ianuar. labentem, & propè cadentem rempub. fulcire cuperetis, ipſique C. Cæſari, ſi ſana mente eſſet, conſulere velletis, tũ iſte venditum, atq; emancipatum tribunatum, conſiliis veſtris oppoſuit, ceruiceſq; ſuas ei ſubiecit ſecuri, qua multi in minoribus peccatis occiderunt. In te autem, M. Antoni, id decreuit ſenatus, & quidem incolumis, nondum tot luminibus exſtinctis, quod in hoſtem togatum decerni eſt ſolitum more maiorum. & tu apud patres conſcriptos contra

me dicere auſus es, cùm ab hoc ordine ego conſeruator eſſem, tu hoſtis reip. iudicatus? Commemoratio illius tui ſceleris intermiſſa eſt, non memoria deleta. dũ genus hominũ, dum populi Ro. nomen exſtabit (quod quidem erit, ſi per te licuerit, ſempiternum) tua illa peſtifera interceſſio nominabitur. Quid cupidè à ſenatu, quid temerè fiebat, cùm tu vnus adoleſcens vniuerſum ordinem decernere de ſalute reipub. prohibuiſti? neque id ſemel, ſed ſæpius: neque tu tecum de ſenatus auctoritate agi paſſus es. quid autem agebatur, niſi ne deleri & euerti rempubl. funditùs velles? cùm te neque principes ciuitatis rogando, neque maiores natu monendo, neque frequens ſenatus agendo, de vendita atque addicta ſententia mouere potuit. Tum illud, multis ante tentatis rebus, neceſſariò tibi vulnus inflictum, quod paucis ante te, quorum incolumis fuit nemo. tum contra te dedit arma hic ordo conſulibus, reliquiſque imperiis, & poteſtatibus, quæ non effugiſſes, niſi te ad arma Cæſaris contuliſſes. Tu, tu, inquam M. Antoni princeps C. Cæſari perturbare omnia cupienti, cauſſam belli contra patriam inferendi dediſti. Quid enim aliud ille dicebat? quam cauſſam dementiſſimi ſui cõſilii & facti adferebat, niſi quòd interceſſio neglecta, ius tribunitium ſublatum, circumſcriptus à ſenatu eſſet Antonius? omitto quàm hæc falſa, quàm leuia: præſertim cùm omnino nulla cauſſa iuſta cuiquã eſſe poſſit contra patriam arma capiendi. Sed nihil de Cæſare: tibi certè confitẽdum eſt cauſſam perniciosiſſimi belli in perſona tua conſtitiſſe. O miſerum te, ſi intelligis: miſeriorem, ſi nõ intelligis: hoc litteris mãdari, hoc memoriæ prodi, huius rei ne poſteritatẽ quidẽ omniũ ſeculorũ vmquam immemorẽ fore, cõſules ex Italia expulſos, cúmque his Cn. Pompeium, qui imperii populi Romani decus, ac lumen fuit: omneis conſulareis, qui per valetudinem exequi fugam illam cladémque potuiſſent: prætores, prætorios, tribunos plebis, magnam partem ſenatus, omnem ſobolem iuuentutis, vnóque verbo rempubl. expulſam, atque exterminatam ſuis ſedibus. Vt igitur in ſeminibus cauſſa eſt arborum & ſtirpium, ſic huius luctuoſiſſimi belli ſemen tu fuiſti. Doletis treis exercitus populi Ro. interfectos: interfecit Antonius. deſideratis clariſſimos ciueis: eos quoque eripuit vobis Antonius. auctori-

tas

tas huius ordinis adflicta eſt: adflixit Antonius. omnia denique, quæ poſtea vidimus (quid autem mali non vidimus?) ſi rectè ratiocinabimur, vni accepta referemus Antonio. vt Helena Troianis, ſic iſte huic reipub. cauſſa belli, cauſſa peſtis, atque exitii fuit. Reliquæ partes tribunatus principio ſimiles. omnia perfecit, quæ ſenatus, ſalua republ. ne fieri poſſent, perfecerat. cuius tamen ſcelus in ſcelere cognoſcite. Reſtituebat multos calamitoſos: in his patrui nulla mētio. ſi ſeuerus, cur non in omneis? ſi miſericors, cur non in ſuos? ſed omitto ceteros. Licinium Denticulam de alea cōdemnatum, colluſorem ſuum, reſtituit: quaſi verò ludere cum condemnato non liceret: ſcilicet vt quod in alea perdiderat, beneficio legis diſſolueret. Quam attuliſti rationem populo Romano, cur eum reſtitui oporteret? abſentem, credo, in reos relatum: rem indicta cauſſa iudicatam: nullum fuiſſe de alea lege iudicium: vi oppreſſum & armis: poſtremò, quòd de patruo dicebatur, pecunia iudicium eſſe corruptum, nihil horum. at vir bonus & repub. dignus, nihil id quidem ad rem: ego tamen, quoniam condemnatum eſſe pro nihilo eſt, ſi ita eſſet, ignoſcerem. hominem verò omniū nequiſſimum, qui non dubitaret vel in foro alea ludere, lege quæ eſt de alea, condemnatum, qui in integrum reſtituit, is non apertiſſimè ſtudium ſuum ipſe profitetur? in eodem verò Tribunatu, cùm Cæſar in Hiſpaniam proficiſcens, huic conculcandam Italiam tradidiſſet, quæ fuit eius peragratio itinerum? luſtratio municipiorum? Scio me in rebus celebratiſſimis ſermone omnium verſari: eaque quæ dico, dicturusque ſum, notiora omnibus eſſe, qui in Italia tum fuēre, quàm mihi, qui non fui. notabo tamen ſingulas res: etſi nullo modo poterit oratio mea ſatisfacere veſtræ ſcientiæ. Etenim quod vmquam in terris tantum flagitium exſtitiſſe auditum eſt? tantam turpitudinem? tantum dedecus? vehebatur in eſſedo tribunus pleb. lictores laureati antecedebant: inter quos aperta lectica mima portabatur; quam ex oppidis municipales homines honeſti obuiam neceſſariò prodeūtes, non noto illo & mimico nomine, ſed Volumniā conſalutabant. ſequebatur rheda cum lenonibus: comites nequiſſimi: reiecta mater amicam impuri filii tamquam nurum ſequebatur. O miſeræ mulieris fœcunditatem cala-

mitoſam. Horum flagitiorum iſte veſtigiis omnia municipia, præfecturas, colonias, totam denique Italiam impreſſit. Reliquorum factorũ eius P.C. difficilis eſt ſanè reprehẽſio, & lubrica. verſatus in bello eſt: ſaturauit ſe ſanguine diſſimillimorũ ſui ciuium: fuit felix, ſi poteſt vlla eſſe in ſcelere felicitas. Sed quoniam veteranis cautum eſſe volumus, (quamquam diſſimilis eſt militum cauſſa, & tua, illi ſecuti ſunt: tu quæſiſti ducem) tamen, ne apud illos me in inuidiã voces, nihil de genere belli dicam. Victor è Theſſalia Brundiſium cum legionibus reuertiſti: ibi me non occidiſti. magnum beneficium. potuiſſe enim fateor: quamquam nemo erat eorum, qui tunc tecum fuerunt, qui mihi non cenſeret parci oportere. tanta enim eſt charitas patriæ, vt veſtris etiam legionibus ſanctus eſſem, quòd eam à me ſeruatam eſſe meminiſſent. ſed fac te dediſſe mihi, quod non ademiſti, meque à te habere vitam, quia à te non ſit erepta. licuítne mihi per tuas contumelias hoc beneficium ſic tueri, vt tuebar? præſertim cùm te hæc auditurum videres. Veniſti Brundiſium in ſinum quidem & complexum tuæ mimulæ. quid eſt? num mentior? quàm miſerum eſt, id negare non poſſe, quod ſit turpiſſimum confiteri! ſi te municipiorum non pudebat, ne veterani quidem exercitus? quis enim miles fuit, qui Brundiſii illam non viderit? quis, qui neſcierit veniſſe eam tot dierum tibi viam gratulatum? quis, qui non indoluerit tam ſerò ſe, quàm nequam hominem ſecutus eſſet, cognoſcere? Italiæ rurſus percurſatio, eadem comite mima: in oppida, militum crudelis & miſera deductio: in vrbe auri & argenti, maximéque vini, fœda direptio. Acceſſit, vt Cæſare ignaro cùm eſſet ille Alexandriæ, beneficio amicorum eius magiſter equitum conſtitueretur. tum exiſtimauit ſe ſuo iure cum Hippia viuere, & equos vectigaleis Sergio mimo tradere. tum ſibi non hanc quam nunc malè tuetur, ſed M. Piſonis domum vbi hãbitaret, legerat. Quid ego iſtius decreta, quid rapinas, quid hereditatum poſſeſſiones datas, quid ereptas proferam? cogebat egeſtas: quo ſe verteret non habebat, nondum ei tanta à L. Rubrio, non à L. Turſelio hereditas venerat: nondum in Cn. Pompeii locum, multorumque aliorum, qui aberant, repentinus heres ſucceſſerat: erat ei viuendum latro-

num

num ritu, vt tantum haberet, quantum rapere potuiſſet. Sed hæc, quæ robuſtioris improbitatis ſunt, omittamus: loquamur potius de nequiſſimo genere leuitatis. Tu iſtis faucibus, iſtis lateribus, iſta gladiatoria totius corporis firmitate, tantam vim in Hippiæ nuptiis exhauſeras, vt tibi neceſſe eſſet in populi Rom. conſpectu vomere poſtridie. O rem non modò viſu fœdam, ſed etiam auditu. Si inter cœnam in tuis immanibus illis poculis hoc tibi accidiſſet, quis non turpe duceret? in cœtu verò populi Romani negotium publicum gerens, magiſter equitum, cui ructare turpe eſſet, is vomens fruſtis eſculentis vinum redolentibus gremium ſuum, & totum tribunal impleuit. Sed hoc ipſe fatetur eſſe in ſuis ſordibus: veniamus ad ſplendida. Cæſar Alexandriam ſe recepit, felix, vt ſibi quidem videbatur: mea autem ſententia, ſi quis reipub. ſit infelix, felix eſſe nemo poteſt. haſta poſita pro æde Iouis Statoris, bona (miſerum me: conſumptis enim lacrymis, tamen infixus animo hæret dolor) bona, inquam, Cn. Pompeii Magni voci acerbiſſimæ ſubiecta præconis. vna in illa re ſeruitutis oblita ciuitas ingemuit: ſeruientibusque animis cùm omnia metu tenerentur, gemitus tamen populi Romani liber fuit. exſpectantibus omnibus, quiſnam eſſet tam impius, tam demens, tam Diis, hominibusque hoſtis, qui ad illud ſcelus ſectionis auderet accedere, inuentus eſt nemo, præter Antonium: præſertim cùm tot eſſent circa haſtam illam, qui alia omnia auderent. vnus inuentus eſt, qui id auderet, quod omnium fugiſſet, & formidaſſet audacia. Tantus igitur te ſtupor oppreſſit, vel, vt veriùs dicam, tantus furor? primùm, vt cùm ſector ſis iſto loco natus, deinde, cùm Pompeii ſector, non te execrandum populo Romano, non deteſtabilem, non omneis tibi Deos, omneis homines, & eſſe inimicos, & futuros ſcias? At quam inſolenter ſtatim heluo inuaſit in eius viri fortunas, cuius virtute terribilior erat populus Ro. exteris gentibus, iuſtitia charior. In eius igitur copias cùm ſe ſubitò ingurgitauiſſet, exſultabat gaudio perſona de mimo, modò egẽs, repẽte diues: ſed vt eſt apud poetã neſcio quẽ, *Malè parta, malè dilabũtur:* incredibile ac ſimile portẽti eſt, quonã modo illa tã multa, quã paucis non dico mẽſibus, ſed dieb. effuderit. maxim⁹ auri numerus fuit, permagnũ optimi pondus

argenti, pretioſa veſtis multa, & lauta ſupellex, & magnifica multis locis, non illa quidem luxurioſi hominis, ſed tamen abundantis, horum paucis diebus nihil erat. Quæ Charybdis tam vorax? Charybdin dico? quæ ſi fuit, animal vnum fuit. Oceanus medius fidius vix videtur tot res, tam diſſipatas, tam diſtantibus in locis poſitas, tam citò abſorbere potuiſſe. Nihil erat clauſum, nihil obſignatum, nihil ſcriptum: apothecæ totæ nequiſſimis hominibus condonabãtur: alia mimi rapiebant, alia mimæ: domus erat aleatoribus referta, plena ebriorum: totos dies potabatur, atque id locis pluribus: ſuggerebantur etiam ſæpe (non enim ſemper iſte felix) damna aleatoria: conchyliatis Cn. Pompeii periſtromatis ſeruorum in cellis lectos ſtratos videres. Quamobrẽ deſinite mirari, hæc tam celeriter eſſe conſumpta. non modò vnius patrimonium, quamuis amplum, vt illud fuit, ſed vrbes, & regna tanta nequitia deuorare potuiſſet. At idem ædeis etiam & hortos. O audaciam immanem! tu ingredi illam domum auſus es? tu illud ſanctiſſimum limen intrare? tu illarum ædium Diis penatibus os importuniſſimum oſtendere? Quam domum aliquandiu nemo aſpicere poterat, nemo ſine lacrymis præterire, hac te in domo tamdiu diuerſari non pudet? in qua, quamuis nihil ſapias, tamen nihil tibi poteſt eſſe iucundum. An tu illa in veſtibulo, roſtra, ſpolia, cùm aſpexiſti, domum tuam te introire putaſti? fieri non poteſt. quamuis enim ſine mente, ſine ſenſu ſis, vt es: tamen & te, & tua, & tuos noſti. nec verò te vmquam neq; vigilantem, neq; in ſomnis credo mente poſſe conſiſtere. Neceſſe eſt, quamuis ſis, vt es, violentus & furens, cùm tibi obiecta ſit ſpecies ſingularis viri, perterritum de ſomno excitari, furere etiam ſæpe vigilantem. Me quidem miſeret parietum ipſorum, atque tectorum. quid enim vmquam domus vlla viderat, niſi pudicum, niſi ex optimo more, & ſanctiſſima diſciplina? fuit enim ille vir, P.C. ſicut ſcitis, cùm foris clarus, tum domi admirandus; neque rebus externis magis laudandus, quàm inſtitutis domeſticis. huius in ædibus pro cubiculis ſtabula, pro tricliniis popinæ ſunt, etſi iam negat. nolite, nolite quærere. frugi factus eſt. mimam illam ſuam ſuas res ſibi habere iuſſit. ex duodecim tabulis claues ademit, exegit. quàm porro ſpectatus ciuis, quàm proba-

tus, cuius ex omni vita nihil eſt honeſtius, quàm quod cum mima fecit diuortium? At quàm crebrò vſurpat, & conſul, & Antonius? hoc eſt dicere, & conſul & impudiciſſimus: & conſul, & homo nequiſſimus. quid enim eſt aliud Antonius? nam ſi dignitas ſignificaretur in nomine, dixiſſet aliquando, credo, auus tuus, ſe & conſulem, & Antonium. numquam dixit. dixiſſet etiam collega meus, patruus tuus. niſi tu ſolus es Antonius. Sed omitto ea peccata, quæ non ſunt earum partium propria, quibus tu rempub. vexauiſti: ad ipſas tuas parteis redeo, id eſt, ad ciuile bellum: quod natum, conflatum, ſuſceptum opera tua eſt. cui bello cùm propter timiditatem tuam, tum propter libidines defuiſti. guſtaras ciuilē ſanguinem, vel potius exſorbueras: fueras in acie Pharſalica anteſignanus: L. Domitium nobiliſſimum & clariſſimū virum occideras: multosque præterea, qui è prœlio effugerant, quos Cæſar vt nonnullos fortaſſe ſeruaſſet, crudeliſſimè perſecutus trucidaras. quibus rebus tantis, talibus geſtis, quid fuit cauſſæ, cur in Africam Cæſarem non ſequerere, cùm præſertim belli pars tanta reſtaret? Itaque quem locùm apud ipſum Cæſarem poſt eius ex Africa reditum obtinuiſti? quo numero fuiſti? cuius tu imperatoris quæſtor fueras, dictatoris magiſter equitū, belli princeps, crudelitatis auctor, prædæ ſocius, teſtamento, vt dicebas ipſe, filius: appellatus es de pecunia, quam pro domo, pro hortis, pro ſectione debebas. primò reſpondiſti planè ferociter: & (ne omnia videar contra te) propemodū æqua & iuſta dicebas. A me C. Cæſar pecuniam? cur potiùs, quàm ego ab illo? an ille ſine me vicit? an ne potuit quidem. ego ad illum belli ciuilis cauſſam attuli: ego leges pernicioſas rogaui: ego arma contra conſules, imperatoresque populi Romani, contra ſenatum populumque Romanum, contra Deos patrios arasque, & focos, contra patriam tuli. num ſibi ſoli vicit? quorum facinus commune, cur non ſit eorum præda communis? Ius poſtulabas: ſed quid ad rem? plus ille poterat. Itaque excuſſis tuis vocibus, & ad te, & ad prædes tuos milites miſit: cùm repente à te præclara illa tabula prolata, qui riſus hominum de te erat? tantam eſſe tabulam, tam varias, tam multas poſſeſſiones, ex quibus præter partem Miſeni, nihil erat, quod is, qui auctionaretur, poſſet ſuum dicere.

Auctionis verò miſerabilis aſpectus, veſtis Pompeii non multa, eaq; maculoſa: eiuſdem quædam argentea vaſa colliſa, ſordidata mancipia: vt doleremus, quidquam eſſe ex illis reliquiis, quod videre poſſemus. Hanc tamen auctionem hæredes L. Rubrii decreto Cæſaris prohibuerunt. Hærebat nebulo: quò ſe verteret, non habebat. Quin in his ipſis temporibus domi Cæſaris percuſſor ab iſto miſſus, deprehenſus dicebatur eſſe cum ſica. de quo Cæſar in ſenatu, apertè in te inuehens, queſtus eſt. Proficiſcitur in Hiſpaniam Cæſar, paucis tibi ad ſoluendum propter inopiam tuam prorogatis diebus. ne tum quidẽ ſequeris. tam bonus gladiator rudem tam citò accepiſti? hunc igitur quiſquam, qui in ſuis partibus, id eſt, in ſuis fortunis, tam timidus fuerit, pertimeſcat? Profectus eſt tamen aliquando in Hiſpaniam: ſed tutò, vt ait, peruenire non potuit. quonam modo igitur Dolabella peruenit? aut non ſuſcipienda fuit iſta cauſſa, Antoni, aut, cùm ſuſcepiſſes, defendenda vſque ad extremum. Ter depugnauit Cæſar cum ciuibus, in Theſſalia, Africa, Hiſpania: omnibus affuit his pugnis Dolabella, in Hiſpanienſi etiam vulnus accepit. ſi de meo iudicio quæris, nollem: ſed tamen conſilium à principio reprehendendum, laudanda conſtantia. Tu verò quid es? Cn. Pompeii liberi primùm patriam repetebant. eſto: fuerit partium hæc cauſſa communis. repetebant præterea Deos patrios, aras, focos, larem ſuum familiarem, in quæ tu inuaſeras. hæc cùm repeterent armis ii, quorum erat, legibus, (etſi in rebus iniquiſſimis quid poteſt eſſe æqui?) tamen erat æquiſſimum, contra Cn. Pompeii liberos Cn. Pompeii pugnare ſectorem. An tu Narbone in mẽſa hoſpitum, cùm vomeres, Dolabella pro te in Hiſpania dimicaret? Qui verò Narbone reditus? etiam quærebat, cur ego ex ipſo curſu tam ſubitò reuertiſſem. Expoſui nuper patribus conſcriptis cauſſam reditus mei. volui etiam ſi poſſem ante cal. Ian. prodeſſe reip. nam quòd quærebas quomodo rediiſſem: primùm luce, non tenebris: deinde cum calceis, & toga, nullis nec gallicis, nec lacerna. At etiam aſpicis me, & quidem, vt videris, iratus. næ tu mecum iam in gratiam redeas, ſi ſcias, quàm me pudeat nequitiæ tuæ, cuius te ipſum non pudet. Ex omnium omnibus flagitiis nullum turpius vidi, nullum audiui: qui magiſter equitum

fuiſſe

ſuiſſe tibi viderere, in proximum annum conſulatum peteres, vel potius rogares: is per municipia, coloniaſque Galliæ, in qua, cùm conſulatus noſter petebatur, non rogabatur, petere conſulatum ſolebamus, cùm gallicis, & lacerna cucurriſti. At videte leuitatem. Cùm hora diei decima ferè ad Saxa Rubra veniſſet, delituit in quadam cauponula, atque ibi ſe occultans, perpotauit ad veſperum. inde ciſio celeriter ad vrbem aduectus, domum venit capite obuoluto. Ianitor, Quis tu? A Marco tabellarius. Confeſtim ad eam, cuius cauſſa venerat, deducitur, eique epiſtolam tradit. quã cùm illa legeret flens (erat enim amatoriè ſcripta: caput autem litterarum, ſibi cum illa mima poſthac nihil futurum: omnem ſe amorem abieciſſe illinc, atq; in hanc transfudiſſe) cùm mulier fleret vberius: homo miſericors ferre nõ potuit: caput aperuit: in collum inuaſit. O hominem nequã! (quid enim aliud dicam? magis propriè nihil poſſum dicere:) ergo, vt te catamitum nec opinatò cùm oſtendiſſes, præter ſpem mulier aſpiceret, idcirco vrbem terrore nocturno, Italiam multorum dierum metu perturbaſti? Et domi quidẽ cauſſam amoris habuiſti, foris etiam turpiorem, ne L. Plancus prædes tuos venderet. productus autẽ in concionem à trib. pleb. cùm reſpondiſſes, te rei tuæ cauſſa veniſſe, populum in te dicacem etiam reddidiſti. Sed nimis multa de nugis. ad maiora veniamus. Cæſari ex Hiſpania redeunti obuiam longiſſimè proceſſiſti, celeriter iſti, rediſti, vt cognoſceret, te ſi minus fortem, attamen ſtrenuum. factus es ei rurſus neſcio quomodo familiaris. habebat hoc omnino Cæſar, quem planè perditum ære alieno, egentemq;, ſi eundem nequam hominem, audacemq; cognouerat, hunc in familiaritatem libentiſſimè recipiebat. His igitur reb. præclarè commendatus, iuſſus es renunciari conſul, & quidem cum ipſo. nihil queror de Dolabella, qui tum eſt impulſus, eluſus, inductus. Qua in re quanta fuerit vterque veſtrûm perfidia in Dolabellam, quis ignorat? ille induxit, vt peteret: promiſſum & receptum interuertit, ad ſeque tranſtulit: tu eius perfidiæ voluntatem tuam adſcripſiſti. Veniunt calend. Ian. cogimur in ſenatum: inuectus eſt copioſius multò in iſtum, & paratius Dolabella, quàm nunc ego. Hic autem iratus, quæ dixit Dii boni! cùm primùm Cæſar oſtendiſſet, ſe, prius

quàm proficiſceretur, Dolabellam conſulem eſſe iuſſurũ: quem negant regem, qui & faceret ſemper eiuſmodi aliquid, & diceret: ſed cùm Cæſar ita dixiſſet, tum hic bonus augur, eo ſe ſacerdotio præditum eſſe dixit, vt comitia auſpiciis vel impedire, vel vitiare poſſet. idque ſe facturum eſſe aſſeuerauit. In quo primùm incredibilem ſtupiditatem hominis cognoſcite. Quid enim? iſtuc, quod te ſacerdotii iure facere poſſe dixiſti, ſi augur non eſſes, & conſul eſſes, minus facere potuiſſes? vide ne etiam faciliùs. nos enim nuntiationem ſolùm habemus, conſules, & reliqui magiſtratus etiam ſpectionem. Eſto: hoc imperitè (nec enim ab homine numquam ſobrio poſtulanda prudentia) ſed videte impudentiam. multis ante menſibus in ſenatu dixit, ſe Dolabellæ comitia aut prohibiturum auſpiciis, aut id facturum eſſe, quod fecit. quiſquámne diuinare poteſt, quod vitii in auſpiciis futurum ſit, niſi qui de cælo ſeruare cõſtituit? quod neque licet comitiis per leges, & ſi qui ſeruauit, non habitis comitiis, ſed priuſquàm habeantur, debet nuntiare. verùm implicata inſcientia impudentia eſt, ſi nec ſcit quod augurẽ, nec facit, quod pudentem decet. Atque ex illo die recordamini eius vſque ad idus Martias conſulatum, quis vnquam apparitor tam humilis, tam abiectus? nihil ipſe poterat: omnia rogabat: caput in auerſam lecticam inſerens, beneficia, quæ venderet, à collega petebat. Ecce Dolabellæ comitiorum dies. ſortitio prærogatiuæ quieſcit. renuntiatur: tacet. prima claſſis vocatur: renuntiatur: deinde, vt aſſolet, ſuffragia, tum ſecunda claſſis vocatur. quæ omnia citius ſunt facta, quàm dixi. Confecto negotio bonus augur, (Lælium diceres) ALIO DIE, inquit. O impudentiam ſingularem. quid videras? quid ſenſeras? quid audieras? nec enim te de cælo ſeruaſſe dixiſti, neque hodie dicis. id igitur obuenit vitium, quod tu iam calend. Ian. futurum eſſe præuideras, & tantò ante prædixeras. Ergo herculè magna vt ſpero, tua potius, quàm reipubl. calamitate, ementitus es auſpicia: obſtrinxiſti populum Romanum religione: augur auguri, conſul conſuli obnuntiauiſti. Nolo plura, ne acta Dolabellæ videar conuellere, quæ neceſſe eſt aliquándo ad noſtrum collegium deferantur. Sed arrogantiam hominis, inſolentiamque cognoſcite. quamdiu tu voles vitioſus conſul Dolabella:

labella: rurſus, cùm voles, ſaluis auſpiciis creatus. ſi nihil eſt, cùm augur his verbis nuntiat, qui nuntiaſti: confitere te, cùm, ALIO DIE, dixeris, ſobrium non fuiſſe. ſin eſt aliqua vis in iſtis verbis, ea quæ ſit, augur à collega requiro. Sed ne forte ex multis rebus geſtis, M. Antonii rem vnam pulcherrimam tranſiliat oratio, ad Lupercalia veniamus. Non diſſimulat P.C. apparet eſſe commotum: ſudat, pallet: quidlibet, modò ne nauſeet, faciat, quod in porticu Minucia fecit. quæ poteſt eſſe turpitudinis tantæ defenſio? cupio audire, vt videam vbi rhetoris tanta merces, vbi campus Leontinus appareat. Sedebat in roſtris collega tuus amictus toga purpurea, in ſella aurea, coronatus: aſcendis: accedis ad ſellam. Ita eras Lupercus, vt te eſſe conſulem meminiſſe deberes, diadema oſtendis: gemitus toto foro. vnde diadema? non enim abiectum ſuſtuleras, ſed attuleras domo meditatum, & cogitatum ſcelus. Tu diadema imponebas cum plangore populi: ille cum plauſu reiiciebat. Tu ergo vnus, ſcelerate, inuentus es, qui, cùm auctor regni eſſes, eum, quem collegam regni habebas, dominum habere velles: & idem tentares, quid populus Romanus ferre & pati poſſet. At etiam miſericordiam captabas: ſupplex te ad pedes abiiciebas: quid petens? vt ſeruires? tibi vni peteres, qui ita à puero vixeras, vt omnia paterere, vt facile ſeruires: à nobis populoque Romano mandatum id certè non habebas. O præclaram illam eloquentiam tuam, cùm es nudus concionatus. quid hoc turpius? quid fœdius? quid ſuppliciis omnibus dignius? num exſpectas dum te ſtimulis fodiam? hæc te, ſi vllam partem habes ſenſus, lacerat, hæc cruentat oratio. Vereor ne imminuam virorum ſummorum gloriam: dicam tamen dolore commotus. quid indignius, quàm viuere eum, qui impoſuerit diadema, cùm omnes fateantur iure interfectũ eſſe, qui abiecerit? At etiam adſcribi iuſſit in faſtis, ad Lupercalia C. Cæſari dictatori perpetuo M. Antonium conſulem populi iuſſu regnum detuliſſe, Cæſarem vti noluiſſe. Iam iam minimè miror, te otium perturbare: non modò vrbem odiſſe, ſed etiam lucem: cum perditiſſimis latronibus non ſolùm de die, ſed etiam in diem viuere. Vbi enim tu in pace conſiſtes? qui locus tibi in legibus, & iudiciis eſſe poteſt, quę tu, quantum in te fuit, dominatu regio ſuſtuliſti? Ideóne

L.Tarquinius exactus? Spurii Caſſius, Melius, M. Manlius necati, vt multis poſt ſeculis, à M.Antonio, quod fas non eſt, rex Romæ conſtitueretur? Sed ad auſpicia redeamus. De quibus rebus idibus Martiis fuit in ſenatu Cæſar acturus, quæro tum tu quid egiſſes? Audiebam quidem te paratum veniſſe, quòd me de ementitis auſpiciis, quibus tamen parere neceſſe erat, putares eſſe dicturum. Suſtulit illum diem fortuna populi Romani: num etiam tuum de auſpiciis iudicium interitus Cæſaris ſuſtulit? Sed incidi in id tempus, quod iis rebus, in quas ingreſſa erat oratio, præuertendum eſt. quæ tua fuga? quæ formido præclaro illo die? quæ propter conſcientiam ſcelerum deſperatio vitæ? cùm ex illa fuga beneficio eorum, qui te, ſi ſanus eſſes, ſaluum eſſe voluerunt, clàm te domum recepiſti? O mea ſemper fruſtrà veriſſima auguria rerum futurarum. dicebam illis in Capitolio liberatoribus noſtris, cùm me ad te ire vellent, vt ad defendendam rempublicam te adhortarer: quoad metueres, omnia te promiſſurum: ſimulac timere deſiiſſes, ſimilem te futurum tui. Itaque cùm ceteri conſulares irent, redirent, in ſententia manſi: neque te illo die, neque poſtero vidi: neque vllam ſocietatem optimis ciuibus cum importuniſſimo hoſte fœdere vllo confirmari poſſe credidi. Poſt diem tertium veni in ædem Telluris, equidem inuitus, cum omneis aditus armati obſiderent. qui tibi ille dies, M.Antoni, fuit? quãquam mihi ſubitò inimicus extitiſti, tamen me tui miſeret, quòd tibi inuideris. Qui tu vir, Dii immortales, & quantus fuiſſes, ſi illius diei mentem ſeruare potuiſſes! pacem haberemus, quę erat facta per obſidem puerum nobilem, M. Antonii filium, M. Bambalionis nepotem. quamquam te bonum timor faciebat, non diuturni magiſter officii: improbum fecit ea, quæ dum timor abeſt, à te non diſcedit audacia. etſi tum, cùm optimum te putabant, me quidem diſſentiente, funeri tyranni, ſi illud funus fuit, ſceleratiſſimè præfuiſti. tua illa pulchra laudatio, tua miſeratio, tua cohortatio, tu, tu inquam illas faces incendiſti, & eas, quibus ſemuſtulatus ille eſt, & eas, quibus incenſa L. Bellieni domus deflagrauit. tu illos impetus perditorum hominum, & ex maxima parte ſeruorum, quos nos vi manúque repulimus, in noſtras domos immiſiſti. Idem tamen quaſi fuligine abſterſa, re-

ſa,re-

ſta, reliquis diebus in Capitolio præclara ſenatuſconſulta feciſti, neque poſt idus Martias immunitatis tabula, néve cuiuſquam beneficii figeretur, meminiſti ipſe, de exulibus, ſcis de immunitate quid dixeris. optimum veró, quòd dictaturę nomen in perpetuum de repub. ſuſtuliſti. quo quidem facto tantum te cepiſſe odium regni videbatur, vt eius omnem, propter proximum dictatorem, tolleres metum. conſtituta reſpublica videbatur aliis, mihi verò nullo modo, qui omnia, te gubernante, naufragia metuebam. Num me igitur fefellit? aut num diutius potuit ſui eſſe diſſimilis? inſpectantibus vobis toto Capitolio tabulæ figebantur: neq; ſolùm ſingulis veniebant immunitates, ſed etiam populis vniuerſis: ciuitas non iam ſigillatim, ſed prouinciis totis dabatur. Itaque ſi hæc manent, quæ ſtante republica manere non poſſunt, prouincias vniuerſas P.C. perdidiſtis: neque vectigalia ſolùm, ſed etiam imperium populi Romani huius domeſticis nundinis diminutum eſt. Vbi eſt ſepties millies ſeſtertium, quod in tabulis, quæ ſunt ad Opis, patebat? funeſtę illius quidem pecuniæ, ſed tamen ſi iis, quorum erant, non redderetur, quæ nos à tributis poſſent vindicare. Tu autem H-S. quadringenties, quód idibus Martiis debuiſti, quonam modo ante calendas Aprilis debere deſiiſti? Quid ego de cõmentariis infinitis, quid de innumerabilibus chirographis loquar? ſunt ea quidem innumerabilia, quæ à diuerſis emebantur non inſciente te? ſed vnum egregium de rege Deiotaro populo Romano amiciſſimo decretum in Capitolio fixum. quo propoſito, nemo erat, qui in ipſo dolore riſum poſſet continere. Quis enim cuiquam inimicior, quàm Deiotaro Cæſar? æquè atque huic ordini, vt equeſtri, vt Maſſilienſibus, vt omnibus, quibus rempublicam populi Romani charam eſſe ſentiebat. igitur, à quo viuo, nec præſens, nec abſens quidquam æqui boni impetrauit, apud mortuum factus eſt gratus. Compellarat hoſpitem præſens, computarat, pecuniam imperarat, in eius tetrarchiam vnum ex Græcis comitibus ſuis collocarat: Armeniam abſtulerat à ſenatu datam. hæc viuus eripuit, reddidit mortuus. at quibus verbis? modò æquum ſibi videri, modò non iniquum. mira verborum complexio. at ille numquam (ſemper enim abſenti affui Deiotaro) quidquam ſibi,

quod nos pro illo poſtularemus, æquum dixit videri. Syngrapha H-S. centies per legatos viros bonos, ſed timidos, & imperitos, ſine Sexti, ſine reliquorum hoſpitum regis ſententia, facta in gynæceo: quo in loco plurimæ res veniere, & veneunt. qua ex ſyngrapha quid ſis acturus, meditere cenſeo. Rex enim ipſe ſua ſponte nullis commentariis Cæſaris, ſimul atque audiuit eius interitum, ſuo Marte res ſuas recuperauit. ſciebat homo ſapiens, ius ſemper hoc fuiſſe, vt quæ tyranni eripuiſſent, ea tyrannis interfectis, ii, quibus erepta eſſent, recuperarent. Nemo igitur iureconſultus, ne iſte quidem, qui tibi vni eſt iureconſultus, per quem hæc agis, ex iſta ſyngrapha deberi dicit pro iis rebus, quæ erant ante ſyngrapham recuperatæ. nō enim à te emit: ſed prius, quàm tu ſuum ſibi venderes, ipſe poſſedit. Ille vir fuit: nos quidem contemnendi: qui auctorem odimus, acta defendimus. ¶Quid ego de commentariis infinitis, quid de innumerabilibus chirographis loquar? quorum etiam imitatores ſunt, qui ea, tamquam gladiatorum libellos, palàm venditent. Itaque tanti acerui nummorum apud iſtum conſtruuntur, vt iam appendantur, non numerentur pecuniæ. At quàm cæca auaritia eſt! nuper fixa tabula eſt, qua ciuitates locupletiſſimæ Cretenſium vectigalibus liberantur: ſtatuiturq́;, ne poſt M. Brutū proconſulē ſit Creta prouincia. tu mentis es cōpos? tu non conſtringēdus? an Cæſaris decreto Creta poſt M. Bruti deceſſum potuit liberari, cùm Creta nihil ad Brutū Cæſare viuo pertineret? At huius venditione decreti (ne nihil actum putetis) prouinciam Cretam prodidiſtis. Omnino nemo vllius rei fuit emptor, cui defuerit hic venditor. Et de exſulibus legem, quam fixiſti, Cæſar tulit? nullius inſector calamitatem: tantùm queror, primùm eorum reditus inquinatos, quorum cauſſam diſſimilem Cæſar iudicauerit: deinde neſcio, cur reliquis idem non tribuas. neque enim plus quàm tres, aut quattuor reliqui ſunt, qui ſimili in calamitate ſunt: cur tua miſericordia ſimili non fruuntur? cur eos habes in loco patrui? de quo ferre, cùm de reliquis feres, noluiſti: quem etiam ad cenſuram petendam impuliſti, eamque petitionem comparaſti, quæ & riſus hominum, & querelas moueret. Cur autem ea comitia non habuiſti? an quia tribunus pleb. fulmen ſiniſtrum

ſtrum

ſtrum nunciabat: cùm tua quid intereſt, nulla auſpicia ſunt: cùm tuorum, tum ſis religioſus. quid? eundem in ſeptemuiratu nónne deſtituiſti? interuenit enim: cũ metuiſti, credo, ne ſalno capite negare non poſſes. omnibus eum contumeliis oneraſti, quem patris loco, ſi vlla pietas in te eſſet, colere debebas. filiam eius, ſororem tuam eieciſti, alia conditione quæſita, & ante perſpecta. non eſt ſatis: probri inſimulaſti pudiciſſimam feminam. quid eſt, quod addi poſſit? contentus eo non fuiſti. frequentiſſimo ſenatu Calendis Januar. ſedente patruo, hanc tibi eſſe cum Dolabella odii cauſſam auſus es dicere, quòd ab eo ſorori, & vxori tuæ ſtuprum oblatum eſſe comperiſſes. Quis interpretari poteſt, impudentiórne, qui in ſenatu: an improbior, qui in Dolabellam: an impurior, qui patre audiente? an crudelior, qui in illam miſeram tam ſpurce, tam impiè dixeris? Sed ad chirographa redeamus. quæ fuit tua cognitio? acta enim Cæſaris pacis cauſſa confirmata ſunt à ſenatu, quæ quidem Cæſar egiſſet, non ea, quæ Cæſarem egiſſe dixiſſet Antonius. Vnde iſta erumpunt? quo auctore proferuntur? ſi ſunt falſa, cur probantur? ſi vera, cur veneunt? At ſic placuerat, vt ex calen. Iuniis de Cæſaris actis cum conſilio cognoſceretis. Quod fuit conſilium? quem vmquam aduocaſti? quas calend. Iunias exſpectaſti? an eas, ad quas te peragratis veteranorum coloniis, ſtipatum armis retuliſti? O præclaram illam percurſationem tuam menſe Aprili, atque Maio, tum, cùm etiam Capuam deducere coloniam conatus es. quemadmodum illinc abieris, vel potius non abieris, ſcimus. cui tu vrbi minitaris. vtinam conere, vt aliquando illud penè tollatur. At quàm nobilis eſt tua illa peregrinatio? quid prandiorum apparatus, quid furioſam vinolentiam tuam proferam? tua iſta detrimenta ſunt, illa noſtra. Agrum Campanum, qui cùm de vectigalibus eximebatur, vt militibus daretur, tamen infligi magnum reipublicæ vulnus putabamus: hunc tu compranſoribus tuis, & colluſoribus diuidebas, mimos dico, & mimas, P.C. in agro Campano collocatos. Quid iam querar de agro Leontino? quandoquidem hæ quondam arationes Campani, & Leontini in populi Romani patrimonio grandiferæ, & fructuoſæ ferebantur. Medico tria milia iugerum, quaſi te ſanum feciſſet:

Rhetori duo, quaſi te diſertum facere potuiſſet. Sed ad iter, Italiamque redeamus. Deduxiſti coloniam Caſilinum, quò Cæſar ante deduxerat. Conſuluiſti me per litteras de Capua tu quidem, ſed idem de Caſilino reſpondiſſem: poſséſne vbi colonia eſſet, eò coloniam nouam iure deducere? negaui in eam coloniam, quæ eſſet auſpicatò deducta, dum eſſet incolumis, coloniam nouam iure deduci: colonos nouos adſcribi poſſe reſcripſi. tu autem inſolentia elatus, omni auſpiciorum iure turbato, Caſilinum coloniam deduxiſti, quo erat paucis annis ante deducta, vt vexillum videres, & aratrum circumduceres, cuius quidem vomere portam Capuæ penè perſtrinxiſti, vt florentis coloniæ territorium minueretur. Ab hac perturbatione religionum aduolas in M. Varronis ſanctiſſimi, atque integerrimi viri fundum Caſſinatem. quo iure? quo ore? eodẽ, inquies, quo in heredum L. Rubrii, quo in heredum L. Turſelii prædia, quo in reliquas innumerabileis poſſeſſiones. Etſi ab haſta, valeat haſta, valeant tabulæ, modò Cæſaris, non tuæ: quibus debuiſti, non quibus tute liberauiſti. Varronis quidem Caſſinatem fundum quis veniſſe dicit? quis haſtam iſtius venditionis vidit? quis vocem præconis audiuit? miſiſſe te dicis Alexandriã, qui emeret à Cæſare. ipſum enim exſpectare magnũ fuit. quis verò audiuit vmquam (nullius autẽ ſalus cura pluribus fuit) de fortunis Varronis rem vllam eſſe detractam? Quid ſi etiam ſcripſit ad te Cæſar vt redderes: quid ſatis poteſt dici de tanta impudentia? Remoue gladios illos parumper, quos videmus. iam intelliges, aliam cauſſam eſſe haſtæ Cæſaris, aliam confidẽtiæ & temeritatis tuæ. non enim te dominus modò illis ſedibus, ſed quiuis amicus, vicinus, hoſpes, procurator arcebit. At q̃ multos dies in ea villa turpiſſimè es perbacahatus? ab hora tertia bibebatur, ludebatur, vomebatur. O tecta ipſa miſera, quàm diſpari domino (quamquã quomodo iſte dominus?) ſed tamen quàm à diſpari tenebãtur! ſtudiorum enim ſuorum M. Varro voluit eſſe illud, non libidinum diuerſorium. quæ in illa villa antea dicebantur! quæ cogitabantur! quæ litteris mandabantur! iura populi Rom. monumenta maiorũ, omnis ſapientiæ ratio, omniſq; doctrinæ. At verò te inquilino (non enim domino) perſonabant omnia vocib. ebriorum: natabant pauimẽta vino: madebant parietes. ingenui

ingenui

genui pueri cũ meritoriis,ſcorta inter matresfamilias verſabantur. Caſino ſalutatum veniebãt,Aquino,Interamna:admiſſus eſt nemo.iure id quidem.In homine enim turpiſſimo obſoleſiebant dignitatis inſignia. Cùm inde Romam proficiſcens ad Aquinum accederet, obuiam ei proceſſit (vt eſt frequens municipium) magna ſanè multitudo. at iſte aperta lectica latus eſt per oppidum, vt mortuus. Stultè Aquinates,ſed tamen in via habitabant. quid Anagnini? qui cùm eſſent deuii, obuiam ei deſcenderunt, vt iſtum, tamquam ſi eſſet Conſul, ſalutarent. incredibile dictu: ſed tum nimis inter omneis conſtabat, neminem eſſe reſalutatum: præſertim cùm duos ſecum Anagninos haberet Muſtelam, & Laconem: quorum alter gladiatorum eſt princeps, alter poculorum. Quid ego illas iſtius minas, contumeliaſque commemorem, quibus iuuectus eſt in Sidicinos? vexauit Puteolanos,quòd C. Caſſium, quòd Brutos patronos adoptaſſent.magno quidem iudicio, ſtudio, beneuolẽtia, charitate, non vt te, vt Baſilium, vi & armis, & alios veſtri ſimileis, quos clienteis nemo habere velit, non modò eſſe illorum cliens. Interea dum tu abes, qui dies ille collegæ tui fuit, cùm illud, quod tu venerari ſolebas, buſtum in foro euertit? qua re tibi nuntiata, vt conſtabat inter eos, qui vnà fuerunt,concidiſti.quid euenerit poſtea,neſcio, metum credo valuiſſe,& arma.Collegam quidem de cælo detraxiſti:effeciſtiq; non tu quidem etiam nunc, vt ſit ſimilis tui,ſed certè,vt diſſimilis eſſet ſui.Qui verò reditus inde Romam? quæ perturbatio totius vrbis? memineramus Cinnam nimis potentem, Sullam poſtea dominantem, Cæſarem regnantem videramus: erant fortaſſe gladii,ſed tamen abſconditi, nec ita multi: iſta verò quæ & quanta barbaria eſt? agmine quadrato cum gladiis ſequuntur ſcutati milites: ſcutorum lecticas portari videmus. Atque his quidem iam inueteratis P.C. conſuetudine obduruimus, Calend. Iun. cùm in ſenatum,vt erat conſtitutum, venire vellemus, metu perterriti repente diffugimus.at iſte, qui ſenatu non egeret, neq; deſiderauit quemquam,& potius diſceſſu noſtro lætatus eſt,ſtatim illa mirabilia facinora effecit. qui chirographa Cæſaris defendiſſet lucri cauſſa,is leges Cæſaris,eaſque præclaras,vt remp.cõcutere poſſet,euertit: numerum annorũ prouinciis

prorogauit: idemque, cùm actorum Cæſaris defenſor eſſe deberet, & in publicis, & in priuatis rebus acta Cæſaris reſcidit. In publicis actis nihil eſt lege grauius: in priuatis firmiſſimum eſt teſtamentum. Leges alias ſine promulgatione ſuſtulit: alias vt tolleret promulgauit. Teſtamentum irritum fecit, quod etiam infirmis ciuibus ſemper obtentum eſt. ſigna, tabulas, quas populo Cæſar vnà cum hortis legauit, eas hic partim in hortos Pompeii deportauit, partim in villam Scipionis. Et tu in Cæſaris memoria diligens? tu illum amas mortuum? quem is maiorem honorem conſecutus erat, quàm vt haberet puluinar, ſimulacrum, faſtigium, flaminem? eſt ergo flamen, vt Ioui, vt Marti, vt Quirino, ſic diuo Iulio M. Antonius. quid igitur ceſſas? cur non inaugurare? ſume diem: vide, qui te inauguret: collegæ ſumus: nemo negabit. O deteſtabilem hominem, ſiue quòd tyranni ſacerdos es, ſiue quòd mortui. Quæro deinceps, num hodiernus dies quis ſit, ignores? neſcis heri quartum in Circo diem ludorum Romanorum fuiſſe? te autem ipſum ad populum tuliſſe, vt quintus præterea dies Cæſari tribueretur? cur non ſumus prætextati? cur honorem Cæſari tua lege datum deſeri patimur? an ſupplicationes addēdo diem contaminari paſſus es? puluinaria noluiſti? aut vndique religionem tolle, aut vſquequaque conſerua. Quæres placeátne mihi puluinar eſſe faſtigium, flaminem? mihi verò nihil iſtorum placet. Sed tu, qui acta Cæſaris defendis, quid potes dicere, cur alia defendas, alia non cures? niſi forte vis fateri te omnia quæſtu tuo, non illius dignitate metiri. Quid ad hæc tandem? exſpecto eloquentiam tuam. diſertiſſimum cognoui auum tuum, at te etiam apertiorem in dicendo. ille numquam concionatus eſt nudus: tuum hominis ſimplicis pectus vidimus. Reſpondebíſne ad hæc? aut omninò hiſcere audebis? ecquid reperies ex tam longa oratione mea, cui te reſpondere poſſe confidas? Sed præterita omittamus: hunc vnum diem, hunc vnum, inquam, hodiernum diem, hoc punctum temporis, quo loquor, defende, ſi potes. cur armatorum corona ſenatus ſeptus eſt? cur me tui ſatellites cum gladiis audiunt? cur valuæ Concordiæ non patent? cur homines omniū gentiū, maximè barbaros Ityræos cū ſagittis deducis in forū? Præſidii ſui cauſſa ſe facere dicit. Nónne

igitur

igitur millies perire eſt melius, quàm in ſua ciuitate ſine armatorum præſidio non poſſe viuere? Sed nullũ eſt iſtuc, mihi crede, præſidium. charitate, & beneuolentia ciuium ſeptum oportet eſſe nõ armis. Eripiet, extorquebit tibi iſta populus Rom. vtinam ſaluis nobis: ſed quoquo modo nobiſcum egeris, dum iſtis conſiliis vteris, non potes eſſe, crede mihi, diuturnus. etenim iſta tua minime auara cõiux, quam ego ſine contumelia deſcribo, nimium debet diu populo Ro. tertiam penſionem. Habet populus Rom. ad quos gubernacula reip. deferat: qui vbicunq; terrarum ſunt, ibi eſt omne reip. præſidium, vel potius ipſa reſpub. quæ ſe adhuc tantummodo vlta eſt, nondum recuperauit. habet quidem certè reſpub. adoleſcenteis nobiliſſimos, paratos defenſores, quàm volent, illi cedant, otio conſulentes, tamen à repub. reuocabuntur. Et nomen pacis dulce eſt, & ipſa res ſalutaris. ſed inter pacem & ſeruitutem plurimùm intereſt. pax eſt tranquilla libertas, ſeruitus, poſtremũ malorum omnium, non modò bello, ſed morte etiam repellendum. Quod ſi ſeipſos illi noſtri liberatores è conſpectu noſtro abſtulerunt: at exemplum facti reliquerunt. illi quod nemo fecerat, fecerunt. Tarquinium Brutus bello eſt perſecutus, qui tamen rex fuit, cùm eſſe Romæ regem licebat. Sp. Caſſius, Sp. Melius, M. Manlius propter ſuſpicionem regni appetendi ſunt necati. hi primi cum gladiis, non in regnum appetentem, ſed in regnantem impetum fecerunt. quod cùm ipſum factũ per ſe præclarum atq; diuinum eſt, tum expoſitum ad imitandum: præſertim cùm illi eam gloriam cõſecuti ſint, quæ vix cælo capi poſſe videatur. Etſi enim ſatis in ipſa conſcientia pulcherrimi facti fructus erat, tamen mortali immortalitatem non arbitror contemnendam. Recordare igitur illum, M. Antoni, diem, quo dictaturam ſuſtuliſti: pone ante oculos lætitiam ſenatus, populíq; Romani: confer cum hac in manum latione tua tuorumq; tum intelliges, quantum inter laudem & lucrum interſit. ſed nimirum, vt quidã morbo aliquo, & ſenſus ſtupore ſuauitatem cibi non ſentiunt: ſic libidinoſi, auari, facinoroſi, veræ laudis guſtatum non habent. Sed ſi te laus allicere ad rectè faciendum non poteſt: ne metus quidem à fœdiſſimis factis poteſt auocare? Iudicia non metuis: ſi propter innocentiã, laudo; ſi propter vim, non intelligis, ei, qui iſto modo

iudicia non timeat, quid timendum ſit? Quòd ſi non metuis viros forteis egregioſque ciueis, quòd à corpore tuo prohibentur armis: tui te, mihi crede, diutius non ferent. Quæ eſt autem vita, dies & nocteis timere à ſuis? niſi verò aut maioribus habes beneficiis obligatos, quàm ille quoſdam habuit ex iis, à quibus eſt interfectus, aut tu es vlla re cum eo comparandus? fuit in illo ingenium, ratio, memoria, litteræ, cura, cogitatio, diligentia: res bello geſſerat, quamuis reipub. calamitoſas, attamen magnas: multos annos regnare eſt meditatus: magno labore, magnis periculis, quod cogitauerat, effecerat: muneribus, monumentis, congiariis, epulis multitudinem imperitam deleniebat: ſuos præmiis, aduerſarios clementiæ ſpecie deuinxerat. Quid multa? attulerat iam liberæ ciuitati partim metu, partim patiētia, conſuetudinem ſeruiendi. Cum illo ego te dominandi cupiditate conferre poſſum, ceteris verò rebus nullo modo comparandus es. Sed ex plurimis malis, quæ ab illo reipub. ſunt inuſta, hoc tamen boni eſt, quòd didicit iam populus Roman. quantum cuique crederet, quibus ſe committeret, à quibus caueret. Hæc igitur nō cogitas? nec intelligis, ſatis eſſe viris fortibus didiciſſe, quàm ſit re pulchrum, beneficio gratum, fama glorioſum, tyrannum occidere? an cùm illū homines non tulerint, te ferent? certatim poſthac, mihi crede, ad hoc opus curretur, nec occaſionis tarditas exſpectabitur. Reſpice, quæſo, aliquando remp. M. Antoni: quibus ortus ſis, non quibuſcum viuas, conſidera: mecum, vt voles, cum republ. redi in gratiam. Sed de te tu ipſe videris: ego de me ipſo profitebor. defendi rempu. adoleſcens, non deſeram ſenex: contempſi Catilinæ gladios, non pertimeſcam tuos. quin etiam corpus libenter obtulerim, ſi repræſentari morte mea libertas ciuitatis poteſt: vt aliquando dolor populi Rom. pariat, quod iamdiu parturit. Etenim ſi ab hinc annos propè viginti hoc in ipſo templo negaui, poſſe mortem immaturam eſſe conſulari, quantò verius nunc negabo ſeni? Mihi verò P.C. iam etiā optanda mors eſt perfuncto rebus iis, quas adeptus ſum, quaſq; geſſi. duo modò hæc opto: vnum, vt moriens populum Roman. liberum relinquam: hoc mihi maius à Diis immortalibus dari nihil poteſt: alterum, vt ita cuiq; eueniat, vt de repub. quiſq; mereatur.

IN M. ANTONIVM PHILIPPICA TERTIA.

ORATIO XLV.

SERIVS omninò P.C. quàm tempus reipub. poſtulabat, aliquando tamen, conuocati ſumus: quod flagitabam equidem quotidie: quippe cùm bellum nefarium contra aras, & focos, contra vitam, fortunasq; noſtras ab homine profligato, ac perdito non comparari, ſed geri iam viderem. Exſpectantur calend. Ian. quas non exſpectat Antonius, qui in prouinciam D. Bruti, ſummi & ſingularis viri, cum exercitu impetum facere conatur: ex qua ſe inſtructum& paratum ad vrbem venturum eſſe minitatur. Quæ eſt igitur exſpectatio, aut quæ vel & minimi dilatio temporis? quamquam enim adſunt cal. Ian. tamen breue tempus longum eſt imparatis. dies enim adfert, vel hora potius, niſi prouiſum eſt, magnas ſæpe cladeis. certus autem dies non vt ſacrificii, ſic conſilii exſpectari ſolet. Quod ſi aut cal. Ian. fuiſſent eo die, quo primùm ex vrbe fugit Antonius, aut hę non eſſent exſpectatæ: bellum iam nullum haberemus. auctoritate enim ſenatus, cõſenſuq; populi Rom. facile hominis amentis fregiſſemus audaciam. quod confido equidem cõſules deſignatos, ſimul vt magiſtratum inierint, eſſe facturos, ſunt enim optimo animo, ſummo conſilio, ſingulari cõcordia: mea autem feſtinatio non victoriæ ſolùm auida eſt, ſed etiam celeritatis. Quouſq; enim tãtum bellum, tam crudele, tam nefariũ priuatis conſiliis propulſabitur? cur non quàm primùm publica accedit auctoritas? C. Cæſar adoleſcens, penè potiùs puer, incredibili ac diuina quadam mente, atque virtute, tum, cùm maximè furor arderet Antonii, cumque eius à Brundiſio crudelis & peſtifer

reditus timeretur: nec poſtulantibus, nec cogitantibus, nec optantibus quidem nobis (quia fieri poſſe non videbatur) firmiſſimum exercitum inuicto genere veteranorum militum comparauit, patrimoniumq; ſuum effudit. quamquam non ſumus vſi eo verbo, quo debuit: non enim effudit, ſed in ſalute reip. collocauit. Cui quamquam gratia referri tanta non poteſt, quanta debetur: habenda tamen eſt, quantam maximam animi noſtri capere poſſunt. Quis enim eſt tam ignarus rerum? tam nihil de republica cogitans? qui hoc non intelligat, ſi M. Antonius à Brundiſio cum iis copiis, quas ſe habiturum putabat, Romam, vt minabatur, venire potuiſſet, nullum genus crudelitatis eum præteriturũ fuiſſe? quippe qui in hoſpitis tectis Brundiſii fortiſſimos viros, ciueis optimos iugulari iuſſerit: quorum ante pedes eius morientium ſanguine os vxoris reſperſum eſſe conſtabat. Hac ille crudelitate imbutus, cùm multò bonis omnibus veniret iratior, quàm illis fuerat, quos trucidarat: cui tandem noſtrum, aut cui omninò bono pepercisſet? Qua peſte rempub. priuato conſilio (nec enim fieri potuit aliter) Cæſar liberauit: qui niſi in hac repub. natus eſſet, rempub. ſcelere Antonii nullam haberemus. ſic enim perſpicio, ſic iudico, niſi vnus adoleſcens illius furentis impetus crudeliſſimosq; conatus cohibuiſſet, rempub. funditùs interituram fuiſſe. Cui quidem hodierno die P. C. (nunc enim primùm ita cõuenimus, vt de illius beneficio poſſemus, quæ ſentiremus liberè dicere) tribuenda eſt auctoritas, vt remp. non modò à ſe ſuſceptam, ſed etiam à nobis cõmendatam poſſit defendere. Nec verò de legione Martia (quoniam longo interuallo loqui nobis de rep. licet) ſileri poteſt. quis enim vnus fortior, quis amicior vmquam reipub. fuit, quàm legio Martia vniuerſa? quæ cùm hoſtem populi Rom. M. Antonium iudicaſſet, comes eius eſſe amentiæ noluit: reliquit conſulem: quod profectò non feciſſet, ſi eum conſulem iudicauiſſet: quem nihil aliud agere, nihil moliri, niſi cædem ciuium, atq; interitum ciuitatis videret. Atq; ea legio conſedit Albæ. Quam potuit vrbem eligere aut opportuniorem ad res gerendas, aut fideliorem, aut fortiorum virorum, aut amicorum populo Romano ciuium? Huiuſce legionis virtutem imitata quarta legio duce L. Egnatuleio quæſtore, ciui optimo & fortiſſimo, Cæſa-

mo, Cæſaris auctoritatem, atque exercitum perſecuta eſt. Faciendum eſt igitur nobis P.C. vt ea quæ ſua ſponte clariſſimus adoleſcens, atque omnium præſtantiſſimus geſſit, & gerit, hac auctoritate noſtra comprobentur: veteranorúmque fortiſſimorum virorum, tum legionis Martiæ, Quartæque, mirabilis conſenſus ad rempub. recuperandam laude, & teſtimonio noſtro confirmetur: eorumq; commoda, honores, præmia, cùm cõſules deſignati magiſtratum inierint, curæ nobis fore, hodierno die ſpondeamus. Atq; ea quidem quæ dixi de Cæſare, deque eius exercitu, iamdiu nota ſunt nobis. virtute enim admirabili Cæſaris, conſtantiaq; militum veteranorum, legionumq; earum optimo iudicio, quæ auctoritatem noſtram, libertatem populi Rom. virtutem C. Cæſaris ſecutæ ſunt, à ceruicibus noſtris eſt depulſus Antonius. Sed, vt dixi, hæc ſuperiora: hoc verò recens. Edictum D. Bruti, quod paullo antè propoſitum eſt, certè ſilentio non poteſt præteriri. Pollicetur enim ſe prouinciam Galliam retenturum in ſenatus populiq; Rom. poteſtate. O ciuem natum reipu. memorem ſui nominis, imitatoremq, maiorum! neque enim Tarquinio expulſo, maioribus noſtris tam fuit optata libertas, quàm eſt, repulſo Antonio, retinenda nobis. Illi regibus parere iam à condita vrbe didicerant: nos poſt reges exactos ſeruitutis obliuio ceperat. Atque ille Tarquinius, quem maiores noſtri non tulerunt, non crudelis, non impius, ſed ſuperbus eſt habitus, & dictus. Quod nos vitium in priuatis ſæpe tulimus, id maiores noſtri ne in rege quidem ferre potuerunt. L. Brutus regem ſuperbum non tulit: D. Brutus ſceleratum atq; impium regnare patietur? quid Tarquinius? tale, qualia innumerabilia & fecit & facit Antonius? Senatum etiam reges habebant, nec tamen, vt Antonio ſenatum habente in conſilio regis verſabantur barbari armati. Seruabant auſpicia reges, quæ hic conſul, augurq; neglexit, neque ſolùm legibus contra auſpicia ferendis, ſed etiam collega vnà ferente, eo, quem ipſe ementitis auſpiciis vitioſum fecerat. Quis autem rex vmquam fuit tam inſigniter impudens, vt haberet omnia commoda, beneficia, iura regni, venalia? quam hic immunitatem, quam ciuitatem, quod prædium, non vel ſingulis hominibus, vel ciuitatibus, vel vniuerſis prouinciis vendidit? Nihil humile de Tarqui-

nio, nihil ſordidum accepimus. at verò huius domi inter quaſilla appendebatur aurum, numerabatur pecunia: vna in domo omnes, quorum intererat, totum imperium populi Ro. nundinabantur. Supplicia verò in ciueis Romanos nulla Tarquinii accepimus. at hic & Sueſſæ iugulauit eos, quos in cuſtodiam dederat, & Brundiſii tercentos fortiſſimos viros, ciueiſque optimos trucidauit. Poſtremò Tarquinius pro populo Rom. bellum gerebat, tum, cùm expulſus eſt. Antonius contra popu. Ro. exercitum adducebat tum, cùm à legionibus relictus nomen Cæſaris exercitumque pertimuit: neglectiſque ſacrificiis ſollemnibus, ante lucem ea vota, quæ numquam ſolueret, nuncupauit: & hoc tempore in prouinciam pop. Ro. conatur inuadere. Maius igitur beneficium à D. Bruto populus Rom. & habet, & exſpectat, quàm maiores noſtri acceperunt à L. Bruto principe huius maximè conſeruandi generis & nominis. Cùm autem eſt omnis ſeruitus miſera, tũ verò intolerabile eſt ſeruire impuro, impudico, effœminatis, numquam, ne in metu quidem, ſobrio. Hunc igitur qui Gallia prohibet, priuato præſertim conſilio, iudicat, veriſſimeq; iudicat, non eſſe conſulem. Faciendum eſt igitur, P.C. nobis, vt D. Bruti priuatum conſilium auctoritate publica comprobemus. Nec verò M. Antonium conſulem poſt Lupercalia putare debuiſti. quo enim ille die populo Romano inſpectante, nudus, vnctus, ebrius, concionatus eſt, & id egit, vt collegæ diadema imponeret: eo die ſe nõ modò conſulatu, ſed etiam libertate abdicauit. eſſet enim ipſi certè ſtatim ſeruiendum, ſi Cæſar ab eo regni inſignia accipere voluiſſet. Hunc igitur ego conſulem, hũc ciuem Rom. hunc liberum, hunc denique hominem putem, qui fœdo illo & flagitioſo die, & quid pati Cæſare viuo poſſet, & quid eo mortuo conſequi ipſe cuperet, oſtendit?

Nec verò de virtute, conſtantia, grauitate prouinciæ Galliæ taceri poteſt. eſt enim ille flos Italiæ, illud firmamentũ imperii populi Romani illud ornamentum dignitatis. tantus autem eſt conſenſus municipiorum, coloniarumq; prouinciæ Galliæ, vt omnes ad auctoritatem huius ordinis, maieſtatemque populi Roma. defendendam conſpiraſſe videantur. Quamobrem, tribuni pleb. quamquam vos nihil aliud, niſi de præſidio vt ſenatum tutò conſules calend. Ian.

habere

habere poſſent, retuliſtis: tamen mihi videmini magno conſilio, atque optima mente poteſtatem nobis de tota repub. feciſſe dicendi. cùm enim tutò ſenatum haberi ſine præſidio non poſſe iudicauiſtis, illud etiam ſtatuiſtis, intra muros Antonii ſcelus audaciamque verſari. Quamobrem omnia mea ſententia complectar, vobis, vt intelligo, non inuitis, & vt præſtantiſſimis ducibus à nobis detur auctoritas, & fortiſſimis militibus ſpes oſtendatur præmiorum, & iudicetur non verbo, ſed re, non modò non conſul, ſed etiam hoſtis Antonius. Nam ſi ille conſul, fuſtuarium meruerunt legiones, quæ conſulem reliquerunt: ſceleratus Cæſar, Brutus nefarius, qui contra conſulem priuato conſilio exercitus comparauerunt. Sin autem militibus exquirendi ſunt honores noui, propter eorum diuinum atque immortale meritum, ducibus autem ne referri quidem poteſt gratia: quis eſt qui eum non hoſtem exiſtimet, quem qui armis perſequuntur, conſeruatores reipubl. iudicantur? At quàm contumelioſus in edictis? quam barbarus? quàm rudis? Primùm in Cæſarem maledicta congeſſit, deprompta ex recordatione impudicitiæ, & ſtuprorum ſuorum. quis enim hoc adoleſcente caſtior? quis modeſtior? quod in iuuentute habemus illuſtrius exemplum veteris ſanctitatis? quis autẽ illo qui maledicit, impurior? Ignobilitatem obiicit C. Cæſaris filio: cuius etiam natura pater, ſi vita ſuppeditaſſet, cõſul factus eſſet. Aricina mater. Trallianam, aut Epheſiam putes dicere? Videte, quàm deſpiciamur omnes, qui ſumus è municipiis, id eſt, omnes planè: quotus enim quiſque non eſt? quod autem municipium non contemnit is, qui Aricinum tantopere deſpicit, vetuſtate antiquiſſimum, iure fœderatum, propinquitate penè finitimum, ſplendore municipum honeſtiſſimum? hinc Voconiæ, hinc Attiniæ leges, hinc multæ ſellæ curules, & patrum memoria & noſtra, hinc equites Romani lautiſſimi plurimi, & honeſtiſſimi. Sed ſi Aricinam vxorem non probas, cur probas Tuſculanam? quamquam huius ſanctiſſimæ feminæ atque optimæ pater M. Accius Balbus in primis honeſtus, prætorius fuit? tuæ coniugis bonæ feminæ, locupletis quidẽ certè, Bambalio quidam pater, homo nullo numero. nihil illo contemptius, qui propter hæſitantiam linguæ, ſtuporemq;

cordis, cognomen ex contumelia traxerit. At auus nobilis: Tuditanus nempe ille, qui cum palla & cothurnis nummos populo de roſtris ſpargere ſolebat. vellem hanc contemptionem pecuniæ ſuis reliquiſſet. Habetis nobilitatem generis glorioſam. Quî autem conuenit, vt tibi Iulia natus ignobilis videatur, cum tu eodem materno genere ſoleas gloriari? quæ porrò amentia eſt, eum dicere aliquid de vxorum ignobilitate, cuius pater Numitoriam Fregellanam proditoris filiam habuerit vxorem, ipſe ex libertini filia ſuſceperit liberos? Sed hoc clariſſimi viri viderint, L. Philippus, qui habet Aricinam vxorem, C. Marcellus, qui Aricinæ filiam: quos certè ſcio dignitatis optimarum feminarum non pœnitere. Idem etiã Q. Ciceronem fratris mei filium cõpellat edicto, nec ſentit amens commendationem eſſe compellationem ſuam. quid enim accidere huic adoleſcenti potuit optatius, quàm cognoſci ab omnibus, Cæſaris conſiliorum eſſe ſociũ, Antonii furoris inimicũ? At etiã gladiator auſus eſt ſcribere, hunc de patris & patrui paricidio cogitaſſe. O admirabilem impudentiam, audaciam, temeritatem, in eum adoleſcentem hoc ſcribere audere, quem ego, & frater meus, propter eius ſuauiſſimos atque optimos mores, præſtantiſſimumq; ingenium, certatim amamus, omnibusq; horis, oculis, auribus, complexu tenemus. Nam me eiſdem edictis neſcit lædat, an laudet. cùm idem ſupplicium minatur optimis ciuibus, quod ego de ſceleratiſſimis & peſſimis ſumpſerim, laudare videtur, quaſi imitari velit: cùm autem illam pulcherrimi facti memoriam refricat, tum à ſui ſimilibus inuidiam aliquam in me commoueri putat. Sed ipſe quid fecit? cùm tot edicta propoſuiſſet, edixit vt adeſſet ſenatus frequens ad VIII. cal. Decemb. eo die ipſe non affuit. At quomodo edixit? hæc ſunt, opinor, verba in extremo, SI QVIS NON AFFVERIT, HVNC OMNES EXISTIMARE POTERVNT ET INTERITVS MEI, ET PERDITISSIMORVM CONSILIORVM AVCTOREM FVISSE. Quæ ſunt perdita cõſilia? an ea, quæ pertinent ad libertatem populi Rom. recuperandam? quorum conſiliorum Cæſari & me auctorem, & hortatorem & eſſe, & fuiſſe fateor. quamquam ille non eguit conſilio cuiuſquam: ſed tamen, currentem (vt dicitur) incitaui. Nam interitus quidem tui quis bonus non eſſet auctor? cùm in eo

ſalus,

ſalus,& vita optimi cuiuſq;. & libertas populi Ro. dignitasq́; conſiſteret. Sed cùm tam atroci edicto nos concitauiſſet, cur ipſe nō affuit? num putatis aliqua re triſti & ſeuera? vino atq; epulis retentus, ſi illæ epulæ potius, quàm popinæ nominandæ ſunt, diem edicti obire neglexit. in ante diem quartū calendarū Dec. diſtulit: adeſſe in Capitolio iuſſit: quòd in templum ipſe, neſcio qua, per Gallorum cuniculum aſcendit. conuenerunt corrogati, & quidem ampli quidam homines, ſed immemores dignitatis ſuæ. is enim erat dies, ea fama, is, qui ſenatum vocarat, vt turpe ſenatori eſſet, nihil timere. Ad eos tamen ipſos, qui conuenerant, ne verbum quidem auſus eſt facere de Cæſare, cùm de eo conſtituiſſet ad ſenatum referre. ſcriptam attulerat conſularis quidā ſententiā. Quid eſt aliud, de eo referre non audere, qui contra ſe conſulem exercitum duceret, niſi ſe ipſum hoſtē iudicare? neceſſe enim erat alterutrum eſſe hoſtem: nec poterat aliter de aduerſariis ducibus iudicari. Si igitur C. Cæſar hoſtis, cur cōſul nihil refert ad ſenatum? ſi ille à ſenatu notandus non fuit, quid poteſt dicere, quin cùm de illo tacuerit, ſe hoſtem eſſe confeſſus ſit? quem in edictis Spartacū appellat, hunc in ſenatu ne improbum quidem dicere audet. At in rebus triſtiſſimis quantos excitat riſus! ſententiolas edicti cuiuſdā memoriæ mandauit, quas videtur ille peracutas putare. Ego autem qui intelligeret, quid dicere vellet, adhuc neminem inueni. NVLLA CONTVMELIA EST, QVAM FACIT DIGNVS. primùm quid eſt, DIGNVS? nam etiam malo digni multi, ſicut ipſe, an quam facit is, qui cum dignitate eſt? quæ autē poteſt eſſe maior? quid eſt porrò, Facere contumeliam? quis ſic loquitur? Deinde, NEC TIMOR QVEM DENVNTIAT INIMICVS. quid ergo? ab amico timor denuntiari ſolet? horum ſimilia deinceps. nónne ſatius eſt mutum eſſe, quàm, quòd nemo intelligat, dicere? En, cur magiſter eius ex oratore, arator factus ſit, poſſideat in agro publico pop. Romani campi Leontini duo millia iugerum immunia, vt hominem ſtolidū magis etiam infatuet mercede pùblica. Sed hæc leuiora fortaſſe: illud quæro, cur tam manſuetus in ſenatu fuerit, cùm in edictis tam fuiſſet ferus? quid autē attinuerit L. Caſſio trib. pl. fortiſſimo & conſtantiſſimo ciui, mortem denuntiare, ſi in ſenatum veniſſet? D. Carfulenum bene de rep. ſentientem,

ſenatu vi & minis mortis expellere? Tiber. Canutium, à quo erat honeſtiſſimis contentionibus & ſæpe; & iure vexatus, non templo ſolùm, verùm etiam aditu prohibere Capitolii? Cui ſenatusconſulto ne intercederent verebatur? de ſupplicatione, credo, M. Lepidi clariſſimi viri, atque id erat periculum, de cuius honore extraordinario, quotidie aliquid cogitabamus, ne eius vſitatus honos impediretur. Ac ne ſine cauſſa videretur edixiſſe, vt ſenatus adeſſet, cùm de rep. publ. relaturus fuiſſet, allato nũcio de legione Quarta, mente cõcidit: & fugere feſtinans, ſenatusconſultum de ſupplicatione per diſceſſionem fecit, cùm id factum eſſet antea numquam. Quæ verò profectio poſtea? quod iter paludati? quæ vitatio oculorum, lucis, vrbis, fori? quàm miſera fuga? quàm fœda? quàm turpis? Præclara tamen ſenatuſcõſulta illo ipſo die veſpertina? prouinciarum religioſa ſortitio: diuina verò opportunitas, vt quæ cuique apta eſſet, ea cuique obueniret. Præclarè igitur facitis, tribuni plebis, qui de præſidio conſulum, ſenatusque referatis, meritoq; veſtro maximas gratias vobis omnes & agere, & habere debemus: quî enim periculo carere poſſumus in tanta hominum cupiditate & audacia? Ille autem homo afflictus & perditus, quæ de ſe expectat iudicia grauiora, quàm amicorum ſuorum? familiariſſimus eius mihi homo coniunctus, L. Lentulus, & P. Naſo omni carens cupiditate, nullam ſe habere prouinciam, nullam Antonii ſortitionem fuiſſe iudicauerunt. quod idem fecit L. Philippus, vir auo, patre, maioribusque ſuis digniſſimus. in eadem ſententia fuit homo ſumma integritate atq; innocentia C. Turranius, idem fecit Sp. Oppius. ipſi etiam, qui amicitiam M. Antonii veriti, plus ei tribuerunt, quàm fortaſſe vellent, M. Piſo, & meus neceſſarius, & vir, & ciuis egregius, parique innocentia M. Vehilius, ſenatus auctoritati ſe optemperaturos eſſe dixerunt. Quid ego de L. Cinna loquar? cuius ſpectata multis magniſque in rebus ſingularis integritas, minus admirabilem fecit huius honeſtiſſimi facti gloriam: qui omninò prouinciam neglexit: quam item magno animo & conſtanti C. Ceſſedius repudiauit. Qui ſunt igitur reliqui, quos ſors diuina delectet? L. Antonius, & M. Antonius. O felicem vtrumque! nihil enim maluerunt. C. Antonius Macedoniam. hunc quoque felicem! hanc

hanc enim ſemper habebat in ore prouinciam. C. Caluiſius Africam. nihil felicius. modò enim ex Africa deceſſerat, & quaſi diuinans ſe rediturũ, duos legatos Vticæ reliquerat. deinde M. Iccius Siciliam, Q. Caſſius Hiſpaniam. non habeo, quid ſuſpicer. duarum, credo, prouinciarum ſorteis minus diuinas fuiſſe. O C. Cæſar (adoleſcentem appello) quam tu ſalutem reipub. attuliſti! quàm improuiſam! quàm repentinam! qui enim hæc fugiens fecerit, quid faceret inſequens? Etenim in concione dixerat, ſe cuſtodem fore vrbis, vſq; ad calend. Maias ad vrbem exercitum habiturum. O præclarum cuſtodem ouium (vt aiunt) lupum! cuſtóſne vrbis, an direptor, & vexator eſſet Antonius? Et quidem ſe introiturum in vrbem dixit, exiturumq́;, cùm vellet. quid? illud nónne, audiẽte populo, ſedens pro æde Caſtoris dixit, niſi qui viciſſet victurum neminem? Hodierno die primùm, P. C. longo interuallo in poſſeſſionem libertatis pedem ponimus: cuius quidem ego, quoad potui, non modo defenſor, ſed etiam conſeruator fui; cùm autem id facere non poſſem, quieui. nec abiectè, nec ſine aliqua dignitate caſum illum temporũ, & dolorem tuli. hanc verò teterrimam belluã quis ferre poteſt, aut quomodo? quid eſt in Antonio præter libidinem, crudelitatem, petulantiam, audaciam? ex his totus conglutinatus eſt, nihil apparet in eo ingenuũ, nihil moderatũ, nihil pudens, nihil pudicum. Quapropter, quoniam res in id diſcrimen adducta eſt, vtrum ille pœnas reipub. luat, an nos ſeruiamus; aliquando per Deos immortaleis P. C. patrium animum, virtutemq́; capiamus: aut libertatem propriã Romani generis & nominis recuperemus, aut mortẽ ſeruituti anteponamus. Multa, quæ in libera ciuitate ferenda non eſſent, tulimus & perpeſſi ſumus: alii ſpe recuperandæ libertatis, alii viuendi nimia cupiditate. ſed ſi illa tulimus, quæ neceſſitas ferre coegit, vis'q́ quædã pene fatalis (quæ tamen ipſa non tulimus) etiámne huius impuri latronis feremus teterrimum, crudeliſſimumq́ue dominatum? Quid hic faciat, ſi potuerit, iratus, qui, cùm ſuccenſere nemini poſſet, omnibus bonis fuerit inimicus? quid hic victor non audebit, qui nullam adeptus victoriam tanta ſcelera poſt Cæſaris interitum fecerit? refertam eius domum exhauſerit? hortos cõpilarit? ad ſe omnia ex his ornamenta tranſtulerit? cædis

& incendiorum cauſſam quæſierit ex funere? duobus aut tribus ſenatuſconſultis è rep. bene factis, reliquas res ad lucrum, prædamq; reuocauerit? vendiderit immunitates? ciuitates liberauerit? prouincias vniuerſas ex imperii populi Rom. iure ſuſtulerit? exſules reduxerit? falſas leges C. Cæſaris nomine, & falſa decreta in æs incidenda, & in Capitolio figenda curauerit? earumq; rerum omnium domeſticũ mercatum inſtituerit? populo Roma. leges impoſuerit? armis & præſidiis populum Rom. & magiſtratus foro excluſerit? Senatum ſtipauerit armatis? armatos in cella Concordiæ, cùm ſenatum haberet, incluſerit? ad legiones Brundiſium cucurrerit? ex his optimè ſentienteis cẽturiones iugulauerit? cum exercitu Romam ſit ad interitum noſtrum, & ad diſperditionem vrbis venire conatus? Atq; is ab hoc impetu abſtractus conſilio, & copiis Cæſaris, conſenſu veteranorum, virtute legionum, ne fortuna quidem fractus minuit audaciã: nec ruere demens, nec furere deſinit: in Galliam mutilatum ducit exercitum: cum vna legione, & ea vacillante L. fratrem exſpectat, quo neminem reperire poteſt ſui ſimiliorem. Ille autem ex myrmillone dux, ex gladiatore imperator, quas fecit ſtrages, vbicumque poſuit veſtigium! cedit greges armentorum, reliquiq; pecoris, quodcumq; nactus eſt: epulantur milites: ipſe autem ſe, vt fratrem imitetur, obruit vino: vaſtantur agri: diripiuntur villæ: matresfamilias, virgines, pueri ingenui abripiuntur, militibus traduntur. Hæc eadẽ, quacumq; exercitum duxit, fecit M. Antonius. His vos teterrimis fratribus portas aperietis? hos vmquam in vrbem recipietis? non tempore oblato, ducibus paratis, animis militum incitatis, populo Rom. cõſpirante, Italia tota ad libertatem recuperandam excitata, Deorum immortalium beneficio vtemini? nullum erit tempus, hoc amiſſo. à tergo, à fronte, à lateribus tenebitur, ſi in Galliam venerit. Nec ille armis ſolùm, ſed etiam noſtris decretis vrgendus eſt. magna vis eſt, magnũ numen, vnum & idem ſentientis ſenatus. Videtiſne refertum forum? populum Ro. ad ſpem recuperandę libertatis erectum? qui longo interuallo cùm frequens hic videt nos, tum ſperat etiam liberos conueniſſe. Hunc ego diem exſpectans, M Antonii ſcelerata arma vitaui, tum, cùm ille in me abſentem inuehens, nõ intelligebat, ad quod tem-

pus

pus me, & meas vireis reſeruarē. ſi enim tum illi cædis à me initium quærenti reſpondere voluiſſem, nūc reip. conſulere nō poſſem. Hanc verò nactus facultatem, nullum tempus P. C. dimittam, neq; diurnum, neq; nocturnum, quin de populi Rom. libertate, de dignitate veſtra quod cogitandum ſit, cogitem: quod agendum atq; faciendum, id non modò non recuſem, ſed appetam etiam, atq; depoſcam. Hoc feci dum licuit, intermiſi quoad non licuit: iam non ſolùm licet, ſed neceſſe eſt etiā, niſi ſeruire malumus, quàm, ne ſeruiamus, animis armisq; decernere. Dii immortales nobis hæc præſidia dederunt, vrbi Cæſarem, Brutum Galliæ. Si enim ille vrbē opprimere potuiſſet ſtatim, ſi Galliam tenere paullò poſt, optimo cuiq; pereundum, reliquis eſſet ſeruiendum. Hanc igitur occaſionem oblatam tenete per Deos immortaleis, P. C. & ampliſſimi orbis terræ conſilii principes vos eſſe aliquando recordamini. ſignum date populo Rom. conſilium veſtrum non deeſſe reipub. quoniam ille virtutem ſuam non defuturam eſſe profitetur. Nihil eſt, quòd moneam vos. nemo eſt tam ſtultus, qui non intelligat, ſi indormierimus huic tempori, non modò crudelem, ſuperbamq; dominationem nobis, ſed ignominioſam etiam & flagitioſam ferendā. Noſtis inſolētiam Antonii, noſtis amicos, noſtis totam domum. libidinoſis, petulantibus, impuris, impudicis, aleatoribus, ebriis ſeruire, ea ſumma miſeria eſt ſummo dedecore coniuncta. Quòd ſi iam (quod Dii omen auertant) fatum extremum reip. venit: quod gladiatores nobiles faciūt, vt honeſtè decumbant, faciamus nos principes orbis terrarum gentiumq; omnium, vt cum dignitate potius cadamus, quàm cum ignominia ſeruiamus. Nihil eſt deteſtabilius dedecore, nihil fœdius ſeruitute. ad decus, & libertatem nati ſumus: aut hæc teneamus, aut cum dignitate moriamur. Nimium diu teximus, quid ſentiremus: nunc iam apertum eſt: omnes iam patefecerunt, in vtramq; partem quid ſentiant, quid velint. Sunt impii ciues, pro charitate reipub. nimium multi, pro multitudine bene ſentientium, admodum pauci: quorū opprimendorum Dii immortales incredibilem populo Ro. poteſtatem, & fortunam dederunt. ad ea enim præſidia, quæ habemus, iam accedent conſules ſumma prudentia, virtute, concordia, multos menſes de populi Roma. libertate com-

mentati, atq; meditati. His auctoribus, & ducibus, Diis iuuantibus, nobis vigilantibus, & multum in poſterum prouidentibus, populo Ro. conſentiente, erimus profectò liberi breui tempore. iucũdiorem autem faciet libertatem ſeruitutis recordatio. Quas ob res quòd tribuni pleb. verba fecerunt, vt ſenatus calend. Ianuar. tutò haberi, ſententiæq; de ſumma rep. liberè dici poſſint, de ea re ita cenſeo: vt C. Panſa, A. Hircius conſules deſignati dent operam, vt ſenatus calen. Ian. tutò haberi poſſit: quodq; edictum D. Bruti imperatoris conſulis deſignati, optimè de rep. meriti, propoſitum ſit, ſenatum exiſtimare, D. Brutum imperatorem conſulem deſignatum, optimè de rep. promereri, cùm ſenatus auctoritatem, populiq; Ro. libertatem, imperiumq; defendat: quodqueGalliam prouinciam citeriorem optimorum, & fortiſſimorum virorum, amiciſſimorumq; populo Rom. ciuium, exercitumque in ſenatus poteſtate retineat: id eum, exercitumq; eius, municipia, colonias prouinciæ Galliæ, rectè atque ordine, exq; rep. feciſſe, & facere: Senatum ad ſummam rempub. pertinere arbitrari, à D. Bruto & ab L. Planco imperatoribus coss. deſignatis, itemque à ceteris, qui prouincias obtinent, obtineri ex lege Iulia, quoad ex ſenatuſconſulto cuiq; eorum ſucceſſum ſit: eosque dare operam, vt hæ prouinciæ, Galliæq; exercitus, in ſenatus populiq; Ro. poteſtate, præſidioq; reipub. ſint: cumq; opera, virtute, conſilio C. Cæſaris, ſummoque conſenſu militum veteranorum, qui eius auctoritatem ſecuti reipub. præſidio ſunt, & fuerunt, à grauiſſimis periculis populus Rom. defenſus ſit, & hoc tempore defendatur: cumq; legio Martia Albæ conſtiterit, in municipio fideliſſimo, & fortiſſimo: ſeſeq; ad ſenatus auctoritatem, populiq; Rom. libertatem contulerit: & quòd pari conſilio eademque virtute legio Quarta vſa L. Egnatuleio duce ciue egregio ſenatus auctoritatem populiq; Ro. libertatem defendat, defenderit: Senatui magnæ curæ eſſe, ac fore, vt pro tantis eorum in rempub. meritis honores eis habeantur gratiæq; referantur: Senatui placere, vti C. Panſa, A. Hircius conſules deſignati, cùm magiſtratum iniſſent, ſi eis videretur, primo quoq; tempore de his rebus ad hunc ordinem referrent, ita vti è republica fideq; ſua videretur.

IN M. ANTONIVM AD QVIRITES, PHILIPPICA IIII.

ORATIO XLVI.

FREQVENTIA veſtrûm incredibilis, Quirites, concioq; tanta, quantam meminiſſe nõ videor, & alacritatem mihi ſummam affert reipublicæ defendendæ, & ſpem recuperandæ libertatis. quamquã animus mihi quidem numquam defuit, tempora defuerunt. quæ ſimulac primùm aliquid lucis oſtendere viſa ſunt, princeps veſtræ libertatis defendendæ fui. quod ſi ante facere conatus eſſem, nunc facere non poſſem. Hodierno enim die, Quirites, ne mediocrem rem actam arbitremini, fundamenta ſunt iacta reliquarum actionum. nam eſt hoſtis à ſenatu nondum verbo appellatus, ſed re iam iudicatus Antonius. Nunc verò multò ſum erectior, quòd vos quoq; hoſtem illum eſſe tanto conſenſu, tantoq; clamore approbauiſtis. Neq; enim, Quirites, fieri poteſt, vt non aut ii ſint impii, qui contra conſulem exercitum comparauerunt, aut ille hoſtis, contra quem iure arma ſumpta ſunt. Hanc igitur dubitationem, quamquam nulla erat, tamen ne qua poſſet eſſe, ſenatus hodierno die ſuſtulit. C. Cæſar, qui rempub. libertatemq; veſtrã ſuo ſtudio, conſilio, patrimonio deniq; tutatus eſt, & tutatur, maximis ſenatus laudibus ornatus eſt. Laudo, laudo vos, Quirites, cùm gratiſſimis animis proſequimini nomen clariſſimi adoleſcentis, vel pueri potius. Sunt enim facta eiꝰ immortalitatis, nomẽ ætatis. multa memini, multa audiui, multa legi: nihil ex omni ſeculorũ memoria tale cognoui. qui, cũ ſeruitute premeremur, in dies malũ creſceret, præſidii nihil haberemus, capitalem & peſtiferũ Brundiſio M. Antonii reditum timeremus; hoc inſperatum omnibus

conſilium,incognitum certè ceperit,vt exercitum inuictum ex paternis militibus conficeret, Antoniiq; furorem crudeliſſimis conſiliis incitatum à pernicie reipub.auerteret.Quis eſt enim, qui hoc non intelligat, niſi Cæſar exercitum parauiſſet, non ſine exitio noſtro futurum Antonii reditum fuiſſe? Ita enim ſe recipiebat ardens odio veſtri,cruētus ſanguine ciuium Romanorum, quos Sueſſæ, quos Brundiſii occiderat, vt nihil niſi de reipu.pernicie cogitaret.Quod autem erat præſidium ſalutis, libertatisq; veſtræ, ſi C. Cæſaris fortiſſimorum ſui patris militum exercitus non fuiſſet? cuius de laudibus, & honoribus, qui ei pro diuinis, & immortalibus meritis diuini immortalesq; debentur, mihi ſenatus aſſenſus paullò antè decreuit, vt primo quoque tempore referretur. Quo decreto quis non perſpicit Antonium hoſtem eſſe iudicatum? quem enim appellare poſſumus eum,contra quem qui exercitus ducunt, iis ſenatus arbitratur ſingulareis exquirendos honores? Quid legio Martia? quæ mihi videtur diuinitus ab eo Deo traxiſſe nomen,à quo populum Rom.generatum accepimus: nónne ipſa ſuis decretis prius, quàm ſenatus, hoſtem iudicauit Antonium? nam ſi ille non hoſtis, hos qui conſulem reliquerunt, hoſteis neceſſe eſt iudicemus. Præclarè & loco reclamatione veſtra factum pulcherrimum Martialium comprobauiſtis, qui ſe ad ſenatus auctoritatem,ad libertatē veſtram,ad vniuerſam remp.contulerūt:hoſtem illum,& latronem, & paricidam patriæ reliquerunt. Nec ſolùm id animoſè, & fortiter, ſed conſideratè etiam,ſapienterq; fecerunt. Albæ cōſtiterunt in vrbe opportuna, munita, propinqua,fortiſſimorū virorum, fideliſſimorum ciuium, atq; optimorum. Huius Martiæ legionis legio Quarta imitata virtutē,duce L.Egnatuleio,quē ſenatus meritò paullò antè laudauit, C. Cæſaris exercitū perſecuta eſt. Quæ exſpectas M. Antoni,iudicia grauiora? Cæſar fertur in cælum,qui contra te exercitum comparauit. laudantur exquiſitiſſimis verbis legiones, quæ te reliquerūt: quæ à te accerſitæ ſunt:quæ eſſent,ſi te conſulem,quàm hoſtem maluiſſes, tuæ: quarum legionum fortiſſimum, veriſſimumq; iudicium confirmat ſenatus. cōprobat vniuerſus populus Ro. niſi forte vos, Quir. conſulem, non hoſtem iudicatis Antoniū. Sic arbitrabar, Quirites, vos iudicare, vt oſtēditis. Quid

municipia, colonias, præfecturas num aliter iudicare cen-ſetis? omnes mortales vna mente conſentiunt: omnia arma eorum, qui hęc ſalua velint, contra illam peſtem eſſe capienda. Quid D. Bruti iudicium, Quirites, quod ex hodierno eius edicto perſpicere potuiſtis, num cui tandem contemnendũ videtur? Rectè & verè negaſtis, Quirites. eſt enim quaſi Deorum immortalium beneficio, & munere datum reip. Brutorum genus, & nomẽ ad libertatem populi Romani vel conſtituendam, vel recuperandam. Quid igitur D. Brutus de M. Antonio iudicauit? excluſit prouincia: exercitu obſtitit: Galliam totam hortatur ad bellum, ipſam ſua ſponte, ſuoq; iudicio excitatam. Si conſul Antonius, Brutus hoſtis: ſi conſeruator reipublicę Brutus, hoſtis Antonius. num igitur, vtrum horum ſit, dubitãre poſſumus? Atqui vt vos vna mente vnáq; voce dubitare vos negatis, ſic modò decreuit ſenatus, D. Brutum optimè de republica mereri, cùm ſenatus auctoritatem, populique Romani libertatem, imperiumque defenderet. à quo defenderet? nempe ab hoſte. quæ eſt enim alia laudanda defenſio? Deinceps laudatur prouincia Gallia, meritoque ornatur verbis ampliſſimis à ſenatu, quòd reſiſtat Antonio: quem ſi conſulem illa prouincia putaret, neq; eum reciperet, magno ſcelere ſe aſtringeret. omnes enim in conſulis iure, & imperio debent eſſe prouinciæ. Negat hoc D. Brutus imperator, conſul deſignatus, natus reipub. ciuis, negat Gallia, negat cuncta Italia, negat ſenatus, negatis vos. Quis igitur illum conſulem, niſi latrones, putant? quamquam ne ii quidem ipſi, quod loquuntur, id ſentiunt: nec à iudicio omnium mortalium, quamuis impii nefariiq; ſint, ſicut ſunt, diſſentire poſſunt. ſed ſpes rapiendi, atq; prædandi obcæcat animos eorum: quos non bonorum donatio, non agrorum aſſignatio, non illa infinita Pompeii haſta ſatiauit: qui ſibi vrbem, qui bona & fortunas ciuiũ ad prædam propoſuerunt: qui dum ſit quod rapiant, quod auferant, nihil ſibi defuturum arbitrantur. quibus M. Antonius (ô Dii immortales, auertite, & deteſtamini quæſo hoc omen) vrbem ſe diuiſurum eſſe promiſit. Ita verò, Quir. vt precamini, eueniat, atque huius amentiæ pœna, in ipſum, familiamq; eius recidat. quod ita futurum eſſe confido. iam enim non ſolùm homines, ſed etiam Deos immortaleis ad rempubl. conſer-

uandam arbitror conſenſiſſe. Siue enim prodigiis, atq; portentis Dii immortales nobis futura prędicunt: ita ſunt apertè denunciata, vt & illi pœna, & libertas nobis appropinquet: ſiue tantus conſenſus omnium, ſine impulſu Deorum eſſe non potuit; quid eſt, quòd dę voluntate cæleſtium dubitare poſſimus? Reliquum eſt, Quirites, vt vos in iſta ſententia, quam præ vobis fertis, perſeueretis. Faciam igitur, vt imperatores inſtructa acie ſolent: quamquam paratiſſimos milites ad prœliandum videant, vt eos tamen adhortentur: ſic ego vos ardenteis, & erectos ad libertatem recuperandã cohortabor. Non eſt, non eſt vobis, Quirites, cum eo hoſte certamen, quocum aliqua pacis conditio eſſe poſſit: neque enim ille ſeruitutem veſtram, vt antea, ſed iam iratus ſanguinem concupiſcit. nullus ei ludus videtur eſſe iucundior, quàm cruor, quàm cædes, quàm ante oculos trucidatio ciuium. Non eſt vobis res, Quirites, cum ſcelerato homine, atque nefario, ſed cum immani tetraque bellua: quę quoniam in foueam incidit, obruatur. ſi enim illinc emerſerit, nullius ſupplicii crudelitas erit recuſanda. ſed tenetur, premitur, vrgetur nũc iis copiis quas iam habemus: mox iis, quas paucis diebus noui conſules comparabunt. Incumbite in cauſſam, Quirites, vt facitis. numquam inter ſenatum, & vos cõſenſus maior in vlla cauſſa fuit: numquam tam vehementer cum ſenatu conſociati fuiſtis, nec mirum. agitur enim non qua conditione victuri, ſed victurine ſimus, an cum ſupplicio ignominiaque perituri. quamquam mortem quidem omnibus natura propoſuit, crudelitatem mortis & dedecus, virtus propulſare ſolet: quæ propria eſt Romani generis, & ſeminis. Hanc retinete, quęſo, Quirites, quam vobis tãquam hereditatem maiores veſtri reliquerunt. quamquam alia omnia, incerta ſunt, caduca, mobilia: virtus eſt vna altiſſimis defixa radicibus, quæ numquam vlla vi labefactari poteſt, numquam dimoueri loco. hac maiores noſtri primùm vniuerſam Italiam deuicerunt, deinde Carthaginem exciderunt, Numantiam euerterunt, potentiſſimos reges, bellicoſiſſimas genteis in deditionem huius imperii redegerunt. Ac maioribus quidem veſtris, Quirites, cum eo hoſte res erat, qui haberet rempub. curiã, ærarium, conſenſum & concordiam ciuium, rationem aliquam, ſi res ita tuliſſet, pacis

& fœderis: hic veſter hoſtis veſtram rempub. oppugnat, ipſe habet nullam: ſenatum, id eſt, orbis terræ conſilium, delere geſtit, ipſe conſilium publicum nullum habet: ærarium veſtrum exhauſit, ſuum non habet. nam concordiam ciuium qui habere poteſt, nullam cùm habeat ciuitatem? pacis verò quæ poteſt cum eo eſſe ratio, in quo eſt incredibilis crudelitas, fides nulla? Eſt igitur, Quirites, populo Romano victori omnium gentium, omne certamen cum percuſſore, cum latrone, cum Spartaco. Nam quòd ſe ſimilem Catilinæ eſſe gloriari ſolet, ſcelere par eſt illi, belli induſtria inferior. Ille cùm exercitum nullum habuiſſet, repente conflauit: hic eum ipſum exercitum, quem accepit, amiſit. Vt igitur Catilinam diligentia mea, ſenatus auctoritate, veſtro ſtudio, & virtute fregiſtis, ſic Antonii nefarium latrocinium veſtra cum ſenatu concordia tanta, quanta numquam fuit, felicitate, & virtute exercituum, ducumque veſtrorum, breui tempore oppreſſum audietis. Equidem quantum cura, labore, vigiliis, auctoritate, conſilio eniti atque efficere potero, nihil prætermittam, quod ad libertatem veſtram pertinere arbitrabor. neque enim id pro veſtris in me ampliſſimis beneficiis ſine ſcelere facere poſſum. hodierno autem die primùm referente viro fortiſſimo, vobiſque amiciſſimo M. hoc Seruilio, collegiſque eius ornatiſſimis viris, optimis ciuibus, longo interuallo, me auctore, & principe ad ſpem libertatis exarſimus.

IN M. ANTONIVM PHILIPPICA QVINTA.

ORATIO XLVII.

NIHIL vmquam longius his calend. Ian. mihi viſum eſt, patres conſcripti: quod idem intelligebam per hos dies vnicuique veſtrûm videri. qui enim bellum cum republica gerunt, hunc diem non exſpectabant. nos autem tum, cùm maximè conſilio veſtro ſubuenire communi ſaluti oporteret, in ſenatum non vocabamur. Sed querelam præteritorum dierum ſuſtulit oratio conſulũ: qui ita locuti ſunt, vt magis exoptatæ calend. Ianuar. quàm ſeræ eſſe videantur. Atque vt oratio conſulum animum meum erexit, ſpemque attulit non modò ſalutis conſeruandæ, verùm etiam dignitatis priſtinæ recuperandæ: ſic me perturbaſſet eius ſententia, qui primus rogatus eſt, niſi veſtræ virtuti conſtantiæque confiderem. Hic enim dies vobis, patres conſcripti, illuxit, hæc poteſtas data eſt, vt quantum virtutis, quantum conſtantiæ, quantum grauitatis in huius ordinis conſilio eſſet, populo Rom. declarare poſſetis. Recordamini, qui dies nudiuſtertiuſdecimus fuerit, quantus cõſenſus veſtrûm, quanta virtus, quanta conſtantia, quantã ſitis à populo Romano laudem, quantam gloriam conſecuti. Atque illo die P. C. ea conſtituiſtis, vt vobis nihil iam ſit integrũ, niſi aut honeſta pax, aut bellum neceſſarium. Pacem vult M. Antonius? arma deponat, roget, deprecetur. neminem æquiorem reperiet quàm me: cui, dum ſe ciuibus impiis commendat, inimicus eſſe, quàm amicus maluit. nihil eſt profectò, quod dari poſſit bellum gerenti: erit fortaſſe aliquid, quod concedi poſſit roganti. Legatos verò ad eum mittere, de quo grauiſſimũ iudicium

audiuſter.

audiuſtertiuſdecimus feciſtis, non iam leuitatis eſt, ſed (vt quod ſentio dicam) dementiæ. Primùm enim eos duces laudauiſtis, qui contra illum priuato conſilio bellum ſuſcepiſſent: deinde milites veteranos, qui cùm ab Antonio in colonias eſſent deducti, illius beneficio libertatem populi Romani antepoſuerunt. Quid legio Martia? quid Quarta? cur laudantur? ſi enim conſulem ſuum reliquerunt, vituperandæ ſunt: ſi inimicum reipublicæ, iure laudantur. Atqui cùm conſules nōdum haberetis, decreuiſtis, & vt de præmiis militum, & de honoribus imperatorum primo quoque tempore referretur. Placet, eodem tempore prēmia conſtituere iis, qui contra Antoniū arma ceperint, & legatos ad Antonium mittere? vt iam pudendum ſit, honeſtiora eſſe decreta legionum, quàm Senatus. ſiquidem legiones decreuerunt ſenatum defendere contra M.Antonium: ſenatus decernit legatos ad Antonium. vtrum hoc eſt confirmare militū animos, an debilitare virtutem? Hoc dies duodecim perfecerunt, vt quem nemo præter Cotylam inuentus ſit qui defenderet, is habeat iam patronos etiam conſulareis? Qui vtinam omnes ante me ſententiam rogarentur. quamquam ſuſpicor quid dicturi ſunt quidam eorum, qui poſt me rogabuntur. facilius contradicerem, ſi quid videretur. eſt enim opinio, decreturum aliquem M.Antonio illam vltimam Galliam, quam Plancus obtinet. Quid eſt aliud, quàm ad bellum ciuile hoſti arma largiri? primùm, neruos belli, pecuniam infinitam, qua nunc eget: deinde equitatum, quantum velit: equitatum dico? dubitabit, credo, genteis bărbaras ſecum adducere. hoc qui non videt, excors: qui cùm videt, decernit, impius. Tu ciuem ſceleratum & perditum, Gallorum & Germanorum exercitu, pecunia, peditatu, equitatu, copiis inſtrues? nullæ iſtæ excuſationes ſunt, Meus amicus eſt. ſit patriæ prius. Meus cognatus. an poteſt cognatio propior vlla eſſe, quàm patriæ, in qua parentes etiam continentur? Mihi pecuniam attribuit: cupio videre, qui id audeat dicere. Quid autem agatur, cùm aperuero, facile erit ſtatuere, quam ſententiam dicatis, aut quam ſequamini. Agitur vtrùm M.Antonio facultas detur opprimendæ reipublicæ, cædis faciendæ bonorum, diripiendæ vrbis, agrorum ſuis latronibus condonandi, populum Romanum ſeruitute opprimendi:

an horum nihil facere ei liceat. dubitate quid agatis. At non cadunt hæc in Antonium. hoc me Cotyla quidem dicere auderet. quid enim in eum non cadit, qui cuius acta ſe defendere dicit, eius eas leges peruertit, quas maximè laudare poteramus? Ille paludes ſiccare voluit: hic omnem Italiam moderato homini L. Antonio diuidendam dedit. quid? hanc legem populus Romanus accepit? quid? per auſpicia ferri potuit? ſed augur verecundus ſine collegis de auſpiciis. quamquam illa auſpicia non egent interpretatione. Ioue enim tonante cum populo agi non eſſe fas, quis ignorat? Tribuni pleb. tulerunt de prouinciis contra acta Cæſaris; ille biennium, hic ſexennium: num etiam hanc legem populus Rom. accepit? quid? promulgata fuit? quid? nónne antè lata, quàm ſcripta? nónne antè factum vidimus, quàm futurum quiſquam eſt ſuſpicatus? vbi lex Cæcilia, & Didia? vbi promulgatio, trinundinum? vbi pœnæ recenti lege Iunia & Licinia? poſsúntne hæ leges ratæ eſſe ſine interitu legum reliquarum? eccui poteſtas in forum inſinuandi fuit? quæ porrò illa tonitrua! quæ tempeſtas! vt ſi auſpicia M. Antonium non mouerent, ſuſtinere eum, aut ferre potuiſſe tantam vim tempeſtatis, imbris, ac turbinum, mirum videretur. quam legem igitur ſe augur dicit tuliſſe non modò tonante Ioue, ſed propè cæleſti clamore prohibente, hanc dubitabit contra auſpicia latam confiteri? quid? quòd cum eo collega tulit, quem ipſe fecit ſua nuntiatione vitioſum, nihílne ad auſpicia bonus augur arbitratus eſt pertinere? Sed auſpiciorum nos fortaſſe erimus interprètes, qui ſumus eius collegæ. num ergo etiam armorum interpretes quærimus? primùm omnes fori aditus ita ſepti, vt, etiamſi nemo obſtaret armatus, tamen niſi ſeptis reuulſis introiri in forum nullo modo poſſet. ſic verò erant diſpoſita præſidia, vt quo modo aditus vrbe prohibentur, ita caſtellis & operibus ab ingreſſione fori populum tribunosque plebis propulſari videres. Quibus de cauſſis eas leges, quas M. Antonius tuliſſe dicitur, omneis cenſeo per vim, & contra auſpicia latas, iiſque legibus populum non teneri. Si quam legem de actis Cæſaris confirmandis, déve dictatura in perpetuum tollenda, déve coloniis in agros deducendis, tuliſſe M. Antonius dicitur, eaſdem leges de integro, vt populum teneant,

teneant, ſaluis auſpiciis ferri placet. Quamuis enim res bonas vitioſè, per vimque tulerit, tamen hæ leges non ſunt habendæ: omniſq; audacia gladiatoris amentis, auctoritate noſtra repudianda eſt. illa verò diſſipatio pecuniæ publicæ ferenda nullo modo eſt, per quam ſepties millies falſis perſcriptionibus, donationibusque auertit: vt portenti ſimile videatur, tantam pecuniam populi Romani tam breui tempore perire potuiſſe. Quid illi immanes quæſtus? ferendíne? quos M. Antonii tota exhauſit domus? decreta falſa vendebat: regna, ciuitates, immunitates in æs, accepta pecunia, iubebat incidi. hæc ſe ex commentariis Cæſaris, quorum ipſe auctor erat, agere dicebat. calebant in interiore ędium parte totius reip. nundinæ: mulier ſibi felicior, quàm viris, auctionem prouinciarum, regnorumque faciebat. reſtituebantur exſules, quaſi lege, ſine lege. quæ niſi auctoritate ſenatus reſcinduntur, quoniam ingreſſi in ſpem reipublicæ recuperandæ ſumus, imago nulla liberæ ciuitatis relinquetur. Neque ſolùm commentariis commentitiis, chirographiſque venalibus innumerabilis pecunia congeſta in illam domum eſt, cùm, quæ vendebat Antonius, ea ſe ex actis Cæſaris agere diceret: ſed ſenatus etiam conſulta, pecunia accepta, falſa referebat: ſyngraphæ obſignabantur: ſenatuſconſulta nũquam facta ad ærarium deferebantur. Huius turpitudinis teſtes erant etiam exteræ nationes. Fœdera interea facta: regna data: populi, prouinciæque liberatæ: earumque rerũ falſæ tabulæ gemente populo Rom. toto Capitolio figebantur. Quibus rebus tanta pecunia vna in domo coaceruata eſt: vt, ſi hoc genus in vnum redigatur, non ſit pecunia populo Rom. defutura. legem etiam iudiciariam tulit, homo caſtus, atque integer iudiciorum & iuris auctor. in quo nos fefellit. anteſignanos, & manipulareis, & Alaudas iudices ſe conſtituiſſe dicebat. at ille legit aleatores, legit exſules, legit Græcos. O conſeſſum iudicum præclarum! ô dignitatem conſilii admirãdam! auet animus apud cõſilium illud pro reo dicere, Cydam Cretenſem, portentum inſulæ, hominem audaciſſimum, & perditiſſimũ. ſed fac non eſſe. num Latinè ſcit? num eſt ex iudicum genere & forma? num, quod maximum eſt, leges noſtras moréſve nouit? num denique homines? eſt enim vobis Creta notior,

quàm Roma Cydæ. Delectus autem & notatio iudicum etiam in noſtris ciuibus haberi ſolet. Gortinium verò iudicẽ quis nouit? aut quis noſſe potuit? Nam Lyſiadem Athenienſem plerique nouimus. eſt enim Phædri Philoſophi nobilis filius, homo præterea feſtiuus, vt ei cum M. Curio cõſeſſore eodem, & colluſore facillimè poſſit conuenire. quæro igitur, ſi Lyſiades citatus iudex non reſponderit, excuſetúrque Areopagites eſſe, nec debere eodem tempore Romæ, & Athenis res iudicare: accipiétne excuſationem is, qui quæſtioni præerit, Græculi iudicis, modò palliati, modò togati? an Athenienſium antiquiſſimas leges negliget? Qui porrò ille conſeſſus, Dii boni? Cretenſis iudex, iſque nequiſſimus. quẽ ad hunc reus alleget? quomodo accedat? dura natio eſt. at Athenienſes miſericordes. puto ne Curium quidem eſſe crudelem, qui periculum fortunę quotidie faciat. Sunt item lecti iudices, qui fortaſſe excuſabuntur: habent enim legitimam excuſationem. exſilii cauſſa ſolum vertiſſe, nec eſſe poſtea reſtitutos. hos ille demẽs iudices legiſſet, horum nomina ad ærarium detuliſſet, his magnam partem reipublicæ credidiſſet, ſi vllam ſpeciem reipublicæ cogitauiſſet? Atque ego de notis iudicibus dixi: quos minus noſtis, nolui nominare, ſaltatores, cithariſtas, totum denique comeſſationis Antonianæ chorum in tertiam decuriam iudicum ſcitote eſſe collectum. En cauſſam, cur lex tam egregia, támque præclara, maximo imbri, tempeſtate, ventis, procellis, turbinibus, inter fulmina & tonitrua ferretur, vt eos iudices haberemus, quos hoſpites habere nemo velit. ſcelerum magnitudo, conſcientia maleficiorum, direptio eius pecuniæ, cuius ratio in æde Opis confecta eſt, hanc tertiam decuriam excogitauit. nec ante turpes iudices quæſiti, quàm honeſtis iudicibus nocentium ſalus deſperata eſt. Sed illud os, illam impuritatem cœni fuiſſe, vt hos iudices legere auderet, quorum lectione duplex imprimeretur reip. dedecus: vnum, quòd tam turpes iudices eſſent: alterum, quòd patefactum cognitumq; eſſet, quàm multos in ciuitate turpeis haberemus. Hanc ego & reliquas eiuſmodi leges, etiamſi ſine vi, ſaluis auſpiciis eſſent rogatæ, cenſerem tamen abrogandas: nunc verò cur abrogandas cenſeam, quas iudico non rogatas? An illa non grauiſſimis ignominiis, monumentisque

mentiſque huius ordinis ad poſteritatis memoriam ſunt notanda, quòd vnus M.Antonius in hac vrbe poſt conditam vrbem palàm ſecum habuerit armatos? quod neque reges noſtri fecerunt, neque ii qui regibus exactis regnum occupare voluerunt. Cinnam memini, vidi Syllam, modò Cæſarem: hi enim tres poſt ciuitatem à L.Bruto liberatam plus potuerunt, quàm vniuerſa reſpublica. non poſſum affirmare nullis telis eos ſtipatos fuiſſe: hoc dico, nec multis, & occultis. At hanc peſtem agmen armatorum ſequebatur. Claſſitius, Muſtela, Tiro, gladios oſtentantes ſui ſimileis greges ducebant per forum: certum agminis locum tenebant barbari ſagittarii. cùm autem erat ventum ad ædem Concordiæ, gradus complebãtur: lecticæ collocabantur: non quòd ille ſcuta occulta eſſe vellet, ſed ne familiares, ſi ſcuta ipſi ferrent, laborarent. Illud verò teterrimum non modò auditu, ſed etiam aſpectu, in cella Concordiæ collocari armatos, latrones, ſicarios: de templo carcerem fieri: opertis valuis Cõcordiæ, cùm inter ſubſellia ſenatus verſarentur latrones, patres conſcriptos ſententias dicere. Huc etiam niſi venirẽ calend. Septemb. fabros ſe miſſurum & domum meam diſturbaturum eſſe dixit. Magna res, credo, agebatur. de ſupplicatione referebatur. veni poſtridie: ipſe nõ venit. locutus ſum de republica minus equidem liberè, quàm mea cõſuetudo: liberius tamen quàm periculi minæ poſtulabant. At ille homo vehemens, & violentus, qui hanc conſuetudinem liberè dicendi excluderet (fecerat enim hoc idem maxima cum laude L.Piſo xxx. diebus ante) inimicitias mihi denuntiauit: adeſſe in ſenatu iuſſit ad xiii. kalend. Octob. ipſe interea ſeptemdecim dies de me in Tiburtino Scipionis declamitauit, ſitim quærens. hæc enim ei cauſſa eſſe ſolet declamandi. Cùm is dies, quo me adeſſe iuſſerat, veniſſet, tũ verò agmine quadrato in ædem Concordiæ venit, atque in me abſentem orationem ex ore impuriſſimo euomuit. quo die, ſi per amicos mihi cupienti in ſenatum venire licuiſſet, cædis initium feciſſet à me. ſic enim ſtatuerat: cùm autem ſemel gladium ſcelere imbuiſſet, nulla res ei finem cedendi, niſi defatigatio & ſatietas, attuliſſet. Etenim aderat L. frater gladiator Aſiaticus: qui myrmillo Mylaſis depugnarat, ſanguinem noſtrum ſitiebat, ſuum in illa gladiatoria

pugnâ multum profuderat. hic pecunias noſtras æſtimabat: poſſeſſiones notabat & vrbanas, & ruſticas: huius mendicitas auiditate coniuncta in fortunas noſtras imminebat: diuidebat agros quibus, & quos volebat: nullus aditus erat priuato, nulla æquitatis deprecatio: tamtum quiſque habebat poſſeſſor, quamtum reliquerat diuiſor Antonius. Quæ quamquam, ſi leges irritas feceritis, rata eſſe non poſſunt, tamen ſeparatim ſuo nomine notanda cenſeo: iudicandúmque nullos ſeptemuiros fuiſſe: nihil placere ratum eſſe, quod egiſſent, aut quod ab iis actum diceretur. M. verò Antoniũ quis eſt, qui ciuem poſſit iudicare potius, quàm teterrimũ & crudeliſſimum hoſtem: qui pro æde Caſtoris ſedens, audiente populo Romano, dixerit, niſi victorem victurum neminem? Num putatis P.C. dixiſſe eum minacius, quàm facturum fuiſſe? Quid verò, quod in concione dicere auſus eſt, ſe cùm magiſtratu abiſſet, ad vrbem futurum cum exercitu, introiturum quotieſcumque vellet? quid erat aliud, niſi denuntiare populo Romano ſeruitutem? Quod autem eius iter Brundiſium? quæ feſtinatio? quæ ſpes? niſi vt ad vrbem vel in vrbẽ potius exercitum maximũ adduceret? qui autem delectus centurionum? quæ effrenatio impotentis animi? Cùm eius promiſſis legiones fortiſſimę reclamaſſent, domũ ad ſe venire iuſſit centuriones, quos benè de rep. ſentire cognouerat: eosq; ante pedes ſuos, vxoriſq; ſuæ, quã ſecum grauis imperator ad exercitũ duxerat, iugulari coegit. Quo animo hunc cenſetis futurum in nos, quos oderat, cùm in eos, quos numquam viderat, tã crudelis fuiſſet? & quàm auidum in pecuniis locupletum, qui pauperum ſanguinem concupiſſet? quorum ipſorum bona, quantacumq; erant, ſtatim ſuis comitibus, compotoribusq; deſcripſit. Atque ille furens infeſta iam patriæ ſigna Brundiſio inferebat: cùm Cæſar Deorum immortalium beneficio diuini animi, ingenii, cõſilii magnitudine, quãquam ſua ſponte, eximiaq; virtute, tamen approbatione auctoritatis meæ, colonias patris adiit: veteranos milites conuocauit: paucis diebus exercitum fecit: incitatos latronis impetus retardauit. Poſtea verò, quàm legio Martia ducẽ præſtantiſſimũ vidit, nihil egit aliud, niſi vt aliquando liberi eſſemus. quã eſt imitata Quarta legio. Quo ille nuntio audito, cùm ſenatum vocaſſet, adhibuiſſet-

hibuiſſetque conſularem, qui ſua ſententia C. Cæſarem hoſtem iudicaret, repente cõcidit. Poſt autem neque ſacrificiis ſolemnibus factis, neq; votis nũcupatis, non profectus eſt, ſed profugit paludatus. at quò? in prouinciam firmiſſimorum, & fortiſſimorum ciuium: qui illum, ne ſi ita quidẽ veniſſet, vt nullum bellũ inferret, ferre potuiſſent, impotentem, iracundum, contumelioſum, ſuperbum, ſemper poſcẽtem, ſemper rapientem, ſemper ebrium. At ille, cuius ne pacatam quidem nequitiam quiſquam ferre poſſet, bellum intulit prouinciæ Galliæ: circumſedet Mutinam firmiſſimam: & ſplendidiſſimam populi Roman. coloniam: oppugnat D. Brutum imperatorem, conſulem deſignatum, ciuem non ſibi, ſed nobis, & reipub. natum. ergo Annibal hoſtis, ciuis Antonius? quid ille fecit hoſtiliter, quod hic non aut fecerit, aut faciat, moliatur, & cogitet? totum iter Antoniorum quid habuit, niſi depopulationes, vaſtationes, cædeis, rapinas? quæ non faciebat Annibal, quia multa ad vſum reſeruabat. At ii, qui in horam viuerent, non modò de fortunis, & de bonis ciuium, ſed ne de vtilitate quidem ſua cogitauerunt. Ad hunc (Dii boni) legatos mitti placet? norunt iſti homines formã reipublicæ, iura belli, exempla maiorum? cogitant, quid populi Romani maieſtas, quid ſenatus ſeueritas poſtulet? Legatos decernis: ſi vt depreceris, contemnet: ſi vt imperes, non audiet. denique quamuis ſeuera legatis mandata dederimus, nomẽ ipſum legatorum hunc, quem videmus, reſtinguet ardorem municipiorum, atque Italiæ franget animos. vt omittam hæc quæ magna ſunt, certè iſta legatio moram, & tarditatem afferet bello. quamuis dicant, quòd quoſdam audio dicturos, Legati proficiſcantur, bellum nihilominus paretur: tamen legatorum nomẽ ipſum & animos molliet, & belli celeritatem morabitur. Minimis momentis, P. C. maximæ inclinationes temporum fiunt, cùm in omni caſu reip. tũ in bello, & maximè ciuili, quod opinione plerumq; & fama gubernatur. nemo quæret, quibuſcum mãdatis legatos miſerimus: nomen ipſum legationis vltrò miſſæ timoris eſſe ſignum videbitur. recedat à Mutina: deſinat oppugnare Brutum: decedat ex Gallia: non eſt verbis rogandus: cogendus eſt armis. Nõ enim ad Annibalẽ mittimus, vt à Sagũto recedat: ad quem miſerat olim ſenatus P. Valerium Flaccũ,

& Q.Bebium Tampilum:qui, ſi Annibal non pareret, Carthaginem ire iuſſi ſunt. Noſtros legatos quò iubebimus ire, ſi non paruerit Antonius? ad noſtrum ciuem mittimus, ne imperatorem,ne coloniam pop. Ro. oppugnet. Itáne verò? hoc per legatos rogãdus eſt? quid intereſt,per Deos immortaleis, vtrum hanc vrbem oppugnet, an huius vrbis propugnaculum,coloniamq; populi Ro.præſidii cauſſa collocatã? Belli Punici ſecundi,quod contra maiores noſtros Annibal geſſit,cauſſa fuit Sagunti oppugnatio. rectè ad eum legati miſſi. mittebantur ad Pœnum, mittebantur pro Annibalis hoſtibus,noſtris ſociis. Quid ſimile tandem? nos ad ciuem mittemus,ne imperatorem populi Romani, ne exercitũ, ne coloniam circumſedeat, ne oppugnet, ne agros depopuletur,ne ſit hoſtis? Age,ſi paruerit,hoc ciue vti aut volumus,aut poſſumus? Ante diem XIII. kalend. Ianuar. decretis veſtris eum concidiſtis: conſtituiſtis,vt hæc ad vos kal. Ianuar. referrentur,quæ referri videtis de honoribus, & præmiis bene de repub.meritorum,& merentium: quorum principem iudicauiſtis eum, qui fuit,C.Cæſarem,qui M.Antonii impetus nefarios ab vrbe in Galliam vertit: deinde milites veteranos, qui primi Cæſarem ſecuti ſunt, tum illas cæleſteis, diuinasque legiones, Martiam, & Quartam comprobaſtis, quibus,cùm conſulem ſuum non modò reliquiſſent,ſed bello etiam perſequerentur, honores & præmia ſpopondiſtis: eodemq; die D.Bruti præſtantiſſimi ciuis edicto allato atq; propoſito,factum eius collaudauiſtis: quodque ille bellum priuato conſilio ſuſceperat, id vos auctoritate publica comprobaſtis. Quid igitur illo die aliud egiſtis, niſi vt re hoſtem iudicaretis Antonium? his veſtris decretis aut ille vos æquo animo aſpicere poterit, aut vos illum ſine dolore ſummo videbitis? Excluſit illum à republica, diſtraxit, ſegregauit non ſolùm ſcelus illius, ſed etiam,vt mihi videtur,fortuna quædam reipublicæ. qui ſi legatis paruerit, Romamque redierit, num quando perditis ciuibus vexillum, quo concurrant, defuturum deputatis? Sed hoc minùs vereor. ſunt alia,quæ magis timeam,& cogitem. numquam parebit ille legatis. noui hominis inſaniã,arrogantiam: noui perdita cõſilia amicorũ,quib.ille eſt deditus. Lucius quidẽ frater eius, vt pote qui peregrè depugnarit,familiam ducit. ſi per ſe ipſe ſanus,

ſanus, quod numquam erit, per hos eſſe ei tamen non licebit. teretur interea tempus, belli apparatus refrigeſcent. vnde eſt adhuc bellũ, niſi ex retardatione & mora? vt primùm poſt diſceſſum latronis, vel potius deſperatam fugam, liberè ſenatus haberi potuit, ſemper flagitaui, vt conuocaremur. quo die primùm conuocati ſumus, cùm deſignati conſules non adeſſent, ieci ſententia mea maximo veſtro conſenſu fundamenta reipublicæ, ſerius omninò, quàm decuit (nec enim ante potui:) ſed tamen ſi ex eo tempore dies nullus intermiſſus eſſet, bellum profectò nullum haberemus. Omne malum naſcens facile opprimitur: inueteratum fit plerumque robuſtius. Sed tum expectabantur kal. Ianuar. fortaſſe non rectè. Verùm præterita omittamus. etiam ne hanc moram afferemus, dum proficiſcantur legati, dum reuertãtur? quorum exſpectatio dubitationem belli affert: bello autem dubio, quod poteſt ſtudium eſſe delectus? Quamobrem P. C. legatorum mentionem nullam cenſeo faciendam: rem adminiſtrandam arbitror ſine vlla mora, & confeſtim gerẽdam: tumultum cenſeo decerni, iuſtitium edici, ſaga ſumi dico oportere, delectum haberi ſublatis vacationibus in vrbe, & in Italia, præter Galliam, tota. Quæ ſi erunt facta, opinio ipſa, & fama veſtræ ſeueritatis obruet ſcelerati gladiatoris amentiam: ſentiet ſibi bellum cum pop. Rom. eſſe ſuſceptum: experietur conſentientis ſenatus neruos atque vireis. nam nunc quidẽ partiũ contentionẽ eſſe dictitat. quarum partiũ? alteri victi ſunt: alteri ſunt è mediis C. Cæſaris partibus. niſi forte Cæſaris parteis à Panſa & Hircio conſulibus, & à filio C. Cæſaris oppugnari putamus. Hoc verò bellum non ex diſſenſione partium, ſed ex nefaria ſpe perditiſſimorum ciuium excitatum: quibus bona fortunæque noſtræ notatæ ſunt, & iam ad cuiuſque opinionem diſtributę. Legi epiſtolam Antonii, quàm ad quendam ſeptemuirũ capitalem hominem collegam ſuum miſerat. QVID CONCVPISCAS, TV VIDERIS: QVOD CONCVPIVERIS, CERTE HABEBIS. En, ad quem legatos mittamus? cui bellum moremur inferre? qui ne ſorti quidem fortunas noſtras deſtinauit: ſed libidini cuiuſq; nos ita addixit, vt ne ſibi quidẽ quidquam integrum, quod non alicui promiſſum iam ſit, reliquerit. cum hoc P. C. bello, bello, inquam, certandum eſt,

idq́ue confeſtim.legatorũ tarditas repudianda eſt. Quapropter ne multa nobis quotidie decernenda ſint, conſulib. totam remp.commendandam cenſeo, hisq; permittendũ, vt remp.defendant,prouideantq́ue ne quid reſpubl.detrimenti accipiat:cenſeoq; vt iis,qui in exercitu Antonii ſunt, ne ſit ea res fraudi,ſi ante kal. Febr.ab eo diſceſſerint. Hæc ſi cenſueritis,patres conſcripti, breui tempore libertatem populi Rom.auctoritatémq; veſtram recuperabitis: ſin autem lenius agetis, tamen eadem, ſed fortaſſe ſerius decernetis. De repub.quoad retuliſtis,ſatis decreuiſſe videor. Altera res eſt de honoribus: de quibus deinceps intelligo eſſe dicendum. Sed qui ordo in ſententiis rogandis ſeruari ſolet,eundem tenebo in viris fortibus honorandis. A Bruto igitur cõſule deſignato more maiorum capiamus exordium: cuius,vt ſuperiora omittam,quæ ſunt maxima illa quidem,ſed adhuc hominum magis iudiciis, quàm publicè laudata: quibúſnam verbis eius laudes huius ipſius temporis cõſequi poſſumus? neque enim vllam mercedem tanta virtus præter hanc laudis gloriæq; deſiderat. qua etiam ſi careat,tamẽ ſit ſeipſa cõtenta,atq; in memoria gratorum ciuium, tanquam in luce poſita lætetur. laus igitur iudicii teſtimoniiq; noſtri tribuẽda Bruto eſt.Quamobrem his verbis P. C.ſenatuſconſultum faciendum cenſeo: CVM D.Brutus imperator, cos.deſignatus,prouinciam Galliam in ſenatus populíque Romani poteſtate teneat,cumq; exercitũ tantũ, tam breui tẽpore,ſummo ſtudio municipiorũ,coloniarumq; prouinciæ Galliæ optimè de rep.meritæ,merentiſq; conſcripſerit, compararit: id eũ rectè,& ordine,exq; republ.feciſſe: idque D. Bruti præſtantiſſimum meritum in rempub.ſenatui populoq; Romano gratum eſſe,& fore.itaque ſenatum populúmque Romanum exiſtimare D.Bruti imper. cos. deſign. opera, conſilio, virtute, incredibiliq; ſtudio, & conſenſu prouinciæ Galliæ, reip.difficillimo tempore eſſe ſubuentum.Huic tanto merito Bruti,P.C. tantóque in rempubl. beneficio, qui eſt tantus honos, qui non debeatur? nam ſi M. Antonio patuiſſet Gallia,ſi oppreſſis municipiis, & colonis imparatis in illam vltimam Galliam penetrare potuiſſet, quantus reipubl.terror impenderet! dubitaret,credo,homo amentiſſimus,atque omnibus conſiliis præceps, & deuius,non ſolùm cũ exercitu

ſuo,

ſuo,ſed etiam cum omni immanitate barbariæ bellum inferre nobis,vt eius furorem ne Alpium quidem muro cohibere poſſemus. Hæc igitur habenda gratia eſt D. Bruto, qui illum nondum interpoſita auctoritate veſtra, ſuo conſilio, atque iudicio,non vt conſulem recepit,ſed vt hoſtem arcuit Gallia, séque obſideri,quàm hanc vrbem maluit. Habeat ergo huius tanti facti, támque præclari decreto noſtro teſtimonium ſempiternum: Galliaque, quæ ſemper præſidet, atque præſedit huic imperio,libertatique communi, merito iuréq; laudetur,quòd ſe,ſuasq; vireis non tradidit,ſed oppoſuit Antonio. Atq; etiam M.Lepido pro eius egregiis in rempubl.meritis decernendos honores quàm ampliſſimos cenſeo. ſemper ille populum Rom.liberum voluit, maximúmq; ſignum illo die dedit voluntatis, & iudicii ſui, cùm Antonio diadema Cæſari imponente ſe auertit, gemituq; & mæſtitia declarauit, quantum haberet odium ſeruitutis, quàm populum Rom.liberum cuperet: quàm illa quæ tulerat, temporũ magis neceſſitate,quàm iudicio tuliſſet. Quanta verò is moderatione vſus ſit in illo tempore ciuitatis, quod poſt mortem Cæſaris conſecutum eſt,quis noſtrûm obliuiſci poteſt? Magna hæc:ſed ad maiora properat oratio. quid enim, ô Dii immortales, admirabilius omnibus gentibus,quid optatius populo Romano accidere potuit, quàm cùm bellum ciuile maximum eſſet,cuius belli exitũ omnes timeremus,ſapientia etiam id potius exſtingui, quàm armis, & ferro rem in diſcrimen adducere? Quod ſi eadem ratio Cæſaris fuiſſet,in illo tetro,miſeróque bello:vt omittam patrẽ,duos Cn.Pompeii ſummi & ſingularis viri filios incolumeis haberemus: quibus certè pietas fraudi eſſe non debuit. vtinam omneis M. Lepidus ſeruare potuiſſet. facturum fuiſſe declarauit in eo quod potuit,cùm Sext.Pompeium reſtituit ciuitati, maximum ornamentum reip. clariſſimum monumentum clementiæ ſuæ. grauis illa fortuna populi Rom. graue fatum. Pompeio enim patre, quod imperii populi Ro. lumen fuit, exſtincto,interfectus eſt patris ſimillimus filius. ſed omnia mihi videntur Deorum immortalium iudicio expiata, Sext. Pompeio reipu.cõſeruato. Quam ob cauſſam iuſtã,atq; magnam,& quod periculoſiſſimum ciuile bellũ,maximumque humanitate, & ſapientia ſua M. Lepidus ad pacem concor-

diamque conuertit, ſenatuſconſultum his verbis cenſeo perſcribendum: CVM à M. Lepido imp. pontifice max. ſæpenumero reſpubl. & bene, & feliciter geſta ſit, populuſq; Roman. intellexerit, ei dominatũ regiũ maximè diſplicere: cũque eius opera, virtute, conſilio, ſingulariq; clementia, & mãſuetudine bellum acerbiſſimum ciuile ſit reſtinctũ, Sextuſque Pompeius, Cn. F. Magnus huius ordinis auctoritate ab armis diſceſſerit, & à M. Lepido imp. pont. max. ſumma ſenatus populiq; Ro. voluntate ciuitati reſtitutus ſit: ſenatũ populúmque Ro. pro maximis plurimiſq; in rempubl. M. Lepidi meritis, magnam ſpem in eius virtute, auctoritate, felicitate reponere otii, pacis, concordiæ, libertatis: eiuſq; in rempubl. meritorum ſenatum populúmq; Rom. memorem fore, eíque ſtatuam equeſtrem inauratam in roſtris, aut quo alio loco in foro vellet, ex huius ordinis ſententia ſtatui placere. Qui honos P.C. mihi maximus videtur: primùm, quia iuſtus eſt: non enim ſolùm datur propter ſpem temporũ reliquorũ, ſed pro ampliſſimis meritis redditur. nec verò cuiquam poſſumus cõmemorare hunc honorẽ à ſenatu tributũ, iudicio ſenatus ſoluto, & libero. Venio ad C. Cæſarẽ P.C. qui niſi fuiſſet, quis noſtrûm eſſe potuiſſet? aduolabat ad vrbem à Brundiſio homo impotentiſſimus, ardẽs odio, animo hoſtili in omneis bonos, cum exercitu Antonius. quid huius audaciæ, & ſceleri poterat opponi? nondum vllos duces habebamus, non copias: nullum erat conſilium publicũ, nulla libertas: dãdæ ceruices erant crudelitati nefariæ: fugã quærebamus omnes: quæ ipſa exitum non habebat. quis tũ nobis, quis populo R. obtulit hũc diuinum adoleſcentẽ Deus? qui, cùm omnia ad perniciẽ noſtram peſtifero illi ciui paterent, ſubitò præter ſpem omnium exortus, prius confecit exercitum, quem furori M. Antonii opponeret, quàm quiſquam hoc eum cogitare ſuſpicaretur. Magni honores habiti Cn. Pompeio, cũ eſſet adoleſcens, & quidẽ iure: ſubuenit enim reipubl. ſed ætate multò robuſtior, & militum ducem quærentium ſtudio paratior, & in alio genere belli. nõ enim omnib. Syllę cauſſa grata. declarat multitudo proſcriptorũ, tot municipiorũ maximæ calamitates. Cæſar autem annis multis minor veteranos cupienteis iã requieſcere armauit: eã cõplexus eſt cauſſam, quæ eſſet ſenatui, quæ populo, quæ

cunctæ

cunctæ Italiæ, quæ Diis hominibusq; gratiſſima. Et Pompeius ad L. Syllam maximum imperium, victoremque exercitum acceſſit; Cæſar ſe ad neminem adiunxit: ipſe princeps exercitus faciendi, & præſidii comparandi fuit. ille in aduerſariorum partibus agrum Picenum habuit inimicum; hic ex Antonii amicis, ſed amicioribus libertati, contra Antonium confecit exercitum. Illius opibus Sylla regnauit: huius præſidio Antonii dominatus oppreſſus eſt. Demus igitur imperium Cæſari, ſine quo res militaris adminiſtrari, teneri exercitus, bellum geri non poteſt: ſit proprætore eo iure, quo qui optimo: qui honos, quamquam eſt magnus illi ætati, tamen ad neceſſitatem rerum gerendarum, non ſolùm ad dignitatem valet. itaque illa quæramus, quæ vix hodierno die conſequemur. Sed ſæpe ſpero fore huius adoleſcentis ornandi, honorandi, & nobis, & populo Romano poteſtatem. hoc autem tempore ita cenſeo decernendum: Qvod C. Cæſar C. F. pont. proprært. ſummo reipubl. tempore milites veteranos ad libertatē populi Romani cohortatus ſit, eoſque conſcripſerit: quodq; legio Martia, Quartaque ſummo ſtudio optimoq; in remp. conſenſu, C. Cæſare duce, & auctore rempubl. libertatem populi Rom. defendant, defenderint: & quòd C. Cæſar proprætor, Galliæ prouinciæ cum exercitu ſubſidio profectus ſit, equites, ſagittarios, elephantos, in ſuam populique Romani poteſtatem redegerit, difficillimoque reipub. tempore ſaluti, dignitatiq; populi Romani ſubuenerit: ob eas cauſſas ſenatui placere, C. Cæſarem C. F. pont. proprætorem, ſenatorem eſſe, ſentētiamque loco prætorio dicere: eiusq; rationē quēmcumq; magiſtratum petet, ita haberi, vt haberi lege liceret, ſi anno ſuperiore quæſtor fuiſſet. Quid eſt enim P. C. cur eum non quàm primùm ampliſſimos honores capere cupiamus? Legibus enim annalibus cùm grandiorem ætatem ad conſulatum conſtituebant maiores noſtri, adoleſcentiæ temeritatem verebantur. C. Cæſar ineunte ætate docuit, ab excellenti eximiaque virtute progreſſum ætatis exſpectari non oportere. Itaque maiores noſtri veteres illi leges annaleis non habebant: quas multis poſt annis attulit ambitio, vt gradus eſſent petitionis inter æqualeis. ita ſæpe magna indoles virtutis, prius quàm reipub. prodeſſe potuiſſet, exſtin-

cta eſt. At verò apud antiquos Rulli, Decii, Coruini, multiq́; alii. recentiore autem memoria ſuperior Africanus, T. Flaminius, admodum adoleſcentes conſules facti, tantas res geſſerunt, vt populi Romani imperium auxerint, nomen ornarint. Quid Macedo Alexander? cùm ab ineunte ætate res maximas gerere cœpiſſet, nónne tertio & trigeſimo anno mortem obiit? quæ eſt ætas noſtris legibus decem annis minor, quàm cōſularis. Ex quo iudicari poteſt, virtutis eſſe, quàm ætatis curſum celeriorem. Nam quod ii, qui Cæſari inuident, ſimulant ſe timere: ne verendum quidem eſt, vt tenere ſe poſſit, vt moderari, ne honoribus noſtris elatus intẽperantius ſuis opibus vtatur. Ea natura rerum eſt, P.C. vt qui ſenſum veræ gloriæ ceperit, quiq; ſe ab ſenatu, ab equitibus, populoque Romano vniuerſo ſenſerit ciuem clarum haberi, ſalutaremq; reipublicæ, nihil cum hac gloria comparandum putet. Vtinam C. Cæſari, patri dico, contigiſſet adoleſcenti, vt eſſet ſenatui, atque optimo cuiq; cariſſimus. quod cùm conſequi neglexiſſet, omnem vim ingenii, quæ ſumma fuit in illo, in populari leuitate conſumpſit. Itaque cùm reſpectum ad ſenatum, & ad bonos non haberet, eam ſibi viam ipſe patefecit ad opes ſuas amplificãdas, quam virtus liberi populi ferre non poſſet. Eius autem filii longè ſanè diuerſa ratio eſt: qui cùm omnibus eſt, tum optimo cuiq; cariſſimus. in hoc ſpes libertatis poſita eſt: ab hoc accepta iam ſalus: huic ſummi honores & exquirũtur, & parati ſunt. Cuius igitur ſingularem prudentiam admiramur, eius ſtultitiam timemus? quid enim ſtultius, quàm inutilem potentiam, inuidioſas opes, cupiditatem dominandi præcipitem & lubricam anteferre veræ, graui, ſolidæ gloriæ? an hoc vidit puer: ſi ætate proceſſerit, non videbit? At eſt quibuſdam inimicus clariſſimis, atque optimis ciuibus. nullus iſte timor eſſe debet. omneis Cæſari inimicitias reip. condonauit: hanc ſibi iudicem conſtituit, hanc moderatricem omnium atq; factorum. ita enim ad remp. acceſſit, vt eam confirmaret, nō vt euerteret. omneis habeo cognitos ſenſus adoleſcẽtis: nihil eſt illi republ. carius, nihil veſtra auctoritate grauius, nihil bonorum virorum iudicio optatius, nihil vera gloria dulcius. Quamobrem ab eo non modò nihil timere, ſed maiora & meliora exſpectare debetis: neque in eo, qui

ad D.

ad D. Brutum obſidione liberãdum profectus ſit, timere, ne memoria maneat domeſtici doloris,quę plus apud eum poſſit,quàm ſalus ciuitatis. Audebo etiam obligare fidem meã, P.C. vobis,populoq; Romano: quòd profectò cùm me nulla vis cogeret,facere non auderem, pertimeſceremque in re maxima periculoſam opinionem temeritatis. promitto, recipio,ſpondeo,patres conſcripti, C. Cæſarem talem ſemper fore ciuem,qualis hodie ſit,qualemq; eum maximè velle, & optare debemus. Quæ cùm ita ſint,de Cæſare ſatis hoc tempore dictum habebo. Nec vero de L. Egnatuleio fortiſſimo & conſtantiſſimo ciue, amiciſſimo reip. ſilendum arbitror: ſed tribuendum teſtimonium virtutis egregiæ, quòd is legionem Quartam ad Cæſarem adduxerit,quę præſidio conſulibus,ſenatui, populoque Romano, reique publ. eſſet: ob eam cauſſam placere,vti L. Egnatuleio triennium ante legitimum tempus magiſtratus petere,capere,gerere liceat. In quo P. C. non tantum commodum tribuitur L. Egnatuleio, quantus honos. in tali enim re ſatis eſt nominari. De exercitu autem C. Cæſaris ita cenſeo decernendum: Senatui placere, militibus veteranis, qui Cæſaris pontificis,auctoritatemq; huius ordinis defenderint,atq; defendant: his,liberis eorum militiæ vacationem eſſe: vtique C. Panſa, A Hircius conſules, alter, ambóve cognoſcerent, qui ager iis coloniis eſſet, quò milites veterani deducti eſſent, qui contra legem Iuliam poſſideretur,vt is militibus veteranis diuideretur:de agro Campano ſeparatim cognoſcerẽt, inirentq; rationem de commodis militum veteranorum augendis: legionique Martiæ, & legioni Quartæ, & iis militibus, qui de legione ſecunda trigeſimaquinta, ad C. Panſam, A. Hircium conſules veniſſent, ſuaque nomina dediſſent: quod iis ſenatus populique Rom. libertas cariſſima ſit, & fuerit, vacationem militiæ ipſis,liberiſque eorum eſſe placere,extra tumultum Gallicum,Italicumq;: eaſq; legiones bello confecto miſſas fieri placere: quantamq; pecuniam militibus earũ legionũ in ſingulos C. Cæſar pontifex proprætor pollicitus ſit, tantã dari placere: vtique C. Panſa, A Hirtius conſules, alter, ambóve rationem agri habeant, qui ſine iniuria priuatorum diuidi poſſit: iſq; militib. legionis Martiæ,& legionis Quartæ ita daretur, aſſignaretur, vt quibus militibus ampliſſimè

dati, aſſignati eſſent. Dixi ad ea omnia conſules, de quibus retuliſtis: quæ ſi erunt ſine mora matureque decreta, facilius apparabitis ea, quæ tempus & neceſſitas flagitat. celeritate autem opus eſt: qua ſi eſſemus vſi, bellum, vt ſæpe dixi, nullum haberemus.

IN M. ANTONIVM AD QVIRITES, PHILIPPICA VI.

ORATIO XLVIII.

AVDITA vobis eſſe arbitror, Quirites, quę ſint acta in ſenatu, quæ fuerit cuiusq; ſententia. res enim ex kalend. Ian. agitata, paullò ante confecta eſt: minus quidem illa ſeuerè quàm decuit: non tamen omninò diſſolutè. mora eſt allata bello, non cauſſa ſublata. Quamobrem, quod quæſiuit à me P. Apuleius, homo & multis officiis mihi, & ſumma familiaritate coniunctus, & vobis amiciſſimus, ita reſpondebo, vt ea quib. non interfuiſtis, noſſe poſſitis. Cauſſa fortiſſimis optimisque conſulibus kalend. Ian. de repub. primùm referendi fuit ex eo, quòd XIII. kalend. Ian. ſenatus me auctore decreuit. Eo die primum, Quirites, fundamenta iacta ſunt reipublicæ. Fuit enim longo interuallo ita liber ſenatus, vt vos aliquando liberi eſſetis. Quo quidem tempore etiamſi ille dies vitæ finem mihi allaturus eſſet, ſatis magnum ceperam fructum, cùm vos vniuerſi vna mente atque voce iterum à me conſeruatam eſſe rempub. conclamaſtis. Hoc veſtro iudicio tanto, tamque præclaro excitatus, ita kal. Ian. veni in ſenatum, vt meminiſſem, quam perſonam impoſitā à vobis ſuſtinerem. Itaque bellum nefarium illatum reip. cùm viderem, nullam moram interponendam inſequendi M. Antonium putaui: hominemque audaciſſimum, qui multis

multis nefariis rebus antè commiſſis, hoc tempore imperatorem populi Rom. oppugnaret, coloniam veſtram fidiſſimam, fortiſſimamq́ue obſideret, bello cenſui perſequendū: tumultum eſſe decerni, iuſtitium edici, ſaga ſumi dixi placere: quo omnes acrius grauiusq́ue incumberent ad vlciſcendas reipub. iniurias, ſi omnia grauiſſimi belli inſignia ſuſcepta à ſenatu viderent. Itaque hæc ſententia, Quirites, ſic per triduum valuit, vt quamquam diſceſſio facta non eſſet, tamen præter paucos, omnes mihi aſſenſuri viderentur. Hodierno autem die, neſcio qua ei obiecta re, remiſſior ſenatus fuit: nam plures eam ſententiam ſecuti ſunt, vt quantum ſenatus auctoritas, veſterq; conſenſus apud Antonium valiturus eſſet, per legatos experiremur. Intelligo, Quirites, à vobis hanc ſententiam repudiari, neque iniuria. ad quem enim legatos? ad eúmne, qui pecunia publica diſſipata atque effuſa, per vim, & contra auſpicia impoſitis populo Rom. legibus, fugata concione, obſeſſo ſenatu, ad opprimendam rempublicam Brundiſio legiones accerſierit: ab his relictus, cum latronum manu in Galliam irruperit? Brutum oppugnet? Mutinam circumſedeat? quæ vobis poteſt cum hoc gladiatore conditionis, æquitatis, legationis eſſe communitas? Quamquam, Quirites, non eſt illa legatio, ſed denuntiatio belli, niſi paruerit. Ita enim eſt decretū, vt ſi legati ad Annibalem mitterentur. mittuntur enim qui nuntient, ne oppugnet conſulem deſignatum: ne Mutinam obſideat: ne prouinciam depopuletur: ne delectus habeat: ſit in ſenatus, populiq́ue Rom. poteſtate. Facile verò huic denuntiationi parebit, vt in patrum conſcriptorum, atq; in veſtra poteſtate ſit, qui in ſua numquam fuerit? Quid enim ille vmquam arbitrio ſuo fecit, ſemper eò tractus, quò libido rapuit, quò leuitas, quò furor, quò vinolentia? ſemper eum duo diſſimillima genera lenonum & latronum tenuerunt. ita domeſticis ſtupris, forenſibus paricidiis delectatur, vt mulieri citius auariſſimæ paruerit, quàm ſenatui populoque Romano. Itaque, quod paullò antè feci in ſenatu, faciam apud vos: teſtificor, denuntio, ante prædico, nihil M. Antonium eorum, quæ ſunt legatis mandata, facturum, vaſtaturū agros, Mutinam obſeſſurum, delectus, quà poſſit, habiturum. is eſt enim ille, qui ſemper ſenâtus iudicium &

auctoritatem, ſemper voluntatem veſtram poteſtatemque contempſerit. An ille id faciat, quod paullò ante decretũ eſt, vt exercitum citra flumen Rubiconem, qui finis eſt Galliæ, educeret, dum ne propius vrbem Romam c c. mil. admoueret? huic denuntiationi ille pareat? ille ſe fluuio Rubicone c c. milib. circumſcriptũ eſſe patiatur? non is eſt Antonius. nam ſi eſſet, non commiſiſſet, vt ei ſenatus, tamquam Annibali initio belli Punici denuntiaret, ne oppugnaret Saguntum. Quòd verò ita auocatur à Mutina, vt ab vrbe tamquam peſtifera flamma arceatur, quam habet ignominiam? quod iudicium ſenatus? quid? quòd à ſenatu dantur mandata legatis, vt D. Brutum, militesq; eius adeant, iiſque demonſtrent ſumma in rempub. merita, beneficiaq; eorum grata eſſe ſenatui, populoq; Rom. eiſque eam rem magnæ laudi, magnoq; honori fore? paſſurúmne cenſetis Antonium introire Mutinam legatos? exire inde tuto? numquam patietur, mihi credite. noui violentiam, noui impudentiam, noui audaciam. Nec verò de illo, ſicut de homine aliquo, debemus, ſed vt de importuniſſima bellua cogitare. Quæ cùm ita ſint, non omnino diſſolutum eſt, quod decreuit ſenatus, habet atrocitatis aliquid legatio: vtinam nihil haberet moræ. nam cùm pleriſque in rebus gerendis tarditas, & procraſtinatio odioſa eſt: tum hoc bellum indiget celeritatis. ſuccurrendum eſt D. Bruto: omnes vndique copiæ colligendæ: horam eximere nullam in tali ciue liberando ſine ſcelere poſſumus. An ille non potuit, ſi Antonium conſulem, ſi Galliam Antonii prouinciam iudicaſſet, legiones Antonio, & prouinciam tradere? domum redire? triumphare? primus in hoc ordine, quoad magiſtratum iniret, ſententiam dicere? quid negotii fuit? ſed ſe cùm Brutum eſſe meminiſſet, veſtræque libertati natum, non otio ſuo, quid egit aliud, niſi vt penè corpore ſuo Gallia prohiberet Antonium? Ad hunc vtrũ legatos, an legiones, ire oportebat? Sed præterita omittamus: properent: quod video eſſe facturos. vos ſaga parate. eſt enim ita decretum, vt ſi ille auctoritati ſenatus non paruiſſet, ad ſaga iretur. ibitur: non parebit: nos amiſſos tot dies rei gerendæ queremur. Non metuo, Quirites, ne cùm audierit Antonius, me hoc in ſenatu & in concione confirmaſſe, numquam illum futurum in ſenatus poteſtate,

ſtâte, refellendi mei cauſſa, vt ego nihil vidiſſe videar, vertat ſe, ſenatui pareat. numquam faciet: non inuidebit huic meę gloriæ: malet me ſapientem à vobis, quam ſe modeſtũ exiſtimari. quid? ipſe ſi velit, num etiam L. fratrem paſſurum arbitramur? nuper quidem dicitur ad Tybur, vt opinor, cùm ei labare M. Antonius videretur, mortẽ fratri eſſe minitatus. Etiámne ab hoc myrmillone Aſiatico ſenatus mandata, legatorum verba audientur? nec enim ſecerni à fratre poterit, tanta præſertim auctoritate. nam hic inter illos Africanus eſt: pluris habetur, quàm L. Trebellius, pluris quàm T. Plancius, quàm Exitius adoleſcens nobilis. Plancium, qui omnibus ſententiis maximo veſtro plauſu condemnatus, neſcio quomodo ſe coniecit in turbam, atq; ita mœſtus rediit, vt retractus, non reuerſus videretur, ſic cõtemnit, tamquam ſi illi aqua, & igni interdictum ſit. aliquando negat ei locum oportere in curia, qui incenderit curiam. Nam Trebellium valde iam diligit: oderat tum, cùm ille tabulis nouis aduerſabatur: iam fert in oculis, poſtquam ipſum Trebellium vidit ſine tabulis nouis ſaluum eſſe non poſſe. audiſſe enim vos arbitror, Quirites, quod etiam videre potuiſtis, quotidie ſponſores & creditores L. Trebellii conuenire. O fides! (hoc enim puto Trebellium ſumpſiſſe cognomen) quæ poteſt eſſe maior fides, quàm fraudare creditores? domo profugere? propter æs alienum ire ad arma? vbi plauſus ille in triumpho eſt? ſæpe ludis? vbi ædilitas delata ſummo ſtudio bonorum? quis eſt, qui hunc non caſu exiſtimet rectè feciſſe? nequitia eſt, ſcelere. Sed redeo ad amores, deliciasq; veſtras L. Antoniũ, qui vos omnes in fidem ſuam recepit. negatis? num quiſnam eſt veſtrûm, qui tribum non habeat? certe nemo. atqui illum quinque & triginta tribus patronum adoptarunt. rurſus reclamatis? Aſpicite à ſiniſtra illam equeſtrem ſtatuam inauratã, in qua quid inſcriptum eſt? QVINQVE ET TRIGINTA TRIBVS PATRONO POPVLI ROM. Igitur eſt patronus L. Antonius. malam quidem illi peſtem: clamori enim veſtro aſſentior. non modò hic latro, quem clientem habere nemo velit: ſed quis vmquam tantis opibus, tantis rebus geſtis fuit, qui ſe populi Romani victoris, dominiq; omnium gentium tutorem dicere auderet? in foro L. Antonii ſtatuã vide-

mus: ſicut illam Q. Tremellii, qui Hernicos deuicit, antè Caſtoris. O impudẽtiam incredibilem! tantúmne ſibi ſumpſit, quia Mylaſis myrmillo Thracem iugulauit familiarem ſuum? quonam modo iſtum ferre poſſemus, ſi in hoc foro ſpectantibus vobis depugnaſſet? ſed hæc vna ſtatua. at altera ab equitibus Rom. in equo publico: qui item adſcribunt, PATRONO. quem vmquam iſte ordo patronum adoptauit? ſi quemquam, debuit me. ſed me omitto: quem cenſorem? quem imperatorem? agrum his diuiſit. O ſordidos, qui acceperunt: improbum, qui dederit. Statuerunt etiam tribuni militares, qui in exercitibus Cæſaris duobus fuerũt. Quis eſt iſte ordo? multi fuerunt multis legionibus per tot annos: his quoque diuiſit Semurium. Campus Martius reſtabat, niſi prius cum fratre fugiſſet. Sed hæc agrorum aſſignatio paullò ante, Quirites, L. Cæſaris clariſſimi viri, & præſtantiſſimi ſenatoris ſententia diſſoluta eſt. huic enim aſſenſi, ſeptemuirûm acta ſuſtulimus. Iacent beneficia Nuculæ, friget patronus Antonius. nam poſſeſſores animo æquiore diſcedent: nullam impenſam fecerant: nondum inſtruxerant, partim quia non confidebant, partim quia non habebant. Sed illa ſtatua palmaris, de qua ſi meliora tẽpora eſſent, non poſſem ſine riſu dicere: L. ANTONIO, IANI MEDII PATRONO. Itáne? Ianus medius in L. Antonii clientela ſit? quis vmquam in illo Iano inuentus eſt, qui L. Antonio mille nummûm ferret expenſum? Sed nimis multa de nugis: ad cauſſam bellumque redeamus: quamquam non alienum fuit, perſonas quaſdam à vobis recognoſci: vt quibuſcum bellum gereretur, poſſitis taciti cogitare. Ego autem vos hortor, Quirites, vt etiam ſi melius aliud fuit, tamen legatorum reditum exſpectetis animo æquo. celeritas detracta de cauſſa eſt, boni tamen aliquid acceſſit ad cauſſam. cùm enim legati renuntiarint, quod certè renuntiabunt, non in veſtra poteſtate, non in ſenatus eſſe Antonium: quis erit tam improbus ciuis, qui illum ciuem habendum putet? nunc enim ſunt, pauci illi quidem, ſed tamen plures, quàm republica dignum eſt, qui ita loquantur, Ne legatos quidem exſpectabimus? Iſtam certè vocem, ſimulationemque clementiæ, extorquebit iſtis res ipſa publica. Quo etiam, vt confitear vobis, Quirites, minus hodierno die

die contendi, minus laboraui, vt mihi ſenatus aſſentiens tumultum decerneret, ſaga ſumi iuberet. malui, viginti diebus poſt ſententiam meam laudari ab omnibus, quàm à paucis hodie vituperari. Quapropter, Quirites, exſpectate legatorum reditum, & paucorum dierum moleſtiam deuorate. qui cùm redierint, ſi pacem adferent, cupidum me: ſi bellū, prouidum iudicatote. An ego non prouideam meis ciuibus? nō dies noctéisque de veſtra libertate, de reipublicæ ſalute, cogitem? Quid enim non debeo vobis, Quirites? quem vos à ſe ortum, hominibus nobiliſſimis omnibus honoribus prætuliſtis? an ingratus ſum? quis minus? qui partis honoribus, eoſdem geſſi in foro labores, quos in petendis. rudis in republica? quis exercitatior? qui viginti iam annos bellum gerā cum improbis ciuibus? Quamobrem, Quirites, conſilio, quantum potero, labore plus pene, quàm potero, excubabo, vigilaboque pro vobis. etenim quis eſt ciuis, præſertim hoc gradu, quo me vos eſſe voluiſtis, tam oblitus beneficii veſtri, tam immemor patriæ, tam inimicus dignitatis ſuæ, quē nō excitet, non inflammet tantus veſter iſte conſenſus? multas magnasq; habui conſul conciones, multis interfui: nullam vmquam vidi tantam, quanta nunc veſtra eſt. vnum ſentitis omnes, vnum ſtudetis, M. Antonii conatus auertere à repu. furorem exſtinguere, opprimere audaciam. idem volunt omnes ordines: eodem incumbunt municipia, coloniæ, cuncta Italia. Itaque ſenatum bene ſua ſponte firmum firmiorē veſtra auctoritate feciſtis. Venit tempus, Quirites, ſeriùs ominò, quàm dignum populo Rom. fuit: ſed tamen ita maturum, vt differri iam hora non poſſit. fuit aliquis fatalis caſus, vt ita dicam: quē tulimus, quoquo modo ferendus fuit. nunc ſi quis erit, erit voluntarius. populo Rom. ſeruire fas nō eſt, quem Dii immortales omnibus gentibus imperare voluerunt. res in extremum eſt adducta diſcrimen: de libertate decernitur. aut vincatis oportet, Quirites, quod profectò & pietate veſtra, & tanta concordia conſequemini: aut quiduis potiùs quàm ſeruiatis. Alię nationes ſeruitutem pati poſſunt: populi Rom. eſt propria libertas.

IN M. ANTONIVM IN SENATV PHILIPPICA VII.

ORATIO XLIX.

PARVIS de rebus, ſed fortaſſe neceſſariis, conſulimur, patres conſcripti: de Appia via, & de Moneta conſul, de Lupercis tribuni plebi referunt. quarum rerum etſi facilis explicatio videtur, tamen animus aberrat à ſententia, ſuſpenſus curis maioribus. Adducta eſt enim P.C. res in maximum periculum & in extremum penè diſcrimen. Non ſine cauſſa legatorum iſtam miſſionem ſemper timui, numquam probaui: quorum reditus quid ſit allaturus, ignoro: exſpectatio quidem quantum adferat languoris animis, quis non videt? non enim ſe tenent ii, qui ſenatum dolent ad auctoritatis priſtinæ ſpem reuireſcere, coniunctum huic ordini populum Romanum, conſpirantem Italiam, paratos exercitus, expeditos duces. iam nunc fingunt Antonii reſponſa, eademque defendunt. alii, poſtulare illum, vt omnes exercitus dimittantur. ſcilicet legatos ad eum miſimus, non vt pareret, & dicto audiens eſſet huic ordini, ſed vt conditiones ferret, leges imponeret, reſerare nos exteris gentibus Italiam iuberet, ſe præſertim incolumi, à quo maius periculum, quàm ab vllis nationibus extimeſcendum eſt. alii, remittere eum nobis Galliam citeriorem, illam vltimã poſtulare. præclarè: ex qua non legiones ſolùm, ſed etiam nationes ad vrbem conetur adducere. alii, nihil eum iam niſi modeſti poſtulare. Macedoniam ſuam vocat omninò: quoniam C. frater eſt inde reuocatus. Sed quæ prouincia eſt, ex qua illa fax excitare non poſſit incendium? Itaque iidem quaſi prouidi ciues, & ſenatores diligentes, bellicũ me cecini ſſe dicunt; ſuſcipiunt partis patroci-

trocinium,qui ſic diſputant, Irritatũ Antoniũ non oportuit. nequam eſt homo ille,atq; cõfidens. multi præterea improbi (quos quidem à ſe primùm numerare poſſunt,qui hæc loquuntur) eos cauendos eſſe denuntiant. verum igitur in nefariis ciuibus vlciſcendis,cùm poſſis, an pertimeſcendis diligentior cautio eſt? Atq; hæc illi loquuntur, qui quondam propter leuitatẽ populares habebantur.Ex quo intelligi poteſt,animo illos abhorruiſſe ſemper ab optimo ciuitatis ſtatu,non voluntate fuiſſe populares: quî enim euenit,vt qui in rebus improbis populares fuerint, iidem in re vna maximè populari,quòd eadem ſalutaris reipu.ſit, improbos ſe,quàm populares eſſe malint? me quidem ſemper (vt ſcitis) aduerſatum multitudinis temeritati,hęc fecit præclariſſima cauſſa popularem. Et quidem dicuntur, vel potius iidem ipſi ſe dicunt conſulareis: quo nomine dignus eſt nemo, niſi qui tanti honoris nomẽ poteſt ſuſtinere. faueas tu hoſti? ille litteras ad te mittat de ſua ſpe rerũ ſecundarum? eas tu lætus proferas? recites? deſcribendas etiam des improbis ciuibus? eorum furorem augeas? eorum augeas animos? bonorũ ſpẽ, virtutemq; debilites? & te conſularem,aut ſenatorem,denique ciuem putes? Accipiet in optimam partem C.Panſa fortiſſimus conſul, atque optimus. etenim dicã animo amiciſſimo: hunc ipſum mihi hominem familiariſſimum, niſi talis conſul eſſet, vt omneis vigilias, curas, cogitationesque in reipublicæ ſalute defigeret, conſulem non putarem. quamquam nos ab ineunte illius ætate vſus, conſuetudo,ſtudiorũ etiam honeſtiſſimorum ſocietas, ſimilitudoque coniungit: eiuſdemque curam incredibilem in aſperrimis belli ciuilis periculis perſpexi non modò ſalutis, ſed etiam dignitatis meæ: tamen eumdem, vt dixi, niſi tali conſul eſſet, negare eſſe conſulem auderem. idem nõ modò conſulem eſſe dico, ſed etiam memoria mea præſtantiſſimum, atque optimum conſulem: non quin pari virtute, & voluntate alii fuerint: ſed tantam cauſſam non habuerunt, in qua & virtutem, & voluntatem ſuam declararent. Huius magnitudini animi, grauitati, ſapientiæ tempeſtas eſt oblata formidoloſiſſimi temporis. Tum autẽ illuſtratur conſulatus, cùm gubernat rempu. ſi non optabili, at neceſſario tempore. Magis autem neceſſarium P.C. nullum tempus vnquam fuit. Itaque ego

ille,qui ſemper auctor pacis fui,cuique pax præſertim ciuilis, quamquam omnibus bonis,mihi tamẽ in primis fuit optabilis(omne enim curriculum induſtriæ noſtrę in foro,in curia,in amicorum periculis propulſandis , elaboratum eſt: hinc honores ampliſſimos,hinc mediocreis opes,hinc dignitatem,ſi quam habemus,conſecuti ſumus)ego itaque pacis, vt ita dicam , alumnus, qui quantuſcunque ſum (nihil enim mihi arrogo) ſine pace ciuili certè non fuiſſem (periculosè dico: quemadmodum accepturi P. C. ſitis, horreo: ſed pro mea perpetua cupiditate veſtræ dignitatis retinendæ,& augendæ,quæſo,oróque vos P. C. vt primò ſi erit vel acerbum auditu,vel incredibile à M. Cicerone eſſe dictum , accipiatis ſine offenſione,quod dixero: néve id prius , quàm quale ſit explicauero,repudietis) ego ille,dicam ſæpius,pacis ſemper laudator , ſemper auctor, pacem cum M. Antonio eſſe nolo.

magna ſpe ingredior in reliquam orationem,P.C.quoniam periculoſiſſimum locum ſilentio ſum præteruectus.cur igitur pacem nolo? quia turpis eſt,quia periculoſa,quia eſſe nõ poteſt.Quæ tria dum explico,peto à vobis P.C.vt eadem benignitate,qua ſoletis, verba mea audiatis. Quid eſt inconſtantia,mobilitate, leuitate,cùm ſingulis hominibus, tũ verò vniuerſo ſenatui turpius?quid porrò inconſtantius,quàm quem modò hoſtem non verbo , ſed re multis decretis iudicaritis,cum hoc pace velle ſubitò coniungi? Niſi verò,cùm C.Cæſari meritos quidem illi honores & debitos,ſed tamen immortaleis & ſingulareis decreuiſtis, vnam ob cauſſam, quòd contra M. Antonium exercitum comparauiſſet, non hoſtem Antonium iudicauiſtis, nec tum hoſtis eſt à vobis iudicatus Antonius,cùm laudati auctoritate veſtra veterani milites , qui Cæſarem ſecuti eſſent. Nec tum hoſtem Antonium iudicaſtis, cùm fortiſſimis legionibus,quòd illum qui conſul appellabatur,cùm eſſet hoſtis , reliquiſſent , vacationes,pecunias,agros ſpopondiſtis ? Quid? cùm Brutum omine quodam illius generis & nominis, natum ad remp. liberandam, exercitumque eius pro libertate populi Romani bellum gerentem cum Antonio , prouinciamq; fideliſſimã, atque optimam Galliam laudibus ampliſſimis affeciſtis, tũ non hoſtem iudicaſtis Antonium? Quid: cùm decreuiſtis vt conſul alter, ambóve ad bellum proficiſcerentur: quod erat bellum,

bellum, ſi hoſtis Antonius non erat? Quid igitur profectus eſt vir fortiſſimus meus collega & familiaris A. Hircius cõſul? at qua imbecillitate? qua macie? ſed animi vireis corporis infirmitas non retardauit. æquum credo putauit, vitam, quam populi Romani votis retinuiſſet, pro libertate populi Romani in diſcrimen adducere. Quid? cùm delectus haberi tota Italia iuſſiſtis, cùm vacationes omneis ſuſtuliſtis, tum ille hoſtis non eſt iudicatus? armatorum officinas in vrbe videtis, milites cum gladiis ſequuntur conſulem: præſidio ſunt ſpecie conſuli, re & veritate nobis. omnes ſine vlla recuſatione, ſummo etiam cum ſtudio nomina dant, parent auctoritati veſtræ: non eſt iudicatus hoſtis Antonius? At legatos miſimus. heu me miſerum, cur ſenatum cogor, quem laudaui ſemper, reprehendere? quid? vos cenſetis P. C. legatorum miſſionem populo Romano vos probauiſſe? non intelligitis, non auditis, meam ſententiam flagitari? cui cùm pridie frequentes eſſetis aſſenſi, poſtridie ad ſpem eſtis inanem pacis deuoluti. Quàm turpe porrò eſt, legiones ad ſenatum legatos mittere, ſenatum ad Antonium? quamquam illa legatio non eſt: denuntiatio eſt, paratum illi exitium, niſi paruerit huic ordini. quid refert? tamen opinio eſt grauior. miſſos enim legatos omnes vident. decreti veſtri non omnes verba nouerunt. Retinenda igitur nobis conſtantia, grauitas, perſeuerantia. repetenda eſt vetus illa ſeueritas: ſiquidẽ auctoritas ſenatus, decus, honeſtatem, laudem, dignitatemque deſiderat: quibus rebus hic ordo caruit nimium diu. ſed erat tunc excuſatio oppreſſis: miſera illa quidem, ſed tamen iuſta. nunc nulla eſt. Liberati iam regio dominatu videbamur. Multò poſtea grauius vrgebamur armis domeſticis: ea ipſa depulimus nos quidem: extorquenda ſunt. quod ſi non poſſumus facere (dicam, quod dignum eſt ſenatore, & Romano homine) moriamur. quanta illa erit reipublicæ turpitudo, quantum dedecus, quanta labes, dicere in hoc ordine ſententiam M. Antonium conſulari loco? cuius vt omittam innumerabilia ſcelera vrbani conſulatus, in quo pecuniam publicam maximam diſſipauit, exſules ſine lege reſtituit, vectigalia vendidit, prouincias de populi Romani imperio ſuſtulit, regna addixit pecunia, leges ciuitati per vim impoſuit, armis aut obſedit, aut excluſit ſenatum: vt hæc, in-

quam,omittam, ne hoc quidem cogitatis, eum, qui Mutinã coloniam pop.Ro.firmiſſimam oppugnarit, conſulem deſignatum obſederit, depopulatus agros ſit, hunc in eum ordinem recipi, à quo toties ob has ipſas cauſſas hoſtis iudicatus ſit, quàm fœdum flagitioſumque ſit? Satis multa de turpitudine. Dicam deinceps, quod propoſui, de periculo: quod etſi minùs eſt fugiendum, quam turpitudo, tamen offendit animos maioris partis hominum magis. Poteritis igitur exploratam habere pacem, cùm in ciuitate Antonium videbitis, vel potiùs Antonios? niſi forte contemnitis Lucium: ego ne Caium quidem. ſed, vt video, dominabitur Lucius. eſt enim patronus XXXV. tribuum: quarum ſua lege, qua cum C. Cæſare magiſtratus ſortitus eſt, ſuffragium ſuſtulit: patronus centuriarum equitum Romanorum, quas item ſine ſuffragio eſſe voluit, patronus eorum qui tribuni militares fuerunt: patronus Iani medii. quis huius potentiam poterit ſuſtinere? præſertim cùm eoſdem in agros etiam deduxerit. quis vmquam omneis tribus? quis equites Romanos? quis tribunos militareis? Gracchorum potentiã maiorem fuiſſe arbitramini, quàm huius gladiatoris futura ſit? quem gladiatorem non ita appellaui, vt interdum etiam M. Antonius gladiator appellari ſolet; ſed vt appellãt ii, qui planè, & Latinè loquuntur. Myrmillo in Aſia depugnauit: cùm ornaſſet Thræcidicis comitem & familiarem ſuum, illum miſerum fugientem iugulauit: luculentam tamen ipſe plagam accepit, vt declarat cicatrix. qui familiarem iugularit, quid hic, occaſione data, faciet inimico? & qui illud animi cauſſa fecerit, hunc prædæ cauſſa quid facturum putatis? non rurſus improbos decuriabit? non ſolicitabit rurſus agrarios? non quæret vrbe expulſos? M. verò Antonius non is erit, ad quem omni motu concurſus fiat ciuium perditorum, vt nemo ſit alius, niſi ii, qui vnà ſunt, & ii, qui hîc ei nunc apertè fauent, parúmne erunt multi? præſertim cùm bonorum præſidia diſceſſerint, illi parati ſint ad nutum futuri. Ego verò metuo, ſi hoc conſilio lapſi erimus, ne illi breui tempore nimis multi nobis eſſe videantur. Nec ego pacem nolo: ſed pacis nomine bellum inuolutum reformido. quare ſi pace frui volumus, bellum gerendum eſt: ſi bellum omittemus, pace numquam fruemur. eſt autem

noſtri

noſtri conſilii, patres conſcripti, in poſterum quàm longiſſime prouidere. iccirco in hac cuſtodia, & tamquam ſpecula collocati ſumus, vt vacuum metu populum Romanum noſtra vigilia, & proſpicientia redderemus. Turpe eſt ſummo conſilio orbis terræ, præſertim in re tam perſpicua, conſilium intelligi defuiſſe. Eos conſules habemus, eã populi Romani alacritatem, eum conſenſum Italiæ, eos duces, eos exercitus, vt nullam calamitatem reſpub. accipere poſſit ſine culpa ſenatus. Equidem non deero, monebo, prædicam, denuntiabo, teſtabor ſemper Deos hominesque, quid ſentiam: nec ſolùm fidem meam, quod fortaſſe videtur ſatis eſſe, ſed in principe ciue non eſt ſatis, curam, conſilium, vigilantiamque præſtabo. Dixi de periculo, docebo ne coagmentari quidem poſſe pacem. de tribus enim quæ propoſui, hoc extremum eſt. Quæ poteſt eſſe pax M. Antonio primùm cum ſenatu? quo ore ille vos poterit, quibus illum viciſſim vos oculis intueri? quis veſtrûm illum, quem ille veſtrûm non oderit? age, vos ille ſolus, & vos illum? quid? ii, qui Mutinam circumſedent, qui in Gallia delectus habent, qui in noſtras fortunas imminent, amici vmquam vobis erunt, aut nos illis? an equites Roman. amplectetur? occulta enim fuit eorum voluntas, iudiciumque de M. Antonio? qui frequentiſſimi in gradibus Concordiæ ſteterũt, qui vos ad libertatem recuperandam incitauerunt, arma, ſaga, bellum flagitauerunt: me vna cum populo Romano in concionem vocauerunt; hi Antonium diligent? cum his pacem ſeruabit Antonius? Nam quid ego de vniuerſo populo Romano dicam? qui pleno ac referto foro, bis me vna mente, atque voce in concionem vocauit, declarauitque maximam libertatis recuperandæ cupiditatem. Itaque quod erat optabile antea, vt populum Romanũ comitem haberemus, nunc habemus ducem. Quæ eſt igitur ſpes, qui Mutinam circumſedent imperatorem populi Rom. exercitumq; oppugnãtes, iis pacẽ cum populo Ro. eſſe poſſe? An cum municipiis pax erit, quorum tanta ſtudia cognoſcuntur in decretis faciendis, militibus dandis, pecuniis pollicendis, vt in ſingulis oppidis curiam populi Romani non deſideretis? Laudãdi ſunt ex huius ordinis ſententia Firmani, qui principes pecuniæ pollicendæ fuerunt: reſpondendum honorificè eſt Mar-

rucinis,qui ignominia notandos cenſuerunt eos, qui militiam ſubterfugiſſent. hæc iam tota Italia fiunt. Magna pax Antonio cum iis, his item cum illo. quæ poteſt maior eſſe diſcordia? in diſcordia autem pax ciuilis eſſe vllo pacto poteſt? vt omittam multitudinem: L. Viſidio equiti Roman. hominiin primis ornato atque honeſto,ciuique ſemper egregio, cuius ego excubias & cuſtodias mei capitis cognoui in conſulatu meo; qui vicinos ſuos nõ cohortatus eſt ſolùm,vt milites fierent, ſed etiam facultatibus ſuis ſubleuauit: huic,inquam,tali viro,quem nos ſenatuſcõſulto collaudare debemus, poterítne eſſe pacatus Antonius? Quid C. Cæſari? qui illum vrbe: quid D. Bruto,qui Gallia prohibuit? Iam verò ipſe ſe placabit,& leniet prouinciæ Galliæ, à quo excluſus & repudiatus eſt? omnia videbitis, P.C. niſi proſpicitis, plena odiorum,plena diſcordiarum, ex quibus oriuntur bella ciuilia.Nolite igitur id velle, quod fieri non poteſt; & cauete per Deos immortaleis,P.C. ne ſpe præſentis pacis, perpetuam pacem amittatis. Quorſum hæc omnis ſpectat oratio? quid enim legati egerint nondum ſcimus: at verò erecti,excitati,parati, armati animis iã eſſe debemus, ne blãda,aut ſupplici oratione,aut æquitatis ſimulatione fallamur. omnia fecerit oportet , quæ interdicta, & denuntiata ſunt, prius quàm aliquid poſtulet: Brutum, exercitumque eius oppugnare,vrbes, & agros prouinciæ Galliæ populari deſtiterit: ad Brutum adeundi legatis poteſtatem fecerit,exercitum circa flumen Rubiconem eduxerit, nec propius vrbẽ millia paſſuum ducenta admouerit: fuerit in ſenatus populique Rom. poteſtate. hæc ſi fecerit, erit integra poteſtas nobis deliberandi: ſi ſenatui non paruerit, non illi ſenatus, ſed ille populo Romano bellum indixerit. Sed vos moneo, P.C. libertas agitur populi Romani quæ eſt commendata vobis: vita,& fortunæ optimi cuiuſque,quò cupiditatem infinitam cum immani crudelitate iampridem intendit Antonius: auctoritas veſtra,quam nullam habebitis, niſi nũc retinueritis. tetram & peſtiferam belluam, ne incluſam, & conſtrictam dimittatis, cauete. Te ipſum Panſa moneo (quamquã non eges conſilio,quo vales plurimùm: tamen etiam ſummi gubernatores in magnis tempeſtatibus à vectorib. admoneri ſolent) hunc tuum tantum apparatum,tamque præclarum,

rum, ne ad nihilum recidere patiare. tempus habes tale, quale nemo habuit vmquam: hac grauitate ſenatus, hoc ſtudio equeſtris ordinis, hoc ardore populi Romani potes in perpetuum rempublicam metu, & periculo liberare.

IN M. ANTONIVM PHILIPPICA VIII.

ORATIO L.

CONFVSIVS heſterno die eſt acta res, C. Panſa, quàm poſtulabat inſtitutum conſulatus tui. Parum mihi viſus es eos, quibus cedere non ſoles, ſuſtinere. Nam cùm ſenatus ea virtus fuiſſet, quæ ſolet, & cùm reuiderent omnes eſſe bellum, quidamque id verbum remouendum arbitrarentur: tua voluntas in diſceſſione fuit ad lenitatem propenſior. Victa igitur eſt propter aſperitatem, te auctore, noſtra ſententia: vicit L. Cæſaris ampliſſimi viri, qui verbi atrocitate dempta, oratione fuit, quàm ſententia, lenior. Quamquam is quidem antequam ſententiam diceret, propinquitatem excuſauit. Idem fecerat, me conſule, in ſororis viro, quod hoc tempore in ſororis filio fecit, vt & luctu ſororis moueretur, & ſaluti reip. prouideret. Atque ipſe tamen Cæſar præcepit vobis, quodāmodo, P.C. ne ſibi aſſentiremini, cùm ita dixit, aliam ſententiam ſe dicturum fuiſſe, eamque ſe ac republ. dignam, niſi propinquitate impediretur. Ergo ille auunculus: num etiā vos auunculi, qui illi eſtis aſſenſi? At in quo fuit controuerſia? Belli nomen ponendum in ſententia quidam non putabant: tumultum appellare malebant, ignari non modò rerum, ſed etiam verborum. Poteſt enim eſſe bellum ſine tumultu, tumultus eſſe ſine bello non poteſt. Quid eſt enim aliud tumultus, niſi perturbatio tanta, vt maior timor oria-

tur? vnde etiam nomen ductum eſt tumultus. Itaque maiores noſtri tumultum Italicum, quòd erat domeſticus: tumultum Gallicum, quòd erat Italiæ finitimus, præterea nullum tumultum nominabant. Grauius autem eſſe tumultum, quàm bellum, hinc intelligi licet, quòd bello Italico vacationes valent, tumultu non valent. Ita fit, quemadmodum dixi, vt bellum ſine tumultu poſſit, tumultus ſine bello eſſe non poſſit. Etenim cùm inter bellum, & pacem medium nihil ſit, neceſſe eſt tumultũ, ſi belli non ſit, pacis eſſe. quo quid abſurdius dici, aut exiſtimari poteſt? Sed nimis multa de verbo: rem potius videamus, P.C. quam quidẽ intelligo verbo fieri interdum deteriorem ſolere. Nolumus hoc bellum videri. quam igitur municipiis & coloniis ad excludendum Antonium auctoritatem damus? quam vt milites fiant ſine vi, ſine multa, ſtudio, voluntate? quam vt pecunias in temp. polliceantur? Si enim belli nomen tolletur, municipiorum ſtudia tollentur: conſenſus populi Ro. qui iam deſcendit in cauſſam, ſi nos langueſcimus, debilitetur neceſſe eſt. Sed quid plura? D. Brutus oppugnatur: non eſt bellũ? Mutiña obſidetur: ne hoc quidem bellum eſt? Gallia vaſtatur: quæ pax poteſt eſſe certior? Illud verò quis poteſt bellum eſſe dicere? conſulem fortiſſimum virum cum exercitu miſimus: qui cùm eſſet infirmus ex graui diuturnoq; morbo, nullam ſibi putauit excuſationem eſſe oportere, cùm ad reip. præſidiũ vocaretur. C. quidẽ Cæſar nõ exſpectauit noſtra decreta: præſertim cùm illud eſſet ætatis: bellũ contra Antonium ſua ſponte ſuſcepit. decernẽdi enim tempus nondum erat: belli autem gerendi tempus ſi prætermiſiſſet, videbat, repub. oppreſſa, nihil poſſe decerni. Ergo illi nunc, & eorum exercitus in pace verſantur. non eſt hoſtis is, cuius præſidium Claterna deiecit Hircius? non eſt hoſtis, qui conſuli armatus obſiſtit? deſignatum conſulem oppugnat? nec illa hoſtilia verba, nec bellica, quę paullò ante ex collegę litteris Panſa recitauit? DEIECI PRAESIDIVM: CLATERNA POTITVS SVM: FVGATI EQVITES: PROELIVM COMMISSVM: OCCIDI ALIQVOT. quæ pax poteſt eſſe maior? delectus tota Italia decreti ſublatis vacationibus: ſaga cras ſumentur: conſul ſe cum præſidio deſcenſurum dixit. Vtrum hoc bellum non eſt? etiam tantum bellum, quãtum

tum numquam fuit. Ceteris enim bellis, maximeque ciuilibus contentionē reipublicæ cauſſa faciebat. Sylla cum Sulpitio de iure legum, quas per vim Sylla latas dicebat: Cinna cum Octauio de nouorum ciuium ſuffragiis: rurſus cum Mario, & Carbone Sylla, ne dominarentur indigni, & vt clariſſimorum hominum crudeliſſimam punireturnecē. Horum omnium bellorum cauſſæ ex republicæ contentione natæ ſunt. de proximo bello ciuili non libet dicere: ignoro cauſſam, deteſtor exitum. Hoc bellum quintū ciuile geritur (atq; omnia in noſtram ætatē inciderunt) primùm non modò nō in diſſenſione, & diſcordia ciuiū, ſed in maxima conſenſione, incredibiliq́ue concordia, omnes idem volunt, idē defendunt, idem ſentiunt. Cùm omneis dico, eos excipio, quos nemo ciuitate dignos putat. Quæ eſt igitur in medio belli cauſſa poſita? nos Deorum immortalium templa, nos muros, nos domicilia, ſedesq; populi Rom. penates, aras, focos, ſepulcra maiorū, nos leges, iudicia, libertatē, coniuges, liberos, patriam defendimus. contra M. Antonius id molitur, id pugnat, vt hæc omnia perturbet, euertat, prædam reipubl. cauſſam belli putet, fortunas noſtras partim diſſipet, partim diſpertiat paricidis. In hac tam diſpari ratione belli miſerrimum illud eſt, quod ille latronibus ſuis pollicetur primùm domos (vrbem enim ſe diuiſurum cōfirmat) deinde omnibus portis, quo velint, deductur ū: omnes Caphones, omnes Saxæ, ceteræq; peſtes, quæ ſequūtur Antonium, ædeis ſibi optimas, hortos, Tuſculana, Albana definiunt. Atque etiā homines agreſtes, ſi homines ſunt illi potius, quàm pecudes, inani ſpe ad aquas vſque Puteolanas prouehuntur. Ergo habet Antonius quod ſuis polliceatur. Quid nos? num quid tale habemus? Dii meliora: id enim ipſum agimus, ne quis poſthac eiuſmodi quidquam poſſit polliceri. inuitus dico, ſed dicendū eſt. Haſta Cæſaris, patres conſcripti, multis improbis & ſpem adfert, & audaciam. viderunt enim ex mendicis fieri repente diuites. itaque haſtam ſemper videre cupiunt ii, qui noſtris bonis imminent: quibus omnia pollicetur Antonius. Quid nos noſtris exercitibus? quid pollicemur? multo meliora atq; maiora. ſcelerū enim promiſſio & iis qui exſpectant pernicioſa eſt, & iis qui promittunt. Nos libertatem noſtris militibus, leges, iura, iudi-

cia, imperium orbis terræ, dignitatem, pacem, otium pollicemur. Antonii igitur promiſſa cruēta, tetra, ſcelerata, Dis, hominibusq́; inuiſa, nec diuturna, nec ſalutaria: noſtra contrà honeſta, integra, glorioſa, plena lætitiæ, plena pietatis. Hic mihi etiã Q. Fufius vir fortis, ac ſtrenuus, amicus meus, pacis commoda commemorat? quaſi verò, ſi laudanda pax eſſet, ego id æquè commodè facere non poſſem. ſemel enim pacem defendi? non ſemper otio ſtudui? quod cùm omnibus bonis vtile eſt, tum præcipuè mihi. Quem enim curſum induſtria mea tenere potuiſſet ſine forenſibus cauſſis, ſine legibus, ſine iudiciis? quæ eſſe non poſſunt, ciuili pace ſublata. Sed quæſo, Calene, quid tu? ſeruitutē pacem vocas? Maiores quidem noſtri non modò vt liberi eſſent, ſed etiam vt imperarent, arma capiebant: at tu arma abiicienda cenſes, vt ſeruiamus. Quæ cauſſa iuſtior eſt belli gerendi, quàm ſeruitutis depulſio? in qua etiam ſi non ſit moleſtus dominus, tamē eſt miſerrimũ, poſſe, ſi velit. immo aliæ cauſſæ iuſtæ, hæc neceſſaria eſt. niſi forte ad te hoc non putas pertinere, quòd te ſociũ fore ſperas dominationis Antonii. In quo bis laberis: primùm quòd tuas rationes cõmunibus anteponis: deinde quòd quidquã ſtabile aut iucundũ in regno putas. non, ſi tibi antea profuit, ſemper proderit. Quinetiã memini, de illo homine queri ſolebas: quid te facturũ de bellua putas? Atq; ais eum te eſſe qui ſemper pacē optaris: ſemper omnes ciueis volueris ſaluos. honeſta oratio, ſed ita, ſi bonos, & vtileis reip. ciueis: ſin eos, qui natura ciues ſunt, voluntate hoſtes, ſaluos velis, quid tandē intereſt inter te & illos? Pater quidem tuus quo vtebar ſene auctore adoleſcēs, homo ſeuerus, & prudēs, primas omniũ ciuium P. Naſicæ, qui Tib. Gracchum interfecit, dare ſolebat: eius virtute, conſilio, magnitudine animi, liberatã remp. arbitrabatur. Quid? nos à patribus num aliter accepimus? Ergo is tibi ciuis, ſi temporib. illis fuiſſes, nõ probaretur, quia non omneis ſaluos eſſe voluiſſet? Quod L. Opimius conſul verba fecit de repub. de ea re ita cenſuerũt, VTI OPIMIVS CONSVL REMPVB. DEFENDERET. Senatus hæc verbis, Opimius armis. Num igitur eum, ſi tum eſſes, temerarium ciuem, aut crudelē putares? aut Q. Metellum, cuius quattuor filii Conſulares? P. Lentulum principē ſenatus? quid cõplureis alios ſummos viros, qui cum L. Opimio conſule

ſule armati Gracchum in Auentinum perſecuti ſunt? quo in prælio Lentulus graue vulnus accepit: interfectus eſt Gracchus, & M. Fuluius conſularis, eiuſq; duo adoleſcentuli filii. illi igitur viri vituperandi. non enim ciueis omneis ſaluos eſſe voluerunt. Ad propria veniamus. C. Mario, L. Valerio conſulibus ſenatus remp. defendendam dedit: L. Saturninus tribunus plebis, Glaucia prætor eſt interfectus. omnes illo die Scauri, Metelli, Claudii, Catuli, Scæuolæ, Craſſi arma ſumpſerunt. num aut conſules illos, aut clariſſimos viros vituperandos putas? ego Catilinam perire volui. num tu, qui omneis ſaluos vis, Catilinam ſaluum eſſe voluiſti? Hoc intereſt, Calene, inter meam ſententiam & tuam. ego nolo quemquam ciuem committere, vt morte multandus ſit: tu, etiamſi commiſerit, conſeruandũ putas. In corpore ſi quid eiuſmodi eſt, quod reliquo corpori noceat, vri ac ſecari patimur, vt membrorum aliquod potius, quàm totũ corpus intereat: ſic in reipublicæ corpore, vt totum ſaluum ſit, quidquid eſt peſtiferum amputetur. Dura vox: multò illa durior, Salui ſint improbi, ſcelerati, impii: deleantur innocentes, honeſti, boni, tota reſpublica. Vno in homine, Q. Fufi, fateor te vidiſſe plus, quàm me. ego P. Clodium arbitrabar pernicioſum ciuem, ſceleratum, libidinoſum, impium, audacem, facinoroſum: tu contra ſanctum, temperatum, innocentem, modeſtum, retinendum ciuem & optãdum. in hoc vno te plurimùm vidiſſe, multùm me erraſſe concedo. Nam quòd me tecũ iracundè agere dixiſti ſolere, non eſt ita. vehementer me agere fateor, iracundè nego. omnino iraſci amicis non temerè ſoleo, ne ſi merentur quidẽ. Itaq; ſine verborũ cõtumelia à te diſſentire poſſum, ſine animi ſummo dolore non poſſum. parua eſt enim mihi tecũ, aut parua de re diſſenſio? ego huic videlicet faueo, tu illi? immo verò ego D. Bruto faueo, tu M. Antonio: ego conſeruari coloniam populi Rom. cupio, tu expugnari ſtudes. an hoc negare potes: qui omneis moras interponis, quibus infirmetur Brutus, melior fiat Antonius? quouſq; enim pacem dicis velle te? res geritur, conductæ vineæ ſunt: pugnatur acerrimè: qui intercurrerẽt, miſimus tres principes ciuitatis: hos contempſit, reiecit, repudiauit Antonius: tu tamen permanes cõſtantiſſimus defenſor Antonii. Et quidem quo melior ſe-

nator videatur, negat ſe illi amicum eſſe debere: cùm ſuo magno eſſet beneficio, veniſſe eum contra ſe. vide quanta charitas ſit patriæ: cùm homini ſit iratus, tamen reip. cauſſa defendit Antonium. Ego te, cùm in Maſſilienſeis tā es acerbus, Fuſi, non animo æquo audio. quouſq; enim Maſſiliam oppugnabis? ne triumphus quidem finem fecit belli? per quem lata eſt vrbs ea, ſine qua numquam ex Tranſalpinis gentibus maiores noſtri triumpharunt. quo quidem tempore populus Rom. ingemuit. quamquam proprios dolores ſuarum rerum omnes habebant: tamen huius ciuitatis fideliſſimæ miſerias, nemo erat ciuis, qui à ſe alienas arbitraretur. Cæſar ipſe, qui illis fuerat iratiſſimus, tamē propter ſingularem eius ciuitatis grauitatem & fidem, quotidie aliquid iracundiæ remittebat: te nulla ſua calamitate ciuitas ſatiare tam fidelis poteſt? Rurſus me iam iraſci fortaſſe dices. ego autem ſine iracundia dico, vt omnia, nec tamen ſine dolore. Neminem illi ciuitati inimicum eſſe arbitror, qui amicus ſit huic ciuitati. Excogitare quę tua ratio ſit, Calene, non poſſum. antea deterrere te, ne popularis eſſes, non poteramus: exorare nunc, vt ſis popularis, non poſſumus. Satis multa cum Fuſio, ac ſine odio omnia, nihil ſine dolore. Credo autem qui generi querelam moderatè ferat, æquo animo laturum amici. Venio ad reliquos conſulareis, quorū nemo eſt, iure meo hoc dico, quin mecum habeat aliquam coniunctionem gratiæ, alii maximam, alii mediocrem, nemo nullam. quàm heſternus dies nobis, conſularibus dico, turpis illuxit! iterum legatos? quid ſi ille faceret inducias? ante os, oculoſque legatorum, tormentis Mutinam verberauit: opus oſtendebat, munitionemque legatis: ne punctum quidem temporis, cùm legati adeſſent, oppugnatio reſpirauit. Ad hunc legatos? cur? an vt eorum reditu vehementius pertimeſcatis? Equidem cùm antea legatos decerni non cenſuiſſem, hoc me tamen conſolabar, quòd cùm illi ab Antonio contempti, & reiecti reuertiſſent, dixiſſentq; ſenatui, non modò illum è Gallia nō diſceſſiſſe, vt cēſuiſſemus, ſed ne à Mutina quidem receſſiſſe, poteſtatem ſibi D. Bruti conueniendi non fuiſſe: fore, vt omnes inflammati odio, excitati dolore, armis, equis, viris D. Bruto ſubueniremus. nos etiam languidiores facti ſumus, poſtquam Antonii

non

non ſolùm audaciam & ſcelus, ſed etiam inſolentiam ſuperbiamq́ue perſpeximus. Vtinam L. Cæſar valeret, Ser. Sulpitius viueret: multo melius hæc cauſſa ageretur a tribus, quàm nunc agitur ab vno. dolenter hoc dicam potius, quàm contumelioſe. deſerti, inquam, ſumus, P. C. à principibus. ſed, vt iam ſæpe dixi, omnes in tanto periculo, qui rectè & fortiter ſentient, erunt conſulares. animum nobis afferre legati debuerunt: timorem attulerunt: quamquam mihi quidem nullum: quamuis de illo, ad quem miſſi ſunt, bene exiſtiment: à quo etiam mandata acceperunt. Pro, Dii immortales, vbi eſt ille mos, virtusq; maiorum? C. Popillius apud maiores noſtros, cùm ad Antiochum regem legatus miſſus eſſet, & verbis ſenatus denuntiaſſet, vt ab Alexandria diſcederet, quam obſidebat: cùm tempus ille differret, virgula ſtantem circumſcripſit. dixitque ſe renuntiaturum ſenatui, niſi prius ſibi reſpondiſſet, quid facturus eſſet, quàm ex illa circumſcriptione excederet. præclare: ſenatus enim faciem ſecum attulerat, auctoritatem reipublicę. cui qui non paret, non ab eo mandata accipienda ſunt, ſed ipſe eſt totus repudiandus. An ego ab eo mandata acciperem, qui ſenatus mandata contemneret? aut ei cum ſenatu quidquam commune iudicarem, qui imperatorem populi Ro. ſenatu prohibente obſideret? At quæ mandata? qua arrogantia? quo ſtupore? quo ſpiritu? Cur autem ea legatis noſtris dabat? cùm ad nos Cotylam mitteret, ornamentum, atque arcem amicorum ſuorum, hominem ædilitium? ſi verò tum fuit ædilis, cùm eum iuſſu Antonii in conuiuio ſerui publici loris ceciderunt. At quàm modeſta mandata? ferrei ſumus, P.C. qui quidquam huic negemus? VTRAMQVE PROVINCIAM, inquit, REMITTO: EXERCITVM DEPONO: PRIVATVS ESSE NON RECVSO. Hæc ſunt enim verba: redire ad ſe videtur. OMNIA OBLIVISCOR, IN GRATIAM REDEO. Sed quid adiungit? SI LEGIONIBVS MEIS SEX, SI EQVITIBVS, SI COHORTI PRAETORIAE PRAEDAM AGRVMQVE DEDERITIS. His etiam præmia poſtulat quibus vt ignoſcatur ſi poſtulet impudentiſſimus iudicetur? Addit præterea, quos ipſe cum Dolabella dederit agros, teneant ii, quib. dati ſint. Hic eſt Campanus ager, & Leontinus, quæ duo maiores

noſtri annonæ perfugia ducebant. Cauet mimis, aleatoribus, lenonibus: Caſoni etiam & Saxæ cauet: quos centuriones pugnaces, & lacertoſos inter mimorũ & mimarũ greges collocauit. Poſtulat præterea vt chirographorum & commentariorum ſua, collegæq; ſui decreta maneant. Quid laborat, vt habeat quod quisq; mercatus eſt, ſi quod accepit, habet qui vendidit? & ne tangantur rationes ad Opis: id eſt, ne ſeſtertiũ ſepties millies recuperetur: ne fraudi ſit ſeptemuiris, quod egiſſent. Nucula hoc, credo, admonuit. verebatur fortaſſe, ne amitteret tantas clientelas. Caueri etiam vult iis, qui ſecum ſunt, qui quid contra legem commiſerint. Muſtelæ & Tironi proſpicit: de ſe nihil laborat. Quid enim commiſit vnquam? num aut pecuniam publicam attigit? aut hominem occidit? aut ſecum habuit armatos? Sed quid eſt, quod de iis laboret? Poſtulat enim, ne ſua iudiciaria lex abrogetur. quo impetrato, quid eſt quod metuat? an, ne ſuorum aliquis à Cyda, Lyſiade, Curio condemnetur? Neq; tamen nos vrget mandatis pluribus. remittit aliquantũ & relaxat. GALLIAM, inquit, TOGATAM REMITTO, COMATAM POSTVLO. Ocioſus videlicet eſſe mauult. Cum ſex legionibus, inquit, iisq; ſuppletis ex D. Bruti exercitu, nõ modò ex delectu ſuo, tamdiuq; vt obtineat, dum M. Brutus, C. Caſſius conſules proconſuléſve prouincias obtinebunt. Huius comitiis C. frater (eius eſt enim annus) iam repulſam tulit. IPSE AVTEM VT QVINQVENNIVM, inquit, OBTINEAM. At iſtud vetat lex Cæſaris, & tu acta Cæſaris defendis? Hæc tu mandata L. Piſo, & tu L. Philippe, principes ciuitatis, non dico animo ferre, verùm auribus accipere potuiſtis? Sed, vt ſuſpicor, terror erat quidem: nec vos vt legati apud illum fuiſtis, nec vt conſulares: nec veſtram, nec reipublicæ dignitatem tenere potuiſtis. Et tamen neſcio quo pacto, ſapientia quadam credo, quod ego non poſſum, non nimis irati reuertiſtis. Vobis M. Antonius nihil tribuit, clariſſimis viris, legatis populi Romani, nos quid non legato Antonii Cotylæ conceſſimus? cui portas huius vrbis patere ius non erat, huic hoc templum patuit: huic aditus in ſenatum fuit: hic heſterno die ſententias noſtras in codicillos, & omnia verba referebat: huic ſe etiã ſummis honorib. vſi contra dignitatẽ ſuam venditabant. O Dii immortales,

quàm

quàm magnum eſt perſonam in republ. tueri principis: quæ non animis ſolùm debet, ſed etiam oculis ſeruire ciuium! domum recipere legatum hoſtium, in cubiculum admittere, etiam ſeducere, hominis eſt nihil de dignitate, nimium de periculo cogitantis. Quod autem eſt periculum? nam ſi maximum in diſcrimen venitur, aut libertas parata victori eſt, aut mors expoſita victo. quorum alterum optabile eſt, alterum effugere nemo poteſt. turpis autem fuga mortis omni eſt morte peior. Nam illud quidem non adducor vt credam, eſſe quoſdam, qui inuideant alicuius conſtātiæ, qui labori, eius perpetuam in rep. adiuuanda voluntatem & à ſenatu & à populo Rom. probari moleſtè ferant. Omnes id quidem facere debebamus: eaq; erat non modò apud maiores noſtros, ſed etiam nuper ſumma laus conſularium, vigilare, adeſſe animo, ſemper aliquid pro rep. aut cogitare, aut facere, aut dicere. Ego P.C. Q. Scæuolam augurem memoria teneo bello Marſico, cùm eſſet ſumma ſenectute, & perdita valetudine, quotidie, ſimulatq; luceret, facere omnibus conueniēdi ſui poteſtatē: neq; eum quiſquam illo bello vidit in lecto: ſenexq; & debilis primus veniebat in curiā. Huius induſtriam maximè equidem vellem, vt imitarentur ii, quos oportebat: ſecundo autem loco, ne alterius labori inuiderent. Etenim P.C. cùm in ſpem libertatis ſexennio pòſt ſimus ingreſſi, diutiusque ſeruitutem perpeſſi, quàm captiui frugi & diligentes ſolent: quas vigilias, quas ſollicitudines, quos labores liberandi populi Rom. cauſſa recuſare debemus? Equidem P.C. quamquam hoc honore vſi, togati eſſe ſolēt, cùm eſt in ſagis ciuitas: ſtatui tamen à vobis, ceteriſq; ciuibus in tanta atrocitate temporis, tantáque perturbatione populi Rom. non differre veſtitu. Non enim ita gerimus nos hoc bello cōſulares, vt æquo animo populus Romanus viſurus ſit noſtri honoris inſignia: cùm partim è nobis ita timidi ſint, vt omnem ii populi Romani beneficiorum memoriam abiecerint: partim ita à rep. auerſi, vt ſe hoſti fauere præ ſe ferant, legatos noſtros ab Antonio deſpectos eſſe, & irriſos facile patiantur, legatum Antonii ſubleuatum velint. hunc enim reditu ad Antonium prohiberi negabant oportere, & in eodem excipiendo ſententiam meam corrigebant. quibus geram morem. redeat ad imperatorē ſuum

Varius,ſed ea lege, ne vnquam Romam reuertatur.ceteris autem, ſi errorem ſuum depoſuerint, & cum republica in gratiam redierint, veniam & impunitatem dandam puto. Quas ob res ita cenſeo: EORVM,qui cum M. Antonio ſunt, qui ab armis diſceſſerint, & aut ad C.Panſam,aut ad Hirciū conſules, aut ad Decimum Brutum imperatorem, COS. deſignatum, aut ad C. Cæſarem proprætorem ante idus Martias primas adierint,eis fraudi ne ſit,quòd cum M. Antonio fuerint.Si quis eorum,qui cum M.Antonio ſunt,fecerit,quo honore,præmióve dignus eſſe videatur: vti C.Panſa,A.Hircius COSS. alter,ambóve,ſi eis videbitur,de eius honore, præmióve, primo quoq; die ad ſenatū referant. Si quis poſt hæc ad Antonium profectus fuerit, præter L. Varium,ſenatum exiſtimaturum eum contra remp.feciſſe.

IN M. ANTONIVM PHILIPPICA NONA.

ORATIO LI.

VELLEM Dii immortales feciſſent,P.C. vt viuo potius Seruio Sulpitio gratias ageremus, quàm mortuo honores quæreremus. Nec verò dubito, quin ſi ille vir renuntiare legationē potuiſſet,reditus eius & nobis gratus fuerit, & reipub. ſalutaris futurus: non quòd L. Philippo & L. Piſoni aut ſtudium, aut cura defuerit in tanto officio, tantóque munere: ſed cùm Seruius Sulpitius ætate illos anteiret,ſapiētia omneis, ſubitò ereptus è cauſſa totam legationem orbam, & debilitatā reliquit. Quòd ſi cuiquam iuſtus honos habitus eſt in morte legato,in nullo iuſtior, quàm in Ser.Sulpicio, reperietur. Ceteri,

Cæteri, qui in legationem mortem obierunt, ad incertum vitæ periculum, ſine vllo mortis metu profecti ſunt. Ser. Sulpitius cum aliqua perueniendi ad M. Antonium ſpe profectus eſt, nullà reuertendi. qui cùm ita affectus eſſet, vt ſi ad grauem valetudinem labor viæ acceſſiſſet, ſibi ipſi diffideret: non recuſauit, quo minus vel extremo ſpiritu, ſi quam opem reipublicæ afferre poſſet, experiretur. Itaque non illum vis hyemis, non niues, non longitudo itineris, non aſperitas viarum, non morbus ingraueſcens retardauit: cùmque iam ad congreſſum, colloquiúmque eius perueniſſet, ad quem erat miſſus, in ipſa cura & meditatione obeundi ſui muneris exceſſit è vita. Vt igitur alia, ſic hoc, C. Panſa, præclarè, quod nos ad ornandum Ser. Sulpitium cohortatus es, & ipſe multa copioſè de illius laude dixiſti. quibus à te dictis, nihil præter ſententiam dicerem, niſi P. Seruilio reſpondendū putarem, qui hunc honorem ſtatuæ nemini tribuendum cēſuit, niſi qui ferro eſſet in legatione interfectus. Ego autem P. C. ſic interpretor ſenſiſſe maiores noſtros, vt cauſſam mortis cenſuerint, non genus eſſe quærendum. Etenim cui legatio ipſa morti fuiſſet, eius monumentum exſtare voluerunt, vt in bellis periculoſis obirent homines legationis munus audacius. Non igitur exempla maiorum quærenda, ſed conſilium eſt eorum, à quo ipſa exempla nata ſunt, explicandum. Lar Tolumnius rex Veientium quattuor legatos populi Romani Fidenis interemit: quorum ſtatuæ ſteterunt vſque ad meam memoriam in roſtris. iuſtus honos: iis enim maiores noſtri, qui ob rempublicam mortem obierant, pro breui vita diuturnam memoriam reddiderunt. Cn. Octauii clari viri & magni, qui primus in eam familiam, quæ poſtea viris fortiſſimis floruit, attulit conſulatum, ſtatuam videmus in roſtris. nemo tum nouitati inuidebat, nemo virtutem non honorabat. At ea fuit legatio Octauii, in qua periculi ſuſpicio non ſubeſſet. Nam cùm eſſet miſſus à ſenatu ad animos regum perſpiciendos, liberorúmque populorum, maximéque vt nepotem Antiochi regis, qui cum maioribus noſtris bellum geſſerat, claſſeis habere, elephantos alere prohiberet, Laodiceæ in gymnaſio à quodam Leptine eſt interfectus. Reddita eſt ei tum à maioribus ſtatua pro vita, quæ multos per annos progeniem eius

honeſtaret: nunc ad tantæ familiæ memoriam ſola reſtaret. Atqui & huic, & Tullo Cluuio, & L. Roſcio, & Sp. Antio, & C. Fulcinio, qui à Veientium rege cæſi ſunt, non ſanguis, qui profuſus eſt in morte, ſed ipſa mors ob rempublicam obita, honori fuit. Itaque P.C. ſi Ser. Sulpicio caſus mortem attuliſſet, dolerem quidem tanto reipublicæ vulnere, mortem verò eius non monumentis, ſed luctu publico eſſe ornandam putarem. Nunc autem quis dubitat, quin ei vitam abſtulerit ipſa legatio? ſecum enim ille mortem extulit, quam, ſi nobiſcum remanſiſſet, ſua cura, optimi filii, fideliſſimæque coniugis diligentia vitare potuiſſet. At ille, cùm videret, ſi veſtræ auctoritati non paruiſſet, diſſimilem ſe futurum ſui: ſi paruiſſet, munus ſibi illud pro republica ſuſceptum, vitæ finem allaturum: maluit in maximo reipubl. diſcrimine emori, quàm minus, quàm potuiſſet, videri reipub. profuiſſe. Multis illi in vrbibus, qua iter faciebat, reficiendi ſe, & curandi poteſtas fuit: aderat hoſpitum inuitatio liberalis pro dignitate ſummi viri, & eorum hortatio, qui vnà erãt miſſi, ad requieſcendum, & vitæ ſuæ conſulendum. At ille properans, feſtinans, mandata veſtra conficere cupiens, in hac conſtantia morbo aduerſante perſeuerauit. Cuius cùm aduentu maximè perturbatus eſſet Antonius, quòd ea, quæ ſibi iuſſu noſtro denuntiarentur, auctoritate erant & ſententia Ser. Sulpicii conſtituta: declarauit quàm odiſſet ſenatum, cùm auctorem ſenatus exſtinctum, lætè atque inſolenter tulit. Non igitur magis Octauium Leptines, nec Veientium rex eos, quos modò nominaui, quàm Ser. Sulpicium occidit Antonius. Is enim profectò mortem attulit, qui cauſſa mortis fuit. Quocirca etiam ad poſteritatis memoriam pertinere arbitror, exſtare, quod fuerit de hoc bello iudicium ſenatus. erit enim ſtatua ipſa teſtis, bellum tam graue fuiſſe, vt legati interitus honoris memoriam conſecutus ſit. Quod ſi excuſationem Ser. Sulpicii, P.C. legationis obeundæ recordari volueritis, nulla dubitatio relinquetur, quin honore mortui, quam viuo iniuriam fecimus, ſarciamus. Vos enim P.C. (graue dictu eſt, ſed dicendum tamen) vos, inquam, Ser. Sulpicium vita priuaſtis. Quem cùm videretis ſe magis morbo, quàm oratione excuſantem, non vos quidem crudeles fuiſtis (quid enim minus in hunc ordinem

conue-

conuenit?) ſed cùm ſperaretis nihil eſſe, quod non illius auctoritate, & ſapientia effici poſſet, vehementius excuſationi obſtitiſtis, atque eum, qui ſemper veſtrum conſenſum grauiſſimum iudicauiſſet, de ſententia deieciſtis. Vt verò Panſæ conſulis acceſſit cohortatio grauior, quàm aures Ser. Sulpicii ferre didiciſſent, tum vero denique filium, meq; ſeduxit, atque ita locutus eſt, vt auctoritatem veſtram vitæ ſuæ ſe diceret anteferre. cuius nos virtutem admirati, non auſi ſumus aduerſari voluntati. mouebatur ſingulari pietate filius: non multum perturbationi eius meus dolor concedebat: ſed vterque noſtrûm cedere cogebatur magnitudini animi, orationisq; grauitati: cùm quidē ille maxima laude, & gratulatione omnium veſtrûm pollicitus eſt, ſe quod velletis, eſſe facturum, neque eius ſententiæ periculum vitaturum, cuius ipſe auctor fuiſſet. quem exequi mandata veſtra properantem mane poſtridie perſecuti ſumus. qui quidem diſcedens mecum ita locutus eſt, vt eius oratio omen fati videretur. Reddite igitur P. C. ei vitā, cui ademiſtis. vita enim mortuorum in memoria eſt poſita viuorum. perficite vt is, quem vos inſcii ad mortem miſiſtis, immortalitatem habeat à vobis. cui ſi ſtatuam in roſtris decreto veſtro ſtatueretis, nulla eius legationem poſteritatis obſcurabit obliuio. Nam reliqua Ser. Sulpitii vita multis erit præclariſque monumentis ad omnem memoriam commendata. ſemper illius grauitatem, conſtantiam, fidem, præſtantem in republ. tuenda curam, atque prudentiam, omnium mortalium fama celebrabit. Nec vero ſilebitur admirabilis quædam, & incredibilis, & pene diuina eius in legibus interpretandis, æquitate explicanda ſcientia. Omnes, ex omni ætate qui in hac ciuitate intelligentiam iuris habuerunt, ſi vnum in locum conferantur, cum Ser. Sulpicio non ſunt comparandi. Neque enim ille magis iuris conſultus, quàm iuſtitiæ fuit. Ita quę proficiſcebantur à legibus, & à iure ciuili, ſemper ad facilitatem, æquitatemque referebat: neque inſtituere litium actiones malebat, quàm controuerſias tollere. Ergo hoc ſtatuæ monumento non eget: habet alia maiora. hæc enim ſtatua mortis honeſtæ teſtis erit, illa, memoria vitę glorioſæ: vt hoc magis monumentum grati ſenatus, quàm clari viri futurum ſit. Multum etiā valuiſſe ad patris honorem

pietas filii videbitur: qui quamquam afflictus luctu non adeſt, tamen ſic animati eſſe debetis, vt ſi ille adeſſet. eſt autem ita affectus, vt nemo vmquam vnici filii mortem magis doluerit, quàm ille mœret patris. Et quidem etiam ad famam Ser. Sulpitii filii arbitror attinere, vt videatur honorem debitum patri præſtitiſſe. quamquam nullum monumentum clarius Ser. Sulpitius relinquere potuit, quàm effigiem morum ſuorum, virtutis, conſtantiæ, pietatis, ingenii filium. cuius luctus aut hoc honore veſtro, aut nullo ſolatio leuari poteſt. Mihi autem recordanti Ser. Sulpitii multos in familiaritate noſtra ſermones, gratior illi videtur, ſi quis eſt ſenſus in morte, ænea ſtatua futura, & ea pedeſtris, quàm inaurata equeſtris, qualis L. Syllæ prima ſtatua eſt: magnificè enim Seruius maiorum cõtinentiam diligebat, huius ſeculi inſolentiam vituperabat. Vt igitur ſi ipſum conſulem quid velit, ſic pedeſtrem ex ære ſtatuam, tamquam ex eius auctoritate & voluntate decerno: quæ quidem magnum ciuium dolorem, & deſiderium honore monumenti minuet, & leniet. Atque hanc meam ſententiam, P.C. P. Seruilii ſententia comprobari neceſſe eſt, qui ſepulcrum publicè decernendum Ser. Sulpitio cenſuit, ſtatuam non cenſuit. Nam ſi mors legati ſine cæde, atque ferro nullum honorem deſiderat, cur decernit honorem ſepulturæ, qui maximus haberi poteſt mortuo? Sin id tribuit Ser. Sulpitio, quod non eſt datum Cn. Octauio, cur quod illi datum eſt, huic dandum eſſe non cenſet. Maiores quidem noſtri ſtatuas multis decreuerunt, ſepulcra paucis. ſed ſtatuæ intereunt tempeſtate, vi, vetuſtate: ſepulcrorum autem ſanctitas in ipſo ſolo eſt, quod nulla vi moueri neque deleri poteſt: atque vt cetera exſtinguuntur, ſic ſepulcra ſanctiora fiunt vetuſtate. Augeatur igitur iſto etiam honore is vir, cui nullus honor tribui non debitus poteſt: grati ſimus in eius morte decorãda, cui nullam iam aliam gratiam referre poſſumus: notetur etiam Antonii nefarium bellum gerentis ſcelerata audacia. his enim honoribus habitis Ser. Sulpitio, repudiatæ reiectæq; legationis ab Antonio manebit teſtificatio ſempiterna. Quas ob res ita cenſeo, CVM Ser. Sulpitius Q. F. Lemonia Rufus difficillimo reipubl. tempore, graui, periculoſoque morbo affectus, auctoritatem ſenatus, ſalutemque populi Romani

vitæ ſuæ præpoſuerit, contráque vim grauitatemq; morbi contenderit, vt ad caſtra Antonii, quò ſenatus eum miſerat, perueniret: isque cùm iam prope caſtra veniſſet, vi morbi oppreſſus vitā amiſerit in maximo reip. munere, eiusq; mors conſentanea vitæ fuerit ſanctiſſimè honeſtiſſiméque actæ, in qua ſæpe magno vſui reipublicæ Ser. Sulpitius & priuatus & in magiſtratibus fuerit: cùm talis vir ob rempubl. in legatione mortem obierit, ſenatui placere, Ser. Sulpitio ſtatuam pedeſtrem æneam in roſtris ex huius ordinis ſententia ſtatui, circúmque eam ſtatuam locum gladiatoribus, ludisque, liberos, poſterosque eius quaquauerſus pedes quinque habere, quòd is ob rempublicam mortem obierit, eámque cauſſam in baſi inſcribi: vtique C. Panſa, A. Hircius conſules alter, ambóve, ſi eis videatur, quæſtoribus vrbanis imperent, vt eam baſim, ſtatuamq; faciendam & in roſtris ſtatuendam locent, quantique locarint, tantam pecuniam redemptori ſoluendam, attribuendamque curent: cúmque antea ſenatus auctoritatem ſuam in virorum fortium funeribus ornamentisq; oſtenderit, placere eum quàm ampliſſimè ſupremo die ſuo efferri: & cùm Ser. Sulpitius Q. F. Lemonia Rufus ita de republica meritus ſit, vt his ornamentis decorari debeat, ſenatum cenſere, atque è republica exiſtimare, ædileis curuleis edictum, quòd de funeribus habeāt, Ser. Sulpitii Q. F. Lemonia Rufi funeri mittere: vtique locum ſepulcro in campo Eſquilino C. Panſa conſul, ſeu quo in loco videtur, pedes triginta quoquo verſus deſignet, quo Ser. Sulpitius inferatur: quod ſepulcrū ipſius liberorum, poſterorumque eius eſſet, vti quod optimo iure publicè ſepulcrū datum eſſet.

IN M. ANTONIVM PHILIPPICA DECIMA.

ORATIO LII.

MAXIMAS tibi, Panſa, gratias omnes & habere & agere debemus: qui, cùm hodierno die ſenatum te non habiturum arbitraremur, vt M. Bruti præſtantiſſimi ciuis litteras accepiſti, ne minimam quidem moram interpoſuiſti, quin quàm primùm maximo gaudio, & gratulatione frueremur. Cùm factum tuum gratum omnibus debet eſſe, tum verò oratio, qua recitatis litteris vſus es. declaraſti enim verum eſſe id quod ego ſemper ſenſi, Neminem alterius, qui ſuæ confideret, virtuti inuidere. Itaque mihi, qui plurimis officiis ſum cum Bruto & maxima familiaritate coniunctus, minus multa de illo dicenda ſunt. quas enim ipſe mihi parteis ſumpſeram, eas præcepit oratio tua. Sed mihi P. C. neceſſitatem attulit paullò plura dicendi, ſententia eius, qui rogatus eſt ante me; à quo ita ſæpe diſſentio, vt iam verear, ne, id quod minimè fieri debet, minuere amicitiam noſtram videatur perpetua diſſenſio. Quæ eſt enim iſta tua ratio, Calene? quæ mens? qui numquam poſt kalendas Ianuar. idem ſenſeris, quod is, qui te ſententiam primùm rogat? cur nũquam tam frequens ſenatus fuit, quod vnus aliquis tuam ſententiam ſecutus ſit? cur ſemper tui diſſimileis defendis? cur, cùm te & vita & fortuna tua ad otium, & ad dignitatem inuitet, ea probas, ea decernis, ea ſentis, quæ ſunt inimica & otio communi, & dignitati tuæ? Nam vt ſuperiora omittam, hoc certè, quod mihi maximam admirationem mouet, nõ tacebo. Quod eſt tibi cum Brutis bellum? Cur eos, quos omnes penè venerari debemus, ſolus oppugnas? alterũ cir-

cumſe-

circumſederi non moleſtè fers: alterum tua ſententia ſpolias iis copiis, quas ipſe ſuo labore, & periculo ad reipub. non ad ſuum præſidium per ſe nullo adiuuãte confecit. Quis eſt iſte tuus ſenſus, quæ cogitatio, Brutos vt non probes, Antonios probes? quos omnes cariſſimos habent, tu oderis? quos acerbiſſimè omnes oderunt, tu conſtantiſſimè diligas? Ampliſſimæ tibi fortunæ ſunt, ſummus honoris gradus, filius, vt & audio, & ſpero, natus ad laudem: cui cùm reipub. cauſſa faueo, tum etiã tua. Quæro igitur, cum Brutíne ſimilem malis, an Antonii? ac permitto, vt de tribus Antoniis eligas, quẽ velis. Dii meliora, inquies. Cur igitur non iis faues, quos laudas, quorum ſimilem filium tuum eſſe vis? ſimul enim reipublicæ conſules, & propones illi exempla ad imitandum. Hoc verò, Q. Fuſi, cupio ſine offenſione noſtræ amicitiæ, ſic tecum vt à te diſſentiens ſenator queri. ita enim dixiſti, & quidem de ſcripto: nam te inopia verbi lapſum putarem, niſi tuam in dicendo facultatem noſſem: litteras Bruti rectè, & ordine ſcriptas videri. quid eſt aliud, quàm librarium Bruti laudare, non Brutum? Vſum in rep. Calene, magnũ iam habere & debes, & potes. quãdo ita decerni vidiſti? aut quod S.C. huius generis (ſunt enim innumerabilia) bene ſcriptas litteras decretum à ſenatu? quod verbum tibi non excidit, vt ſæpe fit, fortuitò; ſcriptum, meditatum, cogitatum attuliſti. hanc tibi conſuetudinem plerisque in rebus bonis obtrectandi ſi qui detraxit, quid tibi quod ſibi quiſque velit, nõ relinquetur. Quamobrem collige te, placaq; animum aliquando iſtum, & mitiga. audi viros bonos, quibus multis vteris: loquere cum ſapiẽtiſſimo homine genero tuo ſæpius, quàm tu ipſe tecum: tum deniq; ampliſſimi honoris nomen obtinebis. An verò hoc pro nihilo putas, in quo equidẽ pro amicitia tuam vicem dolere ſoleo, efferri hęc foras, & ad populi Rom. aureis peruenire, ei, qui primus ſententiam dixerit, neminem aſſenſum? quod etiam hodie futurum arbitror. Legiones abducis à Bruto. quas? nempe eas, quas ille à C. Antonii ſcelere auertit, & ad rempub. ſua auctoritate traduxit. rurſus igitur vis nudatum illum, atque ſolùm ab repub. relegatum videri. Vos autem, P.C. ſi M. Brutum deſerueritis, & prodideritis, quem tandem ciuem vmquam ornabitis? cui fauebitis? niſi forte eos, qui diadema impoſuerint, conſe-

uandos, eos, qui regni nomen ſuſtulerint, deferendos putatis. Ac de hac quidem diuina, atque immortali laude Bruti ſilebo: quæ gratiſſima memoria omnium ciuium incluſa, nondum auctoritate publica teſtata eſt. tantámne patientiam, Dii boni, tantam moderationem, tantam in iniuria tranquillitatem, & modeſtiam? qui cùm prætor vrbanus eſſet, vrbe caruit, ius non dixit, cùm omne ius reip ûb. recuperauiſſet. eumq; cõcurſu quotidiano bonorum omnium, qui admirabilis ad eum fieri ſolebat, præſidioque Italiæ cunctæ ſeptus poſſet eſſe, abſens iudicio bonorum defenſus eſſe maluit, quàm præſens manu. qui ne Appollinareis quidem ludos pro ſua populiq; Rom. dignitate apparatos præſens fecit, ne quam viam patefaceret ſceleratorum hominum audaciæ. quamquam qui vmquam aut ludi, aut dies lætiores fuerunt, quàm cùm in ſingulis verſibus populi Roma. maximo clamore, & plauſu Bruti memoriam proſequebatur? corpus aberat liberatoris: libertatis memoria aderat, in qua Bruti imago cerni videbatur. At hunc his ipſis ludorũ diebus videbam in inſula clariſſimi adoleſcentis Luculli propinqui ſui nihil niſi de pace, & concordia ciuium cogitantẽ. eumdem vidi poſtea Veliæ, cedentem Italia, ne qua oriretur belli ciuilis cauſſa propter ſe. O ſpectaculum illud non modò hominib. ſed vndis ipſis, & littoribus luctuoſum, cedere è patria ſeruatorẽ eius, manere in patria perditores! Caſſii claſſis paucis poſt diebus cõſequebatur: vt me puderet P.C. in eam vrbem redire, ex qua illi abirent. Sed quo conſilio redierim, initio audiſtis, poſt eſtis experti. Exſpectatum igitur tempus à Bruto eſt. nam quoad vos omnia pati vidit, vſus eſt ipſe incredibili patientia: poſteaquam vos ad libertatẽ ſenſit erectos, præſidia veſtra libertate parauit. At cui peſti, quantæq; reſtitit! Si enim C. Antonius quod animo intenderat, perficere potuiſſet (potuiſſet autem, niſi eius ſceleri virtus M. Bruti obſtitiſſet) Macedoniam, Illyricum, Græciam perdidiſſemus. eſſet vel receptaculum pulſo Antonio, vel agger oppugnandæ Italiæ Græcia: quæ quidem nunc M. Bruti imperio, auctoritate, copiis non inſtructa ſolùm, ſed etiam ornata tendit dexteram Italiæ, ſuumq; ei præſidium pollicetur. quod qui ab illo abducit exercitum, & reſpectum pulcherrimum, & præſidium firmiſſimũ adimit reipublicæ.

Equi-

Equidem cupio hæc quamprimùm Antonium audire, vt intelligat non D. Brutum, quē vallo circumſedeat, ſed ſeipſum obſideri. Tria tenet oppida toto in orbe terrarum: habet inimiciſſimam Galliam, eos etiam, quibus confidebat alieniſſimos Tranſpadanos. Italia omnis infeſta eſt: exteræ nationes à prima ora Græciæ vſque ad Ægyptum optimorum & fortiſſimorum ciuium imperiis, & præſidiis tenentur. Erat ei ſpecula in C. Antonio: qui duorum fratrum ætatibus medius interiectus, vitiis cum vtroque certabat: qui tamquam extruderetur à Senatu in Macedóniam, & non contra prohiberetur proficiſci, ita cucurrit. Quæ tempeſtas, Dii immortales, quæ flamma, quæ vaſtitas, quæ peſtis Græciæ fuiſſet, niſi incredibilis ac diuina virtus Cæſaris, furētis hominis conatum, atq; audaciam cōpreſſiſſet! Quæ celeritas illa Bruti! quæ cura! quæ virtus! etſi ne C. quidē Antonii celeritas contemnenda eſt: quā niſi in via caducæ hereditates retardaſſent, volaſſe eum, nō iter feciſſe diceres. alios ad negotium publicū ire cùm cupimus, vix ſolemus extrudere: hunc retinentes excluſimus. At quid ei cum Apollonia? quid cum Dyrrachio? quid cum Illyrico? quid cum P. Vatinii imperatoris exercitu? ſuccedebat, vt ipſe dicebat Hortenſio. certi fines Macedoniæ, certa conditio, certus, ſi modò erat vllus, exercitus: cum Illyrico verò & cum Vatinii legionibus quid erat Antonio? at ne Bruto quidem. id enim fortaſſe quiſpiam improbus dixerit. Omnes legiones, omnes copiæ, quæ vbique ſunt, reipublicæ ſunt. neque enim legiones quæ Antonium reliquerunt, Antonii potius, quam reipublicæ fuiſſe dicētur. Omne enim exercitus, & imperii ius amittit is, qui eo imperio, & exercitu rempublicam oppugnat. quòd ſi ipſa reſpublica iudicaret, aut ſi omne ius decrétis eius ſtatueretur, Antoniòne an Bruto legiones populi Romani adiudicaret? alter aduolarat ſubitò ad direptionem, peſtemque ſociorum: vt quocumque iret, omnia vaſtaret, diriperet, auferret, exercitu populi Romani, contra ipſum populum Romanum vteretur: alter verò eam ſibi legem ſtatuerat, vt quocumque veniſſet, lux veniſſe quædam, & ſpes ſalutis videretur. denique alter ad euertendam rempublicam, præſidia quærebat, alter ad conſeruandam. Nec verò nos hoc magis videbamus, quàm ipſi

milites: à quibus tanta in iudicando prudentia non erat poſtulanda. Cum VII. cohortibus eſſe Apolloniæ ſcribit Antonium: qui iam aut captus eſt (quod Dii dent) aut certè homo verecundus in Macedoniam non accedit, ne contra ſenatum feciſſe videatur. Delectus habitus in Macedonia eſt ſummo Q. Hortenſii ſtudio, & induſtria: cuius animũ egregium dignumque & ipſo & maioribus eius ex Bruti litteris perſpicere potuiſtis. Legio, quam L. Piſo ducebat, legatus Antonii, Ciceroni ſe filio meo tradidit. equitatus, qui in Syriam ducebatur bipertitò, alter eum quæſtorem, a quo ducebatur, reliquit in Theſſalia, ſeſeque ad Brutum contulit: alterum in Macedonia C. Domitius adoleſcens ſumma virtute, grauitate, conſtantia ab legato Syriaco abduxit. P. autem Vatinius, qui & ante iure laudatus à nobis, & hoc tempore meritò laudandus eſt, aperuit Dyrrachii portas Bruto, & exercitum tradidit. Tenet igitur populus Romanus Macedoniam, tenet Illyricum, tuetur Græciam: noſtræ ſunt legiones, noſtra leuis armatura, noſtri equitatus, maximeq; noſter eſt Brutus, ſemperq; noſter, cum ſua excellentiſſima virtute reipub. natus, tum fato quodam paterni, materniq; generis & nominis. Ab hoc igitur quiſquam bellum timet, qui antequam nos id coacti ſuſcepimus, in pace iacere, quàm in bello vigere maluit? quamquam ille quidem numquam iacuit: nec hoc cadere verbum in tantam virtutis præſtantiã poteſt. Erat enim in deſiderio ciuitatis, in ore, in ſermone omnium. Tantum autem aberat à bello, vt cùm cupiditate libertatis Italia arderet, defuerit ciuiũ ſtudiis potius, quàm eos in armorum diſcrimen adduceret. Itaque illi ipſi, ſi qui ſunt, qui tarditatem Bruti reprehendant, tamen iidem moderationem, patientiamque mirantur. Sed iam video, quid loquantur: neque enim id occultè faciunt. timere ſe dicunt quomodo ferant veterani, exercitum Brutum habere. quaſi verò quidquam interſit inter A. Hircii, C. Panſæ, D. Bruti, C. Cæſaris, & hunc exercitum M. Bruti. Nam ſi quattuor exercitus ii, de quibus dixi, propterea laudantur, quòd pro populi Roma. libertate arma ceperunt, quid eſt, cur hic M. Bruti exercitus, non in eadem cauſſa reponatur? At enim veteranis ſuſpectum eſt nomen M. Bruti. magíſne quàm Decimi? Equidem non arbitror. etſi eſt enim Brutorum com-

commune factum, & laudis ſocietas æqua: Decimo tamen iratiores erant ii, qui id factum dolebant, quo minus ab illo rem illam dicebant fieri debuiſſe. Quid ergo agunt nunc tot exercitus, niſi vt obſidione Brutus liberetur? qui autem hos exercitus ducunt? hi, credo, qui Cæſaris res actas euerti, qui cauſſam veteranorum prodi volunt? ſi ipſe viueret Cæſar, acrius, credo, acta ſua defenderet, quàm vir fortiſſimus defendit Hircius? aut amicior cauſſæ poteſt inueniri, quàm filius? At horum alter nondum ex longinquitate grauiſſimi morbi recreatus, quidquid habet virium, id in eorum libertatem defendendam contulit, quorum votis iudicauit ſe à morte reuocatum: alter virtutis robore firmior, quàm ætatis, cum iſtis ipſis veteranis ad D. Brutum liberandum eſt profectus. Igitur illi certiſſimi, iidemque acerrimi Cæſaris actorum patroni, pro D. Bruti ſalute bellum gerunt: quos veterani ſequuntur. de libertate enim populi Romani non de ſuis commodis armis decernendum vident. Quid eſt igitur, cur iis, qui D. Brutum omnibus copiis conſeruatum velint, M. Bruti ſit ſuſpectus exercitus? An verò ſi quid eſſet, quod à M. Bruto timendũ videretur, Panſa id non videret? aut ſi videret, non laboraret? quis aut ſapientior ad coniecturam rerum futurarum, aut ad propulſandum metum diligentior? Atqui huius animum erga M. Brutum ſtudiumque vidiſtis. præcepit oratione ſua quid decernere nos de M. Bruto, quid ſentire oporteret: tantumque abfuit, vt periculoſum reipubl. M. Bruti putaret exercitum, vt in eo firmiſſimum reipublicæ præſidium, & grauiſſimum poneret. Scilicet hoc Panſa aut non videt, (hebeti enim ingenió eſt) aut negligit? quæ enim Cæſar egit, ea rata eſſe non curat: de quibus confirmandis, & ſanciendis legem comitiis centuriatis ex auctoritate noſtra laturus eſt. Deſinant igitur aut ii, qui non timent, ſimulare ſe timere, & proſpicere reipublicæ, aut ii, qui omnia verentur, nimium eſſe timidi: ne illorum æmulatio, horum obſit ignauia. Quæ (malum) eſt iſta ratio, ſemper optimis cauſſis veteranorum nomen opponere? quorum etiamſi amplecterer virtutem, vt facio, tamen ſi eſſent arrogantes, faſtidium ferre non poſſem. An nos conanteis ſeruitutis vincula rumpere, impediet, ſi quis veteranos id nolle dixerit? non ſunt enim, credo, innumera-

biles, qui pro cõmuni libertate arma capiant? nemo eſt prę-ter veteranos milites vir, qui ad ſeruitutem propulſandã ingenuo dolore excitetur? poteſt igitur ſtare reſpublica freta veteranis, ſine magno ſubſidio iuuentutis? quos quidem vos libertatis adiutores complecti debetis, ſeruitutis auctores ſequi non debetis. Poſtremò (erumpat enim aliquando vera & me digna vox) ſi veteranorum nutu mentes huius ordinis gubernantur, omniáque ad eorum voluntatem noſtra dicta facta referuntur: optanda mors eſt, quæ ciuibus Romanis ſemper fuit ſeruitute potior. omnis eſt miſera ſeruitus: ſed fuerit quædam neceſſaria, ecquodnam principium putatis libertatis capeſſendæ? an cùm illum neceſſarium, & fatalem penè caſum non tulerimus, hunc feremus voluntarium? Tota Italia deſiderio libertatis exarſit: ſeruire diutius non poteſt ciuitas: ſerius populo Romano hunc veſtitũ, atque arma dedimus, quàm ab eo flagitati ſumus: magna quidẽ nos ſpe, & prope explorata, libertatis cauſſam ſuſcepimus. Sed vt concedam incertos exitus eſſe belli, Martemque communem, tamen pro libertate, vitæ periculo decertandum eſt. non enim in ſpiritu vita eſt: ſed ea nulla eſt omninò ſeruienti. omnes enim nationes ſeruitutem ferre poſſunt, noſtra ciuitas non poteſt: nec vllam aliam ob cauſſam, niſi quòd illæ laborem, doloremque fugiunt, quibus vt careant, omnia perpeti poſſunt: nos ita à maioribus instituti, atque imbuti ſumus, vt omnia conſilia atque facta ad virtutem, atque dignitatem referamus. ita præclara eſt recuperatio libertatis, vt ne mors quidem ſit in repetenda libertate fugienda. Quod ſi immortalitas conſequeretur præſentis periculi fugam, tamen eo magis ea fugienda eſſe videretur, quod diuturnior eſſet ſeruitus. cùm verò dies & nocteis omnia nos vndique fata circumſtent, non eſt viri, miniméque Romani dubitare, eum ſpiritum, quem naturæ quis debeat, patriæ reddere. Concurritur vndique ad commune incendium reſtinguendum: veterani quidem primi, Cæſaris auctoritatem ſecuti, conatum Antonii repulerunt: pòſt eiuſdem furorem Martia legio fregit, Quarta afflixit. Sic à ſuis legionibus condemnatus irrupit in Galliam, quã ſibi armis, animiſque infeſtam, inimicamq; cognouit. hunc A. Hircii, C. Cæſaris exercitus inſecuti ſunt: poſt Panſæ delect⁹

vrbem,

vrbem, totamque Italiam erexit: vnus omnium eſt hoſtis: quamquam habet ſecum fratrem cariſſimum reipublicæ ciuem, cuius deſiderium ciuitas ferre diutius non poteſt. quid illa tetrius bellua? quid immanius? qui ob eã cauſſam natus videtur, ne omnium mortalium turpiſſimus eſſet Antonius: eſt vnà Trebellius, qui iam cum tabulis nouis redit in gratiam: T. Plancus & ceteri pares: qui id pugnant, id agunt, vt contra rempub. reſtituti eſſe videantur: ſollicitant homines imperitos Saxa & Cafones ipſi ruſtici atque agreſtes, qui hanc rempu. nec viderunt vmquam, nec videre conſtitutam volunt: qui non Cæſaris, ſed Antonii acta defendunt: quos auertit agri Campani infinita poſſeſſio: cuius eos non pudere demiror, cùm videant ſe mimos, & mimas habere vicinos. Ad has peſteis opprimendas quid eſt cur moleſtè feramus, quòd M. Bruti acceſſit exercitus? immoderati, credo, hominis, & turbulenti. videte ne nimium penè patientis: etſi in illius viri conſiliis atq; factis, nec nimium, nec parum vmquam fuit. Omnis voluntas M. Bruti P.C. omnis cogitatio, tota mens auctoritatem ſenatus, libertatem populi Romani intuetur: hæc habet propoſita, hæc tueri vult: tentauit, quid patientia proficere poſſet: nihil cùm proficeret, contra vim vi experiendum putauit. Cui quidem, P.C. vos idem tribuere hoc tempore debetis, quod ab XIII. kalendas Ianuar. D. Bruto C. Cæſari me auctore tribuiſtis: quorum priuatum de republica conſilium & factum auctoritate veſtra eſt comprobatum, atque laudatum. quod idem in M. Bruto facere debetis, à quo inſperatum, & repentinum reipubl. præſidium legionum, equitatus, auxiliorum magnæ & firmæ copiæ comparatæ ſunt: adiungendusque eſt Q. Hortenſius, qui cùm Macedoniam obtineret, adiutorẽ ſe Bruto ad comparandum exercitum fideliſſimum, & conſtantiſſimum præbuit. nam de M. Apuleio ſeparatim cenſeo referendum: cui teſtis eſt per litteras M. Brutus, eum principem fuiſſe ad conatum exercitus comparandi. Quæ cùm ita ſint, quòd C. Panſa conſul verba fecit de litteris, quæ à Q. Cæpione Q. F. Bruto procos. allatæ, & in hoc ordine recitatæ ſunt: de ea re ita cenſeo: CVM Q. Cæpionis Bruti proconſulis opera, conſilio, induſtria, & virtute, difficillimo reipublicæ tempore prouincia Macedonia, Illyricum, & cuncta

Græcia, & legiones, exercitus, equitatus in conſulum, ſenatus, populique Romani poteſtate ſint: id Q. Cæpionem Brutum procos. bene & è republica, pro ſua, maiorumque ſuorum dignitate, conſuetudineque reipublicæ bene gerendæ feciſſe: eamq; rem ſenatui populoque Romano gratam eſſe & fore: vtique Q. Cæpio Brutus procos. prouinciam Macedoniam, Illyricum, totamque Græciam tueatur, defendat, cuſtodiat, incolumemque conſeruet, eique exercitui, quem ipſe conſtituit, comparauit, præſit, pecuniaque ad rem militarem, ſi qua opus ſit, quæ publica ſit, & exigi poſſit, vtatur, exigat, pecuniaſque, à quibus videtur, ad rem militarem mutuas ſumat, imperet, frumentumque: operamque det, vt cum ſuis copiis quàm proximè Italiam ſit. cumque litteris Q. Cæpionis Bruti procos. intellectum ſit, Q. Hortenſii proconſulis opera, & virtute vehementer rempublicam adiutam, omniaque eius conſilia cum conſiliis Q. Cæpionis Bruti proconſulis coniuncta fuiſſe, eamque rem magno vſui reipublicæ fuiſſe: Q. Hortenſium procos. rectè, & ordine, exque republica feciſſe: ſenatuique placere Q. Hortenſium proconſulem cum quæſtoribus próve quæſtoribus & legatis ſuis Macedoniam prouinciam obtinere, quoad ex S. C. ſucceſſum ſit.

IN

IN M. ANTONIVM PHILIPPICA XI.

ORATIO LIII.

MAGNO in dolore ſum, P. C. vel mœrore potius, quẽ ex crudeli & miſerabili morte C. Trebonii optimi ciuis, moderatiſſimique hominis accepimus: ineſt tamen aliquid, quod reipu. profuturum putem: pſpeximus enim quanta in iis, qui contra patriã ſcelerata arma ceperunt, ineſſet immanitas. nam duo hæc capita nata ſunt poſt homines natos teterrima & ſpurciſſima, Dolabella, & Antonius: quorum alter effecit, quod optabat: de altero patefactum eſt, quid cogitaret. L. Cinna crudelis: C. Marius in iracundia perſeuerans: L. Sylla vehemens: neque vllius horum in vlciſcendo acerbitas progreſſa vltra mortem eſt: quæ tamen pœna in ciueis nimis crudelis putabatur. Ecce tibi geminum in ſcelere par, inuſitatum, inauditum, ferum, barbarum. Itaque quorum ſummum quondam inter ipſos odium, bellumque meminiſtis, eoſdem poſtea ſingulari inter ſe conſenſu, & amore deuinxit impuriſſimæ naturæ & turpiſſimæ vitæ ſimilitudo. Ergo id, quod fecit Dolabella, in quo potuit, multis idem minatur Antonius. ſed ille cùm procul abeſſet à conſulibus, exercitibuſque noſtris, necdum ſenatum cum populo Romano conſpiraſſe ſenſiſſet, fretus Antonii copiis ea ſcelera ſuſcepit, quæ iam Romæ ſuſcepta arbitrabatur à ſocio furoris ſui. Quid ergo hũc aliud moliri, quid optare cenſetis, aut quam omninò cauſſam eſſe belli? omneis, qui liberè de republica ſenſimus, qui dignas nobis ſententias diximus, qui populum Romanum liberum eſſe voluimus, ſtatuit ille quidem non inimicos, ſed hoſteis: maiora tamen in nos, quàm in hoſtem ſupplicia meditatur: mortem naturæ pœnam putat eſſe, iracundiæ tormenta atque cruciatum. qualis igitur

hoſtis habendus eſt is, à quo victore, ſi cruciatus abſit, mors in beneficii parte numeretur? Quamobrem P.C. quamquã hortatore non egetis (ipſi enim veſtra ſponte exarſiſtis ad libertatis recuperandæ cupiditatem) tamen eo maiore ſtudio libertatem defendite, quo maiora propoſita victis ſupplicia ſeruitutis videtis. In Galliam inuaſit Antonius, in Aſiam Dolabella: in alienam vterque prouinciam: alteri ſe Brutus obiecit, impetumque furentis, atque omnia diuexare & diripere cupientis, vitæ ſuæ periculo colligauit, progreſſu arcuit, à reditu refrenauit: obſideri ſe paſſus ex vtraque parte conſtrinxit Antonium. alter in Aſiam irrupit. cur? ſi vt in Syriam patebat via certa, neque longa, quid opus fuit cum legione præmiſſo Marſo neſcio quo Octauio, ſcelerato latrone, atque egente, qui popularetur agros, vexaret vrbeis, non ad ſpem conſtituendæ rei familiaris, quam tenere eum poſſe negant, qui norunt (mihi enim hic ſenator ignotus eſt) ſed ad præſentem paſtum mendicitatis ſuæ? Cõſecutus eſt Dolabella nulla ſuſpicione belli. quis enim id putaret? ſecutæ collocutiones familiariſſimæ cum Trebonio: complexusque ſummæ beneuolentiæ falſi indices extiterunt in amore ſimulato: dexteræ, quæ fidei teſtes eſſe ſolebant, perfidia ſunt, & ſcelere violatæ. nocturnus introitus Smyrnam, quaſi in hoſtium vrbem: quæ eſt fideliſſimorum antiquiſſimorumque ſociorum. Oppreſſus Trebonius, ſi vt ab eo, qui apertè hoſtis eſſet, incautus: ſi vt ab eo, qui ciuis etiam tum ſpeciem haberet, miſer. Ex quo nimirum documentum nos capere fortuna voluit, quid eſſet victis extimeſcendum. Conſularem hominem conſulari imperio prouinciam Aſiam obtinentem Samario exſuli tradidit: interficere ſtatim captum noluit, ne nimis, credo, in victoria liberalis videretur. cùm verborum contumeliis optimum virum inceſto ore laceraſſet, tum verberibus ac tormentis quæſtionẽ habuit pecuniæ publicæ, idq; per biduum: poſt ceruicibus fractis caput abſcidit, idq; adfixum geſtari iuſſit in pilo. reliquum corpus tractum atq; laceratum abiecit in mare. Cum hoſte hoc bellandũ eſt, à cuius teterrima crudelitate omnis barbaria ſuperata eſt. Quid loquar de cæde ciuium Romanorum? de direptione fanorum? quis eſt, qui pro rerum atrocitate deplorare tantas calamitates queat? & nunc tota

Aſia vagatur, volitat vt rex, nos alio bello diſtineri putat. quaſi verò non vnum idemque bellum ſit contra hoc iugum impiorum nefarium. Imaginem Antonii crudelitatis in Dolabella cernitis: ex hoc illa effecta eſt: ab hoc Dolabella ſcelerum præcepta ſunt tradita. num leniorem, quàm in Aſia Dolabella fuit, in Italia, ſi liceat, fore putatis Antonium? mihi quidem & ille perueniſſe videtur, quoad progredi potuerit feri hominis amentia: neque Antonius vllius ſupplicii adhibendi, ſi poteſtatem habeat, vllam eſt partem relicturus. Ponite igitur ante oculos, P. C. miſeram quidem illam & flebilem ſpeciem, ſed ad incitandos animos noſtros neceſſariam, nocturnum impetum in vrbem Aſiæ clariſſimam, irruptionem armatorum in Trebonii domum, cùm ille miſer prius latronum gladios videret, quàm quæ res eſſet, audiſſet: furentis introitum Dolabellæ, vocem impuram, atque os illud infame, vincla, verbera, eculeum, carnificem, tortoremque Samarium. quæ tuliſſe illum fortiter, & patienter ferunt. Magna laus meoque iudicio omnium maxima. eſt enim ſapientis, quidquid homini accidere poſſit, id præmeditari ferendum modicè eſſe, ſi euenerit. maioris eſt omninò conſilii, prouidere, ne quid tale accidat: ſed animi non minoris, fortiter ferre ſi euenerit. Ac Dolabella quidem tam fuit immemor humanitatis, quamquam eius numquam particeps fuerit, vt ſuam inſatiabilem crudelitatem exercuerit non ſolùm in viuo, ſed etiam in mortuo: atque in eius corpore lacerando atque vexando, cùm animum ſatiare non poſſet, oculos pauerit ſuos. O multo miſerior Dolabella, quàm ille, quē tu miſerrimum eſſe voluiſti! Dolores Trebonius pertulit magnos: multi ex morbi grauitate maiores: quos tamen non miſeros, ſed laborioſos ſolemus dicere. lōgus fuit dolor bidui: at cōpluribus hominibus annorū ſæpe multorum. nec verò grauiora ſunt carnificum tormenta, quàm interdum cruciamenta morborum. Alia ſunt, alia, inquā, ô perditiſſimi homines, & amentiſſimi, multo miſeriora. Nam quo maior vis eſt animi, quàm corporis, hoc ſunt grauiora ea, quæ concipiuntur animo, quàm illa, quæ corpore. miſerior igitur qui ſuſcepit in ſe ſcelus, quàm is, qui alterius facinus ſubire cogitur. Cruciatus

eſt à Dolabella Trebonius: & quidem à Carthaginienſibus Regulus. Quare cùm crudeliſſimi Pœni iudicati ſint in hoſte, quid in ciue de Dolabella iudicandum? An verò hoc conferendum eſt? aut dubitandum vter miſerior, iſne cuius mortem ſenatus populusque Romanus vlciſci cupit: an is, qui cuncti ſenatus ſententiis hoſtis eſt iudicatus? nam ceteris quidem vitæ partibus, quis eſt, qui poſſit ſine Trebonii maxima contumelia conferre vitam Trebonii cum Dolabellæ? alterius conſilium, ingenium, humanitatem, innocentiam, magnitudinem animi in patria liberanda, quis ignorat? alteri a puero pro deliciis crudelitas fuit. deinde ea libidinum turpitudo, vt in hoc ſit ſemper ipſe lætatus, quòd ea faceret, quæ ſibi obiici ne ab inimico quidem poſſent verecundo. Et hic, Dii immortales, aliquando fuit meus: occulta enim erant vitia non inquirenti. neque nunc fortaſſe alienus ab eo eſſem, niſi ille vobis, niſi mœnibus patriæ, niſi huic vrbi, niſi Diis penatibus, niſi aris, & focis omnium noſtrûm, niſi denique naturæ & humanitati inuentus eſſet inimicus, à quo admoniti diligentius & vigilantius caueamus Antonium. Etenim Dolabella non ita multos ſecum habuit notos, atque inſigneis latrones: at videtis quos & quàm multos habeat Antonius: primùm L. fratrem. quam facem Dii immortales? quod facinus? quod ſcelus: quem gurgitem? quam voraginem? quid eum non ſorbere animo, quid non haurire cogitatione, cuius ſanguinem non bibere cenſetis? in cuius poſſeſſiones atque fortunas, non impudentiſſimos oculos ſpe, & mente defigere? Quid Cenſorinum, qui ſe verbo prætorem eſſe vrbanum cupere dicebat, re certè noluit? quid Beſtiam, qui ſe conſulatum in Bruti locum petere profitetur? atque hoc quidem deteſtabile omen auertat Iupiter. quàm abſurdum autem, qui prætor fieri non potuerit, petere eum conſulatum? niſi forte damnationem pro prætura petat. Alter Cæſar, Vopiſcus ille, homo ſummo iugenio, ſumma potentia, qui ex ædilitate conſulatum petit, ſoluatur legibus: quamquam leges eum non tenent, propter eximiam, credo, dignitatem. at hic me defendente quinquies abſolutus eſt. ſexta palma vrbana etiam in gladiatore difficilis. ſed hæc iudicum culpa, non mea eſt. ego defendi fide optima: illi debuerunt clariſſimum, & præſtantiſſimum

ſenato-

ſenatorem in ciuitate retinere. qui tamen nunc nihil aliud agere videtur, niſi vt intelligamus illos iudices, quorum res iudicatas irritas fecimus, bene & è repub. iudicauiſſe. Neque hoc in hoc vno eſt. ſunt alii in eiſdem caſtris honeſtè condemnati, turpiter reſtituti. quod horum conſilium, qui omnib. bonis hoſtes ſunt, niſi crudeliſſimum putatis fore? Accedit Saxa neſcio quis, quem nobis Cęſar ex vltima Celtiberia tribunum ple. dedit. caſtrorum antea metator, nunc vt ſperat, vrbis: à qua cùm ſit alieniſſimus, ſuo capiti ſaluis nobis ominetur. Cùm hoc veteranus Caſo: quo neminē veterani peius oderunt. His, quaſi præter dotem, quam in ciuilibus malis acceperant, agrum Campanum eſt largitus Antonius, vt haberent reliquorum nutriculas prædiorum: quibus vtinam contenti eſſent: ferremus: etſi tolerabile non erat. ſed quiduis patiendum fuit, vt hoc terrrimū bellum non haberemus. Quid? illa caſtrorum M. Antonii lumina, nónne ante oculos proponitis? primùm duos collegas Antoniorum, & Dolabellæ, Nuculā, & Lentonem, Italiæ diuiſores lege ea, quam ſenatus per vim latam iudicauit. quorum alter cōmentatus eſt mimos, alter egit tragœdiā. Quid dicam de Apulo Domitio? Cuiûs bona modo proſcripta vidi: tanta procuratorum eſt negligentia. At hic nuper ſororis filio infudit venenum, non dedit. Sed non poſſunt non prodigè viuere, qui noſtra bona ſperant, cùm effundunt ſua. Videte etiā P. Decii auctionem clariſſimi viri: qui maiorum exempla perſequens, pro alieno ſe ære deuouit. emptor tamen in ea auctione inuentus eſt nemo. hominem ridiculum, qui ſe exire ære alieno putet poſſe, cùm vendat aliena. Nam quid ego de Trebellio dicam? quem vltæ videntur furiæ debitorum? vindicem enim tabularū nouarum nouam tabulā vidimus. quid de L. Planco? quem præſtantiſſimus ciuis Aquila Pollentia expulit, & quidem crure fracto: quod vtinā antè illi accidiſſet, ne huc redire potuiſſet. Lumē & decus illius exercitus penè præterii, T. Annium, Cimbrum Lyſidici filium: Lyſidicum ipſum Græco verbo, quoniam omnia iura diſſoluit: niſi forte iure Germanum Cimber occidit. Cùm hanc, & huius generis copiam tantam habeat Antonius, quod ſcelus omittet, cùm Dolabella tantis ſe obſtrinxerit parricidiis, nequaquam pari latronū manu & copia? Quapropter

vt inuitus ſæpe diſſenſi à Q. Fufio, ita ſum eius ſententiæ libenter aſſenſus. ex quo iudicare debetis, me non cum homine ſolere, ſed cum cauſſa diſſidere. Itaque non aſſentior ſolùm, ſed etiam gratias ago Q. Fufio. dixit enim ſeuerã, grauem, republica dignam ſententiam: iudicauit hoſtem Dolabellam: bona cenſuit publicè poſſidenda. quo cùm addi nihil poſſet (quid enim atrocius potuit, quid ſeuerius decernere?) dixit tamen, ſi quis eorum, qui poſt ſe rogati eſſent, grauiorem ſententiam dixiſſet, in eam ſe iturum. quam ſeueritatem quis poteſt non laudare? Nunc quoniam iudicatus eſt hoſtis Dolabella, bello eſt perſequendus. neque enim quieſcit. habet legionem, habet fugitiuos, habet ſceleratam impiorum manum: eſt ipſe confidens, impotens, gladiatorio generi mortis addictus. Quamobrem quoniam cum Dolabella heſterno die hoſte decreto bellum gerendum eſt, imperator eſt deligendus. Duæ dictæ ſunt ſententiæ, quarum neutram probo: alteram, quia ſemper, niſi cùm eſt neceſſe, periculoſam arbitror: alteram, quia alienam his temporibus exiſtimo. Nam extraordinarium imperium populare atque ventoſum eſt, minimè noſtræ grauitatis, minimè huius ordinis. Bello Antiochiſſo magno & graui, cùm L. Scipioni prouincia Aſia obueniſſet, parumque in eo putaretur eſſe animi, parum roboris, ſenatuſque ad collegam eius C. Lælium huius Sapientis patrem negotium deferret: ſurrexit P. Africanus, frater maior L. Scipionis, & illam ignominiam familiæ deprecatus eſt: dixitque & in fratre ſuo ſummam virtutem eſſe, ſummumque conſilium, neque ſe ei legatum id ætatis, iiſque rebus geſtis defuturum. quod cùm ab eo eſſet dictum, nihil eſt de Scipionis prouincia commutatum, nec plus extraordinarium imperium ad id bellum quæſitum, quàm duobus antea maximis Punicis bellis, quæ à conſulibus, aut à dictatoribus geſta & confecta ſunt: aut quàm Pyrrhi, quàm Philippi, quam pòſt Achaico bello, quàm Punico tertio, ad quod populus Romanus ita ipſe ſibi delegit idoneum ducem P. Scipionem, vt eum tamen bellum gerere conſulem vellet. Cum Ariſtonico bellum gerendum fuit L. Valerio, P. Licinio conſulibus. rogatus eſt populus, quem id bellum gerere placeret. Craſſus conſul, pontifex maximus, Flacco collegæ flami-

flamini Martiali multam dixit, ſi à ſacris diſceſſiſſet. quam multam populus Romanus remiſit. Pontifici tamen flaminem parere iuſſit. Sed ne tum quidem populus Romanus ad priuatum detulit bellum: quamquam erat Africanus, qui anno ante de Numantinis triumphauerat: qui cùm longè omneis belli gloria & virtute ſuperaret, duas tantum tribus tulit. Ita populus Romanus conſuli potius Craſſo, quàm priuato Africano bellum gerendum dedit. De Cn. Pompeii imperiis ſummi viri, atque omnium principis, tribuni plebis turbulenti tulerunt. nam Sertorianum bellum à ſenatu priuato datum eſt, quia conſules recuſabant, cùm L. Philipppus pro conſulibus ſe eum mittere dixit, non pro conſule. Quæ igitur hæc comitia? aut quam ambitionem conſtantiſſimus & grauiſſimus ciuis L. Cæſar in ſenatum introduxit? clariſſimo viro atque innocentiſſimo decreuit imperium, priuato tamen. in quo maximum nobis onus impoſuit. aſſenſus ero: ambitionẽ induxero in curiam. negauero: videbor ſuffragio meo, tamquam comitiis, homini honorem amiciſſimo denegauiſſe. Quod ſi comitia placet in ſenatu habere, petamus, ambiamus, modò tabella detur nobis, ſicut populo data eſt. cur committis Cæſar, vt aut præſtantiſſimus vir, ſi tibi non ſit aſſenſum, repulſam tuliſſe videatur: aut vnuſquiſque noſtrûm præteritus, ſi cùm pari dignitate ſimus, eodem honore digni non putemur? At enim (nam id exaudio) C. Cæſari adoleſcentulo imperium extraordinarium mea ſententia dedi. Ille enim mihi præſidium extraordinarium dederat. cùm dico mihi, ſenatui dico, populoque Romano. A quo reſpublica præſidium ne cogitatum quidem tantum haberet, vt ſine eo ſalua eſſe non poſſet, huic extraordinarium imperium non darem? aut exercitus adimendus, aut imperium dandum fuit. quæ eſt enim ratio? aut quî poteſt fieri, vt ſine imperio teneatur exercitus? Non igitur, quod ereptum non eſt, id exiſtimandum eſt datum. eripuiſſetis C. Cæſari, P.C. imperium, niſi dediſſetis. milites veterani, qui illius auctoritatem, imperium, nomen ſecuti pro republica arma ceperant, volebant ſibi ab illo imperari: legio Martia, & legio Quarta, ita ad ſe contulerat auctoritatem ſenatus, populiq; Ro. dignitatem, vt eum depoſcerent imperatorem, & ducem, C. Cæ-

ſarem. Imperium C. Cæſari belli neceſſitas, faſceis ſenatus dedit. otioſo verò & nihil agenti priuato, obſecro te L. Cæſar (cum peritiſſimo homine mihi res eſt) quando imperium ſenatus dedit? Sed de hoc quidem hactenus, ne refragari homini amiciſſimo, ac de me optimè merito videar: etſi quis poteſt refragari non modò non petenti, verùm etiam recuſanti? illa verò P. C. aliena conſulum dignitate, aliena temporum grauitate ſententia eſt, vt conſules Dolabellæ perſequendi cauſſa Aſiam & Syriam ſortiantur. Dicam cur inutile reipub. ſed prius, quàm turpe conſulibus ſit, videte. Cùm conſul deſignatus obſideatur, cùm in eo liberando ſalus ſit poſita reipublicæ, cùm à populo Rom. peſtiferi ciues, paricidæq; deſciuerint: cumque id bellum geramus, quo bello de dignitate, de libertate, de vita decernamus, &, ſi in poteſtatem quis Antonii venerit, propoſita ſint tormenta atque cruciatus: cumque harum rerum omnium decertatio conſulibus optimis & fortiſſimis commiſſa, & commendata ſit: Aſiæ & Syriæ mentio fiet: vt aut ſuſpicioni crimen, aut inuidiæ materiam dediſſe videamur? At verò ita decernunt, vt liberato Bruto, id enim reſtabat, vt relicto, deſerto, prodito. Ego verò mentionem prouinciarum factam dico alieniſſimo tẽpore. quamuis enim intentus animus tuus ſit, C. Panſa, ſicut eſt, ad fortiſſimum virum, & omnium clariſſimum liberandum: tamen rerum natura cogit te neceſſariò referre animum aliquando ad Dolabellam perſequendum, & partem aliquam in Aſiam & Syriam deriuare curæ & cogitationis tuæ. Si autem fieri poſſet, vel plureis te animos habere vellem, quos omneis ad Mutinam intenderes. quod quoniam fieri non poteſt, iſto animo, quem habes præſtantiſſimum, atque optimum, nihil volumus niſi de Bruto cogitare. facis tu id quidem, & eo maximè incumbis: duas tamen res, magnas præſertim, non modò agere vno tempore, ſed ne cogitando quidem explicare quiſquam poteſt. incitare, & inflammare iſtud tuum præſtantiſſimum ſtudium, non ad aliam vlla ex parte curam transferre debemus. Adde iſtuc ſermones hominum, adde ſuſpiciones, adde inuidiam. Imitare me, quem tu ſemper laudaſti, qui inſtructam, ornatamque à ſenatu prouinciam depoſui, vt incendium patriæ omiſſa omni cogitatione reſtinguerem. nemo erit præter

vnum

vnum me, quicum profectò, ſi quid, intereſſe tua putaſſes, pro ſumma familiaritate noſtra communicauiſſes, qui credat, te inuito, prouinciam tibi eſſe decretam. Hanc, quæſo, pro tua ſingulari ſapientia reprime famam: atq; effice, ne id, quod non curas, cupere videare. Quod quidem vehemētius eo tibi laborandum eſt, quia in eandem cadere ſuſpicionem collega vir clariſſimus non poteſt: nihil horum ſcit: nihil ſupicatur: bellum gerit: in acie ſtat: de ſanguine, & de ſpiritu decertat: antè prouinciam ſibi decretam audiet, quàm potuerit tempus ei rei datum ſuſpicari. Vereor ne exercitus quoque noſtri, qui non delectus neceſſitate, ſed voluntariis ſtudiis ſe ad rempub. contulerunt, tardentur animis, ſi quidquam aliud nobis, niſi de inſtanti bello cogitatum putabūt. Quòd ſi prouinciæ conſulibus expetendæ videntur, ſicut ſæpe multis clariſſimis viris expetitæ ſunt: reddite prius nobis Brutū, lumen & decus ciuitatis; qui ita conſeruandus eſt, vt id ſignum, quod de cœlo delapſum Veſtæ cuſtodiis continetur: quo ſaluo, ſalui ſumus futuri, tunc in cœlum vos, ſi fieri poterit, humeris noſtris tollemus: prouincias certè digniſſimas vobis deligemus. Nunc quod agitur agamus. agitur autem liberíne viuamus, an mortem obeamus: quæ certè ſeruituti anteponenda eſt. Quid ſi etiam affert tarditatem iſta ſententia ad Dolabellam perſequendum? quando enim veniet conſul? an id exſpectamus, quo ne veſtigium quidem Aſiæ ciuitatum, atq; vrbium relinquatur? At mittent aliquem de ſuo numero. valde mihi probari poteſt, qui paullò ante clariſſimo viro priuato imperium extra ordinem nō dedi. At hominem dignum mittent. num P. Seruilio digniorem? at eum quidem ciuitas non habet. Quod ergo ipſe nemini putat dandum, ne à ſenatu quidem, id ergo vnius iudicio delatum comprobem? Expedito nobis homine, & parato, P.C. opus eſt, & eo, qui imperium legitimum habeat: qui præterea auctoritatem, nomen, exercitum, perſpectum animum in rep. liberanda. Quis igitur is eſt? Aut M. Brutus, aut C. Caſſius, aut vterque. decernerem plane, ſicut multa, conſulem alterum, ambóſve, ni Brutum colligaſſemus in Græcia, & eius auxilium ad Italiam vergere, quàm ad Aſiam maluiſſemus: non vt ex ea acie reſpectum haberemus, ſed vt ipſa acies ſubſidium haberet etiam trāſmarinum. Præterea,

P.C.M.Brutum retinet etiam nunc C.Antonius,qui tenet Apolloniam,magnam vrbem, & grauem:tenet,opinor, Byllidem:tenet Amantiam:inſtat Epiro:vrget Illyricum:habet aliquot cohorteis,habet equitatum.hinc ſi Brutus erit traductus ad aliud bellum,Græciam certè amiſerimus.Eſt autem etiam de Brundiſio,atq; illa ora Italię prouidendum:quamquam miror tamdiu morari Antonium.ſolet enim accipere ipſe manicas,nec diutius obſidionis metum ſuſtinere.Quod ſi confecerit Brutus,& intellexerit plus ſe reip. profuturum, ſi Dolabellam perſequatur, quàm ſi in Græcia maneat,aget ipſe per ſeſe, vt adhuc quoque fecit:neque in tot incendiis, quibus confeſtim ſuccurrendum eſt, exſpectabit ſenatum. Nam & Brutus,& Caſſius multis iam in rebus ipſe ſibi ſenatus fuit. neceſſe eſt enim in tanta conuerſione, & perturbatione omnium rerum,temporibus potius parere,quàm moribus.nec enim nũc primùm aut Brutus,aut Caſſius ſalutem libertatémque patriæ, legem ſanctiſſimam,& morem optimum iudicauit. Itaque ſi ad nos nihil referretur de Dolabella perſequendo, tamen ego pro decreto putarem, cùm eſſent tales virtute,auctoritate, nobilitate ſummi viri, quorum alterius iam notus nobis eſt exercitus:alterius auditus. Non igitur Brutus exſpectauit decreta noſtra , cùm ſtudia noſſet.neq; enim eſt in prouinciam ſuam Cretam profectus: in Macedoniam alienã aduolauit: omnia ſua putauit, quæ vos veſtra eſſe velletis: legiones conſcripſit nouas, excepit veteres : equitatum ad ſe abduxit Dolabellæ, atque eum nondum tanto paricidio oblitum, hoſtem ſua ſententia iudicauit:nam ni ita eſſet,quo iure equitatum à conſule abduceret ? quid,C. Caſſius pari magnitudine animi & conſilii præditus,nónne eo ex Italia conſilio profectus eſt,vt prohiberet Syria Dolabellam?qua lege?quo iure? eo , quod Iupiter ipſe ſanxit, vt omnia quæ reip. ſalutaria eſſent , legitima & iuſta haberentur. Eſt enim lex nihil aliud, niſi recta,& à numine deorum tracta ratio, imperans honeſta, prohibens contraria.Huic igitur legi paruit Caſſius,cùm eſt in Syriam profectus,alienam prouinciam, ſi homines legibus ſcriptis vterentur:his verò oppreſſis,ſuam,lege naturæ.Sed vt ea veſtra quoque auctoritate firmetur,cenſeo:CVM P.Dolabella, quique eius crudeliſſimi, & teterrimi facinoris miniſtri, ſocii,

cii,

cii, adiutores fuerunt, hoſtes populi Rom. à ſenatu iudicati ſint: cúmq; ſenatus P. Dolabellam bello perſequendum cenſuerit, vt is, qui omnia Deorum hominumq; iura nouo, inaudito, inexpiabili ſcelere polluerit, nefarióque patriæ ſe paricidio obſtrinxerit, pœnas Diis, hominibusque meritas, debitásque perſoluat: ſenatui placere C. Caſſium proconſulem prouinciam Syriam obtinere, vti qui eam optimo iure prouinciam obtinuerit: eumque à Q. Martio Criſpo proconſule, L. Statio Murco proconſule, Aulo Allieno legato, exercitus accipere, eosque ei tradere: cumque his copiis, & ſi quas præterea parauerit, bello P. Dolabellam terra marique perſequi: eius belli gerendi cauſſa, quibus ei videatur, naues, nautas, pecunias, ceteraq;, quæ ad bellum gerendũ pertineant, vt imperandi in Syria, Aſia, Bithynia, Põto, ius poteſtatémq; habeat: vtq;, quamcumq; in prouinciam eius belli gerẽdi cauſſa aduenerit, ibi maius imperium C. Caſſii procos. ſit, quàm eius erit, qui eam prouinciam obtinebit. cùm C. Caſſius procos. in eam prouinciã venerit, regem Deiotarũ patrem, & regem Deiotarum filium, ſi vt multis bellis ſæpenumerò imperium populi Rom. iuuerint, item, C. Caſſium proconſulem copiis ſuis opibusque iuuiſſent, ſenatui populoq; Rom. gratum eſſe facturos: idem ſi ceteri reges, tetrarchæ, dynaſtæq; feciſſent, S.P.Q.R. eorum officii non immemorem futurum: vtique C. Panſa, A. Hircius conſules, alter ambóve, ſi eis videretur, republica recuperata, de prouinciis conſularibus, prætoriis, ad hunc ordinem primo quoque tempore referant: interea prouinciæ ab iis, quibus obtinentur, obtineantur, quoad cuique ex S.C. ſucceſſum ſit. Hoc S.C. ardentem inflammabitis, & armatum armabitis Caſſium. nec enim animum eius poteſtis ignorare, nec copias. animus is eſt, quem videtis: copiæ, quas audiſtis, fortis, & conſtantis viri: qui ne viuo quidem Trebonio Dolabellæ latrocinium in Syriam penetrare ſiuiſſet. Allienus familiaris, & neceſſarius meus, poſt interitũ Trebonii profectus, ne dici quidem ſe legatum Dolabellæ volet. eſt Q. Cæcilii Baſſi priuati illius quidem, ſed fortis, & præclari viri, robuſtus & victor exercitus. Deiotari regis & patris, & filii, & magnus, & noſtro more inſtructus exercitus: ſumma in filio ſpes, ſumma ingenii indoles, ſummaq; ne

virtus. Quid de patre dicam? cuius beneuolentia in populum Romanum eſt ipſius æqualis ætati: qui non ſolùm ſocius imperatorum noſtrorum fuit in bellis, ſed etiam dux copiarum ſuarum. Quæ de illo viro Sylla, quæ Murena, quæ Seruilius, quæ Lucullus, quàm ornatè, quàm honorificè, quàm grauiter ſæpe in ſenatu prædicauerunt? Quid de Cn. Pompeio loquar? qui vnum Deiotarum in toto orbe terrarum ex animo amicum vereque beneuolum, vnum fidelem populo R. iudicauit. Fuimus imperatores nuper ego, & M. Bibulus in propinquis finitimisq; prouinciis: ab eodem rege adiuti ſumus, & equitatu, & pedeſtribus copiis. ſecutum eſt hoc acerbiſſimum, & calamitoſiſſimum ciuile bellum: in quo quid faciendum Deiotaro? quid omninò rectius fuerit, dicere non eſt neceſſe, præſertim, cùm contrà, ac Deiotarus ſenſit, victoria belli iudicarit. quo in bello ſi fuit error, communis ei fuit cum ſenatu: ſin recta ſententia, ne victa quidem cauſſa vituperanda eſt. Ad has copias accedent alii reges, etiam delectus accedent. neque verò claſſes deerũt: tanti Tyrii Caſſium faciunt: tantum eius in Syria nomen, atque Phœnicia eſt. Paratum habet imperatorem C. Caſſium, P.C. reſpublica contra Dolabellam, nec paratum ſolùm, ſed peritum, atq; fortem. magnas ille res geſſit ante Bibuli ſummi viri aduentum, cùm Parthorum nobiliſſimos duces, magnas copias fudit, Syriamq; immani Parthorum impetu liberauit. maximã eius, & ſingularẽ laudẽ prætermitto. Cuius enim prędicatio nondũ omnib. grata eſt, hanc memorię potius, q̃ vocis teſtimonio conſeruemus. Animaduerti P.C. dici iam à quibuſdam, exornari etiã nimiũ à me Brutũ, nimium Caſſium ornari: Caſſio verò ſententia mea dominatum, & principatum dari. Quos ego orno? nempe eos, qui ipſi ſunt ornamenta reip. Quid? D. Brutum nónne omnibus ſententiis ſemper ornaui? num igitur reprehenditis? An Antonios potius ornarem, non modò ſuarum familiarum, ſed Romani nominis probra, atq; dedecora? an Cenſorinum ornem, in bello hoſtem, in pace ſectorem? an cetera ex eodem latrocinio naufragia colligam? Ego verò iſtos otii, concordiæ, legum iudiciorum, libertatis inimicos, tantũ abeſt vt ornem, vt effici non poſſit, quin eos tam oderim, quàm remp. diligo. Vide, inquit, ne veteranos offendas. hoc enim vel maximè

exaudio.

exaudio. Ego verò veteranos tueri debeo, ſed hos, quib. ſanitas eſt: certè timere non debeo: eos verò veteranos, qui pro repub. arma ceperũt, ſecutique ſunt C. Cæſarem, auctoritate beneficiorum paternorum, hodiéque rempub. defendunt cum magno periculo, non tueri ſolùm, ſed etiam augere commodis debeo: qui autem quieſcunt vt VI. & VIII. legio in magna gloria, & laude ponendos puto. comites verò Antonii, qui poſtquam beneficia Cæſaris comederunt, conſulem deſignatum obſident, huic vrbi ferro, igniq́; minitantur, Saxæ ſe & Cafoni tradiderunt, ad facinus prædámque natis, nũquis eſt qui tuẽdos putet? Ergo aut boni ſunt, quos etiam ornare: aut quieti, quos conſeruare debemus: aut impii, quorum contra furorem & bellum & iuſta arma cepimus. Quorum igitur veteranorum animos ne offendamus, veremur? eorúmne, qui D. Brutum obſidione cupiunt liberare? quibus cùm Bruti ſalus cara ſit, quî poſſunt Caſſii nomen odiſſe? an eorum, qui vtrisq; armis vacant? non vereor ne acerbus ciuis quiſquam iſtorũ ſit, qui otio delectantur. Tertio verò generi non militum veteranorum, ſed importuniſſimorum hoſtium cupio quàm acerbiſſimum dolorem inurere. quamquam, P.C. quouſque dicemus ſententias veteranorum arbitratu? quod eorum tantum faſtidium eſt, quæ tanta arrogantia, vt ad arbitrium eorum imperatores etiam deligamus? Ego autem (dicendum eſt enim P. C. quod ſentio) non tam veteranos intuendos nobis arbitror, quàm quid tirones milites, flos Italiæ, quid nouæ legiones ad liberandam patriam paratiſſimæ, quid cuncta Italia de veſtra grauitate ſentiat. nihil enim ſemper floret: ætas ſuccedit ætati: diu legiones Cæſaris viguerunt, nunc vigent Panſæ, vigent Hirtii, vigent Cæſaris filii, vigent Planci: vincunt numero, vincunt ætatibus: nimirum etiam auctoritate vincunt. id enim bellum gerunt, quod ab omnibus gentibus comprobatur. Itaq; his promiſſa præmia ſunt: illis perſoluta. fruantur his illi: perſoluantur his, quæ ſpoſpõdimus. id enim Deos immortaleis ſpero æquiſſimum iudicare. Quæ cùm ita ſint, eam quam dixi ſententiam, vobis P.C. cenſeo comprobandam.

IN M. ANTONIVM
PHILIPPICA XII.

ORATIO LIIII.

ETSI minimè decere videtur P.C. falli, decipi, errare eum, cui vos maximis ſæpe de rebus aſſentiamini: conſolor me tamen, quoniam vobiſcum pariter, & vnà cum ſapientiſſimo conſule erraui. Nam cùm duo conſulares ſpem honeſtæ pacis nobis attuliſſent, quòd erant familiares M. Antonii, quòd domeſtici, noſſe aliquod eius vulnus, quod nobis ignotum eſſet, videbantur. apud alterum vxor, liberi: alter quotidie litteras mittere, accipere, apertè fauere Antonio. Hi ſubitò hortari ad pacem, quod iamdiu non feciſſent, non ſine cauſſa videbantur. Acceſſit conſul hortator. At quis conſul? ſi prudentiam quærimus, qui minimè falli poſſet: ſi virtutem, qui nullam pacem probaret, niſi Antonio cedente, atque victo: ſi magnitudinem animi, qui præferret mortem ſeruituti. Vos autem P.C. non tam immemores veſtrorum grauiſſimorum decretorum videbamini, quàm ſpe allata deditionis, quam amici pacem appellare mallent, de imponendis, non de accipiendis legibus cogitare. Auxerat autem meam quidem ſpem, credo item veſtram, quòd domum Antonii afflictam mœſtitia audiebam, lamentari vxorem. hîc etiam fautores Antonii, quorum in vultu habitant oculi mei, triſtiores videbam. Quod ſi non ita eſt, cur à Piſone, & à Caleno potiſſimum, cur hoc tempore, cur tam improuisò, cur tam repentè pacis eſt facta mentio? Negat Piſo ſe ſcire, negat audiſſe quicquam: negat Calenus rem vllam nouam allatam eſſe. atque id nunc negant, poſteaquam nos pacificatoria legatione implicatos putant. Quid ergo opus eſt nouo conſilio, ſi in re nihil omninò

noui

noui eſt? Decepti, decepti, inquam, ſumus, patres conſcripti: Antonii eſt acta cauſſa ab amicis eius, non publica. quod videbam equidē, ſed quaſi per caliginem. perſtrinxerat aciem animi Bruti ſalus. Quod ſi in bello dari vicarii ſolerent, libenter me, vt D. Brutus emitteretur, pro illo includi paterer. Atqui hac voce Q. Fufii capti ſumus, Ne ſi à Mutina quidem receſſerit, audiemus Antonium? ne ſi in ſenatus poteſtate futurum ſe dixerit? durum videbatur. itaque fracti ſumus: ceſſimus. recedit igitur à Mutina? neſcio. paret ſenatus? credo, inquit Calenus, ſed ita, vt teneat dignitatem. Valde vobis hercule laborandum eſt P.C. vt veſtram dignitatem amittatis, quæ maxima eſt: Antonii, quæ neque eſt vlla, neque eſſe poteſt, retineatis: vt eam per vos recuperet, quam per ſe perdidit. Si iacens id nobiſcum ageret, audirem fortaſſe: quamquam (ſed hoc malo dicere) audirem. ſtanti reſiſtendum eſt, aut concedenda vna cum dignitate libertas. At non eſt integrum: conſtituta legatio eſt. Quid autem integrum non eſt ſapienti, quod reſtitui poteſt? cuiuſuis hominis eſt errare: nullius, niſi inſipientis, in errore perſeuerare. Poſteriores enim cogitationes (vt aiunt) ſapientiores ſolent eſſe. diſcuſſa eſt illa caligo, quam paulo antè dixi: diluxit: patet: videmus omnia: neque per nos ſolùm, ſed admonemur à noſtris. Attendiſtis paulò ante, præſtantiſſimi viri, quæ eſſet oratio. Mœſtam, inquit, domum offendi, coniugem, liberos. admirabantur boni viri, accuſabant amici, quòd ſpe pacis legationem ſuſcepiſſem. nec mirum, P. Seruili. tuis enim veriſſimis grauiſſimiſque ſententiis omni eſt non dico dignitate, ſed etiam ſpe ſalutis ſpoliatus Antonius. ad eum ire te legatum quis non miraretur? de me experior: cuius idem conſilium, quod tuum, ſentio quàm reprehendatur. nos reprehendimur ſoli? quid? vir fortiſſimus Panſa ſine cauſſa tam accuratè paulò antè locutus eſt tamdiu? quid egit, niſi vt falſam à ſe ſuſpicionem depelleret? vnde autē eſt iſta ſuſpicio? ex pacis patrocinio repentino, quod ſubitò ſuſcepit, eodem captus errore, quo nos. Quod ſi eſt erratum, P.C. ſpe falſa, atque fallaci, redeamus in viam. optimus eſt portus pœnitenti mutatio conſilii. Quid enim, per Deos immortaleis, poteſt reipubl. prodeſſe noſtra legatio? prodeſſe dico? quid ſi etiam obfutura

eſt?obfutura?quid ſi iam obfuit?an vos acerrimam illam,& fortiſſimam populi Romani libertatis recuperandæ cupiditatem, non imminutam ac debilitatam putatis legatione pacis audita?quid municipia cenſetis? quid colonias ? quid cunctam Italiam?futuram eodem ſtudio, quo contra commune incendium exarſerat? an non putamus fore, vt eos pœniteat profeſſos eſſe,& prę ſe tuliſſe odium in Antonium, qui pecunias polliciti ſunt, qui arma, qui ſe totos & animis, & corporibus in ſalutem reipublicæ contulerunt? Quemadmodum veſtrum cōſilium hoc Capua probabit,quę temporibus his Roma altera eſt? Illa impios ciueis iudicauit,eiecit,excluſit:illi,illi,inquam,vrbi fortiſſimæ conanti,è manibus eſt ereptus Antonius. Quid? legionum noſtrarum neruos nónne his conſiliis incidimus? quis eſt enim, qui ad bellum inflammato animo futurus ſit ſpe pacis oblata? ipſa illa Martia, cæleſtis & diuina legio, hoc nuntio langueſcet, & mollietur, atque illud pulcherrimum nomen Martium amittet: excident gladii:fluent arma de manibus. Senatum enim ſecuta, non arbitrabitur ſe grauiore odio deberę eſſe in Antonium, quàm ſenatum. Pudet huius legionis, pudet Quartæ, quæ pari virtute noſtram auctoritatem probans, non vt conſulem,& imperatorem ſuum, ſed vt hoſtem & oppugnatorem patriæ reliquit Antonium: pudet optimi exercitus,qui coniunctus eſt ex duobus:qui iam luſtratus, qui profectus ad Mutinam eſt: qui ſi pacis, id eſt, timoris noſtri nomen audiuerit,vt non referat pedem,inſiſtet certè.quis enim reuocante, & receptui canente ſenatu properet dimicare?Quid autem hoc iniuſtius, quàm nos, inſcientibus iis, qui bellum gerunt, de pace decernere?nec ſolùm inſcientibus,ſed etiam inuitis? An vos A. Hircium præclariſſimum conſulem, C. Cæſarem Deorum beneficio natum ad hæc tempora, quorum epiſtolas ſpem victoriæ declaranteis in manu teneo, pacem velle cenſetis?vincere illi expetunt: paciſq; dulciſſimum & pulcherrimum nomen, non pactione, ſed victoria concupierunt. Quid:Galliam quo tandem animo hanc rem auditurā putatis?illa enim huius belli propulſandi,adminiſtrādi,ſuſtinēdi,principatū tenet.Gallia D.Bruti nutū ipſum,ne dicā imperium,ſecuta,armis,viris, pecunia belli principia firmauit:eadem crudelitati M.Antonii ſuum totum

totum corpus obiecit: exhauritur, vaſtatur, vritur: omneis æquo animo belli patitur iniurias, dummodò repellat periculum ſeruitutis. Et vt omittam reliquas parteis Galliæ (nã ſunt omnes pares) Patauini alios excluſerunt, alios eiecerũt miſſos ab Antonio: pecunia, militibus, &, quod maximè deerat, armis noſtros duces adiuuerunt. fecerunt idem reliqui, qui quondam in eadem cauſſa erant, & propter multorum annorum iniurias alienati à ſenatu putabantur. quos minimè mirum eſt, communicata cum his republ. fideleis eſſe, qui etiam expertes eius, fidẽ ſuam ſemper præſtiterunt. His igitur omnibus victoriam ſperantibus pacis nomen afferemus, id eſt, deſperationem victoriæ? Quid ſi ne poteſt quidem vlla eſſe pax? quæ enim eſt conditio pacis, in qua ei, cũ quo pacem facias, nihil concedi poteſt? Multis rebus à nobis eſt inuitatus ad pacem Antonius: bellum tamen maluit: miſſi legati repugnante me: ſed tamen miſſi. delata mandata: non paruit: denuntiatum eſt, ne Brutum obſideret, à Mutina diſcederet: oppugnauit etiam vehementius. & ad eum legatos de pace mittemus, qui pacis nuntios repudiauit? verecundiorémne cõram putamus in poſtulando fore, quàm fuerit tum, cùm miſit mandata ad ſenatum? Atqui tum ea petebat, quæ videbantur improba omninò, ſed tamen aliquo modo poſſe cõcedi. nondum erat veſtris tam grauibus, támque multis iudiciis, ignominiiſq; conciſus: nunc ea petit, quæ dare nullo modo poſſumus, niſi prius volumus nos bello victos confiteri. Senatuſconſulta falſa relata ab eo iudicauimus: num ea vera poſſumus iudicare? Leges ſtatuimus per vim, & contra auſpicia latas, iiſq; nec populum, nec plebem teneri: num eas reſtitui poſſe cenſetis? Seſtertium ſepties millies auertiſſe Antonium pecuniæ publicæ iudicauiſtis: num fraude poterit carere peculatus? Immunitates ab eo, ciuitates, ſacerdotia, regna venierunt: num figentur rurſus eæ tabulæ, quas vos decretis veſtris refixiſtis? Quòd ſi ea, quæ decreuimus, obruere, num etiam memoriam rerũ delere poſſumus? quando obliuiſcetur vlla poſteritas, cuius ſcelere in hac veſtitus fœditate fuerimus? vt centurionũ legionis Martiæ Brundiſii profuſus ſanguis eluatur, nũ eluũ prædicatio crudelitatis poterit? vt media prætercam, quæ vetuſtas tollet operum circa Mutinam tetra monimenta,

ſceleris indicia, latrociniiq; veſtigia? Huic igitur importuno atque impuro paricidæ, quid habemus, per Deos immortaleis, quod remittamus? an Galliam vltimam & exercitum? quid eſt aliud, non pacem facere, ſed differre bellum? nec ſolùm prorogare bellum, ſed concedere etiam victoriam? An ille non vicerit, quacunque condicione in hanc vrbem cum ſuis venerit? Armis nunc omnia tenemus: auctoritate valemus plurimum: abſunt tot perditi ciues, nefarium ſecuti ducem: tamen eorum ora, ſermones qui ex eo numero in vrbe relicti ſunt, ferre non poſſumus: quid cenſetis, cũ tot vno tempore irruperint? nos arma poſuerimus, illi non poſuerint? nónne nos noſtris conſiliis victos in perpetuum fore? Ponite ante oculos M. Antonium conſularem: ſperantem conſulatum Lucium adiungite: ſupplete ceteros, neque noſtri ordinis ſolùm, honores & imperia meditanteis: nolite ne Tirones quidem, Numiſios, & Muſtelas, Saxas, Seiósve contemnere. cum his facta pax, non erit pax, ſed pactio ſeruitutis. L. Piſonis ampliſſimi viri præclara vox à te non ſolùm in hoc ordine, Panſa, ſed etiam in concione iure laudata eſt. Exceſſurũ ſe ex Italia dixit, Deos penateis, & ſedeis patrias relicturum, ſi (quod Dii omen auerterint) rempublicam oppreſſiſſet Antonius. Quæro igitur à te, L. Piſo, nónne oppreſſam rempublicam putes, ſi tot, tam impii, tam audaces, tam facinoroſi recepti ſint? quos nondum tantis paricidiis contaminatos vix ferebamus, hos nunc omni ſcelere coopertos, tolerabileis cenſes ciuitati fore? Aut iſto tuo, mihi crede, conſilio erit vtendum, vt cedamus, abeamus, vitam inopem, & vagam perſequamur: aut ceruices latronibus dandæ, atque in patria cadendum eſt. Vbi ſunt, C. Panſa, illæ cohortationes pulcherrimæ tuæ, quibus à te excitatus ſenatus, inflammatus populus Romanus non ſolùm audiuit, ſed etiam didicit, nihil eſſe homini Romano fœdius ſeruitute? idcircóne ſaga ſumpſimus, arma cepimus, iuuentutem omnem ex tota Italia excuſſimus, vt de exercitu florentiſſimo, & maximo legati ad pacem mitterentur? ſi accipiendam, cur non rogamur? ſi poſtulandam, quid timemus? in hac ego legatione ſim? aut ad id conſilium admiſcear, in quo, ne ſi diſſenſero quidem à ceteris, ſciturus populus Romanus ſit? Ita fiet,

vt ſi

vt ſi quid remiſſum, aut conceſſum ſit, meo ſemper periculo peccet Antonius, cùm ei peccandi poteſtas à me conceſſa videatur. Quòd ſi habenda cum Antonii latrocinio pacis ratio fuit, mea tamen perſona ad iſtam pacem conciliãdam minimè fuit deligenda. ego numquam legatos mittẽdos cenſui: ego ante legatorum reditum auſus ſum dicere, pacem ipſam ſi afferrent, quoniam ſub nomine pacis bellũ lateret, repudiandam. ego princeps ſagorum: ego ſemper illum hoſtem appellaui, cùm alii aduerſarium: ſemper hoc bellum, cùm alii tumultum. nec hæc in ſenatu ſolùm: eadẽ ad populum ſemper egi: nec ſolùm in ipſum, ſed in eius ſocios facinorum & miniſtros, & præſenteis, & eos, qui vnà ſunt: in totam deniq; M. Antonii domum ſum ſemper inuectus. Itaq; vt alacres, & læti ſpe pacis oblata, inter ſe impii ciues, quaſi viciſſent, gratulabantur: ſic me iniquum eierabant, de me querebantur. diffidebant etiam Seruilio: meminerant, eius ſententiis confixum Antonium: L. Cæſarem, fortem quidem illum & conſtantem ſenatorem, auunculum tamen, Calenum procuratorem, Piſonem familiarem, te ipſum, Panſa, vehementiſſimum & fortiſſimum conſulem, factum iam putant leniorem: nõ quòd ita ſit, aut eſſe poſſit, ſed mentio à te facta pacis ſuſpicionem multis attulit immutatæ voluntatis. Inter has perſonas me interiectum amici Antonii moleſtè ferunt: quibus gerendus mos eſt, quoniam ſemel liberales eſſe cœpimus. proficiſcantur legati optimis ominibus, ſed ii proficiſcantur, in quibus non offendatur Antonius. Quòd ſi de Antonio non laboratis, mihi certè, P. C. conſulere debetis. parcite oculis ſaltem meis & aliquam veniam iuſto dolori date. Quo enim aſpectu videre potero (mitto hoſtem patriæ, ex quo mihi odium in illum cõmune vobiſcum eſt) quomodo aſpiciam mihi vni crudeliſſimum hoſtẽ, vt declarant de me eius acerbiſſimæ cõciones? Adeòne me ferreum putatis, vt cum eo congredi, aut illum aſpicere poſſim? qui nuper cùm in concione donaret eos, qui ei de paricidis audaciſſimi videbantur, mea bona donare ſe dixit Petiſſio Vrbinati, qui ex naufragio luculenti patrimonii ad hæc Antoniana ſaxa proiectus eſt. An L. Antonium aſpicere potero, cuius ego crudelitatem effugere non potuiſſem, niſi me mœnibus & portis, & ſtudio municipii mei

defendiſſem? Atque idem hic myrmillo Aſiaticus, latro Italiæ, collega Lentonis, & Nuculæ, cùm Aquilæ primipili numos aureos daret, de meis bonis ſe dare dixit. ſi enim de ſuis dixiſſet, ne Aquilam quidem ipſum crediturum putauit. Nõ ferent, inquam, oculi Saxam, Cafonem, non duos prætores, non tribunum plebis, non duos deſignatos tribunos, non Beſtiam, non Trebellium, non T. Plancum. non poſſum animo æquo videre tot, tam importunos, tam ſceleratos hoſteis. nec id fit faſtidio meo, ſed caritate reipublicæ. Sed vincam animum, mihíque imperabo: dolorem iuſtiſſimum, ſi non potero frangere, occultabo. quid? vitæ cenſetisne, P.C. habendam mihi aliquam eſſe rationem? quæ mihi quidem minimè cara eſt, præſertim cùm Dolabella fecerit, vt optanda mors eſſet, modò ſine cruciatu, atque tormentis: vobis tamen & populo Romano vilis eſſe ſpiritus meus nõ debet. is enim ſum, niſi me forte fallo, qui vigiliis, curis, ſententiis, periculis etiam, quæ plurima adii propter acerbiſſimum omnium in me odium impiorum, perfecerim, vt non obſtarent reipublicæ, ne quid arrogantius videar dicere. Quod cùm ita ſit, nihílne mihi de periculo meo cogitandum putatis? hîc cùm eſſem in vrbe ac domi, tamen multa ſæpe tentata ſunt, vbi me non ſolùm amicorum fidelitas, ſed etiam vniuerſæ ciuitatis oculi cuſtodiunt. quid cenſetis, cùm iter ingreſſus ero, longum præſertim? nullásne inſidias extimeſcendas? Tres viæ ſunt ad Mutinam, quò feſtinat animus, vt quamprimum illud pignus libertatis populi Roma. D. Brutum aſpicere poſſim: cuius in complexu libenter extremum vitæ ſpiritum ediderim, cùm omnes actiones horum menſium, omnes ſententiæ meæ peruenerint ad eum, qui mihi fuit propoſitus, exitum. tres ergo, vt dixi, viæ, à ſupero mari, Flaminia: ab infero, Aurelia: media, Caſſia. Nunc quæſo attendite, num aberret à coniectura ſuſpicio periculi mei. Hetruriam diſcriminat Caſſia. ſcimúſne igitur, Panſa, quibus nunc in locis ſit Lentonis Ceſenii ſeptemuiralis auctoritas? nobiſcum nec animo certè eſt, nec corpore. ſi autem aut domi eſt, aut non longè à domo, certè in Hetruria eſt, id eſt, in via. Quis igitur mihi præſtat, Lentonem vno capite eſſe contentum? Dic mihi præterea, Panſa, Ventidius vbi ſit? cui fui ſemper amicus, antequam ille reipublicæ

bonis-

bonisque omnibus tam apertè eſt factus inimicus. Poſſum Caſſiam vitare: tenere Flaminiam. quid? ſi Anconem, vt dicitur, Ventidius venerit, poterónе Ariminum tutò accedere? Reſtat Aurelia. hîc quidem etiam præſidia habeo. poſſeſſiones enim ſunt P. Clodii: tota familia occurret, hoſpitio inuitabit propter familiaritatem notiſſimam. Hiſce ego me viis committam, qui Terminalibus nuper in ſuburbiũ, vt eodem die reuerterer, ire non ſum auſus? domeſticis me parietibus vix tueor ſine amicorum cuſtodiis. Itaque in vrbe maneo: ſi ſic licebit, manebo. hæc mea ſedes eſt, hæc vigilia, hæc cuſtodia, hoc præſidium ſtatiuum. teneant alii caſtra, regna, res bellicas, oderint hoſtem: nos vt dicimus, ſemperque fecimus, vrbem, & res vrbanas vobiſcum pariter tuebimur. Neque verò recuſo munus hoc: quanquam populum Romanum video pro me recuſare. nemo me minus timidus, nemo cautior. res declarat. vigeſimus annus eſt, cũ omnes ſcelerati me vnum petunt. itaque ipſi, ne dicam mihi, reipubl. pœnas dederunt: me ſaluum adhuc reſpub. conſeruauit ſibi. Timidè hoc dicam: ſcio enim quiduis homini accidere poſſe. verumtamen ſemel circumſeptus lectis valentiſſimorũ hominũ viribus cecidi ſciens, vt honeſtiſſimè ſurgere poſſem. Poſſúmne igitur ſatis videri cautus, ſatis prouidus, ſi me huic itineri tã infeſto, tamq; periculoſo commiſero? gloriã in morte debent ii qui in repub. verſantur, nõ culpæ reprehenſionem, & ſtultitiæ vituperationem relinquere. Quis bonus non luget mortem Trebonii? quis nõ dolet interitum talis & ciuis & viri? At ſunt, qui dicant (durè illi quidem, ſed tamen dicunt) minus dolendum, quòd ab homine impuro, nefarioque non cauerit. etenim qui multorum cuſtodem ſe profiteatur, eum ſapientes ſui primùm capitis aiunt cuſtodem eſſe oportere. Cùm ſeptus ſis legibus, & iudiciorum metu, non ſunt omnia timenda, neque ad omneis inſidias præſidia quærenda. quis enim audeat luci, quis in militari via, quis bene comitatum, quis illuſtrem aggredi? Hæc neque hoc tempore, neque in me valent. non modò enim pœnam non extimeſcet, qui mihi vim attulerit, ſed etiã gloriam ſperabit à latronum gregibus, & præmia. Hæc ego in vrbe prouideo: facilis eſt circumſpectus, vnde exeam, quò progrediar, quid ad dextram, quid ad ſiniſtram ſit. num

idem in Apennini tramitibus facere potero ? in quibus etiamſi non erunt inſidiæ, quæ facillimè eſſe poterunt, animus tamen erit ſollicitus, vt nihil poſſit de officiis legationis attẽdere. Sed effugi inſidias: perrupi Apenninum. nempe in Antonii congreſſum, colloquiumq; veniendum eſt. quinam locus capietur? ſi extra caſtra, ceteri viderint, ego mortem actutum futuram puto. noui hominis furorem, noui effrenatam violentiam. Cuius acerbitas morum, immanitáſque naturæ : ne vino quidem permiſta temperari ſolet. hic ira dementiaque inflammatus, adhibito fratre Lucio, teterrima bellua, numquam profectò à me ſacrilegas manus, atque impias abſtinebit. Memini colloquia & cum acerrimis hoſtibus, & cum grauiſſimè diſſentiẽtibus ciuibus. Cn. Pompeius Sexti filius conſul me præſente, cùm eſſem tiro in eius exercitu, cum P. Vectio Catone duce Marſorum inter bina caſtra collocutus eſt. quo quidem memini Sex. Pompeium fratrem conſulis ad colloquium ipſum Roma venire, doctum virum, atque ſapientem : quem Cato cùm ſalutaſſet, Quem te appellem? inquit. at ille, Voluntate hoſpitem, neceſſitate hoſtem. Erat in illo colloquio æquitas: nullus timor, nulla ſuberat ſuſpicio : mediocre etiam odium. non enim vt eriperent nobis ſocii ciuitatem, ſed vt in eam reciperentur, petebant. Sylla cum Scipione inter Cales, & Theanũ, cùm alter nobilitatis florem, alter belli ſocios adhibuiſſet, de auctoritate ſenatus, de ſuffragiis populi, & de iure ciuitatis, legis inter ſe conditiones contulerunt. non tenuit omnino colloquium illud fidem: à vi tamen, periculóque abfuit. Poſſumúſne igitur in Antonii latrocinio æquè eſſe, vt hi ? non poſſumus : aut ſi ceteri poſſunt, me poſſe diffido. Quod ſi nõ extra caſtra congrediemur, quæ ad colloquium caſtra ſumentur? in noſtra ille numquam veniet: multò minus nos in illius. reliquũ eſt, vt & accipiantur & remittantur poſtulata per litteras. ergo erimus in caſtris. mea ad omnia poſtulata vna ſententia: quam cùm hîc vobis audientibus dixero, iſſe & rediſſe me putatote. Legationem confecero: omnia ad ſenatum mea ſententia reiiciam: quæcumque poſtulabit Antonius. neque enim licet aliter, neque permiſſum eſt nobis ab hoc ordine, vt bellis confectis decẽ legatis permitti ſolet more maiorum: neque vlla omninò à ſenatu mãdata

data

data accepimus.quæ cùm agam in conſilio,nonnullis,vt arbitror,repugnantibus, nónne metuendum eſt, ne imperita militum multitudo per me pacẽ diſtineri putet? Facite hoc meum conſilium legiones nouas non improbare:nam Martiam, & Quartã nihil præter dignitatem, & decus comprobaturas eſſe certò ſcio. quid? veteranos non veremur? nam timeri ne ſe ipſi quidem volũt. ſed quonam modo accipient ſeueritatem meam? Multa enim falſa de me audierunt: multa ad eos improbi detulerunt. quorum commoda, vt vos optimi teſtes eſtis, ſemper ſententia, auctoritate, oratione firmaui: ſed credunt improbis, credunt turbulentis, credunt ſuis. Sunt autem fortes illi quidem, ſed propter memoriam rerum, quas geſſerunt pro populi Rom. libertate, & dignitate reipub. nimis feroces, & ad ſuam vim omnia noſtra conſilia reuocantes. Horum ego cogitationem non vereor, impetum pertimeſco. Hæc quoque pericula tanta ſi effugero, ſatíſne tùtum reditum putatis fore? Cùm enim & veſtra auctoritate, & meo me more defendero, & meam fidem reip. conſtantiamque præſtitero, tum erunt mihi non hi ſolùm, qui me oderunt, ſed illi etiam, qui inuident, extimeſcendi. Cuſtodiatur igitur mea vita reipub. eaq; quoad vel dignitas, vel natura patietur, patriæ reſeruetur: mors aut neceſſitatẽ habeat fati: aut ſi ante oppetenda eſt, oppetatur cum gloria. Hæc cùm ita ſint, etſi hanc legationem reſpub. vt leuiſſimè dicam, non deſiderat, tamen ſi tutò licebit ire, proficiſcar. omninò P.C. totum huiuſce rei conſilium non periculo meo, ſed vtilitate reipub. metiar. de qua mihi, quoniam liberũ eſt ſpatium, multum etiam atque etiam conſiderandum puto, idq; potiſſimum faciendum, quod maximè intereſſe reipubl. iudicauero.

IN M. ANTONIVM PHILIPPICA XIII.

ORATIO LV.

A Principio huius belli, P. C. quod cum impiis ciuibus, conſceleratisq́; ſuſcepimus, timui ne condicio inſidioſa pacis, libertatis recuperandæ ſtudia reſtingueret. dulce enim etiam nomen eſt pacis: res verò ipſa, cùm iucunda, tum ſalutaris. Nā nec priuatos focos, nec publicas leges, nec libertatis iura cara habere poteſt, quem diſcordiæ, quem cædes ciuium, quem bellum ciuile delectat; eúmque ex numero hominum eiiciendum, ex finibus humanæ naturę exterminandum puto. Itaque ſiue Sulla, ſiue Marius, ſiue vterque, ſiue Octauius, ſiue Cinna, ſiue iterum Sulla, ſiue alter Marius, & Carbo, ſiue quis alius ciuile bellum optauit, eum deteſtabilem ciuē reipub. natum iudico. Nam quid ego de proximo dicam? cuius acta defendimus, auctorem ipſum iure cæſum fatemur. Nihil igitur hoc ciue, nihil hoc homine tetrius: ſi aut ciuis, aut homo habendus eſt, qui ciuile bellum concupiſcit. Sed hoc primùm videndum eſt P. C. cum omnibúſne pax eſſe poſſit, an ſit aliquod bellum inexpiabile, in quo pactio pacis, lex ſit ſeruitutis. Pacem cum Scipione Sulla ſiue faciebat, ſiue ſimulabat, non erat deſperandum, ſi conueniſſet, fore aliquē tolerabilem ſtatum ciuitatis. Cinna ſi concordiam cum Octauio confirmare voluiſſet, omnino in repub. ſanitas remanere potuiſſet. Proximo bello ſi aliquid de ſumma grauitate Pompeius, multum de cupiditate Cæſar remiſiſſet, & pacem ſtabilem, & aliquam rempublicam nobis habere licuiſſet. hoc verò quid eſt? cum Antoniis pax poteſt eſſe? cùm Cenſorino, Ventidio, Trebellio, Beſtia, Nucula, Munatio, Lentone, Saxa? exempli cauſſa paucos nominaui: genus infinitum, immanitatemq́ue ipſi cernitis reliquorum. addite

illa naufragia Cæſaris amicorum, Barbas, Caſſios, Barbatios, Polliones: addite Antonii colluſores, & ſodales, Eutrapelum, Melam, Cœlium, Pontium Craſſicium, Tironem, Muſtelam, Petiſſium: comitatum relinquo, duces nomino. huc accedunt Alaudæ, ceterique veterani, ſeminarium iudicum tertiæ decuriæ: qui ſuis rebus exhauſtis, beneficiis Cæſaris deuoratis, fortunas noſtras concupiuerunt. O fidam dexteram Antonii, qua ille plurimos ciues trucidauit: ô ratum religioſumque fœdus, quod cum Antonio fecerimus. hoc ſi Marcus violare conabitur, Lucii eum ſanctitas à ſcelere reuocabit. Illis locus ſi in hac vrbe fuerit, vrbi ipſi locus non erit. Ora vobis eorum ponite ante oculos, & maximè Antoniorum inceſſum, aſpectum, vultum, ſpiritum, latera tegenteis alios, ſequenteis alios, alios prægredienteis amicos. quem vini anhelitum? quas contumelias fore cenſetis, minaſque verborum? niſi forte eos pax ipſa leniet, maximeque cùm in hunc ordinem venerint, ſalutabunt benignè, comiter appellabunt vnumquemque noſtrûm. Non recordamini, per Deos immortaleis, quas in eos ſententias dixeritis? Acta M. Antonii reſcidiſtis: leges refixiſtis, per vim, & contra auſpicia latas decreuiſtis: totius Italiæ delectus excitaſtis; collegam & ſocium ſcelerum omnium, hoſtem iudicauiſtis. cum hoc quæ pax poteſt eſſe? hoſtis ſi eſſet externus, tamen id ipſum vix, talibus factis, poſſet aliquo modo. ſed ſi maria, montes, regionum magnitudines intereſſent, odiſſetis eum, quem non videretis. hi in oculis hærebunt, &, cùm licebit, in faucibus. quibus enim ſeptis tam immaneis belluas continebimus? At incertus exitus belli eſt. Eſt omninò fortium virorum, quales vos eſſe debetis, virtute præſtare tantum, vt poſſint fortunæ culpam non extimeſcere. ſed quoniam ab hoc ordine non fortitudo ſolùm, verùm etiam ſapientia poſtulatur: quamquam vix videtur hæc poſſe ſeiungi, ſeiungamus tamen. fortitudo dimicare iubet, iuſtum odium incendit, ad confligendum impellit, vocat ad periculum. Quid ſapientia? cautioribus vtitur conſiliis: in poſterum prouidet: eſt omni ratione tectior. quid igitur cenſet? parendum eſt enim: atque id optimum iudicandum, quod ſit ſapientiſſimè conſtitutum. ſi hoc præcipit, ne quid vita exiſtimem antiquius, ne decernam capitis

periculo,fugiam omne diſcrimen: quæram ex ea,etiámne, ſi erit,cùm id fecero,ſeruiendum. ſi anuerit, næ ego iſtam ſapientiam, quamuis ſit erudita, non audiam. ſin reſponderit, Tu verò ita vitam,corpuſque ſeruato, ita fortunas, ita rem familiarem, vt hæc libertate poſteriora ducas: itaque his vti velis, ſi libera republica poſſis: nec pro his libertatem,ſed pro libertate hæc proiicias, tamquam pignora iniuriæ; tum ſapientiæ vocem audire videar, eique vti Deo, paream. Itaque ſi receptis illis, eſſe poſſumus liberi, vincamus odium,pacemq; patiamur: ſin otium incolumibus his eſſe nullum poteſt, lætemur decertandi oblatam eſſe fortunam. aut enim illis interfectis fruemur victrice republica, aut oppreſſa: (quod omen auertat Iupiter) ſi non ſpiritu, at virtutis laude viuemus. At enim nos M. Lepidus imperator iterum, pontifex maximus, optimè proximo ciuili bello de republ. meritus ad pacem adhortatur. Nullius apud me, patres conſcripti, auctoritas maior eſt, quàm M. Lepidi, vel propter ipſius virtutem, vel propter familiæ dignitatem. Accedunt eodem multa priuata, magna eius in me merita, mea quædam officia in illum. maximum verò eius beneficium numero, quòd hoc animo in rempubl. eſt, quæ mihi vita mea ſemper fuit carior. Nam cùm Magnum Pompeium clariſſimum adoleſcentem præſtantiſſimi viri filium auctoritate adduxit ad pacem, remque publicam ſine armis maximo ciuilis belli periculo liberauit, tum me eius beneficio plus quàm pro virili parte obligatum puto. Itaque & honores ei decreui, quos potui, ampliſſimos: in quibus vos mihi eſtis aſſenſi: nec vmquam de illo & ſperare optimè, & loqui deſtiti. magnis & multis pignoribus M. Lepidum reſpublica illigatum tenet. ſumma nobilitas eſt hominis, ſummi honores, ampliſſimum ſacerdotium, plurima vrbis ornamenta, ipſius, fratris, maiorumque monumenta, probatiſſima vxor, optatiſſimi liberi, res familiaris cùm ampla, tum caſta à cruore ciuili. nemo ab eo ciuis violatus, multi beneficio & miſericordia liberati. Talis igitur vir & ciuis opinione labi poteſt: voluntate à repub. diſſidere nullo pacto poteſt. Pacem vult M. Lepidus. præclarè, ſi talem poteſt efficere, qualem nuper effecit. qua pace Cn. Pompeii filium reſpub. aſpiciet, ſuoq; ſinu complexuq; recipiet: neque

ſolùm

ſolùm illum, ſed cum illo ſeipſam ſibi reſtitutam putabit. Hæc cauſſa fuit, cur decerneretis ſtatuā in roſtris cum inſcriptione præclara: cur abſenti triumphum. quamquā enim magnas res bellicas geſſerat & triumpho dignas, non erat tamen ei tribuendum, quod nec L. Aemilio, nec Aemiliano Scipioni, nec ſuperiori Africano, nec Mario, nec Pompeio, qui maiora bella geſſerunt: ſed quòd ſilentio ciuile bellum confecerat, cùm primùm licuit, honores in eum maximos contuliſtis. Exiſtimáſne igitur, M. Lepide, qualē Pompeium reſp. habitura ſit ciuem, taleis futuros in republ. Antonios? in altero pudor, grauitas, moderatio, integritas, in illis (& cùm hos cōpello, prætereo animo ex grege latrocinii neminem) libidines, ſcelera, ad omne facinus immanis audacia. Deinde, obſecro vos, patres cōſcripti, quis hoc veſtrū non videt, quod fortuna ipſa, quæ dicitur cæca, vidit? ſaluis enim actis Cæſaris, quæ concordiæ cauſſa defendimus, Pompeio ſua domus patebit: eamq; nō minoris, quàm emit Antonius, redimet: redimet, inquam, Cn. Pompeii domum filius. O rem acerbam! Sed hæc ſatis diu, multumq; defleta ſunt. Decreuiſtis tantam pecuniam Pompeio, quantam ex bonis patriis in prædæ diſſipatione inimicus victor redegiſſet. ſed hanc mihi diſpenſationem pro paterna neceſſitudine, & cōiunctione depoſco. redimet hortos, ædeis, vrbana quædam quæ poſſidet Antonius. nam argentum, veſtem, ſupellectilem vniuerſam amittet æquo animo, quæ ille heluo diſſipauit. Albanum, Firmanum, à Dolabella recuperabit, etiam ab Antonio Tuſculanum. hique, qui nunc Mutinam oppugnant, D. Brutum obſident, de Falerno anſeres depellentur. Sunt alii plures fortaſſe: ſed mea memoria dilabuntur. ego etiam eos dico, qui hoſtium numero non ſunt, Pompeianas poſſeſſiones, quanti emerint, filio reddituros. ſatis inconſiderati fuit, ne dicam audacis, rem vllam ex illis attingere. retinere verò quis poterit, clariſſimo domino reſtituto? An is non reddet, qui domini patrimonium circumplexus, quaſi theſaurum draco, Pompeii ſeruus, libertus Cæſaris, agri Lucani poſſeſſiones occupauit? Atq; illud ſepties millies, quod adoleſcenti, P. C. ſpopondiſtis, ita deſcribite, vt videatur à vobis Cn. Pompeii filius in patrimonio ſuo collocatus. Hæc ſenatus: reliqua populus Rom. in ea familia, quam vidit

ampliſſimam, perſequetur: in primis paternum auguratus locum: in quo ego eum (vt quod à patre accepi, filio reddam) mea nominatione cooptabo. Vtrum igitur augurem Iouis optimi maximi, cuius interpretes internuntiiq; conſtituti ſumus, vtrum populus Rom. libentius ſanciet, Pompeium, an Antonium? mihi quidem numine Deorum immortalium videtur hoc fortuna voluiſſe, vt actis Cæſaris firmis ac ratis, Cn. Pompeii filius poſſet & dignitatem, & fortunas patrias recuperare. Ac ne illud quidem ſilentio P.C. prætermittendum puto, quod clariſſimi viri legati L. Paullus, Q. Thermus, C. Fannius, quorum habetis cognitam voluntatem in remp. eamque perpetuam atq; conſtantem, nuntiant, ſe Pompeii conueniendi cauſſa diuertiſſe Maſſiliam, eumq; cognouiſſe paratiſſimo animo, vt cum ſuis copiis iret ad Mutinam, ni vereretur veteranorum animos offendere. eſt verò eius patris filius, qui ſapienter faciebat nõ minus multa, quàm fortiter. itaque intelligitis & animum ei præſtò fuiſſe, nec conſilium defuiſſe. Atque etiam hoc, M. Lepido prouidendum eſt, ne quid arrogantius, quàm mores eius ferunt, facere videatur. Si enim nos exercitu terret, nõ meminit illum exercitum ſenatus populique Rom. atque vniuerſæ reipub. eſſe, non ſuum. At vti poteſt pro ſuo, quid? tum omniáne viris bonis, quę facere poſſunt, facienda ſunt? etiámne ſi turpia, ſi pernicioſa erunt, ſi facere omnino non licebit? Quid autem turpius, aut fœdius, aut quod minus deceat, quàm contra ſenatum, contra ciueis, contra patriam exercitum ducere? quid verò magis vituperandum, quàm id facere, quod non liceat? licet autem nemini contra patriam ducere exercitum: ſiquidem licere id dicimus, quod legibus, quod more maiorum inſtitutiſque conceditur. Neque enim quod quiſque poteſt, id ei licet: nec, ſi non obſtatur, propterea etiam permittitur. tibi enim exercitum, Lepide, tamquam maioribus tuis, patria pro ſe dedit: hoc tu arcebis hoſtem; fineis imperii propagabis: ſenatui populoq; Romano parebis, ſi quam ad aliam rem te forte traduxerit. Hæc ſi cogitas, es M. Lepidus pontifex maximus, M. Lepidi pontificis Maximi fueris pronepos. ſin hominibus tantum licere iudicas, quantum poſſunt, vide ne alienis exemplis, hiſque recentibus vti, quàm & antiquis & domeſticis malle videare.

videare. Quod ſi auctoritatem interponis ſine armis, magis quidem laudo: ſed vide ne hoc ipſum non ſit neceſſe. Quamquam enim eſt tanta in te auctoritas, quanta debet in homine nobiliſſimo, tamen ſenatus ſe ipſe non contemnit: nec verò fuit vnquam grauior, conſtantior, fortior: incenſi omnes rapimur ad libertatem recuperandam. non poteſt vllius auctoritate tantus ſenatus populique Romani ardor exſtingui: odimus: irati pugnamus: extorqueri de manibus arma non poſſunt: receptui ſignum, aut reuocationem à bello audire non poſſumus; ſperamus optima. pati vel difficillima malumus, quàm ſeruire. Cæſar confecit inuictum exercitum: duo fortiſsimi conſules adſunt cum copiis: L. Planci cos. deſignati varia, & magna auxilia non deſunt: de D. Bruti ſalute certatur: vnus furioſus gladiator cum teterrimorum latronum manu, contra patriam, contra Deos penateis, contra aras, & focos, contra quattuor conſules gerit bellum. huic cedamus? huius conditiones audiamus? cùm hoc pacem fieri poſſe credamus? at periculum eſt, ne opprimamur. Non metuo, ne is qui ſuis ampliſſimis fortunis niſi nobis ſaluis frui non poteſt, prodat ſalutem ſuam. bonos ciueis primùm natura efficit, adiuuat deinde fortuna. omnibus enim bonis expedit ſaluam eſſe rempublicam: ſed in iis, qui fortunati ſunt, magis id apparet. Quis fortunatior Lepido, vt ante dixi? quis eodem ſanior? vidit eius mœſtitiã, atque lacrymas populus Rom. Lupercalibus: vidit quàm abiectus eſſet, quàm confectus, cùm Cæſari diadema imponens Antonius, ſeruum ſe illius, quàm collegam eſſe malebat: qui ſi reliquis flagitiis, & ſceleribus ſe abſtinere potuiſſet, tamen vnum ob hoc factum dignum illum omni pœna putarem. nam ſi ipſe ſeruire poterat, nobis dominum cur imponebat? & ſi eius pueritia pertulerat libidines eorum, qui erant in eum tyranni, etiámne in noſtros liberos dominum & tyrannum comparabat! Itaque illo interfecto, qualem eum in nos eſſe voluit, talis ipſe in ceteros extitit. qua enim in barbaria quiſquam tam teter, tam crudelis tyrannus, quàm in hac vrbe armis barbarorũ ſtipatus Antonius? Cæſare dominante, veniebamus in ſenatum, ſi non liberè, attamen tutò: hoc archipirata (quid enim dicam tyranno?) hæc ſubſellia ab Ithyreis occupabantur. Prorupit ſubitò

Brundiſium, vt inde agmine quadrato ad vrbem accederet? lautiſſimum oppidum, nunc municipium, honeſtiſſimorum quondam colonorum Sueſſam, fortiſſimorum militum ſanguinem impleuit: Brudiſii in ſinu non modò auariſſimæ, ſed etiam crudeliſſimæ vxoris delectos Martiæ legionis centuriones trucidauit. Inde ſe quo furore, quo ardore, ad vrbem, id eſt, ad cædem optimi cuiuſque rapiebat? Quo tempore, Dii ipſi immortales, præſidium improuiſum necopinātibus nobis obtulerunt. Cæſaris enim incredibilis, ac diuina virtus latronis impetus crudeleis ac furibundos retardauit: quem tum ille demens lædere ſe putabat edictis, ignorans quæcumq; falsò diceret in ſanctiſſimum adoleſcentem, ea verè recidere in memoriam pueritiæ ſuæ. Ingreſſus vrbem eſt, quo comitatu, vel potius agmine? cùm dextra, ſiniſtra, gemente populo Romano minaretur dominis, notaret domos, diuiſurū ſe vrbem palàm ſuis polliceretur. Rediit ad milites. ibi peſtifera illa Tyburi concio. inde ad vrbem curſus: ſenatus in Capitolium: parata de circumſcribendo adoleſcente ſententia conſularis: cùm repente (nam Martiam legionem Albæ conſediſſe ſciebat) affertur ei de quarta nuntius. quo perculſus, abiecit conſilium referendi ad ſenatum de Cæſare. Egreſſus eſt non viis, ſed tramitibus paludatus. eodemq; die ipſo innumerabilia ſenatusconſulta fecit: quæ quidem omnia citius delata, quàm ſcripta ſunt. Ex eo non iter, ſed curſus, & fuga in Galliam. Cæſarem ſequi arbitrabatur cum legione Martia, cum quarta, cum veteranis, quorum ille nomen præ metu ferre non poterat: eiq; in Galliam penetranti, D. ſe Brutus obiecit, qui ſe totius belli fluctibus circumiri, quàm illum aut egredi, aut progredi maluit: Mutinamque illi exſultanti, tanquam frenos furoris iniecit. quam cùm operibus munitionibusq; ſepſiſſet, nec eum florentiſſimæ coloniæ dignitas, neque cos. deſignati maieſtas à paricidio deterreret: tum me (teſtor & vos, & populum Rom. & omneis Deos, qui huic vrbi præſident) inuito & repugnante, legati miſſi tres conſulares ad latronem M. Antonium gladiatorum ducem. Quis tam barbarus vmquam, tam immanis, tam ferus? non audiuit, non reſpondit: neq; eos ſolùm præſenteis, ſed multò magis nos, à quibus illi erant miſſi, ſpreuit, & pro nihilo putauit. Poſtea quod

ſcelus,

ſcelus, quod facinus paricida non edidit? circumſedit colonos veſtros, exercitum populi Rom. imperatorem, cos. deſignatum: agros diuexat ciuium optimorum: hoſtis teterrimus omnibus bonis cruces ac tormēta minitatur. cum hoc, M. Lepide, pax eſſe quæ poteſt? cuius ne ſupplicio quidem vllo ſatiari videtur poſſe populus Rom. Quod ſi quis adhuc dubitare potuit, quin nulla ſocietas huic ordini populoque Rom. cum illa importuniſſima bellua poſſit eſſe: deſinat profectò dubitare, his cognitis litteris, quas mihi miſſas ab Hircio COS. modò accepi. Eas dum recito, dumq; de ſingulis ſententiis breuiter diſputo, velim P. C. vt adhuc feciſtis, me attentè audiatis. ANTONIVS HIRCIO ET CAESARI. Neque ſe imperatorem, neq; Hircium conſulem, nec propr. Cæſarem. ſatis quidem hæc ſcitè. deponere alienum nomen ipſe maluit, quàm illis ſuum reddere. COGNITA MORTE C. TREBONII, NON PLVS GAVISVS SVM QVAM DOLVI. Videte quid ſe gauiſum, quid ſe doluiſſe dicat: facilius de pace deliberabitis. DEDISSE POENAS SCELERATVM CINERI ATQVE OSSIBVS CLARISSIMI VIRI, ET APPARVISSE NVMEN DEORVM INTRA FINEM ANNI VERTENTIS, AVT IAM SOLVTO SVPPPLICIO PARICIDII, AVT IMPENDENTE, LAETANDVM EST. O Spartace, quem enim te potius appellem? cuius propter nefanda ſcelera tolerabilis fuiſſe videtur Catilina: lætādum eſſe auſus es ſcribere Trebonium dediſſe pœnas? ſceleratum Trebonium? quo ſcelere? niſi quòd te idib. Martiis à debita tibi peſte ſeduxit? Age hoc lætaris: videamus quid moleſtè feras. HOSTEM IVDICATVM HOC TEMPORE DOLABELLAM, EO QVOD SICARIVM OCCIDERIT: ET VIDERI CARIOREM POPVLO ROM. FILIVM SCVRRAE, QVAM C. CAESAREM PATRIAE PARENTEM, INGEMISCENDVM EST. Quid ingemiſcis hoſtem Dolabellam iudicatum? quid? te non intelligis delectu tota Italia habito, conſulibus miſſis, Cæſare ornato, ſagis deniq; ſumptis, hoſtem iudicatū? quid eſt autē, ſcelerate, quòd gemas hoſtem Dolabellam iudicatū à ſenatu? quem tu ordinem omninò eſſe nullū putas. ſed eam tibi cauſſam belli gerēdi proponis, vt ſenatum funditus deleas; reliqui boni, & locupletes omneis ſummum ordinem

ſubſequantur. At ſcurræ filium appellat: quaſi verò ignotus nobis fuerit ſplendidus eques Rom. Trebonii pater. Is autem humilitatem deſpicere audet cuiuſquam, qui ex Fadia ſuſtulerit liberos? ACERBISSIMVM VERO EST, TE A. HIRCI ORNATVM BENEFICIIS CAESARIS, ET TALEM AB EO RELICTVM, QVALEM IPSE MIRARIS. Equidem negare non poſſum à Cæſare Hircium ornatum: ſed illa ornamenta in virtute & induſtria poſita lucent: tu verò, qui te ab eodem Cæſare ornatum negare non potes, quid eſſes, ſi tibi ille non tam multa tribuiſſet? ecquo te tua virtus prouexiſſet? ecquo genus? in luſtris, popinis, alea, vino tempus ætatis omne conſumpſiſſes, vt faciebas, cùm in gremiis mimarum mentum mentemque deponeres. ET TE, O PVER. Puerum appellat, quem non modò virum, ſed etiam fortiſſimũ virum ſentit & ſentiet. eſt iſtud quidem nomen ætatis, ſed ab eo minimè vſurpandum, qui ſuam amentiam puero huic præbet ad gloriam. QVI OMNIA EIVS NOMINI DEBES. Debet verò ſoluitque præclarè. ſi enim ille patriæ parens eſt, vt tu appellas, ego quod ſentiam, videro: cur non hic parens verior, à quo certè vitam habemus è tuis facinoroſiſſimis manibus ereptam? ID AGERE, VT IVRE DAMNATVS SIT DOLABELLA. Turpem verò actionem, qua defenditur ampliſſimi auctoritas ordinis contra crudeliſſimi gladiatoris amentiam. ET VT VENEFICA HAEC LIBERETVR OBSIDIONE. Veneficam audes appellare eum virum, qui tuis veneficiis remedia inuenit? quem ita obſides, noue Annibal, aut ſi quis acutior imperator fuit, vt te ipſe obſideas, neque te iſtinc ſi cupias, poſſis explicare. receſſeris: vndique omnes inſequentur. manſeris: hærebis. nimirum rectè veneficam appellas, à quo tibi præſentem peſtem vides comparatam. VT QVAM POTENTISSIMVS SIT CASSIVS ATQVE BRVTVS. putes Cenſorinum dicere, aut Ventidium, aut etiam ipſos Antonios. Cur autem nolint potenteis eſſe non modò optimos, & nobiliſſimos viros, ſed ſecum etiam in reipub. defenſione coniunctos? NIMIRVM EODEM MODO HANC ASPICITIS, VT PRIORA. Quæ tandem? CASTRA POMPEII SENATVM APPELLATIS. An verò tua caſtra ſenatum appellaremus? in quibus tu es videlicet conſularis,

laris, cuius totus conſulatus eſt ex omni monimentorũ memoria reuulſus: duo prætores ſine cauſſa diffiſi ſe aliquid habituros: nos enim Cæſaris beneficia defendimus: prætorii Philadelphus Annius, & innocens Gallius: ædilitii Coricus laterum, & vocis meæ Beſtia, & fidei patronus, fraudator creditorum Trebellius, & homo diruptus, dirutusq; Q. Cœlius, columenque amicorum Antonii, Cotyla Varius: quos Antonius deliciarum cauſſa loris in conuiuio cædi iubebat à ſeruis plublicis: ſeptemuirales Lento, Nucula, tum deliciæ atque amores populi Romani L. Antonius: tribunitii primùm duo deſignati, Tullus Hoſtilius, qui ſuo iure in porta nomen inſcripſit: qui cùm prodere imperatorem ſuũ non poſſet, reliquit. alter eſt deſignatus, Viſeius neſcio quis, fortis (vt aiunt) latro: quem tamen temperantem fuiſſe ferunt Iſauri balneatorem. Sequuntur alii tribunitii, T. Plancus in primis: qui ſi ſenatum dilexiſſet, numquam curiã incendiſſet. quo ſcelere damnatus, in eam vrbem rediit armis, à qua exceſſerat legibus. ſed hoc ei commune cum plurimis diſſimillimis. illud tamen verum, quod in hoc Planco prouerbii loco dici ſolet: perire eum non poſſe, niſi ei crura fracta eſſent. fracta ſunt, & viuit. hoc tamen, vt alia multa, Aquilæ fertur acceptum. Eſt etiam ibi Decius ab illis, vt opinor, Mutibus Deciis. itaque Cæſaris munere Deciorum quidem multo interuallo per hunc præclarum virum memoria renouata eſt. Saxam verò Decidium præterire quî poſſum, hominem deductum ex vltimis gentibus? vt eum tribunum pleb. videremus, quem ciuẽ numquam videramus. Eſt quidem alter Sacerna. ſed omnes tamen tantam habent ſimilitudinem inter ſe, vt in eorum prænominibus errem. Nec verò Exitius Philadelphi frater quæſtor prætermittendus eſt, ne, ſi de clariſſimo adoleſcente ſilueto, inuidiſſe videar Antonio. Eſt etiam Aſinius quidam ſenator voluntarius, lectus ipſe à ſe. apertam curiam vidit poſt Cæſaris mortem: mutauit calceos: pater conſcriptus repente factus eſt. Non noui Sext. Albedium: ſed tamẽ neminem tam maledicum offendi, qui illum negaret dignum Antonii ſenatu. Arbitror me aliquos præteriiſſe: de iis tamen qui occurrebant, tacere nõ potui. hoc igitur fretus ſenatu, Pompeianum ſenatum deſpicit: in quo decem fuimus cõſulares: qui ſi omnes viuerẽt,

bellum omninò hoc nõ fuiſſet: auctoritati ceſſiſſet audacia. ſed quantum præſidii fuerit in ceteris, hinc intelligi poteſt, quòd ego vnus relictus è multis, contudi, & fregi, adiuuantibus vobis, exultantis prædonis audaciam. Quod ſi fortuna nobis modò non eripuiſſet Ser. Sulpitium, eiusq; collegam ante M. Marcellum, quos ciueis? quos viros? ſi duos conſules amiciſſimos patriæ, ſimul ex Italia eiectos: ſi L. Afranium, ſummum ducem: ſi P. Lentulum, ciuẽ cùm in ceteris rebus, tum in ſalute mea ſingularem: ſi Bibulum, cuius eſt in rempub. meritò ſemper laudata conſtantia: ſi L. Domitium, præſtantiſſimum ciuem: ſi App. Claudium, pari nobilitate, & voluntate præditum: ſi P. Scipionem, clariſſimum virum, maiorumq́ue ſuorum ſimillimum reſpub. tenere potuiſſet: certè his conſularibus non eſſet Pompeianus deſpiciendus ſenatus. Vtrum igitur æquius, vtrum melius reip. fuit, Cn. Pompeium, an ſectorem Cn. Pompeii viuere Antonium? Qui verò prætorii? quorum princeps M. Cato, idemque omnium gentium virtute princeps. Quid reliquos præclariſſimos viros commemorem? noſtis omneis. magis vereor, ne longum me in enumerando, quàm nẽ ingratum in prætereundo putetis. qui ædilitii? qui tribunitii? qui quæſtorii? quid multa? talis ſenatorum & dignitas, & multitudo fuit, vt magna excuſatione opus iis ſit, qui illa in caſtra non venerunt. Nunc reliqua attendite: VICTVM CICERONEM DVCEM HABVISTIS. Eo libentius ducem audio, quòd certè ille dicit inuitus. nam de victo nihil laboro. fatum enim meum eſt, ſine republi. nec vinci poſſe, nec vincere. MACEDONIAM MVNISTIS EXERCITIBVS. Et quidẽ fratri tuo, qui à vobis nihil degenerat, extorſimus. AFRICAM COMMISISTIS VARO BIS CAPTO. Hic cum C. fratre putat ſe litigare. IN SYRIAM CASSIVM MISISTIS. Nonigitur ſentis, huic cauſſæ orbem terræ parere? te extra munitiones tuas veſtigium vbi imprimas non habere? CASCAM TRIBVNATVM GERERE PASSI ESTIS. Quid ergo? vt Marullum, vt Cæſetium à republ. remoueremus, eum, per quem, vt neque idem hoc poſthac, neque multa huiuſmodi accidere poſſent, conſecuti ſumus? VECTIGALIA IVLIANA LVPERCIS ADEMISTIS. Lupercorum mentionem facere audet? neque illius diei memoriam perhorreſcit, quo auſus

tus eſt obrutus vino, vnguentis oblitus, nudus gementem populum Romanum ad ſeruitutem cohortari? VETERANORVM COLONIAS DEDVCTAS LEGE ET SENATVSCONSVLTO SVSTVLISTIS. Non ſuſtulimus, an contra lège comitiis centuriatis lata ſanximus? vide ne tu veteranos, tamen eos, qui erant perditi, perdideris, in eúmque locum deduxeris, ex quo ipſi iam ſentiunt ſe numquam exituros. MASSILIENSIBVS IVRE BELLI ADEMPTA REDDITVROS VOS POLLICEMINI. Nihi diſputo de iure belli. magis facilis diſputatio eſt, quàm neceſſaria. illud tamen animaduertite, P.C. quàm ſit huic reipublicæ natus hoſtis Antonius, qui tantopere eam ciuitatem oderit, quam ſcit huic reipublicæ ſemper fuiſſe amiciſſimam. NEMINEM POMPEIANVM, QVI VIVAT, TENERE LEGE HIRCIA DIGNITATES. Quiſquam iam legis Hirciꝫ mentionem facit? cuius non minus arbitror latorem ipſum, quàm eos, de quibus lata eſt, pœnitere, omnino quidem mea ſententia legem illam appellare fas non eſt: &, vt ſit lex, non debemus illam Hircii legem putare. APVLEIANA PECVNIA BRVTVM SVBORNASTIS. Quid ſi omnibus ſuis copiis excellentem virum reſpubl. armaſſet, quem tandem bonum pœniteret? nec enim ſine pecunia exercitum alere, nec ſine exercitu fratrem tuum capere potuiſſet. SECVRI PERCVSSOS PAETVM ET MENEDEMVM CIVITATE DONATOS, ET HOSPITES CAESARIS, LAVDASTIS. Non laudauimus, quod ne audiuimus quidem: valde enim nobis in tanta perturbatione reipub. de duobus nequiſſimis Græculis cogitãdum fuit? THEOPOMPVM NVDVM EXPVLSVM A TREBONIO CONFVGERE ALEXANDRIAM NEGLEXISTIS. Magnum crimen ſenatus: de Theopompo ſummo homine negleximus: qui vbi terrarum ſit, quid agat, viuat denique, an mortuus ſit, quis aut ſcit, aut curat? SER. GALBAM EODEM PVGIONE SVCCINCTVM IN CASTRIS VIDETIS. Nihil tibi de Galba reſpondeo, fortiſſimo, & conſtantiſſimo ciue: coram aderit: præſens tibi ipſe, & ille, quem inſimulas, pugio reſpondebit. MILITES AVT MEOS, AVT VETERANOS CONTRAXISTIS, TAMQVAM AD EXITIVM EORVM QVI CAESAREM OCCIDERANT: ET EOSDEM NECOPINANTES AD

QVAESTORIS SVI, AVT IMPERATORIS, AVT COMMILITONVM SVORVM PERICVLA IMPVLISTIS. Scilicet verba dedimus, decepimus: ignorabat legio Martia, Quarta: neſciebant veterani quid ageretur, non illi ſenatus auctoritatem, aut libertatem populi Romani ſequebãtur: Cæſaris vlciſci mortem volebant, quam omnes fatalem fuiſſe arbitrabantur: te videlicet ſaluum, beatum, florentẽ eſſe cupiebant. O miſer cùm re, tùm hoc ipſo, quòd non ſentis, quàm miſer ſis. Sed maximum crimen audite. DENIQVE QVID NON AVT PROBAVISTIS, AVT FECISTIS? QVID FACIAT, SI REVIVISCAT? Quis? credo enim afferet aliquod ſcelerati hominis exemplum. CN. POMPEIVS IPSE. O nos turpeis, ſi quidem Cn. Pompeium imitaturi ſumus. AVT FILIVS EIVS, SI DOMI POSSIT. Poterit, mihi crede: nam paucis diebus & in domum, & in hortos paternos immigrabit. POSTREMO NEGATIS PACEM POSSE FIERI, NISI AVT EMISERO BRVTVM, AVT FRVMENTO IVVERO. Alii iſtud negant: ego verò, ne ſi iſta quidem feceris, vnquam tecum pacem huic ciuitati futuram puto. QVID HOC? PLACETNE VETERANIS ISTIS, QVIBVS ADHVC OMNIA INTEGRA SVNT? Nihil vidi tam integrum, quàm vt oppugnare imperatorẽ incipiant, quem tanto ſtudio, conſenſuque offenderint. QVONIAM VOS ASSENTATIONIBVS, ET VENENATIS MVNERIBVS VENISTIS. Deprauati aut corrupti ſunt, quibus perſuaſum ſit fœdiſſimum hoſtem iuſtiſſimo bello perſequi? AT MILITIBVS INCLVSIS OPEM FERTIS. NIHIL MOROR EOS SALVOS ESSE, ET IRE QVO LIBET: SI TANTVMMODO PATIVNTVR PERIRE EVM, QVI MERVIT. Quàm benignè deniq; vſi liberalitate Antonii milites imperatorem reliquerunt, & ſe ad hoſtem metu perterriti contulerunt: per quos ſi non ſtetiſſet, non Dolabella prius imperatori ſuo, quàm Antonius etiam collegæ parentaſſet. CONCORDIAE FACTAM ESSE MENTIONEM SCRIBITIS IN SENATV: ET LEGATOS ESSE CONSVLAREIS QVINQVE. DIFFICILE EST CREDERE, EOS, QVI ME PRAECIPITEM EGERINT, AEQVISSIMAS CONDICIONES FERENTEM, ET TAMEN EX HIS ALIQVID REMITTERE COGITANTEM, PVTARE ALIQVID

QVID MODERATE AVT HVMANE ESSE FACTVROS. VIX ETIAM VERISIMILE EST, QVI IVDICAVERINT DOLABELLAM HOSTEM OB RECTISSIMVM FACINVS, EOSDEM NOBIS PARCERE POSSE IDEM SENTIENTIBVS. Parúmne videtur omnium facinorum ſibi cũ Dolabella ſocietatem initam confiteri? nónne cernitis ex vno fonte omnia ſcelera manare? Ipſe denique fatetur, hoc quidem ſatis acutè, non poſſe eos, qui hoſtem Dolabellàm iudicauerint ob rectiſſimum facinus (ita enim videtur Antonio) ſibi parcere idem ſentienti. Quid huic facias, qui hæc litteris memoriæq; mandarit, ita ſibi conueniſſe cum Dolabella, vt ille Trebonium, &, ſi poſſet, etiam Brutum, Caſſium diſcrutiatos necaret, eadémque inhiberet ſupplicia nobis? Conſeruandus ciuis cum tam pio iuſtóque fœdere. Is etiam queritur condiciones ſuas repudiatas, æquas quidẽ & verecundas: vt haberet Galliam vltimam, aptiſſimam ad bellum renouandum, inſtruendúmque prouinciam: vt Alaudæ in tertia decuria iudicarent, id eſt, vt perfugium ſcelerũ eſſet cum turpiſſimis reipubl. ſordibus: vt acta ſua rata eſſent, cuius nullum remanet conſulatus veſtigium. Cauebat etiam L. Antonio, qui fuerat æquiſſimus agri priuati & publici decempedator, Nucula & Lentone collega. QVAMOBREM VOS POTIVS ANIMADVERTITE, VTRVM SIT ELEGANTIVS, ET PARTIBVS VTILIVS, TREBONII MORTEM PERSEQVI, AN CAESARIS: ET VTRVM SIT AEQVIVS CONCVRRERE NOS, QVO FACILIVS REVIVISCAT POMPEIANORVM CAVSSA, TOTIES IVGVLATA, AN CONSENTIRE, NE LVDIBRIO SIMVS INIMICIS. Si eſſet iugulata, nũquam exſurgeret: quod tibi tuisq; contingat. VTRVM, inquit, ELEGANTIVS. atqui hoc bello de elegantia quæritur. ET PARTIBVS VTILIVS. partes, furioſe, dicuntur in foro, in curia. bellum contra patriam nefarium ſuſcepiſti: oppugnas Mutinam: circumſedes COS. deſignatum: bellum contra te duo COSS. gerunt. cúmq; his propr. Cæſar, cuncta contra te Italia armata eſt: iſtas tu parteis potius, quàm à populo Romano defectionem vocas? Potiúsne Trebonii mortem, quam Cæſaris perſequamur? Trebonii ſatis perſecuti ſumus, hoſte iudicato Dolabella: Cæſaris mors facillimè defenditur obliuione & ſilentio. Sed

videte, quid moliatur. cùm mortem Cæſaris vlciſcẽdam putat, mortem proponit non iis ſolùm, qui illam rem geſſerunt, ſed iis etiam, qui non moleſtè tulerunt. QVIBVS VTRI NOSTRVM CECIDERINT, LVCRO FVTVRVM EST. QVOD SPECTACVLVM ADHVC IPSA FORTVNA VITAVIT, NE VIDERET VNIVS CORPORIS DVAS ACIES LANISTA CICERONE DIMICANTES: QVI VSQVE EO FELIX EST, VT EISDEM ORNAMENTIS DECEPERIT VOS, QVIBVS DECEPTVM CAESAREM GLORIATVS EST. Pergit in mea maledicta: quaſi verò ei pulcherrimè priora proceſſerint, quem ego inuſtum veriſſimis maledictorum notis tradam hominum memoriæ ſempiternæ. Ego laniſta? Et quidem non inſipiens. deteriores enim iugulari cupio, meliores vincere. Vtri ceciderint ſcribit lucro nobis futurũ. O præclarum lucrum, quo te victore (quod Dii omen auertãt) beata mors eorum futura ſit, qui è vita exceſſerint ſine tormentis. A me deceptos ait eiſdem ornamentis Hircium, & Cæſarem. Quod quæſo adhuc à me eſt tributum Hircio ornamentum? Nam Cæſari plura & maiora debentur. Deceptum autem patrem à me Cæſarem dicere audes? tu, tu, inquam, illum occidiſti Lupercalibus: cuius, homo ingratiſſime, flaminium cur reliquiſti? Sed iam videte magni & clari viri admirabilem grauitatem, atque conſtantiam. MIHI QVIDEM CONSTAT, NEC MEAM QVIDEM CONTVMELIAM, NEC MEORVM FERRE: NEC DESERERE PARTEIS, QVAS POMPEIVS ODIVIT, NEC VETERANOS SEDIBVS SVIS MOVERI PATI, NEC SINGVLOS AD CRVCIATVM TRAHI, NEC FALLERE FIDEM, QVAM DEDI DOLABELLAE. Omitto alia: fidẽ Dolabellę ſanctiſſimi viri deſerere homo pius nõ poteſt. quã fidem? an optimi cuiuſque cædis, vrbis & Italiæ partitionis, ſuis dandarum, diripiendarúmque prouinciarum? nã quid erat aliud, quod inter Antonium & Dolabellam impuriſſimos paricidas fœdere, ac fide ſanciretur? NEC LEPIDI SOCIETATEM VIOLARE PIISSIMI HOMINIS. Tibi cum Lepido ſocietas? aut cum vllo, non dicam bono ciue, ſicut ille eſt, ſed homine ſano? Id agis, vt Lepidum aut impium, aut inſanum exiſtimari velis. Nihil agis. quamquam affirmare de altero

altero difficile eſt, de Lepido præſertim, quem ego metuam numquam, bene ſperabo dum licebit. Reuocare te à furore Lepidus voluit, non adiutor eſſe dementiæ. tu porro ne pios quidem, ſed piiſſimos quæris: & quod verbum omninò nullum in lingua Latina eſt, id propter tuam diuinam pietatem nouum inducis. NEC PLANCVM PRODERE, PARTICIPEM CONSILIORVM. Plancum participem? cuius memorabilis ac diuina virtus lucem affert reipub. niſi forte ſubſidio tibi venire arbitraris cum fortiſſimis legionibus, magno equitatu, peditatúque Gallorum: quíque, niſi ante aduentũ eius reipubl. pœnas dederis, ille huius belli feret principatum. Quamquam enim prima præſidia vtiliora reipublicæ ſint, tamen extrema ſunt gratiora. Sed iam ſe colligit, & ad extremum incipit philoſophari. SI ME RECTIS SENSIBVS EVNTEM DII IMMORTALES, VT SPERO, ADIVVERINT, VITAM LIBENTER: SIN AVTEM ALIVD ME FATVM MANET, PRAECIPIO GAVDIA SVPPLICIORVM VESTRORVM. NAM SI VICTI POMPEIANI TAM INSOLENTES SVNT: VICTORES QVALES FVTVRI SINT, VOS POTIVS EXPERIEMINI. Præcipias licet gaudia: non enim tibi cũ Pompeianis, ſed cum vniuerſa republ. bellum eſt. omnes te Dii, homines, ſummi, medii, infimi, ciues, peregrini, viri, mulieres, liberi, ſerui oderunt. ſenſimus hoc nuper falſo nunrio, vero propediem ſentiemus. quæ ſi tecum ipſe recolis, æquiore animo, & maiore conſolatione moriere. DENIQVE SVMMA IVDICII MEI SPECTAT HVC, VT MEORVM INIVRIAS FERRE POSSIM, SI AVT OBLIVISCI VELINT IPSI FECISSE, AVT VLCISCI PARATI SINT VNA NOBISCVM CAESARIS MORTEM. Hac Antonii ſententia cognita, dubitaturóſne A. Hircium, C. Panſam conſules putatis, quin ad Antonium tranſeant? Brutum obſideant? Mutinam expugnare cupiant? Quid de Panſa, & Hircio loquar? Cæſar, ſingulari pietate adoleſcens, poterítne ſe renere, quin D. Bruti ſanguine pœnas patrias perſequatur? Itaque fecerunt, vti his litteris lectis, ad munitiones propius accederent. Quo maior adoleſcens Cæſar, maioreq; Deorum immortalium beneficio reipubl. natus eſt, qui nulla ſpecie paterni nominis, nec pietate ad-

ductus vmquam eſt. intelligit maximam pietatem conſeruatione patriæ contineri. Quod ſi partium certamen eſſet, quarum omnino nomẽ extinctum eſt: Antoniúſne potius, & Ventidius parteis Cæſaris defenderent, quàm primum Cæſar adoleſcens ſumma pietate, & memoria parentis ſui? deinde Panſa, & Hircius, qui quaſi cornua duo tenuerunt Cæſaris, tũ cũ illæ verè partes vocabantur? hæ verò quæ ſunt partes, cùm alteris ſenatus auctoritas, populi Rom. libertas, reipu. ſalus propoſita ſit, alteris cædes bonorũ, vrbis, Italiæque partitio? Veniamus aliquando ad clauſulam, LEGATOS VENIRE NON CREDO. Benè me nouit. BELLVM QVO VENIAT. Propoſito præſertim exemplo Dolabellæ. ſanctiores erunt, credo, iure legati, quàm duo conſules, contra quos arma fert: quã Cæſar, cuius patris flamen eſt: quã cos. deſignatus, quem oppugnat: quàm Mutina, quam obſidet: quàm patria, cui ignem, ferrumq; minitatur. CVM VENERINT, QVAE POSTVLENT, COGNOSCAM. Quin tu abis in malam peſtem, malumque cruciatum. ad te quiſquam veniat, niſi Ventidii ſimilis? oriens incendiũ qui reſtinguerent, ſummos viros miſimus: repudiaſti. nũc in tãtam flammam, tamque inueteratam mittamus, cùm locum tibi reliquum non modò ad pacem, ſed ne ad deditionem quidem feceris? Hanc ego epiſtolam P. C. non quo illum dignum putarem recitaui, ſed vt confeſſionibus ipſius omnia patefacta eius parricidia videretis. Cum hoc pacem M. Lepidus, vir ornatiſſimus omnibus & virtutis, & fortunæ bonis, ſi hæc videret, denique aut vellet, aut fieri poſſe arbitraretur? prius cum vndis flamma (vt ait poeta neſcio quis) prius denique omnia, quàm aut cum Antoniis reſpublica, aut cum republica Antonii redeant in gratiam. Monſtra quædam ſunt iſta, & portenta, & prodigia reipubl. moueri ſedibus ſuis huic vrbi melius eſt, atque in alias, ſi fieri poſſit, terras demigrare, vnde Antoniorum nec facta nec nomen audiat, quàm illos Cæſaris virtute eiectos, Bruti retentos, intra hæc mœnia videre. Optatiſſimum eſt vincere: ſecundum eſt, nullum caſum pro dignitate, & libertate patriæ non ferendum putare. quod reliquum eſt, non eſt tertiũ, ſed poſtremum omniũ, maximã turpitudinẽ ſuſcipere vitæ cupiditate. Quæ cùm ita ſint, de mandatis litteriſq; M. Lepidi,

viri

viri clariſſimi, Seruilio aſſentior: & hoc amplius cenſeo, Magnum Pompeium Cn. F. pro patris, maiorumque ſuorum animo, ſtudioque in rempubl. ſuaque priſtina virtute, induſtria, voluntate, feciſſe, quod ſuam eorumque, quos ſecum haberet, operam ſenatui populoque Rom. pollicitus eſſet, eamque rem ſenatui populoque Rom. gratam acceptamque eſſe: eique honori, dignitatiq; eam rem fore. Hoc vel coniungi cum hoc ſenatuſconſulto licet, vel ſeiungi poteſt, ſeparatimq; perſcribi, vt proprio ſenatuſconſulto Pompeius collaudatus eſſe videatur.

IN M. ANTONIVM

PHILIPPICA XIIII.

ORATIO LVI.

SI, vt ex litteris quæ recitatæ ſunt, P. C. ſceleratiſſimorum hoſtium exercitum cęſum, fuſumque cognoui, ſic id, quod & omnes maximè optamus, & ex ea victoria, quæ parta eſt, conſecutum arbitramur, D. Brutum egreſſum iam Mutina eſſe cognouiſſem: propter cuius periculum ad ſaga iſſemus, propter eiuſdem ſalutem redeũdum ad priſtinum veſtitum ſine vlla dubitatione cenſerem. Ante verò, quàm ſit ea res, quam auidiſſimè ciuitas exſpectat, allata, lætitiæ vſus ſatis eſt maximæ præclariſſimæque pugnæ: reditum ad veſtitum confectæ victoriæ reſeruate. confectio autem huius belli eſt D. Bruti ſalus. Quæ autem eſt iſta ſententia, vt in hodiernum diem veſtitus mutetur, deinde cras ſagati prodeamus? Nos verò cùm ſemel ad eum, quem cupimus, optamuſque, veſtitum redierimus, id agamus, vt eum in perpetuum retineamus. nam hoc quidem cùm turpe eſt, tum ne Diis quidem immortalibus gratum ab eorum aris, ad quas togati adie-

rimus, ad ſaga ſumenda diſcedere. Atqui animaduerto P.C. quoſdam huic fauere ſententiæ: quorum ea mens, idq; conſilium eſt, vt cùm videant illum glorioſiſſimum D. Bruto futurum diem, quo die propter eius ſalutem redierimus ad veſtitum, hunc tantum ei fructum eripere cupiant, ne memoriæ poſteritatique prodatur, propter vnius ciuis periculum populum Rom. ad ſaga iſſe, propter eiuſdem ſalutem rediſſe ad togas. Tollite hanc: nullam tam prauæ ſententiæ cauſſam reperietis. Vos verò, P.C. conſeruate auctoritatem veſtram, manete in ſententia, tenete veſtra memoria, quod ſæpe oſtendiſtis, huius totius belli in vnius viri fortiſſimi, & maximi vita poſitum eſſe diſcrimen. Ad D. Brutum liberandum legati miſſi principes ciuitatis, qui illi hoſti ac parricidæ denuntiarent, vt à Mutina diſcederet: eiuſdem D. Bruti conſeruandi gratia conſul ſortitus, ad bellum profectus eſt A. Hircius, cuius imbecillitatem valetudinis, animi virtus, & ſpes victoriæ confirmauit. Cæſar cùm exercitu per ſe comparato, tum primis peſtibus rempublicam liberaſſet, ne quid poſtea ſceleris oriretur, profectus eſt ad eundem Brutum liberandum, vicitq; dolorem aliquem domeſticum patriæ caritate. Quid C. Panſa egit aliud delectibus habendis, pecuniis comparandis, ſenatuſconſultis faciendis grauiſſimis in Antonium, nobis cohortandis, populo Rom. ad cauſſam libertatis vocando, niſi vt D. Brutus liberaretur? à quo populus Romanus frequens ita ſalutem D. Bruti vna voce depoſcit, vt eam non ſolùm commodis ſuis, ſed etiam neceſſitati victus anteferret. quod ſperare nos quidem debemus, patres conſcripti, aut inibi eſſe, aut iam eſſe confectum. Sed ſpei fructum rei conuenit & euentui reſeruari, ne aut Deorum immortalium beneficium feſtinatione prærripuiſſe, aut vim fortunæ, ſtultitia contempſiſſe videamur. Sed quoniam ſignificatio veſtra ſatis declarat quid de hac re ſentiatis, ad litteras veniam, quæ ſunt à conſule, & à proprætore miſſæ, ſi pauca ante, quæ ad ipſas litteras pertineant, dixero. Imbuti ſanguine gladii, patres conſcripti, legionum, exercituumque noſtrorum, vel madefacti potius duobus conſulum, tertio Cæſaris prœlio. ſi hoſtium fuit ille ſanguis, ſumma militum pietas: nefarium ſcelus, ſi ciuium. Quouſque igitur is, qui omneis

hoſteis

hoſteis ſcelere ſuperauit, nomine hoſtis carebit? niſi mucrones etiam noſtrorum militũ tremere vultis, & dubitare vtrũ in ciue, an in hoſte figantur. Supplicationem decernitis: hoſtem non appellatis. gratæ verò noſtræ Diis immortalibus gratulationes erunt, gratæ victimæ, cùm interfecta ſit ciuiũ multitudo? DE IMPROBIS, inquit, ET AVDACIBVS. nam ſic eos appellat clariſſimus vir: quæ ſunt vrbanarum maledicta litium, non inuſtæ belli internecini notæ. teſtamenta credo ſubiiciunt, aut eiiciunt vicinos, aut adoleſcẽtulos circumſcribunt. his enim vitiis affectos & talibus, malos & audaceis appellare conſuetudo ſolet. bellum inexpiabile infert quattuor conſulibus vnus omniũ latronum teterrimus: gerit idem bellum cum ſenatu populoq; Rom. omnibus quãquam ruit ipſe ſuis cladibus peſtem, vaſtitatem, cruciatum, tormenta denuntiat; Dolabellæ ferum, & immane facinus, quod nulla barbaries poſſet agnoſcere, id ſuo conſilio factũ eſſe teſtatur; quæq; eſſet facturus in hac vrbe, niſi eum hinc ipſe Iupiter ab hoc templo atque mœnibus repuliſſet, declarauit in Parmenſium calamitate: quos optimos viros, honeſtiſſimosque homines, maximè cum auctoritate huius ordinis, populiq; Rom. dignitate coniunctos, crudeliſſimis exemplis interemit, prodigium illud, & portentum L. Antonius, inſigne odium omnium hominum, vel, ſi etiam Dii oderint quos oportet, omnium Deorum. Refugit animus P. C. eaq; dicere reformidat, quæ L. Antonius in Parmenſiũ liberis, & coniugibus effecerit. quas enim turpitudines Antonii libenter cum dedecore ſubierunt, eaſdem per vim lætantur aliis ſe intuliſſe. Sed vis calamitoſa eſt, quam illis intulerunt; libido flagitioſa, qua Antoniorum oblita eſt vita. Eſt igitur quiſquam, qui hoſteis appellare non audeat, quorum ſcelere crudelitatem Carthaginiẽſium victam eſſe fateatur? qua enim in vrbe tam immanis Annibal capta, quàm in Parma ſurrepta Antonius? niſi forte huius coloniæ, & ceterarum, in quas eodem eſt animo, non eſt hoſtis putãdus. Si verò coloniarum & municipiorum ſine vlla dubitatione hoſtis eſt, quid tandem huius cenſetis vrbis? quam ille ad explendas egeſtates latrocinii ſui concupiuit: quam iam peritus metator & callidus decempeda ſua Saxa diuiſerat. Recordamini, per Deos immortaleis, P. C. quid hoc

biduo timuerimus, à domeſticis hoſtibus rumoribus improbiſſimis diſſipatis. quis liberos, quis coniugem aſpicere poterat ſine fletu? quis domum? quis tecta? quis larem familiarem? Iam aut fœdiſſimam mortem omnes, aut miſerabilem fugam cogitabant. hæc à quibus timebantur, eos hoſteis appellare dubitamus? grauius ſi quis attulerit nomen, libenter aſſentiar: hoc vulgari contentus vix ſum, leuiore non vtar. Itaque cùm ſupplicationes iuſtiſſimas ex his litteris, quæ recitatæ ſunt, decernere debeamus, Seruiliusq́; decreuerit, augebo omnino numerum dierum: præſertim cùm non vni, ſed tribus ducibus ſint decernendæ. Sed hoc primùm faciam, vt imperatores appellem eos, quorum virtute, conſilio, felicitate maximis periculis ſeruitutis, atque interitus liberati ſumus. Etenim cui viginti his annis ſupplicatio decreta eſt, vt non imperator appellaretur, aut minimis rebus geſtis, aut plerumque nullis? Quamobrem aut ſupplicatio ab eo, qui ante dixit, decernenda non fuit: aut vſitatus honos, peruulgatusq́; tribuendus iis, quibus etiam noui, ſingularesque debentur. An ſi quis Hiſpanorum, aut Gallorum, aut Thracum mille, aut duo millia occidiſſet, nõ eum hac conſuetudine, quæ increbuit, imperatorem appellaret ſenatus? tot legionibus cæſis, tanta multitudine interfecta hoſtium dico, ita, inquam, hoſtium, quamuis hoc iſti hoſtes domeſtici nolint, clariſſimis ducibus ſupplicationum honorem tribuemus, imperatorum nomẽ adimemus? Quanto enim honore, lætitia, gratulatione in hoc templum ingredi debent illi ipſi huius vrbis liberatores, cùm heſterno die propter eorum res geſtas me ouantem, & prope triumphantem populus Rom. in Capitolium domo tulerit, domum inde reduxerit? Is enim demum eſt mea quidem ſententia iuſtus triumphus ac verus, cùm bene de repub. meritis teſtimoniũ à conſenſu ciuitatis datur. nam ſiue in communi gaudio populi Rom. vni gratulabantur, magnum iudicium: ſiue gratias agebant, eo maius: ſiue vtrumque, nihil magnificentius excogitari poteſt. Tu igitur ipſe de te, dixerit quiſpiam? & quidem inuitus. ſed iniuriæ dolor facit me pręter conſuetudiuem glorioſum. nónne ſatis eſt, ab hominibus virtutis ignaris gratiam bene merentibus non referri? etiam in eos qui omneis ſuas curas in reipub. ſalute defigunt?

deſigunt? Scitis enim per hos dies creberrimum fuiſſe ſermonem, me per Idus Quinct. qui dies hodie eſt, cum faſcibus deſcenſurum. aliquémne imperatorem habituri erimus? crimen, inuidia quæretur? Credo hoc in gladiatorẽ, aut latronem, aut Catilinam eſſe conſultum: non in eum, qui ne quid tale in republ. fieri poſſet, effecerit. An ego, qui Catilinam hæc molientem ſuſtulerim, euerterim, afflixerim, ipſe exiſterem repente Catilina? quibus auſpiciis iſtos faſceis augur acciperem? quatenus haberem? cui traderem? Quemquámne fuiſſe tam ſceleratum, qui hoc fingeret; tam furioſum, qui crederet? Vnde igitur iſta ſuſpicio, vel potius iſte ſermo? cùm, vt ſcitis, hoc triduo vel quadriduo triſtis à Mutina fama manaret, inflati lætitia, atque inſolentia impii ciues vnum ſe in locum ad illam curiam, viribus potius ſuis, quàm reipub. infelicem, congregabant. ibi cùm conſilium inirent de cæde noſtra, partirenturque inter ſe, qui Capitolium, qui oſtia, qui vrbis portas occuparent, ad me concurſum futurum ciuitatis putabant. quod, vt cum inuidia mea fieret, &c, cum vitæ etiam periculo, famam iſtam faſciũ diſſipauerunt, faſceis ipſi ad me delaturi fuerunt. quod cùm eſſet quaſi mea voluntate factum, tum impetus conductorum hominum, quaſi in tyrannum parabatur: ex quo cædes eſſet veſtrûm omnium conſecuta. Quæ res pateſcit, P. C. ſed ſuo tempore totius huius ſceleris fons aperietur. Itaque P. Apuleius, tribunus pleb. meorum omnium conſiliorum periculorumque iam inde à conſulatu meo teſtis, conſcius, adiutor, dolorem ferre non potuit: doloris mei concionẽ habuit maximam populo Romano vnum, atque idem ſentiente. In qua concione cùm me pro ſumma noſtra coniunctione & familiaritate liberare ſuſpicione faſcium vellet, vna voce cuncta concio declarauit, nihil eſſe à me vmquam de repub. niſi optimè cogitatum. Poſt hanc habitam concionem duabus tribúſve horis optatiſſimi nuntii, & litteræ venerunt: vt idem dies non modò me iniquiſſima inuidia liberarit, ſed etiam celeberrima populi Romani gratulatione auxerit. Hæc interpoſui, P. C. non tam vt pro me dicerem (malè enim mecum ageretur, ſi parum vobis eſſem ſine defenſione purgatus) quàm vt quoſdã nimis ieiuno animo, & anguſto monerem, id quod ego ſemper feciſſem, vti excel-

lentium ciuium virtutem imitatione dignam, non inuidiā putarent. Magnus eſt in repub. campus, vt ſapienter dicere Craſſus ſolebat, multis apertus curſus ad laudem. vtinam quidem illi principes viuerent, qui me poſt meum conſulatum, cùm iis ipſe cederem, principem non inuiti videbant. hoc verò tempore in tanta inopia conſtantium, & fortium conſularium, quo me dolore affici creditis, cùm alios malè ſentire, alios nihil omninò curare videam, alios parum conſtanter in ſuſcepta cauſſa permanere, ſententiámque ſuam non ſemper vtilitate reipubl. ſed cùm ſpe, tum timore moderari. Quòd ſi quis de contentione principatus laborat, quæ nulla eſſe debet, ſtultiſſimè facit, ſi vitiis cum virtute contendit. vt enim curſu curſus, ſic in viris fortibus virtus virtute ſuperatur. Tu ſi ego de republica optimè ſentiam, vt me vincas, ipſe peſſimè ſenties? aut ſi ad me bonorū concurſum fieri videbis, ad te improbos inuitabis? nollem, primùm reipublicæ cauſſa, deinde etiam dignitatis tuæ. Sed ſi principatus ageretur, quem numquam expetiui, quid tandem mihi eſſet optatius? ego enim malis ſentētiis vinci non poſſum, bonis forſitan poſſim, & libenter. Hæc populum Romanum videre, animaduertere, iudicare, quidam moleſtè ferunt. poterátne fieri, vt non perinde homines de quoque, vt quiſq; mereretur, iudicarent? vt enim de vniuerſo ſenatu populus Rom. veriſſimè iudicat, nullis reip. temporib. hunc ordinem firmiorem, atq; fortiorem fuiſſe: ſic de vnoquoq; noſtrûm, & maximè qui hoc loco ſententias dicimus, ſciſcitantur omnes: auent audire, quid quiſq; ſenſerit: ita de vnoquoque, vt quemq; meritum arbitrantur, exiſtimant. memoria tenent, me ante diem XIII. calend. Ian. principem reuocandæ libertatis fuiſſe: me ex calendis Ian. ad hanc horam inuigilaſſe reipublicæ: meam domum, meaſq; aureis dies & nocteis omnium præceptis, monitiſq; patuiſſe: meis litteris, meis nuntiis, meiſque cohortationibus omneis, qui vbique eſſent, ad patriæ præſidium excitatos: meis ſententiis à kalendis Ianuar. numquam legatos ad Antonium, ſemper illum hoſtem, ſemper hoc bellum, vt ego, qui omni tempore veræ pacis auctor fuiſſem, huic eſſem nomini peſtiferæ pacis inimicus. Idem Ventidium, cùm alii tribunum pleb. voluiſſent, non ego ſemper hoſtem? Has in ſen-

tentias

tẽtias meas ſi conſules deſignati diſceſſionem facere voluiſſent, omnib. iſtis latronibus autoritate ipſa ſenatus iampridem de manibus arma cecidiſſent. Sed quod tum non licuit, patres conſcripti, id hoc tempore nõ ſolùm licet, verùm etiam neceſſe eſt, eos, qui re ſunt hoſtes, verbis notari, ſententiis noſtris hoſteis iudicari. Antea cùm hoſtem, aut bellum nominaſſem, ſemel & ſæpius ſententiam meam de numero ſententiarum ſuſtulerunt. quod in hac cauſſa iam fieri non poteſt. ex litteris enim C. Panſæ, A. Hircii conſulum, C. Cæſaris proprætoris de honore Diis immortalibus habendo ſententias diximus. ſupplicationem modò qui decreuit, idem imprudens hoſteis iudicauit. numquã enim in ciuili bello ſupplicatio decreta eſt. decretam dico? ne victoris quidem litteris poſtulata eſt. Ciuile bellum cõſul Sylla geſſit: legionibus in vrbem adductis, quos voluit, expulit: quos potuit, occidit: ſupplicationis mentio nulla. graue bellum Octauianum inſecutum eſt, ſupplicatio Cinnæ nulla victoris. Cinnæ victoriam imperator vltus eſt Sylla: nulla ſupplicatio decreta à ſenatu. ad te ipſum, Pub. Seruili, num miſit vllas collega litteras de illa calamitoſa pugna Pharſaliæ? num te de ſupplicatione voluit referre? profectò noluit. At miſit poſtea de Alexandria, de Pharnace: Pharſalicæ verò pugnæ ne triumphum quidem egit. Eos enim ciueis pugna illa ſuſtulerat, quibus non modò victoribus, ſed etiam viuis, & incolumis, & florens ciuitas eſſe poſſet. Quod idem contigerat ſuperioribus bellis ciuilibus. Nam mihi cõſuli ſupplicatio nullis armis ſumptis, non ob cædem hoſtium, ſed ob conſeruationem ciuium, nouo & inaudito genere decreta eſt. Quamobrem aut ſupplicatio ob remp. pulcherrimè geſtam poſtulantibus veſtris imperatoribus publicè deneganda eſt, quod præter Gabinium contigit nemini: aut ſupplicatione decernenda, hoſteis eos, de quibus decernitis, iudicetis neceſſe eſt. Quod ergo ille re, id ego etiam verbo, cùm imperatores eos appello. hoc ipſo nomine & eos, qui iam deuicti ſunt, & eos, qui ſuperſunt hoſteis iudico, cũ victores appello imperatores. Quomodo enim potius Panſam appellem? etſi habet honoris ampliſſimi nomẽ. quo Hircium? eſt ille quidem conſul, ſed alterum nomen beneficii eſt populi Rom. alterum virtutis, atque victoriæ.

Quid? Cæſarem Deorum beneficio reipubl. procreatum, dubitémne appellare imperatorem? Qui primus Antonii immanem, & fœdam crudelitatem, non ſolùm à iugulis noſtris, ſed etiam à membris & viſceribus auertit. Vnius autẽ diei quot & quantæ virtutes, Dii immortales, fuerunt! Princeps enim omnium Panſa prœlii faciendi, & cum Antonio confligendi fuit. dignus imperator legione Martia, digna legio imperatore: cuius ſi acerrimum impetum cohibere potuiſſet, vno prœlio confecta res eſſet. Sed cùm libertatis auida legio effrenatius in aciem hoſtium irrupiſſet, ipſeque in primis Panſa pugnaret, duobus periculoſis vulneribus acceptis ſublatus è prœlio, reipubl. vitam reſeruauit. Ego verò hunc nõ ſolùm imperatorẽ, ſed etiam clariſſimũ imperatorẽ iudico: qui cùm aut morte, aut victoria ſe ſatisfacturum reip. ſpopondiſſet, alterũ fecit, alterius Dii immortales omen auertant. Quid dicam de Hircio? qui re audita, è caſtris duas legiones eduxit incredibili ſtudio atque virtute: quartam illam, quæ, relicto Antonio, ſe olim cum Martia legione coniunxit, & ſeptimam, quæ conſtituta ex veteranis docuit hoc prœlio, militibus iis, qui Cæſaris beneficia ſeruaſſent, ſenatus populique Rom. carum nomen eſſe. His viginti cohortibus nullo equitatu Hircius ipſe aquilã quartæ legionis cùm inferret, qua nullius pulchriorem ſpeciem imperatoris accepimus, cum tribus Antonii legionibus, equitatuque conflixit, hoſteiſque nefarios, huic Ioui maximo, ceteriſque Deorum immortalium templis, vrbis tectis, libertati populi Rom. noſtræ vitæ, ſanguinique imminenteis proſtrauit, fudit, occidit: vt cùm admodum paucis nocte tectus, metu perterritus, princeps latronum, duxque fugerit. O ſolem ipſum beatiſſimum, qui antequam ſe abderet, ſtratis cadaueribus paricidarum, cum paucis fugientem vidit Antonium. An verò quiſquam dubitabit appellare Cæſarem imperatorem? ætas eius certè ab hac ſententia neminem deterrebit: quandoquidem virtute ſuperauit ætatem. Ac mihi ſemper eo maiora beneficia Cæſaris viſa ſunt, quo minus erant ab ætate illa poſtulanda: cui cùm imperiũ, eodem tempore, & ſpem eius nominis deferebamus: quod, cùm eſt conſecutus, auctoritatem noſtri decreti, rebus geſtis ſuis comprobauit. Hic ergo adoleſcens maximi animi, vt ve-

vt veriſſimè ſcribit Hircius, caſtra multarum legionum paucis cohortibus tutatus eſt, ſecundúmque prœlium fecit. Ita trium imperatorum virtute, conſilio, felicitate, vno die locis pluribus reſpub. eſt conſeruata. Decerno igitur eorũ trium nomine quinquaginta dierum ſupplicationes, quas vt honorificentiſſimis verbis ipſe conſequi potero, complectar ipſa ſententia. Eſt autem fidei, pietatiſque noſtræ, declarare fortiſſimis militibus, quàm memores ſimus, quámque grati. quamobrem promiſſa noſtra, atque ea, quæ legionibus bello confecto, tributuros nos ſpopondimus, hodierno ſenatuſconſulto renouanda cenſeo. æquum eſt enim militũ, talium præſertim, honorem coniungi. Atque vtinam, P. C. ciuibus omnibus ſoluere nobis pręmia liceret. quamquam ea, quæ nos promiſimus, ſtudioſè cumulata reddemus. ſed id quidem reſtat, vt ſpero, victoribus, quibus ſenatus fides præſtatur: quam cum difficillimo reipublicæ tempore ſecuti ſunt, eos numquam oportebit conſilii ſui pœnitere. Sed facile eſt bene agere cum his, à quibus etiam tacentibus flagitari videmur. Illud admirabilius & maius, maximéque proprium ſenatus ſapientis eſt, grata eorum virtutem memoria proſequi, qui pro patria vitam profuderunt. Quorum de honore vtinam mihi plura in mentem venirent: duo certè nõ pręteribo, quæ maximè occurrũt: quorum alterum pertinet ad virorum fortiſſimorum gloriam ſempiternam, alterum ad leniendum mœrorem & luctum proximorum. Placet igitur mihi, patres conſcripti, legionis Martiæ militibus, & eis, qui vna pugnantes occiderunt, monimentum fieri quàm ampliſſimum. magna atq; incredibilia ſunt in remp. huius merita legionis. Hæc ſe prima latrocinio abrupit Antonii: hæc tenuit Albam: hæc ſe ad Cæſarem contulit: hanc imitata quarta legio parem virtutis gloriam conſecuta eſt: Quarta victrix deſiderat neminem. Ex Martia nonnulli in ipſa victoria conciderunt. O fortunata mors, quæ naturæ debita pro patria eſt potiſſimum reddita. Vos verè patriæ natos iudico, quorum etiam nomen à Marte eſt: vt idem Deus vrbem hanc gentibus, vos huic vrbi genuiſſe videatur. In fuga fœda mors, in victoria glorioſa. etenim Mars ipſe ex acie fortiſſimum quemq; pignorari ſolet. Illi igitur impii, quos cæcidiſtis, etiam ad inferos pœnas pa-

ricidii luent. vos verò, qui extremum ſpiritum in victoria effudiſtis, piorum eſtis ſedem, & locum conſecuti. Breuis à natura vita vobis data eſt, at memoria bene redditæ vitæ ſempiterna. quæ ſi non eſſet longior, quàm hæc vita, quis eſſet tam amens, qui maximis laboribus, & periculis ad ſummam laudem, gloriamq; contenderet? Actum igitur præclarè vobiſcum, fortiſſimi, dum vixiſtis: nũc verò etiam ſanctiſſimi milites, quòd veſtra virtus nec obliuione eorum, qui nunc ſunt, nec reticentia poſterorum inſepulta eſſe poterit, cùm vobis immortale monimentum ſuis pene manibus ſenatus populusq; Romanus extruxerit. Multi ſæpe exercitus Punicis, Gallicis, Italicis bellis clari, & magni fuerunt, nec tamen vllis tale genus honoris tributum eſt. atque vtinam maiora poſſemus, quandoquidem à vobis maxima accepimus. Vos ab vrbe furentem Antonium auertiſtis, vos redire molientem repuliſtis. Erit igitur extructa moles opere magnifico, inciſæq; litteræ diuinæ virtutis teſtes ſempiternæ: nunquam de vobis, eorum, qui aut videbunt veſtrum monimentum, aut audient, grauiſſimus ſermo conticeſcet. ita pro mortali conditione vitæ, immortalitatem eſtis conſecuti. Sed quoniam P.C. gloriæ munus optimis, & fortiſſimis ciuibus monimenti honore perſoluitur, conſolemur eorum proximos, quibus optima eſt hæc quidem conſolatio: parentibus, quòd tanta reipubl. præſidia genuerunt: liberis, quòd habebunt domeſtica exempla virtutis: coniugibus, quòd iis viris carebunt, quos laudare quàm lugere præſtabit: fratribus, quòd in ſe, vt corporum, ſic virtutum ſimilitudinem eſſe confident. Atq; vtinam his omnibus abſtergere fletum ſententiis noſtris, conſultiſq; poſſemus, vel aliqua talis his adhiberi publicè poſſet oratio, qua deponerent mœrorem, atque luctum, gauderentque potius, cùm multa, & varia impenderent hominibus genera mortis, id genus quod eſſet pulcherrimum, ſuis obtigiſſe, eoq; nec inhumatos eſſe, nec deſertos: quod tamen ipſum pro patria nõ miſerandum putatur: nec diſperſis buſtis humili ſepultura crematos, ſed contectos publicis operibus, atq; muneribus, eaque exſtructione, quæ ſit ad memoriam æternitatis ara virtutis. Quamobrẽ maximum quidem ſolatium erit propinquorum, eodem monimento declarari & virtutem ſuorum,

rum,& pietatem,& ſenatus fidem, & crudeliſſimi memoriã belli: in quo, niſi tanta militum virtus extitiſſet, paricidio M. Antonii nomen populi Romani occidiſſet. Atq; etiam cenſeo P. C. quæ præmia militibus promiſimus nos republica recuperata tributuros, ea viuis, victoribusq; cumulatè, cùm tempus venerit, perſoluenda: qui autem ex iis, quibus illa promiſſa ſunt, pro patria occiderunt, eorum parentibus, liberis, coniugibus, fratribus eadem tribuenda cenſeo. Sed vt aliquando ſententia complectar, ita cenſeo: CVM C. Panſa cos. imp. initiũ cum hoſtibus confligendi fecerit, quo prœlio legio Martia admirabili, incredibilique virtute libertatem populi Rom. defenderit: quod idem legiones tironum fecerint: ipſeq; C. Panſa cos. imper. cùm inter media hoſtiũ tela verſaretur, vulnera acceperit: cumq; A. Hircius cos. imper. prœlio audito, & cognito, fortiſſimo, præſtantiſſimoq; animo exercitum caſtris eduxerit, impetúmque in M. Antonium, exercitúmque hoſtium fecerit: eiusque copias occidione occiderit, ſuo exercitu ita incolumi, vt ne vnum quidem militem deſiderauerit: cumque C. Cæſar propræt. imp. conſilio, diligentiáq; ſua caſtra feliciter defenderit, copiáſque hoſtium, quæ ad caſtra acceſſerant, profligarit, occiderit: ob eas res ſenatum exiſtimare, & iudicare eorum trium imperatorum virtute, imperio, conſilio, grauitate, conſtantia, magnitudine animi, felicitate populũ Rom. fœdiſſima, crudeliſſimáque ſeruitute liberatum: cúmque rempubl. vrbem, templa Deorum immortaliũ, bona, fortunáſq; omniũ, liberoſq; conſeruarint dimicatione, & periculo vitæ ſuæ, vti ob eas res bene, fortiter, feliciterque geſtas, C. Panſa, A. Hircius coss. imperatores, alter ambóve, aut, ſi aberint, M. Cornutus prætor vrbanus ſupplicationes per dies quinquaginta ad omnia puluinaria conſtituat. cúmq; virtus legionum digna clariſſimis imperatoribus extiterit: ſenatum, quæ ſit antea pollicitus legionibus, exercitibuſq; noſtris, ea ſummo ſtudio republ. recuperata perſoluturum. cumque legio Martia princeps cum hoſtibus cõflixerit, atq; ita cum maiore numero hoſtium contenderit, vt plurimos cæderent, caperent nonnullos: cúmq; ſine vlla retractatione pro patria vitam profuderint: cúmq; ſimili virtute reliquarum legionum milites pro ſalute, & libertate populi Romani mor-

tem oppetiuerint:ſenatui placere,vt C.Panſa,A.Hircius conſules imperatores,alter ambóve, ſi his videatur, iis qui ſanguinem pro vita,libertate,fortunisque populi Romani,pro vrbe,templisque Deorum immortalium profudiſſent, monimentum quàm ampliſſimum locandum faciendumque curent:ad eam rem pecuniam dare,contribuere,ſoluere iubeãt,vt extet ad memoriam poſteritatis ſempiternã, ad ſcelus crudeliſſimorum hoſtium,militumq; diuinam virtutem: vtq;, quæ præmia ſenatus militibus ante conſtituit, ea ſoluantur eorum, qui hoc bello pro patria occiderunt, parentibus,liberis,coniugibus,fratribus: iisque tribuantur, quæ militibus ipſis tribui oporteret, ſi illi vixiſſent, qui morte vicerunt.

C. CRISPI SALLVSTII, VT VVLGO CREDITVR, IN M. T. CICERONEM INVECTIVA.

GRAVITER, & iniquo animo maledicta tua paterer, M. Tulli, ſi te ſcirem iudicio magis, quàm morbo animi petulantia iſta vti. ſed cùm in te neque modum, neq; modeſtiam vllam animaduerto, reſpondebo tibi: vt ſi quam voluptatem maledicendo cepiſti, eam malè audiendo amittas. Vbi querar? quos implorem, P. C? diripi remp. atque audaciſſimo cuique eſſe perfidiæ locum? apud populum Rom. qui ita largitionibus corruptus eſt,vt ſeſe, ac fortunas ſuas venales habeat? an apud vos, patres conſcripti? quorum auctoritas turpiſſimo cuique, & ſceleratiſſimo ludibrio eſt: vbi M. Tullius leges, iudicia populi Rom. defendit, atque in hoc ordine ita moderatur, quaſi vnus reliquus ex familia viri clariſſimi Scipionis Africani,ac non reptitius,accitus,& paulò ante inſi-

te inſitus huic vrbi ciuis. An verò, M. Tulli, facta, ac dicta tua obſcura ſunt? an non ita à pueritia vixiſti, vt nihil flagitioſum corpori tuo putares, quod alteri collibuiſſet? An ſcilicet iſtam immoderatam eloquentiam apud M. Piſonem non pudicitiæ iactura perdidiciſti? Itaque minimè mirandum eſt, ſi eam flagitioſè venditas, quam turpiſſimè paraſti. Verùm opinor ſplendor domeſticus tibi animos tollit: vxor ſacrilega, ac periuriis delibuta: filia matris pellex, tibi iucũdior, atque obſequentior, quàm parenti par eſt. domũ ipſam tuam vi, & rapinis funeſtam tibi ac tuis comparaſti: videlicet, vt nos commonefacias, quàm conuerſa ſit reſpubl. cùm in ea domo habitares, homo flagitioſiſſime, quæ P. Craſſi viri conſularis fuit. Atque cùm hæc ita ſint, tamen ſe Cicero dicit in conſilio deorum immortalium fuiſſe: inde miſſum huic vrbi, ciuibúſque cuſtodem abſque carnificis nomine, qui ciuitatis incommodum in gloriam ſuam ponit. quaſi verò non illius coniurationis cauſſa fuerit conſulatus tuus, & idcirco reſp. diſiecta eo tempore, quòd te cuſtodem habebat. Sed, vt opinor, illa te magis extollunt, quæ poſt conſulatum cum Terentia vxore de republ. conſuluiſti, cùm legis Planciæ iudicia domi faciebatis, ex coniuratis alios morte, alios pecunia condemnabas, cùm tibi alius Tuſculanum, alius Pompeianum villam ædificabat, alius domum emebat: qui verò nihil poterat, is erat calumniæ proximus: is aut domum tuam oppugnatum venerat, aut inſidias ſenatui fecerat: deinde de eo tibi compertum erat. Quæ ſi tibi falſa obiicio, redde rationem, quantum patrimonii acceperis, quid tibi litibus accreuerit, qua ex pecunia domũ paraueris: Tuſculanum, & Pompeianũ infinito ſumptu ædificaueris: aut ſi retices, cui poteſt eſſe dubium, quin opulentiam iſtam ex ſanguine & miſeriis ciuium paraueris? Verùm, vt opinor, homo nouus Arpinas, ex M. Craſſi familia, eius virtutẽ imitatur, contemnit ſimultatem hominum nobilium, rempublicam caram habet, neq; terrore, neque gratia commouetur. Illud verò amicitiæ tantum, hoc virtutis eſt animi? immo verò homo leuiſſimus, ſupplex inimicis, amicis contumelioſus, modò harum, modò illarum partium, nemini fidus, leuiſſimus ſenator, mercenarius patronus, cuius nulla pars corporis à turpitudine vacat, lingua vana, manus rapa-

ciſſimę gula immenſa, pedes fugaces, quę honeſtè nominari non poſſunt, inhoneſtiſſima. Atque is cùm eiuſmodi ſit, tamen audet dicere, *O fortunatam natam me conſule Romam.* Te cõſule fortunatam Cicero? immo verò infelicem, & miſeram quæ crudeliſſimam proſcriptionem ciuium perpeſſa eſt, cùm tu turbata repub. metu perculſos omnes bonos parere crudelitati tuæ cogebas: cùm omnia iudicia, omnes leges in tua libidine erant: cùm tu, ſublata lege Porcia, erepta libertate, noſtrum omnium, vitæ necisq; poteſtatem ad te vnum reuocaueras. Atque parum eſt, quod impunè feciſti: verùm etiam commemorando exprobras: neque licet obliuiſci ſeruitutis ſuæ. Egeris, oro te, Cicero, perfeceris quod libet: ſatis eſt perpeſſos eſſe: etiámne aures noſtras onerabis tuo odio? etiámne moleſtiſſimis verbis inſectabere? CEDANT ARMA TOGAE: CONCEDAT LAVREA LINGVAE. quaſi verò togatus, & non armatus ea, quæ gloriaris, confeceris: atque inter te, Syllamq; dictatorem præter nomen imperii quicquam interfuerit. Sed quid ego plura de tua inſolẽtia commemorem? quem Minerua omneis arteis edocuit, Iupiter optimus maximus in concilium deorũ admiſit, Italia exulem humeris ſuis reportauit. Oro te, Romule Arpinas, qui egregia tua virtute omnes Paulos, Scipiones, Fabios ſuperaſti, quem tandem locum in hac ciuitate obtines? quæ tibi partes reipub. placent? quem amicum, quem inimicum habes? cui inſidias in ciuitate feciſti, ancillaris? quo iure, cùm de exilio tuo Dyrrhachio rediſti, eum ſequeris? quos tyrannos appellabas, eorum nunc potentiæ faues? qui tibi antè optimates videbantur, eoſdem nunc demẽtes, ac furioſos vocas? Vatinii cauſſam agis? de Sextio malè exiſtimas? Bibulum petulantiſſimis verbis lædis? laudas Cæſarem? quẽ maximè odiſti, ei maximè obſequeris? aliud ſtans, aliud ſedens de republ. ſentis? his malè dicis, illos odiſti, leuiſſime transfuga, neque in hac, neque in illa parte fidem habens?

IN C.

IN C. CRISPVM SALLVSTIVM, CICERONI FALSO ASCRIPTA, RESPONSIO.

EA demum magna voluptas eſt, Criſpe Salluſti, æqualem ac parem verbis vitam agere: neque quicquam tam obſcœnum dicere, cui non ab initio pueritiæ omni genere facinoris ætas tua reſpondeat, vt omnis oratio moribus conſonet. neque enim qui ita viuit, vt tu, aliter, ac tu loqui poteſt: neque qui tam illoto ſermone vtitur, vita honeſtior eſt. Quò me vertam, patres cõſcripti? vnde initium ſumam? maius enim mihi dicẽdi onus imponitur, quo notior eſt vterque noſtrûm: quòd aut, ſi de mea vita, atque actibus huic conuiciatori reſpondero, inuidia gloriam conſequatur: aut ſi huius facta, mores, omnem ætatem nudauero, in idem vitium incidã procacitatis, quod huic obiicio. Id vos, ſi forte offendimini, iuſtius huic, quàm mihi ſuccenſere debetis, qui initium introduxit. ego dabo operam, vt & pro me minimo cum faſtidio reſpondeam, & in hũc minimè mentitus eſſe videar. Scio me, P.C. in reſpondendo non habere magnam exſpectationem, quòd nullum vos ſciatis nouum crimen in Salluſtiũ audituros, ſed omnia vetera recognituros, queis & meę, & veſtrę iam, & ipſius aures calent. Verùm eo magis odiſſe debetis hominem, qui ne incipiens quidẽ peccare minimis rebus poſuit rudimentũ: ſed ita ingreſſus eſt, vt neq; ab alio vinci poſſit, neque ipſe ſe omnino reliqua ætate præterire. Itaq; nihil aliud ſtudet, niſi vt lutulentus ſus cum quouis volutari. Longè verò fallitur opinione. non enim procacitate linguæ vitæ ſordes eluuntur: ſed eſt quædam calumnia, quam vnuſquiſque noſtrûm teſtante animo ſuo fert de eo, qui falſum crimen bonis obiectat. quòd ſi vita iſtius memoriam vicerit, illam P.C. non ex oratione eius, ſed ex moribus ſpectare debetis. Iam

dabo operã, quàm maximè potero, vt breue id faciam. Neque hæc altercatio noſtra vobis inutilis erit, P.C. Plerumq; enim reſpublica priuatis creſcit inimicitiis: vbi nemo ciuis, qualis ſit vir, poteſt latere. Primùm igitur, quoniam omnium maiores Criſpus Salluſtius ad vnum exemplum, & regulam quærit: velim mihi reſpondeat, numquid ii, quos protulit Scipiones, & Metellos, ante fuerint vllius aut opinionis aut gloriæ, quàm eos res geſtæ ſuæ, & vita innocentiſſimè acta commendauit? quod ſi hoc fuit illis initium nominis, & dignitatis, cur non æquè de nobis exiſtimetur, cuius & res geſtæ illuſtres, & vita eſt integerrimè acta? quaſi verò tu ſis ab illis viris, Salluſti, ortus. quòd ſi eſſes, nonnullos iam tuæ turpitudinis pigeret. Ego meis maioribus virtute mea præluxi: vt, ſi prius noti non fuerint, à me accipiant initium memoriæ ſuæ: tu tuis, vita, quam turpiter egiſti, magnas offudiſti tenebras: vt etiam ſi fuerint egregii ciues, certè venerint in obliuionem. Quare noli mihi antiquos viros obiectare: ſatius eſt enim me meis rebus geſtis florere, quàm maiorum opinione niti, & ita viuere, vt ego ſim poſteris meis nobilitatis initium, & virtutis exemplum. Neque me cum iis conferri decet, patres conſcripti, qui iam deceſſerunt, omniq; odio carent, & inuidia: ſed cum his, qui mecum vna in republica verſati ſunt. Sed ſi fuerim aut in honoribus petendis nimis ambitioſus (non hanc dico popularem ambitionem, cuius me principem confiteor, ſed illam pernicioſam contra leges, cuius primos ordines Salluſtius duxit) aut in gerendis magiſtratibus, aut in vindicandis maleficiis tam ſeuerus, aut in tuenda republica tam vigilans, quam tu proſcriptionem vocas: credo quòd non omnes tui ſimiles incolumes in hac vrbe vixiſſent. At quanto meliore loco reſp. ſtaret, ſi tu par ac ſimilis ſceleſtorum ciuium, vnà cum illis adnumeratus eſſes? An ego tunc falsò ſcripſi, CEDANT ARMA TOGAE, qui togatus armatos, & pace bellum oppreſſi? An illud mentitus ſum, Fortunatam natã me conſule Romam, qui tantum inteſtinũ bellũ, ac domeſticũ vrbis incendiũ exſtinxi? Neq; te tui piget, homo leuiſſime, cũ ea culpas, quæ in hiſtoriis gloriæ mihi ducis? An turpius eſt, P.C. ſcribentẽ mẽtiri, quàm illum palàm hoc ordine dicentem? Nam quòd ætatem increpuiſti, tantum me

abeſſe

abeſſe puto ab impudicitia, quantum tu abes à pudicitia. Sed quid ego de te plura querar? Quid enim mentiri turpe duces, qui mihi auſus ſis eloquentiam vt vitium obiicere, cuius ſemper nocens eguiſti patrocinio? An vllum exiſtimas poſſe fieri ciuem egregium, qui non his artibus, & diſciplinis ſit eruditus? an vlla alia putas eſſe rudimenta, & incunabula virtutis, quibus animi ad gloriæ cupiditatem aluntur? Sed minimè mirum eſt, P. C. ſi homo, qui deſidiæ ac luxuriæ plenus ſit, hæc vt noua, atq; inuſitata miratur. Nam quòd iſta inuſitata rabie petulanter in vxorem, & in filiam meam inuaſiſti, quæ facilius mulieres ſe à viris abſtinuerunt, quàm tu vir à viris: ſatis doctè, ac peritè feciſti. Non enim me ſperaſti mutuam tibi gratiam relaturum, vt viciſſim tuos compellarem. Vnus enim ſatis es materiæ habens: neque quicquam domi tuæ turpius eſt quàm tu. Multum verò te opinio fallit, qui mihi parare putaſti inuidiam ex mea re familiari, quæ mihi multò minor eſt, quàm habere dignus ſim. Atque vtinam ne tanta quidem eſſet, quanta eſt, vt potius amici mei viuerent, quàm ego teſtamentis eorum locupletior eſſem. Ego fugax, Criſpe Salluſti? furori Tribuni plebis ceſſi: vtilius duxi quamuis fortunam vnus experiri, quàm vniuerſo populo Romano ciuilis eſſe diſſenſionis cauſſa. qui poſteaquam ille ſuum annum in republica perbacchatus eſt, omniaque, quæ commouerat, pace & otio reſederunt, hoc ordine reuocante, atque ipſa republica manu trahente me, reuerti. qui mihi dies, ſi cum omni reliqua vita conferatur, animo quidem meo ſuperet, cùm vniuerſi vos populusque Rom. frequens aduentu meo gratulatus eſt. Tanti me fugacem, mercenarium patronum hi æſtimauerunt. Neque hercule mirum eſt, ſi ego ſemper iuſtas omnium amicitias exiſtimaui. Non enim vni priuatim ancillatus ſum, neque me addixi: ſed quantum quiſq; reipubl. ſtuduit, mihi tantum fuit aut amicus, ant inimicus. Ego nihil plus volui valere, quàm pacem: multi, priuatorum audacias nutrierunt, ego nihil timui niſi leges. multi arma ſua timeri voluerunt, ego numquam volui quicquam poſſe, niſi pro vobis: multi ex vobis potentia freti, in vos ſuis viribus abuſi ſunt. Itaq; non eſt mirum, ſi nullius amicitia vſus ſum, qui non perpetuò reipub. amicus fuit. Neque me pœnitet,

ſi aut petenti Vatinio reo patrocinium pollicitus ſum, aut Sextii inſolentiam repreſſi, aut Bibuli patientiam culpaui, aut virtutibus Cæſaris faui. hæ laudes egregii ciuis & vnicæ ſunt. Quæ ſi tu mihi vt vitia obiicis, temeritas tua reprehendetur, non mea vitia culpabuntur. Plura dicerem, ſi apud alios mihi eſſet dicendũ, P. C. non apud vos, quos ego habui omnium mearum actionum monitores. Sed vbi rerum teſtimonia adſunt, quid opus eſt verbis? Nunc vt ad te reuertar, Salluſti, patremq; tuum præteream: qui ſi numquam in vita ſua peccauit, tamen maiorem iniuriam reip. facere non potuit, quàm quòd te talem filium genuit: neque tu ſi qua in pueritia peccaſti, exſequar, ne parentem tuum accuſare videar, qui eo tempore ſummam tui poteſtatem habuit, ſed qualem adoleſcentiam egeris. hac enim demonſtrata, facile intelligetur, quam petulanti pueritia tam impudicus, & procax adoleueris. Poſtquam immenſæ gulæ impudiciſſimi corporis quæſtus ſufficere non potuit, & ætas tua iam ad ea patienda, quæ alteri facere collibuiſſet, exoleuerat: cupiditatibus infinitis efferebaris, vt quæ ipſe corpori tuo turpia non duxiſſes, in aliis experireris. Ita non eſt facile reputare, P. C. vtrum inhoneſtioribus corporis partibus rẽ quæſierit, an amiſerit. Domum paternam viuo patre turpiſſimè venalem habuit, vendidit. & cuiquam dubium poteſt eſſe, quin mori coegerit eum, quo hic nondum mortuo, pro herede geſſerit omnia? Neq; pudet eum à me quærere, quis in P. Craſſi domo habitet, cùm ipſe reſpondere non queat, quis in ipſius habitet paterna domo. At hercule lapſus ætatis tirocinio poſtea ſe correxit. non ita eſt: ſed abiit in ſodalitium ſacrilegii Nigidiani: bis ad iudicis ſubſellia attractus, extrema fortuna ſtetit, & ita diſceſſit, vt non hic innocens eſſe, ſed iudices peieraſſe exiſtimarentur. Primùm honorem in quæſtura adeptus, hunc locum, & ordinem deſeruit deſpectus, cuius aditus ſibi quoque ſordidiſſimo homini patuiſſet. Itaque timens ne facinora ſua clam vos eſſent, cùm omnibus matribus familiarum opprobrio eſſet, confeſſus eſt vobis audientibus adulterium, neque erubuit ora veſtra. Vixeris, vt libet, Salluſti: egeris quæ volueris: ſatis ſit vnum te tuorum ſcelerum conſcium eſſe: noli nobis languorem, & ſoporem nimium exprobrare. Sumus diligentes in tuenda pudi-

citia

citia noſtrarum vxorum, ſed ita experrecti non ſumus, vt à te cauere poſſimus. Audacia tua vincit ſtudia noſtra. Ecquod hunc mouere poſſit, P.C. factum ac dictum turpe, quem non puduit palàm, vobis audientibus adulteriũ confiteri? Quòd ſi tibi nihil per me reſpondere voluiſſem, ſed illud cenſorium elogium Appii Claudii, & L. Piſonis integerrimorum virorum, quo vſus eſt quiſq; eorum, pro lege palàm vniuerſis recitarem: nónne tibi viderer æternas inurere maculas, quas reliqua vita tua eluere non poſſit? Neq; poſt illum delectum ſenatus vmquam te vidimus: niſi forte in ea te caſtra conieciſti, quo omnis ſentina reipub. confluxerat. At idem Salluſtius, qui in pace ne ſenator quidem manſerat, poſteaquam reſpub. armis oppreſſa eſt, & idem victores, qui exules reduxit, in ſenatum poſt quæſturam eſt reductus, quem honorem ita geſſit, vt nihil in eo non venale habuerit, cuius aliquis emptor fuerit. ita igitur egit, vt nihil non æquum, ac verum duxerit, quod ipſi facere collibuiſſet: neque aliter vexauit, ac debuit, ſi quis prædæ loco magiſtratum accepiſſet. Peracta quæſtura, poſteaquam magna pignora eis dederat, cum quibus ſimilitudine vitæ ſe coniunxerat, vnus iam ex illo grege videbatur. Eius enim partis erat exemplar Salluſtius, quo tanquam in vnam voraginem cœtus omnium vitiorum exceſſerat. quicquid impudicorum, cyllonum, paricidarum, ſacrilegorum, debitorum fuit in vrbe, municipiis, coloniis, Italia tota, ſicut in fretis ſubſederant, nominis perditi ac notiſſimi, nulla in parte caſtris apti, niſi licentia vitiorum, & cupiditate rerum nouarum. At poſteaquam prætor eſt factus, modeſtè ſe geſſit, & abſtinenter. nónne ita prouinciam vaſtauit, vt nihil neque paſſi ſint, neque exſpectarint grauius in bello ſocii noſtri, quàm experti ſunt in pace, hoc Africam interiorem obtinente? vnde tantum hic exhauſit, quantum potuit aut fide nominum traiici, aut in naueis contrudi: tantum, inquam, P. C. exhauſit, quantum voluit. Ne cauſſam diceret, ſeſtertio duodecies cum Cæſare paciſcitur. Quod ſi quippiam eorum falſum eſt, hîc palàm refelle, vnde tu, qui modò ne paternam quidem domum retinere potueris, repente, tamquam ſomnio beatus, hortos pretioſiſſimos, villam Tiburti, C. Cæſaris reliquas poſſeſſiones paraueris. Neque piguit quærere, cur

ego P. Craſſi domum emiſſem, cùm tu veteris villæ dominus ſis, cuius paullo ante fuerat Cæſar. modò, inquam, patrimonio nón comeſo, ſed deuorato, quibus rationibus repente factus es tam affluens, & tam beatus? nam quis te faceret heredem, quem ne amicum quidem ſuum ſatis honeſtum quiſquam ſibi ducit, niſi ſimilis, ac par tui? At hercule egregia facta maiorum tuorum te extollunt: quorum ſiue tu ſimilis es, ſiue illi tui, nihil ad omnium ſcelus, ac nequitiam addi poteſt. Verùm, vt opinor, honores tui te faciunt inſolentem. Tu, C. Sallufti, tantidem putas eſſe bis ſenatorem, & bis quæſtorem fieri, quanti bis conſularem, & bis triumphalem? Carere debet omni vitio, qui in alterum paratus eſt dicere: is demum maledicit, qui non poteſt verum ab altero audire. Sed tu omnium menſarum aſſecla, omnium cubiculorum in ætate pellex, & idem poſtea adulter, omnis ordinis turpitudo es, & ciuilis belli memoria. Quid enim grauius pati potuimus, quàm quòd te incolumem in hoc ordine videamus? Deſine bonos petulantiſſima conſectari lingua: deſine morbo procacitatis iſto vti: deſine vnumquemque moribus tuis æſtimare: his moribus amicum tibi facere nō potes: videris velle inimicum habere. Finem dicendi P. C. faciam. ſæpe enim grauius vidi offendere animos auditorum eos, qui aliena flagitia apertè dixerunt, quàm eos, qui commiſerunt. Mihi quidem ratio habenda eſt, non quid Salluſtius meritò debeat audire, ſed vt ea dicam, ſi qua ego honeſtè effari poſſum.

AD

AD POPVLVM ET EQVITES ROM. ANtequam iret in exſilium.

ORATIO;

Quam, in ſtatus controuerſia, huc reiiciendam curauimus.

SI quando inimicorum impetum propulſare ac propellere cupiſtis,defendite nūc vniuerſi vnum,qui ne omnes concideretis:ardoreq; flammæ conflagraretis, mei capitis periculo non dubitaui prouidere. Nam quem virtutis gloria cum ſumma laude ad cælum extulit, eundem inimicorum inuidia indigniſſimè oppreſſum deprimit ad ſupplicium. Si liberûm conceptam dulcedinem animo incluſam continetis, nolite eo velle carere, qui cariſſimam veſtram procurationem ſibi eſſe duxit. Eſt enim liberale officium,ſerere beneficium,vt metere poſſis fructum. Fidei conducit, in loco debitum retribuere. Illic enim animi voluntas propenſa comprobatur,hîc memoria collaudatur. Itaque ſi omnibus graue ſeruitutis iugum eſſe debet in libertate educatis,ſit iis veſtris animis acceptiſſimus,qui à veſtro corpore iugum acerbiſſimum repulit ſeruitutis. Et ſi maiores veſtri eos imperatores, qui militum virtute hoſtium fregerunt furorem, iucundiſſimo fructu libertatis reconciliato, non ſolùm ſtatuis dignos putauerunt, ſed etiā æterna triumphi laude decorarunt: tum vos eum conſulem, qui non militum præſenti fortitudine ſed ſua eximia animi virtute hoſtilem ciuium mentem ſenatus auctoritate, vindicauit, exiſtimate vobis retinendum in ciuitate eſſe. Si quæ beneficia ſingulis ciuibus, priuatimque dantur, ea ſolent iis eſſe fructuoſa, à quibus ſunt profecta: iure & meritò poſſum ego vos ad defenſionem meæ ſalutis adhortari, quos conſeruaui vniuerſos. Nam neque maius eſt defendere vnum: quàm populum: neq; verius à ſingulis, quàm

ab omnibus repetere officii præmiū, & fructum: propterea quòd in vnius periculo ſæpè contentio parua eſt, vt leuis ſit labor defenſori ſuſtinendus: in reipublicæ inſidiis, quo firmius eſt quod oppugnatur, eo paratiores ſunt inimici, vt iis ſine magna ſolicitudine, induſtria, virtute, non queat reſiſti. Et ſingulorum opes ſæpè ſunt tenues, & infirmæ ad gratiam referendam, vt opitulari bene merentibus non queant, ſi maximè cupiant: vniuerſorum auxilium eo plurimum prodeſt, quòd firmioribus opibus eſt nixum. Iure igitur, quoniam & maior impenſa in patriam officii facta eſt, quàm in priuata ſit defenſione, & plus à vobis præſidii, quàm à cæteris opis ad ſalutem poteſt afferri: vos obteſtor, quos mihi & debere, & poſſe intelligo opitulari. Non conuenit enim, cùm ego ad promerēdum officium tam fuerim expeditus, vos ad referendam gratiam eſſe tardiores: ne cuius amplitudinem ad gloriam laude, atq; honoribus amplificare debeatis, eius incolumitatem & ſalutem deſerendā exiſtimetis. Etenim errat ſi quis arbitratur M. Tullium idcirco in capitis periculum vocari, quòd deliquerit aliquid, quòd patriam læſerit, quòd improbè vixerit. nō citatur reus audaciæ: virtutis reus citatur. non accuſatur quòd remp. vi oppugnarit, ſed quòd homo nouus pernicioſum nobilium reſtinxerit furorem. Non obeſt mihi turpis, & nocens, ſed honeſtiſſimè, laudatiſſimeq; acta vita. non odio bonorum, ſed inuidia premor malorum. intelligūt homines tot & tam præclaris teſtimoniis, monumentisque virtutis comparatis, M. Tullio dum ſit incolumis, fore voluptati. idcirco vitam eripere cupiunt, vt cum ſpiritu ſenſum quoque adimant iucunditatis. Nónne igitur indignum eſt, eos præmiis meis inuidere, qui virtute certare noluerunt? eos in contentionem honoris venire, qui officiis ſe ſuperari æquiſſimo animo tulerunt? Si dulcis eſt gloria, conſequere virtutem, noli abiicere labores, petere honorem. honorē dico? immò verò famam, fortunas, familiam, liberos, caput, corpus, ipſum deniq; ſanguinem, & animā. Cedo inuitus de rep. cedo opreſſus de fortuna, de dignitate: diſcedo à republica victus audacia malorum. Liceat manere, ſi non illum M. Tullium cuſtodem vrbis, defenſorem omnium, patrem patriæ: at certè reliquias Tullii: liceat in conſpectu ciuium, in hac vrbe,

quam

quam ex paricidarum faucibus eripuit, remanere, tecta omnium, fana deorum, vniuerſam videre periculo liberatam ſuo ciuitatem: liceat ex hac flamma euolare, præſertim qui illud impium incendium perditorum hominum, lacrymis potius meis, quàm ſanguine veſtro reſtingui malui. Neque enim peto, vt mihi detis vitam: ſed datam repeto, vt reddatis. Si meminiſtis quod dedi, vos non debetis obliuiſci, ſed retribuere quod debetis. Vos, vos obteſtor dii immortales, qui meæ menti lumina prætuliſtis, cùm conſenſum exſtinxi coniurationis, arcemque vrbis ab incendio, ac flamma liberaui, liberoſq; veſtros è gremio & complexu matrum ad cædem, & cruorem non ſum paſſus abſtrahi. Num igitur poteſt fieri à clientibus, vt recipiar, cùm a quibus debeam retineri, reiicere inſtituant? Socii quò fugiant, cùm aditus cuſtodi patriæ præcluſus ſit? quomodo ſpes ſalutis reliquis reſidebit, cum ciuibus præcluſa ſit exſpectatio incolumitatis? pax & concordia extraneis gignetur, cùm iam domeſticis non inſideat, ſed publicè prouidenti eripiatur? Nam quid ego improborum facta renouem oratione, vt redintegratione illius coniurationis animos vulnerem veſtros? Auxilium ab alienis efflagitabo, cùm ciues veſtros deſeratis? ſociorum inuocem ſubſidiũ, cùm ciuibus intercluſum ſit præſidium? quam colere gentem nunc inſtituam? vtrum vt cuſtos accipiar, an vt proditor excludar? ſi vt conſeruator, veſtra erit ignominia: ſi vt oppugnator, præciſa erunt omnia. Itaque quod putaui fore gaudium, id exſtitit exitium. Si, Quirites, eundem in cæterorum periculis haberemus animum, quem in noſtris difficultatibus, & pro innocentiſſimo quoque propugnare, & nocentiſſimum quemque oppugnare nobis vtiliſſimum eſſe arbitraremur: & ſi cum optimi cuiuſque rebus aduerſis noſtram ſalutem, cum deterrimorum hominum ſecundis noſtra pericula putaremus coniuncta, frequentes profectò talibus conatibus obuiam ire niteremur: neque partim innocentia freti, partim nobilitate nixi, partim potentia ac multitudine amicorum fulti, cum perfacilè exiſtimaremus aduerſariorum vim ac factionem à nobis repelli poſſe, ſubitò ipſi ſimili periculo circumuenti, in noſtro euentu aliorum reminiſcentes

caſus, iure id nobis accidere nequicquam quereremur. Quis enim eſt, Quirites, qui nunc cùm inimicorum noſtrorum vim atque violentiam perſpiciat, quique noſtrum ipſum periculoſiſſimum caſum recognoſcat, qui non ſibi ac ſuis diffidat fortunis? Quo enim ſe ſatis tutum arbitrabitur præſidio? virtutis & gloriæ? at eâ nos ipſa hoc tempore oppugnant. multitudine amicorum? aperuerunt non fortes eſſe ſe amicos, ſi in eorum poteſtate noſtra ſita ſalus non eſt. paucitate inimicorum? at id non in ipſius, ſed in aliorum voluntate poſitum eſt. nam non ſatis eſt, ne cui iniuriam facias, prouidere, ſi tamen ſunt voluntarii inimici, qui tuis præmiis te oppugnent. Atque cùm hæc omnia omnibus ſint grauia atque acerba, tum verò nobis miſera atque intoleranda, quorum & officia in rempublicam recentiſſima, & incommoda ob rempublicam frequentiſſima, in familia verſantur. Nunc ſi eadem conditio diſceptationis proponetur, æqui auditores adhibebuntur, aures non obtuſæ criminatione, ſed vacuæ præbebuntur: qui ſunt aſſecuti ſummum gradum honoris non diſpoliabuntur honore: qui ſperant, facilius & procliuius ad laudem nobilitatis peruenient. Quamobrem nolo, me duce, ſupplicii vos ad fraudem deduci, vt ego ad priſtinum ſtatum recidam caſus. Nunc igitur ſi lingua eſt concertandum, innocentiæ virtute fretus ſupero: ſi facta compenſanda ſunt, conferamus æquitatem: ſi violentiæ impetu opprimimur, decedam pro omnibus vnus tribunitio furori, quoniā laborem pro cunctis ferre conſueui. Si igitur aliquo tempore iis hominib. conſuluiſtis, quorū animus eſt religionis pietate defunctus, debetis mihi quoq; proſpicere, qui numini Deorum conſecratum, ſartum tectum ab omni periculo conſeruaui, & vos vt tutam tranquillamque fortunam traheretis, mea perfeci vigilantia. Nam me, quē paullò ante fortuna erexerat ad gloriam, virtus extulit ad laudem, populus tribuit honorem, eundem tribuni furor exagitatus depulit ad calamitatem. Et quoniam animaduertiſtis illam conſpirationem conflatam ita eſſe reſtinctam, vt nulla ſcintilla compareat incendii, vos quoque tribunitiam ſedate temeritatem. Qui nunc ſe mihi inimicum oſtendit, ſe prius eſſe veſtrum profeſſus eſt inimicum, ne rei crudelitas experrecta in me, in vos conualeſcat, & calamitas remorata longius

ſerpat

ſerpat atq; progrediatur, præcauete. Nunc vel ſolus delectus ad calamitatem, vel primus vocatus ad tale periculum, omnium animos iure debeo cõmouere. Omnia ſunt immutata. manus ad demonſtrandam religantur iniuriam: lingua inciditur ad deplorandam calamitatem: animus præcluditur ad exponendam rei indignitatem: humilitatem generis obiiciunt nobis, qui nouam rationem ſuſcitant, veteres maiorum obterunt laudes. Sed quid ego plura de illorum aut in me maledictis, aut in vos ſcelerate loquar factis? quorum cognita improbitas, me tacente, coarguitur turpitudine vitæ: vt de iis non ſit neceſſe inimicos prædicare, de quorum ſcelere ne amici quidem, aut ipſi poſſunt negare. Vos ego appello, quorum de me maxima eſt poteſtas: apud vos loquor de mea calamitate, quos habui ſemper innocentiæ & virtutis meæ teſtes. Igitur ex ciuitate bene meritus de repub. ciuis exturbatur? innocens expellitur? Conſularis homo, non minimis facultatibus vſus, quondam amicorum multorum præſidio munitus, nunc partim ab inuidis, partim ab inimicis circumuentus eget indignè? huic ſi opẽ non tuleritis in periculo capitis, vos, credo, retinebitis veſtram libertatem? qui neque tanta valetis auctoritate, neque tantorum officiorum inſpenſam egiſtis in patriam. Mihi credite, hoc in vno incommodum confirmatum, multorum infirmabit incolumitatem: & ſi initio non erit refutatum, impunè ad omnium perniciẽ conualeſcet. Proinde aut in meo periculo ſalutem integram præſtate communem, aut in veſtris hoc idem incommodum exſpectate fortunis. Nemo tam perdita auctoritate, tam facinoroſa inuentus eſt vita, qui cùm de ſcelere fateretur, non tamen ſententiis prius iudicum conuinceretur, quàm ſupplicio addiceretur. Ego repente vi tribunitia correptus, non modò loquendi liberè in iudicio, ſed ne conſiſtendi quidem in ciuitate habeo poteſtatem. Eiicior non ſolùm ſine teſte, ſine indice, ſine crimine, ſed ſine etiam ſcelere, ſine accuſatore. Hoſtibus in bello, qui diſſident voluntate, dimicant armis, vitam quotidie oppugnant, in ipſa acie cùm prœliantur, licet loqui, licet diſputare: mihi in pace ciui, qui perditorum hominum fregi furorem, pro fortunis meis apud vos loqui non licebit? ſerui qui ad ſupplicium cæſi verberibus trahuntur,

apud eos ſæpe diſputant, quos necare voluerunt: ego conſularis, apud vos non loquar, quos cõſeruaui? Tacebo ſi neceſſe eſt, tacebo, inquam, animo æquo, quoniam virtus mea, me tacente, agit cauſſam meam. Itaque vt ego in concione mea nihil ponã de rebus meis geſtis, tamen in animis & memoria veſtra largiter relinquam. iſti modò videant qua ratione hanc inultam meam fugam ferre poſſint. Etenim ſi à me, vt iſti exiſtimant, Lentuli mortui ſordes, ſi Catilinæ notiſſimus furor, ſi amentia Cethegi, ſi luxuries ac ſtupra Caſſii pœnas repetunt, profectò iſtis hora nulla, eiecto Tullio, vacua periculo, aut periculi exſpectatione relinquetur. Itaque illi in dies non meis inſidiis, quæ nullæ à me parantur, ſed ſuorum ſcelerum conſcientia cruciati, mihi abſenti & populo Romano pœnas dabunt. Quas ob res ego inimicorum amentiæ, cupiditatique paucorum, omnium ſalutis cauſſa decedam: neque eo deducar, aut progredi patiar, vt opera mea manus inter vos conſeratis, cædesque ciuium inter ſe fiat: multóq; potiùs ipſe patria liberisq; meis carebo, quàm propter vnum me vos de fortunis veſtris, reque publ. dimicetis. Sic enim ab initio fui animatus, vt non magis me mea cauſa putarem eſſe natum, quàm reipubl. procreatum. Sed illud queror, quod non iam ad vnius perniciem, ſed ad vniuerſorum inſtituitur calamitatem: conqueri, commiſerari, dicere, expurgare, ſuſpicionem dimouere, crimen diluere non licere: ore oppreſſo, ceruices eſſe præbendas: quæ tamen omnia iam non ſunt tam calamitoſa, quòd mihi ſunt ſubeunda, quàm pernicioſa, quòd in remp. ſunt introducta. Quãobrem ſtatutum eſt, atque decretum, in his temporibus ciuitatis omnia perpeti; quæ volet furor libidinoſus. Vim volũt afferre? præſto ſum. eiicere volunt? exeo indicta cauſſa. nolunt audire? cauſſam non dico. aliud quippiam conantur? agant: nihil duri, nihil acerbi mihi erit, quod rempub. tutabitur. Non enim illis victus cedo, ſed incolumibus vobis me condono. Neque enim mors miſeranda eſt, quæ ob remp. capitur: neq; exſilium turpe, quod virtute ſuſcipitur. cùm præſertim nonnullam hæ pœnæ habeant in ſe conſolationem. Nam vitam ſi eripiunt, non adiment gloriã immortalem: ſi exſilio multabunt corpus, non animum à republ. remouebunt. Nam vbicunq; ero, hoc cogitabo, hæc ſemper

cura mea erit: meq; vobis ereptum, non à vobis repudiatū exiſtimabo. Illud ab vniuerſis poſtulo, petoq;, ſi dum in ciuitate manere licitum eſt, nemini iniuſtè periculū creaui, nemini innocenti fui calamitati: ſi omnibus auxilio præſidióque eſſe conſueui, plurimosque in hac ciuitate ſum tutatus, vti vos liberos meos in veſtrā fidem recipiatis, eosq; defendatis, néve inimicos meos in familiā noſtram longius progredi patiamini: vtique, ſiue hinc abiero, ſiue ero hic oppreſſus, ea maneat opinio & exiſtimatio, quæ virtute parta, non quæ infelicitate illata eſt. Nunc ego te, Iupiter optime maxime, cuius nutu ac ditione ſola terrarum gubernantur, teque particeps connubii, ſocia regni regina Iuno, téque Tritonia, armipotens, Gorgonophora, Pallas, Minerua, ceterique dii, deæque immortales, qui excellenti tumulo ciuitatis ſedem Capitolii in ſaxo incolitis conſtitutam, vt non ſolùm cunctam intueri, ſed etiam tueri poſſitis ciuitatem, à quorum ego quondam altaribus impiam manum ciuium remoui, à quorum templis meo periculo, funeſtam facem repuli, ne illuſtriſſimum orbis terrarum monumentum cū principe omnium terrarum occideret ciuitate: téq;, Iupiter Stator, quē vere huius imperii ſtatorem maiores noſtri nominauerunt, cuius in templo hoſtilem impetum Catilinæ repuli à muris, cuius templum à Romulo victis Sabinis in Palatii radice cum victoria eſt collocatum: oro atq; obſecro, ferte opem pariter reipub. cunctæque ciuitati, meiſq; fortunis: reſiſtite tribunitio furori, fauete innocentiæ, ſubuenite ſolitudini, miſeremini ſenectutis: nolite eum ſupplicē à vobis abſterrere & excludere, qui in ſuo magiſtratu funeſtam facem à veſtris repulit templis. Si C. Mario auxilio fuiſtis, quòd in cliuo Capitolino improborum ciuium cædem fecerat: ſi P. Scipioni, quòd Annibalis furibundam mentem à veſtris repulit templis: ſi denique Cn. Pompeio, quòd terra marique hoſtes reddidit pacatos: ſic hunc in meis calamitatibus aliquam ferte opem diuinam, vt ſæpe multorum in periculis feciſtis: ſic nunc in meis miſeriis diuinum aliquod auxilium & numen oſtendite. Deinde vos, quorum poteſtas proxime ad deorū immortaliū numen accedit, oro atq; obſecro, quibus ſigillatim ſæpe ſupplex ad pedes iacui, vt eum quem ſinguli ſtratū atq; abiectum ſubleuaſtis, nunc

vniuerſi conſeruatum velitis. Si neminem vmquam veſtrū læſi, ſi nemini innocenti obfui, ſi etiam è contrario, vt quiſque auxilium meum deſiderauit, opem ferre non dubitaui, ſi denique quæcunque adminiſtraui, ex veſtra auctoritate & patrum conſcriptorum voluntate feci, ſi malui inimicorum cupiditati, quàm reipubl. & legitimæ auctoritati pœnas ſufferre: vt exiſtimetis ex illo crudeliſſimo inimicorum impetu ereptum, in antiquum ſtatum dignitatis reſtitui conuenire. Sed quoniam neque mihi liberè loquendi, neq; vobis clementer audiendi. neq; omnino iudicandi, paucorū furore & audacia facta eſt poteſtas, ſed oppreſſa eſt reſpubl. armis, metu debilitata ſeruili, vti liberum ſpiritum ducendi nullam habeat poteſtatem, cedam inermis armatis, innocens nocentibus, priuatus furibundo magiſtratui. Neque enim Q. Metellus quicquam de virtute ſua detraxit, quòd ceſſit L. Saturnino furenti: neque C. Cotta, quòd Q. Varroni trib. pleb. inferiore genere orto cedendum putauit: neque C. Marius, qui quantas res geſſerit, veſtra vobis libertas indicio eſſe poterit: neque verò M. Tullius ſuum animū veſtra abalienauit poteſtate, cùm præcipuum vobis obſidē ſui animi, veſtram reliquerit libertatem. Quamobrem teſtor deos, deaſque omnes immortales, veſtráſque maximè mentes, me non vitæ turpitudine, non pro magnitudine ſcelerum, non propter reliquæ ætatis infamiam: pœnas iure & lege perſoluere: ſed propter virtutis inuidiam, propter iucundiſſimam ingenii laudem, propter magnitudinem rerum geſtarum, crudeliſſimè ciuitate priuari. Quod ſi idem accidit Q. Cepioni, ſi Mancino, ſi Rutilio, mihi quoq; hoc accidiſſe non magnopere erit mirandum: cùm præſertim non generis antiquitate, ſed virtutis ornamentis ſummam laudem ſim conſecutus. Nunc ego vos equites Rom. obteſtor, quorum virtute nomen Romanum victoriam cum laude poſſidet coniunctam, quorum factis gloriantur ciues, lætantur ſocii, gemunt hoſtes: vt ſi erga vos omni tempore, optimè fui animatus, ſi mea pericula neglexi, dum timorem à patria propulſarem, ſi æquè liberis veſtris proſpexi, ac vos parentibus conſueſtis: vt nunc me velitis veſtris opibus defenſum, incolumem in hac ciuitate retinere: quæ cùm à ſcelerata coniuratione eſſet incenſa, meo ductu ac labore reſtincta

ſtincta eſt: nec patiamini me à liberis meis abſtractũ à coniuge abreptum, ab aris focíſq; innocentem proiectum vitã degere in exſilio, miſerrimi mortalis caſum ſubire. Proiicitur Tullius in exſilium. itaque nimirum innocens ab inimico, religioſus à ſcelerato, beneuolus huic ciuitati ab hoſte. O miſera vitæ ratio, quæ tandiu reſides in voluptate quandiu fortunę poſſit libido. egóne, inimicus huic ciuitati? quãobrem? quia inimicos necaui. egóne hoſtis? quid ita? quia hoſtes interfeci. En conditionem huius temporis. antea gloria & laude digniſſimi dicebantur, qui hęc perfeçerunt: nũc ſcelerati & paricidæ eſſe dicuntur, qui hæc adminiſtrarunt. ſint ſanè ſcelerati, ſuperet iſtorum victoria, ſi modò victoria appellanda eſt, in qua ciuitatis ineſt luctus: habeant hanc palmam ex innocentis cruore. tantùm à vobis illud equites Rom. peto & rogo, vt quem ſæpenumero veſtra laude cohoneſtaſtis, eundem in dubiis vitæ periculis veſtra virtute conſeruetis.

ANNOTATIONES, ET CASTIGATIONES, EX VARIIS DOCTORVM VIRORVM, cùm huius, tum alius argumenti ſcriptis ſelectæ.

IN ORATIONEM PRO P. SEXTIO.

PAg. 5. verſ. 39. *huic apud me* P. *Sextio.*] Cùm dixerit, *huic*, non ſatis conſtitutum habet Manutius, abundet néc ne, P. *Sextio.*

Pag. 6. verſ. 4. *Recita, quæſo*, P. *Sexti.*] Epiſtolarum, quæ ſunt ad Familiares lib. XIII. Epiſt. IIX. M. Rutilio inſcripta: *Is* (P. Sextius) *cùm ex aliis te mei ſtudioſiſſimum eſſe cognoſceret, petiuit à me*, inquit, *vt ad te quàm accuratiſſimè ſcriberem de re* C. *Albini ſenatoris: cuius ex filia natus eſt* L. *Sextius, optimus adoleſcens, filius* P. *Sextii.* Quæ ſi vitio caret ſcriptura, ex illo hic locus emendandus videtur Manutio, legendumque, L. *Sextii.* aut, ſi hanc retinere malumus, pro, *Lucius*, quod illic legitur, ſcribendum, Publius. Hîc enim Sextium, ſiue ei P. ſiue L. prænomen fuit, P. Sextii, pro quo hæc habita eſt oratio, filium à Cicerone appellari patet.

Pag. 8. verſ. 11. *Qui tribunus pleb.*] Hoc ad illud, *Hanc tam tetram immanemq́; belluam*, referri poſſe videt Manutius. tamen quia non ſatis cohærere cum ſuperioribus planeque ei diſiunctum videtur, veretur vt emendatus ſit locus: non quòd ex his verbis mēdum vllum eſſe ſuſpicetur, ſed quòd aliquid fortaſſe deſit.

Ibidem verſ. 28. *inflatus, atque perculſus.*] In minimè obſcura loci huius ſententia, illud, *atque perculſus*, non carere mendo credit Manutius, cùm non ſatis aptè tota hæc verborum ſtructura cohæreat. Lambinus veteres libros ſecutus, *atque compulſus*, legit. *Inflatus*, quoque ſuſpectum habet, pro quo alii, *infractus*, alii, *inflictus*, volunt: ipſe, *afflictus*, mallet, niſi repugnaret qui in re augenda ſeruari debet verborum ordo &

quidam

quidam quaſi gradus : ſequitur enim , *perculſus* , quod minus eſt quàm *afflictus*.

Pag. 12. verſ. 5. *daturos illius dies pœnas.*] Cur idoneis teſtibus de hac lectione non credamus, nihil cauſſæ video: cur tollamus, &, *diei*, pro illo legamus, vnam eamq́ue magnam, iſtorũ non tolerandum audaciam, hoc eſt fatalem librorũ peſtem. Agellius Noctibus Atticis lib. 9. cap. 14. *dies*, quo veteres generandi caſu pro, *diei*, vtebantur, ſcripſiſſe hîc Ciceronem, disertè monet. neque ille ſolus. ex veteribus Grammaticis alii idem produnt. & auctoritatem defugimus. Neque enim me mouet Priſcianus, melior ille quidem quàm cui videatur auctor: ſed cuius ego non paulò minorem rationem in hiſ comitiis, quàm prærogatorum habendam cenſeo.

Ibid. v. 13. *pro ciue, pro bene merito ciue.*] Lambinus, *pro ciui, pro bene merito ciui.* Sicq; legit Priſcianus lib. VII. quod etiã Manutius vidit. qui aliis ex Cicerone exẽplis hũc vocis huius flexũ cõfirmat pro Plancio, *Quid dicam de tali ciui, & viro?* act. 4. in Verrem: *Quod Siculus à ciui Romano.* ibidem: *Quod ciuis cum ciui ageret.* parua hæc quidẽ; at magnus qui adiuuatur auctor.

Pag. 17. verſ. 21. *ac non accipienda plaga, mihi inſanabilis, illi mortifera, quam reip. impoſuiſſem.*] Manutius ad Ciceronis mentem & loci ſententiam accommodatius, traiectione verborum facta, ſic lectum iri exiſtimat: *ac non acc. plaga, mihi inſanabilis, reipub. mortifera, quam illi impoſuiſſem:* alioquin mendum hinc non abeſſe, & corruptum verbum, *illi*, ſuſpicatur. Lambinus vulgatã lectionem nec ipſe ferens, ſic locum reſtituit, *ac non acc. plaga, mihi ſanabilis, illis mortifera, qui eam impoſuiſſent.* idq́ue veteres libros ſecutus, qui *ſanabilis*, habent, non habẽt, *remp.* ſed, *quæ impoſuiſſet.* Poſſe tamen legi, *illi mortifera, qui impoſuiſſet*, propius quidem veterem ſcripturam, ſed minus ſuo iudicio aptè ad ſententiam.

Ibid. v. 35. *veſtrarum ſedium, templorumq́; cauſſa.*] *Sedum*, legere Priſcianum lib. VII. admonet Sigonius & Manutius: libros etiam veteres, Lambinus.

Pag. 20. verſ. 31. *nunquam enim erit tam oppreſſus ſenatus.*] Cùm hîc Cicero colligat eas cauſſas, quibus tribunicio furori cedere coactus erat, videtur Manutio potius legendum, *nunquam etiam.* nam, *nunquam enim*, pertineret ad rationem oſtẽdendam ſuperiorum, quod minus conuenit.

Pag.21.verſ.35. *cenſoria notatio, & grauiſſimum iudicium.*] Veteres libri, *cenſoria notio*, quo modo rectius legi nec dubitat Manutius, cùm non ante notarent cenſores quàm quid nota dignum iudicaſſent. Sic ea de prou. conſ. *cenſorium iudicium ac notionem*: in Piſonem, *iudicium notionemq́; cenſoriam*, dixit.

Pag.22.verſ.12. *præſertim cùm ea ſibi ille.*] Manutius, *cùm eam*, religionẽ, puta. Ea, qui malit, ad religionem pertinentia interpretandum, quorum ſibi ille ius pecunia à Clodio compararat. Lambinus priorem ſequitur.

Pag.23. verſ.7. *Tulit, geſſit.*] Mendoſum locum viderunt Manutius & Lambinus. certè interpolatum fateri cogimur. Manutium ſi audiamus, poſtulat ſententia vt pro, *Tulit geſſit*, reponamus, *Tigranes igitur*, vel, *igitur is*. nihil tamen mutandum ſola fretis coniectura, ſed librorum expectandam opẽ cenſet. quam ne amplius deſideremus, facit Lambinus. Is, præter cuiuſdam quem non nominat, & Leodegarii Querni collegæ ſui teſtimonia, qui, *Tigranes igitur*, in vno manuſcripto codice legiſſe aſſeuerabant, ſe ipſum in vno Memmiano ad eundem modum ſcriptum vidiſſe affirmat. Pantagathum refert Vrſinus, *Albanus rex*, pro, *Tigranes*, legiſſe, quòd de alio quàm Tigrane dicta hæc à Cicerone exiſtimaret: conſtet autem Albanum regem bis cùm Pompeio cõflixiſſe, fidemque etiam violaſſe. Eiuſdem tamen notat idem hanc olim coniecturam fuiſſe, vt pro, *Tulit geſſit*: emendaret, *Commagenus*.

Pag.24.verſ.19. *Atq; ille etiam ſi alia quapiam vi expelleretur.*] Placet Manutio, vt eſt in Maffeiano libro, *aliquapiam vi*: vt quemadmodum, inquit, ab alius quiſquam fit aliquiſquam, (nam dixit Liuius lib. XLI. *Nec vllos alicuiquam dari placere*) ſic ab alius quiſpiam deducatur aliquiſpiam.

Ibid. verſ.31. *quanquam quis auderet, ſi maximè queri vellet?*] Legendum eſſe ſuſpicatur Manutius, *quanquam quis audiret, ſi maximè queri vellent?*

Pag.26. verſ.2. *quocunque venerat, quod iudicium cumque ſubierat, damnabatur.*] Acutè in hac oratione aliquid deeſſe primus vidit Manutius: cùm enim de Clodiana cauſſa ſua, recreari poſt decretum ſibi à Senatu reditum incipiente, verba faciat Cicero, &, quicumque cum Clodio ipſum vexarant, hoc iniquiore ciuitate, quæ conſeruatorẽ ſuum deſideraret,

iam

iam inde vſos fuiſſe dicat: ſiue honores peterent, ſiue iudicium adigerentur, quæ duo ſunt in quibus coniectura de ciuium erga aliquem voluntate fieri ſolet grauiſſima; & repulſam ferebant à populo in campo, & à iudicibus in foro condemnabantur. Quæ cùm ita ſe habeant, non ſine cauſſa vir doctiſſimus ſuſpicatur locum hunc, cuius ea eſt quam diximus ſententia, altera ſui parte defici. quare ante verbum, *damnabatur*, ſcribendum, *repudiabatur*, aut, *repellebatur*, valde veriſimiliter putat. vt, *damnabatur*, ad, *quod iudicium cumq; ſubierat: repudiabatur*, vel, *repellebatur*, ad prius illud, *quocunq; venerat*, referatur. Cur in eam opinionem de hoc loco veniat, auctorem habet Ciceronem ipſum, qui in ea prò domo, de eadem re ſic loquitur: *Itaque cùm tu florens ac potens per medium forum popularis volitares, amici illi tui, te vno amico tecti & beati, qui ſe populo commiſerant, ita repellebantur, vt etiã Palatinam tuam perderent: qui in iudicium venerant, ſiue accuſatores erant, ſiue rei, te deprecante, damnabantur.* Et paulò pòſt, *De hac igitur lege dicimus, quæ iure rogata videatur: cuius quam quiſq; partem tetigit, digito, voce, præda, ſuffragio; quocumq; venit, repudiatus, conuictusq; diſceſſit.* quibus ſententiam ſuam ſatis confirmari videri, ille non dubitat.

Ibid. v. 19. *ex quo intellectum eſt mihi abſenti creuiſſe amicos.*] Et hîc quoq; deeſſe aliquid idem animaduertit: nempe particulam, *non*. legendum enim ſic exiſtimat: *ex quo intellectum eſt, non mihi abſenti creuiſſe amicos.* quod attentè ſententiã conſideranti, facilè probabitur. Manutio aſſentitur Lambinus qui & ipſe ita legit. opinor enim ab illo habere, quanquam tacet, vt ferè ſolet.

Ibid. v. 35. *P. Sextius, iudices, deſignatus.*] Quidam veteres libri, referente Manutio, *iudex deſignatus.* mendosè. deſignatum enim tribunum pleb. ſignificat Sextium Piſone & Gabinio coss. qui proximo ſequente eum magiſtratum geſſit.

Pag. 27. v. 16. *ſed ex decreto Gaui Oleli horreo, calathus grauis, in Calatinos ac Lælios inſitus.*] Fugientem veritatem ſemper aſſequi in tantis corruptæ ſcripturæ tenebris, quàm ſit arduum, & difficultatis plenum, etiam doctis & exercitatiſſimis viris, vel vnus hic locus exemplo fuerit. in quo ſuæ integritati reſtituendo, plus meo iudicio cupiiſſe, quàm potuiſſe magna ingenia, videre eſt. quod à me dictum, quomodo acce-

pturi ſint alii neſcio: ego diſſimulatæ ſententiæ meæ mihi conſcius eſſe non poſſum, & nondum mihi ſatisfieri à quoquam iſtorum potuiſſe, qui hactenus hoc vlcus tetigerint, quod vitio forte meo fiat, ingenuè fateor. Omnes in eo conſentiunt de Sex. Atilio Serrano, qui in tribunatu reſtitutionem Ciceronis interceſſione impedierat, illa dici. Adrian. Turnebus, qui primus deſperato loco medicinam adhibere conatus eſt, ſic emendationem tentauit, vt legat: *ex deſerto Gauio Atilii horreo calatis granis in Calatinos Atilios inſitus.* quæ ita interpretatur, Atilium iſtum Gauianum ex ignobili deſertóque vico, in quo Atilii horreum eſſet, calaſſe grana, quod eſt conuocaſſe & collegiſſe, vt frugum furtum ei obiiciat, vt meſſori. non celat nos tamen, ſe aliquando exiſtimaſſe, hîc legi debere, *calatis Gauiis*, vt eum illius vici calatorem & viatorem fuiſſe intelligamus. ſed quia & horrei mentio eſt, & quia translationem non intolerandam putat, vt calari grana dicantur pro colligi, (nam qui populum calabat, id eſt vocabat, in vnum colligebat) *granis*, verius & commodius cenſet. Hæc vir ſummus: quem ego ſemper doctiorem, quàm feliciorem nonnunquam in coniecturis eſſe iudico. Manutius edidit: *ex deſerto Gauii Oleli horreo, calatis granis, in Calatinos ac Lælios inſitus.* rectius tamen putat, ſi pro, *ac Lælios*, legamus, *Atilios*, è qua gente Calatini fuere. ſic autem explicat, vt de Sex. Atilio Serrano loquens Cicero dicat: Hunc ne putetis Caio illi Serrano, quem ſerentem dati honores inuenerunt, cui à ſerendo agro cognomen eſt inditum, præſtantiſſimo viro, ſimilem eſſe: non hic ab illo Serrano, cuius cognomen refert, originem ducit: ſed, cùm Gauii cuiuſdam Oleli filius eſſet, ab inopi ac vacuo patris horreo in Atiliam familiam per adoptionem tranſiit. quod quaſi iure quodam factum eſt. nam cùm in deſerto illo Gauii horreo ita pauca grana eſſent, vt calarentur, hoc eſt voce numerarentur (paucitas enim menſuram non requirebat) merito hic eius filius à calatis granis in eam familiam quæ Calatini cognomen habet, inſitus eſt. Hactenus Manutius. quicum de calatis granis Sigonius interpretando planè conſentit. Fuluius Vrſinus Pantagathum ita hunc locum primum emendaſſe, & ab illo Manutium alioſque & rectè quidem, vt ait, acce-

piſſe

piſſe ſcribit. Lambinus vulgatorum & manuſcriptorum ſcripturam iuxtà corruptam queritur, quòs ſic habere ait, (ſi quis forte melius quid ex illa elicere poſſit:) *ex deſerto Ganio Lalior ea calatis ganis.* al. *gauiis,* al. *granis.* vnde ita legendum ſuſpicatur, vt olim edidit: *ſed ex deſerto Gauii Oleli horreo, & calathis Gauiis, in Calatinos Atilios inſitus* &c. vel potius ſic: *ſed ex deſerto Gaui Atilii horreo, & calathis Gauianis, in Calatinos Atil.* accipit autem calathis breui penultima à recto calathus. Alii eodem referente legunt, *calàthis grauis*, id eſt calathis onuſtus.

Ibid. v. 25. *& temporibus & reipub. permiſſurum.*] Manutius expungit, &, ante *reip.* legitque, *& temporibus reipub.* hoc eſt, quòd tempora reipub. ita ferrent: quo modo alibi etiam loquitur Cicero. idem Ful. Vrſino, ſed & Lambino videbatur. qui hoc amplius addit ſe ad oram vnius mſcr. eadem manu adſcriptum reperiſſe, *remiſſurum*, quod fortaſſe legendum ſit, pro, *permiſſurum*. quanquam iſtud non improbat.

Pagina 29. ver. 1. *ſeque ſeruorum & libertorum corporibus obtexit.*] Legeret lubenter Manutius, *liberorum*, pro, *libertorum*: ſeruos de Clodianis, libertos de bonis intelligens, atque ita forte legendum ait Lambinus.

Ibid. v. 4. *è foro ſpongiis effingi ſanguinem.*] Sic Franc. Hotomanus emendauit, pro eo quod vulgo legebatur, *effundi*. Seruius 8. Aeneid. ad eum locum, corpora fingere lingua, fingere interpretatur, tergere, quo modo hîc accipiendum. qua & notione citatur illud ex Afranio: *Accedo ad te, vt tibi ceruicem fingam linteo.* Vrſinus ex Iſidoro eandem correctionem confirmauit, referente Manutio. Lambinus neminem laudat auctorem.

Ibid. v. 35. *forum purges?*] Mendoſa dictio Manutio videtur: neq; enim purgare forum, infamiã habet. quare videndũ ait, an vnius literæ adiectione, *ſpurces*, potius legi debeat: vt forum ſpurcatum cæſorum hominum ſanguine intelligamus. ſic ad illud quod antè dictum eſt, optime referetur, *Meminiſtis, è foro ſpongiis effingi ſanguinem?* Turnebus, *purges*, retinet: &, purgare forum, interpretatur, forum reddere infrequens. Omnes certè libros & vulgatos & manuſcriptos magno conſenſu, *purges*, habere affirmat Lambinus.

Pag. 30. v. 3. *ſed etiam contra verba, atq; interceſſionem.*] Si tri-

bunorum collegarum Sextii, falſum: neque enim lex vlla vetabat, tribuno plebis à collega intercedi. ſi aliorum magiſtratuum, docēdum eſt, quando illi tribuno plebis legem ferenti interceſſiſſe legantur. quibus adductus, non carere vitio ſcripturam putat Manutius. Veteres libri, quos ſecutus eſt Lambinus, *interfationem*, habent; atque ita ille, approbante Adr. Turnebo, repoſuit.

Ibid. v. 17. *non percuſſit locum?*] Siue, *locum*, ſiue, vt poſſe etiam Manutio videbatur, *loco*, legamus; locum interpretemur, in quo latebræ ſunt vitæ, qui ſi feriatur, mors neceſſariò conſequitur.

Pag. 31. v. 38. *vos taciti mirabamini.*] Manutius edidit, *maerebamini*: & *παθητικῶς* dictum interpretatur. quod quanquā valde infrequens ſit, exemplo tamen non carere: nam & ſic apud Varr. lib. 6. de lin. Lat. Matium loqui, *Corpora Graiorū maerebat mandier igni.* Lambinus, *mirabamini*, magis probat: quanquam in omnibus libris calamo exaratis, *maerebamini*, ſed ſine diphthongo ſcriptum eſſe fatetur: vt, vel patiendi voce, quod vult Manutius, vſurpatum eſſe à Cicerone, dicendum ſit, vel, *maerebatis*, reponendum. Iubet nos tamen conſiderare, an potius à Cicerone ſcriptum ſit, *vos muſſabatis*: cuius illud, *vos taciti mirabamini*, vel, *maerebamini*, gloſſema ſit, è margine in ordinem tranſlatum, proinde inducendum.

Pag. 32. v. 35. *ſic vt ciuem patriæ recuperare vellet, reipub. tum ſimp.*] Vetus ſcriptura, *ſicut ei ciuem patriæ recuperare velle te re.p. tum.* ex qua ſe conficere ait Lambinus, *ſicut qui ciuem patriæ recuperare vellet ereptum ſimpl.* atque ita mauult, quàm quod olim ediderat, *ſicut oportebat, qui ciuem patriæ recuperare vellet ereptum.* In vetuſtiſſimo libro hunc locum ſic ſcriptum reperiri, *ſicut ciuem par erat qui Remp. recuperare vellet*, eruditi viri fide adnotat Vrſinus. ſuperioremque Lambini illam emendationem adſcribit Pantagatho. Sunt, referente Lambino, qui ſic reponunt, *ſicut ſi patriam recuperare vellet, reip. tum, &c.* à quibus ipſe diſſentit, vulgatam lectionem, *ſicut ciuem patriæ recuperare vellet reip. &c.* planè eſſe mendoſam, neque tolerādam dicens. At licet, quod cuique libet, dicere: ſed credere non eſt neceſſe. ego enim nihil cauſſæ video, cur Ioan. Michaelem Brutum, ingenio & doctrina præſtantem virum, modeſte

modeſte ſentientem non audiamus: qui retineri illam, & verè quidem, iudicat, ſi eo, *vellet,* à ſequentibus πλεία diſtinguamus. Manutio tamen videtur poſtulare ſententia, vt ita potius legamus: *ſic, vt ciuem patriæ recuperare vellet, reipub. virum:* vt quemadmodum, inquit, cum patria ciuis, ſic cum republ. vir coniungatur: hæc enim duo nomina vſurpare ſolet Cicero cùm laudat.

P.33. v.33. *Et vinci turpe putauit* &c.] Aliàs: *At & vinci turpe putauit, & deterreri etiã, & cauſam ſibi eripi: reiecit: vt quoniã* &c. Sunt qui legant: *etiam turpe, itaque fecit, vt quoniam* &c. quod non probat Lambinus.

Ibid. v.34. *etiam eripi reiecit.*] Putat Manutius aliquid deeſſe, quod ad ſuperius illud, *an cauſſam ſuſceptam affligeret?* referatur: cùm, *& vinci,* ſpectet illud, *ceruices daret:* &, *deterreri,* reſpondeat illi, *ſe domi contineret.* hoc verò, *etiam eripi reiecit,* quo referatur non habeat, certè ad prius illud antè dictum non poſſit. Quare videtur illi aliquid huiuſmodi congruere, *& cauſſam affligere. Fecit, vt* &c. vel, *& cauſſam abiicere.* quã tamen, vel ſententiæ conuenientem, coniecturam, quòd, cum ſcriptura nihil cõmune habeat, nec ipſe probat. Lambinus veteris ſcripturæ veſtigia ſecutus, quæ ita habet, *& etiam eripi redicit* &c. hanc lectionem conflauit: *eſſe iam è rep. credidit, quoniam* &c.

Ibid. v.38. *an, qui ſua tecta defendit.*] Manutius hac concluſione deſiderari aliquid ſuſpicatur: cùm illa vltima, *hunc de vi accuſandum putas?* ad Sextium pertinere: hæc autem prima, *qui ſua tecta defendit, qui ab aris focis ferrum flammamq; depellit,* ad Milonem referri manifeſtum ſit. Quamobrem aptius, accommodatiusq; ad ſententiam, conſtitui loci huius lectionem ad hunc modum poſſe putat: *An, qui ſua tecta defendit, qui ab aris focis ferrum flammamq; depellit, eum laudas: qui autem ſibi licere vult tuto eſſe in foro* &c. Atque ita legi debere, cùm antè dicta ratione, tum etiam ſuprà proximè ſcriptis verbis euinci his: *Quo modo igitur in hoc genere præſidii comparati accuſas Sextium, cùm idem laudes Milonem?*

Pag.36. v.7. *Quis ergo optimus iſte?*] Rectius videtur Manutio, *iſte optimas.* nec dubium, cùm de hoc genere ciuium loquatur Cicero. Lambinus legit, *Qui ergo iſti optimates? qui?* numero tantùm ab illo diſſentiens.

Pag.36. v.16. *Eſto igitur, vt hi ſint, quam tu nationem appellaſti, & qui integri ſunt, & ſani,*&c.] Lambinus, *Eſto igitur vt ii ſint optimates (quam tu rationem appellas) qui & integri ſunt; & ſani* &c. Eſſe quoque in ſuo libro vocem, *optimates*, quæ in vulgatis deeſt, teſtatur Vrſinus.

Ibid. v.17. *qui & integri ſunt & ſani.*] Quædam editiones, *quiqui integr.* Hanc clauſulam tamẽ totam à manuſc. & nonnullis vulgatis abeſſe teſtantur Manutius & Lamb. nec valde illam ad ſententiam neceſſariam. vt hoc vnum eſſe ex iis, quę interpretãdi gratia ſupernè in ſpacio linearũ, vel ad orã libri adſcripta, deinde in contextum quem vocant, recepta ſunt, eſſe vterque veriſimiliter ſuſpicetur.

P.40. v.17. *viro clariſſimo, atque optimo conſule.*] Sigonii antiquus liber, cuius teſtimoniũ habet Manutius, *optimo conſule*, non habet: quo magis in ſuſpicione mendi de hoc loco cõfirmatur idẽ Manutius. Cùm enim multis ante annis Gellius conſul fuerit, quẽ locũ hîc habeat, *conſule*, nõ videt. quare ſi minus vtramq; ex Sigoniani libri auctoritate expungere libet, alterã certè vocẽ mutandã cenſeret, & pro, *conſul*, reponendum, *ciue*: vt, *viro*, ad res geſtas; *ciue*, ad voluntatem ſenſumque de republica referatur. idq; Ciceronis conſuetudini conuenienter, cui hæc duo coniungere familiare eſt.

Ibid. ver. 26. *nihil ſanè Attæ iuuabant.*] Sic Brutus Victorii emendationem ſecutus edidit, quam ſibi tamen non ſatis probari ſignificat. At probat Lambinus & à Victorio & à veter. codicibus: & Attam poetam intelligit. Octauius Pantagathus, *à re iuuabantur*, reponendum putabat. Manutio videtur ſic poſſe corrigi, *Nihil ſanè adiuuabatur*: de illa Victorii correctione idem cum Bruto ſentit. Alii, *Nihil ſanè te iuuabant anagnoſtæ.* Alii, *chartæ adiuuabant.*

Ibid. v.37. *in quo tamen eſt me vltus, cum illo ore inimicos meos eſt ſuauiatus.*] Antea hîc legebatur, *in quo tamen eſt * ne vllus cum illo reo inimicus eſt meus ſuauiatus.* Primus Octauius Pantagathus, ſiue ex Catulliani illius, *Quid dicam Gelli* &c. lectione vt ipſe aiebat, ſiue ex ingenio, quo præſtitiſſe aiunt, ad eum modum, quo editum eſt, corruptum locum reſtituit. cui doctiſſimi quique aſſenſi ſunt.

Pagina 41. verſ. 28. *tamen voluntate ipſa gratam fuiſſe.*] Alii libri, *gratum fuiſſe.* Mauult, *gratam*, Manutius: *grata*, tamen magis

magis probaret. Lambinus, *gratam*, legit.

Pag. 42. v. 38. *cùm audito S. C. ore ipſi.*] H. Memmius ex coniectura, *auctori ipſi*, pro, *ore ipſi*, legebat. atq; ita repoſuit Lambinus: qui neq;, *preconi ipſi*, quomodo nonnulli legi poſſe putant, neq;, *conſuli ipſi*, vt Manutius emendat, probare poteſt.

Pag. 43. v. 12. *nam cùm ageretur togata, ſimulans, vt opinor.*] τὸ, *ſimulans*, Brutus, εἰρωνικῶς, interpretatur: Manutius & Pantagathus Togatam hoc titulo: quibus aſſentitur Lambinus. quod ſi placet, ſcribendum, *Simulans.*

Ibid. v. 38. *tanquam in ſcena optimatium.*] *Optimatum*, rectius putat Manutius. ſic & Lambinus legit.

Pag. 46. v. 7. *Appia iam vocabatur.*] Manutius vitio ſcriptum putat, coniicitq; legendum, *Atilia*: vt de Atilii trib. pleb. Clodianarum partiũ, Ciceroni infeſtiſſimi, nomine ab vrbanis, *Atilia*, diceretur. neq; diſſimulat Lamb. fortè ita legi debere.

Pag. 47. v. 24. *Qui excitatus ſumma auctoritate, P. Seruilii quadam grauitate dicendi, cùm.*] Manutio ſic potius legendum videbatur: *qui excitatus ſumma cum auctoritate P. Seruilii, tum incredibili quadam grauitate*, vel, *tum diuina quadam grauitate dicendi.* vtroque enim vſus, eadem de re agens Cicero, in ea de prou. conſ. & poſt red. in ſen. Manutio aſſentitur Lambinus, ſed, *incredibili*, retinet, atque ita editum.

Ibid. v. 30. *& ad vnum dicto citius Metelli caſum.*] Ex ea poſt red. in ſen. legit hîc Manutius, *& ad Numidici illius Metelli caſum*: cui ſubſcribit Lambinus. Faernus, *& ad vnum Numidici Metelli caſum*, emendabat: non probante Pantagatho tolli duo verba, quæ mirè faciunt ad emphaſim, vt pro iis reponatur verbum ſuperuacaneum, & longè abſimile ab imagine priorum literarum: ſuffragantib. præſertim antiquæ lectioni cùm illo, *excitatus*, tum illis infrà; *dicenti etiam tum*, & poſtea, *diutius.*

Ibi. v. 34. *beneficio rediit in gratiam.*] Manutius, *mecũ abſens ſuo beneficio, rediit in gratiã.* Lambin. *beneficio ſuo*, vel, *ſummo ſuo beneficio*, vt in ea de prou. conſ. quem locũ produxerat Manutius.

Pag. 48. v. 3. *idem dies aduentus mei fuiſſet, qui reditus natalis idem cariſſime filiæ.*] Cicero Epiſt. ad Attic. lib. 1. epiſt. 1. *Brundiſium veni nonis Sext. ibi mihi Tulliola mea præſto fuit natali ſuo ipſo die. qui caſu idem natalis erat & Brundiſinæ coloniæ, & tuæ vicinæ ſalutis.* quo ex loco hic melius intelligi poteſt, & emẽdari de-

bet. Lambinus olim, *qui reditus natalis? natalis idem car.* nunc mauult, *fuiſſet qui reditus? natalis idem car. fil.* itaque edidit, ſic diſtinguenti P. Fabro aſſenſus.

Ibid. v. 5. *idem & ſalutis.*] Vulgati, *idem, vt ſcitis.* pro quibus Manutius, *idem & ſalutis,* repoſuit, à ſuperiore loco ad Attic. ad hanc emendationem quaſi manu ductus: vt ſignificetur, inquit, templum Salutis, quod fuit in colle Quirinali, non. Sext. eſſe dedicatum. Lambinus illo auctore, *Salutis,* addens, ſimul tamen, *vt ſcitis,* retinens, legit, *idem Salutis, vt ſcitis?* quanquam, *vt ſcitis,* ſi tollatur, non repugnat, cùm ſuperuacaneum ſit. Petrus Faber ſeruat, ſed pro, *idem,* legit, *dies,* ad hunc modum, *idem etiam ipſius coloniæ Brundiſinæ dies, vt ſcitis?*

Ibid. v. 30. *quotidie aliquid de me afferebat.*] Sic edidit Brutus, cùm antea, *quotidie aliquid defecti afferebat,* legeretur: pro quo cùm Manutius vel, *aliquid ficti,* vel, *aliquid effecti,* vel, *aliquid de me ficti,* corrigendum oſtendiſſet, vltimum ex illis ſecutus eſt Lambinus. Legitur alias, *quotidie aliquid deferebat.*

P. 49. v. 27. *quàm quod ſe ſtatuit omnino conſularē legē nullā putare.*] Prouocabulū, *ſe,* à Latina loquendi conſuetudine, vt hîc poſitū eſt, abhorrere, nihil tamē abſq; veterū lib. cōſentiente auctoritate mutandū, adnotat ad hūc locū Manutius. Lambin⁹, *quā quòd ſtatuat,* legit: & paulò antè, *demiror,* pro, *admiror.*

Ibid. v. 28. *Aciliam, Didiam.*] Mauult Manutius, *Cæciliam, Didiam.* Atque ita Lambinus.

Pag. 50. ver. 33. *patiantur viros forteis labore, ſe otio ſuo perfrui.*] Omnes vulgati, *labore, ſe otio ſuo perfrui:* omnes antiqui, *laborū patientes frui.* Manutius, cur ab vtriſque diſſentiat, habere ſe ait: quid ipſe afferat de ſuo, non habere. Lambinus de vetere lectione hanc nouam cudebat, *patiantur viros forteis, laborum patienteis, honoribus frui.*

P. 52. v. 15. *Lentulos.*] Manutio, *Catones,* verius fortaſſe videatur, literarum nimia diſſimilitudo niſi prohibeat. Cicero tamen eodem monente, lib. de nat. Deo. 2. non Lentulum nominat ſed Catonem.

P. 53. v. 3. *& prætextatam pop. iud. togam dederit.*] Manutius & Lamb. *prætextā.* confirmat Brutus ex ea in Vatinium, *te ædilitiam prætextā togam, quam fruſtra confeceras vendidiſſe.* quo loco, vt ad eum diceretur, *togam,* abundare putat Manutius. Pro, *dederit,* veteres codices habent, *dedit.*

IN

IN ORATIONEM IN VATINIVM.

Pag.56.verſ.35.*boni viri iudicent:id eſt max.*] Emendat Sigonius, *quid boni viri iudicent, id eſt maximi* &c. rectè prorſus.

Pag.57. verſ.2. *exſpectamus.Et vt ne me cum homine.*] Ex duobus manuſcriptis, altero Memiano, altero Clericano, hunc locum multo auctiorem, quàm eſt in vulgatis, profert Lambinus, ſic, *exſpectamus.Sed tamen, ne me cum his principibus, qui adſunt P.Sextio, ſed tecum homine vno* &c.

Ibidem verſ.4.*atque infimo.*] Cùm dixerit, *non ſolùm*, videtur Manutio ſententia poſtulare, *verùm etiã*, quod illi reſpõdeat.

Pag.59. v. 3. *te ædilitiam prætextam togam, quam fruſtra confeceras, vendidiſſe.*] Manutio, *togam*, abundare videtur, & ſubaudiri, *ſcis*. nam neque, *vidiſſe*, referri poſſe ad, *vides*, neque ad, *ſcis*, quod ſequitur. omnino à ſuperioribus eſſe diſiunctum. Lambino fortè rectum videbatur, *tu ædilitiam prætextã togam, quam fruſtra confeceras, vendidiſti.*

Ibidem verſ. 31. *nemo ſit qui te vllo cruciatu eſſe dignum putet.*] *Indignum*, repoſuiſſe, cùm, *dignum*, antea legeretur, ſe & ex ſententia, & ex antiquis libris, ait Manutius.

Pag.62.verſ.29.*commodiorem inimico ſuo contentionem reiectionis dare noluiſſe.*] *Conditionem*, pro, *Contentionem*, legendum arbitratur Hotomanus. atque ita ſcriptum reperiri in veteribus etiam libris teſtatur Vrſinus: qui præterea commodiorẽ fore ſententiã putat, ſi cũ Pantagatho legamus, *reiectione.*

Pag.63. verſ.3. *Eripueriſne partes illo tempore cariſſimas partim à Cæſare, partim à publicanis?*] Infrà hoc ipſo libro, *Eripueras*, inquit Orator, *ſenatui prouinciæ decernendæ poteſtatem, imperatoris deligendi iudicium, ærarii diſpenſationem: quæ nunquam ſibi populus Romanus appetiuit, qui nunquam hæc à ſummi conſilii gubernatione auferre conatus eſt.* Quo ex loco, eſſe hũc corruptũ coniicit Hotomanus Legg. Rom. Indice, Vatinia de Cæſaris prouinciis: proque, *partim à Cæſare*, legendum, *partim à Senatu.* vt partes intelligantur ſubminiſtrandæ pecuniæ, cùm Senatus ærarii diſpenſationem haberet, publicani ſæpe Remp. pecunia iuuarent. Mendum ex nota, *ſe*, ortum putat, pro qua imperitus ſcriptor *Cæſare* repoſuit.

Ibidem verſ.32. *inter co æuos fueras?*] Turnebus ex manuſcri-

ptis, *inter cocos fueras*, legendum docet. Subſcribunt ei Memmiani, qui partim, *coquos*, partim, *cocos*: Clericani, & alii, qui, *cacos*, referente Lambino, habent: quorum ille auctoritate motus, in Turnebi ſententiam diſcedit à vulgata lectione, quam mendoſiſſimam putat. Manutius expungit ille quidē, *coæuos*, cùm non hoc agat Cicero, vt inter coæuos Vatinium fuiſſe, ſed vt epulo interfuiſſe dicat: ſed eius loco nihil reponit. tantùm, *inter*, & *fueras*, coniungit. legitq́; , *nūquam epulum videras? nunquam interfueras*? aptiſſima ſententia. neq; id ex coniectura, ſed ex quinq; antiquorum librorum fide, quos laudat.

Pag. 64. verſ. 3. *poſtulatúsne ſis lege Licinia & Iulia?*] Manutius caſtigat, *Iunia*. Leges à L. Licinio Murena D. Iunio Silano coſs. latas ſignificat, quibus, de legibus trinūdino promulgandis, pœna cōtra facientibus propoſita, ſeuerè cauebatur. Huius emendationis tamē Hieron. Ferrarium videtur Lambinus agnoſcere auctorem.

P. 65. v. 55. *prouinciæ decernendam poteſtatem.*] Sic ediderunt Lambinus & Brutus. Veterum librorum ſcripturam ſecutus eſt Manutius, quæ eſt, *prouinciæ decernendi pot.* quo modo locutos veteres, rectè admonet.

Pag. 67. v. 13. *de vi fieri debuiſſe?*] Omnino videtur Manutio aliquid deſiderari, quo interrogatio concludatur.

IN ORATIONEM PRO M. COELIO.

P. 72. v. 14. *tamen eſt eiuſmodi cupidus.*] Quibus Cicero placet, nunquam ſatis magnam hi gratiam habebūt Manutio, qui hanc lectionem in qua vulgati omnes, nōnulli etiā referente Lambino manuſcripti libri conſentiūt, nobis aſſeruit. nō enim poſt Turnebū, Lambino, Brutóve, Lambinū ſecuto, fraudi eſſe debet aut quæſita hîc mendi ſuſpicio, aut tentata loco alieno correctio. *Eiuſmodi cupidus*, ἀρχαϊκῶς, eiuſmodi multa vſurpat Cicero, dictū, pro ita cupidus, rectè ille ex Aſconio obſeruat. Hic Verr. 1. eo loco, *quā tu viā thenſarū, atque pōpæ eiuſmodi exegiſti*, quod vltimū in illis verbis eſt, interpretatur, *ſic exegiſti.* Turnebus, *eiuſmodi gloriæ cupidus*, legendum coniiciebat. Lābinus cùm primùm, *cupidus*, delendū putaret, poſtea tamē in Memmiano vno, *eiuſmodi cupiditatis*, ſcriptum reperiſſet, nō dubitauit ſic potius eſſe legendū & ita edidit.

inui-

Anuitus quanquam. redit enim ad priorẽ ſententiam: &, *tamen eſt eiuſmodi*, rectum putat: *cupidus*, &, *cupiditatis*, gloſſemata. adeo difficilius multo eſt, quid non rectum ſit peruidere, quàm quod rectum eſt ſtatuere.

Pag. 77. verſ. 27 *non auum, proauum, atauum audieras.*] Alias, *non proauum, non atauum.* Manutius τὸ, *proauum*, non, *atauum*, ſed, *abauum*, ſubiicit, ſic ordine poſtulante, & faſtis digeſta annorum ratione. Abauus fuit, Ap. Claudius, conſul cum Q. Fuluio. Atauus, P. Clodius Pulcher, conſul cum L Iunio. Tritauus, Appius ipſe Cæcus, cuius perſona ad obiurgandam Clodiam Cicero nunc vtitur.

P. 79. v. 3. *Nunc enim demum mihi animus ardet, nunc meũ cor cumulatur ira.*] Manutius: *Nunc demum enim mihi animus ardet: nunc meum cumulatur ira cor.*

Ibid. verſ. 5. *egóne quid velim?*] *ne*, delet Manutius, ne non ſenarii ratio conſtet.

Ibid. verſ. 9. *dede te, ac diſiice.*] Manutius, *dede te*, meretricibus: *diſiice*, rem familiarem, interpretatur. monet tamen idẽ, antiquos aliquot libros, *te*, non habere, & verò abeſſe poſſe. Lambinus manuſcriptorum hanc lectionem profert, *dede, ac diſce.* qua quid faciat neſcit, planè mẽdoſa, & nulli rei. Niſi q ſorte pro, *diſce*, legendum, *diſſice*, exiſtimet, vt vetus Latinum verbum in libros & vſum loquendi poſtliminio reuocetur. de quo verbo iam diu deſito, quæ à Cl. Puteano collecta, aliquot paginis ipſe Lãbinus refert, inde petere poteſt, qui volet. Quod hîc præteriri non poteſt, *diſſicere*, propriè idẽ valere exiſtimat vir doctiſs. quod, diſſecare: vnde hîc quoque legẽdum coniicit, *dede, ac diſſice*; id eſt, rem tuam dona, ac diſſipa; diſperde, profunde. Cui aſſentitur Lambinus: ſed vt pro *dede*, malit legi, *dide*, quod idem eſt ac diſperde, diſſipa. noto verbum vel ex illo Virgil. *Ditur hic ſubitò Troiana per agmina rumor*: aliiſque eiuſdem poetæ & aliorum locis. nam, *dedere* pro dare, aut largiri, Latinè non dici. Porrò, aliis quod nec animaduerſum, diſiecti hîc mẽbra poetę agnoſcit vir intelligẽs Manutius, à verbo, *dede*, ad *oblectem meæ:* ſed ſenariorum diſtinctione ſatis obſcura. quos ita digerit:

--- Dede, ac diſiice: per me licebit, ſi egebis, tibi dolebit. mihi ſat eſt
Qui, ætatis quod reliquum eſt, oblectem, meæ.

Ianus Mellerus, *dide ac diſice*, legit: eamque contendit veram lectionem, quam V.C. probent.

Pag.83.verſ.32. *tua denique hoſpitalis illa Venus adiutrix eſſe nõ debuit.*] Sic poſt ſexcentos emendatores excudi tametſi nulla ſubiecta ſententia, queritur idem Mellerus, emendans, *tua denique auſpicalis illa Venus.* Vnum inquit præcipuè Deum domi in ſacrario habebant, cuius in auſpicando pacẽ poſcerent. hunc Clodia, quod ipſum decebat, Venerem optarat.

Pag 87.verſ.28. *quod illa, niſi à viris honeſtiſſ. &c. nunquam impetrauiſſet.*] Niſi delendum cenſet Manutius, ne, cùm ſequatur *nunquam*, magis affirmetur quàm negetur. negatur autẽ impetrare potuiſſe Clodiam.

Pag.89.v.27. *aut quæſtio ſubleuata.*] *Sublata*, iudicat Manutius eſſe rectius: neque enim de ſeruis manumiſſis quæri licebat. Legit &, *ſublata*, Lambinus.

Pag,90.verſ.13. M. *Camurtii, & Ceſerni damn.*] Mauult Manutius, M. *Camurtii, & C. Eſernii*: vt ſuum vtrique prænomen ſit, & Camurtius, Eſernius nomina ſint familiarum.

IN ORATIONEM PRO L. CORNELIO BALBO.

Pag.93 verſ.18. *nam ceteris, à quibus eſt defenſus.*] Ante hæc verba deſiderari aliquid ſuſpicatur Hotomanus. Coniecturã ex eo facit, quia cùm Orator cœpiſſet ea, quæ in ſuperiorib. Cornelii defenſoribus erant, cùm iis, quæ in ſeipſo ad eandẽ defenſionem ſuſcipiendam valebant comparare: poſtrema tamen pars, quæ fuit potiſſima, & qua Cicero ſuperiorem ſe aliis fuiſſe dicit, non reperitur. requiri itaque aliquid in hãc ſentẽtiam arbitratur: *Studiorum verò, & amicitiæ longè ſuperior mea, quàm aliorum, qui ante me dixerunt, ratio eſt.* quam ſententiã cùm illi ſuperiori loco reſpondere, *Si ſtudia, ab amiciſſimus &c.* tum aditum ad proximum inſequentem patefacere, *Nam ceteru, à quibus eſt defenſus, &c.* nonnulla certè de Cornelii in Ciceronem meritis in exordio dicta eſſe illo altero etiã loco, qui non longè à concluſione abeſt, perſpicuè intelligi: *Quorum ego teſtimonio ac precibus munus hoc meritum huic, &, vt à principio dixi, iuſtam & debitam gratiam refero.*

Ibi-

Ibidem verſ.26. *nihil de memoria, de more, de exem.*] Fuit cùm hoc totum, *de memoria*, abundare arbitraretur Manutius. ad memoriam certè antiquitatis vt referatur, ea quæ ſequũtur non ſinunt, ſi modò nihil ſuperuacaneum admittendum iudicamus. Lambinus ex manuſcriptis, qui ſic habent, *nihil de memoria, nihil de maiore*, ſic reſtituit, vt legendum etiam putat, *nihil de more maiorum, de exempl.* &c.

Pag. 96. verſ. 6. *præmia dedit non poſtulanti, imperia verò etiam recuſanti.*] Sic primũ, ſententiã ſecutum, diſtinxiſſe ſe & emẽdaſſe ait Manutius: cùm antea legeretur, *præmia dedit, non poſtulanti imperia, verùm etiam recuſanti.* Lambinus iudicio eius ſuum adiungit.

Pag. 97. verſ. 24. *Atque, vt ego ſentio, iudices, cauſſa dicta eſt.*] Hucuſque verba ſine mendo, ſententia ſine vitio eſſe videtur Manutio: quæ ſequuntur valde idem perturbata fatetur. quorum tamen ſenſus fortaſſe hic ſit: ſe locutum eſſe de Põpeio potius, quàm de cauſſa: nunc ea dicturum, quæ ad legem, ad fœdus, ad exempla, moremque ciuitatis pertinent, de quibus iudicium eſt. Hæc ille. Vetus codex Lugdunenſis excuſus, quem inſpexit Lambinus, ſic habebat: *Atque, vt ego ſentio, iudices, cauſa dicta eſt temporum labe magis, quàm vllius delicti crimine. ego non* &c. vt paſſim. Petrus Daneſius, eodem referente Lambino, ex libris, an ex ingenio, incertum, ſic locum reſtituit: *Atque, vt ego ſentio, iudices, cauſſa dicta eſt temporis magis vitio, quàm vllius Cornelii crimine: de quo plura non dicã. ego de huius, inquam, genere iudicii plura non dicam. Eſt enim hæc huius ſeculi lab.* &c. quæ poſtrema in veteribus quibuſdam libris paulo aliter leguntur: *Eſt enim hæc ſæculi quædam macula, atque labes, virt.* Pantagathum, minus corruptæ ſcripturæ veſtigia ſecutum, ita hunc locum emendare ait Vrſinus: *Atque, vt ego ſentio, iudices, cauſſa dicta eſt Pompeii magis quàm huius. quo in genere iudicii plura non dicam.* ſiue, *in quo genere* &c. Hotomanus, vt in antiquo libro ſcriptum eſſe teſtatur, ita reſtituendum eſſe cenſet: *Atque vt ego ſentio, iudices, cauſſa dicta eſt temporis huius magis vitio, quàm hominis: neque ego de tam iniquo iudicii genere plura dicam.*

Pag. 98. verſ. 1. *Omittam igitur Pompeium iam oratione mea reliqua: ſed vos, iudices, animis & memoria tenetote, de lege,* &c. Manutius, *Omittam igitur Pompeium in oratione mea reliqua: de le-*

ge &c. pro, *iam, in*, legens: totumque illud, *ſed vos, iudices, animis, ac memoria tenetote*, prætermittens.

Ibidem verſ. 36. *ſatis eſſe ſancti.*] Manutius, *ſancitum*, rectius putat, Vet. certè libri habent. *ſanctum*. Pantagathus, referente Vrſino, *videamus ſanxiſſe ſenatum*.

Pag. 99. verſ. 16. *Tulit apud maiores noſtros legem C. Furius de teſtamentis.*] Fuſiam legem appellat lib. III. in Verrem: & ita legendum vbique, arbitratur Manutius.

Ibidem verſ. 20. *ipſa denique Iulia, qua lege ciuitas eſt ſociis, & Latinis data, qui fundi populi facti non eſſent, ciuitatem non haberent.*] Multis verbis eſſe hic locus deminutus videtur Hotomanio: vt huiuſmodi aliquid deſideretur, & locus in hanc ſententiam legatur: *Ipſa deniq; Iulia, qua lege ciuitas eſt ſociis & Latinis data, ita lata eſt, vt beneficio ciuitatis omnes afficerentur. non vt qui fundi populi* &c. Propterea enim ſuperiores illas de iure ciuili leges, Furiam ſcilicet, & Voconiã protuliſſe, & poſtremò Iuliam: vt illud probaret, quod ſuperius ſignificarat, aliorum populorum auctoritatem non in populi Rom. iure, ſed in ipſorum rebus & commodis deſiderari.

Pag. 100. verſ. 20. *publicè donari videbamus.*] Dixit ſuprà, *vidæmus, ſcimus*: quare & hîc mauult Manutius, *videmus*, ne temporibus perturbetur oratio. Vrſinus cenſet legendum, *iudicamus*, vt eiſdem illis reſpondeat.

Pag. 101. verſ. 30. *vt is Publicius.*] Gloſſema fortaſſe eſſe videtur Manutio τὸ, *Publicius*.

Ibid. verſ. 35. *ſiue reiectione huius ciuitatis.*] Mauult Manutius, *relictione*, cùm dixerit, *his rebus relictis*.

P. 102. verſ. 6. *Atqui ceteræ ciuitates non dubitarent noſtros omnes recipere in ſuas ciuitates.*] Librariorum vitio ſcriptum, *omnes*, pro, *homines*, ſentit Gulielmus: abſurdum enim eſſe, ſi tam capax vlla dicatur ciuitas, quæ ciues omnes Romanos reciperet. at, *omnes*, pro quoſuis dictum eſt.

Ibidem verſ. 16. *niſi poſtliminio recuperaſſent.*] Apud Cuiacium Obſeruat. lib. II. cap. 23, integrum eſt de iure poſtliminii, quo loci aliquot alii ex Cicerone, hunc ex hac Oratione eruditè explicantur.

Ibidem verſ. 28. *ne quis noſtrûm plus quàm vnius ciuitatis eſſe poſſit.*] Rectius videtur Manutio, ſi legamus, *vnius ciuitatis ciuis eſſe*.

Pag.

Pag.103.verſ.13. *Ac ſicubi eſſet, lex id Gellia & Cornelia, quæ definitè poteſtatem Pompeio ciuitatem donandi dederat, ſuſtuliſſet.*] Conſiderandum videtur Hotomano, ecquid potius, *indefinitè*, aut (vt ſemper Cicero loquitur) *infinitè*, legendum ſit: hoc ſenſu: Etiam ſi fœdere Gaditano exceptum eſſet, vt neminē Gaditanum ciuem Romanum fieri liceret: tamen lex, quæ generaliter, & indefinitè ita ſcripta eſt, Vti ciues Rom. ſint ii, quos Cn. Pompeius de conſilii ſententia ſingillatim ciuitate donauerit, (cùm, vt loquuntur, indefinita idem quod vniuerſalis valeat) illam ſuſtuliſſe exceptionem videretur: vt quouis ex populo ius eſſet Cn. Pompeio hanc alicui ciuitatem impertiri ſiue Gaditanus is eſſet, ſiue alterius ciuitatis ciuis. Definitè autem poteſtatem lex feciſſet, ſi nominatim certam aliquam ciuitatem Pompeio præſcripſiſſet, ex qua ſola ei ciuem aliquem Romanum facere liceret: quod cum à Ciceronis cauſa, tum ab huius totius loci ſententia alieniſſimum eſt.

Ibid. verſ. 20. *in qua aliquid ſacroſanctum videretur?*] Legit Manutius cum duobus antiquis libris, vno Fuluii Vrſini, altero Maffeiano, *in qua aliquid ſacroſanctum exceptum videretur.* Pantagathus, *in quo aliquid ſacroſanctum exceptum lege videretur.*

Ibidem verſ. 22. *deinde ſanctiones ſacrandæ ſunt.*] Rectius *ſacroſanctæ ſunt*, videtur Manutio.

Ibid. verſ. 23. *aut obteſtatione, & conſecratione legis, aut pœna.*] Lambinus, *aut obteſtatione legis, & conſecratione, aut pœna.* Manutius legit, *vt obteſtatione legis:* deletque interiecta, *& conſecratione.* Illud vult eſſe interpretationem eius quod dixerat Cicero, *genere ipſo.* Hæc delet, quia de conſecratione ſubiungitur, *aut pœna, cùm caput eius, qui contra facit, conſecratur.* Vrſinus cum Pantagatho legit, *aut genere ipſo, aut obteſtatione legis, aut conſecratione pœnæ cum*, &c. ac libentius legerit, *ſacroſanctæ*, quàm *ſacrandæ*, quaſi, *ſacræ ſanctæ.*

Ibi. v. 28. *neque legem, neque pœnam latam eſſe.*] Gloſſema hoc putat Manutius. Lambinus alio transfert nonnihil inflexū: legitque, *nihil ad plebem neque lege, neq; pœna, latum eſſe dico. De quibus etiam ſi latum eſſet, neque ciuem recip. tamen* &c. Ex Pantagathi emendatione ita hunc locum profert Vrſinus. *Nihil omnino vnquam de iſto fœdere ad populum, nihil ad plebem, neq; legem, neq; pœnam, latū eſſe dico: neq; quicquam illis verbis, quid ſacro-*

ſanctum eſſet, exceptum eſſe videtur, de quibus etiam ſi latum eſſet, ne quem ciuem reciperemus, tamen id eſſet, quod poſtea populus iuſſiſſet ratum, de his &c.

P. 105. verſ. 28. *qui & veterem illam ſpeciem fœderis Marciani ſemper omni ſanctiorem Marte duxerunt.*] Iocari vult Manutius Ciceronem in ſimilitudine nominum Marciani, & Marte: tametſi enim diuersè ſcribantur, diuerſitatem pronuntiatione non ſentiri. Multis tamen rationibus hanc lectionem impugnat Lambinus: quàm bonis, nihil dicere attinet. legendum ipſe cenſet, *omni ſanctiorem ara*, id eſt inuiolabiliſſimam. Iano Gulielmo rectius videtur, *omni ſanctiorem arce*, quod eſſe in Petri Suffridi Thuringicis libris ſcribit. arces enim in vrbibus ſanctæ, vt muri. quare & alibi vtrunque coniungit Cicero, *Hic portus, hæc arx, hæc ara eſt ſociorum*.

Ibidem verſ. 34. *Brutos, Horatios, Craſſos.*] In, *Horatios*, corruptam ſcripturam putat Manutius: niſi quis prorſus tollere vt ſuperuacaneum mauult hoc nomen: quo nomine, qui vel in Hiſpania, vel in Africa bellum geſſerit, nullum ipſe meminit. Vrſini veteres pro, *Horatios*, habent, *Hortios*, vnde, *Porcios*, legendum coniici fortaſſe poſſe ait. Anton. Auguſtini emendationem *Gracchos*, ita idem probat, ſi hiſtoria Gracchi alicuius imperatoris in Hiſpania mortui aſtruatur.

Pag. 107. verſ. 27. M. *Annium Appium.*] Pro, *Appium*, vel, *Apulum*, vel, *Papum*, legendum putat Manutius, cùm, Appium, prænomen eſſe nemo ignoret: quanquam, cùm hunc Appiũ fuiſſe Camertem conſtet, rectius putat, *Papum*, aut aliquid ſimile.

Pag. 108. verſ. 8. *Spoletinus dixit.*] Pro verbo, *Spoletinus*, aliquod aliud, quod neget, poſtulare ſententia videtur Manutio. Lambinus negationem addit; ſed illud retinet, ad hunc modum lectione concepta: *quem cùm L. Antiſtius accuſaret, itẽ Spoletinus, non dixit, fundum populum Spoletinum non eſſe factum.*

Pag. 109. verſ. 12. *& Mamertinos obuios.*] Quid hîc faciat, *obuios*, intelligere non poteſt Manutius: niſi dicamus Mamertinos, quòd obuiam iuiſſent Pompeio ad bellum Africanũ proficiſcenti, eique ſuam operam detuliſſent, ab eodem præmii loco ciuitate donatos. Lambinus, in libris omnib. vulg. & manuſcr. quos ipſe viderit, *ouios*, extrito b, legi affirmat: quemadmodum emendatum eſſe ait à Georgio Bucanano, ſed

ſed O primum maiuſculum ſcribente, vt in familiæ nomine. Bucanani verba, quibus emendationis ſuæ rationem ipſe reddit, precario à Lambino ſumpta apponam: tum, quia ea habent, quæ ſcire melius ſit, quàm ignorare; tum etiam, vt per hanc cauſſam poetarum optimi memoriā vſurpem. Vox, *obuios*, inquit Bucananus, hîc procul dubio locum non habet. neque dubito, quin pro eo ſubſtituendum ſit, *Ouios*. Ouiorum enim familia in primis clara erat apud Campanos, vt ex T. Liuii libri IX. & ex hiſtoria belli Punici ſecundi facilè intelligi poteſt. Porrò, Mamertini, coloni erant Campanorum. nam Campani milites Meſſanam in præſidium miſſi, veteribus incolis expulſis, ſeſe Mamertinos dixerunt, vt ſcribit Polybius lib. I. Itaque non mirum, ſi multa veterum è Campania familiarum nomina ibi reſederint, quale Ouiorum. ab oue enim multæ veteribus cognomento appellatæ fuerunt familiæ, vt, præter eam, quam dixi, apud eoſdem Campanos Offilii, pro, Ouilii, & Romæ Ouinii, & Fabius Ouicula, & in Pelignis Ouidii, quod ab *ὄϊδιον* declinatum videtur.

Pag. 110. v. 7. *damnato Cœlio.*] Libenter adderet prænomen Manutius, vt infrà additur Maſſoni, ipſi quoque damnato: nec magna mutatio, inquit, eſſet, C. *Aelio*, aut, C. *Cælio*. Lambinus legit, T. *Cœlio*.

Pag. 111. v. 22. *non legibus, tanquam tutelas, peruenire.*] Deeſſe aliquid ſentit Hotomanus, & locum ita reſtituendum eſſe arbitratur. *non legibus, tanquam tutelas ad agnatos, peruenire.*

IN ORATIONEM DE PROVINCIIS CONSVLARIBVS.

Pag. 116. v. 1. *vt, quod eſt indigniſſimum ſcelus, is imperator in pœnam exercitus expetitus eſſe videatur.*] In Thuringicis & Gemblacenſibus libris ſcriptum eſſe profitetur Ianus Gulielmus, *vt quod eſt indigniſſimum ſcelus imperatoris, in pœnam exercitus expetitus eſſe videatur*: hac, vt videtur, ſententia, exercitum à Piſone expetitum, vt omnibus iniuriis militem perderet. quā tamen ipſe non probat, ſic potius interpungendum & emēdandum cenſens: *vt, quod eſt indigniſſimum, ſcelus imperatoris in pœnam exercitus expetiſſe videatur.* vt, *expetiſſe*, *ἀρχαϊκῶς*, pro eue-

niſſe dictum ſit: quod exemplis non caret. ſitq; hæc ſententia, ſcelus imperatoris, qui neglectis auſpiciis, omni iure diuino atque humano perturbato in prouinciam ierat, in innocentium militū exitium & pœnam à Diis eſſe cōuerſum.

Pag. 122. v. 29. *confectoq; Mithridatico bello.*] Abundare arbitratur Manutius, *Mithridatico*. Veteres libri, *& confecto Mithr.*

Ibid. v. 32. *ſupplicationem dierum duodecim decreuiſtis.* Aut hîc, *decem*, non, *duodecim*, aut paulò antè, eo loco, *primùm decem dierum ſupplicatio decreta*, non, *decem*, ſed, *duodecim*, legendum, contendit Manutius. quanquam vtrobique malit, *decem*. facile enim ſuſpicatur, ſupplicationem conſularem ordinariam quinque dierum, non ſex, fuiſſe antè quàm Ciceronis ſententia Pompeio duplicaretur: idque exemplo ſupplicationis Paulo Aemilio decretæ ex Liu. lib. XLV. confirmari ait. præterea cùm C. Cæſari ob res in Gallia geſtas decretam primum quindecim, deinde viginti dierum ſupplicationem videat, adducitur vt exiſtimet, tot dierum acceſſionem factam eſſe in ſupplicatione Cæſaris, quot facta fuerat in ſupplicatione Pompeii, quinis vtrique diebus extra ordinem honoris cauſſa conceſſis.

Pag. 124. v. 31. *ceteras contriuit, compulit, domuit.*] *Conterruit*, pro, *contriuit*, ex auctoritate veterum librorum legit Manutius. *contriuit, compulit*, eò probare non poteſt, quod minor ſignificatio ſit in ſecundo verbo, quàm in primo, contra Ciceronis conſuetudinem. Veteres quoque libros, *conterruit*, pro, *contriuit*, habere teſtatur Lambinus: qui pro, *compulit*, edidit, *etiam contudit*, cùm in duobus antiquis, *contulit*, ſcriptum reperiſſet.

Pag. 125. v. 16. *quanquam ſunt abſciſſa.*] Mauult Manutius, *acciſa*. abſcindi enim dici ea, quæ coniuncta diſrumpuntur: quod hîc non quadrat.

Pag. 126. v. 5. *qui mihi nihil videtur minus.*] Manutius, *quo mihi nihil videtur magis*. alioquin diuerſum quid ab eo, quod agitur, dici videbitur. Lambin. *Atqui mihi nihil videtur magis* &c. aliàs, *Atq; mihi* &c. & ita, eodem referente veteres codices.

Ibid. v. 20. *quod ita meritus erat: gratis etiam, vt quàm coniunctiſsimus huic ordini eſſet. ſapientes, ac diuini fuiſtis.*] Legit, & rectiùs multò, Gulielmus ex veteribus libris, *quod erat meritus, gratis, ſin etiam vt quàm coniunctiſsimus huic ordini eſſet, ſapientes*

ac diuini

ac diuini fuiſtis. vt dicat Cicero, affectum C. Cæſarem à ſenatu maximis honoribus, & id gratis nulla mercede exſpectata, ob ſola illius in rempub. merita: ſed tamen ſi idem ſenatus eam mercedem à Cæſare exſpectarit, vt in poſterum iſti ordini eſſet amicior, non erraſſe, ſed ſapientia ſua rem dignam feciſſe.

Ibid. ver. 34. *nobis inuitis alicui decernatur.*] Decernere ſenatum, iubere populum, proprie dici adnotat Manutius: quare aut non propriè decernendi verbo hîc vſum Ciceronem de populo loquentem, aut mendum in eo eſſe exiſtimat.

Pag. 127. v. 23. *me ille, vt quinqueuiratum acciperem, rogauit.*] Legit Manutius, *vigintiuiratum.* ſuamque correctionem ſex locorum teſtimonio confirmat, epiſt. 6. & 3. libri 2. & epiſt. 2. libri 9. ad Atticum, & Quinctiliani lib. 12. cap. 1. Velleii lib. 2. Suetonii quoque auctoritate, qui M. Attium Balbum, ſororis Cæſaris virum, inter vigintiuiros agrum Campanũ plebi lege Iulia diuiſiſſe, ſcribit in Auguſto. Sic & Ant. Auguſtinum emendare ſcribit Vrſinus ex Dione lib. 38. Planè in primo Cæſaris conſulatu creatos fuiſſe XX viros, agro Campano æſtimando: ſed vidẽdum eſſe tamen monet, num Quinqueviri quoque creati fuerint agro æſtimato diuidendo, atq; de iis, non de illis, rogarit Tullium Cæſar.

Pag. 129. v. 23. *aut mihi concedant homines oportet, aut in rebus bonis non exquirere bona ea.*] *Aut,* alterum abundare adnotat Manutius: cui Lambinus aſſentitur, ſic dicens, *aut mihi conc. hom. oportet, in rebus bon.* &c.

IN ORATIONEM IN L. PISONEM.

P. 131. v. 7. *Cæſare & Bibulo.*] Hoc, vt gloſſema, delendum cenſet Manutius.

Ibid. v. 28. *quam cum Antonio communicaui.*] Pro, *communicaui,* reponendum cenſet Hotomanus, *commutaui.* Macedoniam enim Cicero ſortitus fuerat, quam cum Gallia, quæ Antonio obuenerat, commutauit. ſed iam hoc viderat monueratque Lambinus: nec hoc negat Hotomanus.

P. 132. v. 24. *magnos ludos contra S.C. facere iuſſiſſet.*] Manutius mendoſum locũ ex hiſtoriæ auctoritate eſſe oſtẽdit: legitq;

adiuuante Pediano, *magiſtros ludorum ludos contra S. C. facere iuſſiſſet.* nam de compitalitiis, non de magnis ludis, hic agi ex ipſis verbis manifeſtum eſt. præterea hi non à trib. pleb. ſed ab ædilibus cur. dabantur: iique cùm ab ipſo fere vrbis initio facti fuiſſent, ratio non eſt, dicere, vel à ſenatu, vel Q. Metello fieri prohibitos. vt dubitandum nec ſit, & corruptũ locum, &, vt dictum eſt, emendandum eſſe. Hotomanus, ex eodem Aſconio ſe multo ante Manutium & Lambinum ita repoſuiſſe teſtatur: ſed rem eſſe huiuſmodi, vt plures dominos ferre poſſit.

Ibid. v. 27. *cùm in kal. Ian. compitalitiorum dies incidiſſent.*] *incidiſſet*, caſtigat Manutius. vnus enim erat dies Compitalia, non plures. Legit etiam, *compitaliorum*, non, *compitalitiorum*. cui de vtroque aſſentitur Lambinus: in hoc vltimo codices ſuos auctores habens: opinor etiam Faernum, qui id iam olim monuerat. Quod verò Turnebus pro, *in kal. Ian.* reſtituere ſe ſcribit ex antiquo libro, *in III. kal.* veretur vt probari poſſit Hotomanus, cùm nullam tum eiuſmodi poteſtatem Piſo haberet. quare & Q. Metellum deſignatum conſulem L. Piſoni iam conſuli, & imperium obtinenti, & poteſtatem in Sex. Clodium habenti opponit.

Pag. 133. v. 33. *egere, foris eſſe Gabinium.*] Neque, *egere*, neque, *foris eſſe*, carere vitio videtur Manutio: rectiusque putaret, quod quidem ſententiam attinet, *ægrè conſiſtere Gabinium*, idq; congruenter verbo, *ſtare*, quod mox ſequitur: liberiore tamen coniectura, quàm cui acquieſcere vel ipſe poſſit. Lambinus locum ab omni mendi ſuſpicione liberat: forisq; eſſe interpretatur latitare, neque ſe à creditoribus conueniri ſinere. Brutus putat legi poſſe, *egere, furere Gabinium:* huicque lectioni fauere illa, quæ paucis interiectis ſequuntur, *huius te cupiditati obſequi, ſicut ego feciſſem in collega meo.* volebat enim Piſo male de Gabinio ſentire videri, vt quem eſſe improbum ciuem negare non poſſet.

Pag. 134. v. 12. *cui ſic æquatum præbebas conſulatum tuum.*] Deprauatum locum arbitratur Manutius: nec tamen in multis ſuſpicionibus, quid, quod melius putet, reperit. conſulendi veteres libros eſt auctor. Lambinus monet, aliàs, *adæquatum*, legi.

Pag. 135. v. 5. *coniuratorum manes mortuorum expiaretis.*] Cùm, *manes,*

manes, dixerit, non dubitat Manutius, *mortuorum*, abũdare.

Ibidem v.16. *cui, cùm ſenatus luctum.*] Sic edidit Faernus, improbante Manutio: qui legit, *qui, cùm ſenatus:* atque ita cudit. Manutium ſequitur Lambinus.

Pag. 136. v. 2. *Ego iſtius pecudis ac putidæ carnis conſilio* &c.] Petrus Faber pro, *carnis*, caſtigat, *canis*, quam lectionem quibus rationibus aſtruat, videndus eſt Semeſt. lib. 1. cap. 11.

Ibidem ver. 6. *quem in hoc animali reperire non poſſem.*] Iſidorus in voce, *maialis*, hunc locum proferens legit, *in hoc maiali.* quo modo reſtituẽdum apud Ciceronem cenſet Lambinus, vel omnibus libris inuitis, qui vulgatam ſcripturam conſtanter retinent. Turnebi eadem fuerat ſententia. At porcus caſtratus (ſic enim maialem Iſidorus interpretatur) quî in Piſonem conueniat, exputare non poteſt Hotomanus: cùm illum accuſatoriè, nequitia & libidine perditum Cicero dicat: illi tam ſæpe & tã acriter ſtupra & ſcortationes obiiciat: velut in ea de prou. conſ. vbi dicit virgines nobiliſſimas ſe in puteos abieciſſe, & morte voluntaria nefariã illius turpitudinem depuliſſe. adde, quod à Ciceronis conſuetudine iſtud conuitiorum genus abhorret. adde, quòd, vbi de Piſone loquitur, crebrò verbum hoc animalis, & hac, & ea pro Sextio vſurpat. vt quin vulgata lectio vera ſit & retinenda, illa autem aliena & reiicienda, ei dubitandum non videatur.

Ibid. v. 23. *Catilinæ laternario?*] Veteres libri, referente Faerno, *lanternario:* quam lectionem retinuit. non placet Lambino, qui cum Manutiò edidit, *laternario.* Veteres alii libri, *lautumarius.* ex quo Turnebus faciebat, *lautumiarius*, quaſi colonum & inhabitatorem carceris dicas. Lipſius multò aliter, *cum altero Catilina? At timui, ais. quos? nempe hercle* &c.

Ibid. v. 36. *ex ſcelerum importunitate.*] Superuacaneum videtur hoc verbum Manutio, cùm ſequatur, *impunitate.*

Pag. 137. v. 5. *Cumq́; ipſe nudus in conuiuio ſaltaret, in quo ne tum quidem cùm illum ſuum ſaltatorium verſaret orbem, fortunæ rotam pertimeſcebat.*] Orbem hũc, ligneum tympanum fuiſſe, in quo deſilirent, quodq́; modò ſaltãtes pedibus circumducerent, modò per longũ ſpatiũ ſuperſtantes vno impetu lubricando agitarent, aliquando ſuſpicatũ ſe ait Brodæus. Burdigalę enim petauriſtam quendã, ſaltationis huius nauũ, adoleſcentem conſpexiſſe. Nunc in eam opinionem inclinat,

vt illud tripudii genus eſſe putet, in quo diu ſe in gyrum verſantes, hodie quoque mimi ſubinde emicant, ac ſubſiliunt: quæ eiuſdem verba ſunt Miſcell. lib. 5. cap. 26.

Ibid. v.9. *quod quidem iſtius in illis reip.*] Faernus, *quod quidem * iſtius*, in manuſc. deeſſe aliquid, aſteriſci emboliſmo lectorem monens, olim edidit. Et omnino mendoſum putat Manutius, τὸ, *iſtius*. Lambinus ex aliis manuſc. reſtituit Ciceroni verbũ Græcum librariorum imperitia hinc vel eiectum, vel negligentia prætermiſſum, *ſympoſium*. habent illi; *quod quidem iſtius, in illis reip. luctibus, ſympoſium, quaſi al.* &c. Hoc tamen eam lectionem, quo eſt ordine, vſquequaq; probat: qui ſic legere malit, *Quod quidem iſtius in illis reip. luctibus conuiuiũ quaſi aliquod Lapitharum, aut Centaurorum ſympoſium ferebatur.*

Ibid. v.14. *in toga & prætexta.* Copulam tollit Manutius: putatque mendosè ſcriptum, pro, *in toga prætexta*, cùm prætexta ſit toga.

Ibid. v.19. *omni officio, ego conſulem* &c.] Plenius Thuringici Gulielmi libri hæc habent, *omni officio tuendo, maximeq́; id quod vis ipſa præſcribit, Reipub. conſulendo, ego conſ.*

P.139. v.23. *idemq; in Italia, qui omneis omniũ gentiũ parteis.*] Rectè putat reſtitui poſſe Manutius, *is neq; in Italia*, pro, *is ne in Italia quidem.* Lambinus legendum fortaſſe; *itemq; in Italia*, vnius literæ mutatione.

Pag.141. v.6. *conſentiente populo Rom. atq; vna voce reuocauit.*] Faernus ex veterum librorũ auctoritate, duo iſta verba, *populo Romano*, quæ in illis non habentur, delet, ſeq; id etiam ratione facere ait: cùm hîc de beneuolentia ſenatus erga ſe, tantùm loquatur; de populi, ſeparatim. Faernum ſecutus eſt Lambinus, eodem iure cum illo legens, *conſentiente atq; vna voce.* Illam improbat, vulgatam tuetur Manutius: fit enim, inquit, illuſtrior Ciceronis reditus, ſi non modò à ſenatu, ſed etiam à populo reuocetur.

Ibid. v.33. *neque ſplendidiorem fuiſſe.*] Faernus iudicat legendum eſſe, *ſplendorem*, neq; aliter Lambinus. Ita certè ſcriptum in vno libro ſuo inueniſſe ſe dicit Faernus: qui cur, *ſplendidiorem*, non probet, hanc cauſſam habet: quia cùm dixerit Cicero, *neque multitudinem hominum tantam*: non, *neq; ſplendidiorem*, ſed, *neque tam ſplendidam*, ſubiicere debuiſſe videtur: cùm non æquiperare, ſed excedere cœperit. Mauult tamen Manutius,

Manutius, *ſplendidiorem*, quo modo vulgatum eſt: vt & numerus, & ſplendor hominum notetur.

P. 144. v. 15. *ob virtutem gloria & laude viuit.*] Faernus ante, *gloria*, addit ex antiquo libro, *in:* vt ſit, *ob vir. in gloria* &c. quod non improbat Manutius, ſequitur Lambinus.

Ibid. v. 16. *in fortuna quadam eſt illa mors, non pœna putanda.*] Senſus, quem hæc verba cõficiunt, mors illa in fortuna quadam, non in pœna, putanda eſt; haud vſquequaq; Manutio probatur. Duas ſuas correctiones doctorũ iudicio permittit. harum prior eſt, *Importuna quædã eſt illa mors, non pœna putanda:* altera, *Infortuna quædam eſt illa mors, non pœna putanda.* vt, *infortuna*, pro, caſu illata, vnico verbo dictum ſit. inſolenti illo quidem, ſed non, quia inſolenti, ideo non Latino; cuiusq; nec autoritas forſan deſideretur. Faernus & Lambinus vltima ediderunt, *non in pœna*, quod quanquam in illius antiquo libro eſt, eſſe in paucis tamen ait Manutius, qui, *in*, reiicit.

Ibid. v. 24. *abſens imperator eſt appellatus.*] Quærit Manutius, cùm ii omnes abeſſent, quos ſenatus imperatores appellabat, cur abſenti Torquato id tributũ dicatur. venitq; in eam ſuſpicionem, vt credat verbum, *abſens*, corruptũ, ex eo quod rectum erat, *abſenatu*, fluxiſſe. quo modo reponendum cenſet. Adde etiam, ex illo id incommodi ſequi, quòd ii, qui ab exercitu imperatores appellabantur, ab iis, qui à ſenatu, quomodo diſtinguantur, non intelligetur.

Pag. 145. v. 8. *pœnas certiſſimas conſtitutas.*] Vocem, *conſtitutas*, non agnoſcit Faerni editio: eamque abeſſe à veteribus videtur ſignificare Lambinus. quod, niſi numero offenderetur, probaret Manutius.

Ibi. v. 23. *Quid eſt aliud furere, niſi non cognoſcere homines.*] Particulam, *niſi*, deleri iubet Faernus. delet Lambinus: idque ſe veterum librorum, à quibus illa abeſt, auctoritate facere dicit. loquendi præterea genus illud elegantiſſimum eſſe, & antiquiſſimum. Manutio aliud videbatur, &, *niſi*, quod illi delent, omnino retinendum putat: vt ſit interpretatio verbi, *furere*. neque hîc tantùm, ſed alibi quoque ſic eſſe Ciceronem locutum, vt in Lælio: *Quid eſt aliud, cùm Diis, gigantum more, bellare, niſi naturæ repugnare?*

Ibidem verſ. 24. *cruentare corpus ſuum.*] His addi in fine has duas dictiones, *leue eſt.* vult Faernus, ad hunc modum: *quid eſt*

aliud furere, niſi non cogn. &c. *non ciuitatem.cruentare corpus ſuum, leue eſt. maior hæc eſt* &c. ineptè, iudicio Manutii, qui, gloſſema illud imperiti hominis fuiſſe, pro certo habet: cùm, *cruentare corpus ſuum*, ad illud venuſtè referatur, *Quid eſt aliud furere, niſi non cognoſcere homines, non cognoſcere leges? non ſenatum, non ciuitatem?* deinde verò ſubiungatur, *An hoc eſt furere, cruentare corpus ſuum? maior hæc eſt vitæ, famæ, ſalutis ſuæ vulneratio.* Lambino rectè reſtituiſſe Faernus videtur: qui, *leue eſt*, poſthabito aliter emendare conati ſunt, eos operam luſiſſe exiſtimat. Stat & à Faerno Brutus.

Ibid. v. 35. *ad hunc Tuſculanum montem exſtruendum.*] Non videtur contemnendus Manutio omnium ferè librorum veterum conſenſus, qui habent, *ad hunc Tuſculanum in monte montem extruendum:* quo maiorem in Gabinium quæri ait inuidiam, qui in editiore colle, quem vocat montem, ſuam villam quaſi alterum montem exſtruxiſſet. Lambinus legit, *ad hunc Tuſculani montem exſtr.* ſicut à Faerno erat editum.

Ibi. v. 36. *cùm illa eius immenſa & intolerabilis ædif.*] Faernus ex antiquis libris auctiorem vulgata ſcripturâ hanc profert, vno etiam verbo mutatam: *exſtr. cùm iam egeret, cùm illa eius intermiſſa intol.* &c. quam Lambinus amplectitur.

Pag. 147. v. 4. *conſules, prætores collocauerunt.*] Antiquum librum habere teſtatur Faernus, *Conſules*, P. C. quod ei placet: decreto enim ſenatus reſtitutam eſſe Ciceroni domum. Legit & Lambinus, *patres conſcripti*, pro, *prætores:* hoc tamen non ſuſtulit.

P. 148. v. 23. *ſic leuis eſt animi.*] Citius legerit Manutius, *vilis*: cùm ſequatur, *lucem, ſplendoremq; fugientis*. Faernus legit, *leui:* qđ mauult Lambinus, quàm, *leuis*. verùm neutrum ſatis probat: ſiue enim, *leuis*, cum vulgatis & antiquis legas, ſiue cum Faerno, *leui*, planè otioſam eſſe vocem. quare ſic potius legendum putat, *ſic eſt animi, lucem ſplendoremq; fugientis.* &c.

P. 149. v. 2. P. *Africane.*] Cùm Africani cognomine, eorum, qui tunc viuebant cùm hæc dicerentur, neminē fuiſſe legamus; aut eius triumphi nulla vſquā ſit mentio: nō mendi ſuſpicionē hîc quærere, ſed mendū manu tenere ſe, putat Manutius. Quis autē poſt tot triūphales viuentes appellatos, ex eodē ordine nominādus ſupeſſit, hoc verò dicere, nō ęquè facile ei eſſe videtur. niſi eū fortè M. Pupiū Piſonē eſſe dicam', quem

quem & tunc vixiſſe,& triumphaſſe iam ex Hiſpania,necdū geſto conſulatu,conſtat. Et ſanè hunc omnino ſignificari credit,& reponendum, M. *Pupi*, vel repugnantibus antiquis libris,quorum fides hiſtoriæ auctoritati cedat oportet. Idē tamen prius,literarum adductus ſimilitudine, L. *Afrani*, legendum ſuſpicabatur.is cum Q. Metello Celere, quinque annis ante hanc habitam orationem, conſul fuit.ſed de eius triumpho nihil literis proditum exſtat.

Ibidem verſ.34. *qui ex qua prouincia* T. *Flamininus*.] Cùm hîc antea legeretur, T. *Flaminius*, ex Liuio & antiquis monumētis primus Faernus legendum docuit, T. *Flamininus*. in quo rectè aſſentientem habet Lambinum. Vt mirer,quid Manutio in mentem venerit, cùm ad hunc locum ſcriberet, Faernum contra hiſtoriam, *Flaminius*,legere: cùm Flaminius, inquit,gentis nomen ſit, Flamininus Quinctiæ cognomen. Quaſi verò hoc ille, vir impendio doctus, ignorauerit: aut non diſertis verbis,iiſdem, opinor, quibus nos in eadem re vſi ſumus,de hac poſtrema lectione, *Flamininus*, inquam, lectori cauerit; quam veram,contrà vulgatam *Flaminius*, falſam eſſe, apertiſſimè videri ſibi ſignificat. niſi fortè Manutium,editionem ſolùm Faerni, non annotationes,in quibus recta illius ſententia perſcripta eſt, legiſſe: aut, cùm legiſſet, oblitum fuiſſe dicamus. quorum vtrumuis verius puto.

Pag.150. verſ.32. *licet Themiſta ſapientior*.] Manutius, *Themi ipſa ſap. emendat*: & Themidem,ſeu Themin, Deam fatorum præſidem, interpretatur. Lipſius,*licet Themi ſis ſapient*. Themin,ex Feſto,veteribus Deam creditam docens, quæ doceret petere id,quod fas eſſet,& quod liceret. Turnebus, *licet tu in iſto ſap*. alii fortaſſe aliter.Sed conſeruatæ ſuo auctori veræ lectionis laus, mea ſententia, debetur Lambino, *Themiſta*, legenti. Themiſtam ille, Epicuream fuiſſe mulierem,quam eius ſectæ philoſophi,eamque vnam ex omni memoria philoſophari docuerint,idoneis teſtibus oſtendit. Quàm ſcite autem ſimul & virulenter Themiſta cum Piſone, mulier cū viro, Epicurea cum eiuſdem ſapientiæ conſulto, ab irato oratore contendatur, nemo non videt.

Ibid. verſ.32. *ſi os tuum ferreum*.] Faernus, pro, *ſi*, reſtituendum,*ſed*, & paulò antè, ante verbum, *licet*: addendum, *ſis*, ad

hunc locum ſcripſit: moxque etiam pro, *quandoquidem*, reponendum, *quoniam quidem*: ad hunc modum, *neque verò contempſiſti, ſi ſilicet Themiſta ſapientior, ſed os tuum*, &c. *Iam vides* (*quoniam quidem ita mihim.* atq; ita Lambinus. Manutius, de *ſi ſilicet*, & , *quoniam quidem*, illi aſſentitur: de, *ſed*, non item. nam in eo & à veteribus libris diſcedi, qui, *ſi*, conſtanter retinent, & ab ipſa quoque ſententia, quæ hoc dicit: Si tuam impudentiam, quæ ſumma eſt, accuſari à ſenatu noluiſti, non ideò, te virtutis inſignia, id eſt, honorem triumphi, contempſiſſe, dicendum eſt.

P.151.v.4. *& proditorem non modo dign.*] *Perditorem*, legit Faernus, & cum eo Lambinus. Manutius cur mutetur non videt.

Ibid. verſ.22. *hoc eſt cum amoribus ſuis.*] Cùm antea paſſim legeretur, *hoc eſt compotoribus ſuis*, reſtituiſſe ſe iam olim, *cum amoribus ſuis*, vſitato Ciceroni loquendi genere, ait Manutius. Alii libri habent, *cum amatoribus ſuis*, referente Faerno.

Pag.152.v.9. *aut ipſe ſecum.*] Manutius vel, *haud*, ita poſtulãte ſententia, legit: vel, quod gloſſema fortaſſe ſit, hoc totum reiiciendum putat. certè à mendi ſuſpicione non abeſſe.

Ibid. v.25. *iſte claudus* (*quomodo aiunt*) *pilam retinere: quod acceperat teſtificari, obſignare velle.*] Rectè Vrſinus, *iſte* (*claudos quèadmodum aiunt pilam*) *retinere quod acceperat, teſtif.* &c.

Ibid. verſ.27. *Epicurum diſertum decernere: & tamen dictũ opinor.*] In antiquo libro hęc ita eſſe adnotat ſcholiis plenis frugi in hãc orationẽ Faernus: *Epicureũ diſertũ dicere. eſt tamẽ, dicit vt opinor.* Ipſe ita legit: *Epicurũ diſertũ dicere. & tamen dicit vt opinor.* Aliquid tamẽ hîc eſſe obſcuritatis & mendi, non diſſimulat. quod, vel eo tacente, neminẽ eſſe opinor qui non videat. Lambinus, mendoſam eſſe antiquã ſcripturã, quam ex Faerno retulimus, queritur: diuinatorẽ, qui meliorẽ indicet, exſpectat. vltima ipſe ſic legit, *& tamen dicere, opinor.* Brutus Faerni cõiecturã ipſam ſecutus eſt: niſi quòd altero mẽbro, *vt*, omiſit. Manutius cũ eodẽ Faerno, nec nominato tamẽ, *Epicurũ diſertũ dicere*, legit: totũ illud, *eſt tamen dicit vt opinor*, reiicit. nec quid rectè reponi poſſit videt niſi fortè legatur, *Et tãdem dictum opinor*: facili lapſu à, *tandem*, ad, *tamen*, deflexa ſcriptura. Ianus Gulielmus verba Ciceronis verbis Piſonis interiecta locum obſcuraſſe ait. ipſe Vaticanam ſcripturam, vt à Faerno emendatur, retinet, vna tantùm mutata litera:

legit-

legitque, *Epicurum diſertum dicere, & tamen dicit, vt opinor* &c. hoc ſenſu ait Piſo, Epicurum diſerte dicere, extra voluptates corporis ſe beatum nihil reperire: & ei aſſentiens Cicero, *Et tamen*, inquit, *dicit hoc Epicurus, vt opinor.*

P.154.v.1. CONCEDAT LAVREA LINGVAE.] Poſt alios Franc. Polletus, I. C. Duacenſis, Hiſtoriæ fori Romani lib. 2. cap. 11. pro, LINGVAE, contendit legendũ, LAVDI: vt priori hemiſtichio forum caſtris, altero vtriuſque præmia eleganti antitheſi conferantur: quemadmodũ enim laurea triumphalis Imperatorib. armatis, & paludatis re bene geſta, ita laudẽ Oratoribus togatis deberi. idq; cõcludit ipſius Ciceronis verbis, quæ ſtatim ſequũtur, *indicaſti, non modo ampliſſimæ, ſed etiam minimæ laudi lauream conceſſiſſe.* Vrſinus quidem in libro Vaticano, *laudi*, ſcriptũ eſſe teſtatur: neq; illius modò, ſed & aliorũ plerorumq; eandẽ eſſe affirmat lectionẽ, & huius in Piſonẽ, & librorũ veterũ de officiis. atq; ita omnino eſſe legendum & ipſe ſentit. Sed errare qui ita ſentiant, &, linguæ, rectã eſſe ſcripturã, quã etiam Quintilianus lib. 11. ſequitur, & qui Salluſtii nomine declamauit in Ciceronẽ, iampridem docuit Petrus Victorius Variar. lect. lib. 5. cap. 24. integro. vnde Plutarchi tantũ teſtimoniũ, quo vir doctus ſentẽtiã ſuã de hac lectione confirmat, adſcribã: ſed integrũ, vt alij aſſentiente eidẽ Lãbino ex ipſo auctore profertur. ἡ δὲ Κικέρωνος, inquit, ἐν τοῖς λόγοις ἀμετρία τῆς περιαυτολογίας, ἀκρασίαν τινὰ κατηγόρει πρὸς δόξαν, βοῶντος, ὡς τὰ ὅπλα ἔδει τῇ τηβέννῳ, καὶ τῇ γλώσσῃ τὴν θριαμβικὴν ὑπείκειν δάφνην.

Pag.156.verſ.39. *eius ipſius domum euertiſti.*] *Euerriſti*, mauult Manutius: vt ad Piſonis rapinas referatur.

Pag.157. verſ.10. Regi *Coto.*] *Coto* mendosè, pro, *Coti*, legi putat Sigonius. Græci *Κότυν* dicunt.

Pag.159.verſ.11. *& deuorata pecunia Vtinachorum.*] Emendat Turnebus, *& deuorata pecunia, vt in Achæorum centum talentis, enumere non poteras.* Vrſinus quidem, *Achæorum*, pro, *Vtinachorum*, in veteribus aliquot libris, quos ipſe inſpexit, ſcriptum eſſe teſtatur.

Ibid.v.24. *ex oppidis Agriarum atque Dolopum demigrare.*] Sic Brudus edi curauit, & legendũ eſſe docuit. Sigonius *Agrianas* pro *Agrianos*, apud Liui. lib. 33. ex Stephani auctoritate reponẽs, fœdus hic *Agrinarũ & Dolopũ*, pro *Agrianũ*, legi obiter admonet.

Agrianum, quoque emendandum cenſet Turnebus, ſeu, *Agraeorum*.

Ibid.verſ.38. *indicia conſtituit.*] *Funeſta indicia conſtituit*, legit Manutius, ex antiquis libris retracta voce fugitiua.

Pag.161.verſ.7. *dum de te quinque & ſeptuaginta tabellæ diribeantur?*] Manutius, *diribeantur*, ſe ex ingenio repoſuiſſe dicit, cùm antea in vulgatis mendosè legeretur, *diripiantur*. Diribere, & ab eo diribitores, verba ſunt comitiorum.

Ibid. verſ.18. *& Bulienſes illuſi.*] *Bullidenſes*, ſcribendũ cenſet Vrſinus, vt eſt in antiquis libris: quorum ſcripturam cõfirmari ait loco qui eſt lib.3.Comment.Cæſaris.

Pag.162. verſ.22. *adulantem omnibus.*] Antiquum librum, *adulantem omnes*, habere teſtatur Manutius: eamque lectionem Frõtonis auctoritate aſſerit, qui Ciceronem hoc verbo cum accuſandi caſu vſum eſſe docet.

IN ORATIONEM PRO T. ANNIO MILONE.

Pag.163.verſ.14. *ne non timere quidem ſine aliquo timore poſſimus.*] Senſus horum verborum non ita expoſitus, nonnullos induxit vt particulam, *ne*, tollendam putarent. quos aberrare à ſententia Manutius exiſtimat. hoc enim vult dicere Ciceronem: Illa præſidia non modò oratori animos nõ addũt, ſed non afferunt, vt ne timere quidem non poſſit, ſine timore tamen aliquo, id eſt, licèt optimè ſciat, ſibi timendum nõ eſſe: cùm illa præſidia ad tollendum timorem, arcendamq; vim poſita ſint. Ianus Parrhaſius ſic locum totũ caſtigatius legi putat: *Nam illa præſidia quæ pro templis omnibus cernitis, etſi contra vim collocata ſunt, tamen afferunt terroris aliquid, vt in foro & in iudicio: & quanquam præſidiis ſalutaribus, & neceſſariis ſepti ſumus, tamen non timere non poſſumus.*

Pag.165.verſ.10. *M. Horatii.*] Publium à Liuio vocari, obſeruat Manutius.

Ibid. verſ.21. *Itaque hoc, iudices, non ſine cauſa fictis fabulis doctiſſimi homines memoriæ prodiderunt, eum, qui patris vlciſcendi cauſa matrem necauiſſet, variatis hominum ſententiis non ſolùm humana, ſed etiam ſapientiſſimæ Deæ ſententia liberatum.*] Petrus Faber Semeſtr.lib. 2. cap. 25. vel, *Hominum*, ex, *Humana*, vel hoc ex illo,

illo, librarii vitio, manaſſe putat: libenterque ſi cuius veteris codicis auctoritate id poſſit, *Hominum*, hinc expungat, vt, *variatis ſententiis*, plena & eleganti ſententia legatur. *Humana*, quidem in, *Diuina*, mutandum eſſe, hocque pro illo reponendum contendit, vel ex hiſtoriæ fide, quæ Diis non hominibus arbitris illam diſceptatam eſſe litem prodit. diuinam porrò ſententiam, Mineruę calculũ interpretatur, quo matricida Oreſtes eſt abſolutus. Erit igitur huius loci hæc conſtituenda lectio, ſi virum doctiſſimum audiamus: *variatis ſententiis non ſolùm diuina ſed etiam ſapientiſſimæ Deæ ſententia liberatum.*

Pag. 169. verſ. 30. *quàm contemneres populares inſanias.*] Vetuſtiores libros habere. *quod contemneres pop. inſ.* teſtatur Manutius. eamque lectionem minimè eſſe mendoſam, contra quàm plæriq; exiſtimẽt, contendit: cùm ita ſæpe, *quod*, vſurpetur à Cicerone, atq; ab aliis. Exẽpla ipſe collegit in comment. epiſt. ad Attic.

Pag. 170. verſ. 34. *Miloni eſſe Lanuuium.*] *Lauinium*, & pòſt, *Lauinii*, & aliquanto pòſt, *Lauinini*, non, *Lanuuini*, legendum videtur Manutio, ex ratione itineris: nam eunti Lanuuium, Bouillis, vbi Clodius eſt interfectus, tranſeundum non fuit.

Pag. 172. verſ. 26. *nec, ſi cuperent, reprimere poſſent.*] Sententia ipſa tantùm non clamat, ſe à verborum poſitu eſſe perturbatam. quare vel cum Manutio, *nec, ſi poſſent, reprimere cuperẽt*, vel cum Lambino, *nec, ſi poſſent, reprimere vellent*, legendum eſt. certè aliquid ad eum modum conformatum omnino requiritur.

Pag. 174. verſ. 9. *cùm mihi adeſſet.*] Si annum ſignificat, quo pulſus eſt, cur ſubiungit, *hæc intenta nobis eſt: huic ego vos obiici pro me non ſum paſſus?* cùm præſertim ſuprà dixerit. *ſeruorum, & egentium ciuium, & facinoroſorũ armis meos ciues, meis conſiliis periculiſq; ſeruatos, pro me obiici nolui.* Suſpicari cogitur Manutius, quod ſubiungitur, gloſſema eſſe, *huic ego vos obiici pro me non ſum paſſus*. Ita illud, *hæc intenta nobis eſt*, referetur non ad tempus, quo Cicero eiectus eſt, ne bis idem dicatur; ſed ad id, quod reditum ab exulio conſecutum eſt.

Ibid. verſ. 26. *potuitne L. Cæcilii iuſtiſſ.*] Legit Parrhaſius, *L. Cælii*, ex ipſo Cicerone, & argumentis hiſtoriarum T. Liuii.

Prætorem eum fuiſſe adnotat P. Lentulo Spinthere, Q. Metello Nepote coſs. quo anno Cicero reſtitutus eſt: Iſq; cũ faceret ludos Apollinares, ita infimã multitudinẽ coactã annonę caritate tumultuatã eſſe, vt omnes qui in theatro ſpectãdi cauſa cõſederant, pellerẽtur. Aſconius, eodẽ obſeruãte, ait de oppugnata Cœlii domo nuſquã legiſſe: & Cn. Pompeius hoc tantũ obiecit, quũ Milonẽ defenderet, apud populũ accuſante Clodio. Tiro quoq; Tullius Cicer. libertus de vita patr. lib. III. L. Cœliũ prætorem à Clodio duntaxat oppreſſum refert.

Pag. 176. verſ. 9. *vos ex M. Fauonio audiſtis.*] Iulius Seuerianus de ſtat. coniect. *M. Fannio*, legiſſe videtur. qui eius tamen editionem procurauit Fruterius, Vet. cod. vtramque lectionem agnoſcere admonet.

Ibi. v. 33. *Interamnis famil. meus.*] Manutius, *Interamnas*, legit, ab ea q̃ mox ſequitur Interamnæ mentione adductus, ſubſcribẽte Aſconio. Interamnites ab Interãmnio, Interamnates ſunt ab Interamna. Legi & aliàs, *Interamnas*, annotat Lãbin.

P. 177. v. 37. *deuertit Clodius ad Albanum.*] Ianus Gulielmus ex veteribus libris legit, *diuertit Clodius ad ſe in Albanum*.

IN ORATIONEM PRO C. RABIRIO POSTVMO.

P. 195. v. 20. *in paternæ culpæ ſimilitudinem deductus eſt.* Manutius in verbo, *culpæ*, vitiũ ſcripturæ eſſe opinatur, mauultque legi, *curæ*. quæ enim hoc loco à Cicerone dicuntur, ea ad laudem & cõmendationẽ Poſtumi pertinere, quæ in culpa verſari non poteſt. *curæ* autem vt legamus, vel illa quæ ſubiicit, *Multa geſſit, multa contraxit* &c. ſuadere.

Ibi. v. 22. *magnas partes habuit publicanorũ.*] Diu eſt cùm legendũ docuit Cuiacius, *publicorum*, pro, *publicanorum*. Solebãt enim, quod idẽ inquit, publicani p partes inter ſe diſtribuere vectigaliũ exactionẽ: nec ideo minus tamẽ cõmunia erãt inuicẽ cõmoda, & incõmoda omnia. l. locatio. §. ſocii. D. de pub.

Ibidem verſ. 26. *augere, fide ſuſtentare.*] Scriptorum librorũ ſollemnis propè is fuit ſeu mos, ſiue vitium, vt geminatarum ſyllabarũ etiã diuerſis dictionibus, alterã prætermitterent: atq; hoc quidẽ, qui illos ſciat, neſcit nemo. quanquã neq; id vſque quaq; ſeruatũ, ipſi quoque animaduertimus. Quo libentius

facimus, vt Manutio aſſentiamur, hîc ad *τὸ, augere*, addenti, *re*: vt legamus, *augere re, fide ſuſtentare*: quod alterum membrum, prioris lectionem illã quodammodo flagitare videtur. Quin & Lambinus ſic ſcriptum in antiquis libris ſe reperiſſe teſtatur. vt nihil iam ſit, cur viri docti auctoritatem, librorum præſertim veterum auctoritate confirmatam, defugiamus.

P. 196. verſ. 31. *à populo recipi, lex æqua eſt.*] Lambinus, *recepta*: alii, *redacta*, legunt. quo modo & huiuſdẽ orationis alio loco locutus eſt: *aut tantũ ex eius bonis, quanta ſumma litiũ fuiſſet, populus redegiſſet*. Sic enim illic emendat Lãbinus, vbi vulgati, *recepiſſet*, habent. Nõ celat nos tamẽ idẽ, in libris Memmianis, pro, *recipi*, ſcriptum eſſe, *ſeruari*: neq; eã lectionem improbat, flexu modò leni ad ſuperioris formã traducendo legas, *à populo ſeruata*. voce I.C. is nec ignota, quib. ſeruare pecuniam, dicuntur, qui, quam crediderunt, recuperant. l. ſi mandatu meo. D. de fideiuſſoribus & mandator. quin & Cicero ipſe ſic ſexta abhinc pag. infrà loquitur: *hæc vna*, inquit, *ratio à rege propoſita Poſtumo eſt ſeruandæ pecuniæ*. Manutius legit, *à populo receptum*, ſententia ita poſtulante, & eius loci auctoritate, quẽ paulo ante adduximus, *populus recepiſſet*. Sic igitur verba Ciceronis cum Lambino conſtituemus, *à populo recepta. Lex ecqua eſt? Iubet* &c. cum Manutio, *à populo receptum. Lex æqua eſt? Iubet* &c. Nam &, quod pene prætereieram, *ecqua*, id eſt, num aliqua, pro, *æqua*, legit ille: hic, *æqua*, cum vulgatis retinet. æqua enim lex Iulia, inquit, quia cauet populo, quantum licet: iubet enim perſequi ab iis, ad quos ea pecunia, quam is ceperit, qui damnatus ſit, peruenerit.

Pag. 197. v. 4. *quæ aliquam facultatem dicendi.*] Hotomanus pridem monuit, *diſcendi*, non, *dicendi*, hîc eſſe legendum, cùm non de eloquentia hîc agatur, ſed de conſuetudinis iudiciorum cognoſcendæ facultate, quam ſibi vſum maximam afferre debuiſſe ait, qui in nulla non iudiciorũ parte diu multumq; ſit verſatus. Habet aſſentientes Manutium & Lambinum, ſi quem grammatici celebres magis mouent, quàm nobilis Iuriſconſultus.

Ibid. verſ. 15. *quod in Gabinium iudex eſſes.*] Vitio ſcriptũ locũ viderunt Manutius & Lambinus. & quis nõ videat? Hic nihil mutandũ putauit cõtra manuſcriptorũ & vulgatorũ auctoritatẽ in ea lectione conſentientium, quanquã, *index*, pro *in*-

dex, qui legant, eſſe dicat, ille ſententiam ſecutus, *cùm in Gabinium iudices ſederent*, emendat. *quom*, pro, *quum*, veteres dicebant, antiquarii ſcribebant. & ſedent iudices. ſic ſupra, *Iudex ſedi: prætor quæſiui.*

Pag. 199. verſ. 27. *tuam. Quid vociſ. dec. mil. tal. Gab. eſ. promiſſa?* Huic &c.] Alia eſt ſine interrogationis nota in aliis libris horum verborum, & lectio & interpunctio. *tuam: qui vociſ. dec. mil. tal. Gab. eſſe promiſſa. Huic* &c.

Ibidem, verſ. 28. *Huic videlicet perblandus reperiendus fuit.*] Mendoſum locum arbitratur Paulus Manutius: quem vltima detracta litera ſic reſtituere ſibi videbatur: *Hui. videlicet perblandus reperiendus fuit* &c. vt dicat Cicero: Quid ais Memmi? nunc quidem impulſu Poſtumi Gabinium Alexandriā profectum: antea verò, cùm Gabinium accuſares, decem ei millia talentûm eſſe promiſſa. Videlicet quem tanta pecunia non moueret, eum quiſquam ſuo conſilio impelleret. Hac igitur culpa Poſtumum oratio tua liberat. *Hui*, igitur cū admiratione, vel cum ironia legendum, illum ſi ſequamur; non, *Huic*, quod neque ad Poſthumum referri poſſe contendit, quem non dicebat Memmius, per alium, ſed ipſum Alexandrini itineris ſuſcipiēdi Gabinio ſuaſorem fuiſſe, nimirū participandæ pecuniæ gratia, quo nomine accuſabatur, neque verò ad Gabinium. abſurdum enim ſi homini, vel accuſatoris ipſius confeſſione auariſſimo, reperiundus alius fuiſſe dicatur qui illam ipſam profectionem ab eodem eblandiretur, cùm tantum pecuniam, quam ille iam tum ſpe deuorabat, ſatis magnam illecebram Alexandriam cogitandi eidem fuiſſe nemo non videat. Sed non vidit vir optimus, ſtante ſententia, quam ex, *Hui*, confici vult, quæ profectò eadem eſt cum Ciceronis, τοῦ *Huic* etiam locum eſſe, vt ſit in, *videlicet*, quod ille in, *Hui*, ponit. nam abſurdum fortaſſe videatur, ſi ipſe Gabinius perſuaſorem ſibi quæſiiſſet eius rei, ad quem pecuniæ cupiditate inflammatus, ſtudio & voluntate totus ferebatur. quanquam quo ardentius id concupiebat, eo magis, ad diſſimulandam artem adhibere eundē, non alienum ab vrbis conſuetudine fuerit: vt alienis precibus & perſuaſione inductus, alia denique omni de cauſſa potius, quàm auaritia impulſus, regem reducendum ſuſcepiſſe videretur. at non perinde abſurdū, ſi reperiendus, non à Gabinio,

bi io, ſed ab alio quouis, qui id ipſi Gabinio blandiendi artifex perſuaderet, fuiſſe aliquis dicatur. *Huic reperiendus*, ſic dictum, quo modo, *mihi iſtic non metitur*, *non omnibus dormio*, aliaque id genus: quo loquendi genere frequentius eſt aut notius nullum. Videre iubet Lambinus, an ita legendum potius ſit, *Huic videlicet perblandus aliquis rep.*

Pag. 201. v. 34. *Animaduerte, & dicto pare.*] Scal. Coniect. in Varr. *Animum aduorte, & dicto pare.* quod factum vult ex illo Euripidis, Medea, ἀλλ' ἴξιθ' ὡς τάχιστα: vt quod ſequitur, *Preter rogitatum ne querare*, ex illo, μὴ λόγους λέγε: &, *Si te ſecundo lumine hic offendero*, ex illo, Εἰ σ' ἡ 'πιοῦσα λαμπὰς ὄψεται θεοῦ.

Ibidem ver. 39. *ex decumis imperatorum.*] Nihil ad hunc locum dici poſſe putabam: qui, *imperatorum*, eorum quæ imperata erant, quod obuium erat, intelligebam. ſed me reuocauit Manutius, alia plane ab illa vocis huius notione ad mendi ſuſpicionem adductus. num quid hîc imperatores, verbum in caſtris natum, faciat, videre non poteſt: vt, *aratorum*, quorum decumas apud hunc auctorem nec ſemel legimus, reponendum cenſeat: de Nili ad hæc fertilitate neſcio quid addens. quod me adeò παρὰ προσδοκίαν acuti viri acroama quia delectauit, de ſomno etiam poſthac, ſpero, excitabit. Lambinus vel ex ſuperiore, quem quibuſdam probari ait, ſenſu, vel, *cogeret ex decumis imperatis*, vt ipſe emendat, legendum exiſtimat.

Pag. 203. v. 3. *Quid? poſtea creditum? non.*] Cùm nondum legati auditi in Poſtumum teſtes eſſent, ac ne veniſſent quidem in iudicium: *Non*, autem ad accuſatorem referri non poſſit, qui credendum legatis in Poſtumum dicentibus, aiebat potius, quàm negabat: ſic locum potius diſtinguit, & legit Manutius: *Quid poſtea?* (fore putas) *credetur nunc. quamobrem? quia nunc aiunt, quod tum negabant.* quibus poſtremis accuſator, ex cuius perſona illa dicuntur, rationem reddit eius, quod paulò antè reſponderat, *credetur nunc.* Lambinus cùm vitioſam lectionem & ipſe intelligat, viam tamen aliam init ad eandem Manutii ſententiam: & ex Memmianis libris qui habent, *poſtea creditur*, legit, *Quid? poſtea credetur? credetur.* quarum vocum alteram omiſiſſe librarium, propter ſimilem quæ præceſſerat, veri eſt ſimile.

Pag. 204. v. 11. *ducta naues Poſtumi Puteolis ſunt.*] Aut Ro-

mam, quò Puteolis ductæ ſint, intelligendum; aut, *Puteolos*, legendum cenſet Manutius, vt Puteolos Alexandriâ ductas dicat.

Ibid. v. 14. *vna non patuit parua & artata.*] Alii, *vna non potuerit:* quam lectionem etiam manuſcriptorum teſtimonio confirmari ait Turnebus. Affecto loco remedium adhiberi poſſe putabat Manutius, ſi pro, *potuerit*, legeremus, *patuerit pecunia parua artata.* hac ſententia: Ceteræ merces (ſic calumniabatur Memmius accuſator) nullis nauibus palam delatæ, patebant: pecunia verò, vna tantum artata naui, latebat. Nec longè ab illo diſcedit Turnebus, qui, *vna non patuit parua artata*, emendat. atque hunc ſecutus Lambinus.

Ibid. v. 14. *Plus ille Puteolanus ſermo illius temporis.*] *Cataplus ille*, teſtatur Lambinus ſe in vno libro Henrici Memmii ſcriptum reperiſſe: quo modo antea Adrianus Turnebus ex hac deprauata ſcriptura, *atata plus ille*, legendum coniecerat, cui de εὐστοχίᾳ gratulatur. Qui non ſunt hoſpites in Cicerone, Græcam vocem in eius libris iure Quiritium non mirabuntur, in Græciæ præſertim negotio. familiare hoc illi: & verum me ſciunt dicere, quibus ille placet. Neque hoc Manutius neſciebat: cui tamen aliud, cùm de hoc loco laboraret, neque illud occurreret, opinor, excogitare in mentem venit. legit enim, *Publicus ille:* non magna, inquit, varietate, ſi quis contractam ſcribendi rationem conſideret. Ex Turnebi ergo ſententia ſic legemus, & diſtinguemus: *Cataplus ille Puteolanus, ſermo illius temporis*, &c. ex Manutii verò emedatione: *Publicus ille ſermo illius temporis, vect.*

Ibidem verſ. 20. *nos hunc Poſtumum iampridem.*] Non dubitat Manutius, quin, *Poſtumum*, gloſſema ſit: neque dubitaturum ait, qui, quo modo eum ſupra infraque appellet Cicero, obſeruarit.

Pag. 205. v. 13. *nec amicum pendentem corruere patitur.*] Hîc olim, pro, *pendentem*, fuiſſe, *pudentem*, ait Manutius: ſe à ſententia, quæ tota translatis verbis exornatur, admonitum, mendum ſuſtuliſſe. quod ei ne fraudi eſſet præteritum, cauendum putauimus.

IN

IN ORATIONEM PRO M. MARCELLO.

Pag.207.v.1. PRO M. MARCELLO.] Obſeruat Lipſius, tres orationes, quæ ſtatim ſequuntur, Pro M. Marcello, Pro Q. Ligario, Pro rege Deiotaro, quę ad Cæſarem habitæ fuerunt, Cæſarianas à veteribus Grammaticis appellari. vt veriſimile ſit has, quia præter morem reliquarum non ad iudices, aut populum, ſed ad dominantem Cęſarem dictæ eſſent, in vnum corpus vel à Tirone Tullio, vel à Grammaticis redactas, & vno nomine Cæſarianas vocatas.

Ibid. v.3. DIVTVRNI *ſilentii* P. C. *quo eram his temporibus vſus.*] Vitium eſſe arbitratur Hotomanus in his notis P. C. proque iis reponendas, C. C. hoc eſt, C. *Cæſar*, exiſtimat. Primùm, quia veriſimile eſt C. Cæſarem, cuius ſumma in hoc iudicio poteſtas erat, primo loco appellatum fuiſſe. Deinde quia verba illa, *partim dolore, partim verecundia*, commodè ad Cæſarem referuntur: quia dicit ſe dolore & verecundia deterritum ab eo appellandò, contra quem arma geſſerit. Quin & illud, M. *enim Marcello vobis* P. C. *reddito*, declarat tum demum orationem ad Patres conſcriptos conuerſam fuiſſe. Adiuuat etiam coniecturam locus in fine orationis, *ſed vt vnde orſa eſt, in eo terminetur oratio*, &c. hoc eſt, à Cæſare appellando.

Ibid. v. 22. *ſed paulo antè omnibus.*] Cùm antea legeretur, *in omnibus*, particulam, *in*, delendam putauit Manutius: vt ad illud, *mihi quidem in multis*, referatur hoc, *ſed paulo antè omnibus, cùm* M. *Marcellum ſenatui, populoq;* Romano, *& reipublicæ conceſſiſti.* Sed hoc ante illum, opinor, viderat P. Victorius Var. lect. lib. 18. cap. 6. toto. vbi nec vno argumento contra omnium exemplarium vulgat. & manuſcr. auctoritatem emendationem ſuam tuetur.

P. 209. v. 20. *parietes medius fidius, C. Cæſar, vt mihi videtur, huius curiæ tibi gratias agere geſtiunt, quòd breui tĕpore futura ſit illa auctoritas in his maiorum ſuorum, & ſuis ſedibus.*] Locum vacare vitio non putat Hotomanus. nam, parietum maiores dici, nunquam meminit. eique potius legendum videtur, *quòd breui tempore illa maiorum noſtrorum auctoritas, in his ſuis ſedibus futura ſit.* Pro, *mihi videtur*, legit Lambinus, *vt mihi videntur.*

Pag. 209. v. 28. *quæ quidem tanta eſt, vt tropheis monumentisq́ꝫ tuis non vlla vnquam allatura ſit finem ætas.*] Victorius in pluribus ſcriptis libris ita ſe inueniſſe dicit, *Vt nulla tropheis monimentisq́ꝫ tuis allatura ſit finem ætas.* qua ſcriptura adductus, poſtulante ſententia ita legendū arbitratur, *Vt non nulla tropheis monimentisq́ꝫ tuis allatura ſit finem ætas.* quam illius correctionem ea quæ ſequuntur ita confirmant, vt ne verbū quidem quo ea probabilior fiat addendum ſit. Eâdem cum Victorio ſentētia aliter hunc locum Faernus excudendum curauit, ad hunc nempe modum, *quæ quidem tanta eſt, vt tropheis monimentisq́ꝫ tuis, allatura ſit finem ætas.* quemadmodum quoque ſcriptum eſſe in antiquiſſimo quodam libro Mediceæ bibliothecæ teſtatur ipſe Victorius.

Pag. 210. v. 1. *vereor, vt hoc, quod dicam, non perinde auditu intelligi poßit.*] Rectè tollunt negationem Manutius & Lambinus, leguntq́ue, *Vereor, vt hoc, quod dicam, perinde aud. intell. poßit.* quo modo eſſe ille in Card. Borromæi vno, Maffeiorum altero: hic in Memmianis, & ſuis, aiunt, nec aliter hūc locum recitante in Diuin. Aſconio Pædiano: quod nec Manutius tacuit. Fuluii Vrſini librum item habere dicit, *Vereor, ne hoc, quod dicam, non perinde,* aliis verbis eadem ſententia. Alii, *Vereor, ne vt hoc, quod dicam, perinde intelligi auditu poßit,* non rectè. Vereor vt hoc facias, quod facere te cupio, facturum tamen non puto. Vereor ne hoc facias, quod fieri nolo, facturus autem mihi videris. Vereor vt, &, vereor ne non, idem eſt. Vereor ne, aliud. Ita loquimur.

Pag. 212. v. 8. *At ſi tui nihil cogitant ſceleris, cauendum eſt, ne quid inimici. qui? omnes enim qui fuerunt.*] Qui Ciceronis conſuetudinem norit, eum, ſi diligenter attendat, non dubitaturum ait Hotomanus, alterum, *inimici?* cum interrogationis nota interponendum eſſe: *At ſi tui nihil cogitant ſceleris, cauendum eſt, ne quid inimici. Inimici? qui? omnes enim* &c.

Pagina 214. ver. 26. *vt etiam ille ſit melior, qui in acie cecidit, quàm qui in cauſa animam profudit.*] Faernus, *vt iam ille ſit,* legit. Sed maioris eſt momenti, quod ad hunc locum affert Victorius & Hotomanus. corrigendum enim putant, *animam non profudit:* vultq́ue hic quaſi ἐξ ἐπεξηγήσεως hoc totum dictum ad illa, *Ingratus eſt, iniuſtusq́ꝫ ciuis, qui armorum periculo liberatus, animum tamen retinet armatum.* Senſum enim

eſſe:

eſſe: Eum meliorem ciuem eſſe habendum, & minus à Cæſaris & Reipublicæ partibus abhorrentem, qui in prœlio animam ac vitam profudit, quàm qui ſimul cum cauſſa & partibus non etiam animum abiecit. Abiecerunt cauſſam, (eiuſdem verba ſunt) qui arma reliquerunt vel ſua ſponte, vel coacti. Abiecerunt, ſiue profuderunt animam, qui ſimul cum armis odium & pugnandi animum depoſuerunt. Non profuderunt autem, qui (vt modò locutus eſt) armis depoſitis, animum retinent armatum. Ludit autem ex ambiguitate verbi, Profundere animam, &, Profundere animum: quaſi dixiſſet meliores eos eſſe, qui in acie animam profuderunt, quod fuit conſtantiæ, quàm qui in cauſa animum non profuderunt, quod eſt pertinaciæ. hæc ille. nec ferè aliter Victorius. Lambino, negationem addi non placet. vult enim duos Cæſaris aduerſarios perſeuerantes & obfirmatos hoc loco à Cicerone inter ſe contendi: alterum, qui in acie cécidit, cauſamque vſque ad extremum vitæ diem defendit: alterum, qui armis iam alteri cauſſæ extortis, belloque victoria alterius partis confecto, & diiudicato, perſeueret tamen in cauſa deuicta, animumque retineat armatum. huncq; Cicero dicit longè eſſe illo deteriorē. ratio eſt. nam ille videri poteſt conſtans: hic eſt iniuſtus, & ingratus.

IN ORATIONEM PRO Q. LIGARIO.

Pag. 215. v. 20. *Nouum crimen* C. *Cæſar.*] Quintilianus lib. 4. Orat. Inſtit. cap. 1. in hoc exordio ironiam eſſe exiſtimat. Brodæus nullam putat.

Pag. 216. ver. 11. *cum proconſule* C. *Conſidio.*] Sic boni libri plerique, *conſule.* malè. neq; enim hic vnquam conſul Conſidius. Cur ergo pro conſule Africam adminiſtraſſe dicitur? quia cum imperio conſulari in eam profectus. Proconſulare enim imperium non ſolùm conſulibus, aut qui conſulatum geſſerant, ſed prætoribus etiam, & qui ex prætura abierant, mandari ſolebat: quod in his literis mediocriter verſati ſciunt. inde & prætorem, & proprætorem, ſeu proprætore, vel diuiſis vocibus pro prætore, & proconſulem, ſeu proconſule, vel diuiſim pro conſule, promiſcuè pro eo qui pro-

uinciæ præerat, ſæpe legas. Tres libros veteres non habe-re, *proconſule*, ait Lambinus.

Ibid. v. 11. *Interim P. Actius Varus.*] *Accius*, hîc ſcribit Manutius ex antiquis libris. Attios autẽ eſſe, quibus Balbi cognomen, & Auguſti matrem Attiam, M. Attii Balbi filiam, ita ſcribi. Lambinus, *Interim P. Attius.* & infrà, *cum P. Attio.*

Pag. 219. v. 8. *caue te fratrum pro ſalute fratris obſecrantium miſereat.*] *precantium miſereatur*, legit Manutius ex Priſciano: cuius lib. VIII. hæc verba ſunt: *Miſeret, & Miſeretur, imperſonalia. Cicero pro Ligario: Caue te fratrum, pro fratris ſalute precantiũ miſereatur. Vnde Terentius in Phormione, Miſertum eſt.* Affirmat & Lambinus, veteres libros, quos ipſe eſt vſus, planè ſcriptum habere, *miſereatur*: hoc amplius ex eodem grammatico exemplũ afferens, *Neq; me minus veſtri, quàm mei miſerebitur.*

Pag. 224. ver. 31. *niſi vt tu eum ſtudioſum & bon.*] Aut deeſſe, *tui*: aut legendum, *vt tui eum ſtudioſum*, monet Manutius. neque aliter Lambinus.

IN ORATIONEM PRO REGE DEIOTARO.

Pag. 230. v. 39. *Dii te perdant, fugitiue.*] Legit Cuiacius ex veteribus ſuis libris, *Dii te perduint fug.* quomodo prima in Catilinam inuectiua legi iiſdem ait, *Vtinam tibi iſtam mentem Dii immortales duint.*

Pag. 231. v. 20. *At miſit ad Cælium neſcio quem*] *Cæcilium*, legit Manutius, & hîc, & infrà hac ipſa oratione, quot locis hoc nomen repetitur: atq; ita paſſim in veteribus libris eſſe ſcriptum, teſtatur Lambinus. Q. autem Cæcilium Baſſum intelligi vult Manutius, de quo Philip. XI. nec non Epiſt. Caſſii ad Ciceronem, & Ciceronis ad Cornificium fit mentio.

Pag. 232. v. 9. *de Domitio dixit verſum Græcum eadem ſententia.*] Verſum hunc profert ex Plutarcho Victorius, ἐρρέτω φίλος σὺν ἐχθρῷ. de quo vide eius Variar. lib. 1. cap. 9.

Pag. 235. v. 32. *Senatus verò iudicia de illo tam multa, tamq; honorifica, quæ publicis populi R. literis, monumentisq; conſignata ſunt.*] Aut ſe prorſus hallucinari, aut hîc, *populi Romani*, locum non habere cenſet Manutius.

IN ORATIONEM PHILIPPICAM PRIMAM.

P. 243. v. 36. *ad eam ipſam vim reuerti.*] *vim*, arbitratur abundare Manutius. reuerti enim ad vim qui poteſt? reuertitur potius ad maieſtatẽ populi Ro. qua iam læſa damnatus eſt.

Pag. 246. v. 19. *quanto metu veterani.*] *Veterani*, niſi deleatur, vitio ſententiam non carere idem cenſet.

IN SECVNDAM.

P. 251. v. 39. *Omne autem crimen tuũ eſt.*] Si deleatur, *tuum*, videtur cõcinnior futura ſentẽtia Manutio. Sic ad Attic. *Omne meum crimen eſt in eo, quòd de te in his literis non malè exiſtimem.*

P. 252. v. 30. *cuius quidem tibi fatum, ſicuti C. Curioni, manet.*] Faernus, Manutius, & Lambinus, *te fatum, ſicuti C. Curionem, manet.* Illud tamen non repudiat Manutius, & Brutus edidit: eamq; eſſe veterum librorum ſcripturam, Faernus, & ante illum Hier. Ferrarius, monuerunt.

Pag. 260. v. 34. *Vtinam hoc tuum verum crimen eſſet.*] Mauult Manutius, *hoc vnum.* quod ſecutus eſt Brutus.

Pag. 261. ver. 5. *ne nomen quidem perſcripſit.*] Sic ediderunt Faernus, Muretus, Lambinus, Brutus. Faernus tamen & Muretus in antiquo libro, *ne nominat quidem*, ſcriptũ eſſe fatentur: quod tamen Faerno non probatur: qui ex eo fecit, *ne meminit quidem.* modeſtius facturus, vt videtur Manutio, ſi repoſuiſſet, Q. *Fuſium* &c. *non nominat.* cùm nunquam, quod ſciat, verbo, *memini*, hoc ſenſu, cum generandi caſu Cicero vſus ſit. Lambinus cùm olim ex, *nominat*, feciſſet, *nominauit*, vt cohærerent tempora, nunc, *meminit*, cum Faerno, probat: neque tamen, *nominauit*, reiicit.

Pag. 263. v. 7. *Aude dicere, te prius ad patrem tuum veniſſe.*] Hæc vulgata eſt, & manuſcriptorum codicum ſcriptura. tamen habere, *parentẽ tuum*, aſſerit Lambinus: neſcio an optimę notę Vaticanum intelligens, in quo ad eum modũ legi dixerat Muretus. Ex, *patrem tuum*, vnius literæ mutatione Bucananus faciebat, *matrẽ*, & quod ei cõſentaneum, *matrem tuã*, legebat. cuius rationibus, iis quas mox dicemus, adductus Lambinus, *parentem tuam*, reſtituit: atq; ita, poſtea, fortaſſe legendũ eſſe, Victori⁹ in Varias ſuas retulit, ſe diſſimulatũ cõquerẽte.

Lambino: non conquerente de Manutio, qui ſic quoq; ſibi legendũ videri, cùm mendi ſibi ſuſpectũ locum eſſe dixiſſet, quaſi de ſuo emendans ait. *Patrem*, enim, aut, *parentem tuũ*, cur legi non poſſe putaret, ſed neq;, *patruũ*, nec, *fratres tuos*, qđ quis fortè ſuſpicetur his præſertim de cauſis mouebat Bucanan⁹: ꝙ & Pater M. Antonii iam olim obitus erat, & vitricus quoq; Lentulus: patruus autẽ C. Antonius, Ciceronis in conſulatu collega, damnatus adhuc exulabat: fratres etiã tũc adoleſcẽtes & ignoti erant, neq; poſtea niſi flagitiis cogniti. præterea ad, *patrẽ*, aut, *parentẽ tuum*, ad, *fratres tuos*, non ita facilis ſcripturæ mutatio, vt vel ſimilis veri videri poſſit. Cùm autẽ eiuſdẽ matẽ. Iulia lectiſſima matrona, eodẽ hoc tẽpore, de quo loquitur Cicero, ſuperſtes eſſet, quæ multò etiã longius vitam produxit: & nihil procliuius, quàm literã pro litera vnã ſcribere, in cognata præſertim dictione: magna illi eſſe ratio videbatur, cur repudiatis ab hiſtoria alienis lectionibus, ſententiæ accommodatam recipiendam exiſtimaret. Hæc eruditus vir ſententiæ ſuæ ſtabiliendæ. à quibus non aliena, ſunt, quæ in mendi ſuſpicionem Manutium induxerũt. qui ne illò quidem nos confugere ſinit, vt Iuliam tertio nupſiſſe dicamus: non enim, *ad parentem tuum*, ſed, *ad vitricum tuum*, Cicero dicturus fuiſſet.

Ibi. v. 10. *Poſtea cuſtoditus ſum à te, tu à me obſeruatus in petitione quæſturæ.*] Ex Gulielmo excerpemus, quæ ad loci huius intelligentiam faciunt. Cuſtodes, inquit, ſeruitii pars erat: eorũ munus, obſeruatio: & ipſi illi, cùm ædium cuſtodiæ diligenter & ex officio ſuo præſunt, obſeruare dicũtur, aut ſeruare, vtrumq; enim in eadem ſignificatione vſurpatur. Hinc obſeruari dicuntur, qui agere aut conari nihil ſine arbitris poſſunt. Atque ita intelligendus hic locus, quem non cepit Hier. Ferrarius. Ab Antonio cuſtoditũ ſe ait, ſcilicet aduerſus Cæſaris potentiam, ne quid Pompeio inſuſurraret: & illũ viciſſim à ſe obſeruatum, ne tribuũ ſuffragia pecunia emeretur. Hoc innuit, etiam ſi ἀμφιβολία ſermonis aliò ducat. nam & cuſtodiuntur ii, quorum ſalus non cordi, puta à pædagogo pueri, & obſeruãtur amici magni à minoribus. Ferrarius, & ab eo inductus Lambinus, malè huc intruſerunt, *cultus*. Ex duabus ergo verbi Obſeruo ſignificationibus, quas Aſconius affert, vt vel ſpeculari ſit, vel venerari, Gulielmus priorem

priorē huic loco accōmodat. Petrus Faber poſteriorē melius conuenire exiſtimat: vt obſeruare, hîc ſit, venerari, officiis proſequi, demereri, atq; hac ratione adiuuare cādidatos, quod ſenſu Cæſar ſubleuare dixit. Reuerà enim, inquit, adiuuabāt & ſubleuabant candidatos, ſi qui eos obſeruabant: qui quòd erant tenuiores, plerumq; ideò aſſectatorum, deductorum, & comitum officio fungebātur: nec ſolùm candidatos, ſed, & oratores & magiſtratus quoque hoc obſeruantiæ genere proſequebantur, vt ipſius Ciceronis aliorumque teſtimoniis confirmari poteſt. Vrſinus pro, *obſeruatus*, ſcriptum corruptè eſſe, *ouatus*, in libro Vaticano adnotat: pro quo verbo Ant. Auguſtinum legere dicit, *comitatus*: amicum quendam ſuum, *ornatus*. quorum neutrum, neque quod fortè ex eodē quis fecerit, *iouatus*, quod eſt, *iuuatus*, probat P. Faber, vulgatæ lectionis eam quam diximus ſententiam ſecutus.

Ibidem verſ. 18. *quanquam ſi in eo perſeuerares.*] Videtur Manutio poſtulare ſententia, vt legatur, *quoniam.* ſubiicit enim cauſſam, cur Antonium ad cædē Clodii non ſit adhortatus.

Pag. 269. verſ. 23. *teſtamento, vt dicebas ipſe, filius.*] *Teſtamenti*, Faernus: *teſtamento*, quod antiquum librum habere ait, ſibi non placere dicens: idque perpetuitate ſimilitudinis in caſibus, vt videtur Manutio, delectatus. Leuiter, vt ipſe ſentit: cū, quid Latinæ linguæ vſus poſtulet, id ſpectare multò præſtet. Lambinus edidit, *teſtamenti, vt ipſe dicebat, filius.* illam tamen, quam v.c. habent, & excuſa nunc eſt, veriorem putat.

Pag. 271. verſ. 20. *& domi quidem cauſſam amoris habuiſti, foris etiam turpiorem, ne L. Plancus prædes tuos venderet.*] Manutius, *& domi quidem cauſſam amoris habuit, foris etiam turpiorem, ne L. Plancus prædes ſuos venderet.*

Pag. 272. verſ. 26. *deinde, vt aſſolet, ſuffragia. tū ſecunda claſſis.*] Tranſpoſita hæc Manutio videntur, ſic eius iudicio reponēda: *Tum ſecunda claſſis. deinde, vt aſſolet, ſuffragia.* id eſt, reliquæ claſſes, vt aſſolet, aut ſaltem tertia, vocatur. ferè enim vltra tertiam, neceſſaria ſuffragatio non erat. Lambinus legit, *deinde ita; vt aſſolet, ſuffragatum ſecunda claſſis vocatur: quæ omnia, &c.*

Pag. 274. v. 28. *per obſidem puerum nobilem*, M. *Antonii filium*, M. *Bambalionis nepotem.*] Hoc totum, M. *Antonii filium*, delet Faernus, neque agnoſcit Manutius. Tollit & Lambinus, ex

veteribus libris. Muretus retinet. Quod ſequitur, M. *Bambalionis*, cùm hic ille ſit, quem initio huius orationis Q. Fadium vocauit, rectè vidit Manutius, notam prænominis vnam quoque eſſe conſtituendam, & vel M. vel Q. vtrobique legendum.

Pag. 275. verſ. 33. *Compellarat hoſpitem præſens, computarat.*] In verbo, *computarat*, quærit mendi ſuſpicionem Manutius. ſed quærit tantùm.

Pag. 276. verſ. 22. *Cretenſium vectigalibus liberantur.*] Hæc eſt vulgata ſcriptura, quā ex antiquo Vaticano confirmat Faernus. Alij libri veteres, quos inſpexit Hier. Ferrarius, *vectigalibus*, non habent: quibus ipſe aſſentitur, plenam eſſe orationē contendens, *qua ciuitates locupletiſſimæ Cretenſium liberantur.* & ita nec ſemel eſſe Ciceronem locutum, exemplis probat: vt, *vectigalibus*, gloſſema eſſe non dubitet. quod quidem verè ab illo dictum, videtur Manutio: Faerno non item.

Pag. 277. v. 2. *quid? eundem in ſeptemuiratu nónne deſtituiſti? interuenit enim.*] Manutius hæc vltima, *interuenit enim*, traiecta eſſe putat & ſuum locum reducenda, ſtatim poſt, *nuntiabat? ante, cùm tua quid intereſt*: vt ſit ordo, interuenit ſiniſtrū fulmen, quod tribunus plebis ad impedienda comitia nuntiauit. De Diuinat. lib. 2. *Fulmen ſiniſtrum, auſpicium optimum habemus ad omnes res, præterquam ad comitia.*

Ibidem verſ. 9. *frequentiſſimo ſenatu Kal. Ianuariis, ſedente patruo.*] Diſpicere non poteſt Manutius, quî potuerit C. Antonius Kal. Ian. viuo etiamnum Cæſare fuiſſe in ſenatu: cùm ex hac ipſa oratione, eo loco, *cur eos habes in loco patrui? de quo ferre, cùm de reliquis ferres, noluiſti*, exſulaſſe eum poſt mortem Cæſaris, id eſt, poſt latam ab Antonio de exſulibus legem, intelligamus.

Pag. 279. verſ. 12. *præſertim cùm duos ſecum Anagninos haberet Muſtellam, & Laconem: quorum alter.*] Fortè eſſe hoc gloſſema, *Muſtellam & Laconem*, videtur Manutio. nomina enim duorum Anagninorum hîc defuiſſe. ex eo licere ſuſpicari, quod quærenti Attico, qui eſſent Anagnini, reſpondet Cicero: *Anagnini ſunt Muſtella ταξιάρχης, & Laco, qui plurimùm bibit.*

IN TERTIAM.

Pag. 284. verſ. 39. *ciui optimo, & fortiſſimo.*] ſic Ciceronem

ſcripſiſſe,

ſcripſiſſe, auctor eſt Priſcia. lib. vii. ſic etiam legi in vetuſtiſſimis libris teſtatur Manutius.

Pag. 288. verſ. 5. *qui autem conuenit, vt tibi Iulia natus ignobilis videatur.*] Variè agitatus hic locus doctorum virorũ eſt coniecturis, de verbis illis, *vt tibi Iulia natus*, quæ veterũ librorum & vulgata eſt ſcriptura, laborantiũ: cùm alii de Octauio, qui poſtea Auguſtus, alii de eiuſdẽ matre, dicta velint. Nõ enim, inquiunt, Iuliã, ſed Attia, Iuliæ ex M. Attio Balbo filia natus eſt Octauianus Cæſar: de matre autẽ, *Iulia natus*, non diceret Cicero. Ergo qui ad Octauium illa referunt, *Iuliæ filia natus*, emendant: cuius ſententiæ auctor eſt Hier. Ferrarius. aliis, *Iuliæ nepos*, aut, *Iulia prognatus*, quod Muretus ſibi aliquando veniſſe in mentem dicit, legendum videtur. Muretus ipſe, *Iuliã nata*, non longè abiens, corrigit: atque hoc tenet. Lambinus Ant. Auguſtino & Mureto (nã vtrumq; laudat auctorẽ) aſſentitur, vt legendũ & ipſe putet, *Iulia nata*. Neq; aliud Bruto videbatur. niſi quod, *Iuliæ nata*, à Mureto emendatum ait: quod ego in meo Mureti libro nondum reperi, ſi fortè illius aliter habuit. Quid Manutius? nullúmne in his comitiis ſuffragium habebit? ille verò antiqua ſequitur, & de Octauii matre dictũ cenſet, *Iulia natus*. nec mouetur (verba eius ſunt) quòd, *natus*, ad marem potius quàm ad feminam, pertinere videatur: commune enim eſt, Iulia natus, pro, *qui Iulia natus ſit*. Quî conuenit, inquit, vt muliere nati nobiliſſima, ignobiles videantur?

IN QVARTAM.

Pag. 296. verſ. 29. *Huius Martiæ legionis legio Quarta imitatà virtutem.*] τὸ, *Martiæ legionis*, abundare putat Manutius.

IN QVINTAM.

Pag. 304. v. 24. *Eſſe collectum. En cauſſam.*] Vulgata ſcriptura erat, *eſſe collectum. Hæc cauſſa*: quam edidit Lambinus, non ſecutus eſt tamen. Faernus ex antiquo Vaticano, *eſſe coniectum. Em cauſſam*: quam amplexi Manutius, Muretus, Lambinus. Sigonius quoq; in Liuii 36. Muretus in hunc locũ *coniectum*, ex peroptimo vetere libro: quo modo antè etiam legendum Victorius ex coniectura dixerat. Lãbinus & Brutus, *En cauſſã*; Manut. & Muretus, *Em cauſſã*, vt eſſe in ſcriptis libris teſtatur,

non, *En.* ſic infra: *Em, ad quem legatos mittamus*: & Epiſt. 15. lib. 13. famil. *Em, hic ille eſt, de illis maximè, qui irridere, atque obiurgare me ſoliti ſunt*, &c. Brutus, *collectum*, retinuit: *En cauſſam*, maluit, quàm, *Hæc cauſſa.*

Pag. 309. verſ. 31. *& iam ad cuiuſque opinionem diſtributæ.*] Gratulatur ſibi Manutius, quòd hanc ſcripturam \ſuo iudicio corruptam, molli brachio reſtituerit, *optionem*, pro, *opinionem*, reponẽdo. Sententiam certè effici meliorem, ſi legatur, *optionem*, quàm ſi, *opinionem*, eripi ſibi non patitur: cùm illam præſertim ea quę ſtatim ſubiungitur Antonii Epiſtola comprobet: *Quid concupiſcas*, inquit, *tu videris: quod concupiueris, certè habebis.* quæ quidem optio eſt, non opinio. ſic pòſt paulò, *Libidini cuiuſque nos ita addixit.*

Ibidem verſ. 36. *qui ne ſorti quidem fortunas noſtras deſtituit.*] Pro hac vulgata lectione Ferrarius edidit, *qui ne ſorti quidem fortunas noſtras deſtinauit*: quem ſecuti ſunt Muretus (ſed hic, *voſtras*, legit) & Lambinus, & Brutus. Faernus vulgatam, ex nunquam ſatis laudato illo Vaticano, in quo ſcriptum eſt, *deſtinuit*, vnde ille facit, *deſtituit*, veriſimiliter aſſerit. ratione etiã pugnat: & hanc eſſe præter alias, vt hoc loco, verbi Deſtituo ſignificationem ait, vt oſtendat rem in peſſimum ſtatum vel ignominiæ, vel periculi, vel cladis alicuius repentè deductam: exemplis tamen vtitur ad id quod vult non ſatis accommodatis. Manutius eius correctionem ſequitur, de ſententia in alia omnia it: vult enim, hoc dicere Ciceronem: Fortunas noſtras Antonius ne ſorti quidem reliquit, vt id cuiuſque eſſet, quod ſorte contigiſſet: ſed eas ad cuiuſquè optionem iam diſtribuit, vt, quod quiſque concupiſcat, iam id habeat. vt, quemadmodum ſorti libidinẽ Cicero oppoſuit, ſic ad ſortem, *deſtituit*, adiunxerit; ad libidinem, *addixit*: quaſi ſuum beneficium eſſe vellet Antonius, non ſortis. nam qui addicit, ipſe tradit: qui deſtituit, quodammodo negligit.

Pag. 311. verſ. 25. *ſapientia etiam id potius exſtingui, quàm armis & ferro rẽ in diſcrimen adducere?*] Faernus, *ſapientia* etiam id potius exſt.* &c. Muretus, vt editum eſt: niſi quòd, *ferroq́*, habet. Lambinus edit. *ſapientia eius id pot. exſt.* &c. legit, *ſapientia id potius exſtingui, quàm armis & ferro rem in diſcrimen adduci?* Manutio poſtulare ſententia videtur, vt legatur, *ſapientiâ & humanitate id potius exſtingui* &c. cùm enim armis & ferro, quaſi cõtrariis,

trariis, duæ Lepidi virtutes contrariæ opponantur: atq; harum altera tantùm nominetur, nempe ſapientia: deſiderari alterius nomen, ratione videtur. hanc autem ſignificari humanitatem, veriſimile Cicero ipſe facit, qui vtramque infrà coniungit: *Quod periculoſiſſimum*, inquit, *ciuile bellum, maximũque humanitate, & ſapientia ſua M. Lepidus ad pacē concordiamq; conuertit.*

Pag.315. verſ.20 *qui Cæſaris pontificis, auctoritatemq; huius ordinis defenderint.*] Faernus, *qui Cæſaris Pontificis*, * *auctorit.* &c. Lambinus, *qui Cæſaris, pontificis, propræt. hortatu, libertatem populi Rom. auctoritatemq;* &c. ex ingenio, an ex libris, non dicit. Muretus, Manutius, Brutus, vt editum eſt. Videtur tamen Manutio deeſſe, *voluntatem ſecuti ſint*: vt legamus, *qui Cæſaris, pontificis voluntatem ſecuti ſint, auctoritatemq; hu. ord. defenderint.*

Ibid.v.22. *iis, liberisq; eorum, militiæ vacationem eſſe.*] Deeſſe, & hîc poſt, *vacationem eſſe*, addenda hæc verba, *extra tumultum Gallicum, Italicumq;*, aut ſubaudiri certè ea oportere, arbitratur Manutius: ſic enim & infrà pòſt paulò loquitur, *vacationē militiæ ipſis, liberisq; eorum eſſe placere, extra tumultum Gallicum, Italicumq;: easq; legiones* &c.

IN SEXTAM.

Pag.320.verſ.1. *ſicut illam Q. Tremelli.*] Manutius legit, *Q. Tremulli.* eſſe enim hunc Q. Marcium Tremullum, libris nō dubiis ita ſcriptum in faſtis Capitolinis.

Ibidem verſ.11. *qui in exercitibus Cæſaris duobus fuerunt.*] Vulgati omnes, *duobus*, ad vnũ habent, ſed & idē conſtanter, *exercitu*. Faernus poſt, *Cæſaris*, aſteriſcũ notauit. Primus Ferrarius in aliquot antiquis libris, *exercitibus*, legi monuit: vt de ſentētia nec dubitari amplius poſſit: ſintque ii duo Cæſaris exercitus, quorum altero is Gallico bello, altero ciuili vſus eſt. in cuius ſententiam frequentes eunt.

Ibid. verſ.13. *his quoq; diuiſit Semurium.*] Hæc vetus eſt ſcriptura, librorum omniũ, tā excuſorum, quàm veterum, teſtimonio comprobata. caſtigandam tamen putauit Ferrarius, & legendum *Remurium vel Remuriam.* cui aſſentitur Manutius. nam & Remurinum agrũ nominari à Feſto, & Remuriā à Victore de regionibus vrbis, & Remoriũ à Plutarcho in Romulo: vnde tam, *Remorium*, quàm, *Remurium*, legi poſſe.

At Adr. Turnebus apud Martialem, *campis Semurinis*, pro, *vt murinis*, reſtituens, hunc Ciceronis locum emendationi ſuæ confirmandæ profert: profert & Macrobium Saturnalibus, qui inter agros à lupa Larentia populo Romano teſtamento relictos Semurium nominat. Vt cur vulgatam lectionem mutemus, nihil mihi eſſe cauſſæ videatur, quod cõtra quàm ipſe vetuerat, factum olim, meritò queritur Lambinus: *Semurium*, iis, quas diximus, rationibus retinens.

P. 320. v. 22. L. ANTONIO, IANI MEDII PATRONO.] Mauult legere Manutius cum antiquo libro Vaticano, quẽ hoc loco neglectum à Faerno ait, L. ANTONIO A IANO MEDIO: vt ſubaudiatur, hæc ſtatua poſita eſt: &, A MEDIO IANO, ab iis, qui ad medium Ianum ſedent.

IN SEPTIMAM.

Pag. 322. verſ. 24. *nihil eum niſi modeſti poſtulare.*] *modeſtè*, rectius Manutio videbatur.

Pag. 328. v. 13. *à qua excluſus, & repudiatus eſt?*] Vatic. *expulſus*, habere, teſtatur Faernus. Edidit tamen, *excluſus*, qui eundem codicem vidit, Muretus. neque videt Manutius, cur, vulgata eiecta, illi potius locũ demus: cùm præſertim Cicero de eadem Gallia ita locutus ſit Philip. 8. *Quam igitur municipiis & coloniis ad excludendum Antonium auctoritatem damus?*

IN OCTAVAM.

Pag. 329. v. 28. *vt maior timor oriatur?*] Iano Douzæ ſi iuſiurãdum deferamus, iurare paratus eſt, Ciceronẽ Tumultus nomen à tumore multo deduxiſſe. caſtigandã itaq; vulgatam cenſet ſcripturam, legendumq;, *vt maior tumor oriatur?* ſic, *tumorem rerum*, &, *negotia tument*, apud eundem alibi legi, quod coniecturam illam probabilem faciat, adnotat.

P. 330. v. 5. *quod bello Italico vacationes valent.*] Ita eſſe in antiquo Vatic. teſtatur Faernus. Vulgatorum partim, *Italico*, partim, *Gallico*, habent. Quorum vtrumuis legas, delendũ Manutio videtur, vt ſentẽtiæ repugnans. iam enim dixit, inquit, tumultum Italicum, quia domeſticus, vocari, non bellum. in tumultu autem, ſiue ſit Gallicus, ſiue Italicus, vacationes non valent, in bello valent. Sed, multo ante Manutium, dixerat iam Faernus, ſe accedere ſententiæ Iulii Pogiani, docti atque eruditi viri, neutrũ horum verborũ habere hîc locũ rectè ſentientis; abſoluteq; legendũ, *quod bello vacatio-*

nes volent. Idem ſentire ſe ait Lambinus cum Pogiano.

Pag. 332. verſ. 25. *honeſta ratio.*] Sic Faernus: hunc autem cùm dico, optimum Vaticanũ dico, quo is vſus eſt. Sic quoque Muretus. nec aliter Lambinus. Malè certe facere eos iudicat Manutius, qui, *ratio*, pro, *oratio*, ſubſtituunt: cùm, *oratio*, referatur ad verbum, quod loquentem oſtendit, in omnibus exemplis, vbi ſubiungitur *Honeſta ratio*. Neq; prætereunda ſunt, quę affert exempla vnum & alterum. ex Andria Terentii: *Quæ ſeſe voluit in ignem conijcere, prohibui, ſeruaui. Honeſta ratio.* De offic. *Vulgò loquuntur, ſeſe in beneficiis hominum collocandis mores hominum, non fortunam ſequi.*

Pagina 334. verſ. 2. *cùm ſuo magno beneficio eſſet, veniſſe eum contra ſe.*] Pręclarè hunc locum ex antiquo Vaticano reſtituit nobis Faernus, repoſita voce, *eſſet*, quæ antea deſiderabatur. vulgo enim ita legebant, *cùm ſuo magno beneficio veniſſe eum contra ſe*: graui iactura elegantiſſimę loquendi formulæ. quæ quo rarius occurrit, eo diligentius ſeruanda eſt. Eſſe alicuius beneficio, eſt ſermone I. C. orum, beneficiarium eſſe alicuius, ſiue, vt apertius dicam, habere, vel accepiſſe ab aliquo beneficium, quodque alibi dicit Cicero, viuere alicuius beneficio. Profert exemplum huius loquendi generis Faernus ex lib. Epiſt. ad Marium, ea epiſt quæ eſt ad Curium, hoc: *Acilius, qui in Græciam cum legionibus miſſus eſt, maximo meo beneficio eſt: bis enim eſt à me iudicio capitis rebus ſaluis defenſus.* quod alterum ab hoc duntaxat exſtare apud Ciceronem exiſtimat Manutius. Nec deſunt tamen, qui totam hanc locutionem repudient.

Ibidem verſ. 3. *Vide quanta caritas ſit patriæ.*] Non dubitat Manutius, quin, ſi quis locum perpendat, *Videte*, legendum eſſe ſecum ſentiat.

Pag. 336. verſ. 24. *huius comitiis C. frater (eius eſt enim annus) i. e. repulſam tulit.*] Magna debetur Paulo Manutio gratia huius loci cùm à mendo, tũ à ſententia meo iudicio feliciſſimè reſtituti. Primùm, quæ nunc edita eſt, ea eſt vetus vulgata librorũ ſcriptura: vt cõqueri iure nemo poſſit, temerè a nobis factum, qui Vaticanã, quæ ſola codicis, cætera optimi & antiquiſſimi, auctoritate in illius locũ iuuaſerat, excluſerimus. nã & hunc locũ eſſe in hac parte mẽdoſum, ne ipſe quidẽ Faernus diffitetur: ita enim habet, *huius comitiis C. frater eius eſt enim*

iam annus vt repulſam tulit: pro quo ait Ant. Auguſtinũ legere LVCIVS COMITIIS COS. FIAT. *iure: eſt enim iam annus, vt repulſam tulit*: vt ſuperiora quatuor verba Antonii ſint, quę verò ſequuntur, Ciceronis per ironiam aſſentientis Antonio. quàm tamẽ Auguſtini emendationem, ita idem probat qui refert, vt eam pro certa indubitataque non habeat. Lambinus quidem hoc totum, LVCIVS COMITIIS COS. FIAT. *iure*, delendum putat, vt aliunde huc intruſum, locum ipſe quoque corruptum & mutilum agnoſcens: quod, ſpatio vacuo relicto in editione verborum Ciceronis, teſtatum etiam voluit. nec aliter Brutus. Securior à Mureto abeas, nihilo doctior. is verba continuat, & diſtinguit ſic, *obtinebunt: huius comitiis C. frater eius: eſt enim annus, vt repulſam tulit*. Vnus Manutius locum vitio carere vidit; &, vt à nobis editus eſt, à ſe interpunctum, ita ad Ciceronis mentem interpretatur, vt, qui melius quid excogitabit, magnum videatur facturus. Verba ipſius adſcribam, quæ ſuperioribus Ciceronis, vt ipſe ea legit, ſubiungit. Sic libri, inquit, antiquiores. & rectè. omnib. tamẽ ad hanc diem paulò obſcurior ſententia, mendi ſuſpicionem attulit. interpretatio noſtra, niſi fallor, lucem reſtituet. Annus, quo C. Antonius, Marci frater, conſulatum petiturus erat, eum fuiſſe conſtat, qui hunc ſequebatur. fuerat enim prætor anno proximo ſuperiore. inter præturam autẽ & conſulatum, quod iam nemo neſcit, biennium intererat. Sed M. Antonius futurum auguratur, vt repulſam ferat. cur? quia, cùm dixerit, *M. Brutus, C. Caſsius conſules*, diuinare videtur, quo anno Caius petet, non ipſum, ſed eos, quos conſules nominat, deſignatum iri. petent enim eodem, quo Caius, anno: cùm præturam ſimul omnes eodem anno geſſerint. *Huius comitiis*: non quæ ipſe habebit, ſed ea, quibus deſignare conſules videtur, cùm Brutum & Caſſium conſules nominauerit. *Eius eſt enim annus*: is, quo primùm conſularia comitia habebuntur: haberi autem hoc anno non poſſunt, deſignatis iam à Cæſare conſulibus in annum ſequentem D. Bruto, L. Planco: habebuntur igitur poſt annum ſequentem, id eſt, Bruto & Planco coss. cùm nulli poſt eos deſignati conſules à Cæſare ſint. *Iam repulſam tulit*: antè quàm habeantur comitia, repulſam tulit iudicio & augurio M. fratris, Brutum & Caſſium conſules appellantis: qui ſi deſignantur, C. Antonius excluditur.

Pag.

Pag. 343. v. 4. *in maximo Reipublicæ munere.*] Veterem librorum excuſorum ſcripturam cur reiiceremus, non fuit. Faernus, & eum ſecutus Lambinus, *maximo,* (Brutus, *in maximo*) *reipublicæ tempore.* quod qui malit, interpretetur difficillimum, vt paulò antè appellauit. qui quidem ſuperior locus, ſatis cauſſæ Manutio habere videtur, cur hîc, *maximo munere,* valde probabiliter legamus: cùm enim dixerit, *difficillimo reipublicæ tempore,* quid idem repeti oportuit?

Ibi. v. 12. *quòd is ob rempublicam mortem obierit.*] Sibi non ſatis conſtare ait Manutius, ſintne Ciceronis hæc verba, an ab aliquo addita, tanquam gloſſema ſequentium.

IN DECIMAM.

Pag. 344. v. 21. *Cur nunquam tam frequens ſenatus fuit, quod vnus aliquis tuam ſententiam ſecutus ſit?*] Nil mali habet hæc iam olim vulgata ſcriptura, quare de loco depellatur ſuo. Faerno, & Faernum ſecuto Lambino aliter viſum, quibus ita viſum eſt emendare quæ emendationis non egebant: *Cur nunquam tam frequens ſenatus fuerit, quo vnus aliquis tuam ſententiam ſecutus ſit?* atque ita alii, horum auctoritate moti, niſi quod pro, *fuerit,* legunt, *fuit.* Muretus ad hunc modum edidit, ex Vaticano opinor, *Cùm nunquam tam frequens ſenatus fuerit, cùm vnus aliq.* &c. *quod,* particulæ vſus inſolens cauſa locum interpolandi fuit. Sed eam multis exemplis aſſeruit iam pridẽ Manutius. vt de integritate lectionis amplius dubitandum non ſit, quin ea pura puta Latina ſit. Par huic flagitium infrà commiſſum eſt: vbi, *quod qui ab illo abducit exercitum,* quæ lectio veterum & excuſorũ auctoritate comprobatur, in, *Quare qui, ab illo* &c. mutare eos nil veritũ eſt.

Pag. 347. v. 13. *niſi incredibilis ac diuina virtus Cæſ. furentis hominis conatum atq; audaciam compreſſiſſet?*] Antiquus liber Vatic. *Cæſ.* vt editum: alii, nec non vulgati, *Cæſaris.* quod tamen hîc locum habere non poſſe, viderunt Faernus & Manutius, nec ii ſoli. Non enim in Græcia Caio, ad quem referri debere hæc verba, ne in controuerſiam quidem vocari poteſt: ſed Marco Antonio, cùm is Brundiſio, infeſto exercitu, Romam peteret, ſe in Italia oppoſuit Cæſar; impetumque furentis, atque omnia diuexare cupientis, vitæ ſuæ periculo colligauit, & à progreſſu arguit. Faernus pro, *Cæſ.* legendum

IN TERTIAM DECIMAM.

Pag. 379. v. 22. *ſed hanc mihi diſpenſationem.*] Sed, locum hîc non habere, putat Manutius: & ortum eſſe fortaſſe per errorem ex antecedente ſyllaba.

Pag. 382. v. 2. *nunc municipium.*] Rectius videtur Manutio, *municipum.*

Pag. 385. v. 4. *ædilitii Coricus laterum, & vocis meæ Beſtia, & fidei patronus.*] Omnino verbum aliquod, deſiderari credit Manutius, & fortaſſe, *teſtis*: vt ſit, *laterum, & vocis meæ teſtis Beſtia.*

Ibid. v. 23. *itaque Cæſaris munere Deciorum quidem.*] Gulielmus ex veteri ſcriptura, *numero Cæſaris ſeſit, Deciorum quidē* &c. facit, *numero Cæſaris hæſit. Deciorum quidem multo int.* hocq; rectum putat: vt eleganter Cicero hunc Decium nomine duntaxat commendatum hæſiſſe dicat, non Cæſari, ſed numero Cæſaris: ſimul & colluuiem familiarium Cæſaris notans, & huius Decii vilitatem, qui ei numerus tantùm fuerit, hoc eſt, pretio aut loco nullo.

Pag. 387. v. 28. *Theopompum nudum expulſum à Trebonio confugere Alexandriam neglexiſtis.*] *neglegiſtis*, ſcriptum eſſe in veteribus libris, ait Gulielmus. quod recipere non dubitat: cùm ita Aemylium Marcum locutum ex Diomede ſciamus, *Omnem auctoritatem neglegerunt*: &, affectaſſe obſoletas voces Antonium, ex Suetonio conſtet.

Pag. 388. v. 23. *quem tanto ſtudio conſenſuq́; offenderint.*] Veneta Franciſci Maturantii editio anni M. CCCC. LXXXXIIII. ante eas Ferrarii opinor & Faerni, hæc eſt: eamque ſcripturam agnoſcit interpres: cuius hæc ad hunc locum ſunt verba: Nihil tam, inquit, liberum illis eſt, quàm te oppugnare Antoni: te enim ſemel deſerentes offenderunt. Eandem Ferrarius ex veteribus libris confirmat. Alii libri vulgati, referente Faerno, *defenderint.* quod poſterius ipſe cum Antonio Auguſtino probant: idque maluerunt Lambinus & Brutus. Vtrumuis legi poteſt. ſi, *defenderint*, D. Brutus: ſi, *offenderint*, Antonius intelligendus eſt, ad quem alterutrum referatur. *defenderint*, meliorem numerum facere Faerno videtur. Manutium, ſeria mouent: neque enim ad D. Brutum referri

referri id poſſe, quem veterani armis defendere nondum cœperant. necdum enim Mutinam peruenerãt. infrà: *Quod ſpectaculum adhuc ipſa fortuna vitauit.* Sentit itaque idem cum Maturantio, & de lectione & de ſententia. quanquàm illum non nominat.

Ibid. v. 27. *At militibus incluſis opem fertis. nihil miror, illos ſaluos eſſe, & ire quò lubet.*] Melius eſſe in ſcriptis ſentit Gulielmus, *& ire quò iubetu.* vult enim eſſe alluſum ad ſacramenti militaris formam, *Ibo quo ſenatus, populusq́; Rom. iuſſerit.*

Ibid. v. 39. PVTARE ALIQVID MODERATE.] PVTARE, videtur abundare Manutio, cùm dixerit, CREDERE.

Pag. 389. v. 37. *Potiúſne Trebonii mortem, quàm Cæſaris perſequamur? Trebonii ſatis* &c.] Maturantius, *perſequimur.* cætera eodem modo. Vtro verò legas, an vt à Mureto ex antiquo libro eſt editum: *defectionem vocas? Trebonii mortem, an Cæſaris perſequi. Trebonii ſatis perſecuti ſumus* &c. ad verba aliquid, ad ſententiam parum refert. Carptim ex Antonii epiſtola ea repetit Cicero, quæ exagitet. repetit vel iiſdem verbis, vel paulum deflexis: ſingulisque ſingula ſuæ reprehenſionis capita ſtatim ſubiicit. *Si eſſet iugulata. Vtrum elegantius. partibus vtilius.* Tale hoc eſt, *Trebonii mortem perſequi,* vel vt hîc, *Potiúſne Trebonii mortem, quàm Cæſaris, perſequamur?* parum enim, vt dixi, refert. Faernus, *Potiúſne Trebonii mortem, quàm Cæſaris perſequi? mortem Trebonii ſatis perſecuti ſumus.* quam Lambinus ſequitur, niſi quod pro, *quam*, legit, *an*.

Pag. 393. v. 5. *eorumq́; quos ſecum haberet, operam ſenatui, populoq́; Romano pollicitus eſſet.*] Mauult Manutius, *habet*, &c, *pollicitus eſt*.

IN QVARTAMDECIMAM.

P. 394. v. 17. *Cæſar cum exercitu per ſe comparato, tum primis peſtibus remp. liberaſſet.*] Sic Faernus, Manutius, Muretus, Lambinus. Vetus Maturantii Veneta, & Brutina Lugdunenſis: *Cæſar cum exercitu comparato, primis peſtibus* &c. *per ſe*, &, *tum*, expunctis. *Tum*, certè otioſum videtur Manutio: malitque reponere, *cum*, ex conſenſu aliquot antiquorum librorum: vt ita legamus, & diſtinguamus: *Cæſar cum exercitu per ſe comparato, cum primis peſtibus remp. liberaſſet, ne quid* &c. Lambinus

Lambino: non conquerente de Manutio, qui ſic quoq; ſibi legendũ videri, cùm mendi ſibi ſuſpectũ locum eſſe dixiſſet, quaſi de ſuo emendans ait. *Patrem*, enim, aut, *parentem tuũ*, cur legi non poſſe putaret, ſed neq; *patruũ*, nec, *fratres tuos*, qđ quis fortè ſuſpicetur his præſertim de cauſis mouebat Bucanan⁹: quod & Pater M. Antonii iam olim obitus erat, & vitricus quoq; Lentulus: patruus autẽ C. Antonius, Ciceronis in conſulatu collega, damnatus adhuc exulabat: fratres etiã tũc adoleſcẽtes & ignoti erant, neq; poſtea niſi flagitiis cogniti. præterea ad, *patrẽ*, aut, *parentẽ tuum*, ad, *fratres tuos*, non ita facilis ſcripturæ mutatio, vt vel ſimilis veri videri poſſit. Cùm autẽ eiuſdẽ matẽ. Iulia lectiſſima matrona, eodẽ hoc tẽpore, de quo loquitur Cicero, ſuperſtes eſſet, quæ multò etiã longius vitam produxit: & nihil procliuius, quàm literã pro litera vnã ſcribere, in cognata præſertim dictione: magna illi eſſe ratio videbatur, cur repudiatis ab hiſtoria alienis lectionibus, ſententiæ accommodatam recipiendam exiſtimaret. Hæc eruditus vir ſententiæ ſuæ ſtabiliendæ. à quibus non aliena, ſunt, quæ in mendi ſuſpicionem Manutium induxerũt. qui ne illò quidem nos confugere ſinit, vt Iuliam tertio nupſiſſe dicamus: non enim, *ad parentem tuum*, ſed, *ad vitricum tuum*, Cicero dicturus fuiſſet.

Ibi. v. 10. *Poſtea cuſtoditus ſum à te, tu à me obſeruatus in petitione quæſturæ.*] Ex Gulielmo excerpemus, quæ ad loci huius intelligentiam faciunt. Cuſtodes, inquit, ſeruitii pars erat, eorũ munus, obſeruatio: & ipſi illi, cùm ædium cuſtodiæ diligenter & ex officio ſuo præſunt, obſeruare dicũtur, aut ſeruare, vtrumq; enim in eadem ſignificatione vſurpatur. Hinc obſeruari dicuntur, qui agere aut conari nihil ſine arbitris poſſunt. Atque ita intelligendus hic locus, quem non cepit Hier. Ferrarius. Ab Antonio cuſtoditũ ſe ait, ſcilicet aduerſus Cæſaris potentiam, ne quid Pompeio inſuſurraret: & illũ viciſſim à ſe obſeruatum, ne tribuũ ſuffragia pecunia emereatur. Hoc innuit, etiam ſi ἀμφιβολία ſermonis aliò ducat, nam & cuſtodiuntur ii, quorum ſalus non cordi, puta à pædagogo pueri, & obſeruãtur amici magni à minoribus. Ferrarius, & ab eo inductus Lambinus, malè huc intruſerunt, *cultus*. Ex duabus ergo verbi Obſeruo ſignificationibus, quas Aſconius affert, vt vel ſpeculari ſit, vel venerari, Gulielmus priorem

priorē huic loco accōmodat. Petrus Faber poſteriorē melius conuenire exiſtimat: vt obſeruare, hîc ſit, venerari, officiis proſequi, demereri, atq; hac ratione adiuuare cādidatos, quo ſenſu Cæſar ſubleuare dixit. Reuera enim, inquit, adiuuabāt & ſubleuabant candidatos, ſi qui eos obſeruabant: qui quòd erant tenuiores, plerumq; ideò aſſectatorum, deductorum, & comitum officio fungebātur: nec ſolùm candidatos, ſed, & oratores & magiſtratus quoque hoc obſeruantiæ genere proſequebantur, vt ipſius Ciceronis aliorumque teſtimoniis cōfirmari poteſt. Vrſinus pro, *obſeruatus*, ſcriptum corruptè eſſe, *ouatus*, in libro Vaticano adnotat. pro quo verbo Ant. Auguſtinum legere dicit, *comitatus*: amicum quendam ſuum, *ornatus*. quorum neutrum, neque quòd fortè ex eodē quis fecerit, *iouatus*, quod eſt, *iuuatus*, probat P. Faber, vulgatæ lectionis eam quam diximus ſententiam ſecutus.

Ibidem verſ. 18. *quanquam ſi in eo perſeuerares.*] Videtur Manutio poſtulare ſententia, vt legatur, *quoniam*. ſubiicit enim cauſſam, cur Antonium ad cædē Clodii non ſit adhortatus.

Pag. 269. verſ. 23. *teſtamento, vt dicebas ipſe, filius.*] *Teſtamenti*, Faernus: *teſtamento*, quod antiquum librum habere ait, ſibi non placere dicens: idque perpetuitate ſimilitudinis in caſibus, vt videtur Manutio, delectatus. Leuiter, vt ipſe ſentit: cū, quid Latinæ linguæ vſus poſtulet, id ſpectare multò præſtet: Lambinus edidit, *teſtamenti, vt ipſe dicebat, filius*. illam tamen, quam v.c. habent, & excuſa nunc eſt, veriorem putat.

Pag. 271. verſ. 20. *& domi quidem cauſſam amoris habuiſti, foris etiam turpiorem, ne L. Plancus prædes tuos venderet.*] Manutius, *& domi quidem cauſſam amoris habuit, foris etiam turpiorem, ne L. Plancus prædes ſuos venderet.*

Pag. 272. verſ. 26. *deinde, vt aſſolet, ſuffragia. tū ſecunda claſſis.*] Tranſpoſita hæc Manutio videntur, ſic eius iudicio reponēda: *Tum ſecunda claſſis. deinde, vt aſſolet, ſuffragia.* id eſt, reliquæ claſſes, vt aſſolet, aut ſaltem tertia, vocatur. ferè enim vltra tertiam, neceſſaria ſuffragatio non erat. Lambinus legit, *deinde ita; vt aſſolet, ſuffragatum ſecunda claſſis vocatur: quæ omnia*, &c.

Pag. 274. v. 28. *per obſidem puerum nobilem, M. Antonii filium, M. Bambalionis nepotem.*] Hoc totum, *M. Antonii filium*, delet Faernus, neque agnoſcit Manutius. Tollit & Lambinus, ex

veteribus libris. Muretus retinet. Quod ſequitur, *M. Bambalionis*, cùm hic ille ſit, quem initio huius orationis Q. Fadium vocauit, rectè vidit Manutius, notam prænominis vnam quoque eſſe conſtituendam, & vel M. vel Q. vtrobique legendum.

Pag.275.verſ.33. *Compellarat hoſpitem præſens, computarat.*] In verbo, *computarat*, quærit mendi ſuſpicionem Manutius. ſed quærit tantùm.

Pag.276.verſ.22. *Cretenſium vectigalibus liberantur.*] Hæc eſt vulgata ſcriptura, quã ex antiquo Vaticano confirmat Faernus. Alij libri veteres, quos inſpexit Hier. Ferrarius, *vectigalibus*, non habent: quibus ipſe aſſentitur, plenam eſſe orationẽ contendens, *qua ciuitates locupletiſſimæ Cretenſium liberantur.* & ita nec ſemel eſſe Ciceronem locutum, exemplis probat: vt, *vectigalibus*, gloſſema eſſe non dubitet. quod quidem verè ab illo dictum, videtur Manutio: Faerno non item.

Pag.277.v.2. *quid? eundem in ſeptemuiratu nónne deſtituiſti? interuenit enim.*] Manutius hæc vltima, *interuenit enim*, traiecta eſſe putat & ſuum locum reducenda, ſtatim poſt, *nuntiabat?* ante, *cùm tua quid intereſt*: vt ſit ordo, interuenit ſiniſtrũ fulmen, quod tribunus plebis ad impedienda comitia nuntiauit. De Diuinat. lib. 2. *Fulmen ſiniſtrum, auſpicium optimum habemus ad omnes res, præterquam ad comitia.*

Ibidem verſ. 9. *frequentiſſimo ſenatu Kal. Ianuariis, ſedente patruo.*] Diſpicere non poteſt Manutius, quî potuerit C. Antonius Kal. Ian. viuo etiamnum Cæſare fuiſſe in ſenatu: cùm ex hac ipſa oratione, eo loco, *cur eos habes in loco patrui? de quo ferre, cùm de reliquis ferres, noluiſti*, exſulaſſe eum poſt mortem Cæſaris, id eſt, poſt latam ab Antonio de exſulibus legem, intelligamus.

Pag. 279.verſ.12. *præſertim cùm duos ſecum Anagninos haberet Muſtellam, & Laconem: quorum alter.*] Fortè eſſe hoc gloſſema, *Muſtellam & Laconem*, videtur Manutio. nomina enim duorum Anagninorum hîc defuiſſe. ex eo licere ſuſpicari, quod quærenti Attico, qui eſſent Anagnini, reſpondet Cicero: *Anagnini ſunt Muſtella ταξιάρχης, & Laco, qui plurimùm bibit.*

IN TERTIAM.

Pag.284. verſ.39. *ciui optimo, & fortiſſimo.*] ſic Ciceronem

ſcripſiſſe,

ſcripſiſſe, auctor eſt Priſcia. lib. vii. ſic etiam legi in vetuſtiſſimis libris teſtatur Manutius.

Pag. 288. verſ. 5. *qui autem conuenit, vt tibi Iulia natus ignobilis videatur.*] Variè agitatus hic locus doctorum virorũ eſt coniecturis, de verbis illis, *vt tibi Iulia natus*, quæ veterũ librorum & vulgata eſt ſcriptura, laborantiũ: cùm alii de Octauio, qui poſtea Auguſtus, alii de eiuſdẽ matre, dicta velint. Nõ enim, inquiunt, Iuliâ, ſed Attia, Iuliæ ex M. Attio Balbo filia. natus eſt Octauianus Cæſar: de matre autẽ, *Iulia natus*, non diceret Cicero. Ergo qui ad Octauium illa referunt, *Iuliæ filia natus*, emendant: cuius ſententiæ auctor eſt Hier. Ferrarius, aliis, *Iuliæ nepos*, aut, *Iulia prognatus*, quod Muretus ſibi aliquando veniſſe in mentem dicit, legendum videtur. Muretus ipſe, *Iuliâ nata*, non longè abiens, corrigit: atque hoc tenet. Lambinus Ant. Auguſtino & Mureto (nã vtrumq; laudat auctorẽ) aſſentitur, vt legendũ & ipſe putet, *Iulia nata*. Neq; aliud Bruto videbatur. niſi quod, *Iuliæ nata*, à Mureto emendatum ait: quod ego in meo Mureti libro nondum reperi, ſi fortè illius aliter habuit. Quid Manutius? nullúmne in his comitiis ſuffragium habebit? ille verò antiqua ſequitur, & de Octauii matre dictũ cenſet, *Iulia natus*. nec mouetur (verba eius ſunt) quòd, *natus*, ad marem potius quàm ad feminam, pertinere videatur: commune enim eſt, Iulia natus, pro, *qui Iulia* natus ſit. Quî conuenit, inquit, vt muliere nati nobiliſſima, ignobiles videantur?

IN QVARTAM.

Pag. 296. verſ. 29. *Huius Martiæ legionis legio Quarta imitata virtutem.*] τὸ, *Martiæ legionis*, abundare putat Manutius.

IN QVINTAM.

Pag. 304. v. 24. *Eſſe collectum. En cauſſam.*] Vulgata ſcriptura erat, *eſſe collectum. Hæc cauſſa:* quam edidit Lambinus, non ſecutus eſt tamen. Faernus ex antiquo Vaticano, *eſſe coniectum. Em cauſſam*: quam amplexi Manutius, Muretus, Lambinus, Sigonius quoq; in Liuii 36. Muretus in hunc locũ *coniectum*, ex peroptimo vetere libro: quo modo antè etiam legendum Victorius ex coniectura dixerat. Lãbinus & Brutus, *En cauſſã*, Manut. & Muretus, *Em cauſſã*, vt eſſe in ſcriptis libris teſtãtur,

non, *En*. ſic infra: *Em, ad quem legatos mittamus*: & Epiſt. 15. lib. 13. famil. *Em, hic ille eſt, de illis maximè, qui irridere, atque obiurgare me ſoliti ſunt*, &c. Brutus, *collectum*, retinuit: *En cauſſam*, maluit, quàm, *Haec cauſſa*.

Pag. 309. verſ. 31. *& iam ad cuiuſque opinionem diſtributæ*.] Gratulatur ſibi Manutius, quòd hanc ſcripturam, ſuo iudicio corruptam, molli brachio reſtituerit, *optionem*, pro, *opinionem*, reponēdo. Sententiam certè effici meliorem, ſi legatur, *optionem*, quàm ſi, *opinionem*, eripi ſibi non patitur: cùm illam præſertim ea quę ſtatim ſubiungitur Antonii Epiſtola comprobet: *Quid concupiſcas*, inquit, *tu videris: quod concupiueris, certè habebis*. quæ quidem optio eſt, non opinio. ſic pòſt paulò, *Libidini cuiuſque nos ita addixit*.

Ibidem verſ. 36. *qui ne ſorti quidem fortunas noſtras deſtituit*.] Pro hac vulgata lectione Ferrarius edidit, *qui ne ſorti quidem fortunas noſtras deſtinauit*: quem ſecuti ſunt Muretus (ſed hic, *voſtras*, legit) & Lambinus, & Brutus. Faernus vulgatam, ex nunquam ſatis laudato illo Vaticano, in quo ſcriptum eſt, *deſtinuit*, vnde ille facit, *deſtituit*, veriſimiliter aſſerit. ratione etiā pugnat: & hanc eſſe præter alias, vt hoc loco, verbi Deſtituo ſignificationem ait, vt oſtendat rem in peſſimum ſtatum vel ignominiæ, vel periculi, vel cladis alicuius repentè deductam: exemplis tamen vtitur ad id quod vult non ſatis accommodatis. Manutius eius correctionem ſequitur, de ſententia in alia omnia it: vult enim, hoc dicere Ciceronem: Fortunas noſtras Antonius ne ſorti quidem reliquit, vt id cuiuſque eſſet, quod ſorte contigiſſet: ſed eas ad cuiuſquè optionem iam diſtribuit, vt, quod quiſque concupiſcat, iam id habeat. vt, quemadmodum ſorti libidinē Cicero oppoſuit, ſic ad ſortem, *deſtituit*, adiunxerit; ad libidinem, *addixit*: quaſi ſuum beneficium eſſe vellet Antonius, non ſortis. nam qui addicit, ipſe tradit: qui deſtituit, quodammodo negligit.

Pag. 311. verſ. 25. *ſapientia etiam id potius exſtingui, quam armis & ferro rē in diſcrimen adducere?*] Faernus. *ſapientia * etiam id potius exſt.* &c. Muretus, vt editum eſt: niſi quòd, *ferroq́;*, habet. Lambinus edit. *ſapientia eius id pot. exſt.* &c. legit. *ſapientia id potius exſtingui, quàm armis & ferro rem in diſcrimen adduci?* Manutio poſtulare ſententia videtur, vt legatur, *ſapientiā & humanitate id potius exſtingui* &c. cùm enim armis & ferro, quaſi cōtrariis,

trariis, duæ Lepidi virtutes contrariæ opponantur: atq; harum altera tantùm nominetur, nempe ſapientia: deſiderari alterius nomen, ratione videtur. hanc autem ſignificari humanitatem, veriſimile Cicero ipſe facit, qui vtramque infrà coniungit: *Quod pericoloſiſſimum*, inquit, *ciuile bellum, maximũque humanitate, & ſapientia ſua M. Lepidus ad pacẽ concordiamq; conuertit.*

Pag.315. verſ.20 *qui Cæſaris pontificis, auctoritatemq; huius ordinis defenderint.*] Faernus, *qui Cæſaris Pontificis*, * *auctorit.* &c. Lambinus, *qui Cæſaris pontificis, propræt. hortatu, libertatem populi Rom. auctoritatemq;* &c. ex ingenio, an ex libris, non dicit. Muretus, Manutius, Brutus, vt editum eſt. Videtur tamen Manutio deeſſe, *voluntatem ſecuti ſint*: vt legamus, *qui Cæſaris, pontificis voluntatem ſecuti ſint, auctoritatemq; hu. ord. defenderint.*

Ibid. v. 22. *iis, liberisq; eorum, militiæ vacationem eſſe.*] Deeſſe, & hîc poſt, *vacationem eſſe*, addenda hæc verba, *extra tumultum Gallicum, Italicumq;*, aut ſubaudiri certè ea oportere, arbitratur Manutius: ſic enim & infrà pòſt paulò loquitur, *vacationẽ militiæ ipſis, liberisq; eorum eſſe placere, extra tumultum Gallicum, Italicumq;: easq; legiones* &c.

IN SEXTAM.

Pag.320. verſ.1. *ſicut illam Q. Tremelli.*] Manutius legit, *Q. Tremulli.* eſſe enim hunc Q. Marcium Tremullum, libris nõ dubiis ita ſcriptum in faſtis Capitolinis.

Ibidem verſ.11. *qui in exercitibus Cæſaris duobus fuerunt.*] Vulgati omnes, *duobus*, ad vnũ habent, ſed & idẽ conſtanter, *exercitu*. Faernus poſt, *Cæſaris*, aſteriſcũ notauit. Primus Ferrarius in aliquot antiquis libris, *exercitibus*, legi monuit: vt de ſentẽtia nec dubitari amplius poſſit: ſintque ii duo Cæſaris exercitus, quorum altero is Gallico bello, altero ciuili vſus eſt. in cuius ſententiam frequentes eunt.

Ibid. verſ.13. *his quoq; diuiſit Semurium.*] Hæc vetus eſt ſcriptura, librorum omniũ, tã excuſorum, quàm veterum, teſtimonio comprobata. caſtigandum tamen putauit Ferrarius, & legendum *Remurium vel Remuriam*. cui aſſentitur Manutius. nam & Remurinum agrũ nominari à Feſto, & Remuriã à Victore de regionibus vrbis, & Remoriũ à Plutarcho in Romulo: vnde tam, *Remorium*, quàm, *Remurium*, legi poſſe.

At A dr. Turnebus apud Martialem, *campus Semurinis*, pro, *vtmurinis*, reſtituens, hunc Ciceronis locum emendationi ſuæ confirmandæ profert: profert & Macrobium Saturnalibus, qui inter agros à lupa Larentia populo Romano teſtamento relictos Semurium nominat. Vt cur vulgatam lectionem mutemus, nihil mihi eſſe cauſſæ videatur, quod cõtra quàm ipſe vetuerat, factum olim, meritò queritur Lambinus: *Semurium*, iis, quas diximus, rationibus retinens.

P. 320. v. 22. L. ANTONIO, IANI MEDII PATRONO.] Mauult legere Manutius cum antiquo libro Vaticano, quē hoc loco neglectum à Faerno ait, L. ANTONIO A IANO MEDIO: vt ſubaudiatur, hæc ſtatua poſita eſt: &, A MEDIO IANO, ab iis, qui ad medium Ianum ſedent.

IN SEPTIMAM.

Pag. 322. verſ. 24. *nihil eum niſi modeſti poſtulare.*] *modeſtè*, rectius Manutio videbatur.

Pag. 328. v. 13. *à qua excluſus, & repudiatus eſt?*] Vatic. *expulſus*, habere, teſtatur Faernus. Edidit tamen, *excluſus*, qui eundem codicem vidit, Muretus. neque videt Manutius, cur, vulgata eiecta, illi potius locū demus: cùm præſertim Cicero de eadem Gallia ita locutus ſit Philip. 8. *Quam igitur municipiis & coloniis ad excludendum Antonium auctoritatem damus?*

IN OCTAVAM.

Pag. 329. v. 28. *vt maior timor oriatur?*] Iano Douzæ ſi iuſiurādum deferamus, iurare paratus eſt, Ciceronē Tumultus nomen à tumore multo deduxiſſe. caſtigandā itaq; vulgatam cenſet ſcripturam, legendumq;, *vt maior tumor oriatur?* ſic, *tumorem rerum*, &, *negotia tument*, apud eundem alibi legi, quod coniecturam illam probabilem faciat, adnotat.

P. 330. v. 5. *quod bello Italico vacationes valent.*] Ita eſſe in antiquo Vatic. teſtatur Faernus. Vulgatorum partim, *Italico*, partim, *Gallico*, habent. Quorum vtrumuis legas, delendū Manutio videtur, vt ſentētiæ repugnans. iam enim dixit, inquit, tumultum Italicum, quia domeſticus, vocari, non bellum. in tumultu autem, ſiue ſit Gallicus, ſiue Italicus, vacationes non valent, in bello valent. Sed, multo ante Manutium, dixerat iam Faernus, ſe accedere ſententiæ Iulii Pogiani, docti atque eruditi viri, neutrū horum verborū habere hîc locū rectè ſentientis; abſoluteq; legendū, *quod bello vacatio-*

nes volent. Idem ſentire ſe ait Lambinus cum Pogiano.

Pag. 332. verſ. 25. *honeſta ratio.*] Sic Faernus: hunc autem cùm dico, optimum Vaticanũ dico, quo is vſus eſt. Sic quoque Muretus. nec aliter Lambinus. Malè certe facere eos iudicat Manutius, qui, *ratio*, pro, *oratio*, ſubſtituunt: cùm, *oratio*, referatur ad verbum, quod loquentem oſtendit, in omnibus exemplis, vbi ſubiungitur *Honeſta ratio.* Neq; prætereunda ſunt, quę affert exempla vnum & alterum. ex Andria Terentii: *Quæ ſeſe voluit in ignem coniicere, prohibui, ſeruaui. Honeſta ratio.* De offic. *Vulgò loquuntur, ſeſe in beneficiis hominum collocandis mores hominum, non fortunam ſequi.*

Pagina 334. verſ. 2. *cum ſuo magno beneficio eſſet, veniſſe eum contra ſe.*] Pręclarè hunc locum ex antiquo Vaticano reſtituit nobis Faernus, repoſita voce, *eſſet*, quæ antea deſiderabatur. vulgo enim ita legebant, *cùm ſuo magno beneficio veniſſe eum contra ſe*: graui iactura elegantiſſimę loquendi formulæ. quæ quo rarius occurrit, eo diligentius ſeruanda eſt. Eſſe alicuius beneficio, eſt ſermone I. C.orum, beneficiarium eſſe alicuius, ſiue, vt apertius dicam, habere, vel accepiſſe ab aliquo beneficium, quodque alibi dicit Cicero, viuere alicuius beneficio. Profert exemplum huius loquendi generis Faernus ex lib. Epiſt. ad Marium, ea epiſt quæ eſt ad Curium, hoc: *Acilius, qui in Græciam cum legionibus miſſus eſt, maximo meo beneficio eſt: bis enim eſt à me iudicio capitis rebus ſaluis defenſus.* quod alterum ab hoc duntaxat exſtare apud Ciceronem exiſtimat Manutius. Nec deſunt tamen, qui totam hanc locutionem repudient.

Ibidem verſ. 3. *Vide quanta caritas ſit patriæ.*] Non dubitat Manutius, quin, ſi quis locum perpendat, *Videte*, legendum eſſe ſecum ſentiat.

Pag. 336. verſ. 24. *huius comitiis C. frater (eius eſt enim annus) i. repulſam tulit.*] Magna debetur Paulo Manutio gratia huius loci cùm à mendo, tũ à ſententia meo iudicio feliciſſimè reſtituti. Primùm, quæ nunc edita eſt, ea eſt vetus vulgata librorũ ſcriptura: vt cõqueri iure nemo poſſit, temerè a nobis factum, qui Vaticanã, quæ ſola codicis, cætera optimi & antiquiſſimi, auctoritate in illius locũ iuuaſerat, excluſerimus. nã & hunc locũ eſſe in hac parte mẽdoſum, ne ipſe quidẽ Faernus diffitetur: ita enim habet, *huius comitiis C. frater eius eſt enim*

iam annus vt repulſam tulit: pro quo ait Ant. Auguſtinũ legere LVCIVS COMITIIS COS. FIAT. *iure: eſt enim iam annus, vt repulſam tulit*: vt ſuperiora quatuor verba Antonii ſint, quę verò ſequuntur, Ciceronis per ironiam aſſentientis Antonio. quàm tamẽ Auguſtini emendationem, ita idem probat qui refert, vt eam pro certa indubitataque non habeat. Lambinus quidem hoc totum, LVCIVS COMITIIS COS. FIAT. *iure*, delendum putat, vt aliunde huc intruſum, locum ipſe quoque corruptum & mutilum agnoſcens: quod, ſpatio vacuo relicto in editione verborum Ciceronis, teſtatum etiam voluit. nec aliter Brutus. Securior à Mureto abeas, nihilo doctior. is verba continuat, & diſtinguit ſic, *obtinebunt: huius comitiis C. frater eius: eſt enim annus, vt repulſam tulit*. Vnus Manutius locum vitio carere vidit; &, vt à nobis editus eſt, à ſe interpunctum, ita ad Ciceronis mentem interpretatur, vt, qui melius quid excogitabit, magnum videatur facturus. Verba ipſius adſcribam, quæ ſuperioribus Ciceronis, vt ipſe ea legit, ſubiungit. Sic libri, inquit, antiquiores. & rectè. omnib. tamẽ ad hanc diem paulò obſcurior ſententia, mendi ſuſpicionem attulit. interpretatio noſtra, niſi fallor, lucem reſtituet. Annus, quo C. Antonius, Marci frater, conſulatum petiturus erat, eum fuiſſe conſtat, qui hunc ſequebatur. fuerat enim prætor anno proximo ſuperiore. inter præturam autẽ & conſulatum, quod iam nemo neſcit, biennium intererat. Sed M. Antonius futurum auguratur, vt repulſam ferat. cur? quia, cùm dixerit, *M. Brutus, C. Caſſius conſules*, diuinare videtur, quo anno Caius petet, non ipſum, ſed eos, quos conſules nominat, deſignatum iri. petent enim eodem, quo Caius, anno: cùm præturam ſimul omnes eodem anno geſſerint. *Huius comitiis*: non quæ ipſe habebit, ſed ea, quibus deſignare conſules videtur, cùm Brutum & Caſſium conſules nominauerit. *Eius eſt enim annus*: is, quo primùm conſularia comitia habebuntur: haberi autem hoc anno non poſſunt, deſignatis iam à Cæſare conſulibus in annum ſequentem D. Bruto, L. Planco: habebuntur igitur poſt annum ſequentem, id eſt, Bruto & Planco coss. cùm nulli poſt eos deſignati conſules à Cæſare ſint. *Iam repulſam tulit*: antè quàm habeantur comitia, repulſam tulit iudicio & augurio M. fratris, Brutum & Caſſium conſules appellantis: qui ſi deſignantur, C. Antonius excluditur.

Pag.

Pag. 343. v. 4. *in maximo Reipublicæ munere.*] Veterem librorum excuſorum ſcripturam cur reiiceremus, non fuit. Faernus, & eum ſecutus Lambinus, *maximo*, (Brutus, *in maximo*) *reipublicæ tempore.* quod qui malit, interpretetur difficillimum, vt paulò antè appellauit. qui quidem ſupèrior locus, ſatis cauſſæ Manutio habere videtur, cur hîc, *maximo munere*, valde probabiliter legamus: cùm enim dixerit, *difficillimo reipublicæ tempore*, quid idem repeti oportuit?

Ibi. v. 12. *quòd is ob rempublicam mortem obierit.*] Sibi non ſatis conſtare ait Manutius, ſintne Ciceronis hæc verba, an ab aliquo addita, tanquam gloſſema ſequentium.

IN DECIMAM.

Pag. 344. v. 21. *Cur nunquam tam frequens ſenatus fuit, quod vnus aliquis tuam ſententiam ſecutus ſit?*] Nil mali habet hæc iam olim vulgata ſcriptura, quare de loco depellatur ſuo. Faerno, & Faernum ſecuto Lambino aliter viſum, quibus ita viſum eſt emendare quæ emendationis non egebant: *Cur nunquam tam frequens ſenatus fuerit, quo vnus aliquis tuam ſententiam ſecutus ſit?* atque ita alii, horum auctoritate moti, niſi quod pro, *fuerit*, legunt, *fuit*. Muretus ad hunc modum edidit, ex Vaticano opinor, *Cùm nunquam tam frequens ſenatus fuerit, cùm vnus aliq.* &c. *quod*, particulæ vſus inſolens cauſa locum interpolandi fuit. Sed eam multis exemplis aſſeruit iam pridẽ Manutius. vt de integritate lectionis amplius dubitandum non ſit, quin ea pura puta Latina ſit. Par huic flagitium infrà commiſſum eſt: vbi, *quod qui ab illo abducit exercitum*, quæ lectio veterum & excuſorũ auctoritate comprobatur, in, *Quare qui, ab illo* &c. mutare eos nil veritũ eſt.

Pag. 347. v. 13. *niſi incredibilis ac diuina virtus Cæſ. furentis hominis conatum atq; audaciam compreſſiſſet?*] Antiquus liber Vatic. *Cæſ.* vt editum: alii, nec non vulgati, *Cæſaris.* quod tamen hic locum habere non poſſe, viderunt Faernus & Manutius, nec ii ſoli. Non enim in Græcia Caio, ad quem referri debere hæc verba, ne in controuerſiam quidem vocari poteſt: ſed Marco Antonio, cùm is Brundiſio, infeſto exercitu, Romam peteret, ſe in Italia oppoſuit Cæſar; impetumque furentis, atque omnia diuexare cupientis, vitæ ſuæ periculo colligauit, & à progreſſu arguit. Faernus pro, *Cæſ.* legendum

putabat, *Cæp.* id eſt, *Cæpionis,* quod cognomen eſt M. Bruti. ſed quia nunquam eum Cæpionem appellat Cicero, niſi vbi in ſenatu ſententiam dicit, hanc quoque ſuam coniecturam reiicit. neque probat Manutius, cùm de eo ſtatim ſequatur, *Quæ virtus?* Reiectum colligit Lambinus: minimeque dubitat legere, *niſi M. Bruti Cæpionis incred.* Ferrarius & Muretus vocem, *Cæſaris,* prorſus tollunt, mutila, vt Faerno videtur, ſententia relicta. Quid ſi, *Cæſaris,* retineamus, quod habent libri: & cum Manutio, ferociorem in Græcia C. Antonium futurum fuiſſe dicemus, niſi M. fratris impetum Cæſar in Italia repreſſiſſet?

Pag. 350. v. 11. *ecquodnam principium putatis libertatis capeſſendæ?*] Nimium ſuſpicax eſt Faernus, qui mendi ſuſpicione ſua hunc locum premit. &, *ecquodnam principium* P. C. *datis libertatis capeſſendæ?* fortaſſe legendum eſſe, nos monet: cui credulus Lambinus, ita & ipſe emendat. Quid eum hîc facit τὸ, *putatis,* quod in libris eſt? idem quod, *datis,* quod eſt in coniectura tua. re eadem ſunt: ratione differunt. paulo attentius conſidera: ita eſſe intelliges.

Ibid. v. 20. *ſed ea nulla eſt omnino ſeruienti.*] Tentatam hîc ab aliquo ſcripturæ correctionem vt ſuſpicer, facit Manutius, qui nulla opus eſſe, & rectè, ſentit. Hoc enim dicit Cicero, non in ſpiritu vitam eſſe, ſed eſſe in libertate, in ſeruitute autem nullam eſſe. Nam quod legit Lambinus, *ſed ea verò nulla* &c. non tanti eſt.

IN VNDECIMAM.

Pag. 353. v. 29. *mortem naturæ pœnam putat eſſe.*] Arbitratur Faernus abundare dictionem, *pœnam:* aſſentientibus Manutio & Lambino. bene enim etiam abſque ea habere ſententiam: & eleganter dictum, *mortem naturæ putat eſſe, iracundiæ tormenta atque cruciatum.* Muretus nihil mutat, & vt illud rotundius videatur & preſſius, hoc certè plenius & expreſſius quodammodo eſt.

Pa. 354. v. 20. *falſi indices exſtiterunt.*] Etiam libris omnibus repugnantibus verbum, *falſi,* tollendum putat Faernus, ſubſcribentibus Manutio, & Lambino: cùm ſequatur, *in amore ſimulato.* quorum vtrumuis ſequare, ſuperuacaneum alterũ eſt. Muretus tamen vtrumque retinet.

Ibid.

Ibid. v. 21. *dexteræ, quæ fidei teſtes eſſe ſolebant.*] Faernus pleroſque manuſcriptos, *dexteraq;* habere dicit: quæ cùm lectio iudicio ſuo ſit admittenda, duo illa extrema verba, *eſſe ſolebant*, delenda putat. atque hac ratiocinatione conficit, eſſe hunc ſic locum legendum, *dexteraq; fidei teſtes, ſunt perfidia & ſcelere violatæ.* Neque pœnitet Lambinum huius dialecticæ, qui & ipſe, *dexteræ, fidei teſtes, perfidia ſunt, & ſcel.* legit. Haud ita Muretus, Manutius, Brutus. nam illa quidem ratione, de libris actum eſt.

Pag. 363. v. 31. *animus is eſt, quem videtis.*] Ferrarius, *quem vidiſtis*, emendat ex coniectura, idque probat Faerno, & Lambino, vt ad Idus Martias referatur. Manutio, *videtis*, non diſplicet. vt de re præſenti dicatur: præter omnium veterum librorum conſenſum, qui, *videtis*, habent, neque aliter Muretus & Brutus ediderunt.

IN DVODECIMAM.

Pag. 370. v. 16. *& Muſtelas Seióſve contemnere.*] Hæc vulgata lectio. Sic & Faernus. Muretus tamen ex optimo Vaticano, *Muſtelas, Saxáſve contemneret*, edidit: ne quem, inquit, Ferrarii dubitatio moueat. Lambinus vtrumq; retinet, legitq;, *Muſtelas, Saxas, Seióſve contemneret.* Manutius, *Seióſve*, ſuſpicione, & coniectura coarguit, cùm hic nuſquam alibi Seius nominetur: Saxæ autem & Catonis crebra mentio fiat. vt, *Saxas*, ipſe quoque pro, *Seios*, rectius lectum iri, videatur ſentire.

Pag. 372. v. 2. *cum Aquilæ primipili numos aureos daret.*] *Primi pili*, diuiſim legit Manutius: & vel ſubaudiendum, centurioni, vel, *primipilo*, vnico verbo legi vult.

Pag. 373. v. 12. *oderint hoſtem.*] Aliis aliter emendantibus, Faernus pro, *oderint*, legit, *fuderint.* quod probat Manutius, ſequitur Lambinus.

Ibid. v. 17. *Itaq; ipſi, ne dicam mihi.*] Rectius videtur Manutio, *Atq; ipſi, ne* &c.

Ibid. v. 20. *verumtamen ſimul circumſeſſus lectis.*] Putat Faernus pro, *circumſeſſus*, legendum, *circumſeptus*, id eſt munitus. recte, Manutii iudicio, cùm, *circumſeſſus*, non valeat, munitus, quod vult Cicero, ſed, ab inimicis circumuentus. intelligit autem ſua illa tempora Clodiana.

IN TERTIAMDE-CIMAM.

Pag.379.v.22.*ſed hanc mihi diſpenſationem.*] *Sed*, locum hîc non habere, putat Manutius: & ortum eſſe fortaſſe per errorem ex antecedente ſyllaba.

Pag.382.v.2.*nunc municipium.*] Rectius videtur Manutio, *municipum.*

Pag.385.v.4. *ædilitii Coricus laterum, & vocis meæ Beſtia, & fidei patronus.*] Omnino verbum aliquod, deſiderari credit Manutius, & fortaſſe, *teſtis*: vt ſit, *laterum, & vocis meæ teſtis Beſtia.*

Ibid.v.23. *itaque Cæſaris munere Deciorum quidem.*] Gulielmus ex veteri ſcriptura, *numero Cæſaru ſeſit, Deciorum quidẽ* &c. facit, *numero Cæſaris hæſit. Deciorum quidem multo int.* hocq́; rectum putat: vt eleganter Cicero hunc Decium nomine duntaxat commendatum hæſiſſe dicat, non Cæſari, ſed numero Cæſaris: ſimul & colluuiem familiarium Cæſaris notans, & huius Decii vilitatem, qui ei numerus tantùm fuerit, hoc eſt, pretio aut loco nullo.

Pag.387.v.28. *Theopompum nudum expulſum à Trebonio confugere Alexandriam neglexiſtis.*] *neglegiſtis*, ſcriptum eſſe in veteribus libris, ait Gulielmus. quod recipere non dubitat: cùm ita Aemylium Marcum locutum ex Diomede ſciamus, *Omnem auctoritatem neglegerunt*: &, affectaſſe obſoletas voces Antonium, ex Suetonio conſtet.

Pag.388.v.23. *quem tanto ſtudio conſenſuq́; offenderint.*] Veneta Francisci Maturantii editio anni M.CCCC.LXXXXIIII. ante eas Ferrarii opinor & Faerni, hæc eſt: eamque ſcripturam agnoſcit interpres: cuius hæc ad hunc locum ſunt verba: Nihil tam, inquit, liberum illis eſt, quàm te oppugnare Antoni: te enim ſemel deſerentes offenderunt. Eandem Ferrarius ex veteribus libris confirmat. Alii libri vulgati, referente Faerno, *defenderint.* quod poſterius ipſe cum Antonio Auguſtino probant: idque maluerunt Lambinus & Brutus. Vtrumuis legi poteſt. ſi, *defenderint*, D. Brutus: ſi, *offenderint*, Antonius intelligendus eſt, ad quem alterutrum referatur. *defenderint*, meliorem numerum facere Faerno videtur. Manutium, ſeria mouent: neque enim ad D. Brutum

referri

referri id poſſe, quem veterani armis defendere nondum cœperant. necdum enim Mutinam peruenerāt. infrà: *Quod ſpectaculum adhuc ipſa fortuna vitauit.* Sentit itaque idem cum Maturantio, & de lectione & de ſententia. quanquàm illum non nominat.

Ibid. v.27. *At militibus incluſis opem fertis. nihil miror, illos ſalnos eſſe, & ire quò lubet.*] Melius eſſe in ſcriptis ſentit Gulielmus, *& ire quò iubetis.* vult enim eſſe alluſum ad ſacramenti militaris formam, *Ibo quo ſenatus, populusq́; Rom. iuſſerit.*

Ibid. v.39. PVTARE ALIQVID MODERATE.] PVTARE, videtur abundare Manutio, cùm dixerit, CREDERE.

Pag.389.v.37. *Potiúſne Trebonii mortem, quàm Cæſaris perſequamur? Trebonii ſatis* &c.] Maturantius, *perſequimur.* cætera eodem modo. Vtro verò legas, an vt à Mureto ex antiquo libro eſt editum: *defectionem vocas? Trebonii mortem, an Cæſaris perſequi. Trebonii ſatis perſecuti ſumus* &c. ad verba aliquid, ad ſententiam parum refert. Carptim ex Antonii epiſtola ea repetit Cicero, quæ exagitet. repetit vel iiſdem verbis, vel paulum deflexis: ſingulisque ſingula ſuæ reprehenſionis capita ſtatim ſubiicit. *Si eſſet ingulata. Vtrum elegantius. partibus vtilius.* Tale hoc eſt, *Trebonii mortem perſequi,* vel vt hîc, *Potiúſne Trebonii mortem, quàm Cæſaris, perſequamur?* parum enim, vt dixi, refert. Faernus, *Potiúſne Trebonii mortem, quàm Cæſaris perſequi? mortem Trebonii ſatis perſecuti ſumus.* quam Lambinus ſequitur, niſi quod pro, *quam,* legit, *an.*

Pag.393.v.5. *eorumq́;, quos ſecum haberet, operam ſenatui, populoq́; Romano pollicitus eſſet.*] Mauult Manutius, *habet,* &, *pollicitus eſt.*

IN QVARTAMDECIMAM.

P.394.v.17. *Cæſar cum exercitu per ſe comparato, tum primis peſtibus remp. liberaſſet.*] Sic Faernus, Manutius, Muretus, Lambinus. Vetus Maturantii Veneta, & Brutina Lugdunenſis: *Cæſar cum exercitu comparato, primis peſtibus* &c. *per ſe,* &, *tum,* expunctis. *Tum,* certè otioſum videtur Manutio: malitque reponere, *cum,* ex conſenſu aliquot antiquorum librorum: vt ita legamus, & diſtinguamus: *Cæſar cum exercitu per ſe comparato, cum primis peſtibus remp. liberaſſet, ne quid* &c. Lambinus

in contextu, quem vocant: *Cæſar cùm, exercitu per ſe tum comparato, prim. peſt.* &c. ſed quod diximus ſequitur. Ea, quam procurauit vir immortalitate digniſſimus, is, qui bonorum omnium cum luctu & dolore nunc nuper obiit, de Republ. ſua, de omni literarum genere, ipſa etiam fatente inuidia, præclariſſimè meritus, idem vita ſanctiſſimus, doctrina maximus, eloquentia ſuæ ætatis ſine controuerſia princeps, (nam nihil ſatis de tanto viro dici pro merito vnquam poteſt:) ſed ea, quam IOANNES STVRMIVS, poſt Naugerium & Victorium à ſe conformatum, caſtigauit, & expoliuit, Riheliana editio, cum vetere planè conſentit, niſi quod, *à priſ.is*, habet: *Cæſar, cum exercitu comparato à primis peſtibus Rempub. liberaſſet,* &c.

Pag. 395. v. 8. *non iuſtæ belli internecini notæ. teſtamenta credo ſubiiciunt, aut eiiciunt vicinos.*] Locus hic hodie beneficio veterum codicum optimè eſt à verbis & à ſententia conſtitutus. meritóque non fert Cuiacium Hotomanus, vim facientem M. Tullio, vt internecini actionem, necdum iuris interpretibus cognitam, quid ſit doceat, ſuamq; illam obſeruationẽ malè interpolatis Ciceronis verbis hac etiã ſtabiliat. Quem hæc delectant (quem autem non delectent clariſſimorum Iuriſconſultorum doctrinæ & frugi plenæ diſquiſitiones?) vtriuſq; Obſeru. illius lib. 1. cap. 2. huius Reſponſ. amicab. lib. & cap. 2. conſulat. Quod porro diximus, nihil eſſe in verbis Ciceronis vitii, id quidem verum eſt: ſed melius tamen non tacebimus id videri Mureto, quod ex antiquo Vaticano edi ipſe curauit, *non iuſtæ belli* &c.

Ibid. v. 13. *omnibus (quanquam ruit ipſe ſuis cladibus) peſtem, vaſtitatem, tormenta denuntiat.*] Quanquam, quas nobis denuntiat clades, iis ipſe ruit. Sic enim rectè mea ſententia, nec aliter pote, veterem vulgatam, quam nos retinuimus, ſcripturam interpretatur Manutius. Quæ in illius locum ſubiit, certatim ab aliis recepta, *omnibus, (quanquam ruit ipſe cum ſuis) gladios, peſtem* &c. Faerni eſt emendatio. qui cùm in veteri quodam Mediolanenſi, *ipſe cum ſuis*, repeñſſet, putauit ſatis rationem eſſe, cur eo recepto vulgatam ſcripturam interpolaret: &, ne inchoaſſe videretur, ex, *cladibus*, cuius ſibi vſum iam inutilem ipſe fecerat, *gladios*, fecit. hinc illa. quam ita Lambinus ſecutus eſt, vt pro,

pro,*cladibus*,legeret,*cladem*,ad hunc modum: *omnibus (quanquam ruit ipſe cum ſuis) cladem, peſtem, vaſt.* &c.

Ibid. v. 18. *niſi eum hinc ipſe Iupiter ab hoc templo atq; mœnibus repuliſſet.*] Sic Maturantius, Faernus, Lambinus. *hic ipſe*, Muretus & Manutius: ſic enim infrà, *hoſtes nefarios, huic Ioui maximo*, &c. *imminentes proſtrauit* &c. Brutus, quo auctore aut ratione neſcio, ſic edidit, *niſi eum hinc ipſe Iupiter ab his mœnibus repuliſſet*. Et putet quis fortaſſe, *ab hoc templo*, otioſum eſſe. ſed non ita eſt: infrà de eiuſdem ſceleris popularibus ciuibus: *ibi cùm conſilium inirent de cæde noſtra, partirenturq́; inter ſe, qui Capitolium, qui oſtia, qui vrbis portas occuparent*. hoc eſt, quod ait de ipſo Antonio, *ab hoc templo*. Neque magis eſt, quod τὸ, *hinc*, eſſe illam interpretationem dicamus. *Hinc*, enim, de arce ſua Capitolina: cuius perpetuas ſedes tenere illum credebant. vt taceam, quod, *hic*, alii legunt, vt diximus. Rectè itaque veterem ſcripturam aſſeruimus. non celabimus tamen lectorem, ne quis calumnietur, Maturantii veterem editionem, *atque*, non habere.

Ibid. v. 22. *crudeliſſimis exemplis interemit prodigium illud.*] Eadem Veneta *crudeliſſimis pœnis interfecit, præludium illud*. Faernus, Manutius, Muretus, Lambinus, Ferrarii emendationem ſecuti, *propudium*, legunt: quod ille ex eo quod plerique omnes vulgati habent, *proludium*, fecit. Sturmius noluit à Veneta Maturantii, quam dixi, recedere: ſimiliter enim illi locum hunc totum edidit.

Pag. 396. v. 37. *nónne ſatis eſt ab hominibus virtutis ignaris* &c.] Hęc eſt, quam excudi iuſſimus, veterum omnium vulgatorũ ſcriptura: omnibus illa vitiis corrupta, luxata, mutila, deprauata. in qua priſtinæ integritati reſtituenda, triũ præſertim doctorũ virorum præclara viguit induſtria, Ferrarii, Faerni, Mureti: alii aut idem dixerunt, aut horum ſolo inædificarunt. Faernus primùm illud, *crimen inuidia quæretur*, quod poſt, *habituri erimus*, aliena ſede poſitũ eſt, ſua reponit, ad eum locum reuocatũ, vbi poſt, *ſalute defigunt*, legi debet. deinde ex his verbis, *aliquémne imperatorem*, retinet, *aliquem*; *ne*, vel, quod alii habent, *non*: quæ locum ſuum non ſatis conſtanter tuentur, reiicit: de, *imperatorem*, vel, vt in aliis lib. ſcriptũ legitur, *in peius* facit, *impiũ*. atq; has duas cõiunctas voces, *aliquẽ impium*, transfert, collocatq; poſt, *Credo hoc in*, ante, *gladiatorẽ*.

illorum, *habituri erimus*, rationem non habet: imò ne no-uiſſe quidem videtur, quæ nuſquam apud illum reperias. Quibus rectè à ſe, & egregiè, vt exiſtimat, conſtitutis, ſic locum totum continuat, legitque: *Nónne ſatis eſt ab hominibus virtutis ignaris gratiam bene merentibus non referri? etiam in eos, qui omnes ſuas curas in reip. ſalute defigunt, crimen, inuidiaq́; queretur? Scitis enim per hos dies creberrimũ fuiſſe ſermonem, me per idus Quintiles, qui dies hodie eſt, cum faſcibus deſcenſurum. Credo hoc in aliquem impium gladiatorem, aut latronem, aut* Catilinam *eſſe conſultum, qui* &c. quæ non eo iure eſſe vult tamen, quo quæ optimo, ſed quo eſſe poterunt: arbitraria, non iudicata. de verbis iſtis, *per idus Quintiles*, quid ſenſerit, mox dicetur. Nam de reliquorum reſtitutione omnino cum illo conſentit Lambinus: idque ſe partim facere etiam ait veterum codicum auctoritate, præterquam quòd, *cum faſcibus fuiſſe deſcenſurum*, & pro, *conſultum*, legit, *confictum*, quod vltimum habent Manutius & Muretus: excepto etiam, quòd vocem, *Catilinam*, alienam & foris illatam putat: quam tamen tollere non eſt auſus. Manutius ad illa, *aliquémne in peius*, ſibi tenebras eſſe fatetur: neque illius liberiorem, quàm deceat, coniecturam probare poteſt. Audiendus nunc eſt nobis Muretus, eadem vt legenda exiſtimauit, referens. Sic ille igitur: *Nónne ſatis eſt ab hominibus virtutis ignaris gratiam bene merentibus non referri*, (*referre*, Typogr. opinor, culpa, excuſum eſt) *niſi etiam in eos, qui omnes ſuas curas in Reipub. ſalute defigunt, crimen inuidiaq́; queratur? Scitis enim, per hos dies creberrimum fuiſſe ſermonem, pridie Vin. qui dies hodie eſt, cum faſcibus deſcenſurum. quem? me imperatorem: Credo hoc in gladiatorem, aut latronem, aut Catilinam eſſe confictum, non in eum, qui ne quid tale in rep. fieri poſſit, effecerit.* quæ à Faerni lectione qui differat, facilè quisque luſtratione oculorum ſcire poteſt: vt, ſingillatim quæque notare ſuperuacaneum ſit. hoc non prætereundum; quod *aliquémne imperatorem*, in, *quem? me imperatorem*, ſe coniectura ductum, mutare auſum eſſe dicit; ſed quam ita certam putabat, vt minimè recuſet, tantundem de ingenii ſui opinione detrahi, quantum de illa detraharur. Reſtat illud, *prid. idus Quint.* quod locum hîc habere nō poſſe, etiam ſi in ea lectione vulgati omnes conſentiunt, primus animaduertit Hier. Ferrarius. Cùm enim his verbis dies is deſignetur, quo die hæc habita

habita eſt oratio, quod illa declarāt, *qui dies hodie eſt*: dicta autem hæc in ſenatu XI. Kal. Maii, vel, vt ad morem noſtrum rē reuocē, vigeſimoprimo die menſis Aprilis, ex Cicerone ipſo Epiſt. ad M. Brutum conſtet, poſtridie eius diei, quo nuntio victoriæ recreata eſt ciuitas: mendoſum eſſe, nec ferri poſſe eam ſcripturam, in qua manifeſtus eſt ἀναχρονισμὸς, nempe relinquitur. atque his inductus Faernus, ſibi tempus Iduū Quinctilium diſplicere profitetur. Quid verò in eius locum rectè ſuffici poſſit, hoc verò eſt operæ pretiū peruidere. quod pleriſq; omnibus, acutiſſimè feciſſe videtur idē, qui ſcripturę vitium deprehendit, Ferrarius: *pridie Vinalia*, legēdum conſiciens, qua ratione priora Vinalia in X. Kal. Maii, ſiue, vt cœperamus, in vigeſimum ſecundum diem Aprilis, incidere oportebit: quæ tamen in IX. Kal. Maii, hoc eſt, vigeſimū tertium Aprilis, confert Plinius. Certè huius emendationis palmam magno conſenſu Ferrario dant omnes qui de his literis aliquid iudicare poſſunt. Mureto quidem eo minus eſt dubium, rectè ab illo ita emendatum, quod veterem ipſe librum inſpexit Venetiis, in quo legebatur, *prid. Quin.* non vt in iis, quos idem Ferrarius viderat, *perid. Quin.* vt vna modò detracta litera rem cōfectam habeamus. Ant. Auguſtinum, *me pridie Quinquatrus, qui dies* &c. legentem, non ſine cauſa nō audit Vrſinus: cū pugna Mutinenſis circiter Idus Apriles facta ſit, Quinquatrus autē poſt Idus Martias celebrarentur. Totum autem hunc locum ita legiſſe Pantagathum refert commodiore, vt ipſi, Pantagathóve eſt viſum, ſenſu: *Non ne ſatis eſt, ab hominibus virtutis ignaris gratiam benemerentibus nō referri? etiam ne iis, qui omnes ſuas curas in Reip. ſalute defigunt? ſcitis enim per hos dies creberrimum fuiſſe ſermonem, me per idus Apriles, qui hodie eſt, cum faſcibus deſcenſurum: at quem in Imperatorem crimen inuidia quæritur? credo hoc in gladiatorem, aut latronem, aut Catilinam eſſe conſultum, non in eum* &c.

Pag. 399. verſ. I. *ſi conſules deſignati diſceſſionem facere voluiſſent.*] Cùm de ſententiis loquatur, quas à Kal. Ian. dixit, miratur Manutius, cur deſignati conſules Panſa & Hirtius vocētur: ac veretur, ne verbum, *deſignati*, additum ex inſcitia ſit interpretis imperiti.

Pag. 401. v. 6. *complectar ipſa ſententia.*] Omnino neceſſarium hoc non eſſe, videtur Manutio: neque tamen, vt Faerno

Commiſſa aut omiſſa.

Pagina 102, verſ. 16. lege *poſtliminio.* P. 105, v. 23. l. *ſanctiore.* P. 266, v. 33. l. *Pompeii.* P. 328, v. 13. l. *à qua.* P. 331, v. 21. l. *ratione.* P. 365, v. 16. l. *Bruti.* P. 385, v. 19. l. *publicis.* P. 395, v. 13. & 14. (*quanquam ruit ipſe ſuis cladibus*) includātur hæc per parentheſim. Pag. 454. poſt eam annotationem quæ incipit, *deuertit Cl.* &c. adiiciantur hę, operarum in computando errore omiſſæ:

Pag. 181. verſ. 25. *Quid quæ poſtea ſunt in eum congeſta?*] Aliàs, *coniecta?* Sed prætereundum non eſt, quod ait Manutius, ſe hinc, *deinde*, vt gloſſema ſuſtuliſſe. quod ſi eſt, cur infrà non procul, vbi legitur, *deinde poſtea ſe gladio percuſſum eſſe ab vno de illis*, idem non ſuſtulerit, cuperem rationem nobis reddidiſſet. nam eo in loco verſatos eius oculos non fuiſſe, dicere nō poſſumus: cùm duo hæc verba, *de illis*, abundare ibidem adnotet.

P. 182. v. 11. *Verùm etiam, vt intelligo, cauebat magis Pompeius.*] Hîc, *etiam*, locū non habet, & ſententiā impedit potius, quàm adiuuat, ſi Manutium audimus. Lambinus, *Verum tamen, vt intell.* edidit: mauult tamen, *verùm, vt intell.*

Pag. 184. verſ. 35. *in lacu Pretio.*] Cùm hoc nomine lacus nec in agro Romano, neque vſquam in propinquis regionibus, vllus reperiatur, mauult Manutius, *pretio*, minuſcula prima litera ſcribi, & cùm verbo, *venderet*, coniungi, hoc modo, *vt inſulam in lacu, pretio venderet.* nam & in vrbe erant inſulæ, à cæteris ædificiis diſiunctę, vt in ea pro Cœlio, Lambinus veteres codices, *in lacu Perelio*, habere adnotat.

Ibidem verſ. 38. *qui huic T. Furſanio,*] T. *Furſanus Poſtumius*, legitur. Epiſtol. lib. vi. quod, obſeruat Manutius.

F I N I S.